

૧૫૫૫૫.

૧	પ્રાચીન કીર્તનો	..	...	...	...	...	...
૨	શ્રીમદ્દામયુજની વધાઈઓ	...	...	...	...	...	...
૩	શ્રીસુમોધિનીના સૂત્રો	...	...	...	...	...	...
૪	અમદામયુજના પ્રાકટ્યની રસાન્તલિ	...	...	...	...	...	...
૫	પ્રભુ સાથે દેવી વરુઓના નિત્ય નરતેશ વમો (ગરમી)	...	...	...	...	...	...
૬	આચાર્યશ્રી મદ્દામયુજ કેમ કહેવાયા ?	...	...	...	...	...	...
૭	શ્રીમદ્દામયુજના પ્રાકટ્યની વધાઈ	...	...	...	...	...	...
૮	અનુભવના આશ્રયમાં અહં મગ્ગાલિ-તત્ત્વવસિ ॥	...	...	...	...	...	...
૯	જસોદા વારો તમારા કૃષ્ણને	...	...	...	...	...	...
૧૦	રસેગને રસાનુભવ માટે વિમુક્તિ	..	...	...	...	...	...
૧૧	બાપાશ્રી દેવકીનંદનાચાર્યશ્રીની રમરણાન્તલિ...	...	...	...	...	...	...
૧૨	શ્રીગોકુળેશ્વરના મદ્દામયુજ કૃત ગુરુસમર્થ	..	...	...	...	...	...
૧૩	શ્રીગોકુળેશ્વરવચનસુધા	..	...	...	...	...	...
૧૪	પુસ્તક પરિચય...	...	...	...	...	...	...
૧૫	સમાચારાદિક	...	...	...	...	...	...

વાંચીને હસ હસ કરો.

જમનાદાસ—અરે ! ! મોદનવાલ, તમે એકલા એકલા કેમ દસતા હસતા જાઓ છો

મોદનવાલ—શુ કહું જમનાદાસ, શ્રીગોકુળેશ્વરના દાસ્ય પ્રસંગો લા ૧ લો તથા

૨ જે મેં તો વાંચ્યા. તેથી મને ખૂબ આનંદ સાથે હસવું આવે છે, દસવા સાથે જ્ઞાન જ વાંચી આ શ્રીગોકુળેશ્વરી ચતુરાષ્ટ્ર તો મને વિસતીજ નથી. મારે આ બેડે પ્રથમ જલદી મંત્ર છે. મને હમણા રોકીય નહિ પોરતમા જણુ છે.

જમનાદાસ—અરે મોદનવાલ ઉભા તો રહો. પુરી વાત તો કહો, કે એ પ્રથોમા શુ

મોદનવાલ—પેટ પકડીને હમીએ જોવા અને ગૃથ પ્રેમનું જ્ઞાન આપે એવા ઠપકો જે પ્રસંગો આ બે પ્રથોમા છે. વળી આ પ્રસંગે, પાછળનું વિવેચન તથા શો'સો પાનાની પ્રસત પશુ તેવીજ સરત. વળી બીજા વાગમા તો થીકેવા પ્રયત્નનું દિવ્ય જીવનચરિત્ર જેમા શ્રી પ્રભુજીના દિવ્ય સ્વરૂપની દયા અને ઉદારતા, અશોની રચના, માતેપ જાદુકારના લીલાત્મક રૂપો, સ્વરૂપોના વિવિધ બેદ, શીકેવા પ્રતુના પ્રાકટ્યમા દિવ્યતા, શીકેકારજીના અને પ્રતુના પ્રાકટ્યમા રહેલી સમાનતાઓ, આપે જાનપણમા પશુ જતાવેલા અદ્ભુત ચમત્કાર શક્તિ, કીર્તન ગાહને કુદાજમા એકદમ વરસાવેલા વરસાદ, વિષ્ટ પ્રેશોમાં આપનું ગમન, દક્ષિ એક તીથમા ચમત્કાર, ઉત્સવેમા અદ્ભુતતા, આપમીના પદોના નમુનક, લીના વિસ્તરતા જામેલું ભવિષ્ય આ બધું વાંચીને હું તો નવાઈજા પામ્યો આ પ્રથોમાં ફર તો મિત છે આમ જતા ન્યોવાવર બેડેની ૧ ૨) બેજ. હરેકેતુ એક એક રૂપો.

જમનાદાસ—અહ મારે મારે પશુ આ બેડે પ્રથમ મંગવાલે. આવા સુંદર અને રસિક તો ધરમા રાખી રાત દિવમ વાચવા બેડેએ આ પ્રથો આ મને છે ?

મોદનવાલ—શ્રીલક્ષ્મીમાર્ગિય સન્તી પ્રથમાળા—દેસાઈ વગે, નડીઆદ નયા શુદ્ધ કાર્વાલયમાંથી પણ મને છે.

જમનાદાસ—જમનાદાસ તપાસેના વખત થઈ જશે મને જાના તો

शुद्धाद्वैत-सङ्कितमाला ६.

पृष्ठ ६.]

वैत, श्रीवृक्षालः ४५३.

[अंक १.

प्राचीन कीर्तन.

चंद्रग्रहणके समे जगायवेके पद ॥

राग विहाग ॥ नंदे जगावतहे गोपाल ॥ नीद्रा तजो उठे भरे गोविंद सकल विष के
पाल ॥१॥ आज चंद्रकुं राह गहेगो तासु उठ वेठे एही काल ॥ विविध दान देहो मन मोहन
रोग दोष नाशे ततकाल ॥२॥ इतनी सुनत ठटे नंदनंदन तात वचन प्रतिपाल ॥ परमानंद
प्रभु भक्तवत्सल हरि एसे माधो परमदयाल ॥३॥ पद ॥ जसोमति अपनेो बाल नीहारत व्रजजन
प्राण आधार ॥ सुखनिधि सुंदर वदन अवलोकत मोहन मूरत नंदकुमार ॥१॥ मेवा दुषपर
सकल सामग्री भर भर राखे फंचन थार ॥ जो कलु इच्छा लेहो मनमोहन पर्वकालको मि
विचार ॥२॥ ईतनी सुनत जसोदानंदन कियो सतकार निज हेतु उरधार ॥ परमानंददासको
ठाकुर बैकुंठ तज व्रज लीयो अवतार ॥३॥ पद ॥

श्रीस्वामिनिजीकी अधिकताको पद ॥

राग सारंग ॥ ध्यांरीके पाय लगे लाल जावक देन चरनकमल चित्त हित ल्याई ॥
सीक सनेह सवारि श्यामघन लिखत चित्र नहु बिधि बनाई ॥१॥ नम्यमनी जोत निरपविधकित
भये सिधल भये रंग रग्यो न जाई ॥ नागरी दास हसि कहत कुवरियो रहोजु रहोजु पग
रही हैं छिपाई ॥२॥

अक्षय छतीयाको कलेऊको पद ॥

राग विभास ॥ ऐहु ललन कलु करहु कलेउ अपुने हाथ जीमाउंगी ॥ सीतल माखन
मेल मिश्री कर कोर लाल स्वराउंगी ॥१॥ ओत्रो दुध सय घोरीको सीयरो कर कर प्याउंगी ॥
तातो जान जो न सुत पीवत पंखा पवन दुराउंगी ॥२॥ अमित सुगंध सुवास सकल अंग करि
उपनयन गुन गाउंगी ॥ उत्तसीतलहु न्हावय खोर जल चंदन अंग ल्याउंगी ॥३॥ विविध
ताप नस जात देरि छवि निरखत हीयो सीराउंगी ॥ परमानंद सीतल करि अखीया बानिक पर
भल जाउंगी ॥४॥ पद ॥

सुखादित अने कङ्कितमाते.

अक्षयतृतियाको मानको पदः॥

राग विहाग ॥ अक्षय भाग्य सुहाग राधेको अक्षय प्रीतमको दिन रतीया ॥ चंदन
पुज प्रीतम सुख दीजे रीझ रीझ यह कहु बतीया ॥१॥ अक्षय सुजस कहाँ छे भाखो पार न
पावत शेर सुख जतीया ॥ छुट्यो मान सहज परमानंद सुभ दिन नीको अक्षय तृतीया ॥२॥

श्रीमहाप्रभुजीकी वधाइ.

राग देवगंधार ॥ ब्रजजन गावत गीत वधाइ ॥ श्रीलक्ष्मण गृह प्रकट भये हे श्रीवल्लभ-
सुखदाइ ॥१॥ माधो मास कृष्ण एकादशी उदयो श्रीसुखचंद ॥ दैवी जीव उद्धारण कारण
पूर्ण परमानंद ॥२॥ भवसागर तारन भक्तिको ह्वत राख्यो जहाज ॥ शरण गये ते भये
कृतारथ दार्दिदास शिरताज ॥३॥

राग विलावल ॥ श्रीलक्ष्मण गृह आज वधाइ ॥ तैलंग कुलदीपक श्रीवल्लभ प्रकट
दैवीजन सुखदाइ ॥१॥ मायावादको तिमिर मिटायो मलवाद भानु प्रकटाय ॥ प्रेमभक्ति गिरिधर-
लाळकी अपने जनको दिये बताय ॥२॥ श्रीभागवत अमृत दधि मधिके गूढ अर्थ नबनीत
दिरलाय ॥ ऐसे श्रीवल्लभपदरजकी दार्दिदास बल बल बल जाय ॥३॥

राग आत्तावरी ॥ बंदू पद श्रीवल्लभप्रभुके जन्म वधाइ गाउं हो ॥ तैलंग कुल श्रीलक्ष्मण
भट सुत गुण वर्णत सुख पाकं हो ॥१॥ चंपारण्य परमसुखदाइक जरां लीनो अवतार ॥ कृष्ण-
सुखानलरूप श्रीवल्लभ इहमा प्राण आधार ॥२॥ माधव मास कृष्ण एकादशी भयो सवन आहाद ॥
सुरकुसुमन बरलाये अनुलित करत दुंदुभी नाद ॥३॥ जातकर्म करवाये श्रीलक्ष्मण दीनो विप्रन
दान ॥ वेद मार्ग रत्न सुखदाता याचक करत बखाना ॥४॥ श्रीगिरिधरकी सेवा कारण आप
लियो द्विज रूप ॥ दार्दिदास इनकी पदरजको चाहत बडे बडे भूप ॥५॥

राग धनाश्री ॥ भूतल आनंद वधायो आज ॥ माधव मास कृष्ण एकादशी प्रकटे
श्रीवल्लभराज ॥१॥ आंगन लीपे चोक पूरयो बांधो चंदनवार ॥ आंगन कलश ध्वजा फहरावे
जय जय करो उधार ॥२॥ दैवी जनके काज संसीरी द्विजकुल लीनो रूप ॥ श्रीवल्लभ कर प्रह
निशोरे पंथहुते भवकूप ॥३॥ सेवादीनी श्रीगिरिधरकी निजजन किये सनाथ ॥ ऐसे परम उदा
प्रभुकी चरन संकेको गाथ ॥४॥ शुक्रसनकादिक नारद हरखे सुरपुर बजत निदान ॥ दार्दिदास
एक रसनाते क्यों करे सजु बखान ॥५॥

राग सारंग ॥ श्रीवल्लभको नाम रूप वरणों कहा अनूप भूप तीनलोकके गुन गा

जात हारी ॥ आये द्विज वपुधार दैवीको कियो उद्धार बारवार बंदू चरण जगत हितकारी ॥१॥
प्रकट ब्रजराज किये अपने जन हाथ दिये हिये मांस अतुल दया तीन तापहारी ॥ ऐसे श्रीलक्ष्मण
कुमार नेतिनेतिकर उचार वेदहू न पार पावे दर्दिदास वारी ॥२॥

राग कान्हरो ॥ रति पथ प्रकट करनको प्रकटे कृष्णानन द्विज रूप ॥ मायामतको
तिमिर नसायो हाथ दिये ब्रजभूष ॥ कुंजसदन ओर नंदालयकी छेला सकल दिखाई ॥ अनुभव
सहित दास अपनेको सेवा दिये बताइ ॥२॥ शरण जात सुधरे सब कारज प्रभु पर प्रीत बढावे ॥
ऐसे परम उदार श्रीवल्लभ दर्दिदास गुन गावे ॥३॥

राग नायकी ॥ आनंद यथावनौ श्रीलक्ष्मणभटके धाम ॥ प्रकटे श्रीवल्लभ पुरुषोत्तम
निजजन पूरण काम ॥ सब मनमोद भयो अति भारी गावत गीत सुखंद ॥ नाचत वृद्ध तरुन
ओर बालक प्रकट्यो परमानंद ॥२॥ देत असीस सकल ब्रजवासी चिर जियो लाल तिहारो ॥
मात इलमा कूल उदे भयो जीवन प्रान हमारो ॥३॥ देत दान पट भूषण नीके याचक मन भइ
फूल ॥ दर्दिदास आस पदरजकी भेरे जीवन मूल ॥४॥

‘सर्वस्व समर्पण.’

(लेखक:—श्री. पराश.)

राग—वसंततिलक छंद.

२.

पीत्या सहस्र परिवत्सर तोय ताप, केशादि ना मुहः ! कृष्ण-विगोप-शून्यः
आनन्द-भिन्दु धडी शून्य निरान्त शून्य, छुं छुं त्वदीय प्रिय-कृष्ण त्वदीय घामिन !

२.

पुत्रात्त-वित्त-गृह-प्राण पुनः स्वदारा, इन्दयादि ओ सकल धर्म सन्नि आत्मा
हे मेष्ट ! सर्व ‘तव-दास’ छुं निवेड, छुं छुं त्वदीय प्रिय-कृष्ण त्वदीय स्वामिन !

x

x

x

x

x

आ लोह ने अपर लोह न दोष राखुं,

सर्वस्व कृष्ण-चरले प्रलये समर्पुं.

x

x

x

શ્રીસુવોધિનોનાં સૂત્રો.

નહિ શ્રવણેષ્ટા યોગેન નિવર્તતે । ન વા યોગઃ સર્વેઃ કર્તું શક્યતે । ન વા યોગેન ભગવદ્દીયઃ
દાર્થો જ્ઞાતું શક્યતે ભગવદ્વાક્યવ્યતિરેકેણ ।

અર્થઃ—શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા યોગથી નિવૃત્ત થતી નથી; અથવા યોગ સર્વે
કરવાને શક્તિમાન નથી, મતલબ કે સર્વે યોગ સાધી શકતાં નથી, અથવા યોગથી
ભગવદ્દીય પદાર્થનું જ્ઞાન ભગવદ્ વાક્ય સિવાય થતું નથી. (ભગવદ્દીય પદાર્થનું જ્ઞાન
ભગવદ્વાક્ય વડે જ થાય છે)

વિવેચન—યોગ એટલે મન અને ઇન્દ્રિયો વગેરેને તેના વ્યાપારમાંથી દૂર કરી
કોટડીમાં પુરવી. પણ ક્ષણ પણ કોઈ વસ્તુ કાર્ય કર્યા વગર રહેતી નથી. કોઈને
આપણે કોટડીમાં પુરી રાખીએ, પણ તેથી તેની ભૂખ નિવૃત્ત થતી નથી, તે જિઆરે
ના ઉપાય હોવાથી લલે ભૂખે મરે, પણ એથી એની ભૂખ નાશ પામી કહેવાય
નહિ. આમ યોગથી ઇન્દ્રિયો મન વગેરે વશ થાય પણ તેને પ્રભુરૂપ જોરાંક સત્સંગ
વડે ભગવદ્વચરિત્રો સાંભળવાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને એથી જ મન અને ઇન્દ્રિયોને
તૃપ્તિ થાય છે. યોગ વડે ભગવદ્વચરિત્રો સાંભળવાની ઇચ્છા તે જરા પણ શાંત નથી
થતી, કારણ કે તેમાં જ આનંદ અને લહેર છે. મન ઇન્દ્રિયાદિકને જોઈતો સ્વાદ
એમાં જ છે. મન અને ઇન્દ્રિયોના સાચા જોરાંક પ્રભુ જ છે. વળી ” યોગ સર્વ મનુષ્યો
સાધી શકતા નથી. ” વાત તદ્દન સત્ય છે. કેટલાક નિયમો યોગ સાધનારને રાખવા
પડે છે, તે રાખી શકતા નથી, તો યોગ સાધતાં શારીરિક સ્થિતિ ઉલટી દુખદ થાય
છે. લકવો કે વા વગેરે ઘણા રોગ પેદા થાય છે. વળી હાલના સમયે તેવાં સ્થાન
પણ જઠવાં કંઈ છે. યોગ સાધવા માટે ચિત્તની સ્થિરતા જોઈએ. પણ ચિત્ત તો
પારા જેવું ચળા છે, તેનો સંયોગ પ્રભુમાં કરવાથી જ તે સ્થિર થાય છે, ને તેવી
પ્રભુમાં સ્થિરતા ચવામાટે શ્રવણાદિકની ખાસ જરૂર છે. ખરી રીતે ભક્તિ જ યોગ
છે, જે યોગમાં પ્રભુ નથી તે યોગ જ શાને કહેવાય ? ઉલટો વિયોગ કહેવાય,
અને તેવો યોગ પણ જેવું ફળ કંઈ જ નથી તેમ જ સર્વ સાધવાને સમર્થ નથી
અને ભક્તિયોગ જ કેવો મહાન યોગ છે કે જેના વડે ગોપીજનોના જેવી મહાન
સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય.

“ યોગવડે ભગવદ્વાક્ય સિવાય ભગવદ્દીય પદાર્થ બાકી શકાતો નથી ” વાત
તદ્દન સત્ય છે ભગવદ્દીય પદાર્થ બાંહેડો માટે સ્નેહ જોઈએ યોગ તો ઉલટો સ્નેહમાં
બાધક છે. ભગવદ્દીય પદાર્થ કેવળ ગોપીજનોએ જ જાણ્યો છે, ને તેથી યોગ તરફ
તેમને ઉલટો તિરસ્કાર થાય છે. તેઓ ભગવદ્દિલાસી છે અને આત્માને વિલાસ
યોગથી નથી મળતો. આથી યોગ સાધવામાં જે કિયાઓ સાધક છે તે ભક્તિ
માર્ગમાં લાજના પ્રભુ સાથેના વિલાસમાં બાધક છે. જેમકે યોગી જરા પણ આંખ

યોગ સાધતાં ઉઘાડે તો યોગનો ભંગ થાય છે, જ્યારે ભક્ત લગભગ પણ જો ચક્ષુ મિથે તો તેમાં તેના પ્રિયતા સ્વરૂપ રસનું પાન ન થવાથી રસભંગ થાય છે, ભક્તિયોગ તૂટે છે. આથી ગોપીજન પ્રભુના રૂપ સાગરનું-લીલા સાગરનું દૃષ્ટિવડે જરાબર પાન ન થવાથી રસોન્મત્ત સ્થિતિમાં પ્રજ્ઞાદિકને પણ ઉપાડવા એટલે ઠપકો આવે છે કે પ્રભુના રૂપની સુંદરતાનું પાન જો આંખે ન થઈ શકે. એ રૂપની સુંદરતા એટલી જાણી છે કે તેનું પાન કરવા રૂંચે રૂંચે ચક્ષુ જોઈએ. મતલબ કે શરીર-પર સાડા ત્રણ કરોડ રૂંચા છે, એક રોમને જો ચક્ષુ પ્રમાણે પોતાને સાત કરોડ આંખો કરવી જોઈએ. જો સૃષ્ટિને રચનાર પ્રજ્ઞાને પ્રેમનું જરા પણ જ્ઞાન હોત તો તે રૂંચે રૂંચે જો જો ચક્ષુ કરત, પણ જડ જેવા પ્રજ્ઞાને પ્રભુની સુંદરતાનું જ્ઞાન શાનું હોય ? આ સાંભળી પાસેની બીજી સખી કહે છે કે પ્રજ્ઞાની તો પરંપરા સ્નેહ વગરની છે. પ્રજ્ઞા કમળમાંથી પ્રકટ થયા છે. તે કમળમાં જમરો તડ્ડીન થાય છે, અને જમર પ્રેમમાં ભાન ભૂલે છે. આવો પ્રેમ જમરનો કમળની સુવાસમાં હોવા છતાં પ્રેમની કદર વગરનું કમળ જમરનો સ્વશરીર બંધ કરી શુંગળાવી ઘાત કરે છે. જમરને ધન્ય છે, તેને પ્રેમની કદર છે, તેથી તેનામાં વાંસ તથા સાગ જેવાં કંઠણ કાષ્ટ કાપે એવી શક્તિ છતાં કમળની ચોચી પાંચડીને ઢંશ સરજો ન આપતાં સ્વશ્વન પૂર્ણ કરે છે. આમ પરંપરા જળ સર્પાદિકને જડતાથી સંજોષી ઉઘટે નિસાસો નાખી ગોપીજન કહે છે કે ભલે રૂંચે રૂંચે ચક્ષુ ન કરી તે તો ઠીક, પણ જો ચક્ષુ બનાવીને તેનાપર પાછી પાપણ કરી કે જે રૂપ સાગરનું પાન કરતાં આડે આવે છે. મતલબ કે ચક્ષુપર પાંપણનો પલકાશે થાય, તેથી ચક્ષુ બંધ થાય એટલીવાર પણ પ્રભુના સ્વરૂપનું પાન થતું અટકવાથી ગોપીજન સહન કરી શકતાં નથી. યોગ અને પ્રેમ લક્ષણભક્તિમાં સ્થિતિ આટલી જાણી ઉઘટા સુલટી છે. યોગી જો મુખે ઉચ્ચાર કરે તો તેના મોનનો ભંગ થતાં યોગનો ભંગ થાય છે, જ્યારે ભક્ત એક દાણ પણ પ્રભુના નામનો ઉચ્ચાર કરતો બંધ રહે તો એની ભક્તિનો ભંગ થાય છે. અહીં તો રાત દિવસ પ્રભુના નામની પૂન જો ભક્ત ધર્મ છે. યોગમાં એક પણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર તે યોગનો ભંગ છે. અહીં ભક્ત સદાજ સદા મનથી પ્રભુની લીલા-ચોજ વિચાર તો રહે છે; જ્યારે યોગીને સંદેહ પણ વિચાર આવે તો તેના યોગનો ભંગ છે. આથીજ આગળ કહે છે કે “યોગ વડે ભગવદ્વાક્ય સિવાય ભગવદ્વાક્ય પદાર્થ જાણી શકતો નથી.” ઉદવણ યોગી છે, અને જ્ઞાની પણ છે; છતાં પ્રાપ્ત વસ્તુ પ્રભુ હંમેશા સાથે હોવા છતાં તેનું જ્ઞાન થતું નથી, અરે, યોગથી અથવા જ્ઞાનથી કશું નથી થતું. યોગી અને જ્ઞાની યદ્ય તેઓ મનમાં ફરે છે, પણ ભગવદ્વાક્ય પદાર્થ એટલે ભક્ત ભગવાન અને લીલા એ ત્રણમાંથી એકેય વસ્તુનું જ્ઞાન નથી, ભગવદ્વાક્ય સિવાય તેનું જ્ઞાન ક્યાંથી થાય ? ઉદવણને ભક્ત-ગોપીજન ભગવાન અને લીલાનું જ્ઞાનનું જ્ઞાન કરવા ભગવદ્વાક્યે શ્રીકૃષ્ણે ગોપીજન પાસે જવાની આજ્ઞા કરી. આજ્ઞા સ્વરૂપ ભગવદ્વાક્યના હાર્દને સમજીને ગોપીજનોએ ભગવદ્વાક્ય વડે

એટલે ભગવાનનાં શુભગાન તથા ચરિત્રોનાં કથન વડે ઉદવળને પોતાના સ્વરૂપનું, ભગવાનનું અને લીલાનું જ્ઞાન કરાવ્યું. ભક્ત, ભગવાન અને લીલા એ ત્રણ વસ્તુ નિત્ય છે ને એ ત્રણ વસ્તુ ભગવદીય પદાર્થ છે, તેનું જ્ઞાન ઉદવ, જ્ઞાની તથા યોગી છતાં નથી. આથી ગોપીજન ઉપાસન અથવા કપટા તરીકે ઉદવળને માટે 'ઉધો' શબ્દ વાપરે છે પછી કહે છે કે ખરેખર, તારું નામ ઉધો તેથી તું ઉધોજ છે. પ્રભુની સાથે રાત દિવસ રહે છે, છતાં તે પ્રભુને પામવા તું યોગ સાધે છે. તને ભગવત્પ્રેમનું કશું જ્ઞાન નથી. કૃષ્ણમળ્યા છતાં કૃષ્ણને જોળણવાને સાધન કરે છે, ને તે સાધન પણ ઉધું કરે છે. તારું નામ ઉધો છે, એટલે ઉધુંજ સાધન તને સૂઝે, સીધું કે સાચું સાધન તને કદી ન સૂઝે. યોગવડે કે જ્ઞાન વડે કદી પ્રભુ ન મળે, પ્રભુ તો કેવળ પ્રેમ વડેજ પ્રાપ્ત થાય છે. આથી પ્રેમની પ્રાપ્તિ માટે વાસ્તેહના સ્વરૂપના જ્ઞાન માટે પ્રયાસ કરવો જોઈએ, તે ન કરતાં યોગનાં ને જ્ઞાનનાં મંથન કરે છે, એટલે કે વેળું પીણો તેવ કાઢવા મથે છે, પણ વેળું પીણવાથી કદી તેવ નહિ મળે. સ્નેહના કે પ્રેમના સ્વરૂપના અનુભવ માટે તો પ્રેમીનો કે સ્નેહીનો સંગ જોઈએ. આથી ગોપીજન રૂપ ભગવત્પ્રેમી કે ભગવદાસક્તની વાણી સાંભળતાં ઉદવળને યોગનો અને જ્ઞાનનો મોહ ટળી ગયો, ને છેવટે જોડ્યા કે સર્વ તણને હું આ શ્રીગોપીજનોના ચરણને લાવું, કે જેથી મારું કંથાણુ થાય. જ્ઞાન અને યોગ તો ઉદવે માર્ગે લઈ જનારી વસ્તુઓ છે, અને તેમણે ઉદવળને ઉધેજ રસ્તે લીધા એ કપટ જણાય છે. જ્ઞાને અને યોગે પ્રભુ સાથે છતાં તે પર પ્રેમ ન થવા દીધો, એટલે એક વસ્તુ ભક્તિમાં બાધક થઈ. શ્રીગોકુલેશને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે, કે એટલા બધા બીજા યાદવો હતા ને ગોપીજનો પાસે પ્રભુએ ઉદવળનેજ દેમ મોકલ્યા? તો તેના જવાબમાં શ્રીગોકુલેશ કહે છે કે છપ્પન કરોડ યાદવોમાં કોઈ ઉદવળ જેવો લોકો ન જડ્યો. ઉદવળની ખુદિ, જ્ઞાન અને યોગવડે તદ્દન જડ થઈ ગઈ હતી, આથી ઉદવળને મોકલ્યા. બીજો એવો પાપણુ જેવો કે વજ્રજેવા કાણુ હેયાનો છપ્પન કરોડ યાદવોમાં કોઈ નહોતો કે જે સ્નેહનો સંદેશો લઈ બીજા ને લાવે. બીજાની તો છાતીજ ફાટી બીંધ, ઉદવળના પાપણુ જેવો કે વજ્ર જેવો દુદ્ધને પીગળાવવા માટે ગોપીજનો અનહુદ પ્રેમરસવાળાં જોઈએ, માટે પ્રભુ પાપણુ દુદ્ધથી ઉદવને વિપરીત માર્ગમાંથી ત્રીધે માર્ગે લઈ જવા કૃપાવિચારી ગોપીજનો પાસે મોકલે છે. પ્રેમીની વાણી વડેજ પ્રેમ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. પ્રેમ વડેજ ભગવત્સંગથી પદાર્થ જોળણાય છે, એ વસ્તુ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

રસાંજલિ.

અયિ સ્ત્રી ! ને આ અગ્નિના અંગારા વચ્ચે કોણ ઉગે છે ! !

એ વહાલિ ? એ તો કોઈ દિવ્ય દેવ દેખાય છે ને ને ? રૂપની રંગો છે, તેજની ત્રિજેરી છે.

અગ્નિ તો આત્મજાલુ ધમધોક્ષક ધમી રહ્યો છે. પણ એ બાલક તો નથી જોળખતો એ અગ્નિ બરાધ ! !

એ તો શીતળ શાંતિમાં સમી ગયો છે ? એની દિવ્ય આંખલરી તો ને રસ-બરી, રદિયાળી, રૂપાળી, અણિયાળી, બરા સુંગમ કરી લે દૂરથી' એ રસિલી આંખલરીને ! !

ને તો ખરી, માના મોઢેરા જોળામાં બાણ મહાલતો હોય તેમ કલકલ કિલકારીઓ કરે છે, બાણ કિલકારીઓ મિથે દેવીજનોને સદેશો ન પાઠવતો હોય કે આવે આ અંકમાં ! !

એના સુખકાનો મલકારો કેટલો મોહક છે ને ! ને ! વહાલિ ! ! ઉરને એમ થાય છે કે બાણ બદ્ધિતથી જઈને ઉંચકી લઉં એ આત્માના આધારને ! !

પણ બીક લાગે છે પેલા બળતા વહિની ! !

એ આત્માના આશમનું આલિંગન વહોરવાનો ઉપાય નથી જરૂર સખિ ! !

હિ સતિ ! ! ને, ને, સુંગમ કરે છે એ એના ચરણને ! ! એના દિવ્ય ચર-ણનો આસ્વાદ અનુભવે છે એ ઇન્ધર ! ! કારણ કે કળિકાળથી કળકળી ગઈલા કૃશ કામણગારા કૃતકૃત્ય દેવી છો એ ચરણકમળનો આશ્રય આચરવાના છે ! !

જોટલે અનુભવે છે એ ઇન્ધર પોતે પોતાના પાદનો સ્વાદ કેવો છે તે મોડ પામશે માનવસંધિ આ હુનીયાની દેરી ! !

કુમળી, કોમળ, કમળની કળીશા એના કર કેવા રૂપાળા છે ! ! ચરણ તો બાણ ચંપકળી કુમળી કુસુમિની ! !

હુ મળી ને, એની આત્મજાલુ અમીના ચોત્તસો ઉછળી રહ્યા છે ? રસનાં મોહાં રમી રહ્યાં છે તે બાણ જલધિનો જમી ભુવાળ ! !

આ જો; કેહાં સ્પર્શ સ્પર્શી રહ્યા છે તે દેહકાશ છે દેહાંગનાં જોડી ! ! અગ્નિજો આધો ખસ્યો એ દિવ્યાંગનાને દેખીને ! !

ને, ને, સખિ ! ! ને તો ખરી એ બાય છે અગ્નિની અંદર બાળ રૂપાળા એ ચોગાંદ્ર પાસે ! !

સતીએ સહાયા સ્વહસ્તે એ સુંદર મુનને સ્નેહથી ! ! ગ્રહા ગોદમાં ઉગ્ના ઉમગાથી ! !

ને દીપે છે બાણ અદિતિના હાથમાં વામનજી કરતાંય અતિ ઘણા સુંદર ! !

કૌશલ્યાના કરમાં એને કોડીલે કુંવર જાણે ન હોય!! જ્યોદ્ધાના જાણે જહુપતિ!! સર્વ સુદિનાં સૌદર્ય એ સ્ત્રીના ખોળામાં છે સખિ!!

ચૈદ લોકનો એ ચાંદલો (સૌભાગ્ય) જે ઉરમાં ચોદશે તે અમર ચોદશે!!
એ ચૈદેય લોકનું તેજ કે તત્ત્વ છે સખિ!!

જેને નિરખવું હોય તે નિર્ખી દ્યો ને નયનને શીતળ કરી આત્માને અમૃત આરોગાવે.

સર્વ અમૃત એના સૌદર્યમાંજ ઠીક છે. માટેજ શ્રીસર્વોત્તમજમાં સહજ-
મુંદરાય નમઃ!! દીનકિંકર

નિત્ય નવતેરાં લભ માટે ઇશ્વરે અવની પર આભનો મંડપ રચ્યો.

રાગ—ગરબી.

આભના મંડપ અવની પર ચોકયા,
નિરખાગ નિત્ય નવા નવા રે,
તારસીઓ નાની નાની દીપક પ્રકટયા,
નાના મોટા રંગે અવનવા રે.
મોટી મોટી જે મસાલોય મહાલે,
એક દિવસ એક રાતની રે.
એક શીતળ હિમ એક અગ્નિ જોવી,
જેઊની રંગત વિધ વિધ ભાતનીરે.
એક આપે અમૃત એક આપે આગે,
(જાણે) પ્રત્યંદ્ર એકળીજે મહાપ્રભુરે.
અવની અજવાળે ને ઉજળામણ આપે,
એમજોજ આ જગ સહ નજીરે.
પ્રભુજીએ પરજીવા મંડપ ચોકયા,
નિત્ય પરજો નરવર નેહથીરે
દેવી ચીજે સાથે નિત નિત લગનાં,
સર્વે વરે દેખ્ય દેહથી રે,
કિંકર એવું તો નિત નિત નિરખે,
પરજી પોપે રસ નેહથી રે.
પ્રભુ શું પરજોતર અતિ આનંદ એથી,
સહેરે દેવી સકળ નાચતા રે.
નચવે વણવા કુળ નેહ ભર્યા નયને,
એથી કૃપા સહુ ચાચતા રે.

દીનકિંકર.

આચાર્યશ્રી કેમ કહેવાયા ?

આચાર્ય શબ્દ ધર્મ-શુરને માટે વપરાય છે, અને તેનો લાવ એવો છે કે આચાર શીખવે તે આચાર્ય, મતલબ કે જીવન સુંદર રીતે કેમ, વ્યતીત કરવું એટલુંજ નહિ; પણ જીવનું નિત્ય કસ્યાણુ પ્રાપ્ત કરવા કેમ આચરણુ કરવું તે પોતે આચરણુ કરી સ્વસંબંધીને વા શરણાંગતને જતાવે તે આચાર્ય કહેવાય.

આથીજ શ્રીવલ્લભાખ્યાનમાં મહાનુભાવી ગોપાલદાસજી ગાય છે કે “આપ સેવા કરી શીખવે શ્રી હરિ ભક્તિ પક્ષ વૈભવ સુદૃઢ કીધો” પોતે સેવા કરીને શીખવી અને શ્રીહરિની ભક્તિનો પક્ષ કર્યો, અને તે વૈભવ એટલે અનુભવ પ્રાપ્તિ માટે સુદૃઢ કર્યો. અથવા શ્રીમહાપ્રભુજી એટલે આચાર્યશ્રી શ્રી અને હરિનું વિયોગાત્મક યુગલ સ્વરૂપ છે, અને એ સ્વરૂપે આપે સેવા કરીને શરણાંગતને શીખવી અને ભક્તિનો પક્ષ કરી તેનો વૈભવ-અનુભવ લેવાનો પંથ સુદૃઢ કર્યો. ત્રીજી રીતે કહીએ તો મહાનુભાવી ગોપાલદાસજી વર્તમાન કાળમાં બોલે છે એટલે આચાર્યશ્રીજ સ્વકુળમાં શ્રીગોસ્વામિ બાળકો તરીકે પ્રકટ થઈ નિત્ય સેવા શીખવે છે, અને એવી રચનાએ હમેશને માટે ભક્તિનો પક્ષ કરી પ્રભુનો વૈભવ એટલે અનુભવ લેવાનો માર્ગ સુદૃઢ કર્યો એમ કહે છે, આજેય શ્રીવલ્લભકુળ જીવે સેવામય જીવન કેમ ગાળવું તે પોતે ભક્તિમય જીવન ગાળીને સ્વઆચારે દર્શાવે છે. ઘણા એમ કહે છે કે પુષ્ટિમાર્ગના આચાર્યો ઉપદેશ નથી કરતા, પણ નર્યાં ઉપદેશ કરતાં આચરણુની અધિકતા છે, અક્ષર જ્ઞાન અથવા અન્ય નર્યું ધાર્મિક જ્ઞાન એ કંઈ શિક્ષણુ નથી; પણ અક્ષર જ્ઞાન કે ધાર્મિક જ્ઞાન સંદર જીવન જીવવા માટે છે. જો અક્ષરજ્ઞાન ન હોવા છતાં સુંદર એટલે પ્રભુમય સેવામય જીવન ગાળતાં આવડે તો અક્ષર-જ્ઞાનની કંઈએ જરૂર નથી. અક્ષર જ્ઞાનનું ફળ પ્રભુમય જીવન છે. જો તેવું જીવન ગાળતાં ન આવડયું તો અક્ષર જ્ઞાનની કે ધાર્મિક જ્ઞાનની કંઈજ કોમત નથી. પુષ્ટિ ભક્તિમાર્ગ ફળમાર્ગ છે, અને ઉપદેશાદિક તો સાધન છે, તેથી અહીં ફળ-દશાજ હોવાથી સાધન દશારૂપ ઉપદેશની જરૂર નથી અને એ ફળદશા પ્રજ્ઞ-સંબંધ લીધું; ત્યાંથી પ્રભુમય સમર્પણી જીવન ગાળતાં શરૂ થાય છે અને એવું જીવન ગાળવું એજ ધાર્મિક જ્ઞાનનું ફળ છે, પછી બીજું જ્ઞાન ક્યાંથી લાવવું ? અથવા એવા ઉચ્ચ જીવન કરતાં બીજું કંઈ પ્રાપ્ત કરવાનું રહેતું નથી, એટલે અહીં ઉપદેશને સ્થાન નથી. પુષ્ટિમાર્ગના આચાર્યશ્રીઓ એવું જીવન વ્યતીત કરી રહ્યા છે; અને પોતાના આચારે શરણાંગતને પણ તેવું જીવન ગાળવા પ્રેરી રહ્યા છે. આ પ્રેરણાને દેવીજીવોજ ઝીલી શકે છે. જેઓ દેવી નથી તેમને તો આવા શુદ્ધ અને સરળ ઇશ્વરમય જીવનમાં પણ વિપરીતતા લાગે છે, એવી વિપરીતતા જતાવી તેવાઓને પ્રભુજ દૂર રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, એમ કહેવું એ ન્યાયથી જરા પણ દૂર નથી.

શ્રીમદ્માત્રલુએ કેવળ સ્નેહ લયુ દિવ્ય અમૃતમય જીવન ગાળ્યું છે. પ્રભુમય, નેહમય કે અમૃતમય જીવન તેનું નામ કે જેમાં સર્વને આનંદ જણાય; સર્વને સ્નેહનો ખતુલવ થાય, અને સર્વથી અમૃત વા અમી ચળાય. 'આ વસ્તુઓ' સર્વને યોગ્યતા માણે આપના સ્વરૂપમાંથી પ્રાપ્ત થઈ છે. આપશ્રીના 'અ'થોમાં આચરણમાં કે યાંચ કોઈને લગાર પણ દુઃખ કે લાગણી થાય એવું જઈવું કઠણ છે, ઉલટું એ ભવિષ્યમાં સર્વને સુખજ પ્રાપ્ત થયું છે, સર્વને આનંદજ મળ્યો છે. જેનાં અંગે પંચમાં અનહદ લગવદ્રસામૃત અરે પ્રભુરસના સાગરો ભરેલા છે તેના સંબંધમાં માવનારને લગવદ્રસામૃત સિવાય અન્ય શું મળે? આથી આપશ્રીના પ્રાકટયથી પૃથ્વીપર પ્રભુરસના સમીરો ફરી વળ્યા. સર્વજ્ઞ આનંદ ઉછળ્યો. આપે લક્ષિત-માર્ગનું સ્થાપન કરવા કૃષ્ણદેવ રાજાની ધર્મ સભામાં પ્રવેશ કર્યો કે સર્વની પર પ્રેમની નજર પડી ને સર્વે એ નજરથી અમૃત પ્રાપ્ત કરી તેમાં યોગળી ગયા. જાહેર સર્વ હાર્યા. એના રસસાગરમાં ડુબી ગયા. એના તેજ અંજાઈ ગયા, એવા તે અંજાઈ ગયા કે અન્ય કંઈ કોઈને સુએજ નહિ. કૃષ્ણદેવ રાજા તો બાહી ઉઠ્યો. આપ આપના અમૃતમય-પૃથ્વીરમય યોજસોએ આ સભા હત્યા છા. આપે ખાસ કરી કે તમારે માટે તેમ છે, પણ અન્યને તો મર્યાદાએ વાદવિવાદપૂર્વક હતવા ઘો. પ્રમેયની હત પ્રેમીઓ માટે છે, પંડિતોને તો પ્રમાણે હતીએ. ચારેજ હત ગણાય. યુદ્ધનાં હથિયાર બાંધ્યાં. યુદ્ધનાં હથિયાર સનાતનીઓનાં પ્રરણાંજ હતાં, પણ સત્ય સ્વરૂપે સમજ, જેને વાપરતાં આવડે તે હતે. ચાર હથિયાર હતાં વેદ, ગીતા, બ્રહ્મસૂત્ર ને શ્રીભાગવતજી. વેદની વેદનાભરી વાણી વિરહની વેદના સ્વરૂપ શ્રીવલ્લભ સિવાય કોણ સમજે? જે સુખારવિંદ વેદવાણી વધુ હોય તેજ સુખારવિંદ એ વાણીનું સ્વરૂપ સમજ શકે! ગીતાનાં ગાનેય એજ સ્વરૂપનાં ગાન હતાં, પછી અન્ય કોણ સમજે? બ્રહ્મસૂત્રનાં બ્રહ્મત્વ તો એનાજ અનુભવની વસ્તુ હતી. શ્રીમદ્ભાગવતજીના શબ્દે શબ્દરૂપે મણિઓથી તો એનાં અંગોઅંગ શણગારાએલાં; એટલે ચાર હથિયારો વડે એણે સાતસે ધર્મના યોદ્ધાઓને હત્યા. એકજ સ્વરૂપે સાતસે ધર્મવેતાઓને હતે એના સામર્થ્યનો પાર ખરો? હતના જેરે કનકાભિષેક થયે. આચાર્યશ્રીમદ્માત્રલુની પ્રભાવશાળી પદવી પ્રાપ્ત થઈ. એની નજરમાંજ અગાધ શક્તિ, જેના પર પડે તેના પર અમૃત ઢાળે. નજરના દિવ્ય કિરણોએ તે ખેંચાઈને તેના અંકમાં આવે તોજ તેને શાંતિ વળે. એના વિના અન્ય સુએજ નહિ. પૃથ્વીરના આરાધન સિવાય અન્ય શું એ શ્રીવલ્લભના જીવનમાંથી જડે? આનંદ સિવાય અન્ય શું એના યોજસોમાંથી જડે? પ્રચંડ પ્રજ્વળઅગ્નિ સિવાય અન્ય શું એના દુઃખમાંથી જડે? એના અધાક્ષર રૂપ ખાલીમાંથી અમૃત વા અમી સિવાય અન્ય શું જડે? એના વદનમાંથી વદતાં વચનામૃતોમાં અધરામૃત સિવાય અન્ય શું જડે? એની પરિક્રિયાઓમાં પૃથ્વીને પાદસ્પર્શિતાગ યોગ્યતાનાં ના

કરી તીર્થોને તીર્થત્વ : આપવા સિવાય અને, દેવીજીવોમાં પ્રભુપરિમલ દેરાવવા સિવાય અન્ય શું હોય ?

ચોદ લોકમાં ન માય એટલી તો એની ક્ષમાવૃત્તિ છે. દેવાનો પ્રસંગ આના પુરાવા માટે બસ છે. અનંત બ્રહ્માંડમાં ન માય એટલી તો એનામાં દયા છે આમ છતાંય એ બહુરૂપી છે. કોઇને પંડિત પરણાય, કોઇને જ્ઞાની જણાય, કોઇને મહાન ધર્મપ્રચારક જણાય, કોઇને મહાન ત્યાગી જણાય, કોઇને પ્રેમાન્ભાદી ભક્ત જણાય, કોઇને યુગલ સ્વરૂપની એકત્રિત આગ જણાય. જેવું જેવું મન વા જેવી જેની ભાવના અને યોગ્યતા તેવો તેને તે જણાય.

આવા દિવ્ય સ્વરૂપમાં તહીન થયા સિવાય અન્ય જીવ ધર્મ ન હોઈ શકે, એજ જીવનની સાર્થકતા. એજ અનંત કૃણ. એવા યોગ્યતા પ્રમાણે અનંત સ્વરૂપે અનુભવ આપતા. શ્રીમદ્દામરુણને નમન સિવાય બીજો જીવને શો અધિકાર હોય ? નમન સિવાય બીજી શી યોગ્યતા જીવમાં હોઈ શકે ? માટે અનંત કોટિ એ પ્રભુને મારાં નમન છે.

દીનકર.

શ્રીમદ્દામરુણ પ્રાકટય.

[લેખક:—જોરધનભાઈ ગાકુલભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ, આણંદ.]

[રાગ.....રાગ રૂપાળા રે મળના આવોને.]

આજ ભૂતલ શ્રીવલ્લભ પ્રગટ્યા મંગલ ગીતકા ગાઓ,
પ્રભુજી વધાવો રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

મંગળ કળશ ભરી સૌ સજની પ્રભુના પૂજન કરીએ,
જીવન કરીએ રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

જન્મ લીધો છે જન્મ સુધી મળભક્તોનાં દુઃખ હરવા,
પાખડ હણવા રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

ભારતમાં કંઈ ભક્તિયુગના દેવી કુંડુભિ વાગ્યા,
મળજન ભગ્યા રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

શરણે પ્રદીપે ભક્તસંબંધનાં દાન જીવોને દીધાં,
પાવન કીધા રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

પાઠ શીખાવ્યા શરણાગતિના દેવી જન મન હરખ્યા,
જીવન સમરખ્યાં રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

શુદ્ધાદિત તથા સંસારી વિધર્મીઓ પડકાર્યો,
ભક્તો તાર્યા રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

વિશ્વ મહી શ્રીવલ્લભવરના વિજયી ડંકા ગગડ્યા,
આસુર ક્રૂરડ્યા રે વૈષ્ણવ બાળાઓ.

અનુભવના આશયમાં.

॥ અહંબ્રહ્માંસિ તત્ત્વમાસિ ॥

અમૃતના અધિષ્ઠાતા એ અધિપતિ ॥ અધિષ્ઠા અવનીધીએ અજેય ॥
આનંદના અધિષ્ઠા ઉછળાવીને અવનીને અપનાવનાર એ રંગિણ, શ્રીવલ્લભદેવ ॥
રસપતિના રમણેજ સર્વ રસિદું ॥

રસપતિ સાથે સર્વને રમાડવા તે રંગિણી સેવા માર્ગ સુણાવ્યો ॥
શ્રુતિના સાચા આચારો પૃથ્વી પર પાઘર્યા.

“ સર્વ સર્વિદં બ્રહ્મ ” નાં સુંદર સૂત્રોનાં સામર્થ્ય સમજાવ્યાં ॥

તારા તપને તેજ તે વિશાળ વિશ્વને વશ કર્યું ॥

મહીમાં કોઈ “ માર્ગ્ય નથી, અને તાર્ગ્ય નથી. ” સર્વેય સર્વેશ્વરનું છે, એના
ઉચ્ચ આદર્શો અર્પણ દ્વારા અનુભવાવ્યા ॥

તનના ત્યાગને તુમટે તરનારા-તારનારાઓને તે પડકાર્યા, કે મનના મનોહર
મોઘા ત્યાગ વગર શું મળવાનું છે ? ॥

માધવમાં મનને મહાલવા દો, તહિ તો મોઘો મનુષ્ય જન્મ મિથ્યાજ
માનજો. ॥

શ્યામની સેવાએજ એ ઉચ્ચ આદર્શો અનુભવાંશે.

શ્રી શક્તિને સમાનતાએ સત્કારવાના આર્ષસંકૃતિના આદર્શો પુરુષને તે
પરખાવ્યા, કારણ કે પુરુષ ને પ્રકૃતિ દ્વિદળ છે.

શ્રી શક્તિને સત્કાર્યા સિવાય સૃષ્ટિમાં શાં સુળ છે ? ॥ એ રસવેલીને રસામૃતે
પોષ્યેજ અચળ આનંદ છે. ॥ એ સેવાની શોખીલીને શ્યામની સેવાએ સત્કારવા-
માંજ લહેજત છે. સાથે પરપુરુષની-પ્રભુની સેવાએ સત્કારવાનજ પુરુષનેય તે પાઠો
પાઠવ્યા.

શ્યામને સેવાએ સત્કારતાં આસક્ત દશામાં વિહંગિનના અંગારાનાં અંગો
અંગે વર્ષણ થતાં તન્મયતાના તાનમાં સ્વાનુભવે “ અહંબ્રહ્માંસિ ” નાં સૂત્રો તે
ઉચ્ચારાવ્યા. ગોપીજનોએ ગોપીગીતના ગાન પછી એજ ઉચ્ચાર્યા હતાં, એટલે
ગોપીપતિ ગોપાળ ઉત્તરીય આસન ઉપર આરૂઢ થયા ॥ ઉત્તરીય વસ્ત્રના આસને
અનંત અવનીઓમાં કહીએ ન દીધ્યા હોય એવા દીધ્યા ॥ આથી તે “ ગોપીજન
વલ્લભાય નમઃ ” એ ઉચ્ચારણ કર્યા.

તન્મયતાના તાનવાળામાં ઈશ્વરને અનુભવનારાનાં ઉચ્ચારણ થયાં કે “ તત્ત્વમાસિ
આ સૂત્રોય તે આ ઘોર કળિકાળમાં આચારે અનુભવાવ્યાં.

કેવળ વગર દશાએ, વગર અનુભવે વાણીના વિલાસે “ અહંબ્રહ્માંસિ ” નાં દિવ્ય
સૂત્રોને ચરમાવનારા એ ગિદ્યા વાણીદેવો ॥ તમે ચેતજો કે વિષ્ણુ-કૃષ્ણ એ તર્યો
વાણીનો વિલાસ નથી. આત્માનો વિલાસ છે, ઉરનો વિલાસ છે, અનુભવનો વિલાસ

છે ! ચતુર્ભુજ ચાખ્યેજ સ્વાદિષ્ટ છે ! નર્યા વાણીના વિલાસો એ તો વેવલાં વીણ-
વાનાં છે, એ રસની મસ્તીમાં મહાલનાર મળવા મહા મોઘા મુશકેલ છે.

અહંતા મમતાના અખૂટ લાંડાર ત્યાં ભરેલા છે, ત્યાંજ દલે “અહંવ્રજાસિ
ઉચ્ચારાય છે !!

સર્વેશ સિવાય સર્વત્યાગી ! રસેશમાં સદાય રાગી ! પણ તેના વિયોગે દીન
ળનેલા તન્મય સંતોનાં એક તાનનાં ઉચ્ચારણુ “અહંવ્રજાસિ” ને એ વહ્નલહેવ,
તેં દીપાબ્યાં. સકળ કલાનેય તેં કેળવી. અદિમાં સર્વત્ર સૌન્દર્ય પાથરી !! સંગીત
શાસ્ત્રને ઇશ્વરમાં અપનાવી ધન્ય કર્યું !! ચિત્રકળાને પ્રભુમાં પધરાવી !! સૌન્દર્ય
દેવીને ઇશ્વરની આબુબાલુ અનંત રૂપે ઉભી રાખી !!

રસવતીની રસિક કળા તારાં રસિલાંના જેવી અદિમાં ક્યાંય ન સાંપડે !!
સામગ્રીના ચોખીનોનાં રસ સૌન્દર્ય પ્રસાદના સ્વાદે નિરખે તોજ સમગ્તય.

દીનકિંકર

જસોદાને.

[ઢાળઃ—ખમા ! વીરાને જાડ વારણે રે લોલ.]

જસોદા ! વારો તમારા કૃષ્ણને રે લોલ,
મોટે ચક્ષુઓ છે શું બાલ જો !

જસોદા ! વારો તમારા કૃષ્ણને રે લોલ.

કૃષ્ણે કોતુક કર્યું કારણું રે લોલ,
લાલ્યા એ માંકડાની ફાજ જો :

જસોદા ! વારો તમારા કૃષ્ણને રે લોલ.

ધરમા પેસે ને શોષે ગોરસી રે લોલ,
મયે એ મદિજાને માટ જો :

જસોદા ! વારો તમારા કૃષ્ણને રે લોલ.

હાલ્યું ચિકું તે આબું આખમાં રે લોલ,
મારી ગેદી ને ફાડ્યા માટ જો :

જસોદા ! વારો તમારા કૃષ્ણને રે લોલ.

ખાધે ખવડાવે માત ! ખેડવા રે લોલ,
એવાં છે કૃષ્ણજના કૃત્ય જો :

જસોદા ! વારો તમારા કૃષ્ણને રે લોલ.

મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ.

રસેશને રસાનુભવ માટે વિજ્ઞાતિ.

(લેખક:-ભગવદ્દીય મીસી વેલ્લભાઈ નથુભાઈ,-રાજકોટ.)

હે. રસિકવર, હે પ્રિય, જુદા પડવાને યુગોના યુગોએ વીતી ગયા. નાથ ! હ તો હે રસિકમૂર્તિ ! રસદાન કરવાને શું તત્પર નહિજ થાઓ ? હા, નાથ તો ખરા પણ મારી યોગ્યતા ક્યાં એ વિચારેજ વિલંબ હશે. એમ હોય તો મારે વિનં કરવીજ ક્યાં રહી ? છતાં એ કહે. કારણ ! જહાજનું પક્ષી ક્યાં જાય, ફરી ઉડે જહાજેજ આવે, તો હું વિનવું એ કે યોગ્યતાએ અંગીકાર કરવા ઇચ્છતા હો તો શ્રીવજ્રરત્નાનાં રસ ઝરણાં મને ઝીલાવો. એજ પ્રેમ પર્યોધિમાં ડુબાવો. એનીજ વિજ પતાકાની પ્રણલ છાંયામાં. સમાવો, એમનાજ પ્રેમલાવની લાવના કરાવો, ને મારે તેનાજ રસમાં તળજોળ કરો, પછી પુંભાવ પ્રાપ્તિએ મારાથી બનવુંએ અવશ્ય કરીશ. ટાણે તો સમુદ્રના તરંગોની પેઠે મનોરથો ઉદ્ભવીને પાછા બેસીજ જાય છે, મન મનોરથો શું એમજ રહી જશે ? હે વહાલા ! કાંઈ મારાજ સુખ માટે વિનવું એમ ન માનશે, પણ આપની પણ વ્યથાપરિહાર સાથે સાથે સમજવાનો છે, અ તો ભાવભૂષિત નવલ પ્રેમનાજુલક નૌકાના નટવર નાવિક છે, તો આ હર્ષ જા હોડીને પાર નહી ઉતારો શું ? અમારું વ્યસન પણ આપજ છે, અમારા સર્વભા મય પણ આપજ છે, જેથી આપના પ્રેમરસ સમુદ્રની સહેલ કરવા આર્તિદ્રા નૌકાને ભાવભૂષિત કરીને યોગ્યતાની પ્રાપ્તિ કરાવો નાથ, એજ મારી પ્રાર્થના મારું સાચુજય તો આપની સન્મુખજ રહો. મારા અલૌકિક સામર્થ્યનો અંગિ પણ આપ લક્ષ્મીવપુએજ કરો. મારી પ્રાકૃત દેહને પણ સેવોપયોગીપણેજ પ્રત કરો. આપજ મારા આત્મા ને હું આત્મીય, જેથી મારા અનુભવ આત્મા મારી જ્ઞાનેન્દ્રિયમાં વિજ્ઞાનમય સ્વરૂપથીજ પ્રવેશો, મારા મનમાં મનોમય સ્વ પ્રવેશો. મારા જીવમાં આનંદ મય સ્વરૂપે. પ્રવેશો, ને તેમ યવાથીજ હું પણ મારા વિ ભાવેથી મારા ચિરકાલના વિરહભાવજેત્રમાં પ્રવેશોને મારા પ્રકૃત પ્રવાહને સ કરીશ, અંગીકૃતે સિદ્ધકાર સમાધિએ બેસી રોમાંચ યદ્યશ, કંમ્પના કારણરૂપ થઈ લગ્ન વિના શું ક્ષતિ યવાની છે ? લગ્ન તો પ્રમાણેજ, આપ સુગ્ધ હો તોયે ? ને ચતુર હો તોયે શું ? અંગમરોડે નાહ માની જાઓ ? ઝંભાવાના હાઈને ઝીલી હો ? છો તો ચતુરનાયે સિરોમણિ ! શું બાલુકાચેગીની કાંઈ બાલચેષ્ટાં નહિ સ્વીકારે ? હાઈને તો હૈયાની હદેજ લાવીશ. પ્રેમ તો પરાધીન કર સાધન છે. કોડીલાના કોડ, પૂરીશ, ને પુરાંવીશ, રસાધિકયે ભાવે વિપરીત બ્રહ્મીશ, પછી...રસધનતાએ માનાવેશે મોઢય, ત્યારે શું ? ત્યારે શું હા ? પ્ર સામગ્રીએ પણ આતુર બનશે ? પ્રભુ અને હુંએ વિગાઠ કરીશ, ત્યારે તો આ રસ ઉચ્છલિતે વિનયની વેલ વાવશે, વહાલા ! આ રસ તે કંઈ જોછા વધત પ્રાપ્ત થતો હશે ? તો હું કહીશ કે, રસાધાર તો પ્રેમ ઉપરજ રહે છે, જેટલા પ્રમાણ પ્રેમ વધતા જોછો તે પ્રમાણમાં રસ વધતો જોછો, વાહ ! રસત પ્રેમ તે શું !

બહો છે ? હા નાથ, કેમ ન બહુ ? એ તો ઉંઘાં ઉરની વહાલપની રસ ઉર્મિઓ ! !
 લલા એ રસ ઉર્મિઓ ઉચ્છલિતે શું દશા ? દશા તો ઘીજી શું હોઈ શકે ? જ્યાં
 સર્વારોપણે ખટકેજ નહિ ને ઉચ્છિષ્ટે સુગન્ધ નહિ, એ વિનાના બધા ચાળાજ
 ચતુર ! અને એ ચાળા તો જગતેજ પ્રસિદ્ધ છે, કે જ્યાં ભાવ, વિભાવ, ને અન્તે
 અભાવ, જ્યાં મમતાના માર્ગનેચાળાજીએ મુકી પૂર્વે ભાવરોપણ, તેવુંજ ઉત્તરે
 અભાવરોપણ, (શું એ નાટ્યનો નિરાળો ખેલ) એકમાં તે શી સુક્તિ ?
 વસ્તુને વસ્તુપણ્યએજ બાણવાને જ્યાં અભાવ, એ લક્ષણા તેજ લોકિક, તે તો વેદ
 ગર્ભ સ્થિતિ એજ કર્તવ્ય, ચરણસ્થિતિ તો વિચારે ન્યારા, આ તો તમારો પ્રેમમાર્ગ
 નિરુપાધિ સ્નેહમાર્ગ, નિઃસાધન માર્ગ, પ્રેમય માર્ગ, ક્લમમાર્ગ, એજ વલ્લભર્તુ
 વૈલક્ષણ્યપણું, નિઃમાર્ગના મનોરથીને તો મનોરથ ઘણાંજે ઉપજે, અને તે
 વાત્સલ્યના અભાવેજ હોય, વાત્સલ્ય તો હૃદયેજ હોય, અનહૃદય-પ્રમેય, પ્રમાણે
 વિપરીત તે પ્રમેય, પ્રેમારોપણ તો હૃદયની કૃતિએજ ઘટે. હૃદય ને ભાવનાં ભૂવણેજ
 સ્નેહ સુગંધ, તે સુગંધની તો અન્તરેજ ઓળખાણ, અલબેલા ? અન્તરે ઓળખાણું
 તો સર્વસ્વ નિવેદનેજ હોય, ને ચરણે રતિ એજ તીવ્ર વૈરાગ્ય, અને એ વૈરાગ્યે
 હરિનો પણ હરિ યાય, આ પ્રણાલિકાજ કાર્યકારણમૃત છે ને એજ પારી સુક્તિ.

બાપાશ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજીને સ્મરણાંજલિ.

આજે વરસોનાં વરસો પછી આ મહાપુરુષના યશગાનમાં ઉતરીએ.

આ મહાપુરુષે નથી ગયા લખ્યા, કે નથી ટીકાઓ લખી, કે નથી કંઈજ
 સાહિત્ય રચ્યું.

તોય ચાલીસ ચાલીસ વર્ષ એ પુષ્ટિમાર્ગનો મહામહારથી રહ્યો, એ સિંહે સિંહ
 ગર્જના કરીને ભારતવર્ષની વૈષ્ણવ જનતાપર આક્રમણ કરનારાઓના પરાભવ કર્યા.

સ્વજનોને નજર નાખીને પ્રેમવટે-રસવટે પોખ્યા, વિરોધીઓને નજર નાખીને
 નિરાસ કર્યા, તેમનાં તેજ તાણી લીધાં.

વળી શી રીતે એ મહા પુરુષે વિશ્વને વશ કર્યું ? આ દેવે શ્રીમહાપ્રભુજીના
 સિદ્ધાંતોને પ્રકટ આચારમાં મુકીને વિશ્વનાં વરદાન વર્ધા, અમર આશીર્વાદ વહોર્યા.
 એણે પુષ્ટિમાર્ગ વિશ્વધર્મ છે એ આચારમાં મુકી અનુભવીને અનુભવાવ્યું.

એણે નાત બાતના ઝઘડાનાં નળરામાં નજર નથી નાખી. ધનના ધતિંગો એને
 નથી ગમ્યાં. પ્રતિષ્ઠાની પ્રાસિના પથગામ એણે નથી ગડયા ! !

આપો આપ શ્રીદેવી અને યશરામ એના ચંચલ કમળમાં ઝુક્યાં તોયે એણે
 એની સાચું નથી જ્ઞેયું ! !

ધનની વ્યવસ્થાનાં કે પ્રાસિનાં વેતરણ એની નજરે પડતાં તો તેવાને કાર્મવાર
 શુસ્સામાં “ચંડાળ ચોકડી” શબ્દે નવાજતો. •

જીવન પ્રભુને માટે છે, પ્રભુની પ્રાપ્તિ એજ જીવનનું ક્ષણ છે. ધન, પ્રતિષ્ઠા કે અન્ય કોઈ ચીજ જીવનક્ષણ નથી એ એણે પ્રકટ જતાવ્યું. એણે પ્રેમનેજ પારખ્યો. પ્રભુ પ્રાણીમાત્રનો વસ્તુમાત્રનો સરખો છે સર્વનેય પ્રભુ લજવાનો હક્ક છે. સર્વનેય પેતાનું સર્વસ્વ પ્રભુના અંકમાં મૂકવાનો હક્ક છે. નાત જાત, ઉંમર એ કશુંય પ્રભુના પુસ્તકમાં નથી. એની પોથીમાં તો સર્વેય સરખાં !! એની પોથી તે પ્રેમની પોથી.

શ્રીમહાપ્રભુજીએ—શ્રીગુંસાઈજીએ મહાનુભાવી મોહનભાઈ લાંગી, અલીબાન પઠાણ, રસબાન પઠાણ, બીબી તાજબાઈ, મેહા ધીમર (માણીમાર) આદિને શરણે લઈ વિશ્વધર્મ પુષ્ટિમાર્ગ પ્રકટ જતાવ્યો, તેમ તે પણ સુસલમાન, પારસી અરે અત્યંતનેય દષ્ટિ દ્વારા અપનાવ્યા.

પ્રભુના લજનના અધિકારમાં જ્ઞાતિ જાતિ કેવી ? પ્રભુના લજનમાં ખંડન મંડન કેવાં ? પ્રભુના લજનમાં દેશ અને કાળનેય સ્થાન નથી. જ્યાં પ્રેમ ત્યાં સાક્ષાત્ પ્રભુ છે. તું પ્રભુ છે, માટે જ્યાં તે પ્રેમ દીઠો તેનો તું પ્રભુ જાન્યો.

શ્રી મહાપ્રભુજીના સિદ્ધાંતો—વિશ્વવ્યાપી—પ્રેમધર્મના સિદ્ધાંતો આચારમાં મહ્યાથી તારે ઘણુંય વેકતું પડ્યું. પણ બધાયે વિરોધીઓ અંતરના ઉંઝાણમાં તો જાણતા હતા, કે આ એક મહાન પુરુષ છે, સમર્થ છે વિરોધ છતાં તે તો વિરોધ જાણ્યો સરખોય નથી !! પ્રેમીને વિરોધ કેવો.

એથી આજેય સારા ભારત વર્ષમાં તારી ઉજવણ કીર્તિના ઝુંડા ફરક્યા કરે છે. આજેય જાણે અદૃશ્ય રીતે તારેજ સામ્રાજ્ય સંપ્રદાય પર હોય એમ દેખાય છે.

તું જ્યારે દેખાઈતા દેહે અદૃશ્ય થયો; ત્યારે ઠાંકરાલીસથ ગો. સ્વામી શ્રી. ૬ શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીએ શ્રી સુખે કહ્યું કે પુષ્ટિમાર્ગનો સ્તંભ આજે અદૃશ્ય થયો. શ્રીજીદ્વારાધીશેય સિંહ અદૃશ્ય થયો એમ કહીને અશ્રુ વહાવ્યાં.

તારા ત્યાગી, પ્રેમી, પ્રભાવશાળી અને અમૃત ભર્યા સ્વરૂપને કોણ પીછાને ?!! પોથીમાં તો ઘણાય પ્રભાવ પાચરે છે, પણ આચારમાં પ્રભાવ પાચરે તેનીજ મહત્તા.

“દીનકિંકર.”

રાધે (૩) બજ મન રાધે, રાધે, રાધે,

પ્રેમ સદિત જે આરાધે, અમૃત્ય દીરલો દામ લાધે—બજ મન રાધે.

અન્ય પ્રયાસો રહીને અજગા, ત્રમ તો નિષ્ફળ જાવે—બજ મન રાધે.

પ્રભાતે ઉઠીને અદર્શિય, મુખે ઉચરે રાધે રાધે—બજ મન રાધે રાધે રાધે.

અનેક ભવનાં બધેન કુર્મ, વૃદ્ધીને દૂર પગાયે—બજ મન રાધે. (૩)

જે પ્રાપ્તિ પ્રજાને દુર્લભ, તે પ્રગટ સન્મૂખ બિરાજે—બજ મન રાધે. (૩)

અંદનિજ રૂપા પ્રસાદે, નયણે નિરખે કૃષ્ણ રાધે—બજ મન રાધે. (૩)

ગૂઠરસ ગ્રન્થ,

—૧—

શ્રી ગોકુલેશો જયતિ । ગૂઠરસ એવે નામે ગ્રંથ લાખાયે છે.
ચોપાદ.

શ્રી વદનમ કરુણારસ સાગર, આનંદરૂપ વિમોહન નાગર,
અતિ ઉદાર દે છે રસદાન, સહુએ ભક્ત કરે દે રસપાન;
એક સમે શ્રી ગોકુલનાથ, હૃદયાણુ ભટ્ટ મહપતિની સાથ,
વાત કરી એકાંતે જોહ, આશરા માત્ર લખી છે તેહ.

વાર્તા—એક સમે જલધરામાંહે શ્રીજી ભેડા છે. ત્યાં પોતાની ઈચ્છાએ કલ્યાણુ ભદ્રજી મહપતિ આગળ શ્રી મહાપ્રભુજીએ એક અદ્ભુત વાત કહી, તે વાત લખીએ છીએ. એમ કહ્યું જે વેદશાસ્ત્ર મર્યાદા એવી છે કે, સર્વાત્મા લોભરહિત થકો જે અવતારાદિકનું ભજન ને કોઈ કરે, તો તેને તે તે અવતારસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ હોય, અહીં તે પ્રવાહી મર્યાદાનો સંબંધ છે. અને પુષ્ટિમાર્ગ વિષે સર્વાત્મના અત્યંત મહાલોભી હોય, અને વસ્તુ પામવાનો આદર કરે તો પ્રભુ કદાચિત્ કૃપા કરે, અને સ્વરૂપ શું સંબંધ કરાવે. અને એક સ્વરૂપ વિષે પાંચ સ્વરૂપ છે. તે માંહે એક સ્વરૂપ તે પ્રકટ છે, અને ચાર સ્વરૂપ તે ગુપ્ત છે. તે વારે કલ્યાણુ ભદ્રે પૂછ્યું:—“ જે એક સ્વરૂપ તો પ્રકટ દેખીએ છીએ, તો બીજાં ચારનું કેમ છે ? તે જીવે પ્રીછાય નહિ; તો કૃપા કરીને કહીએ. ત્યારે શ્રી મહાપ્રભુજી^૧ બોલ્યા કે સ્વરૂપ તો પ્રકટ સર્વ સાધારણ સાચે દેખે છે, અને બીજાં ચાર સ્વરૂપ તે ભગવદીયને વિષે ગુપ્ત રાખ્યાં છે. પાંચ સ્વરૂપનાં નામ. (૧) પ્રાવાહિક રૂપ, (૨) માર્યાદિત રૂપ, (૩) માહાત્મિક સ્વરૂપ, (૪) પુષ્ટિ સ્વરૂપ, (૫) પુષ્ટિપુષ્ટિ સ્વરૂપ. પણ પાંચ સ્વરૂપ તે ભગવદીયની સગે પ્રભુ કૃપા કરે તો કંઈ જણાય. પ્રવાહી ભક્તનો સંગ કરે તો પ્રભુ કૃપાએ પ્રાવાહિક સ્વરૂપ જણાવે. ધર્મ મર્યાદી ભક્તનો મંગ કરે તો પ્રભુ મર્યાદી સ્વરૂપ જણાવે. માહાત્મિક ભક્તનો સંગ કરે તો થ્રલ માહાત્મિક સ્વરૂપ જણાવે. પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તનો સંગ કરે તો પ્રભુ પુષ્ટિમાર્ગીય સ્વરૂપ સંબંધ જણાવે. જે ભક્તને કેવળ પુષ્ટિ સ્વરૂપ શું સંબંધ થાય છે તે ત્યારે મનમાં એમ જાણે કે હવે હું કૃતાર્થ થયો. તે ચોતપું^૨ ગુણ^૩ તિશાદો^૪ પ્રભુ તાપી ચોતપું^૫ ગુણ^૬ તિશાદો^૭ રજુ પ્રભુતું^૮ ગુણ^૯ તિશાદો^{૧૦} નહિ, આયું તે પુષ્ટિ માર્ગીયનું લક્ષણ અને જે પુષ્ટિ પુષ્ટિકેવળ રમમાર્ગીય ભક્ત બને છે, તેનો સંગ કરતાં પ્રભુ પોતાનું મહારસ સ્વરૂપ અત્યંત ચોખ્ય છે, તે દેખાડે. પુષ્ટિપુષ્ટિ રસમાર્ગી ભક્ત છે તે રાત્રિ દિવસ એમ વિચારે જે શ્રી પ્રભુજી કેમ ગુણ પામે ? શ્રીપ્રભુજી કેમ પ્રસન્ન રહે ? શ્રી પ્રભુજીને શું સોહાય છે ? અને તે જ કરે. અને એવા જ વિચાર મનમાં સદા રહે, બીજો અતુભાત્ર અન્ય વ્યસંગ (અન્યાત્રય) નહિ, પોતાના મુખનો લેશ પણ વિચાર નહિ, એવો પુષ્ટપુષ્ટિ કેવળ રસમાર્ગી ભક્તના સ્વાર્થ અને પરમાર્થમાં ભેદ છે. વળી શ્રી પ્રભુજી ચાર સ્વરૂપ લગણુ કદાચિત

૧ આવા પ્રધામાં શ્રી મહાપ્રભુજી જન્મ શ્રી ગોકુલેશ માટે જ વપરાય છે, તે શ્રી ગોકુલેશ પીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીનું પુનઃ પ્રકટ્ય છે માટે તે વાત સાચ છે. / દીન કિકરે

મહાકૃષ્ણ સંગ બળે કરીને કાંઈ કરી જણાવે, પણ પાંચમું કેવળ રસાત્મક સ્વરૂપ છે તે એવી રીતે શુભ રાખે છે કે જલદી કોઈને જણાવે નહિ, તો તે સ્વરૂપ કેમ જણાય ? જે પુષ્ટિપુષ્ટિ રસનો અત્યંત મહા લોભી હોય, એ જ રસનો અર્થ હોય, તો સંગ બળે કરીને પ્રભુ કાંઈએક જણાવે.

લોભીને સર્વ કોઈ કહે મહા લોભીયો છે, તેને વસ્તુ ઉપર લોભ-હોય છે, તે વસ્તુ પામવાને અર્થે આતુર થઈને ઉપાય કરે છે, તે ઉપાય કરતાં જે હેતુ પડે અથવા છુવ જાઓ, ધર્મ જાઓ, સ્ત્રી પુત્રાદિક સર્વ જાઓ, પણ તેનું હુઃખ લાગતું નથી. તે વસ્તુ પામતો નથી, તે જ રાત દિવસ ઢેયામાં સાહે છે. તેને ક્યાંય ચેત્ન પડે નહિ. અને જે વસ્તુ ઉપર લોભ છે, ત્યાં જ તનમય થાય, ત્યારે વસ્તુ હળવે હળવે આવે છે, પણ લોભી એમ જાણે જે ક્યાં આવે છે ? એમ લોભી કેમ તૃપ્ત થાય નહિ, શા માટે કે લોભરૂપ પાત્ર છે. તે માંહે જે વસ્તુ આવે છે તે લોભમાંહે લાગ્યા પછી લોભ સ્વરૂપમાં જ થાય છે, તેથી લોભરૂપીઉં પાત્ર વધતું જ જાય છે, અને લોભી તે મહા કૃપણ હોય છે. તે રંચક સંતોષાય નહિ, જેમ જેમ વસ્તુ આવે તેમ તેમ લોભ વધતો જાય છે, અને લોભી તે મહા મહા કૃપણ થઈ જાય. કદાપિ અત્યંત દ્રવ્યાદિક વસ્તુ મળે; પણ લોભી જાણે કે હું કાંઈ પામ્યો નથી અને કોઈને રંચક આપે નહિ; જો આપે તો લોભી શાનો ? લોભી, ખાતું, પીતું, પહેરતું, લોકિક અલોકિક, સર્વ ભૂલી જાય છે, અને તે વસ્તુ ક્યારે પામું એ આર્તિએ લયો વસ્તુ પામવાના આદર માંહે તનમય થાય છે. જો રંચક વસ્તુ પામે તો તેનું જતન એમ કરે કે રખે કોઈ એમ જાણે કે એની પાસે કાંઈ છે, અને એમ મનમાંહે જાણે કે મેં વસ્તુ જનત કરીને મૂકી છે, તે વારંવાર સંભાળે તે શું કે લોભીનું મન રાત્રિ દિવસ તે વસ્તુમાંહે જ રહે છે. વળી લોભી કોઈને ધીર નહિ. એવા લોભીના પ્રકાર ઘણા છે, તેમ અહીં કોઈ એવા લોભી હોય કે તે ન્યાં શ્રી ઠાકોરજીએ પોતાનું રસાત્મક સ્વરૂપ શુભ રાખ્યું હોય તે સ્વરૂપ બળે જોળી કાઢી ત્યાં અતિ આદરે તે વસ્તુ લેવાને ઉપાય ઉદય થાય તો તેની અતિ આર્તિ જાણીને શ્રી ઠાકોરજી કૃપા કટાક્ષે જોઈને રંચક અનુભવ કરાવે. એમ પાંચેય સ્વરૂપને વિષે કૃપા તો ખરી જ. પણ સ્વરૂપે સ્વરૂપે કૃપાનાં સ્વરૂપ ભિન્ન ભિન્ન છે, અને એકેએક કૃપામાંહે કેટલાયે ભેદ છે. પણ સર્વત્ર લોભી વિના વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય નહિ. સહેજે એક વસ્તુ દીઠી ને લીધી. એ કાંઈ લોભી નહિ. જેમ કાંઈ એક વારે ચાટ્યો જાય છે, તેણે માર્ગમાં સોનાનો કટકો પડેલો દીઠા અને લીધો એ કાંઈ લોભી નહિ. સોનાનો કટકો દીઠા પછી સહુ કોઈ લે કાશણ કે તે વસ્તુ સમર્થ (કિંમતી) છે. તેમ સ્વરૂપ દીઠા પછી મન લોભાયજ. એ તો વસ્તુ સ્વરૂપનું સાંમર્થ્ય સ્વરૂપ બળ એવુંજ છે કે દીઠા પછી મન લોભાયજ પણ લોભી તો ન્યાં વસ્તુ હોય ત્યાંથી જોળી કાઢી વસ્તુ લેવાને માટે સર્વાત્મના ઉપાય કરે. જે હેતુ પડે પણ ઉપાય કરે. રહે નહિ. રાત્રિ દિવસ મન તેમાં ને તેમાં, ધાયો ધાયો કરે તે વારે પ્રભુજી તેની આર્તિ જાણીને સ્વરસનો અનુભવ કરાવે. પણ પાંચમું રસાત્મક સ્વરૂપ જોળી કાઢતું અતિ હુર્લેસ છે. ત્યારે કદયાણુ બટે પૂછ્યું કે પ્રકટ સ્વરૂપ દેખીયે છીએ, અને તે એક સ્વરૂપ ચિત્તમાંહેથી દૂર કરી અને બીજા સ્વરૂપ વિચારીએ ઉત્તમ જાણીને વિચારીએ તો તે વારે તે છુવને નાસ્તિક જાણીયે તો ? ત્યારે શ્રી પ્રભુજીએ કહ્યું કે અહીં કાંઈ દોષ નહિ. એ તો લોકિક માંહે એક સ્વરૂપને વિષે પાંચ સ્વરૂપ હોય છે, તો અલોકિકનું શું કહીએ ?

(૧) જેમ કેાઈ એક નાયકા છે, જેમને ભરી છે, તેને કોઈ માર્ગે જનારો દેખે તો જાણે કે સ્ત્રી બેઠી છે, એ તો પ્રવાહીને ઠેકાણે. (૨) જે એક ગામમાં રહે છે, તે તેનાં રૂપ, ધર્મ, આચરણ જોઈ કહે છે કે ભલ્લી ધર્મશીલ છે, તે મર્યાદીને ઠેકાણે છે. (૩) જે નિકટ રહે છે. તે પતિવ્રતા ધર્મ જાણીને તે તેના અનુભવ જાણીને કહે કે એ પતિવ્રતા ધર્મને બળે શાપાનુગ્રહે સમર્થ છે, એ તે માહાત્મિકને ઠેકાણે છે. (૪) અને અતિ નિકટ જે રહે છે તે કહે કે ભલ્લી પતિવ્રતા છે, એ તે પુષ્ટિને ઠેકાણે છે. (૫) સર્વ રસ પ્રકારના લેહ છે વિવિધ પ્રકારના હાવ ભાવ જે જે અત્યંત ગૂઢ રસ ભાવ, નેત્રરસ, વાગુરસ, સ્પર્શરસ, મનોગત રસ એવા અનંત અંગ અંગના રસ ને લેહનો અનુભવ તેજ જાણે કે; જે ઉપર પોતે સાક્ષાત કૃપા કટાક્ષ કરે તેજ જાણે, ખીજો કોઈ ન જાણે.

પહેલાં ચાર સ્વરૂપ જે કહ્યાં તે ક્યાંક ક્યાંક ઉપર ઉપર દીઠે જાણીએ, એ તે ધર્મ સંબંધને ઠેકાણે અને પાંચમું જે એક સ્વ સ્વરૂપ તે સાક્ષાત અનુભવ કરે તેજ જાણે, એ તો ધર્મ સંબંધને ઠેકાણે, એમ નાયકાના અંગને વિષે પાંચ સ્વરૂપ લેહ છે. એક જ નાયકા અને એ પ્રકારે પાંચ સ્વરૂપ લેહ દેખીએ છીએ, તો ઇશ્વરને વિષે દેખીએ તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ?

પ્રવાહી અને મર્યાદી એ જે સ્વરૂપ તે પ્રભુજીએ પ્રકટ શાસ્ત્ર શાખાએ રાખ્યાં છે. અને પુષ્ટિ સ્વરૂપ અને પુષ્ટપુષ્ટિ સ્વરૂપ તે અધિકાર પ્રમાણે ભગવદીય વિષે શુભ રાખ્યાં છે. શા માટે જે વસ્તુ સ્વરૂપ બલ એવું છે કે પોતા પાસે શુભ રહે નહિ, પ્રકટ થઈ જાય છે. જે પીએ છે, તે જાણે છે કે શુભ છે, અગમ છે, તેણે પીધું છે. પણ ત્યાં લગી ઉત્તમ જલની ગતિ નથી, એ પ્રકાર પ્રીછજો એ સર્વ વિચાર સાધ્ય છે. શ્રીગહા-પ્રભુજીની નિજકૃપા હોય ત્યારે જ એ પ્રકાર કહ્યા તે ચિત્તને વિષે રહે. નહિતો ન રહે.

(ભગવદીયને વિષે પુષ્ટિ અને પુષ્ટપુષ્ટિ સ્વરૂપ શુભ કેમ રાખ્યાં છે તો) જેમ ઉદારના હાથમાં દ્રવ્ય રહે નહિ, તેમ પરમ ઉદાર રાય પ્રભુ પાસે સ્વરૂપ રહે નહિ. પ્રવાહી ભક્ત પ્રવાહીમાં મન ઘાલે અને જુએ તો આગળ મર્યાદા સ્વરૂપ દૃષ્ટિએ પડે, અને મર્યાદી ભક્ત મર્યાદા સ્વરૂપમાં મન ઘાલે તો આગળ પુષ્ટિ સ્વરૂપ દૃષ્ટિએ પડે. અને પ્રભુની અતિ ગોપનીય ચીજ છે તે માટે પુષ્ટિ સ્વરૂપ ભગવદીયને વિષે શુભ રાખે છે. જે પ્રવાહી મર્યાદી ભક્ત છે, તે ઇશ્વર જાણીને વસ્તુ વિચાર કરે, ત્યારે પુષ્ટિ સ્વરૂપ જો પ્રકટ રાખે તો તે દૃષ્ટિએ પડી જાય. જે હોલી ભગવદીય કહ્યા તેને કોઈ ઇશ્વર કરી જાણે નહિ, અને કોઈ ખોલી પણ જુએ નહિ, માટે ઉપાધિ રહિત સર્વાત્મના ભાવે એવા ભગવદીયનો સંગ કરે, ત્યારે પ્રભુ તેની વસ્તુ સંબંધી ખરી આર્તિ જાણીને નિજ સ્વરૂપ સંબંધી કૃપાએ તે સાચું જુએ, અને ભગવદીય દ્વારા નિજ રસાત્મક સ્વરૂપનો અનુભવ કરાવે, પણ એ વાત ઘણી જ દુઃખાપ્ય છે એ સ્વરૂપ હાથ આવવું ઘણું જ કઠણ છે. યદ્યપિ નિકટ રહીએ પણ સંબંધ ઘણો કઠણ છે. જેમ સોકટાં રમે છે, ત્યારે ખેલવાના જે પાસા હોય છે, તેણે જો કે ખેલે છે, પાસા પોતાના હાથમાં ધર્યાં છે, પણ પાસા કોઇને વશ નહિ. ન જાણીએ કોની ઉપર હળશે, તેમ અહિં જાણીને પ્રીછજો. એમ શ્રીમુખે શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું હતું તે માટે એ ચિત્તશું વિચારીને પ્રીછજો. અને વળી-શ્રીમુખે કહે છે જે જીવ આશાનો દાસ છે, તે સર્વ જગતનો દાસ છે, અને જેણે આશા દાસી કરી છે, તેને સર્વ જગત દાસ છે. અને આશા ત્યારે છુટે કે

જ્યારે શ્રી મહાપ્રભુજી કૃપાદષ્ટિએ જુઓ. એમ કહે છે કે જે વૃક્ષ વાળું છે, અને નાનું છે, મૂળ ઉડાં ગયાં નથી, તે વૃક્ષ પરાયા સિંચનની આશા કરે છે, કોઈ સિંચે તો જીવે, નહિ તો મુકાઈ જાય, પણ જ્યારે મૂળ ઉડાં જાય છે, ત્યારે પાતાળને વિષે સહજ જળ હોય છે, તેશું સંજોગ ધાય છે, ત્યારે પરાઈ આશા છુટે. તે વૃક્ષ સરોવરનું જળ પીએ, નહિ. જો સરોવરમાં ઉચું હોય તોય જે અવિનાશી જળ પાતાળને વિષે છે, તેજ પીએ, જો કે સરોવરને વિષે છે, પણ પૃથ્વીપરનું જળ પીએ નહિ. તેનું કારણ કહે છે, જો કે સરોવર લાંબું છે, પણ તેની ગત્ય પાતાળ વિષે નથી. વૃક્ષ જળ પીએ છે તે અગત્ય છે, તેથી પીએ છે, પણ ત્યાં લગી કૃત્રિમ જળની ગત્ય નથી, એ પ્રકાર પ્રીછજો. જો સર્વ વિચાર સાધ્ય છે. શ્રીમહાપ્રભુજીની નિજકૃપા હોય, ત્યારેજ એ પ્રકાર ચિત્તને વિષે કંઈક રહે, નહિ તો ન રહે. હવે સમાપ્ત કરે છે મહાવદાસજી કહે છે, શ્રીમહાપ્રભુજીની ઘણી કૃપા હોય તો કહેતું હોયે આવે, અને સહે દિવસ તથા રાત્રિ, સ્થિર ધર્મને રહે.

વિવેચન—આ વચનામૃતો બહુ જ ઉચ્ચ ભગવદીયો માટે છે. સામાન્ય વૈષ્ણવનાં હૃદયમાં તો આ વાત ઉતરવી પણ કઠણ છે. ને સમજવી પણ દુર્લભ છે. કેવળ શુદ્ધાદૈત દષ્ટિવાળું હૃદય આ વસ્તુ સમજી શકે, વળી આત્મિક પ્રભુનું સ્વરૂપ જોના હૃદયમાં ગિરાજમાન હોય છે; તે ભગવદીયોની દશા જ લોકોત્તર હોય છે. લોકિક વહેવારમાં તેમની કુશળતા નથી હોતી, છતાં તેમનો સ્વાભાવિક પ્રેમ સર્વને નમાવે છે. જેટલે અંશે પોતાના પરિચિત ભગવદીયમાં પ્રેમ ફેળે છે, તેટલે અંશે તે ભગવદીયમાં દષ્ટિદાસ, કૃપાદાસ અને વાણીદાસ તે રસસિંચન કરે છે. તેવા ભગવદીયની દષ્ટિ એટલી ઘણી સૂક્ષ્મ પરીક્ષક હોય છે, કે મોઢા પરના તેજપરથી વાણીપરથી ચાલવા પરથી તથા સામગ્રી તથા સેવાની રીત પરથી ભગવદીયની સ્થિતિ ખારખી જાય છે. વળી ઉપરની વસ્તુઓ પરથી ભગવદીયની લીલાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન પણ તેને ધાય છે, આવા ભગવદીયના સંગમાં સદાજ રસ હોય છે, કદી પણ કોઈ રીતે રસાભાસ નથી થતો. રસાભાસ ન થવાનું કારણ એ છે કે તેવા ભગવદીયમાં અનંક દીનતા હોય છે. વિરહ એના અંગ અંગમાં ભરેલો હોય છે. તે શુણ્ણે પૂજકજ નથી હોતો, પણ સ્વરૂપને પૂજક હોય છે, એટલે તદન્ત નિર્જુણ હોય છે. તેનામાં પ્રભુ સિવાય બીજો સ્વાધ નથી હોતો, બીજાને આનંદ કેમ આપવો એજ તેના જીવનનું ધ્યેય હોય છે. હન્ટરનાં અલોકિક કલ્યાણ આવા ભગવદીયના હાથે ધાય છે, શ્રીજીભક્તજી પર તેની પૂજા પ્રીતિ હોય છે. શ્રીગોસ્વામિ બાળકનાં દર્શન કરતાં શ્રીમહાપ્રભુજી યાદ આવતાં તેનું હૃદય તરતજ દ્રવી જાય છે. માહાત્મ્ય તેને નથી ગમતું. તેને પ્રતિષ્ઠા નથી ગમતી. અરે પ્રતિષ્ઠાને કે માહાત્મ્યને તે બહુતોજ નથી. આ વસ્તુઓ તેને તુચ્છ લાગે છે છતાં જો તે તેને પ્રાપ્ત થયાં હોય તો પણ તે પ્રભુનાંજ સમજે છે. તે એમજ સમજે છે કે હું તો તુચ્છ છું. શ્રીમહાપ્રભુના સંજોગ આ સર્વ માણસ પ્રેમ રાગે છે. આ બધું જે આનંદાત્મક લાગે છે તે શ્રીમહાપ્રભુજીનાજ સંજોગે છે; આંતરિક રીતે તેની દશા નિત્ય અતુલની હોય છે. અને તેની પોતાની દષ્ટિએ અને હૃદયના ભાવે સર્વ વસ્તુ અને બનાવો તેની આજીઆજી ગન્યા કરે છે. એવા ભગવદીયની દશા પણ આવેશી હોય છે. સદાજ સદા ભગવદ્રસને આવેશ તેનામાં રહે છે. અંગોઅંગમાં આનંદની ખિલાવટ રહે છે. લોકિકને સમજતોજ નથી; અને લોકિકમાં

પણ અલૌકિક અનુભવે છે. આમ લૌકિકમાં પણ અલૌકિક અનુભવનું કારણ એ છે કે તેની દૃષ્ટિ સદા અલૌકિક હોવાથી તેને સર્વત્ર ભગવદ્દીક્ષા અથવા પ્રભુ સિવાય અન્ય દેખાતું નથી. એક દાખલો સમજીએ તો વસ્તુ સ્પષ્ટ સમજાઇ જશે. ભાવના સામાન્ય રીતે બે પ્રકાર છે. એક પ્રેમભાવ અને બીજો વેર ભાવ. પ્રિયપર ભાવ તે પ્રેમ ભાવ અને વિરોધી કે દુરમન પર ભાવ તે વેરભાવ કહેવાય છે. પ્રેમભાવ અને વેરભાવ એ બેઉ અનહદ હોય તો તે જેનાપર હોય તેના સ્વરૂપમાં તદ્દીન કરે છે ને દૃષ્ટિ તેવી બનાવી દે છે. રાવણમાં અને કંસમાં શ્રીગમ અને શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે અનુક્રમે અનહદ વેરભાવ હતો. આ વેરભાવે તેમને એવા તો તદ્રૂપ બનાવી દીધા કે વેરભાવે તેમની નજર શ્રીરામમય અને શ્રીકૃષ્ણમય થઇ ગઇ, આથી મૃત્યુ અથવા રાવણને સર્વત્ર શ્રીરામ શ્રીરામ દેખાયા કંસને સર્વત્ર શ્રીકૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ દેખાયા. રાક્ષસો પણ રાવણ કંસને ભગવાન દેખાયા, ઠાણુ કે વેરભાવે તેમની દૃષ્ટિમાં શ્રીભગવાનનાં સ્વરૂપ બિરાજી ગયાં આમજ ન્યારે પ્રેમભાવે ભક્ત પ્રભુમાં તદ્રૂપ થાય છે, ત્યારે તેની દૃષ્ટિમાં પ્રભુ બિરાજી જાય છે અને પ્રભુ બિરાજી જાય એટલે તેને સર્વત્ર પ્રભુનાજ અનુભવ થાય. દૃષ્ટિમાં પ્રભુ સિવાય અન્ય નથી રહેતું. જેમ શાક્ષી એ શાક્ષાત પ્રભુ નથી છતાં દૃષ્ટિમાં વેરભાવે પ્રભુ બેસવાથી રાવણ કંસને તે પ્રભુરૂપ દેખાય છે, તેમ ભક્તને વિશ્વ સામાન્ય દૃષ્ટિએ શાક્ષાત પ્રભુરૂપ હોવા છતાં દૃષ્ટિમાં પ્રેમભાવે પ્રભુ બિરાજવાથી બધું પ્રભુરૂપ અનુભવાય છે. આવાજ ઠાણુથી ઉચ્ચ દશાના ભક્તો પોતાની આત્માના બનતા બનાવોથી ખેદ કે હર્ષ નથી પામતા. વળી આવા ભક્તો ન્યાયાન્યાયમાં પણ નથી ઉતરતા. કારણ કે ન્યાયાન્યાયી બનાવતુ આધિદેવિક કે અધ્યાત્મિક કારણ બાજુતો હોવાથી તેને સર્વત્ર ન્યાયજ જણાય છે. સર્વત્ર ઈશ્વરનો અનુભવ થયા પછી કઈ જગાએ તેને અન્યાય જણાય ? વિધિ નિયેધના અધકા પણ તેને નથી ગમતા. વાદવિવાદાદિક તેને તુચ્છ અથવા વિતંડાવાદ લાગે છે. અનુભવીને વાદવિવાદમાં કે શંકામાં રસ હોયજ નહિ. પ્રભુ સાર્વત્રિક અનુભવમાં ઉતર્યા પછી તેને વાદવિવાદમાંથી કઈ વસ્તુ કાઢવાની કે પ્રાપ્ત ખરવાની હોય છે કે જેથી તે વાદવિવાદમાં ઉતરે ? આમ છતાં કોઈ દીનભાવે વિનંતિ કરે કે જિજ્ઞાસુ થઈ આદરથી પૂછે તો પોતાના અનુભવ પ્રમાણે અને જિજ્ઞાસુની યોગ્યતા પ્રમાણે જવાબ આપે છે. પ્રશ્નપૂછનારના વાણીના સ્વરૂપ પરથી તે પૂછતાનું હાઈ સમજે છે, અને જો કોઈ વિતંડાવાદ કે મશ્કરી પૂર્વક પૂછે, તો તેને પણ તેવોજ જવાબ આપે કે ચુપ થઈ ચાલેતો થાય.

આવા આત્મિક સ્વરૂપને સ્વાધીન કરનારની વિશેષ દશા એ હોય છે કે તે સર્વત્ર પ્રભુનો અનુભવ કરતો હોવા છતાં પોતાના જેવા કે પોતાના પૂર્વના સંબંધી તરફ તે અનહદ ઠગેલો રહે છે. તેને પોતાના પ્રિયના પ્રકટ અને શાક્ષાત સંબંધવાળી વસ્તુ અતિશય પ્રિય લાગે છે. આથી આવો ભક્ત માત્ર તિલકમાળા બોધનેજ તેને પ્રભુનો લાક્ષિકો સમજી તેનો આદર કરે છે બ્યવહારદશા વાળા પણ આવા અનુભવ સુધી પહોંચવાની ઇચ્છાવાળા તેવાજ વર્તનવાળા હોય છે જેમકે વૈષ્ણવ રામ પરમભક્ત હોઈ તે જેને તિલક દેખે તેને પજે લાગે, એ વાત અપણે બસોળાવન ચોરાસીમાં બોધે છીએ યુવકવર્ગ તેમાં મશ્કરી સમજે છે. ને તેથી રામ સમે તિલક કરાવી ગધેડું ખડું કરે છે. રામ તિલક બોધ ગધેડાને ભેટે છે. સામાન્ય જનસમૂહ તેથી હસે છે, પણ ગધેડાને સેટતાં વચ્ચે શ્રીનાથજી તેને ભેટે છે, આ વસ્તુ કોઈ બાજુતું નથી.

ઉત્તરતાં માત્ર પ્રભુની સેવા ટેલ કરવી જોઈએ. સ્વરૂપાસકત યથા વિના વસ્તુ જડવી મુશ્કેલ છે આથીજ પુણિમાર્ગ શિક્ષાનો માર્ગ નથી પણ મેવાનો માર્ગ છે શિક્ષાને આચારમાં ઉતારવી એ સેવા છે. જિંદગીભર શિક્ષા લીધા કરવી તો તેનો અનુભવ કયારે લેવો? પ્રભુની પાસે હુંતો એટલીજ યાચના કરું છું કે ભગવદ્ગીયોપર મારો સદાજ બન્યો બનાયો બાવ રહે અને સર્વની મારા પર દયા વરસે. આવા ભક્તોનાં સાનિધ્યમાં પ્રભુ રાખે એજ હું પ્રભુની દયા સમજું છું.

શ્રી ગોકુલેશ વચન સુધા.

એક વાર આપ શ્રી ગિરાજમાન હતા, ત્યારે આપશ્રીએ શ્રીગુણે આજ્ઞા કરી કે ગર્ભાધાન સમયે સ્ત્રી જેનું મોં પ્રથમ જુએ તેના ગુણ અને કંઈક રૂપ તે બાલકમાં ઉતરે છે, માટે તેવે વખતે પ્રભુ સિવાય બીજાનું મુખ ન જોવાય તેવી સાવચેતી રાખવી જોઈએ. આપશ્રીએ કહ્યું કે એક મોટો પંડિત હતો, તે પોતાના ગૃહવ્યવહારમાં ખૂબ સાવચેતી રાખતો. સર્વ શાસ્ત્ર પારંગત હતો- તેણે પોતાના પ્રથમ પુત્રના ગર્ભાધાન સમયે સ્ત્રીને મહું કે તારે આજે સવારમાં ઉઠતાં તરતજ માઈ મુખ જોવું. હું વહેલા જળાશય પર સ્નાન સંધ્યાદિક કરવા બહાર જઈ છું, માટે આવતા મુઘી તારે બારણું જોલવું નહિ. પંડિતજીની સ્ત્રીએ તે વાત કબુલ કરી, પણ એવું બન્યું કે પંડિતજી વહેલા ઉઠી બહાર ગયા, ત્યારબાદ વહેલા અંધારામાં પંડિતજીને તેલની જરૂર હોવાથી આગલે દિવસે કહેવા પ્રમાણે ધાંચી તેલ આપવા આવ્યો, પંડિતનાં પત્નીને હાકમારી એટલે તેણી પાછો જાય તે ઠીક નહિ એમ ધારી તેણે બારણું ઉઘાડ્યું, એટલે પ્રથમ તેલ પીલનાર ધાંચીનું મોં જોયું. પંડિતજી સ્નાન સંધ્યાદિકથી પરવારીને આવ્યા ને આ વાત જાણી ત્યારે ઘણો ખેદ થયો, કારણ કે તેલ પીલનારનું મોં જોવાથી બાળકમાં તેલની ગુણ પણ આવે.

બીજા પુત્રના ગર્ભાધાન વખતે સ્ત્રીને ખૂબ સાવચેતી રાખવાની સૂચના આપી. પોતે સ્નાન સંધ્યાદિક કરી ઘેર આવે ત્યારે એવું ધર્મવૃત્ત મુખ જુએ તો બાલક ધર્મ-શીલ થાય એવો પંડિતજી આશય હતો. તે વખતે સવારમાં અંધારામાં વહેલા પંડિતજી સ્નાન સંધ્યાદિક કરવા બહાર ગયા, અને તેમના આવતા પહેલાં કોઈ દરજીને બાંડી વગેરે વસ્ત્રોનું દાન કરવાનું હોવાથી તે સવારમાં પંડિતજીને ત્યાં આવ્યો, ને હાક મારી, બાંડી વગેરે વસ્ત્રો આપવાની વાત કરી. પંડિતજીનાં સ્ત્રી લલચાયાં ને દાર જોડ્યું. ને તેથી પ્રથમ તે દરજીનું મોં જોવાયું. પંડિતજી આવ્યા અને વાત જાણી ત્યારે ઘણો ખેદ થયો, અને સ્ત્રીને ઘણો ઠપકો આવ્યો.

ત્રીજા પુત્રના ગર્ભાધાન વખતે પણ આવી સાવચેતી રાખવાની સૂચના કરી પંડિતજી નિત્યકર્મ માટે બહાર ગયા, તે દિવસે અંધારામાં એક મોચી પગરખાનું દાન કરવા માટે આવ્યો, ને પંડિતજીને હાક મારી. પંડિતજી તો સ્નાનાદિક માટે ગયેલા એટલે પંડિતજીનાં સ્ત્રીએ ભૂલી જવાને લીધે બારણું જોડ્યું, આથી પ્રથમ મોચીનું મોં જોવાઈ ગયું આ સ્થિતિ પંડિતજીએ આવતાં જાણી લીધી, પોતાને ઘણો અફસોસ થયો પણ સ્ત્રીએ મન વળાવ્યું, કે તમે વહેમી છો, બાળકો તોજેઠ બહુ સાદાં છે. આ વાત પંડિતે મનમાં રાખી. ચોથા બાળકના ગર્ભાધાન સમયે પંડિતજીનું મોં જોવાયું તેથી બાળક પંડિત જેવો બન્યો. છવટે ચારેયે બાળકો મોટી ઉંમરનાં થયાં. પંડિતજીનાં સ્ત્રી વૃદ્ધ થયાં, ત્યારે પંડિતજીને તેમની સ્ત્રીને ગર્ભાધાન સમયે મોં જોવાની

અસરનું પરિણામ બતાવવનો વિચાર થયો. એક વાર ચારે દીકરા તથા પંડિતજી ને તેમની સ્ત્રી બેઠાં છે. સમય ભેદ પંડિતજીએ સ્ત્રીને શુભો કાઢી બે. તમારો માર્યા, એટલે મોટા દીકરાએ કહ્યું કે ખબરદાર, મારી માને કેમ મારો છો? ને હવેથી હાથ અડકાડશો, તો ઘાણીમાં ઘાલી પીલી લઈશ. બીજે છોકરે કહ્યું કે ને મારી માને મારશો વા લઈશો તો સોયવડે મોં સીવી લઈશ, ત્રીજાએ કહ્યું કે ને મારી માને મારશો તો ચામડામાં ઘાલીને સીવી લઈશ, અથવા ભૂતા વડે માથું ભાંગીશ. ચોથાએ કહ્યું કે ભાઈ તે બેડ પતિપત્ની છે, તેમનામાં આપણે યોગવાનું શું પ્રયોજન? આપણે તો બેડ સમાન છે. આ બધું થઈ રહ્યા પછી, બધો હોલવાયો, એટલે પંડિતજીએ તેમનાં પત્નીને એકાંતે કહ્યું કે ભૂએ, ગર્ભાધાન સમયે મોં જોયાની અસર ભેદ? પ્રથમના પુત્રના ગર્ભાધાન સમયે સવારમાં પ્રથમ તમે ધોતીનું મોં જોયું, આથી તે છોકરે આજે મને કહ્યું કે તમને તેલની ઘાણીમાં પીલે તેમ પીલી નાખીશ. બીજાના સમયે સવારમાં પ્રથમ દરજીનું મોં જોયું, માટે તેણે મોં સીવી લઈશ એવો જવાબ આપ્યો. ત્રીજાના સમયે તમે ધોતીનું મોં જોયું તેથી તેણે ધોતીના શુભ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો, ચોથાના સમયે તમે પ્રથમ માથું મોં જોયું આથી તેણે તેવો જવાબ આપ્યો? આ સાંભળી સ્ત્રી શાંત થઈ, ગર્ભ અને મોં જોયાની અસર થાય છે તે વાત સાચી માની. માટે ગર્ભાધાન સમયે જો સ્ત્રી પ્રથમ શ્રી કાંદોરજીનું મુખકમળ જુએ તો બાળક દેવી જન્મે, માટે વૈષ્ણવોએ હંમેશા ઉઠતાં પ્રથમ પ્રભુનાજ મુખકમળનાં દર્શન કરવાં જોઈએ.

વિવેચન—આ વચનામૃત તદ્દન સત્ય છે શુભ તો શુભ, પણ ઘણીવાર રૂપ પણ તેવું જ હોય છે. ગર્ભાધાન સમયે તો ખાસ પણ જો ગર્ભવતી સ્ત્રી પ્રભુનાં લીલાચરિત્રોનાં ચિત્ર જોયા કરે તો બાળક પરમ લકૃત જન્મે. આવા જ હેતુથી આપણાં દોઢો ભીંતો પર પણ રામ, લક્ષ્મણ શ્રી ભનડીજી શ્રીકૃષ્ણમાનજી તથા શ્રી કાંદોરજીનાં સુરટીધારી તથા અર્જુનનો રથ હાકતા તથા શ્રી ગોપીજનમાં રસ રમતા પ્રભુનાં ચિત્રજી ચિત્રાવે છે છે. ચિત્ર દર્શનથી પોતાના હૃદયનાં સૌન્દર્ય, પણ વધે છે, ને ગર્ભ પર પણ સંસ્કાર પડે છે. આંખ રૂપ કેમેરા વડે જેવું રૂપ દેખાય તેવો ફોટો હૃદયમાં પડે છે, તેમ ગર્ભાશયમાં બાળક પર પણ પડે છે. માતાના વિચારોની પણ અસર બાળક પર થાય છે. માટે ગર્ભવતી સ્ત્રીએ પ્રભુનાં ચરિત્રો સાંભળવાં કે જોશી બાળકો દેવી થાય.

વળી સ્ત્રીને ગર્ભ સમયે બીલકુલ દાગમોં ન રાખવી, જો બહુ દાગ રાખવામાં આવે તો બાળક નમાહુ ગાયતા જેવું જન્મે છે. સ્ત્રીને સ્વતંત્ર વિચારે રાખવાથી બાળક શૂરાતનવાળું થાય છે. મહાભારત અને રામાયણનો અભ્યાસ વાંચાવેન રાખવાથી બાળક મહા શૂરાતનવાળું અને લકૃતમાન તથા ધર્મશીલ હોવન ગાળનાર થાય છે. શ્રી ભાગવતજી તેમજ ધોણ કીર્તનાદિકમાં સદા મન રાખવાથી વા તેના મનનથી બાળક સાત્ત્વિક દેવ જેવું બને છે, આપણે ગર્ભ સમયે જરા પણ તેવી દરકાર નથી રાખતા, તેના પરિણામે આપણી પ્રજા ધર્મે તરફ એદરકાર, નમાલી, બીકણ, નર વગરની જન્મે છે, મરદાઈ નથી આવતી. આપણે ત્યાં માત્ર દીકરા જન્મશે કે દીકરી જન્મશે એના સિવાય બીજા વિચારને સ્થાન જ નથી હોતું. એક વૃક્ષ વાગ્યા પછી તેને ઉછેરવા બેટલી સાવચેતી રખાય તેટલી સાવચેતી પણ ગર્ભાધાન સમયે કે તે પછી નથી રખાતી. આવાં નમાતાં બાળકનું મૂળ સીઆની પરંત્રતા હોય એમ મને તો લાગે છે. શાબકારો તો ટહે છે કે ગમિજોછાદોદયમ ગલિલ્લી સ્ત્રીની ઇન્છાપૂર્ણ કરવી જોઈએ. જો ગલિલ્લી સ્ત્રીની સર્વ ઇચ્છા પ્રેમસહિત પૂર્ણ કરવામાં આવે બાળક સ્નેહી અને રસિક તથા ધર્મવાન અને શરવીર જન્મે છે — દી. ૧૮-૨૬

પુસ્તક પરિચય.

પ્રકાશ કરવામાં આવેલું પુસ્તક—આ ગ્રંથ દર્શાવવાના ભં. ભાઈ નારણદાસ પરમાનંદદાસે લખેલું છે. ભાઈ નારણદાસને ભણે દયારામભાઈનું કાળ સંદર્ભિત તથા તેમના સબ-પ્રિન્ટર અન્ય સંદર્ભિત સારા સ્વરૂપમાં પ્રકાશ કરવામાં આવેલાં છે. દયારામભાઈ સંજીવની ગ્રંથો તૈયાર કરવામાં ને પ્રકાશ કરવામાં એમનો પરિશ્રમ ભણે દેવ તેા એમને શરે કથ પછુ આવરી, દરે કે કેમ એનીય યાંકા રહે છે. આ ગ્રંથ પ્રકાશ કરીને દયારામભાઈના સંજીવની સંપાદન કરીને તૈયાર કરેલા ભુલ ભુલ વિદ્વાન લેખકોના અભિપ્રાય નિખાલસ રીતે જનપ્રમુદ આગળ મૂક્યા છે. સંપાદકના નદિ પછુ સંપાદકની બહારના લેખકોના અભિપ્રાય અને લખાણ આ ગ્રંથમાં છે. મદાતુમાની મનમોહનદાસભાઈ, પ્રીતિસર ભેલાલાભાઈ, શાસ્ત્રીય વસંતરામભાઈ ઇત્યાદિનાં મનનશીલ લખાણો ઉપરાંત નર્મદાસકર દેવસકર મહેતા ભવાઈના વિદ્વાનોનાં પછુ તટસ્થ અવલોકનના લખાણો વારંવાર વાંચના લેખકો છે. રાજ્ય ૧૬ પેઠા ચારસો પેઠાના ગ્રંથના ૨. ૨) નીચાવર છે. ચિત્રો, પછુ સારા પ્રમુખમાં છે. પુસ્તક ગંગાનાં ડેહાણુ-નારણદાસ પરમાનંદદાસ માધવગાગ પાસે પાળવાયોગની મલી મુંબઈ. અને અન્ય જાણીતા લોકસેવકો પાસેથી તેમજ શાસ્ત્રીય કાર્યાલયમાંથી પણ મળી શકે.

રજીસ્ટ્રેશનના રાસ—(કોમલ છ આના) લેખક અને પ્રકાશક-મુજીબભાઈ પીતાબરદાસ દાદા. શ્રી કાળવાલા વડોદરા. અસહકારના ગીત આમાં આપવામાં આવ્યા છે. રાગો ગંગીબોના છે. ઉપરાંત ગાંધીને નર્મી આવા ગીત માધર્મ એલે આપણું શું વળવાનું છે પ્રથમ ગંગાચરણમાં પણ પ્રચુર સખન ગ્રંથ રોન ને કાંઈ કી કામના.

ગો. ચિ. શ્રીકારિકેશવાલ મહોદયનો જન્મ દિવસ—(૧) સુત્રામાપુરી રથ. ગો. ચી. ૧૦૦

શીખનરયામલાલ મહારાજશ્રીના દ્વિતીય પુત્ર ગો. ચિ. શ્રીકારિકેશવાલ મહોદયનો ચેત્ર વતિ ૧ ને શુક્રવારે જન્મ દિવસ હોવાથી તે દિવસે વૈશ્ણવ સમાજમાં અત્યંત આનંદ જણાતો હતો. પ્રાતઃકાળે શીખનરયામલાલ પાણીમાં સ્નાન કરી રાત્રીભાગમાં શ્રીકૃષ્ણમહાદેવમાં નિરાજના દત્તા અને ત્યારબાદ ગો. ચિ. શ્રીકારિકેશવાલને આકર્ષણ પૂર્ણ કરી હતી. તે શાલકાએ વૈદિક વિધિ પ્રમાણે કરાવી હતી. તે સમયની સત્યામા ગો. ચિ. શ્રીપુરપોત્તમલાલ મહોદય વપરાત પં. શીખરજી, યાત્રી ઉદ્ધવ શર્મા વિગેરે વિદ્વાનોએ સારા પ્રમાણમાં દાઢી, આંખી હતી રાતના ૯ કલાકે મુંબઈનાં મુખ્યસિદ્ધિ મુખીયાલ તુલસીમ ભાઈ તથા અત્રેના મંદિરના કીર્તનીયાલ કરાનકાસ, યાત્રી ધનેશ્વરજી પ્રભુવિષે સમાજમાં સુરવરે વધાઈ આપી બાદ મોડી રાત્રે સૌ સૌને રેરાંને ગયા હતા શીખન બાવા સાહેબે એકત્રીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે.

(૨)—મુંબઈના શ્રીલાલબાવાના મંદિરવાળા ગો. ચિ. શ્રી ૬ શીખરજીલાલ મહોદય હમણાં જ માસથી પોરબંદર પધાર્યા છે. આપશ્રી અત્રે પધાર્યા ત્યારથી જનતાને અવાર નવાર સામગ્રીયિક સિદ્ધાન્તદ્વારા સફરદેશ આપીને કૃપાર્થ કરી રહ્યા છે. વળી વિશેષમાં આપશ્રીના અધ્યક્ષત્વ નીચે ચાલતી વૈશ્ણવ છાત્ર પરિષદની પ્રતિસાદે (પ્રતિપદા અને અષ્ટમીની) રાત્રિના સભા બરી ધાર્મિક સિદ્ધાન્ત બધાં વિવેચનો કરે છે અને પ્રતિદિન સાંજના ૬ થી ૭ સુધી શીખરજીશ્રીવરજી પ્રભુવિદ્યોદયોદય જનની દીકાઓ ઉપર પ્રવચન કરી ધર્મોત્સાહી વૈશ્ણવોને અત્યંત આનંદ આપી રહ્યા છે. તેવીજ રીતે તેઓશ્રીના વિદ્યારજી ગો. ચી. શ્રી શીખરજીલાલ મહારાજ તથા જાનનરસ ગો. ચિ. શ્રી શીખરજીલાલ મહોદય કાઠીઆવાડમાં સામગ્રીયિક સિદ્ધાન્ત પ્રચારાર્થે પર્યટન કરી વૈશ્ણવો જનતાને આનંદિત કરી રહેલા છે.

(૩) ગો. ચિ. શ્રી ૬ જનનાથલાલ મહારાજ મુંબઈ દોશાલસવ કરી કીચનમઠ ગો. શ્રીપુરપોત્તમલાલ મહોદયના હસ્ત પ્રસ્તાવ ઉપર પધાર્યા હતા. ત્યાંથી આપશ્રી લેખપુર પધાર્યા છે અને આપશ્રી સામગ્રીયિક સિદ્ધાન્ત પ્રચારાર્થે મહેરામાં પર્યટન કરે છે.

લાડીમાં ઉજવાયેલા મહોદય—અત્રેના ‘શ્રીકૃષ્ણચરણુત્સાહી મંદળ’ તરફથી શીખરજીશ્રીશ્રીના પ્રાદુર્ભાવ મહોદયને નિમિત્તે સોમવાર તા. ૧૩ મી એપ્રિલની સાંજના ૭ કલાકે એક મહેર સભા અને ની ચોટી હવેલીમાં ભળી હતી. તે સમયે અત્રેના ધર્મોત્સાહી વૈશ્ણવ સૌ પુરોયો સારા પ્રમાણમાં દાઢી આપી હતી. નિયત સમયે સભાનું કામકાજ ગો. જ. શાંદે પ્રારંભિક ઉપક્રમ કરી રાત્રે ૭ થી બાદ શીખરજીશ્રીશ્રીના ચિત્રણને તથા મંદળના સંસ્થાપક ગો. ચિ. શ્રી ૬ શ્રીપુરપોત્તમલાલ મહોદયનાં ચિત્રણને આજી ધરાયા બાદ શીખરજીશ્રી ‘વિષ્ણુ ભરમે’ પુર્ણ ભક્તિ પ્રકાશક ફેલાવીયા’ એ કાવ્ય સંગીતમાંથી હર્વં.

ત્યારબાદ શ્રીકૃષ્ણ વિધિપદાલ જ. શાંદે, શીખરજીશ્રીશ્રીના જીવન ચરિત્ર ઉપર ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ વિસ્તૃત વિવેચન કર્યા બાદ ‘સત્ગુની રમની સોહે આજ અતિ રળીયામણી દે’ એ બરગી બાવામાં બાવી હતી. ત્યારબાદ ‘પ્રકટ નહે મારગરીત દિખાઈ’ એ વધાઈ બરાયા બાદ શ્રીમંદિરનનાથજીજી જય, શીખરજીશ્રીશ્રી ચાલુકી જય વિગેરે જયધોષ વચ્ચે રાતના ૭-૩૦ કલાકે પ્રસાદ વટાયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

નમ્ર મૂચનો.

કેટલાક ભાઈઓ ત્રણ બાનાનું પુરતો મંગાવવું હોય તો પછી વી. પી. કઈ મોકલવાનું હમે છે. આ ભાઈઓ સમજતા નથી કે ત્રણ બાનાનું પુરતો મોકલતાં વી. પી. ખર્ચ પાંચ બાના આવે તો ૨ થીઆ મુખીનાં પુરતો મંગાવવા દિગો બીડની સારી છે છે એથી પોરબંદરનાં વી. પી. ખર્ચ બધી નંબ. પુરતો કની ન્યોંબાવર ઉપરાંત પોરબંદર મોકલવા સુધું નહિ. કેટલાક ભાઈઓ માત્ર ન્યોંબાવર જ મોકલે છે. તો પોરબંદરનાં અમારે શું કરવું. કેટલાક ભાઈઓએ યોગપદ અટકે એક રૂપીએ જે બાના ૧૦ ની દિગો બીડી દેવ છે તો યોગપદનું પોરબંદર ચાર બાના આવે છે.

પોરબંદર કામ દિવસે દિવસે અગર થાય છે, મંગાવવાનાં પુરતો ત્રણ મોકા અત્રે લખવાં કેટલાક પત્રમાં પુરતો મંગાવવાનું હમે છે પછી પોતાનું ધરનાનું લખતાં બુદ્ધી નય છે. મનીઆઈર મોકલતાં હકીકત લખવાની જગ્યાએ મનીઆઈર કરનારે ‘પુરેષ્વર’ નામ તથા ધરનાનું લખવું એથી તે કાપલી અમારી પાસે આવે એટલે ધરનાનું પછી આવે.

આજ સુધી પોરટના જવાબ વગેરેના મે.કે. થયા કેયું છે ને આઠક બહુઓએ તે બાબત સહન કર્યું છે. તે બદલ અમે ઉપકાર માનીએ છીએ. હવે અમે જેમાથી એક જણ તો હમેશા રાજનગરમા હાજર રહેવાના. આથી આઠક બહુઓને કરી વક્તી નહિ પડે. વી. પી. તથા દિવસ રાખવાનો પોરટે કાયદો કર્યો છે તેથી હાડમારી ઘણી વધી છે. તો વી. પી. આવે કે તરત વી. પી. સ્વીકારી લેવા તરતી લેવી. અથવા કોડને સ્વીકારી લેવાની સૂચના કરવી. જેથી વી. પી. પાછા ફરવાનો સમય ન રહે. પોરટની માપવારી તથા કયાદી હાડમારી આવી સરકારોએ ખૂબ નડે છે, પણ શુ કરે ?

પુષ્કિર્માર્ગરેતોત્ર અથો પપ પાડનો ગુટથ મમાવનારે જ ચાર આનાની ટિકીટો બીડવી તથા કેટલાક લાકચો ક્રિમન ઉપરાત પોરટજ નેક વી. પી. પાછુ વાવો છે. તેમણે બહુ નેકચે કે ટપાલ ખર્ચ નોંધાવર પર ચડેજ. ગુજરાતી લિપિના છપાયેલા નિત્ય નિયમો મટિ પણ ચાર આનાની ટિકીટો બીડવી. વૈષ્ણવ બહુઓને વિનનિ છે કે જેમ જેમ આઠકો વધરો તેમ તેમ માસિક વધારે ખીલવુ જરો તો ફરેક આઠક બહુને આઠકો વધારવા તરફ હસ રાખવા વિનનિ છે.

માસિક લવાજમ મનીઓઈરથી મોકલી આપવાથી અમારી સુગમતા વધે છે વળી મનીઓઈરથી મોકલી આપનારના નામ માસિકમા છપાવવામા આવરો માસિકના લવાજમ સાથે પુરવકો મમાવવા હોય અને પૈસા વધારે મોકલ્યા હોય તો તેની વિગત મનીઓઈરના ફાર્મા બરાબર લખવી ને યાચાશુ બરાબર લખવું જેથી મોકલતા સુગમતા થાય.

અધિક મારા આપાદ—આ વર્ષે પવિત્ર પ્રયોગતમમાસ આપાદ માસ છે. તેથી સન્નિવ દગદાર અંકે તે પવિત્ર માસનો કાઢવાનો નિષ્કેય કર્યો છે તો જુદા જુદા વિદ્વાન અને લાલુક વૈષ્ણવ બહુઓને જુદા જુદા ધાર્મિક વિષયો પર લેખો મોકલવાની વિનનિ કરવામા આવે છે. જુદા જુદા પ્રશ્ના સ્વાઈચેના વિધવિધ સ્વાઈવાળા લેખો આવે તો વાચક જુદને બહુ આનંદ પડે.

વૈરાગ્ય માસથી માસિક ફરેક માસે પૂર્ણિમા ઉપર મળી જરો. હવે અનિયમિતતા નહિ થાય, અમારી આઠક વધારવાની મગલથી તો નાલુક છે. ધણાક વૈષ્ણવ બહુઓએ અમારા તરફ સહાનુભૂતિ બતાવી આઠકો નવા કર્યો છે, તેમના અમે ઉપકાર માનીએ છીએ. જેઓ પાંચ આઠકો નવા કરશે તેમના નામ સાથે સાપ્તહાસિક લાગણીવાળા તરીકે માસિકમા નોંધ લેવામા આવરો. આઠક વધારવાની ફરેક આઠક બહુ ફરજ સમજે, ચેટણુ અમે વિનવીએ છીએ.

લવાજમની પહેાંચ.

તે આઠક બહુઓએ ૧૯૮૭-૮૮ નુ લવાજમ મોકલી આપ્યું છે તેમના નામ—

સરદાર બહાદુર પુરોત્તમગસ વિહારીદાસ દેસાઈ, ત્રિભુવનદાસ મયુરેશ બાગ મંડળીના મંત્રી, કેશવલાલ પેલાભાઈ, રતિલાલ ચોપટલાલ, હામોદર વજરાજ, કોકારદાસ પુરોત્તમદાસ; બજવાનદાસ મોતીચંદ; વજ્રબાસ પુરોત્તમદાસ; પ્રેમજીવન; જુસા બીખાવાન દામજી, દોશી કાળીદાસ ખોડી-દાસ; દેવચંદ પુરોત્તમ; વડનગર જ્ઞાનવર્ધક લાયબ્રેરી; હામોદર દેવકરજી; ગાંધી લક્ષ્મીદાસ સુરેશ, ઠા. પરમાનંદ સુરેશ, જમનાદાસ જીવજી; મેધજી કેશવજી, વજ્રબાસદામોદરદાસ.

ગદ ૨મ અંકનું શુદ્ધિપત્ર-શુદ્ધિપત્ર પ્રમાણે તરતજ સુધારીને અંક વાચશોજ

પૃષ્ઠ	કોળી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૨૬	ગોપ્ય	ગોપ્ય
૫	૬	સમયે	સમયે
૫	૧૪	સાક્ષસો	સાક્ષસો
૫	૧૬	અધ્યાત્મિક	અધ્યાત્મિક
૭	૭	ધોગાકુનેસ	ધોગાકુનેસ

નવાં છપાયેલાં પુસ્તકો.

શ્રીકૃષ્ણકીર્તનમાળા.

આ તદ્દન નવુ જ પુસ્તક—આચીન મહાપુરુષાવી
લક્ષ્મીની અમૃતવાણી.

અવવાન શ્રીકૃષ્ણવંદની આલ્લીલા, ભરીલીલા,
પનપટલીલા, બંસીલીલા, રનેહલીલા, માખનચેરી-
લીલા, વગેરે મુખેંધ, આવવાહી, રસસિક્ક ૨૦૦
ઉપરાંત કીર્તનોનો અદ્ભુત સંગ્રહ. આમાંની પ્રાચીન
શોભાજામાંથી મળેલા કીર્તનો આપ્યાં છે.
ચોછાવર માત્ર ચાર આના.

તદ્દન નવુ જ પુસ્તક પહેલીજ વખત છપાયું છે
પ્રાચીન ગ્રંથોની શોધમાંથી એક
કરેલો સંગ્રહ.

શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર—ખાસલીલા.

સરસ્વતી, મુવાખ્યાન, પાંડવયજ્ઞ વગેરે.
આ પુસ્તક આખું વાંચ્યા વિના હાથમાંથી
છાડવાનું મન થશે જ નહિ, કારણ કે આખ્યાનો એવાં
સરસ આવવાહી છે કે તમને ભક્તિરસમાં તરવોજ
હી થશે. કી. માત્ર ચાર જ આના.

બોડાળા મુધારા, વધારા તથા આચીન
ઇતિહાસીક સોધ.

તદ્દન નવાજ સ્વરૂપમાં છપાયેલો ગ્રંથ

શ્રીગોવર્ધનનાથજીના

પ્રાકટ્યના વાર્તા.

આ પુસ્તકમાં શું શું વાંચશે ?

મુખ્યમાં તે કીર્તનજીની પ્રાકટ્ય વાર્તા તથા
પરિશિષ્ટ ૧ હું—કીર્તનજીની ચરણ ચોળી, બેરકાનું
ચરિત્ર. પરિશિષ્ટ ૨ હું—પરેનો વાકા બોલે મન-
વાન, મેહાલીમર, તાનસેન, રસખાનજી, કલ્યાણ-
ખનજી, નાગજીસાઈ દેસાઈ, વગેરે ઐતિહાસિક વાર્તા.
મુદોરી વિદ્વાન કર્નલ રોહનું ચોખન—નવિ તપાસ,
ચાન્દ્રકાન્તા પ્રસાદની આવના વગેરે ઇતિહાસીક
ચર્ચા. પરિશિષ્ટ ૩ હું—શ્રીનાથજીની સ્તુતિનાં
ગાન, કીર્તનો, શ્રીગોપાલજીજી, શ્રીચોળા, બેલીજી

આરતેન્દુ બાબુ દરિયન્દ્ર, લાખ કવિશ્રી દવાસમ-
ભાઈનાં યોગ—પ્રીતનો પરિશિષ્ટ ૪ હું—કાકેરોલીની
હંકીત, સંવેસાગર, પ્રતિનિવં રસલાલેખા વગેરે
ધણી જુની જુની હંકીત આપી છે. મુદ્દય માત્ર
પાંચ જ આના.

તૈયાર થાય છે.

તૈયાર થાય છે.

નામ નોંધાવી રાખજો.

લજનાનંદનો દહાવો લેવા નવીન

રસ સામગ્રી

શ્રીમુખોદયનીજ દશમ સ્કંધ.

જન્મકરણ અધ્યાય ૧ થી ૪.

સરજ ગુજરાતી લીલા, અક્ષરસઃ વાપાનંદર,
શ્રી ગો. શ્રી રંગેશી અનિરુદ્ધલાલ મહાશયશ્રીની
ખાસ આજ્ઞા ને આમુદ્ધી છપાવું રાત્ર વધ મળે છે.
ચોછાવર દલ પછી.

શ્રીદયારામકાવ્યમાધુરી.

રસમય પદો, ગરબા, ગરબીઓ.

શ્રીકૃષ્ણકીર્તનમાળા ભાગ ૨ નો.

સિક્ક ને આવવાહી કીર્તનો તથા વાંદીશ
લેખોનો સંગ્રહ ચાર આનંદ આપે તેજો છપાશે.

શ્રીશિક્ષણ.

ગોરી ઉમરની બહેનોને સાચરવાસામાં
આવવા હાય.

શરદ પુનમ.

બહોળા મુધારા વધારા સોવેનો

આવૃત્તિ રજી છપાવી છે.

નાની ગોરી ઉમરની બહેનો અવધારાનાં વખ-
તમાં ગાજ રહે તેવા નાસના ૧૦૦ ઉપરાંત ગરબા-
વાજીઓનો જુરી કાઢેલા અવતરત સંગ્રહ, છે.
કીર્તન માત્ર બે આના જ.

લજો:—લલ્લુભાઈ છગનલાલ દેસાઈ,

રીચીંગ, ૨૧૦, મેડા ઉપર—અમદાવાદ.

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો.

શુદ્ધદ્વૈત-ભક્તિમાર્ગ—એક દરોડ પુષ્ટિમાર્ગીવ વૈષ્ણવોનું આ એકજ અપ્રતિમ માસિક વ્રજ હીન્દી તથા ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થાય છે. ઉત્તમોત્તમ આકર્ષક રંગીન લીલાત્મક ચિત્રો, સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો, બાવના, પ્રાચીન કીર્તનો, ભાષા ગ્રંથો, સામયિક લેખો, વિરોધીઓને સંગ્રોહ જવાબ આદિથી ભરપૂર માસિક છે. વર્ષે દસડે માત્ર બે રૂપિયા.

૧. શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર—અઢીસો પાના, અનેક ચિત્રો, એક એક નામપર એક એક કીર્તન, નામાવલિ, ધોળ અને શ્રીગોકુનાચળ અને શ્રીરઘુનાચળ તથા શ્રીગોપેશળની સંસ્કૃત ટીકાઓનો સંવિસ્તર અનુવાદ, છતા મૂલ્ય અઢી આના, ટ. ખ. દોઢ આનો.

૨. પુષ્ટિમાર્ગનો ઇતિહાસ—શ્રીમદ્દાપ્રમુજ, શ્રીયુસાધજી, શ્રીગોકુલનાચળ તથા શ્રીવલ્લભકુલના અસરકારક ઇતિહાસો, તેમાંએ મહાનુભાવરસખાનજી તથા શ્રીમતીજીજીની વાર્તા તો વાંચાજ કરશે. આવા મોટા પુસ્તકનું નોંધાવર માત્ર જ આના, ટ. ખ. એક આનો.

૩. શ્રીગોકુલેશજીનો માલમપ્રસંગ—શ્રીયુસાધજીના ચોથા લાવજીએ જઢાગીરના જુસ્મો સામે જે અદ્વિતિક ધર્મ સુદ વર્ષો સુધી ચલાવ્યું તેનું જલદલતી ભાષામાં વર્ણન, યુક્તિઓથી સમજાવેલું તિલકનું રહસ્ય, સચિત્ર પુસ્તક છતા નોંધાવર માત્ર દોઢ આનો.

૪. શ્રીપુરુષોત્તમજીનું ચરિત્ર—નવ લાખ રલોક લખનારા મહાનુવિદ્વાન ગોસ્વામી શ્રીપુરુષોત્તમજીનું ઐતિહાસિક ચરિત્ર તથા સિવ મોટા કે વિષ્ણુ એ વિશે કવિ મીઢાપારમ-ભાષનો ગ્રંથ છે. વિષ્ણુદોહીઓને તમાવેો મારનાર આ ગ્રંથની નોંધાવર માત્ર ચાર આના.

૫. જવલંત મહાત્યાગ—પંચમધીમધીખર શ્રીગોવિન્દપ્રમુજે જયપુર નરેશના જુસ્મો સામે ચલાવેલી લડતનો ઇતિહાસ વાંચી રહ્યું આવશે, ખુલી થશે, દસશે. સચિત્ર—છતા નોંધાવર ચાર આના. ટ. ખ. બી આનો.

૬. વૈષ્ણવ નરેશો—હિન્દમાના પુષ્ટિમાર્ગીવ રાજમહારાજઓના અદ્વિત વૃત્તોતો, સચિત્ર, મૂલ્ય જુસ્મો આના. ટ. ખ. બી આનો.

૭. આટલું તો કરજોજ—ટુંકામાં ટુંકો નિત્ય નિયમ ૩૦ ત્રીસ દળર નકલો વેચાઈ ગઈ છે. નોંધાવર એક આનો. ટ. ખ. બી આનો.

૮. શ્રીદયારામવાણી—કવિથી દયારામભાષના સુંદર પદોનો નાનો સંગ્રહ મૂ. એક આનો ટ. ખ. બી આનો.

૯. ન્યાયમૂર્તિનો સુકાદો—મુખાષના ન્યાયમૂર્તિ રાગલોકે ભગવદીપ શેઠ પ્રોગજી સુરજીએ મીડેલા કેસમાં આપેલો અગત્યનો સુકાદો વાંચીને મુદ્દારોકોની પોલ પારખી ચકશે અને પુષ્ટિમાર્ગની જઢાજવાની જોષ ચકશે. મૂલ્ય બે આના ટ. ખ. એક આનો.

૧૦. પંચાવન પાઠનો ગુરુકો-પૂરુષ રપદ—નિત્ય નિયમના પંચાવન પાઠોનો આ ગુરુકો (જે પહેલા ૪૨ પાડો દોતો તે) મોટા અક્ષરમાં હમણા ફરી છપાવ્યો છે. મૂલ્ય માત્ર ત્રણ આના. ટ. ખ. એક આનો.

૧૧. શ્રીનટવરલાલનાં ધોળ—રાજનગરનોજા ચિ. ગો. શ્રીરજુજીકલાલજીવાસાદજીના નિત્યનીરાસ અ. સૌ. વદજીએ રચેલા છે. મૂલ્ય બે આના ટ. ખ. અઢી આનો.

જધા ગ્રંથોમાં ટપાલખર્ચ જુદું સમજવું

ટેકાણુ—વસંતરોમે હરિદ્વિષ્ણુ રાસ્ટ્રી,

૧૭૪૮, રાજમહેતાની પોળ અમદાવાદ નં. ૧

ધોળપદસાગર.

પ્રકટ થઈ ગયો [ભાગ પહેલો] જૂજ નકલોજ હવે રહી છે.
સાંતસો પાનાં! અક્ષરો આવડા મોટા : (આજ નમૂનો)

મૂલ્ય માત્ર સવા રૂપીઆ. (ટપાલખર્ચ પાંચ આના)
સંપ્રદાયમાં આવો સંગ્રહ પ્રથમ જ બહાર પડે છે.
અંદર શું છે?

સંસ્કૃત ગ્રંથો:—૧. પ્રાતઃસ્મરણ, ૨. મંગલાચરણ, ૩. શ્રીયમુનાજીક, ૪. શ્રીકૃષ્ણાશ્રય,
૫. શ્રીનવરત્ન, ૬. સર્વોત્તમસ્તોત્ર, ૭. શ્રીમધુરાજક, ૮. શ્રીગોપીગીત, ૯. શ્રીગોકુલેશજીક,
૧૦. શ્રીનન્દકુમારાજ

ગ્રન્થભાષા ગ્રંથો:—૧. શ્રીયમુનાજીનાં ૪૦ પદો, ૨. નિત્યલીલા (શ્રીહરિરાયજીકૃત)
૩. રાસપંચાધ્યાયી (શ્રીનંદદાસજીકૃત), ૪. બમરગીત (શ્રીનંદદાસજીકૃત), ૫. પ્રેમ આરાધની
(શ્રીનંદદાસજીકૃત), ૬. મૂલપુરુષ, ૭. સુરપચ્ચીરી, ૮. રાસલીલાજીક, ૯. પ્રભુને જાણ-
વવાથી પોતાકવા સુધીનાં પદો, (૫૩) ૧૦. જન્માષ્ટમીની વધાઈઓ, (૩૫) ૧૧. મહાદેવ-
લીલા, ૧૨. શ્રીમહાપ્રભુજીની વધાઈઓ, (૧૦), ૧૩. શ્રીયુસાંધજીની વધાઈઓ (૧૯) ૧૪.
સાતસ્વરૂપોનાં પદો, ૧૫. દીનતા આશ્રયનાં પદો. (૨૧)

ગુજરાતી ગ્રંથો:—૨. શ્રીવલ્લભાખ્યાન, ૨. ચિંતનનું ધોળ, ૩. શ્રીભાગવતનાં ધોળ,
(૧૬) ૪. ભક્તિપોષણ.

ધોળ પદો:—૧. શ્રીનાથજીનાં ધોળ (૪૨), ૨. સાતનિધિનાં ધોળ (૩૦), ૩. શ્રીમહા-
પ્રભુજીનાં ધોળ (૨૦), ૪. શ્રીયુસાંધજીનાં ધોળ (૩૧), ૫. સાત બાળકોનાં ધોળ (૨૬), ૬.
શ્રીવલ્લભજીનાં ધોળ (૩૩), ૭. શ્રીયમુનાજીનાં ધોળ. (૨૧), ૮. શ્રીમજ્જનાં ધોળ (૧૨),
૯. પ્રભુપ્રાદ્યપનાં ધોળ (૧૬), ૧૦. બાળલીલાનાં ધોળ (૧૬), ૧૧. શ્રીમજ્જનાઓનાં
ધોળ (૭), ૧૨. દાનલીલાનાં ધોળ.), ૧૩. સાંત્રીતું ધોળ (૧૪), રાસલીલાનાં ધોળ (૨૧),
૧૫. હીયદમચીનાં ધોળ (૩૮), ૧૬. દયારામજીકૃત પદો (૨૩), ૧૭. મોરારી વૈષ્ણવનું ધોળ,
૧૮. બસોબાવન વૈષ્ણવોનું ધોળ, અષ્ટાક્ષર, સિદ્ધાંતરહસ્ય, નવરત્ન, પાંચતત્વ, દસ ગર્ભ,
આદિ ધોળ (૫), દીનતાદિ ધોળ ૧૦)

આર પાંચ રૂપીઆ ખર્ચાને બધો સંગ્રહ કરે ત્યારે
આવો મહાન સંગ્રહ થાય.

ન્યેચ્છાવર રૂ. ૧૧ પોસ્ટેજ જુદું.

સંપાદક તથા પ્રકાશક:—વરાંતરામ શાસ્ત્રી.

૧૯૪૮, રાજમહેતાની યોજા-અમદાવાદ.

વૈષ્ણવ બાલશિક્ષા—બાજ ૧ થી ૫ બંધાની ન્યો. માત્ર રૂ. ૧-૨-૦	
શ્રીકૃષ્ણપ્રભુના દીનતાને આશ્રયનાં પદ તથા મ. મોટાભાઈ કૃત પ્રતિશિક્ષા ...	૦-૧-૩
વૈષ્ણવોના નિત્યગિવમ, યમુનાજીનાં ૪૦ પદ તથા વલ્લભાખ્યાન સાથે...	૦-૩-૦
વૈષ્ણવબાલપ્રાર્થના. ...	૦-૧-૦
૧૫૬ રસિક ગોપવચન. ...	૦-૪-૬

ગણવાતું ટેકાણું:—દીનકંઈકર.

શ્રીગણેશમોર્ચ સરતીમંથમાળા, ટ. દેસાઈવાડો—નંદીઆદ,

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

[ભાગ ૨ પ્રકટ થઈ ગયો છે.]

પ્રથમ ભાગ જનસમાજમાં કેટલો બધો પ્રિય થઈ પડ્યો છે, એ વાત અજાણી નથી. બીજા ભાગ માટે ચાર વર્ષથી ઉપરાઉપરી માગણી ચાલુ જ છે. આ મંચ સુરતની મંડાસલાની પરીક્ષામાં છે. પરીક્ષેતે બીજા ભાગ વાંચવા મન આકર્ષાય છે. પ્રથમ ભાગ કરતા તે ઘણો મોટો છે. અનેક વિષયોનો સમાવેશ થાય છે. પાઠની પદ્ધતિએ અભ્યાસમાં લેઈ શકાય, વાતોમાં વાંચી શકાય, સ્વીર્ગ સર્વ સામાન્ય વાંચી શકે. 'પોસ્ટેજ' ભુક.
ન્યાયાવર ૧-૪-૦૨ શાસ્ત્રી ચીમનલાલ હરિશંકર, મેટામંદિર-સુરત.

તમારા બાળકોને વારસામાં શું આપશો ?

ધર્મના ઉદયમાં શ્રીકૃષ્ણયુવકમંડળ તરફથી છપાએલાં નાના બાલકો પણ સમજી શકે તેવાં સરળ બાળમાં લખાએલાં નીચેનાં પુસ્તકો આપશો તોજ ઉન્નતિ છે.

પુસ્તકો.	પ્રથમ કીંમત.	ઘટાડેલી કીંમત.
શ્રીકૃષ્ણવખાલપોથી	૦-૨-૦	૦-૧-૬
પ્રથમપાઠાવથી	૦-૪-૦	૦-૨-૦
રાજા આસકેરણ	...	૦-૧-૩
શ્રીવલ્લભચરિત્ર	...	૦-૨-૦
શ્રીનારાયણકામ બલચારી	...	અમૂલ્ય
શ્રીપદ્મનાભલાસહ	...	૦-૧-૩

તા. ક.—ઘટાડેલી કીંમત ઉપરાંત પાકતાળાઓ વગેરે માટે ૫૦ થી વધુ કોપી મંગાવનારને કમીશન આપવામાં આવશે. લખો:—

મણિલાલ ત્રિભુવનદાસ સરૈયા, મંત્રી: શ્રીકૃષ્ણયુવકમંડળ—નડીઆદ

સ્પેસીયલ-મેજીક-બામ.

સ્પેસીયલ-મેજીક-બામથી માયું, સરો, ખાંસી, તાવ, લકવાના દરે, ટચકીયું તથા સંધિવા અને સરીરના કોઈપણ ભાગમાં દુ:ખાવા ઉપર માગીસ કરવાથી રામબાણુ આકસીર ઉપાય છે અને તેની તાત્કાલીક અમર માલમ પડે છે. હાલતા બામો જે નાની શીશીઓમાં વેચાય તેવા બામો તમોને મોઢા પડશે અને તમારા લાભને માટે અમોએ સ્પેસીયલ-મેજીક-બામની ચાર ઐસ (દસ ટોલા) ની બાટલીમાં તૈયાર રાખીએ છીએ તેમાંથી નાની બાટલીઓ સાતથી આઠ હરાય છે અને તેની કીંમત એક રૂપિયા દસ આના રાખી છે તે તમોને ફેટલું સરતુ પડશે જેની કદર ખરીદ કરનારાઓએ કરી છે, અમો ધરધતુ (પ્રાઇવેટ)માં સંપૂર્ણ દવાઓ નાખી સુદ પ્રામાણિકતાથી બનાવી જનસમુદાયમાં સતોય મેગઓ છે એજ મેજીક બામની પ્રસિદ્ધતા છે. અમો વેપારીનો ઉદ્દેશ નહોતો રાખતાં સરતુ કેમ પડે એવા હેતુથી જાહેરમાં લાખ્યા છીએ માટે તમારી ઓરીસમાં તથા મુસાફરી વખતે તમારી બેગમાં રાખવાની અમો હવામણુ કરીએ છીએ. નીચે લખેલે કેમણી મધરો. કી. ચાર ઐસ બાટલીના શ. ૧૧૮ એક રૂપિયા દશ આના. ટપાલ ખર્ચ ભુક પડશે. પત્રવ્યવહાર નીચે મુજબ.

એમ. કેશવજી.

કે. ગ્રેડ બાંધવજી ઠાકરજીની કુબને મુ. જે. મારકેટ, ગોવંદિયાક, મુંબઈ, ૨.

તિલકમાલા વિજય

અથવા

જીવ સટોસટનું મહાયુદ્ધ !

શ્રીવિક્ર્દેશપ્રભુના ચતુર્થ કુમાર શ્રીગોકુલેશપ્રભુએ વિશ્વધર્મરૂપ પુષ્ટિમાર્ગનાં પ્રાણરૂપ બાદ્ય ચિન્હો તિલક અને માલા માટે, જે અંહિં સાત્ત્મક મહાયુદ્ધ શિર સારે વર્ષો સુધી ચલાવ્યું, અને વિધર્મી બાદશાહ જહાંગીરનો હુકમ રદ કરાવીને પાપી પાખંડી ચિદ્રૂપનાં મોઢાંપર મેથ ફેરવી, એ શાંખાંચ જનક ઇતિહાસનું સચિત્ર વર્ણન, તથા તિલક કરવાનું રહસ્ય અસરકારક લાયામાં લખાયેલું આ ગ્રંથમાં મળશે. મૂલ્ય માત્ર દોઢ આંનો ટપાલ ખર્ચ અર્થે આનો લખો:-

વસંતરામ શાસ્ત્રી,

૧૭૪૮, રામમહેતાનીચોળ, અમદાવાદ.

ગુણાનુવાદ કેમ ગાશે ?

શુદ્ધ સંગીતનાં દિવ્ય કીર્તનો.

સારંગી, શીન, દીલરૂખા, હામોનીયમ વગેરે વાજીત્રોમાં સાંપ્રદાયિક કીર્તનો ઉતારવાડું મારડું સારખત સંપ્રદાયમાં એકેએક નથી. મંગળાચી શયન પર્યંતના મુખ્ય કીર્તનો, વધાઈ અને ધમાર એ જાણનાં ૮૦ રાગોના ખાસ નોટશનો આજ ગ્રંથમાં છે. પખાવજ શિખનાર માટે તાલના બોલ પણ છાપ્યા છે, ગુજરાતી લાયામાં સવિસ્તર સમજણ પાડી છે. નોંધાવર બે રૂપીઆ ચોરસેજ પાંચ આના.

ડૃ. ભગવાનદાસ નારાયણદાસ કોટડાવાળા.

મુ. ધંધુકાં. (જ. અમદાવાદ.)

હિસ્ટરિયાદ વાતરોગ દર્શન.

જ્વોક ૩૦ હિસ્ટરિયા, યૂર્જા, ચક્રી, ફેફર, ગાડપણ અને બકવાદ રોગની અમેરિકન છેલ્લી શોધ મુજબ પાશ્ચાત્ય, યુનાની અને આયુર્વેદિક સિદ્ધાંતો, સમજૂતી અને સાદા ઉપ-ચારોનું પુસ્તક વાચેથી ઘણી રાહત મળશે. કીમ્બ ૧-૪-૦ પૈ. જુહુ, દેશીનામું. નવા વ્યવહાર પ્રમાણે રચના ઘ. શાળા માટે નવું મંજુર કી. ૦૫ પૈ ૦)૫.

હિસ્ટરિયા રોગનીજ રામબાણુ,

પેટ'ટ દવા વાયુમુક્તાજ છે. ઉપરના દરદોમાં ૨૪ કયાકમા ફાપદો મળે છે. સિલોન, આફ્રિકા, ધરાન અને રંગુન સુધીના દરદીઓ વાપરી સુખી થયા છે. મેડીકલ સરજનો હુદયી મંગાવે છે. દવા મહિનાની, કીમ્બ ૨ ૫) પૈ જુહુ.

છગનલાલ લલ્લુભાઈ નામાવાળા. પેલેસ રોડના નામે—વડોદરા.

વીસમી સદીની નવીન શોધ

સંગ્રહણી (ગળણી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વૈદ ડોક્ટરોની દવા ખાઈ કંટાળેલા સમગ્રણી (ગળતી), મુખાધના ઝાઝા, અતિસાર અને આતરડાના હાયથી ખીગતા નિરાશાજનક દ્વનિ આશીર્વાદરૂપ થઈ પડેલી ત્રીસ વરસના અનુભવની રામબાણુ દવા માટે રજૂ મળેા યા સવાયપત્ર મંગાવે. યત્નવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો —

માસ્તર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ, રમુ રપેસીઆલીગટ-માણસાવાળા.

કેમેળાપ—૬૨ રવિવારે, અમદાવાદ—કાચુપુર દાડીગરાની પોળમાં તંત્રમરાની ખડકી ધર નં. ૩૫૬.

અમારૂં આલાનંદ બર્ચાઓને હુદ પુણ આનંદી અને સુંદર બનાવે છે. કી. ૦-૧૨-૦ પૈ. જુહુ.

ચમત્કારિક-દિવ્ય શક્તિ.

શક્તિસંજવની વટી.

શરીરની સમગ્ર શક્તિને વધારવાર તથા એક એક અત્યવની સુસ્તીને દૂર કરી જીવનની ચેતન શક્તિને દીપાવવાર આ શક્તિસંજવની વટી પોતાના અત્યુત્તમ ગુણોને ચમત્કાર દેખાડવામા કદીપણ પાછી હાંતી નથી. ધણે ભાગે શ્રીમતોના રાગ-રોમા ધર કરી બેસતી વિવશજી નગણાઇનું નામ નિરાન કહાડી નાખવામા શક્તિ-સંજવની વટીનું પરાક્રમ અપૂર્વ છે.

કિંમત-ગોળી ૬૦ ના શીશી એકના રૂ. ૧૨.

અમારી આ ગોળીઓમા કોઈને કષ્ટપણ કમીસાન આપી શકતું નથી.

મુંબઈ ખાતે.

કાલ્યાણદેવી રોડ

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિગંધર્વ ગોવિન્દજી.

જામનગર—કાકીવાવાડ.

તન-મનની મહેનત કરનારાં !

તાકત તાઝગીધી ભરપુર,

‘ઝંડુ’ દ્રાક્ષાસવ

મૃદિકારિણ-શારંગધર મ. અ. ૧૦

ધરમાં હંમેશાં તૈયાર રાખો

તાકત તાકત-તાઝગી મેળવવા

શરદી મહાઝનાર

થાક ઉતારનાર

ઉંઘ લાવનાર

હસ્ત સાફ લાવનાર

ભુખ ભગાડનાર

તાકત આપનાર

તાઝગી બદનાર

ફળ, ખાંસી, મૂર્છા અને સાધારણ
નબળાઈમાં તાકતે આરામ આપનાર

લઝઝતદાર દવા

‘ઝંડુ’ દ્રાક્ષાસવ

સવાર સાંજ નમ્યા પછી લેવો

ઝંડુ રા. માર્સ્યુરીકલ વૈકસ લી. - મુખ્ય નં. ૧૪

અમદાવાદના એન્ટ-બેગીલાલ અધર્સ, ૧૧૪, રીચીરોડ

રતલ ગાંધીના તેર આના; રતલ એકનો રૂપિયા દોઢ; રતલ દોઢના રૂપિયા બે

અનેક રોગની એકજવાહ !!

જીવન ધારા !!

જાડા, ઉદટી, ચુંક, સરડી, મૂળ, અજીર્ણ હાથ-પગ-માથું તથા બદનનો દુખાવો, દાંત-દાઢની પીડા, સ ધીવા, તાવ, પાણી-વીકાર, ઝેરી ડંખ, પ્રમેહ, પ્રદર, અથાસ્તી, ખાંસી, દમ, શ્વાસ, ગડગુપ્તક, ધા, લોહી નીકળવું, હરસ, મોંઢાની તથા ખાજ-કુવાની દુરગંધ આવડ-માકડની પીડા ઇત્યાદિ અનેક રોગોની

—ખાત્રીપુર્વક દવા—

કી. માટી બા. ૩. ૧૫ અડધી બા. ૩. ૧ નાની બા. ૩. ૧૫.

જેનસ મહીલા જીવન !!

સ્ત્રીઓના સર્વ રોગોને દુર કરનાર અનુભવમીઠ ઉપાય છે. રજદવલાની તકલીફ, સુવારોગનો ત્રાસ, સ્વેત યા રક્ત પ્રદર, કસુવાવડ, પેટ તથા પેટકબરસો તથા આખા શરીરનો જીર્ણોન્નવર, બદન શ્રીકું, જીથેની, દુખાવો, ઇત્યાદિ અનેક અડચણો દુર કરી બદન તાકાતથી ભરપુર અને ગર્ભ ધારણ કરવા લાયક બનાવે છે.

દીપત ૩૧. ૨.

દરેક દવાનું ટપાલખર્ચ બ્રુહ. રજસ્વર ટ્રેડમાર્ક “જેનસ” નં. ૩૦૨

શક્તિ માટે સાથી સરસ !!

અમૃત ગુટીકા !!

વૌર્યવીકારનાં તમામ દરદો જડ ગુળથી દુર કરી બદન તાકા-તથી ભરપુર અને પ્રકૃતિત થાય છે. દરેક પ્રકારની તન-મનની નીરજાળતા દુર કરી, નિસ્તેજ ચહેરાને ક્રાંતિવાન અને આનંદી બનાવે છે. મગજની કમજોરી, બદનનો દુઃખાવો, માંદગી પડીની નબળાઈ, અફૂજી, અપચો ઇત્યાદિ અનેક સાદીચિક વિકારો દુર કરી નસોની શીથીલતાને મટાટે છે. દરેક રોગમાં એક સરખો ગુણ આવે છે.

દીપત ૩૨ ટીકડીઓની ટચુબના ૩૧. ૨.

જેનસ અમૃત મોલ [મીઠ્યર તથા ગોળીઓ]

દમથી હેરાન થતા દરદીને તુરત રાહત થાય છે. કફ કંઇ પણ ત્રાસ વગર નીકળે છે અને ઉચ સાદી રીતે આવે છે, સરડીની ખાંસીમાં તાકાલીક ગુણ થાય છે. નીરાશ થયેલા દરદીને અજમાવી જોવાની ખાસ બલામણુ છે.

દીપત મીઠ્યરનો ૩. ૧૫ ગોળીનો ૩. ૧) અને સાથે મંગાવવાથી ૩. ૫.

નં. ૩૦૨ તપાસીને ખરીદ કરજો. દરેક ડોકાણે વેચાય છે.

જે. એન. ચેઠના ધાર નડિયાદ (ગુજરાત)

ફક્ત આવતા પુરુષોત્તમ માસ સુધીજ

મફત! મફત! મફત! મફત!

ફક્ત એક આનાની પોસ્ટની ટીકીટ મોકલી આપનારનેજ નીચેની

અમૂલ્ય ભેટ તદ્દન મફત.

1. શ્રીમદ્ આચાર્યજી શ્રીમહાપ્રભુજીનો અસલ કિસનગદના ચિત્રજનો ફોટો.
2. ગો. શ્રી. ૬ શ્રીમદ્ અનિરુદ્ધાચાર્યજી મહારાજનો ફોટો.
3. ગો. શ્રી. ૬ શ્રીમદ્દલાલજી મહારાજનાં વચનામૃતો તથા ગો. શ્રી. ૬ શ્રીહરિરાયજી મહારાજ ફત સેવામાર્ગ અને વચનામૃતો.
4. અમારે ત્યાં વેચાતાં પ્રુદિમાર્ગીય તમામ પુસ્તકોનું સુચીપત્ર. થોડીજ પ્રતો શીલકમાં છ માટે પોસ્ટેજની ટીકીટ રૂ. ૦-૧-૦ ની દુર્લભ બીકો વહેલો તે પહેલો.

અમારાં પુસ્તકોની કાલ લઠાલી નોંધો અગ્રજ છે.

મૂળ કિંમત ઘટાડેલી

1. ગોડપત્રથી ભાગ ૧ થી, શ્રીમદ્દુનપાદકથા નવ રત્ન સુધી ભેગા બાંધેલા વિસ્તૃત ટીકાવાળા પૃષ્ઠ ૫૧૫, પાકું પુસ્તક પ્રત ૧ ના ... ૩-૦-૦ ૨-૪-૦
2. ગોડપત્રથી ભાગ ૨ થી, વિસ્તૃત ટીકાવાળા વિવેક-ધર્મપ્રપંચી સેવાકથ સુધી ભેગા બાંધેલા પૃષ્ઠ ૫૫૪, પાકું પુસ્તક પ્રત ૧ ના ... ૩-૦-૦ ૨-૪-૦
3. વેળુવેને નિત્ય નિવમમાં પાઠ કરવાને ૨૮ રતોતનો ચુટકો કંતાનબંધ પાકું પુસ્તક પ્રત ૧ ના ... ૦-૩-૦ ૦-૨-૩
4. " " કાચું પુસ્તક પ્રત ૧ ના ... ૦-૨-૦ ૦-૧-૬
5. પ્રાપ્તમર ઓફ અલ્પબાળ્ય ઇતિહાસ પ્રત ૧ ના ... ૦-૧૦-૦ ૦-૮-૦
6. મનુષ્ય કર્તવ્ય અને ધર્મલક્ષણાસા પૃષ્ઠ ૨૨૭ પ્રત ૧ ના ૦-૧૨-૦ ૦-૬-૦

રૂ. ૧) એક રૂપિયાથી ઓછી કિંમતનાં પુસ્તકો વી. પી. થી મોકલવામાં નહિ આવે માટે તેમજે ઓર્ડર સાથે નોંધાવર તથા પોસ્ટેજની ટીકીટો મોકલવા કૃપા કરવી. ગોડપત્રથી છુટા પશુ મળશે.

શ્રીપ્રુદિમાર્ગીય પુસ્તકાલય.

૬. ગોદા મંદિર પાસે—નડીઆદ (ગુજરાત)

શુદ્ધાદેત-ભક્તિમાર્તક.

૧૬૦.]

વૈશાખ, શ્રીવલ્લભાષ્ટ ૪૫૩.

[અંક ૨.

વૃનાસુરચતુઃશ્લોકી.

હરિ હું કરી જન્મે યાજી આપનોરે,
અનન્ય હું આપ તરો દીન દાસ હો નાય
મારો ધર્મ હું માત્ર આટલોરે—૧૧૧૧

પ્રાણપતિ તમને એ ચિતકુ ચીતવેરે,
વાણીએ માધ્યે શુભ એ સારા હો નાય.
મારો ધર્મ હું માત્ર આટલોરે—૧૧૨૧

દાસ કરને સેવા આપનીરે,
મન વાણી કરે હું આપનો ખાસ હો નાય,
મારો ધર્મ હું માત્ર આટલોરે—૧૧૩૧

સાખી—નિરુણુ પુષ્ટિ ભક્તિનો આ પહેલો પુરપાર્ય,
આપને મુજને કરો કરુણાનિધિ કૃતાર્ય,

ધનુ નહીં ધંદાસન યજ્ઞસેકનેરે,
પૃથ્વી પાતાલના રાજ હો નાય.
મારો અર્થ હું માત્ર આટલોરે—૧૧૪૧

ધનુ નહીં યોગસિદ્ધિ કે મોક્ષનેરે,
હું એ સવળાથી નારાજ હો નાય.
મારો અર્થ હું માત્ર આટલોરે—૧૧૫૧

રાજ પરણ શબ્દ ધામ આપધીરે,
મળને એ રૂપે મહારાજ હો નાય.
મારો અર્થ હું માત્ર આટલોરે—૧૧૬૧

સાખી—નિરુણુ પુષ્ટિભક્તિનો આ બીજો પુરપાર્ય;
આપને મુજને કરો કરુણાનિધિ કૃતાર્ય.

પાખો ન આવી હોય જોડનેરે,
હારે એવા પક્ષી બચ્ચાના મન હો રાજ.
મારો કામ છે આવી રીતનેરે—૧૧૭૧

તપને આપર ધર્મ જેમ માતનેરે,
મનહુ તમ દર્શન હો નાય,
મારો કામ છે આવી રીતનેરે—૧૧૮૧

વાછરે તલસે લવાસં દુધનેરે,
 તેમજ મનહુ તમ દર્શન હો નાથ,
 મારો કામ છે આવી રીતનોરે—૧૧૬
 વિદેશવાસી પતિશું પ્યારીછરે
 તલસે દુઃખાચારી નિસદિન હો નાથ,
 મારો કામ છે આવી રીતનોરે—૧૧૭

સાખી—નિર્થણ પુષ્ટિભક્તિનો આ ત્રીજો પુરુષાર્થ;
 એક તાર તમ ધ્યાનથી આપો સર્વ સામર્થ્ય.
 લટકું મુજ કમં સંસારમાં રે,
 ત્યાં મળે વૈષ્ણવનો સત્સંગ હો નાથ,
 મારો મોક્ષ છે આવી રીતનોરે—૧૧૮
 આપની માયાથી દેહ આદિભારે
 લોહપ મળશે માં દુરસંગ હો નાથ,
 મારો મોક્ષ છે આવી રીતનોરે—૧૧૯

સાખી—તમ પ્રજ્ઞાએ ને મળે લકત કુટુંબને સાથ,
 મગ્ન રહી તમાને બધું આપો મોક્ષ એ નાથ;
 મારો મોક્ષ છે આવી રીતનોરે—૧૨૦
 હરિ હું ફરી જન્મે થાઉં આપનોરે,
 અનન્ય હું આપ તજો દીન દાસ હો નાથ;
 મારો ધર્મ હું માનું આટલોરે—૧૨૧

(સંપૂર્ણ)

રાતલડીની વાતલડી કાં વિસરાય ! !

રાગ—ધ્રીવલ્લભકુલના રસિયા વહાલા શ્રીગોવર્ધનધારીરે.

રાતલડીની વાતલડી તો કહીય કાં વિસરાય રે,
 એ વાતલડી નિત્ય સમરતાં ઉરમાં કંઈ કંઈ થાય રે.
 કૃપાભરી સાગર શી એમાં સ્નેહ અતિથય વાધો રે;
 અનહદ અશ્રુ વહુન કવી ને ઉરમાં અગ્નિ સાધો રે.
 તાલાવેલી તનમાં ધાતી દોમ દોમ તનકારા રે;
 દોઝે રૂપાં બત્તી જનીને બ્યોમ તણા જેમ તારા રે.
 કરુણા કોને કિંકર કેરી બિચારો નિત્ય બળતો રે;
 દોઝે ને કોઈ સંગ કરે તે લેશે નહિ કોઈ અપતોરે.

દીનકિંર

શ્રીસુવોધિનીજીનાં સૂત્રો.

મક્તસ્પર્શનં તેઽપિ મુચ્યન્તે હ્યર્થઃ ।

ભક્તના સ્પર્શ વડે તેઓ પણ મુક્ત થાય છે.

વિવેચન—ભક્તનો સ્પર્શ પાંચ રીતે થઈ શકે છે. ચરણસ્પર્શ દ્વારા, દંડિદ્વારા, ભગવદ્વાર્તાના શ્રવણદ્વારા, ભાવનાદ્વારા, અને પાંચમો ઓળસો દ્વારા, ભક્ત અને ભગવાન અનુભવ દશાએ સમાન વસ્તુ છે, કેવળ સ્નેહ દશામાં ભગવાન કરતાં પણ ભક્ત અધિક છે, કારણ કે સર્વસમર્થ ભગવાનને પણ ભક્ત સ્નેહની અતિશયતા વડે હરાવી સ્વાધીન કરી લે છે, આવા ભક્તના ચરણસ્પર્શ કરવાથી પણ કંપાણુ થાય એમાં નવાઈ નથી. જેમ કોઈ યુનેઆર કોઈ ન્યાયાધીશના ચરણની અગામી પગમી કરે કે, જેથી તેનો યુનો માફ કરે, તેમ પ્રભુથી વિમુખ થયેલો યુન્હેગાર વા દોષવાન છત્ર પોતાનો યુનો માફ કરાવી પ્રભુની સન્મુખ કરવાની કૃપા કરે તેને માટે પ્રભુના અનુભવી ભક્તના ચરણસ્પર્શ કરે તો તેને કૃપા દ્વારા ભક્તજન સંભાળી લે એમાં જરા પણ નવાઈ નથી. આપણા પુટિમાર્ગમાં પ્રભુ શ્રીવલ્લભકુલને સર્વ રીતે આધીન છે, આથી શ્રીવલ્લભકુળની કૃપા વડેજ પ્રભુની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. જેની વસ્તુ હોય તેજ તે વસ્તુનું દાન કરી શકે છે. શ્રીભગવાન આત્મતિક પ્રેમને લીધે વલ્લભકુલના છે, તેથી શ્રીભગવાનની પ્રાપ્તિ માટે શ્રીવલ્લભકુલદ્વારા ચરણે જવાય છે. ચરણસ્પર્શનું કારણ પણ કૃપાની યાચના માટે છે. વળી શ્રીવલ્લભકુલ વિપ્રોગામિપુત્ર છે. અગ્નિને સ્પર્શ કરવાથી અગ્નિ પ્રાપ્ત થાય છે તો પ્રેમસદિત ચરણ સ્પર્શ કરવાથી વિરહની પ્રાપ્તિ થાય છે. દર્શનદ્વારા પણ દંડિ વડે ભક્તને સ્પર્શ કરી શકાય છે. ભક્તના મુખપર ભક્તિનું કે પ્રભુ પરના પ્રેમનું તેજ હોય છે. એ તેજ દંડિવડે દર્શનદ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. દાખલા તરીકે જેમ ચર્ચનું તેજ પૃથ્વીપરના દરેક પદાર્થ પર પડે છે તેથી તેજ વડે પૃથ્વીપરના પદાર્થો દંડિ દ્વારા આપણને દેખાય છે, તેમ પ્રભુની કૃપાને લીધે પ્રભુનાં તેજ રસાદિક ભક્તમાં ભાવિક હુનીઆની વસ્તુઓમાં જેનો જેનો રંગ તેવો રંગ આપણે દંડિદ્વારા અનુભવીએ છીએ. તો જેને પ્રભુનો રંગ લાગ્યો હોય તેનો રંગ પણ દંડિદ્વારા અનુભવાય એ સ્પષ્ટ વસ્તુ છે. વળી શ્રીયુક્તદેવ દંડિદ્વારા સ્પર્શ કરી કૃપાપાત્રને પ્રભુનું દાન કરે છે. આથી ગોપાલદાસજી શ્રીવલ્લભાખ્યાનમાં ગાય છે કે—

“તેજકમલે નાનાભાવે દેશ ભક્તને સનમાન”

ભગવદ્વાર્તા દ્વારા પણ સ્પર્શ થઈ શકે છે. પરીક્ષિત જાતે પણ શ્રીભાગવત પાંચી શકત, પણ શુકદેવજી દ્વારા કેમ સાંભળ્યું ? શુકમુલાદયૃતદવર્ણવૃત્તમ્ શુકદેવજીના મુખનો અમૃતરસ અંદર વાણી સાથે આવે તેથી સંભળાવવામા સ્વાદ આવે. માટે શુકદેવજીને મુખે સાંભળે છે. ભક્તની નિર્દોષ પર જપદ્વારા, ભજન કીર્તનદ્વારા અને મહાપ્રસાદના સ્વાદદ્વારા પ્રભુ ગિરાજે છે, તે પ્રભુ ભક્ત જેનાપર કૃપા કરી વાણીનું ધન કરે તેને પણ પ્રભુનો સંબંધ કરાવે એ સ્વાભાવિક છે. સખરૂપી અક્ષરરૂપી પાત્રમાં ભગવદ્રસ ભરી ભક્તજન શ્રોતાઓને કલરૂપી દ્વાના-પરીઆ વડે ભગવદ્રસ પાય છે. આ પણ એક પ્રકારનો સ્પર્શ છે. ભાવનાવડે પણ ભક્તને સ્પર્શ થઈ શકે છે, જે કોઈ ભક્તમાં સત દિવસ આપણું ચિત્ત રહેતું હોય તો તે ભક્તના યજ્ઞ તથા શક્તિ આદિ આપણા હૃદયમાં પ્રવેશે છે. જેમ કીટજમરન્યાયે વેરભાવે કીજે ભમરીનું પ્યાન કે ભાવના કરે છે તો તે ભમરી આજ નાય છે તેમ અહીં પણ સમજી શકાય તેવી સ્પષ્ટ વસ્તુ છે. જેની

શુદ્ધાદૈત અને ભક્તિમાર્ગકં.

માવના હોય તેવી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય. ભાવના વડે મનથી પણ સ્પર્શ થઈ શકે છે, આથી પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

જ્યોત્સનાદ્વારા પણ ભક્તનો સ્પર્શ થાય છે. જેને હાથ નથી તે ચરણસ્પર્શ શી રીતે કરી શકે ? જેને ચંદુ નથી તે દષ્ટિદ્વારા દર્શન શી રીતે કરી શકે ? જેને કથું નથી તે ભગવદ્ગાતાંત્રી રીતે સાંભળી શકે ! આવી ધ્વનિપ્રાપ્તિના ભાવના પણ શી રીતે કરી શકે ? આવી સ્થિતિમાં ઉદ્ધાર કેમ થાય ! તો અહીં જવાબ એ છે કે આવાનો જ્યોત્સનાદ્વારા ઉદ્ધાર થાય. વસ્તુમાત્રને સુગંધ હોય છે. પ્રાણીઓને પણ સુગંધ પ્રમાણે ગંધ હોય છે તેને જ્યોત્સના કહે છે. જ્યોત્સને પ્રભાવ પણ કહે છે. જગત્ત્રિયામાં, સુશાળ, મોગરા, ચંપેલી, જાંબ, જીરું, વગેરે જીંદી જીંદી વનતના દુલવારીના ક્યારામાં આપણે જઈએ તો ત્યાં જીંદી જીંદી સુગંધી મળે છે, તેમ આ વિશ્વરૂપી જગત્ત્રિયા છે, તેમાં પણ જીંદા જીંદા મનુષ્યોના હૃદયની રચના અને વિચાર પ્રમાણે ભાવના પ્રમાણે જીંદી જીંદી સુગંધ હોય છે. ભક્તના હૃદયમાં પણ એવી સુગંધી હોય છે, અરે ભક્તના તો અંગ અંગમાં ભગવદ્સતી સુગંધ અથવા આમોહ ભરેલાં છે તો તેની પાસે આવનાર તે સુગંધ અથવા આમોહમાં ડુબી જાય તેમાં શી નવાઈ ? ભક્તના હૃદયને કમળની ઉપમા અપાય છે. કારણ કે કમળના જેવી ધીરી શીતળ દિવ્ય આમોહ તેના હૃદયમાં હોય છે. વંચી કમળના જેવી સુંદરતા પણ ભક્તના હૃદયમાં હોય છે. આવી કમળની ઉપમા આપવાનું બીજું પણ કારણ છે. ભક્તના હૃદયમાં શ્રીસ્વામિનીજી અને શ્રીકાકીરજી સુગંધ સ્વરૂપે બિરાજે છે, શ્રીકાકીરજીનાં જ કમલ અને શ્રીસ્વામિનીજીનાં સાત કમળ મળી તેર કમળ ભક્તના હૃદયમાં યથાં તો તેર કમળની અને તે પણ સુગંધ સ્વરૂપનાં કમળની સુગંધી કેવી અને કેટલી હોય તે બાણીમાં આવી શકે તેવી વસ્તુ નથી. મતલબ કે અનનંદ દિવ્ય સુગંધી-જ્યોત્સના ભક્તના હૃદયમાં ને અજોગાંગમાં બિરાજે છે તેમાં આવનારને તે પ્રાપ્ત થાય એ સ્વાભાવિક છે. વસ્તુની સુગંધ તે વસ્તુની આજુબાજુ અતિસંયતતાના પ્રમાણમાં ફેરી રહેલીજ હોય છે. એટલે એવી સુગંધી પ્રાપ્ત કરવામાં જરાએ તકલીફ કે મથન કરવા નથી પડતો શ્રીકાકીરજી અને શ્રીસ્વામિનીજી પાસે વદનકમળ, નયનકમળ, હૃદયકમળ, કરકમળ, નાભિકમળ, અને ચરણકમળ, આ જ કમળ એક પાસે છે. શ્રીસ્વામિનીજી પાસે એક કમળ વધારે છે તે વદાર્ચન. શ્રીકાકીરજી કરતાં શ્રીસ્વામિનીજીમાં આટલી અધિકતા છે. આ દરેક તે રૂપ કમળોમાં આમોહ ભરેલો છે. આ તેર કમળ સહિત પ્રભુ ભક્તના હૃદયમાં બિરાજે છે, આ તેર તેમાં અનનંદ આમોહ અથવા સુગંધ હોય એ સ્વાભાવિક છે, અને તેના સંગંધમાં આવનારને તે સુગંધી પ્રાપ્ત થાય એ પણ સ્પષ્ટ છે.

હવે “તે પણ મુક્ત થાય છે એમ કહે છે તો તે કોણ ? તે એટલે જે પ્રેમસહિત આદર-પૂર્વક ઉપર ઈશુ તેમ સ્પર્શાદિ કરે તેઓ મુક્ત થાય છે. હવે મુક્ત થાય છે એટલે અહંતા મનનાત્મક સંસારમાંથી છુટી જાય છે અને સર્વ રીતે પ્રભુમાં મુકાઈ જાય છે. મુચ્ચન્તે એમાં મુચ્ પાત્ર છે. એનો અર્થ મૂકવું અથવા ઊંચવું છે, મતલબ કે સંસારથી છુટી જવું અને પ્રભુમાં સર્વ રીતે મુકાઈ જવું એવું નામ મુક્તિ. પાછળનાં સૂત્રોમાં આ જાગત આપણે સમજ્યા છીએ, એટલે અહીં વિષ્ટેપણ કરવાની જરૂર નથી.

હાસ્યપ્રસંગો.

મગવદીયનાં લક્ષણ.

એક સમે ભરે વિનતિ કરી કે શ્રીમદાપ્રભુજી શીપુરુષોત્તમ, તેના જે ઉત્તમ ભગવદીય છે તેનાં લક્ષણ કૃપા કરીને કહીએ. ત્યારે શ્રીમદાપ્રભુજી બોલ્યા કે ઉત્તમ ભગવદીયનાં એ લક્ષણ છે કે સર્વ ઉપર સદા કૃપાવંત રહે, ક્યાંય દુષણ તથા દ્રોહ ન કરે. જે ભગવદીયોથી અપરાધ પડ્યો હોય તો ક્રોધ ન કરે, તથા દુર્વચન કહે તો પોતાનો કંઈ અપરાધજ્ઞ માને, પણ ત્યાં દુર્વચન સાંભળાને મન માડું ન કરે, હામાજ કરે. તેને ધમે પડીને હાથ જોડીને મધુરાં વચન બોલીને હામા કરાવે. ભગવદીયોશું અને પ્રભુશું સાચુંજ હોય. શ્રી પ્રભુ ઉપર તથા ભગવદીય ઉપર સદા ચિત્ત નિર્મળ રાખે, પોતાના પુત્રાદિક તથા સ્ત્રી ઉપર ભગવતસંબંધ વિચારીને મન સમાન રાખે. સર્વના ઉપકારમાંહેજ રહે. શ્રીપ્રભુજી ઉપર તથા ભગવદીયો ઉપર મન ડગાવે નહિ. ઇદ્રિયોને છતી રહે, જે કંઈ સંધરે તો પ્રભુને અર્થેજ. પોતે તો પ્રસાદમાત્રનો અંગીકાર કરે. કેવળ પોતાને અર્થે હેઠ નિમિત્તનો પ્રસાદ કંઈ એક ન્ચનજ લે. ક્ષણે ક્ષણે આજસ નિદ્રા અને રોગાદિક થાય ને તેથી શ્રીપ્રભુજીની સેવામાં અંતરાય થાય. મનને છતી રહે મનને વશ થાય નહિ તથા શ્રીમદાપ્રભુજીના ભજન વિશે સદા રિધર રહે. સદા અંતઃકરણ માંહે એમજ જાણે કે પ્રભુને શરણ હું, એ સમજતા રહે. જ્યાં બહિર્મુખ લોકો ચર્ચા કરે, ત્યાં ગૌન થઈને રહે. શ્રીકૃષ્ણજીની સેવામાંહે સદા સાવધાન રહે. ક્યાંય પણ અસાવધાન ન થાય. શ્રીમદાપ્રભુજી તથા ભગવદીયોની રહસ્ય-સ્નેહવાત પ્રકટ ન કરે. ધીરજ ધરે ધીરજ કહી ન છોડે. બૂખ, તંત્રસ અને નિદ્રા, શીત ઉષ્ણ અને ક્રોધ લોભાદિક જેટલા દોષરૂપ છે, તેટલાને વશ ન થાય. તેને છતી રહે. અભિમાન ન કરે. સદાજ સદા ભગવદીયોનો આદરજ કરતો રહે. ભગવદીયો સાથે ચર્ચા કરવાને-પ્રભુની ચર્ચા કરવાને-સદા ઉદમજ કરતો રહે. શ્રીપ્રભુના સ્વરૂપને અને શ્રીપ્રભુની લીલાના સ્વરૂપને અને ભગવદીયના સ્વરૂપને અને ભગવત્તુર્મના સ્વરૂપને અને પોતાના સ્વરૂપને સદા વિચારતો રહે, કે હું કાણુ હતો. શ્રીપ્રભુની કૃપાને પણ વિચારતો રહે. એવાં લક્ષણ હોય તેને ઉત્તમ ભગવદીય જાણીએ.

દોહરો—આધિ સાખી સિદ્ધ કરે, જે ચોર વિચારી જાવ;

અન્ય પ્રતીત ન આવડિ, તો રાતોદિવસ ગાય,

વિવેચન—આ વચનામૃત સ્પષ્ટ છે. તેને વિવેચનની જરૂર નથી. છેલ્લાં દોહરોનો ભાવ એવો છે કે જે પ્રભુ સિવાય અન્ય વિચારવામાં આવે, તો ભારી સાખ (અધિક પ્રતિષ્ઠા) અડધી થઈ જાય અને એથી અનન્યતાનો ભંગ થવાથી તો માથું કંપાય. પ્રભુ સિવાય અન્યની જરાપણ પ્રતીત-વિશ્વાસ નથી. રાત દિવસ પ્રભુનાજ ચુલુ ગાંવા જોઈએ.

પ્રકૃતિની અસર.

જેવી રીતે સ્પર્શસ્પર્શની બાબતો આજે અતિશય ચર્ચા છે, તેવીજ રીતે શીગોદુલેશના વખતમાં પણ તેવી બાબતો ચર્ચાસ્પદી છે. તેના ચોક્કસ રીતે દાખલા સહિત જવાબ પણ આપવામાં આવ્યા છે.

એકવાર શીગોદુલેશ પાસે પ્રમ પૂજ્યામાં આવ્યો કે રાજ, જ્યાં માણસો સરખા છે તો કાંઈને અડવું અને કાંઈને ન અડવું એવો જોડ સા માટે જોઈએ ?

આ વખતે આપશ્રીએ એક દારૂ પ્રસંગ કહ્યો, કે એક રાજા હતો, તે સુખપાલે બેસી ફરવા જતો હતો, ત્યાં આગળ યજ્ઞને એક કોષ અત્યંત (બંગી) જતો હતો; તેને જોઇ રાજાએ વિચાર કર્યો કે આવાં ગંદાં કપડાંમાં આને કેમ ગમતું હશે? વળી આણે કદી અતરાદિકની સુગંધી પણ જોઇ નહિ હોય, તો હું આજ તેને આપું. આમ વિચારી રાજાએ તે અત્યંત પર અતરની પીયકારી છોડી. આ પીયકારીનો સ્પર્શ ચત્તાંજ પેશે અત્યંત બેલાન થઈ ગયો તેને દેહનું લાન ન રહ્યું ને ગળદી પડ્યો. રાજા આ જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેની ક્ષાંતિએ ને બોલાવી તેની મારફતે તેને તેને ઘેર પહોંચાડ્યો. આમ છતાં તેને જ્ઞાન ન આવ્યું તેમ તેને ઉચ્ચ જનારા અને તેને જેવા આવનારાં પણ આ અતરની સુગંધીથી એકે એક માંદા પડ્યા જે પાસે આવે તે અતરની સગંધ આવવાથી બોલે કે અહીં કંઈક નહાઈ નહાઈ, જંધાય છે. અતરની સગંધી તેમને નહારી ને ફૂંચ લાગી ને એને લીધે જે પાસે આવે તેનું માથું ચડે કે માંદું પડે. આ વખતે એક વૃદ્ધ અનુભવી અત્યંત ડોશી આવી. અને તે બોલી કે આ તો અતર સોડે છે, તેથી આમ થયું છે. તેણે અસ્પૃશ્ય વસ્તુ નાક આગળ ફરી એટલે પેલા માંદાને જ્ઞાન આવ્યું તેને ખૂબ નવરાવીને સાફ કર્યો. અતરની અસર વાળાં કપડાં પણ સાફ કર્યા એટલે બધાને શાંતિ થઈ ને મટી ગયું, મારે આ પ્રમાણે તેમની અને આપણી પ્રકૃતિ દરેક રીતે ભુલી છે તેથી તેમને સ્પર્શ કરવાથી તેમને અને આપણને બેઠેને નુકશાન છે.

વિવેચન—આ પ્રસંગ બહુજ સરસ છે. જે સખતપણે સર્વજન વર્તવાનો વિચાર રાખે છે તેણે મનન કરવા જેવો છે. આપણે તેમનો તિરસ્કાર ન કરીએ પણ આપણું દિત સાચવવા તેમનાથી દૂર તો રહેવું જ પડે. આપણે રસ્તામાં જતા હોઇએ તો આપણે સાચવીને ચાલવું, તેને આથી ખસ કે બીજા સખ્તો કદી તિરસ્કારવો નહિ. માત્ર આપણે આપણી જાતે આપણી શુદ્ધિ જાળવી લેવી. રસ્તામાં સામેથી આવતાં જોઈનેજ સુખ આવે છે તેમને અડધે કેમ પાલવે? હૃદય કણુક કેમ કરે?

બીડી પીનારને બીડીમાં લહેજત આવતી હોય તેની ધૂણી તેને તો ધૂપ જેવી લાગતી હોય પણ મારા જેવાના મોં આગળ તો એક ગોરો બીડીની ધુણીનો આવે તો એકદમ ઉલટી થાય. ત્યાં કોષ કાલે તેટલાં બીડીનો સંબંધ રાખતો મારી પાસે દલીલ કરે, પણ હું શી રીતે માનું? જે પ્રકૃતિ પ્રભુએ ઘડી છે ને પછી જે રીતે પોષાઈ તેમાં ફેરફાર શી રીતે કરવો? પાણીના પૈસા નથી બેસતા; મફત મળે છે છતાં માસ માસ અત્યંતજેને રનાન કર્યો થાય છે. નાંવામાંજ જેને કંટાળો છે તેમને સ્પર્શ શી રીતે થાય? અને અત્યારે એકાં જીજ્ઞાસા એક ગામમાં બનેલો પ્રસંગ યાદ આવે છે. એક અત્યંતજનો છોકરો મૃત્યુ પથારીએ હતો તે જયજો નહિ એમ તેના આપને લાગ્યું, આ વખતે તેના બાપે પેલા છોકરાને કહ્યું કે બેટા, ફરી જન્મ લઉં તો વાણીઆ બાહાણુને ઘેર અવનાર ન લાઉં, જે તેવાઓને ત્યાં અવનાર લાઉં તો નાહિ નાહિને યાકી જઈશ. ઘરીર વાણીથી ધસાઈ ને ધોવાઈ જશે ને માંદો પડીશ મારે ફરી આગરા જેવાને ઘેરજ જન્મને કે તને સુખ મળે. દરેક માણસ પોતાની રિયતિમાં સુખ માને છે. આપણે માનીએ છીએ કે અત્યંતજને ન. અવનાથી કુખી છે પણ કેટલાક તો એમ માને છે કે ઉંચી કેમોને અવનાથી આપણે સુખી છીએ. જે અડતા હોત તો ઉતરું કુખ દેત; ઉચ્ચતા નીચતાનો આધાર પણ મનની માન્યતા પર છે.

રસે કે રણે રોળાય !!

રાગ-ધ્રુવ.

રસે રોળાય કે રણે રોળાય, શૂરાની કાયા રસે રણે રોળાય. !!

અભય રસિકાને અભય રણીયાં કશીજો પંરવા ન કોની કરાય,

શૂરાની કાયા રસે રણે રોળાય.

બાણ વડે શૂરાનાં શરીર વિધાય,

વાણ વડે રસિયાનાં હરો વિધાય

શૂરાની કાયા રસે રણે રોળાય.

શૂરાનાં શર વડે શૂરો વિધાય,

રસિયાની વાણ વડે રસિયા વિધાય

શૂરાની કાયા રસે રણે રોળાય.

ઠીકરા શા કિકરામા માલ નવ કાંચ,

નમાલા કેરી કોણુ ઝાલે કહો ગાય

શૂરાની કાયા રસે રણે રોળાય,

દીનકિંકર.

બ્રમરને.

(ત તો ધટ ધટમા ધર કીધું વાલમ વરણાગીધારે—એ રાહ.)

કામજુગારા બીરા અળગો ચા તું આદિથી રે,

કાનન કારકું કાળે તારે, સુમન અહીંયા નથી રે—કામજુગારા.

જાત જાત તારી સો જાણું, વર્ણુવાન વગી પહેચાતું,

કૃતિ તારી સધળા સહજા રવામની રે—કામજુગારા.

વર્ણુ કૃષ્ણ છે તવ કૃષ્ણસમ, ચંદ્રવ ચંદ્રેશ સખા સમ,

બોગવતો કલિકા બોળા કંઈ ગીતથી રે—કામજુગારા.

ગાને ગમતો જલ્યે નમતો, કુસુમકલિને કંઈ કંઈ કહેતો,

રસ હુટતો લંપટ લગી લગીને લાડથી રે—કામજુગારા.

સ્વાર્થ સધાયે સાધું ન ભાળે, સુરજિ સંગ્રહી કંઈ ન રાખે,

અવર સુધતો સુમન સરસ ઘું રનેદથી રે—કામજુગારા.

પ્રીતમપ્યારા નંદુલાય, વિજુ વ્યાકુળ નયનના તારા,

વિરહવ્યથા વાનમ કને ઘુ કહે જઈ રે—કામજુગારા.

જયતિલાલ મગનલાલ પરિખ.

શ્રીદયારામભાઈ.

(લેખક:—મોદેસર રા. રા. જેઠાલાલ ગોવર્ધનદાસ શાહ, એમ. એ.)

ભક્ત કવિશ્રી દયારામભાઈ કવિશ્રી ન્દાનાલાલ રાજદાસ The Last of the Ancients

પ્રાચીનોમાં હેલા કહેવાય છે. શુજરાતી ભાષાના પ્રાચીન યુગ અને

કવિનાં માતા-પિતા અવધીન યુગ એવા બે વિભાગો ભાષા-શાસ્ત્રીઓ પાંડે છે. તેમાં

તથા જન્મ. નરસિંહ મહેતાથી તે દયારામ સુધીનો યુગ જૂની શુજરાતીનો યુગ

કહેવાય છે, અને ત્યાર પછીનો અવધીન યુગ કહેવાય છે. આ

રીતે દયારામભાઈ પ્રાચીન શુજરાતીના સુખના હેલા કવિ છે. તેમનાં પછીથી શુજરાતી સાહિત્યમાં

નવો યુગ શરૂ થાય છે; કેટલાકેની વિભાગ કલ્પના પ્રમાણે નરસિંહ પહેલાંનો યુગ તે શુજરાતી

ભાષાનો આદિ યુગ છે, નરસિંહથી દયારામ સુધીનો મધ્ય યુગ અને ત્યાર પછીનો અવધીન

યુગ છે. આ કથન પ્રમાણે દયારામભાઈ મધ્યકાલીન શુજરાતીના અંતિમ કવિ હતા. અવધીન

સુખના પ્રારંભ પહેલાંનું શુજરાતી સાહિત્ય જૂદાં હતું છે. તે સાહિત્યમાં અનેરી ભાત પાડતું

હોઈ બહુધા તે ધર્મપ્રધાન સાહિત્ય છે. દયારામભાઈનું સાહિત્ય પશુ તેવુંજ છે.

શુજરાતી સાહિત્યમાં નાગર બ્રાહ્મણોએ ધણેજ કૃતિઓ આપેલી છે તે વાત ઠાપ પશુ

સાહિત્યનો જાણનાર ભૂરી શકે નહિ. દયારામભાઈ પશુ સોડોદરા રાતિમાં જન્મ્યા હતા. દયારામ-

ભાઈના પૂર્વજે વડોદરા તાળાના આંડોડ ગામમાં પ્રાચીન મનાતા મીઠકપિતેશ્વર મહાદેવના દેવાલયથી

દક્ષિણ દિશાએ આવેલા કંગાલપૂરી નામના મહોદધામાં રહેતા હતા. એ કુટુંબમાં એક વખતે

રાધવજી ભટ્ટ કરીને હતા. તેમની ત્રીજી પેઢીએ આજુદરામ ભટ્ટ હતા. તેમના પુત્રનું નામ

પ્રજ્જરામ હતું, તે કારકુનની નોકરી કરતા હતા. તેમનું લગ્ન મહાલક્ષ્મી ઉર્ફે રાજકોરબાઈ સાથે

થયું હતું. આ બન્ને પતિ અને પત્નીને ત્યાં દયારામભાઈનો સંવત્ ૧૮૩૩ ના બાદપદ શુકલ

૧૧ ને રોજ જન્મ થયો હતો. *

કવિનાં માતા-પિતા ધર્મનિષ્ઠ અને શ્રદ્ધાળુ હતાં. તેમનું ગૃહસ્થ જીવન ભક્તને બાળે તેવું

હતું. પોતાનો દરરોજનો બજોખરો વખત ધર્મોચરણમાંજ જતો. આથી તેમના તરફના સંસ્કારો

કવિને પશુ ગળ્યા. કવિના કુમળા મગજ ઉપર ન્દાનપણથી ધર્મના સંસ્કારોની છાપ પડી હતી.

વળા આંડોડ જેવા પવિત્ર તથા કુરતનું અપ્રતિમ સૌંદર્ય જ્યાં પથરાયેલું છે એવા રથળમાં જન્મ

થવાથી, તેમના સંસ્કારો વધુ તેજસ્વી જન્મ્યા હતા.

કવિનું બાલ્યજીવન તેમના મોસાળ ઝોઘાઈમાં પસાર થયું હતું. ત્યાં તેમનું મોસાળ હતું.

આ રથળમાં માત્ર તેમની બાલ્યવસ્થાજ નહિ, પશુ યુવાવસ્થા અને

બાલ્યજીવન.

વૃદ્ધાવસ્થા પશુ પસાર થયેલી છે. દયારામભાઈનું શરીર સૌંદર્ય

ભલાભલાને ગુચ્છ કરે તેવું હતું. શરીરનું સૌંદર્ય પશુ પૂર્વજ-ગના

બાબવસાત પ્રાપ્ત કરાય છે. દયારામભાઈને તે પ્રાપ્ત કરવાનું સદ્ભાગ્ય મળ્યું હતું. કિંટસ કહે છે

A thing of beauty is a joy for ever સુદર વસ્તુ તે સર્વોદિત આનંદ છે. દયારામ-

ભાઈના જીવનમાં પશુ ખરેખર તેવુંજ હતું તેમના જીવનમાં જે રસિકતા પાછળથી ઉતરી હતી

તેમાં અનેક કારણોમાં તેમનું શરીર સૌંદર્ય પશુ હતું. 'જાંથી હરીનું શરીર, ગોરવણું, કંજુકંઠ'

* આ જીવન ચરિત્ર ગોરીની માહિતી રા. નારાયણસ પરમાનંદદાસ ઝોઘાઈવાળા તરફથી

પ્રસિદ્ધ યોગેશ દયારામભાઈના જીવન ચરિત્ર ઉપરથી લીધી છે.

વિદ્યાજ તજ્જ્ઞ કપાળ, ધણીજ તજ્જ્ઞ સપજ્જ્ઞાથી ચગ્રકતી વિદ્યાજ આંખો, શુકનાસિકા, મૃગેન્દ્રકટિ, કાચ જેવું પારદર્શક તેજ્જ્ઞ શરીર, ઇત્યાદિથી એ આકૃતિ લાવણ્યમયી હતી. 'આવું સૌંદર્ય કોણું' મન દેરણુ કયો વગર રહે ? સોનું અને મુગંધ મળે તેમ આ શરીર સૌંદર્યની સાથે રસિકતાનું મિશ્રણ તેમનામાં થયું હતું, અને આથી તેમની ધર્મભાવના વધારે આકર્ષક બની.

પ્રથુરામને સંસ્કૃત વિદ્યાના જ્ઞાનનો લાભ મળેલો તેથી તેમનો પુત્ર પણ તે વિદ્યા વાળો એમ ઇચ્છતા હતા. તે સાથે આત્મારના જેવી શિક્ષણની સંસ્થાઓ નહોતી. તે વખતનું શિક્ષણ બુદ્ધજ ગામડી પદ્ધતિનું હતું. નિશાળોમાં માત્ર બાપા અને કેટલુંક વ્યવહારોપયોગી જ્ઞાન શીખવાતું. આવી નિશાળમાં આપુરામ નામના મહેતાજીના દાસ નીચે દયારામભાષ્યને લખવા-વાંચવાનું, તથા સાધારણ હિસાબ વગેરેનું શિક્ષણ મળ્યું હતું. થોડું ઘણું સંસ્કૃત પણ ત્યાં શીખેલા. પણ તેમની સંસ્કૃત જ્ઞાનની પિપાસા ધણીજ વધારે હતી. પિતાની પણ ઇચ્છા હતી કે પુત્ર બહુની મોટો પંડિત ગણાય. તેથી તેમણે તેમને વડોદરે સંસ્કૃત બાણવા મોકલવાનો વિચાર કરેલો. પણ પિતાનું શરીર તે અરસામાં લથડ્યું અને થોડા સમયમાં તે શ્રીદરિયરણુ થયા, આથી દયારામભાષ્ય માતાને ઘર આગળ એકલા રાખીને બહાર જઈ શક્યા નહિ. પણ આમ છતાં તેઓએ ખાનગી રીતે પાછળથી અનુકૂળના મેળવીને સંસ્કૃતનો અભ્યાસ વધારવા માંડ્યો હતો. જ્યોતિષાસ્ત્ર, પિંગળ, કાન્ધારાસ્ત્ર વગેરે ઉપરના હિંદીબાણ તથા મજ્જિમાના ગ્રંથો તેમણે જોયા હતા. આથી ઘણા-ખરા વિષયોનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પણ સાફ મેળવ્યું હતું. તેમના 'રસિક વલ્લભ' ગ્રંથ તથા 'સત્ત્વેયા' ગ્રંથ વાંચતાં એમના વિદ્યાજ જ્ઞાનની આપણને પ્રતીતિ થયા વગર રહેતી નથી.

દયારામભાષ્યમાં કવિત્વબીજ અગર પ્રતિભા એ નૈસર્ગિક હતી. મગ્ન કાવ્યની ઉત્પત્તિમાં 'શક્તિ' કહેતાં પ્રતિભાને પ્રથમ સ્થાન આપે છે. આ પછી 'અભ્યાસ' તથા પ્રતિદાસ તથા વ્યવહારાદિનાં અભ્યાસકનને આવશ્યક જણાવે છે. દયારામભાષ્યની બાળનમાં એ સર્વ હતું. એ કવિતા શક્તિની પ્રેરણાથી તેમણે શરૂઆતમાં શ્રીશેષરાયી, નર્મદા વગેરેની સ્તુતિ કાવ્ય દ્વારા કરી હતી. બાળપણમાંથીજ અવનવી સુંદર ગરબીઓ તે રચતા. કવિને ઉપ્સીત તેમની આઠ વર્ષની ઉંમરે અર્ધોત્સવત ૧૮૪૧ માં ધારણ કરાવવામાં આવ્યું હતું. માતા-પિતા તો તે સમયે તેમનો વિવાહ કરવાને પણ ઉત્સુક હતા. તેથી ગંજાનામની કાષ્ઠ કન્યાના આપ પોતાની પુત્રીનો વિવાહ દયારામ સાથે કરવાને આવ્યા ત્યારે માતા-પિતાએ તેને એકદમ હપ સાથે સ્વીકાર કર્યો. ત્યાર પછી ઉપર જણાવ્યું તેમ કવિના પિતા પ્રથુરામ ભટ્ટે સંવત ૧૮૪૩ માં ગોલોકવાસ કર્યો. થોડા સમય પછી તેમની માતા પણ તેમની પછવાડે પુત્રને એકલો મૂકીને ગાથાં ગયાં. આથી કવિ એકલવાયા પડી ગયા, તેમને શું કરવું તેની કદી સમજણ પડી નહિ. જો કે તેમની વય નાની હતી, તો પણ પ્રભુમ્ને અચળ શ્રદ્ધાવાળા હતા. આથી બિંકુલ મુંઝાયા વગર પ્રભુ જે કરશે તે ખરું એમ માનીને જીવનને નિભાવવા લાગ્યા.

આમ છતાં સંસાર તેમને ખુંચવા લાગ્યો. પિતા માતા વગરનું જીવન અકાર થઈ પડ્યું. સંસાર એ મિથ્યા વસ્તુ છે તેમાંથી તરવાનો એકજ ઉપાય ખરો છે અને તે પ્રભુની ભક્તિ છે, આ બાબત તેમને હવે સમજવા લાગી. આથી તેમણે સંકલ્પ કર્યો કે 'મારે સંસાર જોડતો નથી. એ સંસારનું મુખ હું ભોગવવા ઇચ્છતો નથી.' આ સંકલ્પે તેમનામાં વૈરાગ્ય રૂપિત કેળવી, આથી પિતા માતાની હયાતીમા થયેલો વિવાદ તેમણે વચ્ચે અને 'એક વર્ષે ગોપીજન વસંતનાદિ સ્વામી બીજે' એવી લીગએ ગાવા લાગ્યા.

દયારામભાષને સગામાં એક બહેન ગંગાબાઈ હતી. કેટલાક કહીગૌરી નામ તેમની બહેનનું આપે છે એ બૂલ-છે. તેમ તેમને મણિશંકર કરીને બાઈ ઇચ્છારામ ભટ્ટજી હતા. આ માટે કોઈ પુરાવા નથી. તેમનાં નજીકના સગામાં તેમની સમાગમ.

માસી દેવબા દત્તાં પણ તે માતાની પહેલાં પરતોક ગયાં હતાં પણ દયાત સગામાં કાકાની દીકરી ધનગૌરી કરીને ચાંડોદમાં હતા. આ બાઈ આ વખતે તેમની સંભાળ રાખતાં હતાં તથા ખાવાપીવાની સગેવડ સાચવતાં હતાં. આ ઉપરાંત તેમની માતી ફાર્મની દીકરી બેઠતી. બાઈ પણ સંભાળ રાખતાં હતાં. તેમના મામાનું નામ સુરજરામ રઘુનાથદાસ ચહેતા હતું, તે પણ તેમની ખર્ચ રાખતા. પ્રથમ તો થોડોક વખત કેવિ ચાંડોદમાં માતાપિતાના ગરજ પછી રહ્યા. પણ તેમની બહેનના સુજરી ગયા પછીથી કોબાઈ આવીને મામાને ત્યાં રહ્યા. કેવિ જ્યારે એકલવાપી દશામાં પડેલા હતા અને જ્યારે જીવનના ઉમરામાં ઉભા હતા, તે સમયે પ્રજાની કૃપાથી તે ઇચ્છારામ ભટ્ટજી નામની એક સમર્થ વ્યક્તિના સમાગમમાં આવ્યા. આ ભટ્ટજી એક અસાધ્ય વ્યક્તિ હતી. તેઓ ધણી વિદ્વાન અને ચમત્કારી પુરુષ ગણાતા હતા. બ્રહ્મચર ઉપર શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યના અણુબાધ ઉપર તેમજે પ્રદીપ નામની સંસ્કૃત ભાષામાં રીકા લખેલી છે. તેમના નામની એક ખેડક અસારે પણ કોરારમાં છે. આ પુરુષે એક વખત ચાંડોદ પાસે તેન તથાવ આગળ મુકામ કર્યો હતો, તે સમયે ધણી પુરુષો તેમની પાસે દર્શન તથા ઉપદેશ લેવા ખરે જતા. દયારામભાષજે પણ ભટ્ટજી વિશે ધણી હકીકત સાંભળી હતી. તેથી તેઓ પણ ત્યાં એક દિવસે ગયા. કવિની સંગીત તરફ અત્યંત પ્રીતિ હતી. તેમાં વળી ભજનો ઉપર ધણેજ પ્રેમ હતો. તેમજે ભટ્ટજીની સમક્ષ કેટલાંક ભજનો ગાયાં હતાં. ભટ્ટજી આથી તેમના ઉપર અત્યંત પ્રસન્ન થયા અને તેમને પોતાના ગાનીને પોતાની પાસે રાખ્યા. તથા દયારામભાષને શ્રીવલ્લભાચાર્યના ગ્રંથોની વાણી તથા તેનું રહસ્ય જણાવ્યું. શ્રીમદ્ભાગવતની કથાનું રહસ્ય પણ તેમની આગળ ખુલ્લું કર્યું. શ્રીવલ્લભાચાર્યના શુદ્ધાદિત સંપ્રદાયની શાશી ખૂબીઓ છે તે બધી શ્રીજીવદત્તી સમજતી. આ માગમને અન્તે ભટ્ટજીએ દયારામભાષને યાત્રાએ જવાનું કહ્યું. આથી કવિએ તીર્થયાત્રા કરવા જવાને તૈયારીઓ કરી. કવિએ આ પ્રસંગને શુરુ શિષ્ય સંવાદમાં ઉતાર્યો છે. કવિની પાસે યાત્રાએ જવાને દ્રવ્ય નહોતું, પણ ભટ્ટજીએ કૃપા કરીને તેમને એક 'દાખડી' આપેલી અને કહેલું કે 'લે, આ દાખડી, પાસે રાખીશ તો તને દ્રવ્યની જરૂર નહીં પડે' આ દાખડી તે ખીજ નદિ પણ અજાણ્ય મંત્ર. તેના પ્રતાપથી કવિને પૈસાની મુશ્કેલીઓ નહતી નહોતી.

ભટ્ટજીની આગાથી કવિએ યાત્રાએ જવાની તૈયારી કરી. આ બાબતની જાણ તેમના મામાને થઈ. મામાએ તેમને યાત્રાએ જવાની મના કરી, પણ કવિએ તો તે બાબતનો આગ નિશ્ચય કરેલોજ હતો, તેથી વાપી ચોળ્યા નહિ. આ વખતે વેણીભાષ બહેનરામભાષને ૧૫૦૦ માણસોના

ગોઠા સંઘ વડોદરેથી યાત્રાએ નીકળ્યો હતો. કવિ તે સંઘની સાથે સાથે ગયા. પ્રથમ નાથકારા ગયા અને ત્યાં શીનાથજીની ઝાંખી કરી. અહીંયાં શીનાથજીની સન્મુખ કેટલાંક પદો પણ તેમજે રચ્યાં. ત્યાંથી કાંકરોલીમાં થી દારકાખીસનાં દર્શન કર્યા પછી જંદાવન તરફ ગયા. ત્યાં યમુનાનાં દર્શન તથા આદિ જંદાવનની લીલાનાં દર્શન કર્યા તેમજ મંજ ગોરાશી કોશની પરિક્ષા પણ કરી, આ પ્રમાણે લઘુ યાત્રા કરીને તે સુજરાતમાં પાછા ફર્યા, અને વડોદરે આવ્યા ત્યાં તે સમયે ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ શ્રીવલ્લભાચાર્ય મદારાજે મુકામ કરેલો હતો. કવિએ તેમની પાસેથી મુદ્ધિમાર્જની સંપ્રદાય રીતી પ્રમાણે યજ્ઞસંબંધ લીધું. શ્રીવલ્લભાચાર્ય મદારાજે શ્રીમદનમોદનજીનાં સ્વરૂપ અને ગોનાનું અર્પણ કવિને કર્યું કવિએ આ અર્ચનામાં મન માર્ગવડા પણ લીધી.

માત્રગણાન્નિવર્તિતો શુદ્ધાવાપ્ય પરન્તપ ।

કર્માણિ પ્રવિમ્ષતાનિ સ્વભાવપ્રભૈર્ગુણૈઃ ॥

અને તે, ગુણો દરેકના પૃથક્ પૃથક્ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના આરાધમાં અધ્યાવમાં દર્શાવેલા છે. પોતાના સ્વભાવથી નહીં કરેલું કર્મ કરે તો તે મનુષ્ય કુળને, પામતો નથી એવી પણ ખાસ આગા છે.

સ્વભાવનિયતં કર્મ કુર્વન્નામોતિ કિંત્વિયમ્ ।

મનુષ્યમાત્ર કોઈપણ કાર્યમાં, કોઈપણ ક્ષેત્રમાં ધાર્મિક બંધનો તરફ લક્ષ્ય હઈ કાર્ય કરે તોજ તે એપરકર થઇ પડે છે.

કેટલાક નૈતિક બંધનોને માને છે, પણ ધાર્મિક નથી માનતા. પણ નૈતિક તે પણ ધાર્મિકજ છે. ધર્મથી રહિત નૈતિક હોઇ શકેજ નહીં. નૈતિક ઉપરાંત ધર્મશ્રી તત્ત્વનો ડર રાખી કોઈ કરવાં એમાં વધારે મહત્ત્વ છે.

એક માણસ નોકરી કરે છે. નોકરીમાં પ્રમોશ્નિકતાથી કામ કરવું, સત્ત્વ બોલવું, માસિકની આગા પાળવી, ને માલિકના હિતમાં લાભ થાય તેવું સ્વભાવ બળાંથી કામ કરવું એ શું તેની ફરજ નથી ? આથી વિરુદ્ધ આચરણ કરે તો પોતાના માલિકનો દ્રોહી કહેવાય એટલુંજ નહીં પણ ઇશ્વરનો પણ ગુન્હેગાર.

ઇશ્વરનો ડર રાખી કામ કરવું, રહેને સાત્ત્વનિર્દિષ્ટ ધર્મોથી હું વિમુખ થાઉં, એ ભાવના તેજ નૈતિક વા ધાર્મિક.

હવે એ ભાવના, એ તત્ત્વ, તે મનુષ્યમાંથી લઈ લેવા, પરિચામ શું ?

તે ગમે તેવું ક્ષીનકૃત્ય કરવા પણ તત્પર થશે ને કરતાં આંચકો પણ નહીં ખાય.

હવે એક માણસ ધંધો, વ્યાપાર કરે છે, પૈસા કમાવે એ તેનો પ્રધાન હેતુ છે. પણ અસત્ય, અધર્મના માર્ગે નહીં. એ જો એમ માને કે હું લોકોને છેતરીશ, હજી સ્કંધ, અધર્મથી દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરીશ તો ઇશ્વરનો ગુન્હેગાર થઇશ, આ ભાવના તે ધર્મ, નીતિ, એ ભાવન રહિતનું માનસ તે ગમે તે કરવા પ્રેરાય. યેન કેન તકારેણ. By hook or by crook ધન પ્રાપ્ત કરવું એ તેનું ધ્યેય થાય. જ્યારે ધર્મનું બંધન તેને સ્મરણ થયાં કરે, ઇશ્વરી ડર તેન આગળ દષ્ટિગેત્ર થાય તો જરૂર તે અધર્મથી અચકાય.

હવે રાજનો દાખલો લેઈએ. કેટલાક રાજાઓ માને છે કે પ્રજા હિતનું કાર્ય કરવું પ્રજા સુખી થાય એવા પ્રયાસો કરવા એ તેમની ફરજ છે માટે કરે છે, ધર્મ કહે છે માટે કરતા નથી. એમ કોઈ કહે તો તે ફરજે ટાલે જતાથી ! સાત્ત્વનિર્દિષ્ટ ધર્મો બદારતી એ વાત છે. ડરગીજ નહીં. પણ કેટલાક ગિર્યાદા સાત્ત્વવિમુખ, ઇશ્વરવિમુખ, ધર્મવિમુખ રાજાઓનું માનસ આ તત્ત્વ માનવા સાક્ષ ના પાડે છે. ખરેખર રાજનો ધર્મ તેના રાજ્યનું ઉત્પત્તિ વધારવું એ પણ છે; પણ નહીં કે તે લોકોને, પ્રજાને પીડા કરીને ઉત્પત્તિ ઉપજાવે. પૈસા પણ પ્રજાહિતાર્થેજ વપરાવે નોંધએ. પ્રજાના સુખમાર્ગે રાજાએ સુખ માનવું નોંધએ. જાણી ગમે તે રીતે પ્રજાને પીડી સુસ્તી પૈસા પોતાની ટીજેરીમાં ભરવા અને મોજામોજ માનવો તે રાજા જેવાને બહુ સહેલું કામ છે. કેટલાક બોલી જાણે છે પણ કરવામાં બટુજ પછાત હોય છે તે બટુજ ખરાબ. એટલે રાજા જેવાને પણ પોતાની ફરજે જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં બળવવા માટે ધર્મશ્રી તત્ત્વ, બંધન આવશ્યક છે. રાજાને માથે ધણીની જવાબદારી છે એટલે એને તો ખાસ સાત્ત્વનિર્દિષ્ટ ધર્મોનું પાલન કરી સાક્ષ કરવું નોંધએ.

રાજો હિ પરમો ધર્મઃ સ્વધર્મસ્થાનુપાલનમ્ ।

શાસતોડન્યાયયાશાસ્ત્રમનાપયુત્થપાનિહ ॥

કેટલાક એવા કહેનારા છે કે જસ સમાજસેવા, જનસેવા, દેશસેવા એજ ધર્મ, અન્ય ધર્મ નહીં. એ અધુરું જ્ઞાન છે. અરે, કયો ધર્મ એવો છે કે સમાજસેવાને પણ ધર્મનો એક પ્રકાર નથી ગણતો ? પણ સમાજસેવાના નિમિત્તે કેટલાક સ્વાર્થીઓ લોકોમાં વિશ્વાસ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરીને તેમને છેતરી તેમના પૈસા હોષ્ટ્યાં કરે છે એના જેવો સમાજદોહી, દેશદોહી કોણ લેખારો ? દેશસેવામાં, સમાજસેવામાં તો ઇશ્વરી કર ખાસ આવરયક છે. સમાજની મિત્રત એટલે સાર્વજનિક. તેમાંથી કંઈ પણ અરે થોડી પણ દુર્ઘવસ્થા થાય તો મહા-પાતક થયું ગણાય. એવી ભાવના દરહંમેશ રાખવી જોઈએ. જ્યારે હાલની સમાજસેવામાં બહુધા એ કરતો લોપ થયો છે ને કેટલાકજ, બહુજ થોડા શુદ્ધ આચરણથી, શુદ્ધ શુદ્ધિથી સમાજસેવા કરી રહ્યા છે. વળી સાર્વજનિક-સામુદાયિક કાર્યોમાં તો બહુજ નૈતિક, ધાર્મિક પદ્ધતો રહેલાં છે ને જે સમાજસેવક આ ધાર્મિક તત્ત્વોનું જોટલું વધારે પાલન કરે તેટલો લોકમાં વધારે પૂજય, જ્યારે પાપંડી થોડો વખત પોતાનું ટટું મલાવે પણ પાછળથી જરૂર ઉધાડો પડે. મહાત્મા ગાંધીજી પણ રિંદુરશાનને સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિના માર્ગમાં ઇશ્વરી સહાયનું પ્રાધાન્ય માને છે ને પરિણામ પ્રથુના હાયમા સોપી પોતાનું કાર્ય આગળ ધપાવે છે તો તે અદ્વિત, અતકર્ષ કાર્ય કરી રહ્યા છે, જેનો જ્વલંત દાખલો મોલુદ છે.

આ ઉપરથી આપણે જોઈએ કે દરેક પ્રકારના ક્ષેત્રોમાં, અરે બધાંજ કાર્યોમાં ઇશ્વરી તત્ત્વ, ઇશ્વરી તત્ત્વ એટલે ધાર્મિક તત્ત્વ, અને ધાર્મિક તત્ત્વ એટલે નૈતિક બંધારણ ખાસ આવરયક વસ્તુ છે. ઇશ્વરી તત્ત્વવાળું, ધાર્મિક ભાવનાયુક્ત કોઈપણ કર્મ વધારે જાગૃત્યમાન દેખાય છે ને પૂર્ણ રસયુક્ત હોય છે.

ધાર્મિક તત્ત્વરહિતનું કાર્ય એટલે નીરસ, નીરસ વસ્તુ કંઈ સારી લાગે ? શુદ્ધાત્મ, મોહરા જેવાં પુખ્તોમાંથી સુવાસરૂપી રસ લઈ લેવામા આવે, આમરણ જેવા ફળમાંથી મધુરતા જેવી લેવામાં આવે તો તે વસ્તુઓ કોને પ્રિય થઈ પડશે ?

પ્રિય વાંચક, આવી રીતિતે જો આપણુ દરેક કાર્યમાંથી ઇશ્વરી, ધાર્મિક તત્ત્વ જેવી લેવામાં આવે તો વિપરીતતા થઈ પડવા સંભવ છે. માટે, રખેને કોઈ તે તત્ત્વહીન થાય. અરે ! ધર્મવિમુખ મનુષ્યનું એટલેથી અચકતું નથી પણ દિવસે દિવસે તેનું અધઃપતનજ થયા કરે છે અને એવા અહંભાવી Egoish થા Materialish મનુષ્યને બહારથી પ્રગતિ દેખાય છે પણ અંતે તેનો હાય છે.

પતિતપાવન વસભ નાન,
સદાએ દુઃખવણા વિગ્રામ-પતિત.
ભાવે ભજો નવ જેસે. દામ-પતિત.
વિરહથી બળે સંપૂર્ણ કામ-પતિત.
આનંદ ઉપજે આકો જમ-પતિત.
પુષ્ટિ પુષ્પોત્તમ પ્રમાણ-પતિત.
એથી જીવતણું કલ્યાણ-પતિત.
સેવા પ્રેમે થઈ નિષ્કામ-પતિ-

નિરોધલક્ષણ ગ્રંથનો સાર.

(લેખક:—રા. રા. નટવરલાલ જા. શાહ, બી. એ.)

નિરોધ એટલે સંસારમાંથી ચિત્તવૃત્તિઓ ખેંચી લઇ ધૃષ્ટિ પ્રતિ વાળવી તે. સંસારમાંથી ચિત્તવૃત્તિઓ ખેંચી લેવાથી દુઃખની નિવૃત્તિ થાય છે. એટલે કે મોક્ષ અથવા મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે—પણ તે આપણું ધ્યેય હોતું નથી. દરેક જીવનું ધ્યેય આનંદ પ્રાપ્તિનું હોય છે; અને તે પણ ધૃષ્ટિ, સદાનંદ, દુઃખની નહિ. દરેક જીવ સુખની આકાંક્ષા રાખે છે. કોઈ દુઃખ ઇચ્છતું નથી. દરેક માણસ દુઃખની નિવૃત્તિથી જ સતોય માનતો નથી. તેનું ધ્યેય 'દુઃખની નિવૃત્તિ' અને તે ઉપરાંત સુખની પ્રાપ્તિનું હોય છે અને તેથી યુદ્ધિમાર્ગે જીવનું ધ્યેય મોક્ષ નથી પણ સાનિધ્ય સુખ, સેવા સુખ વિગેરેમાં સુખ અથવા આનંદ છે. તેથી ઇદ્રિયોના ફક્ત રોધ નહિ પણ નિરોધ કરવો એમ કહે છે. રોધ એટલે અટકાવવું અને નિરોધ એટલે ઇદ્રિયોને સંસારમાં જતી અટકાવી અને પ્રભુ તરફ વાળવી—તેને ધર્મપ્રપ્ત કે ધર્મચ્યુત કરવી નહિ પણ તેના ભગવાન નિમિત્તે જ વિનિમ્મય કરવો એ નિરોધનો અર્થ છે.

આ ગ્રંથની શરૂઆતમાં શ્રીમદ્વાચાર્યજી નિરુદ્ધ રિયતિને પ્રાપ્ત થયેલાં જીવોની રીતિ નીતિ કહે છે એટલે નિરોધનું કાર્ય લક્ષણ કહે છે એટલે જેમને નિરોધ પ્રાપ્ત થયો છે એવા ભગવાનપ્રેમી જીવો કેવા હોય છે તે બાબતો કહે છે. તે પછી બારમા શ્લોકથી નિરોધ કેવી રીતે સામાન્ય જીવોએ પ્રાપ્ત કરવો એ બતાવે છે, એટલે નિરોધનું સ્વરૂપલક્ષણ બતાવે છે.

જે જીવોને નિરોધ પ્રાપ્ત થયેલો છે, તેવા જીવોને ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ રિયતિ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ તેની ભક્તિનું બીજ સુદૃઢ થયેલું ગણાય એમ ભક્તિવર્દિની ગ્રંથમાં જણાવેલું છે અને ત્યારે જ તે માણસે સંન્યાસ લેવો એમ ભક્તિવર્દિની અને સંન્યાસનિર્ણય ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવેલું છે. તેથી જેને નિરોધ પ્રાપ્ત થયેલો છે તેવા જીવો વ્યસન દશાએ પ્રાપ્ત થયેલા છે અને વ્યસનના ફળ રૂપે જ તેમને નિરોધસિદ્ધિ થાય છે એમ સમજવું.

આ ગ્રંથની શરૂઆતમાં પહેલા શ્લોકમાં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ દુઃખ માર્ગે છે પણ તે દુઃખ ગોકુલમાં યશોદા અને નન્દ વગેરેને થયું હતું તેવું—એટલે દુઃખની દુઃખ નહિ પણ પ્રભુના વિરહ તાપનું દુઃખ પણા સમયથી જીવ પ્રભુથી છુટો પડ્યો છે, અને તે જીવને સત્ય જ્ઞાન થતાં પ્રભુનો વિરહ સાહે અને જે કલેશ તાપ ઉત્પન્ન થાય તેવું દુઃખ માર્ગે છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે વ્યસન દશા પછીની દશા એ કલેશ તાપની દશા છે, વળા દુઃખની માર્ગણી કરે છે એનું બીજું પણ તાત્પર્ય હોઇ શકે. દુઃખ વગર સુખની કિમ્મત થતી નથી. પિના પરિશ્રમે અને વિના પૂજ્યે ભગવાન જે મળ્યા જતાં હોય તો તે ભગવાનની કોઈ કિમ્મત કરે નહિ. દર્શાત તરીકે ગંગા નદીના કાંઠે રહેનાર ને મન ગંગા એટલે એક નદી તે ઉપરાંત કયું નહિ. તેવીજ રીતે દુઃખ વગર અથવા વિના પરિશ્રમે મળેલી વસ્તુની કિમ્મત થઈ શકતી નથી. દુઃખ એ મહિષવ નાગ છે. જ્યારે એ નાગ મરી જાય ત્યારે આપણને મહિષ પ્રાપ્ત થાય—તેવીજ રીતે જ્યારે દુઃખ મરી જાય ત્યારે આપણને સુખ મળે અને એમાં આપણને 'અદુજ આનંદ' મળે. આથી શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ દુઃખ માર્ગે છે અને તે પણ સાધારણ નહિ. ભગવાન જેવી અમૂલ્ય વસ્તુના વિરહનું દુઃખ માર્ગે છે.

બીજા શ્લોકમાં આવા નિરુદ્ધ જીવોની તેથી પણ ઉચ્ચતર ગતિ બતાવે છે. તેમાં કહે છે કે ગોકુલમાં ગોપાઓને અને બીજા ગૃજ્યાસીઓને ભગવાનના સદવાસથી જે સુખ થયું હતું, તે સુખ મને મળે, એટલે એવા સુખને માટે દરેક જીવોએ પ્રયત્નશીલ થવું એમજ એવો આશય

જતાવે છે એટલે ભગવાનનું સાંનિધ્ય સુખ મળે એમ કહે છે. ભગવત્પ્રાપ્તિનો જે આનંદ છે એ આનંદનો સાક્ષાત્કાર થાય એવો આશય છે.

૫મી બીજી શ્લોકમાં એમ જણાવાય છે કે—જેમ ગોપીઓને તેમજ ધર્મવાસીઓને સાંનિધ્યસુખ આપ્યા પછી શ્રીકૃષ્ણ મધુરા જતા જે વિરહદિશાનો અનુભવ થયો હતો અને હૃદયના આગમનથી અને શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશો કહેવાથી જે આનંદ થયો હતો તેવો આનંદ થાય. આ સુખે અથવા આનંદ બીજી શ્લોકમાં જણાવેલાં સુખ કરતાં ચંદ્રિયાતા પ્રકારનો છે. સાધારણ રીતે સંયોગ સુખ કરતાં વિપ્રયોગ સુખ ચંદ્રિયાતું હોય છે. એટલે સદવાસ કરતાં વિયોગમાં જે આનંદ છે તે વધારે નિર્દોષ અને ક્ષોડીવાળો હોય છે. વિયોગદશામાં પ્રેમીજનોનાં સંભારણાં સુખદાયક છે, અને તે વધારે નિર્મળ અને પવિત્ર હોય છે અને તે સુખની એટલે વિયોગ સુખની ગણધી કરે છે.

આવી વિયોગ દશામાં પ્રભુના ચુલ્ક કથન, સાક્ષાત મળતાં સુધી જીવને સુખદાતા ધર્મ પડે છે. વિયોગમાં બંદાલાનાં સંભારણાં સુખદાયક છે તેવી રીતે પ્રભુ મળતાં સુધી તેમનાં ચુલ્ક ગાનજ સુખ આપે છે. અને જ્યારે પ્રભુ પોતાના ભક્તોનો ક્લેશ તાપ બહુ પ્રયત્ન જોશે, જ્યારે વિયોગ દુઃખની અવધિ આવી રહેશે ત્યારે પોતાની કૃપા પોતાના એવા ભક્તો ઉપર વર્ષોવરી અને હૃદયમાં રહેલાં પ્રભુ મહાર પ્રકટ થશે. એટલે પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર થશે. અગણિત અને અખણિત આનંદનો દહાવો મળશે. પોતાના હૃદયમાં જે પ્રભુ રહેલા હોય છે તે પ્રભુની સાથે પ્રકટપણે જીવ રમણ કરશે એમ કહેવાનું તાત્પર્ય છે. રાસગીતા વિશે એમ કહેવાય છે કે દરેક ગોપીની સાથે પ્રત્યેક શ્રીકૃષ્ણ રાસ રમતા હતા, એનો અર્થ એજ કે ગોપીઓની ભક્તિની પરાકાષ્ટા એ તેમના હૃદયમાં ગૂઢ રહેલા પરમાત્મા પ્રકટપણે તેમની સાથે ખેલતા હતા. તેમની ભક્તિએ પ્રભુને જીત્યા હતા. એવી રીતે ઉત્કર્ષ ભક્તિ અને કીર્તનથી ભક્તને સમ્વિદ્યાનંદપણું પ્રાપ્ત થાય છે. પણ આનું સમ્વિદ્યાનંદપણું સામાન્ય જીવને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? તે નિરોધથીજ થાય, અને નિરોધ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય તે જતાવે છે. નિરુદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રીયત્તમાચાર્યજી તે જતાવે છે. તે તેમનો અંગત અનુભવ કહે છે. પોતે એ સ્થિતિને પામેલાં છે, તેનું પોતે કહે છે, અને તે અનુભવ ઉપરથી આપણને જીવને તેનો રસો જતાવે છે. જે આચાર્યજીને પોતાની સ્થિતિ વિશે આવો સંપૂર્ણ આત્મવિશ્વાસ છે, તેમનાં કથન અનુભવ સિદ્ધ અને અત્ય છે એમ સમજવું. તે અંદકાર નથી પણ આત્મજ્ઞતા છે.

એટલે અંગે જીવનો ભગવાન તરફ પ્રેમ હોય તેટલે અંગે તેનો નિરોધ સિદ્ધ થઈ શકે. લૌકિકમાં રજાં છતાં ભગવદ્વિષયમાં પ્રેમ રાખે છે, તેમનો નિરોધ થવા સંભવ છે પણ જે જીવેને જગત એજ વસ્તુ સર્વસ્વ છે, પ્રભુમાં રહેજ પણ જીવ, (ગન) નથી તેને માટે નિરોધની આશા નજ રાખી શકાય. તેમના ઉપર તો પ્રહરકૃપા થાય ત્યારેજ તે જીવો પ્રભુ તરફ વળે. પણ જે જીવો મધ્યમ દશામાં છે. એટલે ભગવાન તરફ પ્રેમ હોય, તેમને જેવવામાં આકાંક્ષા હોય પણ પ્રભુ ઉપર અનન્ય શ્રદ્ધા કે સંપૂર્ણ આત્મજગના અભાવે લૌકિકમાંથી સંપૂર્ણ રીતે જીવ ઉઠાડી ન શકતા હોય તેમને માટે નિરોધ આવશ્યક છે, એવા જીવે તેની દરેક લૌકિક વસ્તુઓને પ્રભુમાં જોડવી, દરેક વસ્તુનો ઉપયોગ મનમાં સંકલ્પથી પ્રત્નનિમિત્તેજ કરવો. ભગવાનના એક નોકર તરીકેજ તેનો ઉપયોગ કરવો. કાર્ય કર્યા છતાં તેના કૃપાની અપેક્ષા રાખવી નહિ. પરિણામ સુખમય હોય તે બધું ભગવાન ઉપર છોડી દેવું. એવી રીતે ઇન્દ્રિયોને રેવ પાડતાં તેમને લૌકિક-માંથી આસક્તિ ઉઠી જશે, અને પ્રભુ ઉપર આસક્તિ થશે. એવી રીતે જે જે વસ્તુઓમાં ઇન્દ્રિ-

યોતી આસક્તિ લાગેલી હોય, તે તે વસ્તુ સહિત ઇદ્રિયોને પ્રભુમાં જોડવી જેથી ઇદ્રિયોને વસા
ઓતો ત્યાગ કરવામાં બળાત્કાર ન થવાથી પોતાની રાહજીવણથી તે ઇદ્રિયો દાલ તરત ગંગત
રાખી વસ્તુ સહિત પ્રભુમાં લાગે છે. પછી એમ દેવ પક્ષમાં પ્રભુમાં પ્રેમ વધતો જશે અને અમુ
અને જગતની સંપૂર્ણ વિસ્મૃતિ થઈ જશે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ઇદ્રિયો ઉપર બળાત્ક
કરવાની જરૂર નથી. બળાત્કાર કરવો એ દૂરતા છે, અને એ દયાળુપણું ખુરે છે-જે જીવ ઇદ્રિ
ઉપર એટલો બળાત્કાર કરે તે જીવની પાસેથી દયાની અપેક્ષા નજરે રહે. પણ દયા એ મુખ
વસ્તુ છે. માટેજ ઇદ્રિયો ઉપર પણ બળાત્કાર કરવાની જરૂર નથી. ઇદ્રિયો ઉપર બળાત્કાર ક
માથી કે વસ્તુઓનો નિષેધ કે પ્રતિબંધ કરવાથી, તેને માટે ઉત્સુકતા ધટવાને બદલે ઉદ્દી વ
છે તેથી ઇદ્રિયો ઉપર બળાત્કાર ન કરવો જોઈએ, પ્રતિબંધ કે અટકાવ નં ધવો જોઈએ પ
આદર્શ બદલવો જોઈએ. આપણને કોઈ વસ્તુનો અનુભવ ન થયો હોય અને આપણને કો
પોતાની સત્તાને બળે એવો દુકમ કરે એ વસ્તુ પાસે આપણે જવું નહિ. તો તેમ કરવા
આપણી ઉત્કંઠા ઉદ્દી વધે છે, અને આપણે ચોરી છુપીથી પણ તેની પાસે જઈ આવીશું. ં
મનુષ્ય સ્વભાવ છે અને તેથી શ્રીમદ્વાચાર્યશ્રી અનુષ્ઠ સ્વભાવનું સફળ નિરીક્ષણ કરી
લૈકિકમાંથી આસક્તિ ઉઠાવી લેવાનો અને પ્રભુમાં નિગમ બનવાનો સરસમાં સરસ નિરોધ
રસ્તો આપણને બતાવ્યો છે.

આવી રીતે નિરોધથી આપણને સંસારસંજ્ઞાથી કટ પડવું નથી, કારણકે જે કો
આપણે કરીએ છીએ તે અધું પ્રભુનિમિત્તેજ કરીએ છીએ. તેમાં આપણે કારણમૂત રહે
નથી, અને તેથી સારા કે ખોટા પરિણામના અધિકારી પણ આપણે રહેતા નથી એથી આપ
ણને સંસાર છોડતાં કટ પડવું નથી. વળી તે ઉપરાંત આપણો વૈરાગ્ય પણ રિચર રહે છે
સંયમ વૃદ્ધિ નથી, કારણ કે અનુભવ પછીનો તે વૈરાગ્ય છે. જ્યારે વસ્તુના અનુભવ વગર નં
વૈરાગ્ય ભાવના આવે છે તે ખરી હોતી નથી. સંયમ રાખી સકામ સ્ત્રી સુધીજ વૈરાગ્ય ં
છે પણ જો સંયમ વૃદ્ધિ જાય તો તે બમણા જોડાથી લૈકિકમાં વધે છે. દર્શન તરીકે નહીન
પ્રવાહની આડે એક આડ મુશ્કેલી કે બંધ બાંધીએ તો એ બંધ છે, ત્યાં સુધી પાણીનો પ્રવા
ખાજી કાઢીએ, પણ જ્યારે તેમાં ગાળડુ પડે અગર તે વૃદ્ધિ જાય ત્યારે પાણીનો પ્રવાહ બમણ
વેગથી વહેવા માંડે તેથી પ્રવાહને અટકાવવાને બદલે તેને લાભકારક દિશામાં વાળવો તેજ
સલાહ ભરેલું ગણાય, અને નિરોધથી એવી રીતે ઇદ્રિયોનો પ્રવાહ પ્રભુ તરફ વાળી સકાય છે
અને વૈરાગ્ય ભાવના રિચર રહે છે. તેમાં બાંધ થવાની આશંકા પણ રહેતી નથી.

એવી રીતે દરેક ઇદ્રિયનો નિરોધ કરવો જોઈએ. આંખ, મન, મોં વગેરે બધી ઇદ્રિયોને
પણ પ્રભુ નિમિત્તે ઉપયોગ કરવો. જોગ વિદ્યાસ કે રતિ વિદ્યાસ પણ પ્રભુ નિમિત્તે કરવો. માર
પ્રજા કૃષ્ણ પ્રિય બને એટલે ભગવદ્દી જન્મે અને સેવા નિમિત્તે કામમાં આવે તેવા ભાવ
રતિ કરવી. એવીજ રીતે દરેક ઇદ્રિયને ભગવત્કાર્યમાં વિનિયોગ ન થઈ શકે તેમ હોય અગ
જ્યારે તેવા કાર્યમાં કોઇ ઇદ્રિયની જરૂર રહેતી ન હોય ત્યારે તેનો રોધ કરવો પણ તેનો લૈકિક
કાર્ય કિંો તો ઉપયોગ નજરે કરવો એવી રીતે આગા છે એટલે કે ભગવત્કાર્ય સિવાય બીજા
કાર્યમાં તો ઉપયોગ નજરે કરવો.

અંતમાં શ્રીઆચાર્યશ્રી કહે છે કે આનાથી બીજો કોઇ પણ માર્ગ ઉત્તમ નથી, આજ
કર્તવ્ય છે અને આ સિવાય બીજો કોઇ મંત્ર, સ્તોત્ર, વિદ્યા કે તીર્થ મંદાન જણાવું નથી, અ
નિરોધજ અધું છે.

વાતોની લહેર.

કદી કોઇની સાથે પાકું વેર કરવું નહિ,
સંત પુરુષનું નામ પણ મૃત્યુમાંથી બચાવે.

સત્સંગનો પ્રતાપ.

મુધિહરને બીજમ્પિતામહ શાંતિપર્વમાં કહે છે કે હે મુધિહર, કદી કોઇની સાથે પાકું વેર કરવું નહિ; કારણ કે કપારે કષ્ટ વસ્તુનો ખપ પડશે એ કહેવાય નહિ. વળી કેટલાક મિથ્યાભિમાની લેહો અભિમાનના તોરમાં નિ સાધન ગરીબ સ્વભાવના માણસોનું અપમાન કરે છે તેમને કુખ દે છે, પણ ભવિષ્યનો વિચાર નથી કરતા કે કાલે સનારે પ્રભુ આપણને એવી સ્થિતિમાં મુકી દે કે તેવાઓજ તેવે સમે મદદગાર થાય સુખને જેમ કાપે છે અથવા બાળે છે તે પણ તે તો સુમધીજ આપે છે તેમ ભક્તજનો કે સાધુદત્ત મનુષ્યોને કુખ દેવા છતાં તેઓ તો સર્વનું બહું જ હમ્મે છે. મનુષ્યને ભવિષ્યમાં કાલે શું થશે તેની ખબર નથી એમ વિચારી બ્યવહાર દૃષ્ટિએ પણ કોઇને કુખ થાય એવું ન કરવું જોઇએ, કે જેથી મનમાં કદી પરતાવાનો વખત આવે. આ સંબંધમાં મને એક રામની વાત યાદ આવે છે. આ વાત આજથી બે હજાર વર્ષ પર ખાસ બનેલી છે. રામનું નામ હું ભૂલી ગયો છું, પણ તેને ઘેર આવેલા તરવણી અથવા સાધુપુરુષનું નામ મને યાદ છે એટલે રામને તો હું નામ ન આપતાં રાજ રાજથી સંબોધીશ.

સોલન નામે એક સાધુદત્ત તત્વજ્ઞાની હતો તે યાત્રાએ નીકળ્યો. માણસ ધણો પ્રખ્યાત અને પ્રભાવશાળી હતો; એટલે ધણા દેશોમાં આ સોલનની ખ્યાતિ હતી તે યાત્રા કરતો કરતો ફાઇ મોટા રાજવાનીવાળા ગામમાં આવ્યો, અને રાજદરબારમાં અહીં તેને સાફ માન મળ્યું. આથી તેણે મુકામ પણ રામને ત્યાજ રાખ્યો. રાજ ધણો અભિમાની હતો, તેણે પેલા સાધુજનને પોતાના વૈભવ વગેરે બતાવ્યું, અટળક દ્રવ્ય, રૂપાળી રૂપાળી ખૂન રાણીઓ, મોટું લાકર અને વિશાળ રાજ્ય એ તેના અભિમાનનું મૂળ હતો આ બધું બનાવી રામએ સોલનને કહ્યું કે સોલન મહાત્મા, કહો મારા જેવો ફાઇ ફનીઆમાં સુખી હશે? આ સાંભળી સોલને કહ્યું કે રામજી, કોઇને જીવતા સુખી કદી સકાય નહિ, સુખ હાલુકાંચર છે. આજે જે માણસ સુખી હોય છે તે માણસ કાલે અનહદ કુખી થઇ જાય છે, માટે તમે સુખી છો એમ મારાથી કેમ કહેવાય? રાજ આ સાંભળી એકદમ ચુસ્ત થઇ ગયો અને ક્રોધ કરીને બોલ્યો કે સોલન મહાત્મા આ શું બોલ્યો છો? વિચારીને બોલ્યો, મારા સિવાય ખીજે કશુંજ કયા છે? આવું દેખવા છતાં તમે મને સુખી છું એવું માનતા નથી એથી મને જારે ક્રોધ આવે છે. તમારી મજાના સંતોમાં છે તેમ નહિ તો મારા હાથ હમણાજ ખતાવી દઉં. “હું સર્વ રીતે સુખી છું.” એવું તમે કહો છો કે નહિ, જો નહિ કહો તો અપમાન પામીને મારા રાજ્ય માંથી ચાલ્યા જવું પડશે. મહાત્માએ કહ્યું કે રામજી, મારાથી લોકો તો નહિજ બોલાય, આટલો વૈભવ છતાં તમને સુખી કહેવા એને હું લુગલું માનું છું, કારણ કે કપારે આકત આવે તે કહેવાય નહિ. પછી મારાથી એવું લોકો શી રીતે બોલાય? આટલું સાંભળતાં રામને પિતો ઉછળ્યો, અને રામએ સોલનને ગણેશ પર બેસાડી ગામમાં ફેરવી અપમાન સહન રાજ્ય બદલ કરવાને દુકમ કર્યો. ગાથાપરના કેશવિક સાફ કરાવી માથા પર ચુનો ચોપડી

તેને ગધેડા પર બેસાડી અપમાન કરી કાઢી મૂકવામાં આવ્યો. મહાત્મા સોલનને તો માન અપમાન સમાન હતાં, તે તો પ્રભુની ઈચ્છા માની યાત્રા પુરી કરી મેતાના વતન તરફ ગયો. બંગવદિગ્ધાથી એવું બન્યું કે બીજેજ વરસે ઠાણ રાજ્ય તેના રાજ્ય પર ચડી આવ્યો, ખૂનખાર લૂઠાઈ થઈ, તેમાં સોલનનું અપમાન કરનાર રાજ્ય એવા તો હાથે કે તેની રાણીએ, ખમ્મનો, રાજ્યતંત્ર અને અન્ય બધું લઈ લઈ તેને જીતી જાણી મૂકવાની આગ્રા જીતનાર રાજ્યએ કરી. પેલા અભિમાની અને સુખી રાજાને ! માટે ચહે ખકકવામાં આવી. પાસેજ વિજેતા વૃષ સિંહાસન પર બેઠો છે. તેણે પેલા સોલનનું અપમાન કરનાર રાજાને ચહેમાં બેસવાનો હુકમ કર્યો. થરથરતી કાયા ને જીવે રાજા ચહેમાં બેઠો, પણ તે વખતે તેને મહાત્મા સોલન યાદ આવ્યો, તેનું કહેવું સત્ય લાગ્યું અને અપમાન કરવા માટે ખૂબ પરતાવે થયો એટલુંજ નહિ, પણ આવું અપમાન કરવા માટે બહુ દુઃખ થયું ને અમિ મૂકવાની તૈયારીમાં બોલ્યો કે સોલન, સોલન, સોલન-ત્રણ વખત સોલન બોલવાનું કારણ એ હતું કે હે સોલન તારું કહેવું હું સમજ્યો નહિ, તું તો સત્યજ બોલતો હતો. આ સોલન શબ્દનો નિઃસાસા બરેલો વૃથા વખતનો અવાજ પેલા સિંહાસન પર બેસનાર રાજાએ સાંભળ્યો, એથી તે નીચે ઉતર્યો અને ચહે પાસે જઈને પૂછ્યું કે તું સોલન સોલન શું કરે છે ? ચહેમાં અપમાન સહિત મૃત્યુને બેઠવા તૈયાર થએલા રાજાએ સોલનનું પેલે અપમાન કર્યું હતું, તે પ્રસંગ કહ્યો. આ પ્રસંગ સાંભળતાં આ જીતનાર રાજાને પણ મનમાં એમ થયું કે આજે હું જીતું છું પણ કાંઈ મારી પણ આવીજ દશા પ્રથુ કરે તો ! આમ વિચારી તેણે આ ચહેમાં બેઠેલા રાજાને ચહેમાંથી ઉતારી મારી આપીને ઉત્કુંડ પગે પડી કાઢી માર્યો. તેનું રાજ્ય તેને પાછું સોંપ્યું ને દરેક રીતે માન મરતબો જળવાય તેમ કર્યું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આ પ્રમાણે જાણ સત્તાઓના કાળમાં ને અભિમાનમાં માણસ બીજાને દુખી કરવા પાછું વાળી નથી જોતો, પણ કાંઈ શું થશે એનો વિચાર કરવો જોઈએ. વળી સંત પુરુષનું નામ પણ મૃત્યુમાંથી બચાવી શકતો આપે છે એ સ્પષ્ટ થાય છે તો તેનો સંગ મૃત્યુમાંથી બચાવે એમાં નવાઈ નથી.

રાજાની શક્તિના મદમાં અને મિલકત અને સત્તાના મદમાં જોલાઓએ તથા અન્ય મહાધોએ આ વસ્તુ ખૂબ વિચારવા જેવી છે.

Right of Worship in Temples.

The following is the text of the judgment in the Appellate Civil side, reported at pages 323 to 329 Vol. III 1883, delivered by Mr. Justice West & Mr. Justice Nanabhai Haridas.

Anandrao Bhikaji Phodke and three others (Original Plaintiffs)
Appellants. V/S

Shaukro Daji Charyo and twelve others (original Defendants)
Respondents.

Costo, Suit for right to exclusive worship-non-joinder of parties. Chitpavans, Palshes, Limitation-Section 21 of Regulation II of 1827. Civil Procedure Codes Act VIII of 1859, and Act X of 1877 Section 30.

Four persons of the Chitpavan caste brought a suit in 1876, alleging that they and the members of their caste, in common with certain other castes, possessed the exclusive right of entry and worship in the sanctuary of a temple, and that the defendants, members of the palshes caste, not being of the privileged castes infringed that right in 1871 and there after by entering the sanctuary and performing worship therein. They prayed for a declaration of their right and an injunction restraining the defendants from interfering with it.

The defendants contended (Inter alia) that the suit as constituted was not maintainable; that the question was a caste question within the meaning of section 21 of Regulation II of 1827, and not, therefore within the cognizance of the Civil Courts; and that the suit was barred by the law of limitation.

The judgment of the Court was delivered by West J. The first point taken for the respondents in this case is that the suit was barred by limitation. The acts complained of are intrusions into a sanctuary, and what the plaintiffs seek is a declaration of their right, and injunction against further intrusions on the part of the defendants. Such a suit is not barred by limitation merely because the first act specified may fall beyond the term of limitation. Intrusions and acts of worship, whether rightful or wrongful, are not continuous like possession, and there is not any provision of

the law of limitation which prevents the establishment of a right connected with worship, or a religious institution, merely because the first interference with it may have occurred more than three, or more than six, or twelve, years before the institution of the suit. If the act of worship or other proceedings of the defendants, in such a case have been so often repeated and so consistent, during a long period that a presumption of a legal foundation for them fairly arises, they may properly be defended on such a presumption. A long continued and undisputed practice is to be referred, if it can be referred, to a lawful origin. In such a case as the present, proof in this way of a right exercised by the defendants, would so far as it went, disprove the exclusive right set up by the plaintiffs; but this would be a conclusion standing quite apart from limitation.

Next, it was urged that the suit could not be maintained by the plaintiffs as representing the Chitpavan Brahmin community. At present, when persons sue in a representative character section 30 of the Code of Civil Procedure provides for intimation of the suit being given to all concerned. The former Code, under which this suit was instituted, had not such a provision; but that did not deprive those whose legal interests were affected as members of a class of the right to sue. Section 30 is regulative, not constructive. There must be a right to sue before it can be applied, and this right equally subsisted under the former Code, whatever the consequences of a suit as to finality with regard to the class or classes at large may be. The case of *Jenkins v. Robertson* (1) is instructive in this respect and indicates that it may be consistent with general principles that certain judicial proceedings taken by, or against, a select number as representing a large class may, if fairly and honestly conducted, bind or benefit the whole class. Here the plaintiffs say they were personally injured by a pollution of their shrine in a way which the Civil Courts can readily prevent. They could properly claim protection on making out a case. If there is anything in the proceedings which has prevented the plaintiffs and defendants from being really representatives of the Chitpavans and Palshees, that can be shown in another case.

Then it is said this is a caste question excluded from the cognizance of the Civil Courts. The meaning of section 21 of Regulation II of 1827 is that the internal economy of a caste is not to be interfered with by the Courts, not that no possible matter of litigation in which a question of caste usage, or right or privilege may arise can be taken cognizance of. The proper and indisputable limits of the cognizance of religious and caste question by a secular Court are indicated by Sir T. Strange: "A British Court, exercising even the most delicate caution not to meddle with matters of religion, but in so far as it happens to be inseparable from the question of right; upon which alone, as it concerns property, or the civil duties of life, it is its proper function to adjudicate." (1) See also the opinion at page 263 Vol. II. And this corresponded pretty nearly in principle to what in England has been laid down, and acted on, with regard to dissenting religious bodies not disapproved, but also not sustained, or regulated, by the State—*Copper v/s Gordon* (2) The English Courts have to adjudicate amongst sections of dissenters as to civil rights, though they have no authority in what may, by analogy, be called their caste questions. The principles set forth in the case of *Browns v/s One of Montreal* (3) are of general application, and, should the necessity arise, would warrant the Civil Courts in going much further than they are called on to go in the present case. Now the rights connected with the religious foundation, in the absence of any code of rules laid down by the founder or the sovereign power have to be sought in the practice of the institution. What has long been done is presumed to have been rightly done. The evidence on that subject has led the Assistant Judge to the conclusion that the right of exclusive worship set up as against the defendants, by the plaintiffs has been proved, and that the contradictory right set up by the defendant has not. This right is one which the Courts must guard, as otherwise all high-caste Hindus would hold their Sanctuaries and perform their worship, only so far as those of the lower castes chose to allow them. We, therefore, reverse the decrees of the Courts below, and award the relief sought, with all costs, to the plaintiffs.

નમ્ર વિનંતિ.

પત્રવહેવાર કરનારાં બંધુઓને વારંવાર વિનવવામાં આવે છે કે દરેક માહકે પોતાનો માત્ર નંબર લખવા ચુકવું નહિ. જે માહક બંધુઓ માહક નંબર નહિ લખે તેના પત્ર પર ખ્યા આપતાં વાર થાય છે, કારણ કે નામ સોધતાં મુશ્કેલ પડે.

મનીઓડરથી લવાજમ મોકલનારાઓએ પણ પોતાનો માહક નંબર નામ સાથે રૂપ લખવો. હકીકત લખવાની જગાએ ચરનાથું તે નંબર સંપૂર્ણ લખવાં.

ઉપકાર સ્મરણ—જે વૈષ્ણવ બંધુઓ આ સંસ્થાને પોતાની ગણી લવાજમ ઉચરાવવા તથા માહક કરવામાં મદદ કરી છે તે કરે છે તેમના અમે ઉપકાર માનીએ છીએ. એવા વૈષ્ણવ બંધુઓ અમારા કાર્યમાં ખૂબ સરળતા કરી આપે છે. કેટલાક બંધુઓ લાગણીથી પ્રેરણું કાઢી સમગ્ર પુસ્તકો મંગાવી પ્રચાર કરી અમને ન્યોંછાવર મોકલી આપે છે તેમના ઉપકારનું પ અમે સ્મરણ કરીએ છીએ. આવી સંસ્થાઓ ભગવદ્ગીતની મદદથી જેમ જેમ વિકાસ પામે તેમ તે વધુ સરળ અને સરળ સાહિત્ય રજુ કરે છે, એ વાત દરેક માહક બંધુએ યાદ રાખવા જેવી છે.

દીલગીરી—કેટલાક ઉદાર અને લાગણીવાળા ભગવદ્ગીતો જ્યારે આવી સંસ્થાઓને તમન અને ધનથી મદદ કરે છે ત્યારે ત્રણ ચાર ભાષાઓ એવા પશુ નીકળ્યા છે કે તેમણે ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર વર્ષ થયાં પુસ્તકો મંગાવી ન્યોંછાવર નથી મોકલી આપતા, એટલુંજ નહિ પણ પત્રો જવાબ સરખાય નથી આપતા. એક ભાષાએ પોતાના ભાષીના મારફતે રૂ. ૧૨૮) પુસ્તકો મંગાવ્યાં. કમીશન કાપતાં રૂ. ૬૬) માં રૂ. ૬૫) મોકલી આપ્યા છે. બાકીના માટે પ લખતાં જવાબ નથી આપતા. તેમના ભાષ પશુ કમીશનથી વેચવા પુસ્તકો ઉપરના સિવાં લઈ ગયા છે તેમણે તો ચાર વર્ષ થયાં આપીશ આપીશ કરી પાઈ પણ આપી નથી. અમાં દીલગીરી સાથે તેવાઓનાં નામ હવે જાહેરમાં મુકવા પડશે. એકંદરે આવી સંસ્થાઓ ખોટા કામ કરતી હોય તેમાં વળા આવા ભાષાઓ જવાબ જ ન આપે.

એક ભાષાએ તો અમારી મારફતે બીજાને ત્યાંથી પુસ્તકો મંગાવ્યાં તે અમે વિશ્વાં લાવીને મોકલ્યાં, ચાર વર્ષ થયાં અમારે પૈસા મળે આપવા પડ્યા જ્યારે તે ભાષા ક જવાબ જ નથી આપતા.

સ્વદેશી માટે બેનોને વિનવણી.

સુદરતાનાં દીપક હૃદયની સુદરતા પર છે. એક હૃદયથી જ ભક્ત ભક્તે કપડાં વડે સુંદ ન હોય છતાં તેના હૃદયની ઉચ્ચતા કે સુદરતાના રૂપ વડે તે સર્વત્ર માન પામે છે. તેને સન નમે છે. સાચી સુદરતાને બાસ સુદરતાની જરૂર નથી. શ્રીવક્ત્રભક્ત એક ધન્ય પોતી અં ધન્ય ઉપરણા વડે પણ અનહદ સુંદર બહુજ રૂપવાન જણાય છે. આથી "સદજ સુંદર" આપતું એક નામ છે તો બેનોને એટલી વિનંતિ છે કે પરદેશી વસ્ત્રોના મોઢ છોડા. સમ વર્તવો જાણ્યે, જે સમય નથી વર્તતો તેનો નાશ થાય છે. તે છેવટે દુઃખી પણ થાય છે અત્યારે આખો દેશ જ્યારે ભવંકર ગરીબાઈમાં પીડાય છે. ત્યારે સુંદરાણી બેનો એટલું પણ નહિ સમજે કે આપણે પરદેશી વસ્ત્રો પહેરી આપણા બંધુઓને જાણે મારીએ છીએ, અ આપણે ખોટા મોઢમાં પંતંગીઆની માફક પટીએ છીએ. કોઈ પણ સ્ત્રીના શરીરપર જ્યારે પરદેશી વસ્ત્ર નેકેં છે, ત્યારે આપણી સ્ત્રીની માટે મને બહુ લાગી આવે છે, કે આપણાં દીર્ઘદષ્ટિએ વિચારનાની ચકિતજ નથી. કેટલીક જગાએ ગદિરામાં પણ વિદેશી વસ્ત્રો લવાય છે પંચમહાલ શક્તિમાં એક મોટી વસ્ત્રીચાળા વૈષ્ણવી ગ્રામમાં મંદિરમાં વસ્ત્રો ખરીદ્યાં તે તદ્દ

પરદેશી ખરીદા નામ આપતા ગમતું નથી પણ તે મામના વૈષ્ણવ યુવક વગેરે આ બાબતમાં મારી પાસે ફરીઆદ કરી કેટલાક સપ્તમેથી યુવાનોએ દર્શનમાં પણ ન જવા નિર્ણય કર્યો આપણે સમય નહિ વર્તએ તો જરૂર સંકાતુભૂતિ યમાવીશું, ને ઉનટા યુવકોને બહિર્મુખ બનાવીશું મંદિર માટે પરદેશીઓને ખરીદવી કે વાપરવી અથવા પોતે પરદેશી એ સનાતન ધર્મની -વૈષ્ણવ ધર્મની કે હિંદુ ધર્મની ધમારતની દિવ્ય દિવાલો તોડવાનાજ ઉપયોગમાં મદદ કરવા સમાન છે આખા દેશને દુષ્પી કરીને કોઈ પરદેશી વચ્ચેના વેપાર કરીને પણ ધન પ્રાપ્ત કરી સુખી થવાની ઇચ્છા કરે એ પણ પ્રભુ હવે નથી સાખવાતો. માટે દરેક બહુને વિનવણી છે કે પરદેશી મિત્રામ અન્ય વસ્તુને આડું, એ ઢેરી સાપને આડા સમાન સમજો.

દીનકિંદર.

શ્રીશુદ્ધાદૈત કાર્યાલયમાંથી મળતાં સુંદર ચિત્રજી. સુંદર રંગિન અને સાદાં ચિત્રજીની તૈયારી મોટા પ્રમાણમાં થઈ રહી છે, હાલ મળતાં ચિત્રજી.

૧. શીનાયજીનું મોટું રંગિન ચિત્રજી મળજીન આર્ટ કાગળ ૦-૨-૦ (૨) બંસીપારી ગામારી શીકૃષ્ણ રંગિન, ૦-૧-૦ (૩) બાલમુકુદ બગવાન સુંદર વટવૃક્ષના પત્રપર રંગિન ૦-૧-૦ (૪) શ્રીમદ્ધામણીને શીનાયજીનું ધાવણ સુ ૧૧ નું પવિત્રા એકાદશીનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૫) ઉપરનુંજ સાદું ૦-૦-૬ (૬) શીનટવગ્રજી, ૦-૦-૬ (૭) શ્રીમમુનાજીના તટપર યુગન સ્વરૂપની મત્રજીનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૮) શ્રીમદ્ધામણી શ્રીમમોખિનીકાર રંગિન, ૦-૧-૦ (૯) શ્રીયુસાધજી યુનાવર્યા, ૦-૦-૬ (૧૦) શ્રીયુસાધજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૧) બડે શ્રીગિરિ-ધરજી શ્રીદસ્તાક્ષર સહિત, ૦-૦-૬ (૧૨) શ્રીગોકુલેશ યોડેસ્વાર, ૦-૦-૬ (૧૩) શ્રીગોકુલેશ વિવાહબેન શ્રીપાર્વતી વડુજી સહિત, ૦-૦-૬ (૧૪) શ્રીગોકુલેશ કારમીરનો વિજય, ૦-૦-૬ (૧૫) શ્રીગોકુલેશ મંથ વાચન, ૦-૦-૬ (૧૬) શ્રીવદમણનાથ મહારાજ શ્રીગોકુલ ૦-૦-૬ (૧૭) બિરાજમાન ચતુર્થ પંચમપંકાધીશ્વર શ્રીવલ્લભપ્રજી, શ્રીકનેશપ્રજી, શ્રીગોકુલેશ સાથે મારે ચિત્રજીનું એક મોટું બોર્ડ ૦-૨-૦ (૧૮) શ્રીદામોદરલાલજી મહારાજ શીનાયદ્વારા રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૯) શ્રીકનેશપ્રજી શ્રીગોકુલ, ૦-૦-૬ (૨૦) શ્રીદરિરામજી, ૦-૦-૬ (૨૧) શ્રીગોકુલેશજી, ૦-૦-૬ (૨૨) શ્રીગોકુલેશ (કામવન) ૦-૦-૬ (૨૩) શ્રીવલ્લભજી મહારાજ શ્રીવદમણજીના આસકત ૦-૦-૬ (૨૪) શ્રીમજરાયજી મહારાજ (રાજનગર), ૦-૦-૬ (૨૫) શ્રીમજરાયજી મહારાજના બે લાલજી શીબાળકૃષ્ણવાયજીને શ્રીરઘુનાથજી ૦-૧-૦ (૨૬) શ્રીમમુસદનવાયજી મહારાજ (રાજનગર) ૦-૦-૬ (૨૭) શ્રીરજીકોડયાલજી મહારાજ (રાજનગર), ૦-૦-૬ (૨૮) શ્રીગિન્ધિરજી મહારાજ (મોટા), ૦-૦-૬ (૨૯) શ્રીવાગીચલાલજી મહારાજના બે નાનજી શ્રીપુરુષોત્તમવાલજી તથા શ્રીવિઠ્ઠલ-નાથજી, ૦-૧-૦ (૩૦) શ્રીવલ્લભવાયજી મહારાજ (શ્રીગોકુલ અને કામવન), ૦-૦-૬ (૩૧) કાકરોલીરથ શ્રીજગદ્ગુણવાલજી તથા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી, ૦-૧-૦ (૩૨) ઉપરનાજી સ્વરૂપ રંગિન, ૦-૨-૦ (૩૩) શ્રીબાલકૃષ્ણનાલજી મહારાજ કાકરોલી રંગિન, ૦-૧-૦ (૩૪) શ્રીરમણવાયજી મહારાજ (મયુરા), ૦-૦-૬ (૩૫) જીનામગ્ધવાળા શ્રીપુરુષોત્તમવાયજી તથા શ્રીમજગદ્ગુણવાયજી, ૦-૧-૦ (૩૬) શ્રીગોકુલાધીસજી મહારાજ રંગિન (જીનામગ્ધ), ૦-૧-૦ (૩૭) શ્રીગોકુલેશજીનાલજી મહારાજ શ્રીજીદ્વારા, ૦-૦-૬ (૩૮) શ્રીદેવકીર્તિનાથવાયજી (કામવન) ૦-૦-૬ (૩૯) શ્રીગોકુલ-લાલજી મહારાજ (મયુરા) ૦-૦-૬ દશદિગંત વિજયી શ્રીપુરુષોત્તમજી રંગિન ૦-૧-૦.

નિરપેક્ષ કરતાં પુણિમાર્ગમાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યને શુદ્ધ સ્થાન છે એ મહાપ્રભુજીના અસ્તિત્વથી તથા કુલન દાસના દર્શનથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું હતું, બાદ શુદ્ધાદ્વૈત બાલાવાદનું નિરપેક્ષ કરતાં ચંકર, રામાનુજ, વિગેરે આચાર્યો કરતાં આપે વેદની એક વાક્યતા કેવી ઉચ્ચ રીતે કરી છે તે સાધાર અને, નિરાધારનું નિરપેક્ષ સમાવેશ બાદ અન્ય બુદ્ધ, રૂપ, કષિત્વેવળ પ્રભુતિ અવતારો કરતાં શ્રીવૃદ્ધભાવતારની શ્રેષ્ઠતા જણાવી સ્વભાવજ્ઞાન પૂર્ણ કર્યું હતું. તે પછી બાળાઓએ શ્રીમદ્દાપ્રભુજીને ગરબો ગાયો હતો. બાદ શુદ્ધાદ્વૈત પાઠ-શાળામાં બાલુનાર વિદ્યાર્થી વર્ગને અને બાળાઓને સેકેટરી હીરાલાલ બાઇએ પાઠશાળા તરફની રૂ. ૨૪ ની રોકાવરતીપ વહેંચી હતી. બાદ સેકેટરી છાયાલાલભાઈ મોદે ઉપસંહાર કરતાં જણાવ્યું કે આજ સ્થાનમાં જે શ્રીફળ વહેંચવાનાં હોત તે કેટલો જનસમુદાય બરાબે હોત? તब માત્ર પણ જગ્યા ખાસી ન હોત કિંતુ અફસોસ છે કે આ ગામમાં શુભારે બોલામાં બોલી પાંચ દહાસની વૈષ્ણવોની સંખ્યા દરેક છતાં માત્ર ગણી માંડી જ જનતા ઉપસ્થિત થયેલ દશમાન થાય છે. હવેથી તેમ ન થવા સૂચના આપી પાઠશાળાનો તમામ વૈષ્ણવોને તથા પોતાનાગ્નાથોને લાઇ લેવા જણાવી જનનાદપૂર્વક સસા વિસર્જન કરાવામાં આવી હતી.

સાવધી—ચૈત્ર વદિ ૧૧ શ્રીમદ્દાપ્રભુજીને જન્મોત્સવ દોવાથી શ્રીદશિરાયજી મહાપ્રભુજીની બેઠકમાં શ્રીદાદાજી પદને કુલ્યા, રાજસોમ વખતે કમજના ખંબલામાં ખીરાનેલા વિગેરે સમયના ઘણા આનંદપૂર્ણ દર્શન થયાં. દાદામાં શ્રીદાદાજીની બેઠકમાં સાવધીના મુખીયાજી અંબાલાલ પુનલાલ શુક્લ સેવા ધણ પ્રેમભાવપૂર્વક કરના દોષ દર્શનનો આનંદ ઠીક મળે છે. શ્રીદાદાજી સેન સમયમાં તિયારીમાં બિરાજે છે, તે વખતે સ્વરૂપનાં અદ્ભુત અલૌકિક દર્શન થાય છે. બાલુક સેવા કરનાર મુખીયાજી હોય તે વૈષ્ણવ જન્મમાં પણ સેવા ભાવનાની જન્યુતિ થાય છે. અધિક માત્ર નહય આવે છે; તે સાવધીમાં ખીરાજીની બીનિધિ સ્વરૂપ શ્રીદશિરાયજી મહાપ્રભુજીનાં અલૌકિક દર્શનનો તેમ મનોરથ કરવા ઉચ્ચનાર બાલુક વૈષ્ણવોને લાઇ લેવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. એમ બાઇ દિમતલાલ લખી જણાવે છે.

ઉજ્જનકા સમાચાર—શ્રીમદ્દોસ્વામિ શ્રી ૧૦૮ શ્રીમુરલીધરજી મહારાજ કારીચંદ આગર સે યહાં મધારે. આપશ્રીકા વ્યાખ્યાન ચૈત્ર કુ. ૧૧ રવિવારકો “ભક્તિ ઔર વૈષ્ણવ સ્વરૂપ” પર અત્યંત હી અસરકારક વચનામૃત દ્વારા વૈષ્ણવોંકો અભ્ય લાભ દેકર શ્રીકૃષ્ણમંડલકો કૃતકૃત્ય કિયા. આપશ્રી ચૈત્ર શુ. ૩ કો હંદોર મધારે ।

“વૈશાલ કૃષ્ણ ૧૧ સોમવારકો શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીકે મહોત્સવકે ઉપલક્ષ્યે શ્રીકૃષ્ણ-મંડલકી તરફસે સમા કી ગઈ ઉસમેં કૃષ્ણગદ (રાજપુતાના) નિવાસી સંસ્કૃત વિદ્યા વિશારદ પંડિત હરિશ્ચન્દ્રજીકા વ્યાખ્યાન અંતિ હી સરસ ઔર મધુર શ્રીમદ્ વહ્નમાચાર્યજીકે પ્રાગવ્યપર શાસ્ત્રેસે પ્રમાણ કરકે સમજાયા. યયપિ પંડિતજીકી અવસ્થા ૧૦ માસકી થી તવસે આપકે દોનોં નેત્ર જાતે રહે હૈં. તથાપિ શ્રીપ્રમુજીને આપકો જ્ઞાનચક્રુ ઇસે પ્રદાન કિયા હૈં, કિ આપને થોડી હી અવસ્થામેં જનેક વિપયોંકા અવ્યયન કર લિયા હૈ, આપ કારીવિશ્વવિદ્યાલયકી વ્યાકરણકી મન્યમા પરીક્ષા તથા સાહિત્યકી આચાર્ય પરીક્ષાકે પાંચ સળ્ડ પાસ ફર ચુકે હૈં. ઔર આચાર્ય પરીક્ષાકે અંતિમ સળ્ડકી તૈયારી કર રહે હૈં, ઇસકે સિવાય અઘાપ્યાયી મહામાખ્યકા અવલોકન આપને સ્વતઃ કર લિયા હૈં ઇસી પ્રકાર ન્યાય, વૈશેષિક, યોગ, મીમાંસા, સાંખ્ય શાસ્ત્રોંકા મી અવલોકન આપ કર રહે હૈં, આપકો સંપ્રેત કીર્તનસે મી અધ્યા પરિચય હૈ. અતઃ આપકા ધર્મોપદેશ નિત્ય હી વૈશાલ કુ. ૮ સે વૈશાલ શુ. ૧૨ તક રાત્રિકો ૮ વજે શ્રીનાથજીકે મંદિરમેં હોતા રહા હૈ.

८ वजे से श्रीकृष्ण भजन " दावापर आरम्भ हो गया है. यहां श्रोतावृन्दको अलम्ब्य लाभ नित्य ही मिल रहा है. और अभी एक मास हुआ सप्तसर्की प्रतिपदाको श्रीमद् वल्लभकुल भूषण श्री१०८ श्रीगोकुलनाथजी महाराजश्रीने कृपा करके नाम निवेदन करके स्वमार्गाय सिद्धातकी पूर्ण कृपा की है तब ही तो एक महीनेमें ही स्वमार्गमें इतने ओतप्रोत व्याख्यान सुनकर सर्व आध्यात्मिक हो जाते हैं और आपश्री की आज्ञा है कि परदेशमें वैष्णवोंको स्वमार्ग सिद्धात समझाओ तो आपकी कृपासे वैष्णवोंको अनिवर्चनीय लाभ मिल रहा है और श्रीपंडितजीके प्रथम गुरु जो बड़े ही विद्वान और शिव मतके थे वह भी ६० वर्षकी अवस्थामें आपश्रीके कारण आये जो कि पहिले पुष्टिसम्प्रदायका विरोध करते थे ॥

बैशाख कृ. १३ बुधवारको श्रीआचार्यजी महाप्रभुजी शिवाजीके तटपर गंगाघाट पधारे. वहां गंगाघाटपर श्रीकृष्णमंडलके उत्साही नयधुनकोंके प्रयत्नसे मृन्मडली मनोर्थ करके श्रीके दर्शनको अनुपम लाभ लीया ॥

आगर (गालियर) — श्रीमुरलीधरलालजी महाराज काशीवारे फागुन शुक्ल द्वादशीको आप आगर पधारे तथा आपश्रीको मनोरथ लाल रामगोपालजीके श्रीठाकुरजीको फागुन रविवारकेको हतो सो आपश्रीने अपने श्रीहस्तसों फागुन शुक्ल त्रयोदशीको लालजीके ही बगीचेमें श्रीठाकुरजीको सुखपालमें पधारये. आगे बेंडका बाजा, तापाटे रगावेरगी झटिये लिये हुए वैष्णवमंडलके बालक तापाटे कीर्तनिया मंडली तापाटे समस्त वैष्णवगण मन्यपें श्रीठाकुरजीको सुखपाल तापाटे महाराजश्री बगीसे साथ, तापाटे समस्त स्त्रीजन, या भातिसों दिनके चार वजे बगीचे पधारे. बगीचेमें कुंज बनाई गई तामें उसव भोग वहां ही आरोगे, भोग सराये पाछे दर्शन सुले आपश्री श्रीहस्तसों श्रीठाकुरजीको फागुन झिलये, अलौकिक दर्शन भये तापाटे ३०० लगभग वैष्णवोंने महाराजसाद बगीचेमें लिया. श्रीठाकुरजी ग्याहन्वजे रातको निजमंदिर पधारे, महाराजश्री ८ दिवसलं निराजे बहुतहि आनन्द भयो तथा आपश्रीने अपने वचनामृतसों समस्त वैष्णवमंडलको सुख दियो ।

श्रीमद् वल्लभाचार्यलाल भाटुंलाल भट्टाक्षप — (सुरत) जेवनी श्रीगणेशलाल शं नंदासता तथा सभाजन वरद्वी मोठा मंदिरना ज्ञानान्ता इषरेअ भट्टाक्षप यादु जेव वर ८-१०-११ ने दिवसे वि. आधुष्यमान् जे. श्री ३ श्रीगोविंदरायलाल पावाना सखपतिषया डेहलु डल्लववाभा आयेता हतो.

एले दिवस प्रथम भगवायलाल नाह श्रीमद् वल्लभाचार्यलाला चित्रछने श्रीमान सभापतिना श्री दरसे पुष्पगाढा धराया नाह व्याख्यान यादु यथा हता.

साप्रदायना प्रसिद्ध विद्वान भट्टानुसामि ल-भनभोगद्वन्द्वस इ. इत्यादि जे दिवस सिद्धांतमय भवनीय व्याख्यानने दास आयेता हतो तेमल जेक दिवस येक पोषावाया तथा रा. बंहुदादशासने व्याख्यानने लाभ आयेता हतो.

श्रीमान सभापतिजे ते इराजे तथा जेभदशीजे जेवने आनंद आयेता. इराजे श्रीवल्लभाचार्यलाला आचार्यलाल तथा जेभदशी " भट्टाक्षप " पुरोहितमन्त्र सिद्ध श्रुति हवं. जेक वाली पोषावाया डेस नेरी रीते दाखला इरीद्वी रालु करे तेरी सुंदर रीते पोने व्याख्यानने दास आयेता हतो त्रये दिवस श्रीवल्लभाचार्यलाला नययेता. आयेता विसर्जन यद हनी

કોચીનમાં ઉત્તવાચેલો શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીનો જન્મ મહેાત્સવ—દશેરા મુજબ અનેની
વેલીના મુપ્રસિદ્ધ કીર્તનકારોના કીર્તન થયા બાદ રોક પુરષોત્તમ લક્ષ્મીદાસ ભાઈએ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના
ચત્રજીને પુષ્પમાળા પહેરાવી મુરોબિન કર્યા. નિમન્ત્રેલા શ્રોતાઓને બાળકોએ સુંમધુર રતુનિધી પ્રકુલિત
યા. પુષ્પકલિ સમાન મુકોગળ ભૂલકાઓનાં કુંઠા અને ટચ બાંધ્યાનોએ કીર્તી વગાડે, વધારે આનંદરસ
ડીરવો. ‘દરિનામ માહાત્મ્ય’ અને ‘હૃદ મત્રાસુર’ નામના સંવાદોને ભાઈએ અને પહેલો બંનેએ
ભાષીના અવાજથી વચ્ચાવી લીધા. કલ્યાણદાસ લક્ષ્મીદાસ બોલ્યાએ; શ્રીમદ્ પ્રમુખજીની આજી-આજી જીવન
ખ્યા, પોતાનાં બાંધ્યાનદ્વારા શ્રોતાઓના મનપર દોરી તે જીવનરેખા પર જન્મજીવન જીવાભાઈ માલવીઆ
મને રામદાસ કૃષ્ણદાસ બોલ્યાએ સોનેરી કાતરણી કોરી. તદનંતર પાઠશાળાના પ્રમુખ વિદ્યાર્થી યુરાલદાસ
જીવાભાઈ માલવીઆએ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીનું મહાત્મ્ય અને સ્વરૂપ પોતાના જીવંદ અવાજે સુંદર રીતે વર્ણવી
સોજાવર્ણને મુગ્ધ કરી દીધો. પાઠશાળાના અધ્યાપક પૂજ્ય શાસ્ત્રીજી હાથીરામ રતનજી સમીએ શ્રીમદ્
વલ્લભાચાર્યજીના ચિત્રકાર દોનદાર પરના ચમત્કારને વર્ણવી, શ્રોતાઓને શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના ચમત્કારના પ્રવચ્ચ
સર્જન કરાવ્યાં. અંતે શ્રીનંદવરલાલજીના કુલ મંડળીમાં દર્શન થવાની તૈયારી હોવાથી, સમાને, શ્રીમદ્
લક્ષ્મીદાસ વલ્લભાચાર્યજીના જ્યોત્ષ્ણ વચ્ચે, વિચારન કરવામાં આવી અને બાલકોના પાઠશાળાના પ્રમુખ રોક દરિદાસ
વલ્લભાચાર્યજી, રોક પુરષોત્તમ લક્ષ્મીદાસની કું. અને શાહ વલ્લભાચાર્ય હાથીરામ દનામ આપી સંતુષ્ટ
રવામાં આવ્યા.

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના પ્રાર્થનામહેાત્સવના ભેધપુરમાં થયેલી ઉત્તમજી—ભેધપુર (મારવાડ)માં
જેન કૃષ્ણ એકાદશી સોમવારની સંજી ૭ કલાકે અહીંના શ્રીભાલકૃષ્ણજીના મંદિરમાં ગોસ્વામિ ચિ.
સીદ્ધાર્થદાસજી બાવાના પ્રમુખપણા નીચે અહીંના વૈષ્ણવોએ તથા સનાતની પ્રેમીએ અખંડભૂમકલાચાર્ય
‘શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યચરણ’ નો પ્રાર્થનામહેાત્સવ પ્રણામ ઉત્સાહ મળે. ઉત્તમજી દત્તો. સમામાં જનતા
જાળ સારા પ્રમાણમાં જણાતી હતી. સમામાં અહીંના વૈદ્યાજી શ્રીયુત ગોડુલચંદ્ર ધોળાજી, વૈદ્યાજી
સીયુત બારીનાયજી તથા રાજ્યના ભણીતા પંડિતજી શ્રીયુત ભગવતીપ્રસાદજી તથા અહીંના સનાતન મંત્ર
પ્રસાદના પ્રમુખ વગેરે અનેક પડિતો અને સદ્ગુરુદેવોએ હાજરી આપી હતી.

સરસ્વતીમાં સમા બોલાવવાનો વહેરા સમાના દેખીત શ્રીયુત વૈદ્યાજી બારીનાયજીએ વાંચી સમભળ્યો
હતો. ત્યારબાદ જે વધારા શ્રીમદ્ પ્રમુખની કીર્તનીઓએ ગાઈ હતી. તદનંતર આજની સમાના નિયન
પર્યેલ બાંધ્યાતા ગો. શ્રીમજનાયલાલજી વી. મહારાજે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યચરણના જીવનચરિત્રપર પ્રકાશ
પાડતાં હાંદી ભાષામાં જણાવું હઈ કે આજે ભારતની વૈષ્ણવી જનતા પહેલવહેલો શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય
ચરણનો પ્રાર્થનામહેાત્સવ ઉજવે છે એથી આનંદ થાય છે.

ત્યારબાદ વક્તાએ કેટલુંક ઔત્સાહિક દૃષ્ટિથી શ્રીમદ્ પ્રમુખજીના જીવનની આશોચના કરી હતી અને
શ્રીમદ્ પ્રમુખના નિર્મલ સિદ્ધાંત અને ઉપદેશોનું પાલન અને મનન, ચિંતન કરવાનો આગ્રહ કર્યો હતો.

ત્યારબાદ પ્રમુખશ્રીએ ઉપસંહાર કરી શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યચરણના પ્રયોન અને સિદ્ધાંતોનું નિત્ય મનન
અને અધ્યયન કરવાની સલામજી કરી હતી.

ત્યારબાદ પં. શ્રીયુત ભગવતીપ્રસાદજીએ આ વક્તાને તથા પ્રમુખશ્રીને આભાર માન્યો હતો અને
શ્રીમદ્ પ્રમુખના જ્યોત્ષ્ણ સાર્થ સમા વિસર્જન પછી હતી.

“બીજાખામાં શ્રીવલ્લભ મહેાત્સવ”—નવ વાગે નામદાર જગદગ્રામી રાવતવાળાં સાહેબ તરફથી
ધોડા ગાદી, જે મોટરી અને ધોડેરવારે આવી ગયા એટલે સ્વયંસેવકોએ નીચે મુજબ કમવાર પરજાનીની
ગોઠરજી કરીને રોક ગાદીમાં શ્રીમદ્ પ્રમુખજીના ચિત્રજી પધરાવ્યાં.

સૌથી આજળ નમારાં, શરણાઈ, ત્રાસાં વગેરે વાંચવાળાં, કીર્તનીયા મંડળી, અન્ય હાંદીએ, ધોડા
ગાદી, ધોડેરવારે, રાહજીની દુકડી, મોટર, પાઠશાળાનાં બાલકો, સ્ત્રીઓ તથા બાલિકાઓ, એવી રીતે
ગોઠરાજીને વરજાવી દવેલીએથી નીકળી જગદગ્રામી ભાણુવાળા સાહેબના બગીચામાં ફેરો લેવરાયીને
રેસન, જીન, દરાખાનું અને દવેલી પાસે યજ્ઞને સસા રથાને આવી હતી. જ્યાં પ્રથમ પાઠશાળાના
બાળકો અને બાલિકાઓનાં સંવાદો પડી રા. માનિકચંદ પાનાવંદ સાહે શ્રીમદ્ પ્રમુખજીના જીવનચરિત્ર
ઉપર બાંધ્યાન આપ્યું અને ત્યારબાદ શ્રીમદ્ પ્રમુખજીના સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્રના મુદતકો તથા પાઠશાળાનાં

રીપેટા અને પુષ્ટિમાર્ગ વિરેના સવાદની પરિકાઓ સમાજનોને વિના ન્યોત વરે ... ..
 પ્રભુજીના જયના ધ્વનિ સાથે સમા વિસર્જન થઈ કે તરતજ પદનાના દર્શન તથા નદ મહોત્સવ થયો.
 બપોરે ચાર વાગે પાલી સમા યજ હતી જેમા પડિનમી ગાધરશર્માજીએ આચાર્યશ્રીનું આદર્શ જીવન તથા
 તેમના ઉદાર સિદ્ધાંતો સમન્વત્ત સુદર વ્યાખ્યાન કરી ભોતાઓમા આચાર્યશ્રી પ્રત્યે સુદર ભાવ
 ઉત્પન્ન કર્યો હતો. ત્યારમાઈ શાસ્ત્રીજી નવલરામ બાઈએ પણ તેજ ભાવન ઉપર કુંક આખ્યાન આપી
 અને પછી ઉત્સવ માટેના ફંડમા મદદ આપનારાઓના નામો વાંચી સભાગી અને તેમનો તેમજ
 ઉત્સવના કાર્યમા કોઈ પણ રીતે મદદ કરનારાઓને આચાર માની સમા વીખરાણી હતી. સાંજના ૯મા
 વાગે શેઠ કરસનદાસ જેયદના મકાનથી કવરા સહિત વરજાગી નીકળવા તૈયાર થએલી તેનો ફેટો લેવાની
 અને સવારની પેઠે ગોડવાઈને વરજાગી નીકળી જન્મરમા રહેતા ઉપર ફેટો પેવરાની અને હવેનીએ આપી
 કળશની આરતી થઈ હતી અને કુલ મહાળી, નિકુલના દર્શન કરીને બરા વીખરાયા હતા. બહાર જામના
 પણ મેદરાડા, કેરોડ, બગસરા, વીસાવદર, રાયેશ્વર, મહલોકપુર, બપાના, કોટડા, બમકુ, રોમારી, પ્રેમ,
 પરા, વગેરે ધણા ગામોના વૈજ્ઞાનો આ ઉત્સવનો આનંદ લેતા માટે આ ના હતા.

ધારીમાં પ્રાકટ્ય મહોત્સવ—ચૈત્ર વદિ ૧૧ સોમવાર આજે અખંડ ભૂમકલાચાર્યવર્ધ શ્રીમદ્
 વલ્લભાચાર્યચરણોના પ્રાકટ્ય મહોત્સવનો માગલિક દિવસ હોવાથી ગામના વૈજ્ઞાનોના હૃદય આજે સવારથી જ
 આનંદમા સ્તંભિત હતા,

અમારી સરચાપાં બેઠાયા પદેલા તેઓએ (૧) સુરદાસજીનું જીવનચરિત્ર, (૨) નંદાસજી જૂન સ પૂર્ણ રાસપચાધ્યાપી, (૩) પ્રેમકૃષ્ણારોહાવલી. (૪) જલમદ્દ દર્પણ, (૫) પતિવ્રતાપ્રભાવ, (૬) ત્રિવિરાજ બૃણ, (૭) સોનાદની સાધ્વી, (૮) પ્રજા મહલ, (૯) શ્રીવલ્લભઅણોત્તરરાતનામ, (૧૦) પુષ્પિ-આર્ચના સાચા સિદ્ધાન્ત, ઉપરના પુસ્તકો લખી અને પ્રસિદ્ધ કરી સ પ્રદાપતી તથા ગુર્જર સાહિત્યની અપૂર્વ સેવા બતાવી છે. તે લેખન શૈલીમા બાહોસ વિનયી તથા દસ વચરના કાર્યકર્તા હતા કવિતા શૈલી ધબીજ સારી હતી તે તેના પુસ્તકો ઉપરથીજ જણાઈ આવે છે. તેમના લખેલા ગ્રંથોમા તેમનું નામ ગુર્જર ભાષા શાળી જનનાતા હૃદયમા ચિર અગ્નિ રહેશે ઉપરાંત પુસ્તકોમા સુરદાસજીનું જીવન ચરિત્ર, સ પૂર્ણ રાસપચાધ્યાપી, પ્રેમકૃષ્ણ, રોહાવલી, ત્રિવિરાજ બૃણ, શ્રીમજ્જમહલ, શ્રીવલ્લભઅણોત્તર રાતનામ, પુષ્પિઆર્ચના સાચા સિદ્ધાન્ત ઇત્યાદિક ગ્રંથો સપ્રદાયિક છે અને ઇતર ગ્રંથો ગુર્જર સાહિત્યના છે. છેલ્લા થોડા સપયથી નરસિંહદાસજીએ અમારી સનાતન લક્ષિમાર્ગીય સાહિત્ય સેવાસદન નામની સરચામા બેઠાઈ ચાર ગ્રંથો સપાદન કર્યા છે.

(૧) શુદ્ધાદૈવ લક્ષિ પ્રવર્તક સરસ્વી ગ્રંથમાળા મણકો ૧ પદેલો શ્રીવલ્લભ રા વચનામૃત, (૨) મણકો ૨ બીજો પુષ્પિઆર્ચ શિક્ષામૃત, (૩) મણકો ૩ ત્રીજો શ્રીમદ્ બાજવત અને ષોપદેવ તથા સર્વોત્તમ ધર્મ કોને હરેને, (૪) મણકો ૪ ચોથો રસિકરસ સિન્ધુ બાજ ૧ લો.

આ સિવાય તેઓ સપ્રદાયિક એવં ગ્રંથ ગુર્જર સાહિત્યના સુપ્રસિદ્ધ પનપા તથા પત્રિકાઓપાં અવાર નવાર લેખો લખી સ પ્રદાપતી એવ ગુર્જર સાહિત્યની સેવા બતાવતા હતા તે લેખો ઉપરથી તેમને વિરાટ અનુભવ અને સજ્યાબધ ગ્રંથોનું વાચન તથા અજ્ઞાસ તરવરી આવે છે. જો કે થોડા દિવસ થયા અમારી સરચા સાથે તેપને સ્વપદાર બધ થયા હતો પરંતુ તેઓએ પોતાના નિવાસ રથાનપા રીતે પશુ સરેયાની ગ્રંથોદ્ધાર સેવા કરવાનું વચન આપ્યું હતું તેઓ વડુ સેવા બતાવત એપ અપોને આરા પશુ હતી પરંતુ હૃદયને લીધે અમારાથી છુગ થયા બાદ છ પાસની અદર આ પૃથ્વી છાડી પરલોક વાસી થયા છે અમારી હૃદી યુવાકાન તેઓ સાથે લા. ૨૫-૧૨-૩૦ નારોજ રાજ્યકોરણા મુખામે થઈ હતી ત્યારપછી જો મહિના બાદ અચાનક અપોને “કવિરાજ નરસિંહદાસજી ઉગમજ ૮ આઠ દિવસની અદર બીપારી લોગલીઅવસાન પામ્યા છે” આ સમાચાર મદયા આ સાશળી અપોને આશ્ચર્ય યુક્ત એક થયો. લગવદિષ્ટા ઉવટપા લગવાનું શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે તેમના પુણ્યશાલા આત્માને અને તેપના વિયોની કુટુંબને વિરિયાતી આપે એપ છટ્ટી વીરગીએ ઈએ. એમ સાચી કૃષ્ણરાપ લખી જણાવે છે.

શ્રી અણાકર જપયજ્ઞ મહોત્સવ—અરે ગોરાગામ બદરે જન આતુમાસપા શ્રી અણકર મહાન મત્રના આઠ કરોડ જપ કરવાની ને ચોખના લખેલો, તે કાર્યની જનજી નિમિત્તે એક પદોત્સવ-સમિ-લન આવતા પુરોત્તમ માસની સુદિ ૧-૨-૩ નારોજે ગોરાગામ મુખામે સપ્રદાયના ગ્રંથ વિદ્વાન અને આ માસિકના પાનનીય તત્રી શ્રીયુત વસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રીજીના પ્રમુખપદે લગવામા આવનાર છે. તે માયલિક પ્રસંગે આ કાર્યમા ભાગ લેનાર તેમજ સર્વે વૈશ્વ જયુએને લગવદીયોના સાથ સહિત પધારવા નમ્ર વિનંતિ છે. ગોરાગામ આવવા માટે મુંઝાઈ લાકના ધક્કાના નામે ઓગળાતા બદરેથી સવારના ૧૨ા. ૨ા. સાવ વાગે રઈમર ઉપડે છે. તે પેનજદરે દસરાગે ઉતારે છે. રઈમરની ગાળ સેકન્ડ ક્લાસ પદર આના છે. પેન બદરે ઉતર્ષી પછી ત્યા ગોરાગામની ઓટરો તૈયાર હોય છે. તેમા એમનું. તે ગોરાગામ આડી વાગે પુજારો.

વધુ માહીતીની જરૂર હોય તેણે મુગધ ત્રાળાકાય નરવર હાઉસ ત્રીજે દારે શા. મલુકચદ સાન્તીદાસની પેટી ઉપર પૂઠું. અગર નીચેને શીરનામે પચગ્ધાર કરેલા.

ગોરાગામ બદરે,
તા. પાણગામ.
ડી. કોલાળા,

લી. પશ્ચિમદાસાનુકાસ,
ગોઠનલોલ રવચંદ ગોંધી.
મત્રી, વ. ધ. મ. સભા.

ઉપાય હોવા છતાં નિરાશ શા મોટે છે ?

નીચે લખેલા રોગોના નિશ્ચિત ઉપાય છે કે જે રોગો ગૃહસ્થીના ઘરમાં હરવખત ચલા કરે છે. જેવા કે: કોલેરા, કફ, ખાંસી, દમ, શ્વેત, સંઘ્રહણી, આંધ, પેટનો દુઃખાવો, અતિસાર, શ્વેત ગબરાવો, વગેરે એવાજ રોગોની અનુપાત વગરની સરકારથી

રજીસ્ટર કરેલી દવા છે. કિંમત શીશી એકના ૮ આના. પો. ખ. ૧ થી ૨ સુધી ૬ આના.

ખાળકની પ્રસન્નતા એ માતા-પિતાના અભિમાનનું ખાસ કારણ છે જેથી આપ આપના બાળકોને.

પિવડાવો. આ મધુરી દવા પીવાથી બાળકો તન્દુરસ્ત બની બળવાન, તામ અને પુષ્ટ બને છે. અહેરા પર અને સોંદર ઝળકી રહે છે. કિંમત શીશી એકના ૧૨ આના. પો. ખ. ૮ આના.

દદુગજ કેશરી.

જલન અને ત્રાસ સિવાય દર્દનો મૂળમાંથી નાશ કરનારી આ એક દવા છે: કિંમત શીશી એકના ૪ આના ૮. ખ. ૧ થી ૨ સુધી ૬ આના ૧ ઝડન લેવાથી દહાણ. માફ.

આ દ્રાક્ષાસવ પાચનક્રિયા વધારી બન્ધકોષ દૂર કરે છે. શરીરમાં લોહી અને માંસની વૃદ્ધિ કરે છે. વૃદ્ધાવસ્થા ખાંસી, અપચન, નિદ્રા ન આવવી વગેરે સર્વ વિકારો દૂર કરે છે. ગર્ભાવસ્થાની તેમજ પ્રસુતિ બાદની અચકિત સર્જો, રક્તેષ્મ, વગેરેની આ એકજ ઔષધિ છે.

કિંમત મોટી બાટલીના ૩. ૨) પો. ખ. ૩. ૧૧૦

„ નાની બાટલીની ૩. ૧) પો. ખ. ૩. ૦૧૦

દરેક દવાબાળકોને ત્યાં મળે છે:—જે બાટલી પર સુખ સંચારક કંપની મથુરાનું નામ ન હોય તે બાટલી ખરીદા નહીં.

મળવાનું ઠેકાણું:—

સુખ સંચારક કંપની, મથુરા.

અનુક્રમણિકા.

જ્યેષ્ઠ માસ—૧૯૮૭.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
(૧) આત્મીન કીર્તન ...	૬૫	(૮) દાત્રોત્રમાં દર્શનનંદની અભિવૃદ્ધિ...	૮૭
(૨) શ્રીમુખોદિનીનાં સૂત્રો ...	૬૫	(૯) દાત્રોત્ર પાંચોસેવ સમયે મનોપક્ષા.	૮૮
(૩) નિર્ણયાલુપ્ત ...	૬૭	મર્યાદા ...	૮૮
(૪) શ્રીપુરુષોત્તમ માસ ...	૭૧	(૧૦) વાતોની લહેર ...	૯૦
(૫) ક્યાં રે મળે ? ...	૮૨	(૧૧) સર્વોત્તમાય ...	૯૨
(૬) સાચું સ્વચ્છાન્ય ...	૮૩	(૧૨) શ્રીનંદન વદન બોલો...	૯૨
(૭) સોધા રમેશ ...	૮૬		

આદક બંધુઓને સૂચના કરી કરીને યાકયા પછી પછી આદક બંધુઓ આદક નંબર લખતા નથી; જેથી અમને નામ સોધતાં બહુ મુશીબત પડે છે. અમારી પાસે કારકુન નથી; કારણકે કારકુનનું ખર્ચ સંસ્થાને પોષાય તેમ નથી; જેથી બધું કામ જાતે કરવું પડે છે. તો વૈષ્ણવ બંધુઓ સાચવેલી રાખે તો અચાફ કામ ફેટવું બધું સરળ બની જાય. વળી બધા આદક બંધુઓ અમારી તકલીફ સામે લેઈ દયા વિચારી લવાજમ મોકલી આપે તો પણ વી. પી. કરવાની મુશીબતમાંથી બચી જવાય ને વી. પી. ખર્ચમાંથી થોડે પણ બચી જાય. અધિક માસનો અંક પણ બહાર પડતાં જલ્દી મળી જાય.

॥ વૈષ્ણવ માર્ગોંકે અવશ્ય દેખને યોગ્ય ॥

શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રીયદુનાથજી મહારાજ કે લાલજી શ્રીવલ્લભજી મહારાજ કૃત વ્રજમંડલ વનકો પ્રકાર સામાન્ય સહિત વિધિર્વર્તક વ્રજકો વર્ણન શ્રીમહાપ્રભૂજીને પુણિમાર્ગ પ્રકટ કર્યા છે. દેવી જીવનકે લિખે યદ મારગ દે. શ્રીનિવંધ શ્રીગુણોદિનીકે અનુસાર વ્રજકી લીલા કરત દે. સમ્બત ૧૭૫૨ કે માદપદ શુભ ૧૨ કે દિને પ્રવંધ પ્રકટ કર્યા છે. સો વ્રજમંડલમેં ૮૪ કોપકી પરિક્રમા દે તમે ૫૬ કુંજદેં તિન કુંજનમેં સલીનતે અપને અપને મનોર્થકી સામગ્રી આરોગદ દે. સો વ્રજ કમલકી પાંતડીમેં સામગ્રી સહિત સલ્કનકે નામ ઓર લીલા વિહાર દે. તાકે મધ્યમેં યુગલ સ્વરૂપ પ્રિયા-પ્રિતમકો વનકે શૃંગાર સહિત મનોહર નિવ્ર દે. આમે હમારે પાસ થોડીહી પ્રતિ દે. તમેયુ થોડીહી થાકી રહી દે જિન વૈષ્ણવોને યાકે દર્શન નહીં કિપે હોંય તિનયુ હમારો વિશેષ આમદ દે કિ અવશ્યહી ઓર શીવ્ર મળાયકે ઘર વેટે વ્રજલીલાકો આનંદ લેનો. દેરી કેરનસે દુસરે સંસ્કરણકી રાદ દેલના પડેગા. પેલી અર્ધ વસ્તુકો મૂલ્ય સધારણકે લિખે ૦)૩૩ દે. પદ પ્રતિકા, પચાસ પ્રતિ દુકાસમે લેવે વાલેકું ૧૨૫ રૂપયા રોકડા કમીશન મિલેગા. ૧૦૦ પ્રતિ દુકા સાથે મળાયકે વાલેકું ૨૫ રૂપયા રોકડા કમીશન મિલેગા પરંતુ ૫૦ પ્રતિ અથવા ૧૦૦ મળાયકે વાલેકું રૂ. ૨૫ પચોગો મેજન હોંગે, ઓર હમારે યદાં શુક્રતીકી કંઠી માલ ઓર લાલ રંગની કંઠી માલ શ્રીગુરુજીકે શૃંગાર નેત્ર ઓર કંઠાનકી વાલેટી કુંજા સપાટ ઓર રેશમી પવિત્રા ગુંજા સનેદ લાઝુ નાંદીકે સિલ્કેના પુણિમાર્ગ પુસ્તકો દિંદો, ગુજરાતી ઓર વ્રજ ભાષાકા મીઠતી (પોસ્ટેજ ૦.૫૦ જુદા) મિલેકા પતા:—મનમુલ્લાલ શિવલ્લાલ કંઠીવાલા, શ્યામપાટ-મથુરા.

કાયદાનો શિક્ષક

અને

ફેજદારી રેવન્યુ અને દિવાની કાયદાઓનું જુથ. (ચોથી આવૃત્તિ)

આ પુસ્તક વિદ્યાનેમાં, અમલદારોમાં અને જનસમાજમાં એટલું જથ્થું લોકપ્રિય થયું પડ્યું છે કે તેની યોગ્ય વખતમાં ચાર આવૃત્તિ ખર્ચી ગયું છે, કોર્ટકચેરીનું કામ કરનારા વકીલો, કોર્ટ સાથે વારં વાર કામ પડતું હોય તેવા માણસો તો તેને દરેકમાં પોતાની પામે રાખે છે. કારણ કે તેમાં ફેજદારી દિવાની અને મુઝની તમામ કાયદાઓનો સમાવેશ કરેલો છે.

ફેજદારી કાયદા

ક્રિમીનલ પ્રોસીજરકોડ—ઈન્ડિયન પીનલકોડ, રીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ એક્ટ—ડ્રગ્સ એક્ટ, વિવેચ પેલીસ એક્ટ, રેલવેનોએક્ટ, બાર ચનારા પદાધિના એક્ટ, વર્તમાનપત્રોનો એક્ટ, દાનિકારક મંડળીઓનો એક્ટ, જુગારનો એક્ટ, ફત્વાનો એક્ટ, જેરી જજમેન્ટો કાટકા તથા ભરતના માપનો, દર્મીઆરનો કાયદો કારીમરને મજુરનો કાયદો, દ્રામવેનો કાયદો, વેપારની દખલખાજીથી નુકસાનીનો કાયદો, પ્રેમએક્ટ, તમાકુનો એક્ટ; લશ્કરી કુચથી ચના નુકસાનનો કાયદો, વેવરીય ડીમાઓનો કાયદો, મેનીટરી એક્ટ, બાપવનાં પ્રેસોનો ને વર્તમાનપત્રોનો કાયદો, મીમનો કાયદો, તારનો એક્ટ, પોસ્ટનો એક્ટ, અશીશુનોએક્ટ, આગકારી એક્ટ મ્યુનિસિપાલ એક્ટ, પુરાવાનો કાયદો, ગ્રાંટાપણનો એક્ટ, કારખાનો એક્ટ, જગતી પટ્ટાના સિકારનો એક્ટ દિવાસળીઓનો એક્ટ, વીમા કંપનીનો કાયદો, વેલોનો એક્ટ, શુદ્ધ કરનારી જાનેનો એક્ટ, પેટન્ટ તથા નમુનાનો એક્ટ, કોપીરાઇટનો કાયદો, કંપનીનો એક્ટ વિગેરે સંકેદો કાયદાઓનો સંગ્રહ છે.

દિવાની કોર્ટના કાયદાઓ, સીવીલ પ્રોસીજર કોડ મોરરનો એક્ટ મુદતનો કાયદો; લોડુસો, મુસલમાની સરેદ કોર્ટફીનો એક્ટ, રટાપગુડીનો એક્ટ, કરારનો કાયદો, રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ, રોટ્ટાચ, કમ્પેન્ટનો એક્ટ, ટ્રસ્ટ એક્ટ, સગીરના વાળી નીમવનો એક્ટ, વારસાનું સર્ટીફિકેટ લેવાનો એક્ટ, હિંદુવિધવાના પુનર્ગમનો કાયદો. પારસીઓના લગ્નો કાયદો, પ્રોજેટ તથા વકીલટની સર્વેનો, નાદારીનો કાયદો. મુમલમાનોને વક્ત કરવાનો કાયદો, રેવન્યુ મુલકી કાયદાઓ લેન્ડ રેવન્યુકોડ રસો, સાથે, મામલતદારની કોર્ટનો એક્ટ, નરવાનો કાયદો, તાબુકદારનો કાયદો, તોડા ગીરાસનો કાયદો, તજારીનો કાયદો, લોકલેક્ષનો કાયદો, ઇન્કમટેક્સ એક્ટ, મનાદારનો એક્ટ, જંજલનો કાયદો, ઇરિગેશન એક્ટ, રીતળા કાઢવાનો એક્ટ, દસ્તાવેજોના નમુના, ફેજદારી કોર્ટમાં કરવાની આરજીઓના ને દિવાની કોર્ટમાં કરવાના દવા, રેવન્યુ કોર્ટમાં કરવાની આરજીઓના નમુના વિગેરે પુસ્તકની કિં. રૂ. ૧૫-૦૦ પાન ૧૨૦૦ ઉપરાંત.

મહંત શ્રી રામદાસ બાબાજી

મહાપુરુષ થવા મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્ર વાંચો [બાબાજીના ફોટા સાથે]

એમનું જીવન ચરિત્ર વાંચતાં મનુષ્ય કેરી રીતે મતદત્તપદને મેળવી શકિશે એમની કહે છે એ સેવા, તપશ્વર્ષી, દિમાક્રમમાં નિવમ. સર્વોત્તમભાવના અભ્યાસાદાર આદિ ઉત્તમ વિષયો—મદંત શ્રીના જીવન ચરિત્રમાંથી તમને મળી આવશે. કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ પાકું પુસ્તક પાન ૩૦૦

શ્યામમનોરમા—શ્રી ઉપધોગી અન્વંત રસીક નવલકથા વાંચના ગમ્મન, આનંદ અને રસ ઉપજાવે અને શ્રી પુરુષોનાં ચરિત્ર સુધરે છે. કીં. રૂ. ૧-૦-૦

સુતિપુત્ર—સુતિપુત્ર કરવાનું સામીય રહસ્ય જાણવા ઇચ્છતા હો તો મંગાવો માત્ર ૦-૮-૦ પાકું જ ઉત્તમ ગદ્યથી ભરેલું પુસ્તક.

વૈદક શબ્દકોષ—જેમાં દેશી વૈદકમાં વપરાતી વનરપતિનાં સંકેત, દિંદી, મરાઠી ગુજરાતી અંગ્રેજી નામ સાથે કક્ષાવાર શબ્દકોષ છે. એટલે વૈદક ગ્રંથોની કષ્ટ વનરપતિનું ગુજરાતી

થયું નામ તે આ પુસ્તકથી જાણી શકશો. કીં. રૂ. ૨-૦ અગ્ર.કે નામ નેધવનારને રૂ. ૧) માત્ર મળશે.

બાગ્યોદય ઓફીસ રીચીરોડ અમદાવાદ અને કાલ્યાણદેવીરોડ મુંબઈ.

ધન કમાવાના ઉત્તમોત્તમ ઉપાયો જાણવા માટે અને જે વડે હજારો મનુષ્યો ધંધે વળગી પૈસાદાર થયા છે.

ધનવાન

અને પૈસાદાર થવાના ઉપાયો (ચોથી આવૃત્તિ)

આ પુસ્તક આજેજ મળાવો. તમે મને તે ધંધો કરતા હશે તોપણ તે તમારા ધંધાને વધારવા હક કરશે, તમે ધંધો શો કરવો તેની મુશ્કેલીમાં હશે તે વખતે તમને આ પુસ્તક હજારો ઉદ્યોગો તથા ખતાવી દઈ તમને પૈસાદાર બનવાના માર્ગે પાળશે. તેમાં ૧૩ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે.

ભાગ ૧ શો ધનનું મહત્વ ૨૦ પ્રકરણ છે. ભાગ ૨ બે જેમાં ૩૦ પ્રકરણ છે, જેથી ધનવાન બાને ફરી ચોખ્ખતા પ્રાપ્ત કરવી તે છે. ભાગ ૩ ધંધામાં શોધ અને કયા ધંધાથી ધનવાન થવાય છે. ભાગ ૪ થો જુદા જુદા પ્રકારની નોકરી કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી, ભાગ ૫ મો વેપાર, ધનવાન થાકાય તેવા અનેક જાતના વેપારો, ભાગ ૬ ઠો ખેતી—જમીનનો કસ શી રીતે વધારવો ખાતર કયું કયું જમીનમાં ફેટકું નાંખવું વગેરે ઉપરાંત વસ્ત્રાદિ ખાણીની તમારા શી રીતે પુરી પાડવી જુદી જુદી જાતનાં બનાવ તથા મરીમસાધા વગેરેનું વાવેતર કયારે કેવી રીતે કરવું કે જેની પેદાશ વરસ કરતાં દસ કે વીસ ઘણી વધી શકે વિગેરે ભાગ ૭ મો ખનીજ પદાર્થો, ભાગ ૮ મો મોતી હોરા માણેક વગેરેની સંપૂર્ણ શક્તિ મોતી ધોવાં ઝવેરાતનો વેપાર કરવાની રીત. ભાગ ૯ મો દુનિયાનો તમામ પ્રકારના રંગ બનાવવાની રીત કાગળ બનાવવાની રીત, કાગળ બનાવવાનો જીવોગ અને જીવોગ, જુદી જુદી જાતના કાચ બનાવવાના પ્રયોગો, આમડાનો જીવોગ, આમડાને શુદ્ધી પહેવવાની, તેના પર જુદાજુદા રંગ ચઢાવવાની રીત, સાથું બનાવવાની રીત, મીઠુખત્તી બનાવવાનો પ્રકાર બનાવના ધંધો, સીમેન્ટ બનાવવાની રીત, વારનીશ—ટ્રેક પ્રકારનાં વારનીશ બનાવવાના પદ, લાખ બનાવવાની ક્રિયાઓ, શાહીની જુદીજુદી જાતની બનાવટો, ખટનો બનાવવાની બનાવટો દીવ મળીઓ દરેક જાતની બનાવવાની ક્રિયાઓ સોનું રૂપું રણ વિગેરે કરવું ધાતુઓ ઘોષ પોલીશ કરવી, તેના પર ચક્કરો ફોતરવાની રીત, ધાતુ જીપર વિજળીની મદદ વડે ગીલેટ ચઢાવવા, વીજળીની ઊંડરી બનાવવાની, ચુકાળજળ, ઝોરંજ વોટર, વગેરે અનેક બનાવટો સુગંધીનો, લેમનલીમ, સોડાવોટર લેમોનેડવોટર ટોની વોટર, જંજીર બનાવવાની રીત, તેના પાવડર બનાવવાની રીત, જુદી જુદી જાતના બીસ્કીટ બનાવવાની રીત, છોકરી બનાવવી, સુગંધી, કરતુરી મદાસી, તપકાર વગેરે ત્રણમાર હજાર હજારના પ્રયોગો, ભાગ ૧૦ મે વિવિધ પ્રકારના ઝોરોન્સ અને અર્ક બનાવવાની રીત, પેટન્ટ દવાઓ કેલેરા મિક્ચર, દાદરનો મદ્ય ક્લોરોફોર્મ, કવનાઈની ગોળીઓ, ફોસ્ફરસ પીલ્સ, આયર્ન પીલ્સ, કમ્પોઝિટ આયર્ન, મીક્ચર, સીર ઓફ લાઇપોફોસ્ફોર ઓફ લાઇમ, નાઇટ્રેટ ઓફ મોટોસ વગેરે બનાવટો. ભાગ ૧૧ મો આયુર્વેદ દવાઓ, ભાગ ૧૨ મો ધન પ્રાપ્તિના આધ્યાત્મિક ઉપાયો ભાગ ૧૩ મો જેમાં ગરીબમાંથી ધનકાચ એવા અનેક પુરોનોનાં જીવન ચરિત્રોનો સમાવેશ કર્યો છે. એમાંના ઘણા પ્રયોગો તો ખાસ નવી અને હજારો રૂપિયા ખર્ચતાં શીખી ન શકાય. તેવા ગ્રંથ હતા તે પણ દાખલ કર્યા છે. કૌમંત માં શ. ૧૦૧ પો. શ. ૧૦૧ હાલ તરતમાં રૂ. ૮-૦૦ માં મળશે, પાન ૮૦૦

ઓગણીસ વર્ષનું જુનું જાણીતું ઉત્તમ માસિક

ભાગ્યોદય

દર મહિને નિયમીત માસિક પ્રગટ થાય છે.

ચરિત્ર મન અને આત્માની જાતિ કરાવનાર ધાર્મિક અને વેદકર્તા વિષયો ચર્ચાનું ઉપયોગી માસિક આજેજ મળેલું. લેવાનું રૂ. ૪) ભેટનું પુસ્તક મેલત મળે છે. નમુનાની નકલ મોકલ. ભાગ્યોદય ઓગ્રીસ [દેવે કૃમંસી] અમદાવાદ અને કાલખાદેવી મુંબઈ.

શુદ્ધાદ્વૈત-સાહિત્યમાર્તક.

૫૫૬.]

અધ્યેષ, શ્રીવલ્લભાજી ૪૫૩.

[અંક ૩.

પ્રાચીન કીર્તન.

સંપ્રાદય:—અધિકારીજી દેવરામમાઈ દેરાચલ.

રાગ કાનરો ॥ પ્રીતમ નૂપુર મતિ ન ઉતારો ॥ ફેંકી ધુન સુન પાર પરોસન કદા
કરેણી હમારો ॥૧॥ મલે કરો જગ ચર્ચા મેરી તુમ નિજ પ્રણ નહી ટારો ॥ નારાયન જે રાગ
ચરણકી તિન્હે ન કીજે ન્યારો ॥૨॥ ॥૫૬॥

રાગ કાનરો ॥ પ્યારો પૈયે કેવલ પ્રેમમેં ॥ નાંહી જ્ઞાનમેં નાંહી ધ્યાનમેં નહી કરમ ફુલ
નેમમેં ॥૧॥ નાંહી ભારતમેં નહી રામાયણ નહી મનુમેં વેદમેં ॥ નહી શાપરમેં નહી યુક્તિમેં નહી
મતનકે ભેદમેં ॥૨॥ નહી મંદિરમેં નહી પૂજામેં નહી પંડાકી ધોરમેં ॥ હરિચંદ વદ ધાંવ્યો ઢોલે
પ્રક પ્રેમકી ઢોરમેં ॥૩॥ ॥૫૭॥

રાગ સૌરઠ ॥ ક્યો નહી કરો પ્રેમ અભિલાસ ॥ યા વિન મિલે ન નંદ દુલારો પરમ
ભાગવત સાલ ॥૧॥ પ્રેમ સ્વાદ અરુ આન સ્વાદ યોં જ્યોં અરુઢોડી દાસ ॥ નાગરીદાસહીયેમેં
પસેં મન વચ કમ કર રાસ ॥૨॥ ॥૫૮॥

રાગ ત્રિહાગ ॥ ભાવ વિન માલ નફા નાંહી પાવે ॥ ભાવ મજ મક્કનકો સરવસ ભાવહી
હદે દેઢાવે ॥૧॥ ભાવ ભક્તિ સેવા સુમરન કર પુટિપંચમે ઘાવે ॥ સૂર ભાવ કારણ સવહિનકો ભાવહી
તે હરિ ભાવે ॥૨॥ ॥૫૯॥

શ્રીસુવોધિનીનાં સૂત્રો.

ભગવતઃ સમાશ્રયણ જ્ઞાનમાર્ગેઽપિ ભવતિ । યથા ચ જ્ઞાનિનાં દેહાપ્યાસાભાવાત્ તત્સ્પર્શેન
ન મુક્તિઃ ક્ષિંતુ તદુપદેશેનેતિ, તદ્વ્યાવૃત્ત્યર્થ પાદપદપ્રયોગઃ । પાદસંશ્રયણં ભાકિમાર્ગ એવ ॥

ભાવાર્થ—ભગવાનો આશ્રય જ્ઞાનમાર્ગમાં પણ છે, પણ એવી રીતે છે કે જ્ઞાનીએને
દેહાપ્યાસ નથી, (જ્ઞાનીએ સાકાર બદલે માનતા નથી) તેથી તેના સ્પર્શ વડે મુક્તિ નથી
પણ ઉપદેશ વડે મુક્તિ છે. અહીં (શ્રીભાગવતમાં) સાકાર—અસૌક્રિક આકારવાળા પ્રભુના
સ્વરૂપનો સંબંધ છે, તેથી ચચ્ચક્રમળનો આશ્રય છે તેથી “ પાદપદપ્રયોગઃ ” પાદ—ચરણક્રમ-
પદ વાપરવામાં આવ્યું છે ચરણક્રમનો પૂર્ણ આશ્રય તો ભક્તિમાર્ગમાં છે.

વિવેચન—આ શીશુબોધિનીનાં વચનામૃત આપણે યરાબર સમજીશું તો જ્ઞાનમાર્ગ અને વાકિતમાર્ગનો ભેદ સ્પષ્ટ સમજાઇ જશે. જ્ઞાનીઓ પ્રજુનો આકાર માનતા નથી, તેઓ નિરાકાર બ્રહ્મને માને છે. જ્યાં આકારજ નથી ત્યાં અવયવોનો પણ અભાવ છે, એટલે ત્યાં ચરણાદિકનો સંભવજ નથી. જ્યાં ચરણાદિકનો અભાવ છે, ત્યાં પાદ-સંશ્રવણ હોયજ શાનું ? આથી જ્ઞાનીઓ પ્રજુનો ઉપદેશ વડે મુક્તિ યાચ છે એમ માને છે. આ ઉપદેશ પણ પ્રજુનો અમુક અંશે આશ્રય તો હેજ, કારણ કે જે વસ્તુને આકાર નથી તેનું વર્ણનજ શી રીતે થઇ શકે ? એટલે જ્ઞાન પણ વસ્તુ વગર તો નજ હોઈ શકે. પણ તેઓ પ્રજુને સાક્ષાત્સ્વરૂપાત્મક નથી માનતા એટલે આ વસ્તુનું બિનત્વ વાકિતમાર્ગમાં ને જ્ઞાનમાર્ગમાં છે. વાકિતમાર્ગિ “આનંદમાત્ર કરણાદિભેદોદારાદિ” આ વાક્ય પ્રમાણે શીશુ સાકાર છે અને તેનાં હસ્ત, ચરણ, મુખ અને હૃદિમાદિક સર્વ કેવળ આનંદનાં બનેલાં છે, આથી આનંદાત્મક સ્વરૂપ પ્રજુનો સર્વ રીતે આશ્રય કરે છે. આ વસ્તુ વિચારવામાં આવે તો આપણે ચરણસ્પર્શાદિક કેમ કરીએ છીએ તે પણ સ્પષ્ટ સમજાય તેવી વસ્તુ છે. પ્રજુના ચરણકમળનો આશ્રય કરાવનાર જે પ્રજુનો સ્વરૂપાનુભવી હોય તેજ હોય છે અને તત્ત્વદષ્ટિએ તેનામાં અંતે ‘પ્રજુમાં કંઈપણ બિનત્વ નથી.’ આથી તેવા વાકિતો દેહ પણ આનંદમય પ્રજુના આવેશથી આનંદમય હોય છે. આથી તેવા દેહને પણ અલૌકિક અનુભવી શકાય. તેમાં અલૌકિકતા હોય છે. લૌકિક દેહ અને અલૌકિક દેહનું બિનત્વ અહીં નથી અને આવા સર્વત્ર અનુભવ એજ શુદ્ધાદૈતસિદ્ધાંત. જે પોતે સર્વ રીતે પ્રજુમાં આસક્ત થઇ તદ્દપ થઇ અલૌકિક બન્યો છે તેને ‘આપું’ વિષ્ય અલૌકિકજ બન્યાય છે. તેને ક્યાંએ ભેદ નથી જણાતો. તે સર્વત્ર પોતાના પ્રજુનેજ સ્વરૂપાત્મક અનુભવે છે કારણ કે અનુભવદ્વારા તેનાં સર્વાંગે ધ્મિરાવેશ છે. વાકિતમાર્ગ કે પ્રેમમાર્ગ વગર આ સ્થિતિ યતી નથી. આવી સ્થિતિ યદા માટેજ આ આપણે વાકિતમાર્ગ છે. આવા વાકિતના આશ્રયથી પણ ભગવદાશ્રય સિદ્ધ થાય છે. તે પ્રજુનો આશ્રય છે તેના સ્પર્શ વડે પણ પ્રજુ મળે છે. આ વસ્તુ આપણે પાછળ જોઇ ગયા છીએ. આપણાં મંદિરોમાં સર્વને એકત્રિત દર્શનાદિક કરાવવામાં આવે છે તેનું કારણ આ પણ છે. પ્રજુનાં દર્શનમાં કોઈ ભગવાદેશી—અનુભવી વાકિત હોય તો તેના સ્પર્શ દ્વારા કે જ્ઞાનસેા દ્વારા પણ પ્રજુનો આનંદ મળે છે. અલૌકિકતામાં સ્પર્શાદિકમાં દિવ્યતાજ છે. તેમાં લૌકિકદષ્ટિને સ્થાનજ નથી. પ્રજુ સામે બિરાજે છે. પ્રજુમાં પ્રેમ પુરાવનારા બાલુકા પ્રજુનાં દર્શનમાં લીન થયાં છે. ત્યાં લૌકિક વિચારને સ્થાનજ ક્યાં છે ? માત્ર તેવાં સ્થાનોમાં લૌકિક વિચારનુગ્રાજ તેમાં વિપરીતતા જુએ છે. અને તે દોષ તેમની દષ્ટિનો છે. પ્રજુનાં દર્શનાદિકમાં લીડ કે ધક્કાધક્કી પણ પ્રજુપરના અનહદ પ્રેમનું પ્રદર્શન છે. પ્રજુ તો તેનું જોઈને દુઃખપૂર્ણ બની જાય છે. પોતાપરના અનહદ પ્રેમને લીધે દેહનું પણ અનુસંધાન નથી. એ વસ્તુસ્થિતિ પ્રજુને પણ પીગળાવે છે. મક્કા ખાધ, મુઝી ખાધ, કેળી ખાધ, ગ્રામક ખાધ પણ પોતાના પ્રજુને ન છોડાય આજ પ્રેમની અવધિ છે. આનુંજ નામ પાદસંશ્રવણ, આનુંજ નામ સ્વરૂપાસક્તિ. આવી લહેર નિરાકારમાં હોઈ શકે ખરી ? આવા પ્રેમાનંદ પણ ત્યાં હોય ખરો ? જ્ઞાનીનો નિરાકારાનંદ તો અચિંતાનંદ છે. સ્વરૂપાસક્તિનો તો અગણિતાનંદ છે. વસ્તુ સ્પષ્ટ દેખાય છે.

જેને પ્રજુમાં સ્વરૂપાસક્તિ થઈ છે તે ગમે તેવી દશામાં પણ સેવા નહિજ છોડે. ગમે તેવાં સંકટ આવે, દુઃખની ઝડીઓ યડે, ચામડી ઉતરે, ભૂંજે મરે, પ્રાણ બંધ પણ પ્રિયતા સ્વરૂપની સેવા જરા પણ ન છોડે. તેમાંજ તદ્દપ રહે, આજ પાદસંશ્રવણ સંસારસ્વરૂપ છે. પ્રિયસ્વરૂપના અનુભવપૂર્વક આશ્રય વગર આ સ્થિતિ યતી કાણ છે.

અહીં પુષ્ટિપ્રવાહ અને મર્ધાદાવેદ આ શ્રીમદાપ્રયુક્તના અંધના તત્ત્વવિચારે સમજવાનું છે કે જાનીએ વાણીમાથી ઉત્પન્ન થએલા હોવાથી તેઓ વાણીનાજ વિચારી હોય છે. જ્યારે પુષ્ટિ સૃષ્ટિ શ્રીઅંગમાથી એટલે સ્વરૂપમાથી ઉત્પન્ન થએલી હોવાથી શ્રીઅંગની સેવાની કે સ્વરૂપની વિચારી છે. જાની મર્ધાદામાર્ગથી છે. આમ હોવાથી ઉત્પત્તિને લીધેજ આચાર-વિચારને વ્યાપ્તિમાં ભિન્નત્વ છે, એટલે આમા કેષ્ટ પશુ પ્રકારનો વિરોધ ન વિચારવો. પ્રવાહી સૃષ્ટિ પ્રવાહી કાય, મર્ધાદા માર્માદિકકાય અને પુષ્ટિસૃષ્ટિ પુષ્ટિકાય કરે તેમા ઉત્પત્તિ-પ્રકૃતિજ કારણરૂપ છે, તેથી તેમા વિરોધાભાસ ન જોવો જોઇએ

દીનકિંકર.

શ્રીમાન્ સાક્ષભટ્ટોપનામક શ્રીબ્રાહ્મકૃષ્ણભટ્ટે રચેલ

નિર્ણયાર્ણવ.

ગૂજરાતી અનુવાદ.

(અનુવાદકઃ—શ્રીયુત્ત કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી,)

[સામ્પ્રદાયિક અન્ધોના વાચન વખતે અનેકવાર કેટલાએક ન સમજાય તેવા સ્થળો આવી પડે છે. એથી કરી વાચનમા ભંગ પડે છે. આપણા સમ્પ્રદાયમા પૂર્વે થયેલા કેટલાએક મહાનુભાવી જોસ્વામિવૃંદોએ તેમજ વિદ્વાન ભટ્ટોએ એવા સન્દિગ્ધ સ્થળોની સન્દિગ્ધતા સ્વતંત્ર લેખો લખી દૂર કરી છે. એવા કેટલાયે સ્વતંત્ર લેખો સામ્પ્રદાયિક અન્યભણ્ડારોમા વિરાજે છે. પ્રભુચરણ-સમ્પ્રાપ્ત ભગવદીય તેલીવાણાએ વેણુનાદ માસિકમા આવા કેટલાએક સંસ્કૃત સ્વતંત્ર લેખોની પ્રસિદ્ધિ કરેલી. શ્રીલાલભટ્ટજીએ આ રીતે કેટલાએક સન્દિગ્ધ સ્થળોની સન્દિગ્ધતા દૂર કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. ખીજા સ્વતંત્ર લેખકારોની અપેક્ષાએ શ્રીવાલભટ્ટજીમાં વિશેષતા એ છે કે—એવા સ્વતંત્ર લેખો પૃથક્ પૃથક્ ન લખતા નિર્ણયાર્ણવ નામના અન્યમાજ સંગ્રહિત કરી દીધા છે. મહાનુભાવીયોના ઉક્ત લેખો સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલા હોવાથી અને સામાન્ય જનતામા સંસ્કૃત ભાષાના જાનનો આછો પ્રચાર હોવાથી તેમજ સુબોધિનીજ વગેરે અન્ધોના વાચન વગેરેમા કેટલાયે સ્થળોએ શંકાઓ રહી જતી હોવાથી, એવા લેખોનું ગૂજરાતી ભાષાન્તર હોય, તેા કાષ્ઠક અંશે વાચન વગેરેમા સફળતા યાય. આ હેતુથી અત્યારે તેા નિર્ણયાર્ણવ અન્ધનું ભાષાન્તર આપવામાં આવે છે. તદનન્તર નિર્ણયાર્ણવ-પરિશિષ્ટ તરીકે અન્ય મહાનુભાવીયોના સ્વતંત્ર લેખોને ગૂજરાતીમા ઉતારવા પ્રયત્ન કરવામા આવશે—અનુવાદકઃ]

પ્રથમ ભાગ.

શ્રીગિરિધારી તનોતુ મજ્જાનિ ।

મનદુરંજન.

ટેડી પાંચ ચિરપર, વિવસન્તી જોતી લર,
તેથી ખૂબ જળકન્ત, જેમ મુખપય છે;
વીયાઓની ખાણ તેથી ઉગ્ગરા રાતે કરી,
અપય એ નેત્રોમીન, તન્દા ભરપૂર છે,
પ્રયુકેરા માધુર્યને, જેવા કાજ તથસેશ,
ભક્તરૂઢ દેર ચિત્ત, આનન્દ દેનાર જે;
ગિરિવરધારી, ચોર રસિકોના હૃદયના.

• બ્રાહ્મકૃષ્ણ પ્રશ્ન વ્હાવા, દાસ આ તેને લાગે.

શાસ્ત્રલિપિકીર્તિ.

શ્રીહરતામ્બુજમાં લઇ રમકપ્પ, નન્દાકુળે જે હરે,
શ્રીગોપીજનપૂજમાં મન હરે, તેનેય તે છેતરે;
“નાચો, ગોદક આપશું” ત્યમ કહે, ઇચ્છા કરે નૃસંભ,
તે શ્રીગાલકકૃષ્ણ નન્દતનય, કોડા કરે ચિત્તમાં.

અનુષ્ટુપ.

નમી શ્રીવલ્લભાચાર્ય, પ્રભુ શ્રીવિઠ્ઠલેશને;
જાણવા તેમની ભક્તિ, નિષ્કૃયાશુધ્ધ આ બને. ૩
સુગોધિની નિગન્ધે ને, લાખે પ્રકરણાદિમાં;
શુદ્ધિદોષ યજી જાહે, વિદ્ન-મણ્ડન-આદિમાં. ૪
સંશયો ટાળવા એ સૌ, કઈ આ કામ યતનથી;
શ્રીગોવર્ધનધારીના, ચરણાબજ-પ્રસાદથી. ૫
શ્રીમદ્વાચાર્ય-વયોનાં, તેમ શ્રીવિઠ્ઠલેશનાં;
જાણવા વેણ, એ ઇચ્છા, માટે કમ કરોજ ના. ૬

શ્રીમદ્વાચાર્યચરણોપે શ્રીસુગોધિનીજના આરમ્ભે રચેલી કારિકાઓમાંની પાંચમી કારિકા વિશે અહીં પ્રથમ વિચાર કરવામાં આવે છે.

આ જગતમાં જન્મેલા દૈવી જીવોને ભગવાનના તત્ત્વ સમજાવતું જ્ઞાન નથી. જ્ઞાન નથી એટલું બસ નથી, પરન્તુ વિપરીત જ્ઞાન યર્ષ ગયું છે. તેથી કરી કૃષ્ણચન્દ્રજીની ભક્તિ કરવા કોઈ પ્રવૃત્ત યત્ન નથી. આમ ભક્તિ કરવામાં પ્રવૃત્તિનાજ અભાવે એ ખિચારાઓનાં કોઈ પણ કામ સરેજ ક્યાંથી ? દૈવિજીવન આમ નષ્ટ થતું જોઈ તેવા જીવો ઉપર આચાર્યચરણોને અત્યંત દયા ઉત્પન્ન યર્ષ. આથી કરી પ્રભુભક્તિનું પ્રતિપાદન કરનાર શ્રીમદ્ભાગવતશાસ્ત્રનું યથાર્થ વિવરણ કરવાની ઇચ્છા યતાં શ્રીસુગોધિનીજની રચના કરી. એવો સામાન્ય નિયમ છે કે-અન્યકર્તા જે પ્રતિષ્ઠિત હોય તોજ તેનો અન્ય વિકાસમાં આદર પામે. આ પ્રતિષ્ઠિતતા બતાવવા અને તેને અંગે પોતે અહીં શામાટે અવતાર લીધો તે જણાવવા આ પાંચમી કારિકાનું રચન કર્યું છે. તેમાં સાધોસાય વિવ્રતિ રચવાની પ્રતિજ્ઞા પણ છે:—

अर्थं तस्य विवेचितुं नहि विमुर्विधानराद्राक्षते—

रन्यस्तत्र विधाय मानुषतनुं मां व्यासवन्द्रीपतिः ।

दत्तात्रां च कृपावलोकनपटुर्यस्मादतोऽहं मुदा

गूढार्थं प्रकटीकरोमि बहुधा व्यासस्य विष्णोः प्रियम् ॥

અન્યવાર્થ—તત્ત્વ-તે શીભાગવતનો અર્થ-અર્થ વિવે-જેનું મોક્ષ સુખ આપતું ગયું છે તેના લોકમાં જાવિતું-જાણવા કારણતે-વાણીના સ્વામી વૈશાનરાદ-આધિદેવિક અગ્નિ સિવાય અન્ય-ખીજો હિ ખરેખર વિષ્ણુ-સમર્થ ન-નથી. તત્ત્વ-ત્યાં યસ્માત-કેમકે શ્રીપતિ-લક્ષ્મીના સ્વામીમી કૃષ્ણચન્દ્ર દયાસવદ-શીવેદ્યાસહજી માણક માં-મને માનુષતનુ-મનુષ્યના જેવા દેવદાણો વિધાય-કરી ચ-અને જાણી-આગા દત્તા-ઈષ્ટ કૃપાવલોકનપટુ-કૃપાથી જોનાર યથા જાત-આથી અર્હ-હં મુદા આનન્દથી વ્યાસસ-વ્યાસજીને અને વિષ્ણો-પ્રજુને પ્રિય-પ્રિય એવો ગૂઢાર્થ-ગૂઢ અર્થ-વહુધા-અનેક રીતે પ્રકટીકરોમિ-પ્રકટ કરું છું.

તે શ્રીભાગવતના ગૂઢ અર્થને મેળવવા અર્થાત જળજવા આધિદેવિક અગ્નિ-વૈશ્વાનર એના મારા વિનાં અન્ય કોઈ સમર્થ છે નહીં. વૈશ્વાનરનું સામર્થ્ય શા માટે ? વૈશ્વાનર એ વાણીના પતિ છે, અને તેથી પ્રભુના મુખાવતાર છે. તે ભગવન્મુખજ ગૂઢ અર્થ જળજવા સમર્થ છે. શ્રીમહાપ્રભુજ અહીં એ આજ્ઞા કરે છે કે-હું અગ્નિસ્વરૂપ છું. અગ્નિ એ પ્રભુના મુખમાંથી પ્રકટ થયેલો છે. તેથી અગ્નિ એ પ્રભુનું મુખ છે. શ્રુતિ પણ કહે છે કે “ સુષમાગ્નિઃ ” અગ્નિ એ મુખ છે. એટલે પ્રભુના મુખ સિવાય બીજા કોઈનું ભાગવતાર્થનો પ્રકાશ કરવામાં સામર્થ્ય નથી. મૂળમાં વિવેકચિત્ત એમાં વિવે અને જ્ઞાનચિત્ત એવા પદ છે. તેમાં વિવેનો અર્થ જોઈએ. વિ-આત્યું ગયું છે વં મોક્ષસુખ જેમાંથી તે વિવેઃ ગતમોક્ષસુખ લોક, તેવા લોકમાં જાણીતું મેળવવાને અર્થાત જળજવાને, એવો આ એ પદોનો અર્થ છે. લોકમાં કલિકાલને લીધે દુષ્ટ શુદ્ધ યજ્ઞ જવાથી સાધનો બધાં વિરુદ્ધજ, પ્રભુથી પરાક્રમ્યુષ કરે તેવાંજ યજ્ઞ લાગ્યાં. આમ ચિત્તજ ન્યાં કેવલ મલિન બની ગયા, ત્યાં જ્ઞાન અને વૈરાગ્યનું તે નામનિશાન હોયજ ક્યાંથી ? આમ સમૂળગો અધિકારજ નષ્ટ યજ્ઞ જવાથી મોક્ષસુખજ શુભાવી દેવામાં આવ્યું. લોકની આવી ન્યાં સ્થિતિ છે, ત્યાં ભાગવતનો રહસ્યાર્થ મળવો ખડુજ મુશ્કેલ હોયજ, એટલે ભગવન્મુખાવતાર આધિદેવિક અગ્નિજ તેવા ગૂઢ અર્થને મેળવી આપનાર છે, એવું આ ઉપરથી સ્પષ્ટ દર્શિત થાય છે. જ્ઞાનચિત્ત એ પદનો સામાન્ય રીતે ‘જ્ઞાને’ એવો અર્થ થાય છે, એટલે શંકા થાય છે કે મેળવવાને જળજવાને, એવો અર્થ ક્યાંથી કાઢ્યો ? ખરેખર વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં ધાતુ પાઠ અઙ્ગ અને કોષને ગતે અઙ્ગ ધાતુ જવા તેમજ યાચવાના અર્થમાં છે, પરન્તુ શબ્દ શાસ્ત્રનો એક એવો નિયમ છે કે-એટલા ધાતુઓમાં જવાનો અર્થ હોય, તે બધા ધાતુમાં પ્રાપ્તિના અર્થ રહેશે હોય છે. એટલે અહીં ઉપરની શંકા નિર્મૂળ થઈ જાય છે. એટલે જાણીતું તે મેળવવાને જળજવાને એ અર્થ સુકાજ છે. અને તેથીજ આ શ્રીમહાભાગવતના અર્થને મારા સિવાય બીજો કોઈ મેળવવા સમર્થ નથી. અર્થાત કોઈ એ અર્થ કહીજ ન શકે.

આ પ્રમાણે શ્રીભાગવતના ગૂઢ અર્થનો પ્રકાશ કરવાનું સામર્થ્ય મારામાં વિચારી પ્રભુએ મને યમનુષ્યદેહ ધારણ કરાવી મારું પ્રાકટ્ય કર્યું.

૧. ઉત સ્વઃ પયજ્ઞ દદશં વાચમ્ એ શ્રુતિ સ્પષ્ટ સૂચન કરે છે કે જેમ પત્ની-પોતાના પતિ પાસેજ પોતાનો દેહ પ્રકટ કરે છે, તેજ રીતે વાણી પણ કોષનેજ પોતાનો અર્થ બતાવે છે. આમાં આપેલ દષ્ટાન્ત એજ બતાવે છે કે-વાણી પોતાના પતિનેજ સ્વ-અર્થ બતાવે. એ પતિ આધિદેવિક અગ્નિ છે. “ તત્સ્યાગ્નિરાત્સ્યં નિર્મિત્ર લોકપાલોઽવિશત્યદમ્ । વાચા સ્વાંચેન પ્રભુનું મુખ જાણ્યું. પોતાના વાણીરૂપ અંશથી લોકપાલ અગ્નિ તે પદને પ્રાપ્ત થયો “ ત્યાં વાણી અગ્નિનો અંશ છે, તે સ્પષ્ટ છેઃ-ત્રીપુરુષોત્તમજ મુક્તાદનિરજાયત પુરુષસૂક્ત વાચા વહેમુંલે શેષે (ભા. ૨-૬-૧).

૨ અર્થ એ ભગવદ્ગૂણ છે. શુભ એવા પ્રભુને અન્ય કોઈ પ્રકાશિત નજ કરી શકે. એ શ્રીવૈશ્વાનરમાં ગૂઢ અર્થ જળજવાની શક્તિ છે.-મહાપતિ શ્રીજયગોપાલસદૃષ્ટ

૩. ત્રીપુરુષોત્તમજ અહીં પૂજવાયક અર્ચ-બન ધાતુ માને છે. પ્રકટીકરણ એજ પૂજન.

૪ મનુષ્યદેહ ધારણ કરાવવામાં એ હેતુ છે કે-૧. લોકમાં ભાગવતાર્થ પ્રકાશ કરવો છે.

૨. નિરસાધન હોવાને પોતાની માફક પ્રભુમાં નિરોધ કરવો છે અને ૩. પોતાની પછવાડે અનુગ્રહમાર્ગનું સ્થાપનવડે ચલાવી કરવાનું છે.-શ્રીજયગોપાલસદૃષ્ટ.

વાર ! અહીં શંકા થશે કે-મનુષ્યદેહ એ હોય, તો તેમાં અવ્યયતા એ વગેરે હોયો હોય, તો પછી શ્રીભાગવતના મૂલ અર્થના પ્રકાશન જેવું ગંભીર કાર્ય સિદ્ધ કરવું કેમ બની શકે

આ શંકા લેશ પણ ટકી શકે તેમ નથી. પ્રશ્ન એ શ્રીમદ્ભાગવતની રચના માટે પોતાના જ સ્વરૂપવાળા જ્ઞાન શક્તિ જેમાં મુખ્ય છે તેવા શ્રીવેદવ્યાસજીને પ્રકટાવેલા, તેજ રીતે શ્રીમદ્ ભાગવતનો અર્થ પ્રકટ કરવા મનુષ્યના જેવો દેહ ધારણ કરાવી માફ એટલી અવતરણ કરાવ્યા આમ મનુષ્યદેહ મને પ્રાપ્ત થયો હોવા છતાં હું મનુષ્ય નથી, કિન્તુ ભગવદવતાર છું. આવો અર્થ આમાંથી સ્પષ્ટ હસિત થાય છે. શ્રીયુગ્મસાધજીએ શ્રીવેદભાષ્યકર્તા “વસ્તુતઃ કૃત્ત્વ એવ પ્રાદુર્ભૂતો મવાન” આચાર્યશ્રીને કહ્યું છે કે-“વસ્તુ રિયતિયે આપ કૃષ્ણજ પ્રકટયા છે.” એથી સ્પષ્ટ જણાયું આવે છે કે-શ્રીઆચાર્યચરણેયે મનુષ્યદેહ ધારણ કર્યો હોવા છતાં, અલૌકિક લક્ષણોથી યુક્ત છે. એઓશ્રીમાં લૌકિકતાનો લેશ પણ નથી.

વાર ! પ્રશ્ન એ તો શ્રીમદ્ભાગવતની રચના કરવા માટે શ્રીવ્યાસજીને શ્રીનારદજીદ્વારા આગ્રા આપેલી, અને તેથીજ શ્રીવ્યાસજીએ ભાગવતની રચના કરી. પરન્તુ આચાર્યશ્રીને ભાગવતનાર્થ પ્રકાશ કરવા કેણે ઉપદેશ આપ્યો ? તેનો ખુલાસો આચાર્યશ્રીએ આપે છે કે પ્રશ્ન એ મને આગ્રા આપી. ભગવાને મને સાક્ષાત આગ્રા આપી. પરમપરાગત આગ્રા નથી.

હીક પણ, બસા ! નારદજીએ જ્યારે વ્યાસજીને ઉપદેશ આપ્યો, ત્યારે વ્યાસજીએ સમાધિદ્વારા મળેલા સામર્થ્યને લીધે સમાધિભાષારૂપ શ્રીમદ્ભાગવતની રચના કરી પરન્તુ શ્રીમદ્ભાગવતજીએ ભાગવતનાર્થપ્રકાશ કરવા શા સાધન કર્યા ? તેનો ખુલાસો મૂળમાં સ્પષ્ટ છે કે-પ્રશ્ન એ શ્રીમદ્ભાગવતજી ઉપર કૃપા કરી દર્શન આપ્યાં. આ કૃપામય દષ્ટિથી મળેલી શક્તિને લીધે બીજા કાંઈ પણ સાધનની દરકાર રાખ્યા વિનાજ તેઓશ્રીએ આ સુખોદિનીજીવં રચન કર્યું. આમ સ્પષ્ટ થાય છે કે-પ્રશ્નનો અનુગ્રહ આચાર્યશ્રી ઉપર હતો, અને આ અનુગ્રહને લીધેજ કૃપામાર્ગના આચાર્ય ચવાનો એઓશ્રીને લાભ મળ્યો.

મૂલ અર્થ પ્રકટ કરવામાં અનુગ્રહરૂપી સાધનની જરૂર હતી. તે સાધન મળી ગયું એટલે મૂલ અર્થ પ્રકટ કરવા મોક્ષો મળ્યો. આમ સિદ્ધ થાય છે કે-શ્રીમદ્ભાગવતજીએ અનુગ્રહમયે કરેલા આ પ્રકાશનમાં સ્વચ્છદિકવિયત કાંઈ પણ કંઈ નથી. એથીજ ને કાંઈ કંઈ છે, તે પ્રમાણ છે.

કહાય માનો કે-આચાર્યશ્રીએ આપેલો અર્થ તેના કર્તા શ્રીવ્યાસજીને તેમજ કૃપાદર્શનનાર પ્રશ્નને સમ્મત નહોય, તો નકામો થઈ પડે. પરન્તુ તેમ નથી. એ અર્થ શ્રીભાગવતમાં સિદ્ધ થતી કેટલીક લીલાઓ કેટલાકને ઉભટા સ્વરૂપે દેખાય, તેના મથાર્ય રચાપન કરવાને તેઓશ્રીએ શાસ્ત્ર, સ્કન્ધ, પ્રકાળ, અષ્ટાંગ, વાલ્મેય, પદ્મ અને ભાર્ગવ એ સાતેકમાં કેમાંય પણ વિશેષ ન આવે તેવી રીતે સમ્પૂર્ણ વિચાર કર્યો છે, અને ત્યારબાદજ સ્પષ્ટ અર્થ બતાવ્યો છે. આવી સ્થિતિ હોવાથી શ્રીવ્યાસજી તેમજ પ્રશ્નને એ જમતો છે.

આ રીતે આ કારિકાથી આચાર્યવર્યોયે ત્રણ વાત બતાવી છે:-

૧. પોતાના અવતારનું પ્રયોજન
૨. શ્રીભાગવતનાર્થની સર્વોત્કૃષ્ટતા અને
૩. દુર્લભ એવા પોતાના અ-ચર્ય વિદ્વાનોમાં આદરરૂપિત્વ.

૧. પ્રશ્નની રહસ્યમય લીલાઓ જ્ઞાનશક્તિથી પણ પ્રકટ કરી શકાય તેમ નથી, તેથીજ પ્રશ્ન એ પોતાના મુખનેજ એ લીલાઓ સ્પષ્ટ કરવા મુચન કર્યું. આથી મદ્ભાગવતજીને ને કાંઈ કંઈ છે તે તેઓશ્રીદ્વારા રચ્ય પ્રશ્ન આગ્રા કરે છે. એ સૂચન આમાં છે. શ્રીજયગોપાલસહ.

વિવેચિતું તે રચયે' અગોયે' વિવે-ગત મોક્ષમુખ લોકમાં, અવિતુ-ગણવાને એમ બે પદ બિન્ન લીધા છે. તેને બદલે વિમ્બિચુ ધાતુ પરથી હેત્વર્થે વિવેચિતું કરી "વિવેચન કરવા" એવા અર્થ લઇ, વિવે પદ જુદું ન લઇયે. વ્યાકરણની નજરે વિવેચિતું એ અસિદ્ધ છે, પરન્તુ આચાર્યશ્રી પ્રભુમુખમાં રહેલા અગ્નિના અવતાર છે, એથી એમણે જે પદપ્રયોગ કર્યો હોય, તે આર્થ છે-અપૌકિક છે. તેમાં પૌકિક વ્યાકરણાદિથી દોષ આવવા સમ્ભવજ નથી વળી આચાર્ય એ તો ભગવદ્રૂપ છે. "ભાચાર્યચૈત્યવપુષા સ્વગતિં ધ્યનક્તિ" (ભાગવત) આચાર્ય સ્વરૂપે પ્રભુ પોતાની ગતિ વ્યક્ત કરે છે " આવી સ્થિતિ હોવાથી સહુદયો વિચારશેજ કે આમાં દોષગન્ધ નથી. આચાર્યના દરેકે દરેકે કાર્ય ભગવન્મયજ હોય છે.

આ ઉપરથી એક વાત ખાસ ખ્યાનમાં આવી જશે કે-આ કારિકામાં આચાર્યશ્રીયે પોતે પોતાના અવતારાદિકનું પ્રયોજન કર્યું છે. તેમજ તે રીતે પોતેજ ભાગવતનો ખરો અર્થ કહી શકે, બીજા નહીં, એવું સૂચવ્યું છે. તેમાં પણ કશો દોષ આવી શકે તેમ નથી. શાસ્ત્રમાં જીવજ જે પોતાની મહત્તા કે ચોખ્ખતા સ્વમુખે કહેવા બેસે છે, તો તે મિથ્યા હોવાથી નિન્દવા લાયક છે. પરન્તુ પ્રભુના વાક્યોમાં પોતાની યોગ્યતા કે મહત્તાનું કથન હોય, તો તે દોષ નથી, કેમકે તેમાં કશી અતિશયોક્તિ નથી હોતી મથાર્થે વસ્તુજ બતાવી હોય છે. જે આમ ન સ્વીકારિયે' તો "મત્ત પરતરં નાસ્તિ (ભ. ગી.) "મારાથી અન્ય કોઈ નથી" એ વગેરે અનેક રચણે પ્રભુયે સ્વમુખથી પોતાની મહત્તાના શબ્દો સ્વમુખે કહ્યા છે, ત્યાં સર્વજ્ઞ પોતાના વખાણુ કરવાનો દોષ આવી પડે. પ્રભુવાક્યો સત્યાર્થનું પ્રતિપાદન કરનારા હોવાથી તેમાં દોષને અવકાશજ નથી હોતો.

(આલ.)

શ્રીપુરુષોત્તમ માસ.

૯

શ્રીકૃન્દાવનચન્દ્ર રસરૂપ શ્રીપુરુષોત્તમના બહિરસથી પૂર્ણ વૈષ્ણવજનો જગત્તા જૌતિકે વિષયોને ઇન્દ્રિયસ્પર્શથી અવગ રાખવા મથન કરતા એવા તપસ્વિઓ, અશનને છોડી ઇન્દ્રિય-દમન કરવા મથતા ઉપવાસીયો, ચિત્તચ્ચિત્તને જહારથી એચી અંતમુખ કરવા મથતા હઠામઢી યોગીઓ, આંખોને બંધ કરી ખ્યાનરથ દશામ્બ એકાન્તમાં સમય ગાળતા ખ્યાનીઓ, વાણીના વ્યવહારને બંધ કરી મૌન દશામાં રહેતા મુનિઓ અને માળા લઇ એકાન્તમાં રહેતા જપ કરનારાઓ પોતાના ઇષ્ટ વિષયને સિદ્ધ કરવા જે અઢી વર્ષ ઉપર દૃષ્ટિ કરી રહ્યા હોય તેજ આ પુરુષોત્તમ માસ ! તેનો ત્રણ રીતે વિચાર કરી સકાય આધિભૌતિક ચાન્દ્ર અને સૌર બે જાતની વર્ષ ખજુરીમાં અત્તર પ્રમત્તિ વર્ષ ખગતા, પ્રત્યુ, ક્રપટિલો, દેરસર, ચ્યાપ અને ખદ્ધુ આપ્ત, અને માસ તે ન મળે, તેથી સૌર (સૂર્ય સંક્રાન્તિથી નીકળતું) વર્ષ અને માસ વૈદિકકાર્યમાં ઉપયુક્ત છે. અને તે મુજબ ગણતરીથી દર અઢીવર્ષે ચન્દ્ર, સૂર્ય અંતર સિદ્ધ કરવા જે માસમાં પ્રતિપદથી અમાસ સુધી સૂર્ય-સંક્રાન્તિ ન પ્રવેશે એવા વધારાનો માસ દર અઢીવર્ષે નીકળે જેથી દરવર્ષે લગભગ બાર દિવસનું ચાન્દ્ર સૌર વર્ષનું અંતર કપાતા વર્ષ-ઋતુનો મેળ બેસે. આજ પદ્ધતિથી

૧. પ્રભુયે ગૂઢ અર્થને પ્રકટાવવાની આજ્ઞા આપી છે, તેથી મુદ્દા શબ્દ વાપર્યો છે, તે આનન્દ અર્થના પ્રાકટ્યમાં હેતુરૂપ છે. યજુર્ રીતિ પ્રકટાવવામાં અર્થ-બોધને પ્રિય છે, તે હેતુ છે.

શ્રીપુરુષોત્તમજી,

૨. શ્રીપુરુષોત્તમજી, બે પદ જુદાં માને છે.

અંગેએ સમાનાન્તર વ્યવસ્થાથી ૩૬૫ દિવસનું વર્ષ કરી નાંખ્યું હતું. તે પ્રમાણે સૃષ્ટિકર્મમાં ત્રીય માસે મળતા એક વધારાનો માસ આધ્યાત્મિક-મનુષ્યમાન સંસાર ચારી રીતે નિભવાં સાથે અંતરમાં ધ્વજરતે ઝાળખવા કે મુક્તિ પામવા ઉત્સુક હોય છે. અને તેથી તેમને પ્રત્યેક દિવસે કાંઈને કાંઈ સંસારની ઉપાધિ લોકવેદની હોય છે. જેથી આ પુરુષોત્તમ માસમાં સૂર્યસંક્રાન્તિ નહિ હોવાથી કોઈ પણ વૈદિકકાર્ય આમાં થઈ શકે નહિ, તેથી અઢી વર્ષે આ એક માસ લૌકિક વૈદિકથી ઉત્તમ વસ્તુ શોધના સાધનરૂપ થઈ પડે. કારણ વિવાહ ઉપનયન કામ્યયજ્ઞો ઇત્યાદિ કોઈ પણ લોકવેદસાધ્યકર્મ આ અસંક્રાન્તી માસમાં થઈ શકે નહિ. જેથી આધ્યાત્મ નિરૂતિ માટે વૈદિક બાધા વિનાનો આ સમય તે પુરુષોત્તમ માસ તેથી તેના ચાર નામ પ્રચલિત છે. ૧ પુરુષોત્તમ માસ—(એ આધિદેવિક વિચારણામાં સિદ્ધ થયો.) બાકી ૨. અધિક માસ, ૩ મહામાસ, ૪ અપર્વણ માસ, બાર માસનાં નામ સૂર્ય જે નક્ષત્રનો હોય તે ઉપરથી પડ્યાં છે. જેથી રીતે કૃતિકાથી કાર્તિક મૃગશીર્ષથી માર્ગશીર્ષ પુષ્યથી પોષ મધ્યથી માઘ ફાલ્ગુનથી ફાલ્ગુન ચિત્રાથી ચેત્ર વિશાખાથી વૈશાખ જ્યેષ્ઠાથી જ્યેષ્ઠ અષાઢથી આષાઢ, શ્રવણથી શ્રાવણ, ભાદ્રપદથી ભાદ્રપદ, અશ્વિનીથી આસો, વિગેરે તેમ આ માસમાં કોઈ પણ સંક્રાન્તિનો સૂર્ય બદલાતો નહિ હોવાથી એ વધારાનો માટે અધિક અને સૂર્ય એ દિશાઓ રથાવર જંગમ, ઇત્યાદિ તમામ જગતનો વિભાજક હોવાથી પતિ મનાય છે, અને એ સૂર્ય આ માસનો સ્વીકાર નહિ કરે તો હોવાથી આ મહામાસ ગણાયો, પર્વણી, સૂર્યસંક્રાન્તિ નહિ હોવાથી અપર્વણ ગણાયો. એટલે સદિશમાં લોકવેદથી અસગ સમય મળતાં ઇષ્ટ વિષયસિદ્ધ કરવા અભિલાષુક માટે આ માસ સૃષ્ટિકર્મમાં અસગ પડ્યો.

આધિદેવિક—આને માટે બૃહત્પરદીય પુરાણના પુરુષોત્તમમાસ માહાત્મ્યમાં કથા છે તે વિચારીશું. જગત્ત્રી પ્રત્યેક વસ્તુમાં તેના દહિગોચર જણાતા ભૌતિક રૂપની અંદર યુક્ત રહેલું તેનું આધિદેવિક સ્વરૂપ છે. તેવો આધિદેવિક ચારૂનો નિયમ છે તે પ્રમાણ મુજબ આ અધિક પડેલા માસના સ્વરૂપવાળા પુરુષ કે જે સૂર્યસંક્રાન્તિ વિનાનો હોવાથી તેના સમયમાં કોઈપણ કર્મ થતું નહિ હોવાથી આ માસ વેદ વિધિ વિનાનો એટલે મદ રૂપ છે, એમ લોકો કહિતું થઈ. કારણ જનસ્વભાવ નીચી દહિવાળો છે એમ સિદ્ધાન્ત હોવાથી જે માસમાં વૈદિક કાર્ય ન બની શકે ત્યાં સ્વાભાવિક જ જનસમાજ વિષયપરાયણ થશે અને સૂર્યસંક્રાન્તિ ન હોવાથી વૈદિક ક્રિયા માટે તો આ નિરૂપયોગી છે તેમ ધારી આ મહામાસ ધાર્મિક જનને બળાત્કારે વિતાવવા જેવો ભારરૂપ થઈ પડ્યો એટલે તેની તમામ જગતમાં હામફામ નિન્દા થવા લાગી. આથી પોતે આત્માને ધિક્કારપાત્ર થાને નિરર્થક ગણવા લાગ્યો અને જેમ બીજા માસને સૂર્ય સ્વીકાર્યો તેમ મને પણ કોઈ દેવ સ્વીકારે તો સ્વામીવાળો ચાઉં આવી ઇચ્છા કરી.

વેદુક લોકમાં ભગવાન વિષ્ણુને શરણે ગયો. ભગવાન વિષ્ણુએ પોતાને શરણે આવેલા આ માસનો સ્વીકાર કર્યો પણ પોતે વેદુક વાસી શ્રીવિષ્ણુ સત્વગુણપ્રધાન દેવ હોવાથી અને પોતે શ્રવણ નક્ષત્ર શ્રાવણ માસ અને ફાલ્ગુની તિથિના અધિપતિ હોવાથી આને સ્વીકારી શ્રાવણ માસ સમાન રાખવો કે કેમ વિગેરે વિચારી અને રસાધિપતિ ગાંધોત્કાચી આનંદપદ શ્રીપુરુષોત્તમ નિરૂપણ પરમાત્માને શરણે લઈ ગયા અને ત્યાં જઈ વિનંતિ કરી કે પ્રભો ! તમામ દેવોએ માસ ઋતુ અયન દિવસ-વારને પોતાના કરી પોતે તેના સ્વામી બન્યા છે. આ સંક્રાન્તિ વિનાનો માસ લોકમાં મહામાસ નામથી ગણાય છે. તેનો સ્વીકાર કોઈ કરતું નથી માટે આપ તેનો સ્વીકાર કરો. પોતાને શરણે આવનારનો સ્વીકાર કરવો, આ શ્રીપુરુષોત્તમનો કર્મ હોવાથી આને

તેનો સ્વીકાર કરી અને તેને પોતાનું નામ આપ્યું આથી આ મહામાસ પુરુષોત્તમ માસ એમ કહેવાયો અને ભગવાન ભક્ત એકરૂપ હોવાથી પોતે જેમ પતિતો ઉદારી શકે તેમ આ માસ પણ ઉદારી શકે તેમ તેને માહાત્મ્ય દાન કર્યું તે પછી,

યે યથા માં પ્રપત્તે તાસ્તથૈવ મજ્જામ્યહમ્ । મગવદ્ગીતા ૪ । ૧૨.

મામુપાશ્રિત્ય કૌન્તેય યેડપિ સ્યુ પાપયોનયઃ । મ. ૧૦ અ. ૩૧

હિયો વૈદ્યાસ્તથા શ્વાસ્તેડપિ યાન્તિ પરાગતિમ્ ।

ઉપર્યુક્ત શીભગવદ્વાક્ય પ્રમાણે જેટલાનો ઉદાર શ્રીપ્રભુ કરી શકે તેવીજ રીતે શ્રીપુરુષોત્તમ માસ પણ કરી શકે એમ સિદ્ધ થયું એટલે આ માસ ગોસાકાધીશ પરમકાશપત્ર પ્રમાણ રૂપ આનન્દધન રસરૂપ શ્રીકૃષ્ણ-પુરુષોત્તમનો સ્વીકાર્થ થયે.

યસ્માદ્ધરમતીતોદમશ્ચરાવપિચોત્તમઃ મગવદ્ગીતા અ. ૧૫ ૧૬.

અતોડસ્મિ લોકે વેદે ચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ

આ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાનનું સ્વરૂપ શીભગવદ્ગીતા ૨૫૯ કહે છે.

એ આ માસના પુરુષોત્તમ નામ ઉપરથીજ ૨૫૯ શ્લોક જન્ય છે. આ રીતે આગિદૈવિક રૂપ શ્રીપુરુષોત્તમ માસ ભગવતીય અણ્યાયો-જેની આગિદૈવિકતા ઉત્તમ હોય તેનું આધ્યાત્મિક આધિ-ભૌતિક તદ્દરૂપ હોય છે એ વાત ૨૫૯ છે. આ મંત્રાણનું આગિદૈવિક ઉત્તમ છે તેમનું આધિભૌતિક જળ પણ પાપનાશક છે. સિદ્ધાન્તધુકતાવધીમા શ્રીમદ્દાચાર્યચરણે આ બાબત ૨૫૯ કરી છે. આ મથ જનતા વિચારોથી શ્રીપુરુષોત્તમ માસનું સ્વરૂપ ખ્યાનમાં આણ્યું. હવે તેના માહાત્મ્યનો વિચાર કરીયે—

સંસારને અનિત્ય ગણી પ્રજાપ્રાપ્તિ માટે ઈચ્છા કરતા તમામ ધાર્મિક જનો પછી તે ગમે તે ધર્મ કે સંપ્રદાયના હોય તો પણ આ પુરુષોત્તમ માસને વિશેષ રૂપે માને છે અને તેમાં કઈ ને કંઈ વિશેષ ધર્મ આચરણ કરી પોતાનું સાધ્ય સિદ્ધ કરવા પ્રયાસશીલ થાય છે. આથી અનૈતિક ગણાતી આ ભારતભૂમિના તમામ વિભાગોમાં શ્રીપુરુષોત્તમ માસ એ દાદશ માસ અને ત્રીશ તિથિઓનાં વિશેષ ધર્મ હોઈ શકે તેમ પ્રમાણ સિદ્ધ છે. એટલે તેની સારેનો ધર્મ સંબંધ તમામ ધાર્મિક પ્રજાને જો કે હોઈ શકે છે અને પોતપોતાની માન્યતા પ્રમાણે ધાર્મિક સંપ્રદાયિક સંજ્ઞાન પોતાની સાધ્ય વસ્તુ સિદ્ધ કરવા આ માસને અમૂલ્ય અવસર માને છે અને દાન, વ્રત, જપ, તપ, સંયમ સૌન ઉપોષણ ઉપાખ્યાય પ્રત્યાહ્નિ નિવ્રત બ્રહ્મ આદિ છે અને સાસારિક વિષયો-જેવા કે અશ્વન પાન વિલાસ ઇલાદિ ન્યૂન કરી આ માસ ધાર્મિક રીતે ગાળવાથી પોતપોતાની કૃતકૃત્યતા માને છે. તેના ફલવિમાર આપણે આગળ કરીશું.

પણ આટલા વિવરણથી એ તો સિદ્ધ થયું કે જેમ શીભગવતને તમામ ધાર્મિક પુરુષો આર્થ મન્ય માને છે પણ વૈષ્ણવોનું તો તે પરમદેવ છે તેમ શ્રીપુરુષોત્તમ માસ સાથે વૈષ્ણવોનો સંબંધ સવિશેષ છે એ તેના નામ ઉપરથીજ સિદ્ધ થાય છે. જે ક્ષણક્ષણાતીત શ્રીપુરુષોત્તમના હિપાસકો છે તેને તો આ અપ્રતિમ ભક્તનો સમય પ્રાપ્ત થતા તે શ્રીપુરુષોત્તમના સેવા સમરણમાંજ તેનો સમય (માસ) વ્યતીત કરે.

દાન, વ્રત, જપ, તપ, સ્વાધ્યાય, મૌન, સંયમાદિક જેમ અંગો છે પણ મુખ્ય ધર્મ તો શ્રીપ્રભુસેવન છે તેમજ વૈષ્ણવો પણ અસંકાત આ શ્રીપૂર્ણપુરુષોત્તમ પ્રભુનો પુરુષોત્તમ પ્રાપ્ત થતા પોતાનું મુખ્ય કર્તવ્ય જાણેલા હતા આથી એ શ્રીમદ્દાચાર્યઆચાર્યસાર વિવિધ

મનોરથોથી પ્રભુસેવામાં તેને પૂર્ણ કરે છે એટલે 'શ્રીપુરોત્તમ' માસમાં 'પારે' માસના 'વાર્ષિક' મનોરથો કરી વિવિધ સામગ્રીથી શ્રીપ્રભુને રીઝતી વિવિધ લીલાઓ સાધેના મનોરથ ઉત્સવ માની તેનાં દર્શન કરી જેમ વ્રત આદિ ધર્મવાળા માસ ઉપોપજ્ઞથી અંદા વર્ષ ઉપોપજ્ઞ કર્યો તેમ માને છે તેમ શ્રીપ્રભુલોકોનાં પંજુ પારે માસનાં ઉત્સવોથી પ્રભુને લાંઘ લગવી તેમાં વિશેષ રસ મસ્ત જની માનસિદ્ધિ કરે છે એને એ પ્રમાણની આગ પૂર્ણ છે.

હવે પુષ્ટિપુરોત્તમા સાથે એટલે શ્રીપુષ્ટિમાર્ગના સિદ્ધાન્તો પ્રમાણે શ્રીપુરોત્તમ માસનો સંબંધ તપાસીએ. કાષ્ઠપજ્ઞ સાધનોથી વચ નહિ થતા બાવાધીન બગવાન જેમ શ્રીમુરહાસજી મજલ્લીમાલ માલિકદેવ । એ કીર્તનથી સિદ્ધ એવા શ્રીપ્રભુ નિસ્તાપન શરણે પડેલા જીવોના પ્રથમ સ્વીકાર કરે છે તેમાં પજ્ઞ વિશ્વાસુ અને શરણે પડેલા સાત્ત્વિકરાજસ તામસ જીવોનાં પહેલાં તામસનો સ્વીકાર કરે છે. કારણ સાત્ત્વિકને સત્ત્વજ્ઞથી ઉત્પન્ન થતું પજ્ઞ અભિમાન હોય છે. તામસ પોતાનો ઉદ્ધાર પ્રભુકૃપા ઉપરજ છોડે છે. કારણ પોતાનું કષ્ટપજ્ઞ બળ તેને લાગતું નથી. એટલે તામસમાં જે દૈન્ય દેખાય છે તેવું સાત્ત્વિકમાં આવતાં વાર કાગે છે. સનકોદિક મુનિઓ પૈકું લોકમાં ગયા અને દ્વારપાલોએ શેકતાં તેમને શાપ દીધો. આતુજ નામના સાત્ત્વિકતાનું અભિમાનઆના પ્રમાણ તરીકે શ્રીદશમસ્કંધનિરોધલીલામાં પ્રથમ તામસજનો (ત્રીગોપગોપી ઇત્યાદિ) કે જે વેદ આચાર ઇત્યાદિ કાષ્ઠજ જ્ઞજ્ઞતાં નથી તેનો નિરોધ છે. પછી રાજસ અને પછી સાત્ત્વિક નિરોધ છે. દૈન્ય ત્વતોષવ્રતનમ્ । તાલે દ્વિજર્વ દેશાંત્રવિલ્લે ચામુરામજાઃ પ્રાણનાયમુ કુન્દસ્વ મા. ૭ સ્કં. ૫ બલ્યાય એ શ્રીપ્રહલાદજીનું વચન 'પજ્ઞ' આને સ્પષ્ટ કરે છે. આથી નિસ્તાપન અવરથામાં શ્રીપુરોત્તમને શરણ પડેલા આ અધિકમાસ સર્વોત્કૃષ્ટ બન્યો તેમાંજ શ્રીમગવાનની કૃપાનું માહાત્મ્ય સમાઈ જાય છે.

આ રીતે તમામ ધાર્મિક પ્રજા વિશેષમાં જંપ તૃપ સંયમ વ્રતદાન વેદપાઠ ઇત્યાદિક પોતપોતાના ઇષ્ટ વિષયોને વિશેષ રૂપે આંદરી મફજ કરે છે. પજ્ઞ વિશેષ તો પુરોત્તમ માસ પુરોત્તમનો કૃપાપાત્ર અને તેમાં પુરોત્તમનીજ સેવા ? એ સર્વોત્કૃષ્ટ સુરસ છે.

શ્રીપુરોત્તમ માસનાં મહાત્મ્ય સ્કંદપુરાણ પદ્મપુરાણ અને સ્કન્દનારદીય પુરાણનાં આ લેખકને પ્રાપ્ત છે. સર્વ પ્રચલિત અને જેની બાબાઓમાં ટીકા થઇ છે તે સ્કન્દનારદીય પુરોત્તમ માહાત્મ્ય છે તેનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન પુરોત્તમ માહાત્મ્ય સાંભળવાનો વિધિ હોવાથી અને દરેક પ્રવૃત્તિના જીવે તે સાંભળવા અશક્ત હોવાથી આ રચણે કરીએ તો તે અરથાને નહિ ગંજાય.

સ્કન્દનારદીય પુરોત્તમ માહાત્મ્યમાં જે કથાઓ છે. એક શ્રીપુરોત્તમ માસના અપમાનની અને બીજી પ્રોતોતમ માસના સન્માનની છે. તેમને મળેલા ફલો તેમાં સમાવેશ છે. આરંભમાં પુરોત્તમ માસ જ્યારે જગતમાં મલમાસ ગણાવા લાગ્યો ત્યારે શ્રીવિષ્ણુને શરણે જઈ તેમને સાથે લઈ શ્રીગોલોકધામમાં શ્રીપુરોત્તમને શરણે ગયો. આમાં પજ્ઞ પુષ્ટિમાર્ગસ્કંદસ્વ છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં શ્રીપ્રભુનો સંબંધ સ્વતઃ નથી, શક્તદ્વારા છે. જે શક્તદ્વારા છે, તે દદ થાય છે. સ્વતઃ જીવને પ્રભુનો સંબંધ અશક્ય છે. મોટેજ પોતાની મેળે વૈષ્ણવો શીઆચાર્યદ્વારા પ્રભુ શરણે જાય છે જેમ શ્રીસ્વામિની સંબંધથી શરણે આવેલા જીવને શ્રીપ્રભુ સ્વીકારે છે તેમજ શ્રીવિષ્ણુ દ્વારા શરણસ્થ અધિકમાસને શ્રીપુરોત્તમે સ્વીકાર્યો અને પોતાનું માહાત્મ્ય સર્વે અને આપ્યું—

ભક્તનુ ચન્માન કરવાં કરતાં અપમાન કરવારનાં તમામ સાધનો વ્યર્થ થાય છે. જેમ દુર્વોસામુનિ દ્વાદાશુત્તના આદિકારથી અંજરીય રાજાને દુઃખ દેવા ગયા. પણ પ્રભુ ભક્તોની હોવાથી ઉદ્ધતું તેમને જ ખમતું પડ્યું તેથી આ સંબંધી કથા છે.

પાંડવો જ્યારે વનમાં હતા. તેમને મળવા શ્રીકૃષ્ણ આવ્યા, તેમના પ્રત્યે તેમનાં દુષ્ટોનું કારણ કહેતાં શ્રીભગવાને જ્ઞાન્તિમાં એક અધિકમાસ ખાલી ગયો તેમ કહ્યું. તેમજ પાંડવોની ત્રિપ પત્ની સતી દ્રૌપદીએ જત જન્મમાં શ્રીપુરુષોત્તમનું અપમાન કરેલું તેથીજ તે પાંચ પતિવાળા અને દુષ્ટી યદુ તે કથા છે.

દ્રૌપદીજી જ્યા જન્મમાં મેધાવી નામના બ્રાહ્મણની કન્યા હતી, વનમાં મેધાવી બ્રાહ્મણ અને પુત્રી જન્મે રહેતાં હતાં, તે યુવતી યદુજીના તેને યોગ્ય પતિ ન મળવાથી પિતા સોધમાં નીકળ્યો, તેને યોગ્ય પતિ સાથે પરણાવી પિતા નિશ્ચિન્ત અને તે પહેલા પિતા મરણ પામ્યો. એકાકીની આ જાળા ખૂબ મુશ્કેલી લાગી, તેને સાચી સલાહ આપે તેવું પણ વનમાં કોઈ નહોતું. આખરે તેણે તપ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ તે અરસામાં ત્યા પરમ ક્રોધી સંકરના અંશરૂપ અનુસ્યા ઝરારત્ન મુનિ દુર્વાસા આવ્યા તેમની યોગ્ય પરિચયો કરી ચોતાને પતિ મેળવવા માટે કંઈ ઉપાય મેધાવીની પુત્રીએ પૂછ્યો જવાબમાં મુનિજીએ શ્રીપુરુષોત્તમ માસ જે ત્રીજેજ મહિને આવતો હતો તેવું માહાત્મ્ય સંભળાવી. તેમાં યથા લાભ મળતાં ક્ષણ પુષ્પાદિકથી પણ લાવપૂર્વક શ્રીપુરુષોત્તમની આરાધના જતારી. પણ લાવિદોષથી કે મુનિએ આવો સંક્ષિપ્ત ઉપાય જનાઓ તેથી અવગણના કરી મુનિના વચનને મેધાવી પુત્રીએ ન માન્યું. અને પરિણામે શ્રીસંકરની આરાધના કરી ઉપ તપ કર્યું. તપના પરિણામે ભગવાન સંકર મહાદેવ પ્રસન્ન થયા. આપુરે બનેલી આ જાળાએ પાંચ વખત પતિ માગ્યો જેથી ભગવાન મહાદેવજીએ પાંચ પતિ આપ્યા. આ પ્રમાણે ભક્તના અપમાનથી તેની વાણી ફળી. અને પાંચ પતિવાળા છતાં સતી મતવાળી ગણાઈ.

આ પ્રસન્ન ઇન્દ્રરાજએ કરેલું શ્રી મિરિસાજનું અપમાન અને દ્વાંસાએ કરેલા અંબરીપના અપમાન સાથે મળે છે.

શ્રીજી કથા દરમિયાન રાજની છે. દરમિયાન નામે એક સત્યધર્મપરાયણ રૂઢ રાજ કે જેને શુભમુંદરી નામની રાણી અને ચાર પુત્રો હતા. લોક સુખથી એ પૂર્ણ હતો. તે મૃતયા રમવા ગયો અને વિશ્રાંતિ માટે એક ઝાડ નીચે એડેલો ત્યાં નાનો સરખો શુક (ચોપટ) તેને વિષયાનંદુલ્લસાઈતવાનીય મૂલતે. નચિન્તયસિ તત્ત્વં ત્વં તત્ત્વં પરત્વેષિ. (વિશ્રમાન વર્તમાન અતુલ્ય મુખ જેમને તું તત્ત્વ વિમાર કરતો નથી તો પરમાત્માને કેમ પામશે?)

ઉપર પ્રમાણેનો સ્લોક વારંવાર કહી ગયો. રાજને ખૂબ મિંતા થઈ. જ્યા વિચાર છૂટી ચોપટની વાણી યાદ આવી. ઘેર આવી અર્ધ કાશને ભૂંચી આ એકજ વિચારમાં રાજ મગ્ન અગ્યે. તેજે યેજ્ય પ્રસન્ન ન અગ્યે તેજ વગરે ચિંતા કરવા લાગ્યો. પરિણામે તેજે સ્વં વાત્સીકિ મુનિ આવ્યા તેમને પણ ઉપર પ્રમાણે પૂછ્યું. મુનિએ સમાધિથી તેવું પૂર્વ જીવન તપાસી કહ્યું રાજનું જ્યા જન્મમાં તું કહેવ નામનો બ્રાહ્મણ હતો, તારી આ પત્ની ચોતમ પુત્રી. ચોતમી નામની હતી, તમારે ત્યાં પુત્રાન હોવાથી તે પુત્ર માટે અનાથ તપ કર્યું આખરે તને ભગવાન પ્રસન્ન થયા ને કહ્યું તારા લાભમાં પુત્ર નથી તે સિવાયનું ક્ષીપુ વરદાન માત્ર પરિણામે બ્રાહ્મણને મૂર્ખા આવી અને પુત્રજ માગવા લાગ્યો ત્યારે શ્રીમદ્ગણે વિનંતિ કરી તેથી શ્રી ભગવાને ભાગવતના ૭૬ સ્કંધમાં ચિત્રકેતુની કથા છે તે પ્રમાણે પુત્ર હર્ષશોકપ્રદ આપ્યો તેવું નામ શુકદેવ પાડ્યું. કોઈ એક મુનિએ તેવું ભવિષ્ય જોતાં જારમે વર્ષેજ વળવાથીજ મરણ પામશે તેમ કહ્યું. માના પિતા ચિંતાપુર થયાં અને તે પ્રમાણે શુકદેવ મિત્રાને સાથે વાવમાં નહાવા ગયો ત્યાંજ મરણ પામ્યો. આપુરે માના પિતા પુત્ર મરણ સામગી ત્યાં આવ્યાં

અને પુત્રને જોતાં જૂઠીમાં પડી વિલાપ કરવા લાગ્યાં. ઇશ્વરજીથી તે દિવસથી પુરુષોત્તમ માસ સાર થયો અને આ બ્રાહ્મણ અને પત્નીએ પુત્ર શોકમાં ત્યાંથી ઉઠવું જાંઈ કયું અને શોકથી પુત્ર જીવવા માટે પ્રભુની આરાધના કરી, શ્રદ્ધિ ઓચિંતી થવાથી સ્નાન ઉપવાસ અને ઇશ્વર ભજન આપો માસ થયું પરિણામે પ્રભુ દર્શન થયો. શુકદેવ જીએ અને બીજે જન્મે અનુપમ સુખવાળું રાજ્ય મળશે અને દંધનવા રાજા નામે યશે તેમ વરદાન આપ્યું પણ ભક્તને જે ભગવાન લોકસુખમાં નાંખે તો તે અકૃપા ગણાય. બીજા દેવાની આરાધનાને ભગવાનની આરાધનામાં એકજ મહાન વિપર્યય (ફેર) છે કે અન્ય દેવોનું વરદાન લોકસુખ માટે હોય છે અને પરમધર્મ પ્રભુ પ્રાપ્તિ મોક્ષ કૃત્યાદી માટે વિરૂદ્ધ થાય છે. જ્યારે ભગવાન કૃપા કરી લોક સુખ આપે તો પણ તેનું અલૌકિક નાશ નથી પામતું તે પ્રમાણે દંધનવાને પ્રભુનું આપેલું લોકસુખ હતું જેથી તે રહેજ સત્ત્વવિમુખ યતાં તેના ગતે જન્મનો પુત્ર શુકદેવ પોપટનું રૂપ લઈ તેને ઉપદેશી ગયો અને આવી રીતે અત્યંત અવસ્થામાં થયેલું પુરુષોત્તમ માસનું આરાધન આટલું અત્યુત્તમ છે તેથી તે આખરે પ્રભુને પામ્યો.

આ કથાનો સાર એ છે જે અન્ય દેવના કામ્યઆરાધનો જ્યારે તે કામ પૂરતાં હોય છે ત્યારે આ શ્રીપુરુષોત્તમનું આરાધન ઉભય ફલપ્રદ છે.

અહિં એ શંકા થાય છે કે નિર્ઝંજુ પરમાત્માનું સામ્ય જે પુરુષોત્તમ માસમાં હોય તો તે કામ આરાધના માટે કેમ ઉપયુક્ત થયો. તેમજ ધણીઓને પોતાની કામના પૂર્ણ કરવા તેની આરાધના કરી તેમ માહાત્મ્યમાં છે તેનાં પ્રત્યુત્તરમાં શુદ્ધિ દદાતિ કર્હિવિવ્રત માર્તિયોગમ્ ભગવાન લોકસુખ દે મુક્તિ કદાચ આપે પણ પૂર્ણ કૃપા વિના લક્ષિત આપતા નથી તે વાક્ય છે. એટલે આનો હેતુ એ નથી કે ભગવાન નિર્ઝંજુ હોવાથી કંઈ તેમનું લોક સુખ માટે આરાધન કરે તો તે આપવાની તેમનામાં શક્તિ નથી. ભગવાન આ લોકનું સ્વર્ગોદ્ધિનું સુખ સર્વથા આપવા શક્તિમાન છે. પણ તેમના સ્વરૂપના જે નિર્ઝંજુભક્તો હોય તે આ કામનું સુખ માગતા નથી. એટલે પુરુષોત્તમ માસનો ઉપયોગ નિર્ઝંજુ પરબ્રહ્મ શ્રીપુરુષોત્તમનો આનંદ પામવા માટે તેમના એવા સ્મરણ લીલાચિન્તનમાં સમય ગાળવાનો છે છતાં સકામ ઉપાસના કરે તો તે પૂરવા ભગવાન પ્રમાણે તેની યોગ્યતા છે પણ તેના સ્વરૂપને નથી ઓળખતા અને તેથી ગાપનો ઉપયોગ કુદ માટે ન કરતાં તે દુઃખ આપે છે તેમ જાણતા ન હોવાથી જાણ મૂંઝ પૂરેલી તેની ઉપયોગિતા જે ગણીએ, તો તેમજ પુરુષોત્તમની તેવી યોગ્યતા ગણવાથી સત્યમાર્ગથી આપણે વચિત થઈએ છીએ.

ભગવાનની પાસે જેમ ભક્તદ્વારા જઈ સકાય છે તેમ શ્રીપુરુષોત્તમની આરાધના પણ ભક્ત દ્વારા થાય છે તેવીજ બધી માહાત્મ્યકથાઓ છે.

મણિમીવ નામનો એક ધર્મથી બ્રહ્મ જોલો કુદ્ર શ્રદ્ધ સદ્ધર્મવાન છતાં દુઃસંજયી હિંસા પરાયણ થઈ વનમાં રહેતો હતો. તે નિર્જન અરણ્યમાં ઉગ્રદેવ નામનો એક બ્રાહ્મણ તપસ્વી રસ્તો ભૂલવાથી તાપમાં મૂર્છા ખાઈ પડ્યો હતો. ત્યાં જઈ પહોંચવાથી તેને જળપાન કરાવી ફલાદિ આપી તેના સંજયી શ્રીપુરુષોત્તમમાં દીપદાન કરવાથીજ ઉત્તમતાને પામ્યો અને અનન્ય પણે દરદ થવાથી મૃત્યુતીર્થમાં એક વાનર સ્નાનાદિ કરવાથી પરમપદને પામ્યો. વાનરને આ ગતિ ક્યાંથી મળી? તેના જવાબમાં તે પૂર્વજન્મે કંચુસ બ્રાહ્મણ હતો. તેણે નામથી પણ કોઈની સત્કાર કયો નહતો. કામ કામ ભટકતો હતો. દેવજીથી કોઈ માગીને દયા આપવાથી

વાડીમાં રાખ્યો. ત્યાં પણ પુલની ચોરી કરીને તેણે વેચી આપ્યાં. ફળ ચોરીથી વાનર યોનિને પામ્યો પણ તે બ્રાહ્મણ્યોનિમા એક ચિત્રકુટલ નામના વૈરયને ત્યાં પુરોત્તમ માસમા શ્રીપ્રભુની આરાધના થતી હતી ત્યાં આ બ્રાહ્મણે જઈ દ્રવ્યેન્દ્રિયાથી પણ દર્શનાદિ કંઈ ને તેના વખાણ કર્યાં. એ પ્રભાવથી તે વાનર અનસ્થામાં શરીરમા રોગ થવાથી ત્રણ દિન પુરોત્તમ માસમા નિરાહાર રહ્યો ને સ્નાન કર્યું તેથી પાપમુક્ત બન્યો. આમા પણ અસંગતિ (ન બંધ બેસે તેવું) દોષ કાઢી નથી. કારણુ એક ઘડી આવી ઘડી આવી મેં મી આપિ । તુલસી સગતિ સાધુકી હરે કોટિ ભવરાધ । તુલ્યામ ભવેનાપિ ન સ્વર્ગ નાપુનર્ભવમ્ ધીમામવત આ ભક્તસંગનો પ્રભાવ છે.

આમાં ભગવત્સેવા સ્મરણને પ્રધાન ગણવાથી ઘણા એમ માની બેસે છે કે ભક્તોને જ્ઞાન પ્રસાદિક કરવાનું નથી પણ તેમ નથી. સત્ય તો એ છે કે લક્ષ્મી પ્રભુનીજ છે. વૈષ્ણવોને અરે મનુષ્યોની તો તે માતા છે. કેમકે ભગવાનની પત્ની ભગવાન પિતા હોવાથી માતા ગણાયજ અને ફરક લક્ષ્મીને ભગવતા પણ માતા પ્રસન્ન થાયો એમ આરાધે છે. વિચારણીય એ છે કે માતા પ્રસન્ન થાય તો માતાની પાસે ભોજન કે વસ્ત્ર માગવાનોજ હક્ક છે. વિલાસ માગવાનો હક્ક પુત્રને હોતો નથી, અને પત્નીને બીજાને ઘેર પણ કામકાજે મોકલી શકાય પણ માતાને બીજાની સેવા કર તેમ કહેવાનો પુત્રને અધિકાર નથી. આથી ધર્મ રીતે તપાસતા પણ જો કેાઇ લક્ષ્મીવાન મારી લક્ષ્મીને હું આપુ છું અથવા મારી લક્ષ્મીથી હું વિલાસ ભોજનું છું એમ જો માને તો તેને માનુષ્યભિચાર કે અવગણના દોષ લાગે છે. આથી વૈષ્ણવો પોતાની લક્ષ્મી ભગવાનના અર્ધીન છે એમ માને તો કોઈને આપે નહિ, આપે તો પ્રભુ આરા માગીને આપે એટલે જ્ઞાતા પણ મીભગવાનનેજ હોયું જોઈએ.

પુત્રાદિક લક્ષ્મી પ્રસન્ન તો પુત્ર ભગવાનને અર્પિત એટલે આવરયક વ્યયમો દોષ નથી

આથી જ્ઞાનાદિક કરતાં પણ કૃત્તણર્પણમસ્તુ એમ કહીએ છીએ આનો સાર એજ કે જ્ઞાતા કૃષ્ણ છે. નહિ કે કૃષ્ણને હું અર્પું છું. એટ સંબંધનો અર્થ પણ એજ કે તારૂં તને અર્પું છું. આથી સત્તા ઉદાવરી એજ ધર્મ છે. બાકી જ્ઞાન કરવું ભગવાન સિવાય કોઈને શક્ય નથી. જો કરે તે ભગવાનની આરા લઈને કરે. તેથી ભગવાનનું સ્મરણ અવિચ્છિન્ન નથી શકતાં છતાં જ્ઞાનાદિ પૂર્ણ થાય છે. જૃહતારદીપના માહાત્મ્યમા અતિમતા ધર્મ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. રકેંદ્રપુરાણુસ્ય પુરોત્તમ માહાત્મ્યમાં પણ આવીજ કથાઓ છે. ખટવાંચ નામનો રાજા દેવાને સહાય કરવા ગયો ત્યાંથી વિશ્વમ પામતાં દેવાએ વરદાન માગ્યાં કર્યું ત્યારે તેણે આયુષ્ય કેટલું છે એમ પૂછ્યું. તેથી દેવાએ બે મુદર્તનું આયુષ્ય બતાવ્યું, તેટલાજ દુઃકા સમયગા તે પરમાત્માને પામ્યો. તેનું કારણ ગયા જન્મમા તે ગત્રીસ કરોડ સોનામહોરના અધિપતિ ધર્મપાળ નામનો પુણ્યશાળી વૈરયનો પુત્ર ઘટ્ટથી હતો તે નાનપણમાં દુરાચારી બન્યો. પુણ્યાત્મા વૈરયનો પુત્ર પાપી કેમ તો તેના પ્રત્યુત્તરમા ઝડપુરનાતા તેની માતાએ આગ્રહને જોયો. તેથી તે પુત્ર તેવા થયો. આ દુરાચારી પુત્રને તેના પિતા તેમજ રાજાએ ગામ બહાર કાઢી મૂક્યો. દુરાચરણથી કુટારાનો વંધો તે કરવા લાગ્યો. કોઈ પ્રસન્ને માર્કન્ડેય મુનિના કમંડલનો છતો તેને ઉડ્યો. આ અધિકારી જીવની આ દશા જોઈ એ માર્કન્ડેય મુનિએ પાણી છંટકું. તેને લઈ તેની શુદ્ધિ સુધરી. તેણે માર્કન્ડેયને ઉદ્ધારનો ઉપાય પૂછ્યો. મુનિએ પુરોત્તમ માસમા સ્નાન-જ્ઞાન પ્રભુ આરાધના બતાવી તે ઉપાયથી ઉત્તમ દશા પ્રાપ્ત કરી બીજે જન્મે તે ખટવાજ જન્મે રધુવંશનો મૂળ પુરુષ રાજ બન્યો. આખરે મુદર્તના સેવનથી તે પરમાત્માને પામ્યો.

ત્રિશંકુ નામનો રાજા હરિશ્ચંદ્રનો પિતા સદેહે સ્વર્ગ જવાની, કામનોવાળો વશિષ્ઠ પાસે યત્ન કરાવના ગયો. વસિષ્ઠે ના કહી તેમનું અપમાન કરવાથી આગળ ધેવાનો સાપ મળ્યો. સાપ

પછી વિદ્યામિત્ર પાસે ગયો. તેમણે યશ કરાવતાં છતાં સ્વર્ગમાં ન જઈ શક્યો. પ્રેમી ઉપરના રાજ્યનો પણ અધિકાર ન રહ્યો. આ રાજ્ય પુરુષોત્તમના સેવનથી શાપમુક્ત બન્યો. આ સાંભળી પોતાના શાપની મુક્તિ માટે વસિષ્ઠ મુનિને આગ્રહ થયું. તેમને રાવણે પોતાની કથા કહી બતાવી. કે મહાત્મન આશ્ચર્ય ન પામો. હું ત્રણ-ચાર જન્મ પહેલાં જન્મશાલી નામનો વૈશ્ય હતો. ધન લોભથી હું સમુદ્રમાં નાવ લઈ બહુ કમાવા ગયો. તે વેપારમાં માફ કરોડ સંવર્ણ મુદ્રા પ્રાપ્ત કરી એક બ્રાહ્મણ કન્યાદાન માટે સો મુદ્રા દાન લેવા આવ્યો. લોભીએ તેને જવાબ દીધો અને દ્રવ્ય ન આપ્યું. મારા સેવકોએ અપમાન કર્યું, બળ્યું કે શૈક્ષી મરણ વિરહ માગે છે. બ્રાહ્મણ ગયો. મેં તેની શોધ ઘણી કરી પણ તે ન મળ્યો. પછી હું સમુદ્રમાં યદ્ય ઘેર આવવા લાગ્યો. લાં નાવ ફળી જવાથી દ્રવ્ય ગયું. મહામહેનતે હું એકલો બન્યો. આખરે એક પાટીવાને અટકી-કિનારે આવ્યો થાક્યો અને ભૂખ્યા ઝાડ નીચે સૂઈ ગયો. લાં દૈવ કૃપાથી બગલાલબ્ધ થયો આવ્યા. મને ઉદ્ધતાં જોઈ જગાડ્યો નહિ અને તેમણે વેદમંત્ર ઉચ્ચાર્યા. હું જાગ્યો અને મુનિ જાણી શરણે ગયો. મારી દશા કહિ તેમણે મને શ્રીપુરુષોત્તમ માસનું સેવન ઉપદેશ્યું. અને મારા બ્રાહ્મણના અપમાનરૂપ પાપથી આ ફળ મળ્યું તેમ કહિ પુરુષોત્તમ માસમાં ભગવાનના આરાધનનો ઉપદેશ કર્યો. તે પ્રમાણે મેં સો પુરુષોત્તમ માસ સ્નાન ભગવદારાધન કર્યું. તે પ્રમાણે હું જન્મ નામનો ભગવાનનો દારપાલ બન્યો ત્યાં સનકાદિ મુનિ ભગવદ્ભક્તના અપમાનથી શાપ મળતાં હું ફરી ત્રણ જન્મ સંક્ષસયોગિનિ પામ્યો આ કથા છે. રાવણને આ પૂર્વ સ્મૃતિ ક્યાંથી તે શંકા થાય છે પરંતુ રાવણ પૂર્વની સ્મૃતિવાળો હતો. માત્ર રામ ધર્મર છે તે જાણતો નહતો. સનકાદિક મુનિની રૂબરૂ માગવાને ત્રણ જન્મ વેરલાવથી જવાનું કહેવાથી વેર હતું.

અવન નામના બુદ્ધ મુનિના પ્રજને પુણ્ય યુગવસ્થાની પ્રાપ્તિ અશ્વિનીકુમારોએ કરાવી તે પણ્ય અધિક માસના સેવનથીજ થઈ છે.

નારદમુનિ પોતાના પૂર્વ જન્મમાં વેદવાદી બ્રાહ્મણોની દાસીના પુત્ર હતા. તેમને પણ તે પ્રાપ્તિ અધિક માસના સેવનથી થઈ અને મહાપુરુષોના સંગથી તે નારદના જન્મને પામ્યા.

૪૮ નામનો એક બ્રાહ્મણ કુમાર જેની વેદવતી નામની બહેન હતી. બ્રાતાને જવર આવવાથી તેનું વીર્ય સ્પર્શિત થયું તે વચ્ચે તેની બહેન વેદવતી ધોવા લઈ ગઈ તેને પહેરી તે નાદી સંધ્યા કરી પ્રાણાયામ કરવા જતાં તે વીર્યરજ મિશ્ર થતાં તેને ગર્ભ રહ્યો, બાળક જન્મ્યો, તેને તે પિતૃપક્ષનાં મૂળમાં મૂકી આવી, વાનરીએ તેને ઉછેર્યો, વાનરો વચ્ચેથી નારદ લઈ આવ્યા. આ પાપથી તેનાં માતાપિતા-વા-અને વેદવતી પ્રેતયોગિનિ પામ્યાં આખરે પિતૃપક્ષ નામના આ બાળકને તે પિતાઓનો સમાગમ થયો-આ પિતૃપક્ષ મહામુનિ બન્યા. પોતાના માતાપિતા પિતાય યોગિને પ્રાપ્ત થયાં છે ને તેમાં હેલુ મૂળ પોતાનોજ જન્મ છે. આમ જાણતાં મુનિને મહા બેદ થયો. તેણે ઘણી તપશ્ચર્યા કરી અને તીર્થ યાત્રા કરવા નીકળ્યા પણ પોતાના માતા પિતાના ઉદ્ધારને પ્રસંગ ન મળ્યો. આખરે આ બાળક શ્રીનારદ મુનિજ જાણતા હશે કેમકે તે ત્રિકાળ જાણનાર છે એમ જાણી શ્રીનારદનું સ્મરણ કર્યું. તેને નારદ મળ્યા અને કૃપા કરી નારદ મુનિએ અધિક શ્રીપુરુષોત્તમ માસનું સેવન અને સ્નાન શ્રાવણવત્સેવન ઉપદેશ્યું આ રીતે પિતાય બનેલાં માતા પિતા-વેદવતી અને બહુનું પિતાયપણું થયું અને તેઓ પુત્રના તપના પ્રભાવથી ગતિ પામ્યાં. પોતાને નરકથી બચાવે તેજ પુત્ર આવો પુત્ર શબ્દ પિતૃપક્ષ મુનિએ અનર્વચ્ય કર્યો.

શ્રીમદ્દેહાદિ ભગવાનના ભક્ત બન્યા અને અમર જાતિમાં જન્મ છતાં ઉત્તમ ભક્તિને પામી ભક્તવ્રેષ ગણાયા તેમાં પણ કારણશ્રુત શ્રી અધિક માસનું સેવન છે, એમ પણ પ્રમાણ છે.

પ્રદહાદહ પોતાના ગયા જન્મ વેદનિધિ નામના બ્રાહ્મણના પુત્ર નામે યગ્નિધિ હતા. તે ભાર્ગવ ગોત્રના હતા. શ્રીવિષ્ણુના દર્શન માટે યગ્નિધિએ ઉચ્ચકાળમાં પંચ અગ્નિ તપ્યા. શિયાળામાં કંઠે સુધી જલમાં પેશી અને ચોમાસામાં વરસાદમાં બેસી પૂર્ણ તપશ્ચર્યા કરી. એટલામાં તેને દત્તાત્રેય મુનિ કહેવા લાગ્યા. હે યગ્નિધિ, આ કંઠે તપશ્ચર્યા કરતાં તું શ્રીપુરુષોત્તમ માસમાં સ્નાન દાન ભગવદ્વાસન કર એમ કહી, નારદ દાસીપુત્ર હતા, ત્યાંથી ચાર મહાત્માઓના સંગથી નારદપણને પામ્યા, તે કયા અને કૃતવીર નામનો યદુ કુળનો રાજા, સહસ્રાણું ન પુત્રને પ્રાપ્તો તે સકામ ક્ષણપ્રદમાહાત્મ્ય દત્તાત્રેયે યગ્નિધિને સંભળાવ્યું. ત્રીદત્તાત્રેયના ઉપદેશથી યગ્નિધિએ બાર અધિકમાસ શ્રીભગવાનની આરાધના કરી, એક અધિક માસમાં તે મૌન હતો. તે પ્રસંગે અગસ્ત્ય મુનિ તેના આશ્રમમાં આવ્યા. અગસ્ત્યને આવકાર ન આપી શક્યો અને ભગવત્સેવન કરતા હોવાથી નમસ્કાર ઇત્યાદિ ન કરવાથી અસુર યોનિને પામ એમ અગસ્ત્યે શાપ આપ્યો, અગસ્ત્ય મુનિ બ્રાહ્મણપણથી અસુરપણું આપી શક્યા પણ એના ભગવદ્દીપત્વને ન હર્ષ થકયા. ભક્તોના સંગ ગમે તે યોનિમાં થયો હોય અગર તે પછી પ્રારબ્ધ પ્રમાણે, ગમે તે યોનિમાં જન્મે છતાં સંસારગથી મળેલો ભગવદ્ભાવ કંઈપણ નાશ પામતો નથી. તે પ્રમાણે શ્રીપ્રદહાદહ પણ અધિક સેવનના પ્રતાપે ઉત્તમ ભક્તિ પામ્યા.

આમાં પણ વૈષ્ણવ રહસ્ય છે. પોતાના માતા પિતાનો ઉદાર પણ વિષ્ણુવાદ મુનિએ શ્રીનારદકાર કર્યો, અને યગ્નિધિને પણ દત્તાત્રેય મળ્યા. એટલે શ્રીપુરુષોત્તમ માસને આધિ દૈવિક રીતિએ ભગવદીય માનીયે તોપણ ભગવદીયને ભગવદીયજ્ઞ ઓળખે તેના સ્વરૂપને અબક્ત ઓળખી શકતો નથી તે નિયમ પ્રમાણે શ્રી નારદ દત્તાત્રેય ઇત્યાદિ ભક્ત ઋષિમુનિઓજ તેના માહાત્મ્યને માય છે.

બુદ્ધભારતીયમાં નારદ શ્રોતા અને નારાયણ વક્તા છે. ને પણ ભક્તોનાજ પ્રસંગ છે. રકંદ-પુરાણમાં રકંદ શ્રોતાને નારદ વક્તા છે. પદ્મપુરાણમાં લક્ષ્મીજ્ઞ શ્રોતા વિષ્ણુ ભગવાન વક્તા છે એટલે ભક્તિની સાથે સંબંધ વાળા શ્રોતા વક્તાના સંવાદમાં જેનું માહાત્મ્ય છે એવો શ્રીપુરુષોત્તમ માસ વિશેષતઃ ભક્તિપ્રદ ભક્તોનો અબીદ છે અને તેમાં ભગવત્સેવા એજ પ્રધાન કાર્ય છે એ વાત નિર્વિવાદ છે.

મુવજ મુવપદને પામ્યા તે પણ અધિક ધ્યાસનાજ સેવનથીજ. મુવના માતા પિતા હિતાનપાદ અને સુનિધિ તે ગયા જન્મમાં સુહોતા નામનો બ્રાહ્મણ અને સુશીલા નામે તેની પત્નીને રૂપે હતા. જન્મેએ પુત્રપ્રાપ્તિ માટે અપૂર્વ તપ કર્યું અને તેમને ધણે ભાગે ભગવાન પ્રસન્ન થયા. ત્યારે તેમણે ધાર્મિક અને રાજ્ય બંને એવો પુત્ર માગ્યો. શ્રીભગવાને તેમને પુત્રનું વરદાન આપ્યું તે સુયમ નામે પુત્ર થયો. શ્રીભગવાને કેહ્યું તારો આ પુત્ર આ જન્મમાં જુદિમાન યશે એટલું જ નહિ પણ હવેના કલ્પમાં મારો પરમ ભક્ત યશે તેના પ્રભાવે તમે પણ મને પામશો આ જન્મમાં તમે બ્રાહ્મણ છો, બ્રાહ્મણના પુત્રને રાજ્ય ન હોય, કારણ કે રાજ્યને અન્તે નરક છે, માટે આ જન્મે તમારો સુયમ પુત્ર તપસ્વી યશે ત્યાં માર્કંડેય મુનિના સંગથી તે-અધિક-માસનું સેવન કરી આવતા જન્મે ક્ષત્રિય યોનિમાં જન્મી રાજ્યને સુક્ષ્મ કરી ઘણા વર્ષ રાજ્ય વોગરી મારા અવિનાશી સ્થાનને પામશે. એમ કહી ભગવાન અંતર્ધાન થયા.

તે પ્રમાણે સુયમ જન્મે અને માતાપિતાથી સંસ્કારી આ બાળક તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યો તેના માતા પિતા મરણ પામ્યા. ત્રણ વખત સુયમે પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કરી અને મંદિરમાદનમાં દસ હજાર વર્ષ તપ કર્યું કેમકે વખત માર્કંડેય મુનિ તેની પાસે આવ્યા. આવતા મુનિ યજ્ઞ તપસ્વી

કૃષ હોવાથી પડી ગયા. તેમના સામાં સુપડ ગયો તેમને ઉઠાડી નમસ્કાર કર્યો માર્કેડેયે કહ્યું, કે સુપડ શ્રીભગવાનની આરા સાંભળ: તું તપ કરી વેડે છે તે કરતાં અધિક શ્રીપુરુષોત્તમ મોસતુ સેવન કર તેથી તું ઇક્ષિતફળને પામશે.

આ વાત મોની સુપડે શ્રીપુરુષોત્તમ માસમાં સ્નાન દાન ભગવદ્વાસન કર્યું જેથી તેની માતા સુનીતિ અને પિતા ઉત્તાનપાદ તેજ મયા જન્મના સુહૃતા અને સુશીલા હતાં, તેમને ત્યાં ધ્રુવ જન્મ્યો, તે '૭ માસમાંજ નારદના સંગથી પ્રભુને મેળવી રાજ્ય પામી આખરે ધ્રુવ પદને પામ્યો. પદપુરાણુચ્ચ શ્રીપુરુષોત્તમ માસ માહાત્મ્યમાં ગૌસેવા વિષયે ખાસ લેખ છે. ગૌદાન માહાત્મ્ય વિશેષ છે. ભક્તોને ગાય એ પ્રાણુ છે.

નિયમિત સ્નાન વાળા બ્રાહ્મણોએ વિવિધ રીતે પિશાચીના મોહ કર્યાની કથાઓ છે. અવંતીપુર નગરના વેદશર્મા બ્રાહ્મણને ઉપવાસશક્તિ નહતી. તેણે જીન બોજન કર્યું અને ઇશ્વર સંમરણ કર્યું તેને સ્વપ્નમાં એવી આરા થઈ જેથી તે ઉત્તમ પદને પામ્યો. વૃક્ષની સેવન વિધિ પણ તેમાં સ્પષ્ટ અને વિસ્તારથી વર્ણવ્યો છે.

વિશાસિની નામની અંસરા મૃત્યુલોકમાં આવી અને ક્રીડા કરવા લાગી. તેણે અદિ આવી ઉપવનમાં એક પુષ્પમાળા બનાવી પોતાનો પતિ ત્યાં ન હોવાથી ફર્વાસા મુનિ આવ્યા. અને તેમને જોઈને મોહિત થઈ તેમને ગળે પુષ્પમાળા મરાવી. મુનિએ શાપ દીધો તે પિશાચી થઈ શાપનિવારણ બતાવ્યું તે પ્રમાણે યાગવત્તના વંશની એક તપસ્વિનીએ અધિકની કૃષ્ણ દાદરીએ એક અધિક માસતું ફળ આપ્યું. આથી તે પિશાચી પૂર્વ રૂપને પામી.

માર દેશમાં બ્રાહ્મણોએ (ભગવદ્ભક્ત બ્રાહ્મણોએ) સ્નાનના ફળ આપી દળરે પ્રેતોનો ઉદ્ધાર કર્યો તેની કથા આમાં છે.

અધિક માસમાં નિર્ધન અને અચક્ત પુરુષોએ કંઈ ન બને તો જેમ બને તેમ શ્રીપ્રભુના મંદિરની સેવા કે શુદ્ધારી લઈ બગીચો વિગેરે બહારની તથા બીતરની સેવા કાંઈપણ એટલે પ્રસાદની પણ લાલસા છોડીને કરવી તો તે ભગવદ્ભક્તિને પામે છે.

સત્યયુગમાં એક સુમતિ નામનો રાજા હતો, તેની સુષ્ટુગતી નાંમની સ્ત્રી હતી. બંને પવિત્ર ધાર્મિક ગૌબ્રાહ્મણોની સેવા કરવા પ્રયત્નકર્તા અને ઉત્તમ હતાં. તેમના ભક્તિપ્રભાવે તેમને જાતિસ્મૃતિ (પૂર્વજન્મનું) જ્ઞાન હતું.

એક સમયે આ રાજાને ત્યાં અંગિરામુનિ આવ્યા તેમનાં દર્શન કરી વિધિ પ્રમાણે પૂર્ણ કરી રાજા પ્રસન્ન થયો, મુનિએ આ રાજાની શુભશક્તિ જોઈ આનંદ બતાવ્યો. રાજાએ આ મુનિના ચરણ ઘોષ જળ માથે ચઢાવ્યું. રાજાના વિનયભાવ અને દીનતા જોઈ મુનિ ધણાજ પ્રસન્ન થયા, અને પૂછ્યું. રાજા તારી આ વૃત્તિ ધણીજ સુદર છે કયા યોગથી તું આવો ભક્ત અને વિનયી હશે? એમ પૂછી તેને મુખે શ્રીપુરુષોત્તમનું માહાત્મ્ય કહેવરાવ્યું. રાજાએ કહ્યું મહાત્મા! આપથી કંઈ પણ ઐરાત નથી છતાં હું આરા છે તો કહું છું.

ગયા જન્મે હું વીર નામનો વૈરય હતો. અને પાપકર્મ ધણા કરતો હતો. તેથી મારો બધા મનુષ્યોએ ત્યાગ કર્યો. મારી પત્ની જે આ છે તે ગયે જન્મે હતી. તેનો પણ મારા સંબંધથી ત્યાગ કર્યો. હું બૂખ્યો જીવું દેવાલયમાં ગયો, અને ત્યાં સમય ગાળવા બેઠો એટલામાં મારી પાંછળ આવી, મને ઉપદેશી કહેવા લાગી. સ્વામિ! તમો પાપ કરી કયું કલ્યાણ મેળવશો? મનુષ્ય અવતાર પ્રભુપ્રાપ્તિ માટે છે, તેનાં નામ મરતાં પણ જે એક વખત જન્મે છે તો તે કૃપાળુ તેનો ઉદ્ધાર કરે છે. સારા પવિત્ર ભગવદ્ભક્તના રાગથી શુદ્ધિ. પવિત્ર થાય છે. સ્ત્રી કે જે

સંબંધીને છોડી દુખી આસ્થામાં સાથી થવાથી તે તેના પ્રત્યે પ્રીતિવાળો થયો હતો તેના સમય-સર ઉપદેશ મને લાગ્યો. હું તે છર્ચુ દેવાલયમાં રહ્યો.

મેં સ્ત્રીને પૂછ્યું આપણે શું કરીએ ? પાપને નિવારણ કરીએ તેણે કાંઈ ભક્તના મુખે સાંભળેલું એ અધિક માસનું સેવન મને બતાવ્યું. હમો બન્નેએ તે પ્રમાણે સ્નાનાદિ કરી છર્ચુ દેવમંદિરની સુધારણા કરી દુધસીને વાની અને ફળભજણ કરીને માસ ગાળ્યો. આ પુણ્યથી હું નતિરમરણવાળો અને રાજા થયો તેથી હું આ સમયે પ્રભુપ્રાપ્તિ માટે બનતું કરું છું.

આ પ્રમાણે શ્રીપુરુષોત્તમ માસ જે સ્નાન, દાન, પ્રભુભજનથી વિશેષતઃ પ્રભુસેવાથી લીલા-સ્મરણથી ગણે છે, તે પ્રભુભક્ત અને છે એ નિઃસંશય છે.

શ્રીપુરુષોત્તમ માસમાં જળપાત્ર, ગંગાજળ સમાન છે. તે સ્વરૂપ વસ્તુ પણ શુદ્ધ લાવની પ્રભુ સ્વીકારે છે. વર્ષ મધ્યની લીલામાંથી ગમે તે લીલાના મનોરથો થઈ શકે છે. સ્નાનમાહાત્મ્ય વિશેષ છે, તેનું સ્પષ્ટ કારણ એજ છે કે ગમે તે વસ્તુ ભગવદીયના સંગથી ભગવદીય થાય છે. તેજ પ્રમાણે પ્રભુનો સ્વીકૃત જે પુરુષોત્તમ માસ તેના ગમયમાં જળમાત્ર ગંગાદેહ હોય તે પણ અપુક્ત નથી. ગંગા શ્રીહરિના ચરણથી નાકળી છે, અને તેથી પાપમાત્રને નાશ કરી જીવને અધિકારી બનાવી દે છે. શ્રીયમુનાજી આતરમાં ભક્તિભાવ પાનથી ઉત્પન્ન કરી પ્રભુને ઘરણે ગ્રોહરૂં છે. શ્રીયમુનાજીના સોપેના જીવોના શ્રીપ્રભુ આનાદર કરી શકતા નથી. તેથી સ્નાનમાહાત્મ્ય અધિક માસમાં ઉત્તમ છે, એટલે ગમે તે જળાશયમાં સ્નાન કરવાથી પાપમાત્ર ભરત્ર થઈ પ્રભુની સેવા થોડી દેહ અને છે. દાનનો આશય એ છે કે વૈષ્ણવોએ દાન સંવિધિત નથી, માત્ર દાન પ્રભુને સમર્પી કરવું જોઈએ. સમર્પિત વસ્તુનું દાન ઉભયથા શુદ્ધ છે. બીજી કારણ જે દરેક વસ્તુ શ્રીપ્રભુની છે એમ માનીએ તો દાનનો અધિકાર તેનો છે. માટે સેવકનો ધર્મ પતિવ્રતા પત્નીનો ધર્મ જેમ આજ્ઞા માગી દાન કરવાનો છે. તેમ વૈષ્ણવો પણ પ્રભુને સમર્પિત વસ્તુનું દાન ધ્યાનથી કરી શકે. ગૌસેવન તો શ્રીપ્રભુએ કર્યું છે ગાયોની સેવા તેમને ગળે સૂતર વાંટવાથી કે કંકે નાખવાથી થતી નથી, શ્રીભાગવતની આજ્ઞા પ્રમાણે ચોરંગવચ્ચાદિનો (ગાયને પાસ દાણા ખવરાવી સેવા થઈ શકે છે.) બાહ્યજીની સેવા ભોજન તેમાં પણ વૈષ્ણવની વિશેષ છે. તે તો શ્રીપુરુષોત્તમ માહાત્મ્યમાં નીચે પ્રમાણે બતાવ્યું છે:—

તતઃ સૂતં સમાયાતં રક્તવલ્કલધારિણમ્ કુર્લ્યપુંડ્રધર શ્રીમન્નામસુદ્રાવિરાજિતમ્ ।

ચંચલચક્રધરં દિવ્યં ગોપીચન્દનમૃત્તનયા ॥ લસન્દ્રીતુલસીમાલ જટામુકુટમણ્ડલ ।

જપન્તં પરમ મન્ત્રં હરેઃ શરણમદ્સુતં ॥

ઉપર પ્રમાણે શ્રીસૂત ઇલાદિ પણ વૈષ્ણવ ચિન્હધરતા જણાવ્યા છે. આ પ્રમાણે વૈષ્ણવોને સત્સંગ પ્રભુસેવા સ્મરણ શ્રીભાગવતનું પઠન શ્રવણ અને વાર્ષિક લીલાના મનોરથોનું દર્શન સેવન ઇલાદિથી વ્યતીત થયેલા શ્રીપુરુષોત્તમ માસ અવરણ પ્રભુપ્રાપ્તિ કરાવે છે. સર્વધર્મોનું દોહન કરી કોટલું નવનીત જોઈએ તો તે એટલુંજ નિશ્ચિત થાય છે કે—યથોમેનાત્મદર્શનમ્ । શ્રીપ્રભુનું દર્શન કરવું, એ જે સફળ થાય તો જીવ કૃતકૃત્ય છે.

ઉપર પ્રમાણે મનન સ્ત્રી શ્રીપુરુષોત્તમ માસમાં ભગવાનનું સેવાસ્મરણ વિશેષ કરવું.

હવે શંકા એજ થાય છે કે શ્રીપુરુષોત્તમ માસમાં જ્યારે શ્રીપ્રભુનું સ્મરણ વિશેષરૂપ ગણાયે તો પ્રભુચરણ સેવા માટે તો દરેક સમય ઉત્તમ છે. પણ વૈષ્ણવો માટેનો પુરુષોત્તમ માસ ઉત્તમ એટલાજ માટે કે શ્રીપુરુષોત્તમના વાર્ષિક ઉત્સવ મનોરથોના આનંદ એકસાથે આવતો નથી. જ્યારે તમામ ઉત્સવોનો સંદર્ભ અને સમાન આનંદ શ્રીપુરુષોત્તમમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

શુદ્ધાદિત અને લક્ષિતમાર્ત:

પુરુષોત્તમ માસ ચૈત્રથી આસો સુધીમાં આવે છે, આમાં જ્યોતિષ ગણતરી જુદી છે, પણ ભાવના ગણતરી કરીએ તો શીતકાળમાં પ્રભુ શ્રીનંદાલયમાં વિરાજે છે. અંગિદી આવે અને અલધરાય છે. મનોરથો તો ઉપવનની બહારની લીલા છે. આથી જ શીતકાળમાં મનોરથો થાય તો ઉષ્ણકાળના ન થઈ શકે. મનોરથો ભક્તોના ભાવના છે. આથી ચૈત્રથી આશ્વિન સુધીમાં શ્રીપ્રભુની કુંભદિ લીલા થાય છે, આવી રીતે સર્વસમજસ છે.

શ્રીપ્રભુના શુભગાન હેતુથી કરેલી તમામ ક્રિયા જે શુભગાનરૂપ ગણાતી હોય, તો આ લેખનું પંદન-પાંદન પણ ભગવાન તેવીજ રીતે સ્વીકારવા કૃપા કરશે.

કપૂર્ણ.
તા. ૧-૬-૨૧.

}

નરોત્તમ ભોતીરામ પુરોષી.

ક્યાં રે ગયો ?

(૨)

(ગરબા-ગરબીનાં રાગમાં પણ ગાણ શકાય છે.)

ક્યારે ગયો રે હરિ ક્યાં રે ગયો;	
મારા હૈયાનો દાર હરિ ક્યાં રે ગયો.	૧
માથે સુકુટ અને કાને છે કુંડળ;	
બસીવાળો એ ક્યાં રે ગયો—મારાં	૨
પીછું પીતાંજરને જરકસી જામે;	
મુરલી સજાવી એ ક્યાં રે ગયો—મારાં	૩
લટકતી ચાલ હર શોભે છે વનમાં;	
મુખે મુરલી રસાળ;ધારી ક્યાં રે ગયો—મારાં	૪
ખલે છે કામળા ને હાથમાં લકુરી છે;	
ધેતુ ચરેથો એ ક્યાં રે ગયો—મારાં	૫
ગાખજુનો ચાર અને લક્ષ્મી ચિત્ત ચાર છે;	
માફ મનડું ચોરીને એ ક્યાં રે ગયો—મારાં	૬
જગતજન પ્રતિપાળ ગાયોતો જોવાળ છે;	
લીધી દ્રોપદી સંજાળ વહાલો ક્યાં રે ગયો—મારાં	૭
જેમાં મેં મંદિરો ને જેમાં મજલામ ચો;	
હુંદલ મંદિરવાસી ક્યાં રે ગયો—મારાં	૮
શોધા મેં શેરીયો ને જોયાં મેં જંગલો રે;	
અંતરનો પ્રાણ હરિ ક્યાં રે ગયો—મારાં	૯
કહે “જ્યેષ્ઠાચાર્ય” દેજો આનંદ નિજ ધામ;	
મારા મનનો વિપ્રામ હરિ દર્શન દો—	
મારા હૈયાનો દાર હરિ ક્યાં રે ગયો.	૧૦

સાચું સ્વરાજ્ય.

સંવાદ.

(લેખક “ શુદ્ધદ્વિતબૂપણ ” શાસ્ત્રી લ્લેહારામ હરજીવન જોશી, પેટલાદ.)

કૃષ્ણભક્ત—કેમ મી. ગાંધીભક્ત ! જયશ્રીકૃષ્ણ; ક્યાં જાઓ છો. ?

ગાંધીભક્ત—ભાઈ કૃષ્ણભક્ત, જયશ્રીકૃષ્ણ ! જરા, ગાંધી ચોક તરફ જઈ છું, કેમ તમે પણ આવો છો ને ?

કૃષ્ણભક્ત—ના છ, કેમ ત્યાં આજે શું છે ?

ગાંધીભક્ત—શું તમે જાણતા નથી ? આજે તો આપણા દેશના નેતાઓ આવેલા છે. અને તેઓ “ સ્વરાજ શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ” એ વિષય જાહેર ભાષણ આપનાર છે, હું તો ત્યાં જઈ છું, તમે કેમ આવતા નથી ?

કૃષ્ણભક્ત—ભાઈ હું તો દિશાવાળ વહિુકની ધર્મશાળામાં જઈ છું. ત્યાં આજે “ શ્રીવિદુલનાથ જયંતી ” હોવાથી શાસ્ત્રીજી જાહેર બ્યાખ્યાન આપનાર છે, માટે હું તો ત્યાં જઈશ, કેમકે સાચું સ્વરાજ્ય તો ત્યાંજ મળનાર છે. આપની પણ ઈચ્છા હોય તો આવો !

ગાંધીભક્ત—શું સાચું સ્વરાજ્ય અને સ્વરાજ્ય વળી જુદું છે, આપ સાચું સ્વરાજ્ય કોને કહો છો ! અમે તો એમજ સમજીએ છીએ કે ખાદી પહેરવી અને દેશનેતાઓની આજ્ઞા પાળવી, સૌને સરખા માનવા કોઇને ઉંચ કે નીચ ન ગણવા, પ્રત્યુના દરબારમાં તો સૌ સરખા છે.

કૃષ્ણભક્ત—ભાઈ ગાંધીભક્ત તમારી મોટી ભૂલ છે. સૌને એક સરખા કેમ મનાય ? ઇશ્વરજ સૃષ્ટિ ચાર પ્રકારની કરી છે, જુઓ ગીતાજીમાં શ્રીભગવાન પોતેજ આજ્ઞા કરે છે કે—

ચાતુર્વર્ણ્ય મયા સૃષ્ટે ગુણકર્મવિભાગઃ ॥

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર એમ ચારે વર્ણ તોએના શુણે અને કર્મોના વિભાગ પૂર્વક મેંજ ઉત્પન્ન કર્યા છે. ત્યારે ભગવાનેજ ચારે વર્ણો અને તેના શુણે અને કર્મો જુદા જુદા બતાવ્યા છે. ત્યારે આપણે તેમને એક સરખા શી રીતે માની રાકીએ ?

ગાંધીભક્ત—ભાઈ કૃષ્ણભક્ત ! સાંભળો, ભગવાને એજ ગીતામાં કહ્યું છે કે—

વિષા વિનયસંપન્ને મ્રાક્ષણે મવિ હસ્તિનિ ।

શુનિ ચૈવૈ શ્વપાકે ચ પન્ડિતાઃ સમદર્શિનઃ ॥

વિશાવિનયયુક્ત બ્રાહ્મણમાં, ગાવમાં, હાથીમાં; જ્ઞાનમાં, તેમજ ચંડાળમાં પંડિત પુરો સમાન દૃષ્ટિ રાખે છે, ત્યારે સમાન દૃષ્ટિ રાખવાથી છે તો પછી અક્ષત્રાશ્ચ શા રાખે ભોજન કરવામાં વાધો શો ? એવી ભેદ દૃષ્ટિ રાખવાથીજ હિંદુસ્થાનને સ્વરાજ્ય મળતું નથી સમજ્યા !

સાંકરભક્ત—પણ મી. ગાંધીભક્ત, આપ આ જગ્યાએ મોટી ભૂલ કરો છો. આપ જે સમાન દૃષ્ટિનો અર્થ કરો છો તે ખોટા અને નુકસાનકારક નિર્ણય ઉપર લેઈ જનાર છે, સહેલુંજ જગતમાં સૌ કોઈ શોધે છે અને સંધરે છે. આજ કાલ તો સૌને સળવડાવો પેપ અને અને મતલબ કિંદુ નું પ્રમાણ જોઈએ છે, જે સમાન દૃષ્ટિનો આવો સહેલોજ અર્થ હોત તો અર્જુન જેવા યોદ્ધાધિકારી પાસે શ્રીકૃષ્ણને આદતી બધી ભાજ્યક કરવાની જરૂર ન રહેત, ગીતાજીના મોક્ષોનો તમારા મનગમતો ફાવતો અર્થ કરતા પહેલા

જરા પ્રાચીન ભાષ્યકારોના અર્થનું [નિરીક્ષણ કરો. “ભાષ્યોત્કર્ષદીપિકા” માં તે સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે—

“ઉત્તમો બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિયવૈરથ્યૌ મધ્યમૌ, તતઃ કિંચિન્નિકૃષ્ટઃ શૂદ્રઃ સર્વધામઃ સ્વપાકઃ તેષુ સમં મલૈવ. તત્ર તત્ર પ્રવિષ્ઠં પાણ્ડિતાઃ પરિચયંતિ ॥”

બ્રાહ્મણ ઉત્તમ છે, ક્ષત્રિય વૈરથ્ય મધ્યમ છે, તેથી કાંઈક હલકો શૂદ્ર છે, અને સર્વ પ્રકારે નીચ ચાંડાળ છે, એઓમાં એકલે એ દરેકમાં સરખું બ્રહ્મજન રહેલું છે. એમ પંડિતો જુએ છે. અર્થાત્ દરેક પ્રાણીમાં અંશરૂપ પ્રભુ બીરાજે છે. એમ સમજીને દરેક જીવ ઉપર દયા રાખવી એ ચાનીનું લક્ષણ છે. આ સીધો અને સરલ અર્થ બુદ્ધી જીવને જે તેઓને સ્પર્શ કરવાનો યોગ્ય હોત તો “ઉર્વચાધમઃ સ્વપાકઃ” સર્વથી નીચ ચાંડાળ” એમ, શા માટે કહેત ? આજથી એ હજાર વર્ષ ઉપર ભાષ્યકાર શ્રીમાન આદ્યશંકરાચાર્યજી રૂપ હોઈને ઇશ્વર સામા આપતાં શ્રીશંકરાચાર્યજીએ કહ્યું છે કે—

ગચ્છ દૂરમિતિ તેં નિજગાદ.

દૂર ખસો ! એમ તે મધ્યરૂપ આંતરજને શા માટે કહેત ? જેથી સિદ્ધ થાય છે કે, આંતરજને સ્પર્શ કરી વર્ણાશ્રમધર્મ નષ્ટ કરવો એ સ્વાભાવિક નથી પણ સ્વાભાવિક ને લાત મારી દૂર કરવા જેવું છે. કેમ ની. ગાંધીભક્ત સમજ્યા કે ?

શ્રીવૈષ્ણવભક્ત—આહો પ્રિયમિત્ર શાંકરભક્ત તમે જે કહ્યું તે, મથાર્થ છે. શ્રી. ગાંધીભક્ત ગીતાનો અર્થ સમજવામાં મોટી આંખળા જેવડી બૂલ ફેર છે. ભાષ્યકાર શ્રીમદ્ભગવાનુભા-ચાર્યજી મહારાજે પણ એજ પ્રમાણે અર્થ કહ્યો છે કે—

વિષમાકારસ્તુ પ્રકૃતેર્નાત્મનઃ, આત્મા તુ સર્વત્ર જ્ઞાનૈષ્ઠાકારતયા સમઃ હૃતિ પરચન્તીત્યર્થઃ ॥

વિષમ આકાર તો રહેતો રહેશે છે. આત્માનો નથી, આત્મા તો સર્વમાં ચાનના એક આકારથી સરખો છે, એમ પંડિતો જુએ છે, અર્થાત્ સર્વ પ્રાણીમાં જીવરૂપ અંશ સર-ખોજ છે, અને તે પ્રકૃતિના શુદ્ધથી અસ્પૃશ્ય છે.

ભાઈ આત્મા અર્થ એવો નથી થતો કે સર્વની સાથે ખાતું પીવું ને ખેતરું એમાંજ સમાન દૃષ્ટિ છે, જે સાથેજ ખાવા પીવા અને ખેતવામાંજ સમાન દૃષ્ટિ રહેતી હોત તો સાથે ખાઓ ! સાથે પીઓ અને જેલો ! એવું કુકુને ટચ કહેવાનું મૂકીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર આટલો લાંબો દ્રાવિડી પ્રાણાયામ, શા માટે કરત ? વિદ્યાવિનયસંપન્ન બ્રાહ્મણને અને કુતરને સંધી ખાનાર આંતરજને એક સાથે ખેસાંઠીને તો તેના મલિન પરમાણુઓને બ્રાહ્મ-કૃષ્ણ કહેશ સ્વસ્તી સ્વસ્તી સ્વસ્તી-સ્વસ્તી સ્વસ્તી સત્તુરૂં પૂત સ્વસ્તી સાચું કે

કૃષ્ણભક્ત—ભાઈ શ્રીવૈષ્ણવભક્ત આપે અને શાંકર ભક્તે કહ્યું તેજ ખરાખર છે, અમારા દિગ્વિજયી શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજે પણ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે—

મર્દરાત્મજ્ઞાનેન તે પાણ્ડિતાઃ જ્ઞાનિનો જ્ઞેયા હ્યર્થઃ ॥

અર્થાત્ ભગવાન કહે છે કે—જીવ મારો અંશ છે અને તે દરેકમાં રહેલો છે. એમાં આત્મા જ્ઞાનને જે જાણે છે તે પંડિતો ચાની જાણવા, ભાષ સમજ્યા કે ! ત્યાં “સમવૈજિનઃ” નથી કહી જગ તો ધ્યાન આપજો, જે ભગવાનને વર્ણોદ્યમ ધર્મ ધૃષ્ટ ન હોત તો—

અધર્માભિમવાકૃષ્ણ પ્રદુષ્યન્તિ મુદ્દલિયઃ ।

હીપુ દુષ્ટાનુ વાર્ણ્ય જાયસે વર્ણસંકરઃ ॥

કહે છે કે વર્ણાશ્રમધર્મ નહ યર્ષ અધર્મ મવાથી કુલીન સ્ત્રીઓ દૂષિત થાય છે, અને તે નરકમાં ગાય છે ઇત્યાદિશ માટે કહેત ! માટે સિદ્ધ થાય છે કે જ્યાં ધર્મ હોય ત્યાજ ધર્મ એટલે પ્રભુ હોય છે અને જ્યા ધર્મ નથી ત્યાજ પ્રભુ નથી. અને પ્રભુનીજ સહાયતા ન હોવાથી આપણને સ્વરાજ્ય મળતું નથી, ધ્યાનમાં આવ્યું ! આપે જે સમાન દૃષ્ટિનો અર્થ કર્યો છે. તે સમાન દૃષ્ટિ નથી પણ ભયંકર વિષમ દૃષ્ટિ છે.

ગાંધીભક્ત—જી હા, હવે બરાબર સમજ્યો કે વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવોજ નોંધ્યો. અને જેઓ વર્ણાશ્રમધર્મને માનતા નથી તેઓ ગીતાજનો મર્મ પણ સમજ્યાજ નથી. પરંતુ શું ત્યારે ખાડી પહેરવી અને સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવી એ શું ઢોંગ છે ?

કૃષ્ણભક્ત—જી ના, ઢોંગ નથી. આપણા હિન્દુસ્તાનવાસી ભાષ્યોએ આપણા હિન્દુસ્તાનમાં બનેલાં પવિત્ર શુદ્ધ સ્વદેશી જ વસ્ત્રો અને દરેક ચીજ પણ સ્વદેશીજ વાપરવી નોંધ્યો, કેમકે વિદેશી વસ્ત્રોનો તેમજ વિદેશી પદાર્થોમાં ગ્રામ બ્રહ્માજ આવે છે.

ગાંધીભક્ત—શું વિદેશી વસ્ત્રોમાં ચરબી અને લાડકા વિગેરે બ્રહ્મ પદાર્થો આવે છે એ શું ખરું હશે ?

કૃષ્ણભક્ત—જી, હા, “ યીઅરી એન્ડ સાઇઝીંગ ” નામની છુક કે જે “ ધી મેન્ચેસ્ટર ઇમ્પાઈટ કાં ૧૫ કોંગ્રેડીટ્સ-લંડન ” એ મરનામે મળે છે તેમજ “ એન્સાઇક્લોપીડીયા બ્રિટાનીકા ” વિગેરે વાચી જોવાથી ખાત્રી થશે કે વિદ્યાવતી કાપડ અને મોરસખાંડ વિગેરે પદાર્થો પણ સ્પર્શ કરવા લાયક નથી. એટલાજ માટે અમારા શ્રીવલ્લભીય વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં તો અસલ્લથી પણ દેશી ખાંડ અને સાકર પણ વપરાય છે, તેમજ આપ વિચાર કરશો તો જણાશે કે જેટલો આ સંપ્રદાય દેશી કારીગરી અને કળાઓનો પોષક છે, તેવો ભાગ્યેજ કોઈ પણ સંપ્રદાય હશે. છુઓ પાકકળા, ચિત્રકળા, સંગીતકળા, વિગેરે દેશી કળાઓ પૂર્ણપણે આ સંપ્રદાયમાં વિદ્યમાન છે, માત્ર સમયના પ્રભાવે જેમ જેમ દેશી કારીગરી નહ થતી અહ તેમતેમ વિદેશી વસ્તુ તો પ્રચારમાં આવતી અહ માટે ભાઈ, સ્વદેશીજ વસ્ત્રો પહેરવા, સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવી, પરંતુ કેવળ ઉચરથીજ ખાડી પહેરી ઉજળા થયે ન બને. હૃદય પણ તેવું શુદ્ધ ઉજળું બનાવવું નોંધ્યો.

ગાંધીભક્ત—ભાઈ, હૃદય ઉજળું રીતે બને ?

કૃષ્ણભક્ત—જીવના અનેક દોષો દૂર થાય ત્યારે;

ગાંધીભક્ત—જીવના દોષો દૂર ક્યારે થાય ?

કૃષ્ણભક્ત—બ્રહ્મસંબંધ લેધ તેનો ભાવ સમજી સત્સંજદારા તે પ્રભાવે વર્તન થાય ત્યારે;

ગાંધીભક્ત—બ્રહ્મસંબંધ કોણ આપતું હશે ?

કૃષ્ણભક્ત—જીવને બ્રહ્મ સાથે સંબંધ કરાવી સદાચારનિધ કરવો એ કાર્ય આચાર્યોતું છે જેથી શ્રીમદ્ ગોસ્વામી મહારાજને એટલે શ્રીયસાધજના વંશનોજ બ્રહ્મસંબંધ કરાવી શકે;

ગાંધીભક્ત—શ્રીયસાધજ કોણ હશે ? અને તેમનું નામ શું તે જરા કૃપા કરી સમજાવશો ?

કૃષ્ણભક્ત—જી, હા, સાંભળો ! શ્રીપરબ્રહ્માપરાવતાર અખંડભૂમંડલાચાર્યવર્ચ જગદ્ગુરુ શ્રીમદ્-વલ્લભાચાર્યજ મહારાજ કે જેઓએ ૨૮ દિવસ સુધી શ્રીકૃષ્ણદેવ રાજની સભામાં શાઆર્ય કરી પોતાનો ભક્તિમાર્ગ સ્થાપન કર્યો છે તેમના પુત્ર થાય અને તેમનું નામ શ્રીવિદુલ-નાથજ મહારાજ.

ગાંધીભક્ત—ભાઈ શ્રીવિદુલનાથજ નામ કેમ પડ્યું હશે ?

કૃષ્ણભક્ત—સાંભળો, એ નામમાંજ એવું રહસ્ય રહેલું છે કે—વિદા પ્રાપ્તિ ઠાન શર્યાનું લાગેલું
 વિદ્યુતઃ ॥ જ્ઞાનથી રહિત હોવાને સ્વીકારે અર્થાત્ ભગવદ્પ્રાપ્તિ કરાવે તેનુંજ નામ શ્રીવિ-
 ક્રલનાથજી છે, “ભાઈ, ચાલો આજેજ તેમની જયંતી છે અને તે સંબંધી આપ આવશો
 તો આપને આજે વધુ નજીવાતું મળશે. તેમજ સાચું સ્વરાજ્ય થું છે તે પણ આપને
 સમજશે.

ગાંધીભક્ત—અહો કૃષ્ણભક્ત ! આલો સ્વદેશી વસ્તુઓનો અને કારીગરીઓનો પોષક ધર્મરક્ષક
 આ ઉર્જાવલ સંપ્રદાય છે તે તો મેં આજેજ જાણ્યું, પરંતુ હવે સાચું સ્વરાજ્ય થું છે તે
 નજીવાતી હજી હતાસા રહેલી છે. માટે ચાલો આપની સાથેજ આવું છું, જ્યાં સાચીજ્ઞતા
 વ્યાખ્યાનથી તે પણ સમજશે, આજે આપે મારી ઉપર મદાન ઉપકાર કર્યો કે મને
 વર્ણાશ્રમધર્મથી ક્ષણ થતાં બચાવ્યો અને સાચું સ્વરાજ્ય થું છે ! તે સમજવનું
 મને કયો ?

હો ચાલો ! જયશ્રીકૃષ્ણ.

રાધા-રમેશ.

(હાજા: અમમા ! વીરલે જાઉં વારણે રે/લોલ.)

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ

અમક્તી ચાંદનીની માંલં જો;

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ,

સૃષ્ટિ મધુરી આજે બાસતી રે લોલ,

હૃદયે-હૃદયે રેલાય રાસ જો;

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ.

પ્રજુવનો પરામ પ્રાણ-પરમા રે લોલ,

પ્રસરે ત્યારે પ્રજુવમ્ય જો;

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ.

પ્રજુવની પ્રુષ્ણજ્યોત લાં જોજે રે લોલ,

કરે તિગિર કેરો ખંસ જો;

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ.

આત્માને દાન દીધું યુગલે રે લોલ,

અમે પ્રજુનાં પરિચારક જો;

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ.

અંતરની ઉત્સુકતા સમાવતાં રે લોલ,

જોલો રાધા-રમેશ કેરી જળ જો;

રાધા-રમેશ રેલે રાસડા રે લોલ.

મૂળજ્ઞાન પીતામ્બરદાસ રેલાલ.

હાલોલમા-હવે આનંદનો આંભેવાંદ્ધ.

સં. ૧૯૮૭ ના જ્યેષ્ઠ શુકલ દિતીયા મંગલવારે સવારમા તૃતીયપીઠાધીશ્વર ગોસ્વામી શ્રીક શ્રીમજ્જીપણ્ણલાલજી મહારાજ મુખ્યથી પધારવાના હોવાથી ગામની બાજોએ લગભગ એક હજાર વૈષ્ણવની મેદની મળી હતી. તે સમયનું દરમ અપૂર્વ હતું. ધનચાતકની માફક દરોનાવુર વૈષ્ણવ જનસમૂહ દસ્યમાન થતો હતો, શ્રીમાન્ની સ્વારી લગભગ નવ વાગ્યે મોટરમા પધારતા જય ખનિ સાથે સર્વત્ર આનંદ પ્રસરી રહ્યો, અને વાજીત્રો વાગવા લાગ્યા. બાદ સ્વયંસેવકોના બદો-બસ્ત સાથે આગળ સુન્દર ખેન્ડ તે પછી વૈષ્ણવો અને રસિક કીર્તનીવા મઝળી કીર્તન કરતી રસમજ બની ચાનતી હતી અને તેની પાછળ શ્રીમાન્ જનચામર સાથે મોટરમા મિરાજ્યા હતા અને પછાડે બાનુક સ્ત્રી વર્ગ સુશોભિત કળસો લેઈ આનંદમજ બની સુસ્વરે ગાતા ચાલતા હતા. બજારમા યજ સ્વારી મંદીરે જતા ફોટો લેવાયા બાદ શ્રીમાન્ નવા મંદિરે પધાર્યા હતા ત્યા સરજીરપક્ષે યયા બાદ વૈષ્ણવ વર્ગે વેરાપો હતો, અને સ્ત્રીવર્ગે કળસ લઈ ગાતાં હતા.

જ્યેષ્ઠ શુકલ તૃતીય જીરવારે—સવારમા ૭ વાગે શ્રીમાન્ની સ્વારી પરીખ નવનીતવાલને ત્યા (જીના મંદિરે) પધારી અને શ્રીને પાલખીમા પધારાની જન ચમર સાથે આનંદમજના જયનાદપૂર્વકે વાજતે ગાજતે શ્રીને આઠ વાગે નવા મંદિરમા પધારાવ્યા હતા, (મંદિર આગળ ફોટો લેવાયો હતો) આ સમયનું દરમ આજેકુજ ઓકળના નજબકોલું અનુકરણ કરતું હતું, પ્રત્યેક વૈષ્ણવ આનંદમા તરખોજ યજ ગયા હતા, રસિક કીર્તનીવા મઝળી અને બાનુક સ્ત્રી વર્ગ ગાવામાં દેહાનું સંધાન જીની ગયા હોય તેવું દરમ જણાતું હતું લગભગ એક વાગતા સુધી વૈષ્ણવો આનંદમા તરખોજ યજ ગયાં હતા. પતનાના દર્યાત સમરે નદરાખજના મૃદુ સ્મરણ થતું હતું હાલોલના રસમજ વૈષ્ણવો લગભગ બે વાગે વેરાયા હતા.

બાદ સાંજના પાચ લાગે હાલોલનું મહાજન અને કઠીનધે સમસ્ત વૈષ્ણવ તેમજ બદો-રથી આવેલો વૈષ્ણવ વર્ગ તમામ મંદિર ફળીયાના વિશાળ યોગાનમા મહાપ્રસાદ લેવા બેરો હતો, ગામમા સર્વત્ર આજે આજે દિવસ આનંદ જવાઈ રહ્યો હતો જ્યેષ્ઠ શુકલ ૪ શુરવારે સાંજના પાચ વાગે મંદિર ફળીયાના વિશાળ યોગાનમા “શ્રીદારિદ્ર્ય પાઠશાળા-હાલોલ” તરફથી મહોત્સવ સમારભ ઉજવવામા આવ્યો હતો, પાઠશાળાના કાર્યવાહકો શેઠ મજનલાન મૂળજીભાઈ વિગેરેએ મહારાજશ્રીને માટે મધ્યમા સુન્દર ભજ્ય અને સુશોભિત મઝપ શજીગારી સભાની ખિલાફત કરી હતી, મહારાજશ્રી પાઠશાળાના સેક્રેટરી શેઠ ઓચ્છવાલ વિગેરેની વિનંતિથી પોણા ૭ વાગે સભામા પધારતા જયખનિના નાદપૂર્વકે સભાનું કામકાજ શરૂ થયું હતું, પ્રથમ શરૂઆતમા પાઠશાળાના કાર્યવાહક નટવરલાલ પુરુષોત્તમદાસે આ પાઠશાળાના સંસ્થાપક અને યુરુવર્ધ પૂજ્યપાદ મહારાજશ્રીને પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી કાર્ય કરવા વિનંતિ કરવાથી ઘુરતજ કાર્ય સમારભ થયો હતો. પ્રથમ પાઠશાળાના ઊકરાઓએ પ્રાર્થના, રત્નિતિ કર્યા બાદ કન્યાઓએ પ્રાર્થના સુમનોહર રાગમા ગાઈ હતી, તે પછી બે બાળાઓએ “કૃપાળુ મોહમયીથી હાલોલ આજે પધારીયા મહારાજ” એ સ્વાગત ગીત સુન્ધિત સ્વરે ગાઈને પુખ્તમાળા સમર્પાં હતી, ત્યાર બાદ ઊકરાઓએ “ધુન અને નારદજી” નો તથા “વિવેક” રિપે સવાહો બજાવ્યા હતા, બાદ બાળાઓએ “સખીયો દિનકર દીસે આજ અતિ સોહામણો રે” એ ગરખો સુમધુર સ્વરે ગાયો હતો, તે પછી નાની કન્યાઓએ “સનાતન હિન્દુ ધર્મ” વિશે સવાહ બજાવ્યો હતો, બાદ બે નાની બાળાઓએ “કયારે ગયોરે કયારે ગયો” એ ગીત

સુલાલત રાજે ગાંધી જનસમાજને આકર્ષે દતો, ત્યારબાદ પાઠશાળાના શાસ્ત્રી વાસુદેવ શર્માએ પાઠશાળા સંબંધી આશુ નિવેદન કરીને વંધુ પ્રથમના ત્રણ વર્ષનું નિવેદન હાલના પેટલાદ-શુદ્ધાદિત પાઠશાળાના અધ્યાપક અને અત્રેની શ્રીદારકેશ પાઠશાળાના માછ અધ્યાપક શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠરામ હરિજીવન જોશીને નિવેદન કરવાનું સૂચવતાં શાસ્ત્રીજીએ ત્રણ વર્ષનો સંક્ષિપ્ત રિપોર્ટ નિવેદન કરી જનસમાજને ઈર્તવ્યપરાયણ થવા સુમનોદર દશાંત આપી વ્યાખ્યાન દ્વારા અસરકારક વિવેચન કર્યું હતું. ત્યારબાદ શાસ્ત્રી જ્યોત્સનાકર તથા શાસ્ત્રીજી જટાશંકરભાઈ અને શુદ્ધાદિતના તંત્રી શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈ વિગેરે વિદ્વાનોએ ભાવપૂર્ણ વ્યાખ્યાનો દ્વારા શ્રોતાઓને રસમય બનાવ્યા હતા, તેમજ હાલોલના વૈષ્ણવોને ગોકુળની ઉપમા આપી ગોકુળ અને હાલોલનું સાદર્ય દર્શાવ્યું હતું. તે પછી આજાઓએ 'હાલોલ દરમે ભર્યું ર' " એ ગરબો ગાંધીને જનસમૂહને આનંદમય કર્યો હતા. બાદ પ્રમુખ મહારાજશ્રીએ સ્વવ્યાખ્યાનદ્વારા સુધારસનું સિંચન કરી પાઠશાળાના કાર્યથી સ્વસંતોષ પ્રદર્શિત કરી શુભાશીષ આપી હતી તે પછી હાલોલના મહાજન તરફથી નટવરલાલ પુરોષોત્તમદાસ શાહે શાસ્ત્રીજી જ્યેષ્ઠરામ હરિજીવન જોશીએ કરેલા ત્રણ વર્ષના કાર્યથી તેમજ હાલમાં અત્રે આવી પાઠશાળા મહોત્સવ સંબંધી કરેલા કાર્યક્રમથી સંતોષ પામી આભાર પ્રદર્શિત કરી મહારાજશ્રીના દરેક સત્કાર કરી પૂજ્યપાદ મહારાજશ્રીને વિદ્વાનોનો અને બહારથી આવેલા વૈષ્ણવ વર્ગનો આભાર માની જ્યેષ્ઠનિપૂર્વક નવ વાગે સભા વિસર્જન કરી હતી. સમય થઈ જવાથી પ્રનામની પહેચણીનું કામ શાસ્ત્રીજીને સોંપ્યું હતું. આ સમયે બહારથી આવેલા વૈષ્ણવોએ ભોજનાદિકની વ્યવસ્થાપૂર્વક બધી સારી સેવા બજાવી હતી, આ ત્રણ દિવસનો હાલોલનો હર્મ અને આનંદની અંભિવૃદ્ધિ અવર્ણનીય હતી.

ધૃતિશમ.

“ શ્રીદારકેશ પાઠશાળા-હાલોલ ” મહોત્સવ સમારંભ સમયે ગવાયેલા ગરવાઓ.

સ્વાગત-ગીત.

કૃપાળુ મોદમયીયા હાલોલ આજે પધારીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?
 બહાલા કરી અમ ઉપર અમી વરસાવીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?
 (સાંખી) હાલોલમાં તવ પ્રનિવસ પુરવંત ગેમાન ?
 દશન વૈષ્ણવ દુઃખ દરણુ યાં કરીએ સંમાન ?
 દયાળુ દિવ્યદર્શનથી અમ હરણે હરખાવીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?
 કૃપાળુ મુંબઈ નગરથી આજ નગર અમ આવીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?

(સાખી) કાઠરાણીના વાણી છે તૃતીયપીઠાધીય ?
 શ્રીનજબૂપજીલાલજી વેંજીનના છે ઇશ ?
 દયાળુ દયા કરીને પાઠશાળામાં પધારીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?
 શ્રીવિદુલનાથજીને નવ લાવીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?

નથી દિવ્ય સામગ્રી કંઈ પ્રભુ આપને સત્કારવા,
 નથી રત્નની માળા અરે ! તવ કંઠમાં પધરાવવા;
 પાઠશાળાની બાળિકા શુ કરીયે સ્વાગત આપતું;
 કરીયે સ્વાગત પુષ્પથી પણ છે હૃદયના ભાવનું
 હૃદય કમળના ભાવથી જની પુષ્પની આ માળ,
 તવ કંઠમાં અર્પણ કરું પાઠશાળાની હું માળ,
 પ્રભુ શ્રી રમેશ ભયો સત્કાર સદૈવ સ્વીકારજો મહારાજ ?
 આશિષ શુભ આપજો મહારાજ ?
 દયાળુ આજે પધાર્યો તેમ સમયે પધારજો મહારાજ ?
 પાઠશાળા સુદાવજો મહારાજ ?
 નમીએ વારંવાર દયાળુ દયા દર્શાવજો મહારાજ ?
 “ જ્યેષ્ઠરામ ” ની વિનંતિ સ્વીકારજો મહારાજ ?
 કૃપાળુ મોહમયીથી “ હાલોલ ” આજે પધારીયા મહારાજ ?
 ઉરે અતિ ભાવીયા મહારાજ ?

ગરબો.

(૪)

(મેલી રંગ લાગ્યોરે—એ રાગ.)

હાલોલ દાસ સોભામણું, ધન્ય આજની તિથિ અને વારરે-હાલોલ દરજે ભર્યું રે.	૧
ઝોગણીસે સીતારાનીની સાલને, ધન્ય જ્યેષ્ઠ નામે શુભ માસરે	હાલોલ ૨
શુકલ પક્ષ દ્વિતીયા લોભ વાસરે, કૃપા કરી પધાર્યા મહારાજરે.	હાલોલ ૩
સુમધ નગર સોભામણું, ત્યાથી પધાર્યા હાલોલ ગામરે.	હાલોલ ૪
નડું મંદિર રણાવામણું, જેની શોભા છે અપરંપારે	હાલોલ ૫
જ્યેષ્ઠ શુકલ તૃતીયા શુધવાસરે, શ્રીને પધરાવવા યર્ધ પેરે.	હાલોલ ૬
કાંકરોલીના વાસાં છે, અને તૃતીય પીઠાધીશરે.	હાલોલ ૭
ગોસ્વામી મજબૂપજીલાલજી નવ પધાર્યા વિદુલનાથરે.	હાલોલ ૮
આઠ વાગે શ્રી...ને પધરાવીયા, અને વળી જય જયકારરે.	હાલોલ ૯
ગામે ગામથી વેંજીવ આવીયા અને આનંદના નદિ પારરે.	હાલોલ ૧૦
વેંજીવ જન સૌ હરખીયા વરખીયા કુસુમ સમૂહરે	હાલોલ ૧૧
“ દ્વારિકેશ વિધાલય ” સ્થાપીને આપે દીધું અમને વિવાદાનરે.	હાલોલ ૧૨
પાઠશાળાની અંગે આનિકાઓ નમીએ વારંવારરે.	હાલોલ ૧૩
વિદ્યા થકી શુભ જ્ઞાન ધરીને રહીયે નીતિ પ્રભુજી નિત્યરે.	હાલોલ ૧૪
આશિષ માગીયે એટલી અરે કરાયે પ્રભુની નિત્ય સેવરે.	હાલોલ ૧૫
“ જ્યેષ્ઠરામ ” ની વિનંતિ એજ છે પ્રભુદેવે અતરની આશિષરે, હાલોલ દરજે ભર્યું રે.	૧૬

સખાયા 1૬નકર દાસ આજ આત સોદામજાર,
 પ્રેમે પુષ્પ વધાવે વૈષ્ણવજન સૌ આજ
 બહાલા શ્રીમજ્જુપણની યાપ આજે પધરામણીરે
 નિરખે પ્રેમ ધરીને વૈષ્ણવ જન સૌ આજ
 યાગે શ્રીમજ્જુપણની હારસોલમાં પધરામણીરે.
 સાખી—એગણીરો રીતારીતો, જ્યેષ્ઠમાસ શુભ આ
 શુકલ પક્ષ તૃતીય છુથે, શ્રી...પધરાવ્યા મહારા
 વૈષ્ણવજન સૌ આજે હાલોલના અતિ દરખીયારે
 સાથે પધારીયા નવ વિદ્યનાયક મહારાજ
 એવા શ્રી મજ્જુપણ હાલોલ મહિ પધારીયારે
 પધારીયા 'શ્રી દારકેશ વિદ્યાલય' માંલ,
 પ્રેમે પુષ્પ યકી સૌ બાળજને વધાવીયારે
 સાખી—વક્ષભકુળમૂલ્ય મણિ, શ્રીમજ્જુપણ મહારાજ,
 દેવી જીવ ઉદારવા, કૃપા કરી પ્રગરાજ.
 નમીએ ચરણકર્મણમાં આશિષ અમને આપજો
 "જ્યેષ્ઠારામ" કહે છે વત્યો જ્ય જ્ય કાર
 સખાયા દિનકર દાસે તેથી અતિ સોદામજારે.

વાતોની લહેર.

એક વાર ખીરખલ અને મોગજ સામ્રાટ અકબર એકાંતમાં બેઠા હતા, ખીરખલ તરતજ
 થોડી મુદત પહેલાં અકબરના દરબારમાં દાખલ થયા હતા, આ વખતે અકબરને હિંદુ ધર્મનું
 લાંબુ શાન નહોતું. અકબરનું સામ્રાજ્ય દીપ્તું, તે મુકાન ગણાયો, તેનું કારણજ તેનો ઉદાર ધર્મ-
 નિષ્ઠ, ભક્તિમાન અને તદ્દન ન્યાયી વૈષ્ણવી રાજ્ય, કારભારીઓનો સમૂહ હતો. ખીરખલ, તાનસેન,
 માનસિંહ, ભગવાનદાસ, રાજા સુરજન, રોડરમજ, ઇત્યાદિક વૈષ્ણવ ધર્મનિષ્ઠ સરદારોના ઉત્તમ
 કાર્યભારે અકબર દીપ્તો, એટલુંજ નહિ, પણ તાનસેન અને ભગવાનદાસ જેવી ભક્તિમતી
 હિંદુવાણીઓએ અકબરના પ્રેમને પોષ્યો, તે એટલા સુધી કે અકબરને વૈષ્ણવી તિલકથી સજ્જ
 કરી હાથમાં માળા લઈ પ્રસુ ભક્તિનાં દાન કર્યા. પરંપરા અને ધ્વિસ્ત ઇતિહાસકાર માઈન
 સાહેબને પણ ઇતિહાસમાં અકબરને તિલક કરાવી હાથમાં માળા ધરાવી અષ્ટાક્ષરના જપ
 કરતો બેસાડવો પડ્યો છે. આ રીતિ પહેલાં અકબરને હિંદુ ધર્મ મરકરી જેવો લાગતો.
 એકવાર ખીરખલની સમક્ષ અકબરે હિંદુ ધર્મની મરકરી કરી. અકબરે ખીરખલને એકાંતમાં કહ્યું
 કે ખીરખલ, હિંદુઓ ધર્મ છે, સુદ્ધિ વગરના છે. મૂર્તિજો, તે પૂજે છે. પત્થરની, ધાતુની, રાખી.
 ઇત્યાદિકની મૂર્તિ પૂજવાથી શેા લાભ ? ખપ વગરની એ માયાપુટ છે. ખીરખલે કહ્યું કે નહિ
 સંસ્કાર, હિંદુઓ જલુ ચતુર છે, તેથીજ મૂર્તિપૂજક છે. થોડા વેપારે વધારે નફો મેળવવાની
 હિંદુઓની એ કળા છે. આપ જલોપનાદને સમયે આજે હું સમગ્રની કણ કરાવીશ. અકબરે
 વિચાર્યું કે ખીરખલ હિંદુ છે માટે જવાબ કરે છે. આમ વિચારી નાત-વિસારે મૂકી.

ખીરખલે આ વાત અકબરને અતુલવપૂર્વક સમજાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેણે એક મુસલમાન ડોસ્ટને શોધી કાઢી તે ધણી ગરીબ હતી. તેને રહેવાને રસ્તા પર એક મકાન રાખી આપ્યું, અને એ મકાનમાં અકબરની છત્રી તૈયાર કરાવી તેની પૂજા કરવાની આજ્ઞા ખીરખલે પેલી ડોસ્ટને કરી. ખીરખલે ડોસ્ટને સમજાવી મૂકી કે અકબર બાદશાહને તેડીને હું ગમે ત્યારે પણ આવ્યાનક તારે ઘેર આવીશ, બાદશાહ તને પૂછશે કે તું આ મારી છત્રીની પૂજા શા માટે કરે છે, એમ પૂછતાં તું તેમને એવો જવાબ આપજે કે સરકાર આપ બાદશાહ છે ! આપ ખૂદાનો અંશ છે, ખૂદાની કે ખૂદાના અંશની સેવા કરતી એ ઇસ્લામનો આદેશ છે. હવે આપ તો મોટા બાદશાહ રહ્યા એટલે ખુદાના અંશ રૂપ આપની સેવા સાક્ષાત્ તો મારા જેવી ગરીબને ન મળી શકે. ચાથી હું આપ જહાંપનાહની છત્રી પધરાવી તેની સેવા કરી આપની સેવાનો સતોષ માનું છું. બાદશાહની સમય આવ્યે રસ્તાપરથી નજર પડે એટલા માટે ડોસ્ટને રસ્તા પર મકાન રાખી આપ્યું હતું. થોડી મુદત પછી એક દિવસ ડોસ્ટ અકબરની છત્રીને પુલની માળા વગેરે પહેરાવી ખો પડતી હતી તે પ્રાર્થના કરતી હતી. આ વખતે અકબરને ખીરખલ સાથે પગે ચાલીને તે રસ્તે જતા હતા રસ્તામાંથી ખારી દ્વારા ખીરખલે બાદશાહની નજર પેલી અકબરની છત્રી પર નેખાવી; ખીરખલે કહ્યું કે સરકાર, આ શું કાલુક ! આ જુદા ઇસ્લામ બાધનો તમારી પર કેટલો બધો પ્રેમ છે કે તમારી સેવા કરે છે. ચાલો પૂછીએ તો ખરા કે એ શા હેતુથી જહાંપનાહની છત્રીની સેવા કરે છે. બાદશાહ અને ખીરખલ તે ડોસ્ટના ઘરમાં ગયા અને ડોસ્ટને બાદશાહ અકબરની છત્રી પૂજવાનું કારણ પૂછ્યું, ડોસ્ટએ કહ્યું કે સરકાર, આપ બાદશાહ છે, એટલે આપ ખુદાનો અંશ છે, ખુદાની કે ખુદાના અંશની સેવા કરવી એ હવકમ છે. એ ઇસ્લામનો આદેશ છે. હવે આપ તો મોટા બાદશાહ રહ્યા એટલે ખુદાના અંશરૂપ આપની સાક્ષાત્ સેવા તો મારા જેવી ગરીબને ન મળી શકે, ચાથી હું આપ જહાંપનાહની છત્રીની સેવા કરી તેને સાક્ષાત્ ગણી સતોષ માનું છું. અકબર આ સાંભળી ખૂબ પ્રસન્ન થઇ ગયો, અને ડોસ્ટને ઇનામ અને જાગીર લખી આપી. ખીરખલ આ વખતે તો કંઈ બોલ્યો નહિ, પણ ઘેર આવી અકબરને કહ્યું કે સરકાર આપે જારે મૂખીઈ કરી. બાદશાહે કહ્યું કે, મને ખબર નથી કે મેં શી મૂખીઈ કરી છે ? ખીરખલે કહ્યું કે પેલી ડોસ્ટને આપે ઇનામ અને જાગીર શા માટે આપી ? બાદશાહે કહ્યું કે મારાપર એનો કેટલો બધો પ્રેમ છે કે તે મારી છત્રીની સેવા કરે છે. આ વખતે ખીરખલે કહ્યું કે સરકાર આપ તો એક ગમે તેવા મોટા છે, પણ મજબૂસ છે. ખુદા તો નથી, જ્યારે આપ જેવા એક માણુમની છત્રી પૂજતાં ડોસ્ટને ઇનામ અને જાગીર મળ્યાં તો જે પ્રભુ અનંત બ્રહ્માંડનો રાજા છે જેના સામર્થ્યનો પાર નથી, જેની દયાનો પાર નથી એવા પ્રભુની મૂર્તિ કે છત્રી પૂજવાથી શું પ્રભુજીને કંઈ પણ નજર આવે ? શું એક માણુસ જેટલો પ્રભુ શું કદાચ નથી કે પોતાની છત્રી પૂજનારને આપ જેવા માણુસ ફળ આપે છે, તે પ્રભુ પોતાની છત્રી કે મૂર્તિ પૂજનારને ફળ ન આપે ! અકબર આ સાંભળી સુખ યમ ગયો, ને પોતેજ અંધાર્ ગયો, અને બોલ્યો કે હિંદુઓ મૂર્તિ પૂજે છે એ ચોખ્ખું છે. આ જનાવ પછી અકબરનું ચિત્ત હિંદુધર્મ તરફ દોરાયું અને તેણે વેંજુલી દીક્ષા લીધી.

જે લોકો ફેટા કે છત્રીઓ પકાડે છે તે બધા મૂર્તિપૂજક કહેવાય. ફતીઆ આખી મૂર્તિપૂજક છે. નિરાકાર બ્રહ્મને માનનારા પણ સાકાર બ્રહ્મને માને છે. જાણે તેના રસ્તા જુદા હોય, તેમની માન્યતા નિયમિત નથી હોતી. ગુરૂની કે બીજા ઉચ્ચ દયાના સાધુપુરુષોની છત્રીઓ કે ચિત્રો તેઓ પોતાના ઘરમાં રાખે છે એ મૂર્તિપૂજની માન્યતાનો અંશ નથી તો બીજું શું છે ? ફતીઆમાં એવા કેાઇ ધર્મ નથી કે જે એક કે બીજી રીતે મૂર્તિપૂજમાં માનનારા ન હોય, માત્ર

પોતાની માન્યતાજ ખરીને ખીજની ખોટી એવા મર્તાતરે ખોટા ઝઘડા છે. આસહનરીલતાનાજ એ ઝઘડા છે. પ્રેમપૂર્વક પ્રભુના સ્વરૂપની કે ચિત્રણની સેવા કરવાથી તેમાંથી આત્માનાં ને છદ્ધિયાનાં ધર્મી પોષણ છે. એથીજ આર્યગૃહ સંસારમાં અલૌકિકતા છે. ઉપાસકનાં સર્વ પ્રકારનાં પોષણ તેમાંથીજ છે.

સર્વાત્મભાવ.

(લેખક: વેલણભાઈ નથુભાઈ, રાજકોટ.)

રસો વે સઃ શુભ, રત્નિ નિત્ય ગાયછેરે લોલ,	
પૂરણ પ્રેમભક્તિ, વિરહથી પમાય છેરે લોલ.	૧૧૧૧
લીલા કારણ દિવ્ય દેહ, સંપ્રાદાય છેરે લોલ,	
તેના પ્રાણ રૂપ, પ્રભુ પોતે યાચ છેરે લોલ.	૧૧૨૧
મનોમય પ્રાણમય, અને વિગાનથીરે લોલ,	
અતિ વિરહે સંગમ યાય, સુધાપાનથીરે લોલ.	૧૧૩૧
પ્રેમ વિગાદે જો નાથ નજર, નાવતારે લોલ,	
નહી રહે અન્ય અવશ્ય, કણ લાવતારે લોલ.	૧૧૪૧
પ્રેમ આદ્ર સુકુમાર, નંદલાલમાંરે લોલ,	
મન્મથ રૂપે મન હરણે, ઘણા વહાલમાંરે લોલ.	૧૧૫૧
દાષક પ્રસુર ભાવ, સંગમ જેહને યાય છેરે લોલ,	
સ્વરૂપ સંગે સર્વ, અંગથી મહાભાવ છેરે લોલ.	૧૧૬૧
યો સર્વભૂમા નિત્ય, સુખરૂપ છેરે લોલ,	
નિજ ભક્ત ભાવી, અસુર દુઃખરૂપ છેરે લોલ.	૧૧૭૧
સંગમ જોગી રસ જોગી, ભક્ત ભાવીમાંરે લોલ,	
અવર જ્ઞાન યોગ તપે, મન નાવિયારે લોલ.	૧૧૮૧
સમ રચાન પાન, પ્રેમી ભક્ત શું કરેરે લોલ,	
હાલસ અંગ રમણ, અંગી અંગે જઈ મળેરે લોલ.	૧૧૯૧
આત્મ રતિ આત્મકીડન, અતિ છે અતિરે લોલ,	
રસિક ભોમ ચતુર પ્રતિ, રતિ એ અતિરે લોલ.	૧૨૦૧
આવા દુર્લભ દર્યાવા, વિરલ ભક્તનેરે લોલ,	
સંગમસુખ હારમ સુખ, પ્રેમભક્તનેરે લોલ.	૧૨૧૧
જેહનું જીવન સુધા સંબંધ, બ્યવહારનુંરે લોલ,	
સ્મિત સ્મિતોક્તિ આનંદ અપરણી રૂપે લોલ	૧૨૨૧
પ્રાણનાથ વિના અલ્પ કલ્પને લહેરે લોલ,	
તેરે પ્રેમપ્રભુ કામ ભોજમાં મહેરે લોલ.	૧૨૩૧
સર્વ ભાવે જ્યારે ઇચ્છા, યાએ આપનીરે લોલ,	
કરે લીકારસ ઘન, વિના માપનીરે લોલ.	૧૨૪૧
આતે ગૃહ આસય ઉત્તમ ભક્તિભાવનોરે લોલ,	
મયન કરજો મલી, રંગી રસ ભાવનોરે લોલ.	૧૨૫૧
ઉત્તમ પાન અધિકારી જન એ કરેરે લોલ,	
પાપી તણાં હલ્લ પાપ દષ્ટિએ વળેરે લોલ.	૧૨૬૧
ગુજ અશુદ્ધ મનુષ્યતિ, હીનદીન જાણજોરે લોલ,	
જેવો તેવો દારિકેસ, તમે સંભાળજોરે લોલ.	૧૨૭૧

છે. આ યંત્ર બાળકને આસ્તિક બનાવે એવું છે. સુખસંચારક કંપની મુનુરાધી મળે છે તે આ સાધના વધારાથી જલ્દી આપશે.

તકલીફ મટી—મુકટવાળા નારજ્ઞાસ કાશીદાસે પોતાનું કાર્યાલય ખૂબ વધારી લીધું. કમળ, કદમ, ચંપેલી ત્વષ્ટ, શુભાળ, ખસ, વગેરે અત્તરો ધણી ઉંચી બતનાં મંગાવ્યાં છે. બસાસનું અત્તર તથા શુભાળજળ સામગ્રીને માટે સુંદર છે. આજ સુધી મોકરો હાથે કામ હવું તેથી તકલીફ પડતી. હવે કામ તેમણે બંને સંવાળી લીધું છે એટલે બહાર ગામના તથા રાજનગરના બગવડીઓને ધણી સરજતા થઈ ગઈ છે.

જરૂરકે—આપણું ધાર્યું કશું નથી થતું. આથી જ પુષ્ટિમાર્ગે બગવડીઓએ ભૂતકાળને ભૂલી જવો, બલિષ્ઠ કાળ આપણા હાથમાં નથી એટલે તેનો વિચાર ન કરવો, માત્ર વર્તમાન કાળ સાચવવો કે જે આપણા હાથમાં છે. આમ અમે વારંવાર નિયમિતતા માટે લખ્યા કરીએ છીએ, પણ આર્તિના આ માર્ગમાં નિયમિતતાને જોગ રચાવ ન હોય એમ જણાય છે. દર્શનમાં ધાર્યો કરતાં ઉત્સવમાં કલાક બે કલાક મોકુફ થાય તો કેવી તીવ્ર આર્તિ પ્રકટે છે ? મત્ત બોમાં છે. આથી અમે અમારો બચાવ કરવા નથી માંનીતા, પણ ચૈત્ર ને વૈશાખ દરેક મોડા મોડા નીકળ્યા ને જેકેનો અંક નીકળતા પહેલાં અધિક અસાડ આપી એટલે જોરાગામ ઉત્સવ ઉજવવા જવાનું થયું અને સુંદર રીતે શરૂ થયેલો આખો અધિક માસ સત્સંજના આનંદમાં જશે. ફાગણ વાચવી એ યુનેચરનો ધર્મ છે. અનિયમિતતા માટે અમે, યુનેચર છીએ, તો મહોદાર ચારિત્રવાન શ્રીવલ્લભાધીરાજા શરણાંગત સાન્યવાન બગવડીશા ફાગણ આપશે એવી આશા છે. અધિક માસનો મોટો અંક તૈયાર થાય છે, તે અંક જેમના લવાજમ બાજી છે તેમને વી. પી. કાવામાં આપશે. લવાજમ મોકલી આપનારને તે જલ્દી મળી જશે. વી. પી. કાવાનારને મંગતાં વાર થશે, કારણ વી. પી. અમુક સંખ્યામાં જ રોજ પોરટ લે. શાવણથી નિયમિતતા થાય એમ છે.

આપણું માસિક—આ માસિક કેવળ શ્રીકૃષ્ણની જાડિતની વડિ માટે પ્રકટ થાય છે, આથી તે શ્રીકૃષ્ણના અનન્ય પ્રેમીઓને જ પસંદ પડે. સામાન્ય ધાર્મિક માસિકોમાં જુદા જુદા બધા દેવ દેવીઓની સંકિત સંબંધી દૃષ્ટાંત હોય એટલે અમે તે તેના આઠક થઈ શકે. જુદા જુદા લેખો એવી રીતે પસંદ કરવામાં આવે કે સર્વ ધર્મના માણસોને થોડું થોડું મળે એટલે દરેક ધર્મના માણસો તેના આઠક બને. એકમાં શ્રીકૃષ્ણની અનન્ય સંકિત સમજવી હોય તો બીજાના લેખમાં વળી બીજા દેવીના અનન્ય જાડિત દર્શાવી હોય. આથી જુદા જુદા દેવને આરાધનાસ સર્વ તેને પસંદ કરે. આ આપણું માસિક તો માત્ર શુદ્ધાદેવ તનાજ સિદ્ધાંતોના પ્રચાર માટે પ્રકટ થાય છે, એટલે પુષ્ટિમાર્ગે વૈષ્ણવો સિવાય બીજા તેના આઠક બોલાવવા હોય. આથી વૈષ્ણવ બધુંએ ધારે તેના આઠકની વડિનું કાર્ય થાય. આપણને તો ધાર્મિક વાચનનો ચોખ્ખો નથી. હું કલાણાનું માસિક લાવી વાંચી લઈ છું એટલે જરૂર નથી. એના પોતાનામાં ધરનાં પૈરાં ઠાકાં બધું જ આવી અર્થ. આવી સ્વાર્થ રિયતિ આપણી છે.

લવાજમની પહેાંચ—મગનલાલ પેલાભાઈ, વસરામ કરસન પટેલ, ઠાકાલાલ રણજોડાદાસ, ચંદ્રદત્ત હીરાચંદ, અંબાલાલ વલ્લભદાસ સોની, હિમતરામ મનસુખરામ, મહારામ શ્રીભગવતસિંહજી, હીરાલાલ માણેલાલ, લાલજી અમરસી, અંબાલાલ છત્રનલાલ, મણીલાલ માણેલાલ, જરાભાઈ જીજ્ઞાસ દેસાઈ, સારંગનિલ દાયજેરી સાવલી; વજીલ જોરધનદાસ માધવજી, પ્રાચેજી લવજી, જોડુજીદાસ નાનજી, બાગીભાઈરાજભાઈ, અ. સી. બાપુજી સાહેબ; અ. સી. પ્રણીતકરભાઈ સાહેબ, જોષાલાલદાસ હરીભાઈ, લાલજી સુંદરજી, મોહનલાલ જગજીવન, પ્રેમજી નયુભાઈ, એધવજી વીરજી, રોક નવલદાસ જોરાજી, જોડુજીદાસ ભગવાનજી, કમળશી વિક્રમજી, રણજોડા ધારસી, મનજીચોટ શીવારતવ; વીરચંદ પુરોહિતમ, ભગવાનદાસ ચુનીલાલ; ડા. બાલ-મુકુંદભાઈ, ગંગાબેન રામદાસ રણજોડાદાસ, હરીલાલ અમથાસા ભગવડી, ગોવિંદદાસ બાણજી, રથાગદાસ ગોવિંદજી, ત્રીગુવન નયુ, સુખરાય દુવેરાય, કાનજી જોરધન, વિક્રમદાસ પુરોહિતમદાસ, રામજી જીજ્ઞા, ડોસાભાઈ નયુભાઈ વિક્રમદાસ દરિદાસ. મંજુલાલ રણજોડાદાસ, પરજોતમ રૂપચંદ, નરસીલાલ માણેલાલ, કુમારશી ભગવતસિંહજી, નંદદાસ દેવરાજ; કાશી નાથચંદ, છત્રનલાલ કાનજી, હરિલાલ પરમાનંદ, છત્રનલાલ કાળીદાસ, ડોસાલાલ નયુભાઈ, સોની રાજજી સવજી, મણીલાલ ભવાનભાઈ પ્રણજીવનદાસ આનંદજી, ગંગાબેન રામદાસ રણજોડાદાસ, મહેતા સાહજીચંદ સખારામ, સોની મોહનલાલ જગજીવન, ધરમસી જોષાદાસ, કલ્યાણજી દેસાજી. વૈશાખ વદિ ૦) સુધીમાં આવેલું તેનાં નામ આ છે.

ઉપકારની નોંધ—અમલદાર બાઈ નારણલાલ પરમાનંદદાસે દર્શાવેલ તથા તથા દિવ્ય અક્ષર દેહની આ માસિકના ગાદકોને મારેજ બેને બદલે રૂ. ૧૦૬ તથા દવાગાર કાબ્ય મણિમાલા બા. ૧ લાની રૂ. ૧) ને બદલે ૦૦૦ રૂપિયા કિંમત રાખી છે તે બદલ ઉપકાર માનીએ છીએ. માદક બંધુઓ તેના લાલ અવરખ લેશે સુદાદેતની આ સંસ્થામાંથી પણ બાઈ નારણલાલ તરફથી બહાર પડેલા બધા મંથો મળી રહેશે.

શ્રીશુદ્ધાદેવ કાર્યાલયમાંથી મળતાં સુંદર ચિત્રજી. સુંદર રંગિન અને સાદાં ચિત્રજીની તૈયારી મોટા પ્રમાણમાં થઈ રહી છે, હાલ મળતાં ચિત્રજી.

૧. શ્રીનાથજીનું મોટું રંગિન ચિત્રજી મળ્યું આટલું કાગળ ૦-૨-૦ (૨) બાંસીધારી ગૌઆરી શ્રીકૃષ્ણ રંગિન, ૦-૧-૦ (૩) બાવમુકદ બમવાન સુંદર વટચુના પત્રપર રંગિન ૦-૧-૦ (૪) શ્રીમદામ્રજીને શ્રીનાથજીનું આવળુ સુ. ૧૧ નું પવિત્ર એકાદશીનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૫) ઉપરનુંજ સાદુ, ૦-૦-૬ (૬) શ્રીનટવરપ્રજી, ૦-૦-૬ (૭) શ્રીમુનાજીના તટપર સુગત સ્વરૂપની મંત્રજાલું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૮) શ્રીમદામ્રજી શ્રીસુગોપિનીકાર રંગિન, ૦-૧-૦ (૯) શ્રીશુભાંજી સુવાવર્યા, ૦-૦-૬ (૧૦) શ્રીશુભાંજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૧) બડે શ્રીગિરિધરજી શ્રીદસ્તાક્ષર સદિત, ૦-૦-૬ (૧૨) શ્રીમોકુલેશ યોરેસ્વાર, ૦-૦-૬ (૧૩) શ્રીમોકુલેશ વિવાહમેલ શ્રીપાર્વતી વહુજી સદિત, ૦-૦-૬ (૧૪) શ્રીમોકુલેશ કારમીરનો વિજય, ૦-૦-૬ (૧૫) શ્રીમોકુલેશ મંથ વાચન, ૦-૦-૬ (૧૬) શ્રીલદમ્બજીવાલજી મહારાજ શ્રીગોકુલ ૦-૦-૬ (૧૭) મિરાજમાન ચતુર્થ પંચમપીઠાધીશ્વર શ્રીવલ્લભપ્રજી, શ્રીકૃષ્ણપ્રજી, શ્રીમોકુલેશ સાથે ચારે ચિત્રજીનું એક મોટું મોડું ૦-૨-૦ (૧૮) શ્રીમોકુલેશલાલજી મહારાજ શ્રીનાથદાસ રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૯) શ્રીકૃષ્ણપ્રજી શ્રીગોકુલ, ૦-૦-૬ (૨૦) શ્રીકૃષ્ણપ્રજી, ૦-૦-૬ (૨૧) શ્રીમોકુલેશ, ૦-૦-૬ (૨૨) શ્રીમોકુલેશ (કામવન) ૦-૦-૬ (૨૩) શ્રીવલ્લભજી મહારાજ શ્રીમંદમાથમાં આસક્ત ૦-૦-૬ (૨૪) શ્રીવલ્લભજી મહારાજ (રાજનગર), ૦-૦-૬ (૨૫) શ્રીવલ્લભજી મહારાજના બે લાલજી શ્રીબાળકૃષ્ણલાલજીને શ્રીરમુનાથજી ૦-૧-૦ (૨૬) શ્રીમમુસદનલાલજી મહારાજ (રાજનગર) ૦-૦-૬ (૨૭) શ્રીરમુજીકલાલજી મહારાજ (રાજનગર), ૦-૦-૬ (૨૮) શ્રીગિરિધરજી મહારાજ (કાદા), ૦-૦-૬ (૨૯) શ્રીવાગીસલાલજી મહારાજના બે લાલજી શ્રીપુરુષોત્તમલાલજી તથા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી, ૦-૧-૦ (૩૦) શ્રીવલ્લભાચાર્યજી મહારાજ (શ્રીગોકુલ અને કામવન), ૦-૦-૬ (૩૧) કાંકરોનીચ શ્રીવલ્લભજીલાલજી તથા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી, ૦-૧-૦ (૩૨) ઉપરનાંજ સ્વરૂપ રંગિન, ૦-૨-૦ (૩૩) શ્રીબાળકૃષ્ણલાલજી મહારાજ કાંકરોલી રંગિન, ૦-૧-૦ (૩૪) શ્રીરમજીલાલજી મહારાજ (મયુરા), ૦-૦-૬ (૩૫) લુનાગઢના શ્રીપુરુષોત્તમલાલજી તથા શ્રીમલ્લભજીલાલજી, ૦-૧-૦ (૩૬) શ્રીમોકુલેશજી મહારાજ રંગિન (લુનાગઢ), ૦-૧-૦ (૩૭) શ્રીમોકુલેશજી મહારાજ શ્રીજીદાસ, ૦-૦-૬ (૩૮) શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજી (કામવન) ૦-૦-૬ (૩૯) શ્રીગોપાલલાલજી મહારાજ (મયુરા) ૦-૦-૬ દશદિશેત વિજય શ્રીપુરુષોત્તમજી રંગિન ૦-૧-૦. ચિત્રો મંગાવનારાઓએ એકાદ મણાં મંગાવવા અથવા પુસ્તકો સાથે મંગાવવા જેથી સદિસલામત મળી જાય.

પંચાવન પાઠનો શુટકો.

પહેલી આશ્વિતિ ખાલી જવાયો બીજી આશ્વિતિ મોટા સુધારા વધારા સાથે છપાવી છે. માગબી ધણી હોવાથી આ સાદસ ગેરકુ છે. મૂલ્ય ત્રણ આના, ટપાલ ખર્ચ એક આનો.

રૂ. ૧૭૪૮, રામમહેતાની પોળ—અમદાવાદ.

લોહી સુધારવા માટે

જશમાધનનો સાસાપરિલા

સરસમાં સરસ વસ્તુ છે.

શરીરની શક્તિનો આધાર લોહીની શુદ્ધિ પર છે. જેટલે અંશે રૂધિરમાં રતાશ વધારે તેટલે અંશે રૂધિરની શુદ્ધિ છે. ખગડેલા લોહીને શુદ્ધિ કરનાર તથા તેમાં લેધએ તેટલી રતારા અને શક્તિ લાવનાર જશમાધનનો સાસાપરિલા શ્રેષ્ઠ છે. વળી તે કુવાના જળથી શુદ્ધિથી અને પવિત્ર રીતે જનાવવામાં આવે છે. તેનો ઉપયોગ કરનારા અમારા મિત્રો તેનો ધણું વળાણ કરે છે. લોહી ખંગાડનાં દરદો જેવાં કે દાદર, ખરજ્યાં, ખસ, હુંખસ, આમદી પરની ખગતરા વગેરે લોહી વિકારનાં દરદો જશમાધનનો સાસાપરિલા તદ્દન નાશ કરે છે. આમદીનાં દરદોથી પીઠતા અને લોહીવિકારના દર્દીઓને આ સાસાપરિલા આશીર્વાદ રૂપ છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—જશમાધન ઈન્ડીઆ એજન્સી,

ડભાણુ લાંગોળ સુ. પો.—નકિઆદ.

આખાલ વૃદ્ધ, સ્ત્રી-પુરુષોએ સંગ્રહી રાખવા યોગ્ય.

શ્રી સુખોવસિંધુ.

વૈરાગ્ય, ભક્તિ, યોગ અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અપૂર્વ ગ્રન્થ.

ભારત વર્ષના મહાન મુનિશ્રી વેદવ્યાસના અનેક ગ્રન્થોના સારરૂપ, અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સંગ્રહ આ ગ્રન્થ સિવાય બીજે કયાંય મળવો દુર્લભ છે. આ ગ્રન્થના સેવનથી ઈશ્વરી આનંદ, ઈશ્વરી જ્ઞાન, પરમાત્મા દર્શન, મનોબળ, ભક્તિનો મહિમા, સદ્ગુરુ સમાગમ, અજ્ઞાનીલેહ, યોગ, સંભાધ, આસન, દેહ ત્યાગ સમયે શું કરવું, નરદેહ પ્રશંસા, જન્મ વર્ણન, સંસારમાંથી મુક્ત થવાનો ઉપાય, ચતુર્લોકી ભાગવત, જ્ઞાનોપદેશ વગેરે અનેક વિષયોના સુવલ બોધ થઈ ખરે જન્મનું સાર્થક્ય શું છે તે સમજી શકાય છે, અને વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો પુસ્તક સાથે જ ભેદ શક્યો. ૬૦૦ પાનાના દળદાર પાકા ખાઈન્ડીંગવાળા પુસ્તકની કિ. રૂ. ૩) પો. બુંડ.

એલ. એચ. જોશી, ૬૩૬ સુધવાર પેઠ, પુના. ૨

અથવા સુંબઈના જાહીતા સુકલેખરોને ત્યાં—

विधना तारवृद्धार, क्षीमहाप्रबुधना विधायासक सिद्धांताना
अथार करण सविन भासिक

शुद्धाद्वैत-भक्तिमार्तऽ.

पुस्तक ६४. अधिक आपाद-आपाद, सं. १६८७. [अंक ४.

अधिक आपाद-आपादने
भास अंक.

हुडा—विचम नानदे संभोग, सहेने वरख हिराय;
नेसे करवी तुमगी, बीजा नाद कदाय.

भावार्थ—वचमजन ओखे बनवदेसिना संभवी आपोआप वरख ओखे
देवभाव ही नय छ, तेनी रीते तुमगी करी जता (वचम भागीमना हायभा
आपता तेनी बीजा बनता) ते बीजा नादने वचमारे करे छ.

अंक मतयके संगते सभ यदन वे नय,
अधिकी नभाति सतकी सभही सत कहय.

भावार्थ—वदयामना यदनना स्पर्शही तेनी आलुआलुना इसाने पल
यदन यन नय छ तेम ने संगी, हरपरेके प्रेमभाये सजति करवामा आवे
तो तेनी रीते संग करमास नयान सत, जनी नय छ.—अम कहवय छ के
मदयामना यदनमा अहु सुभय देवनी आलुआलु सुभे पंक्ति मोटा मोटा
बोरिगे चौरायदा नदे छ, आपी ते यदन वेवानु मुशेद यम पडे छ, पल आ
मदयामना इहने स्पर्श करीने के पवन आलुआलु नय छ, ते पवनमा ओखी
अपी सुभवी प्रवेशी नय छ, के के इसाने ते पवन स्पर्श करे छ, ते जपा
यदन जेनी सुभधियामा जने छ, आन यदन यने जदार यदन वरीके पपराय
छ, आम सत पुराना समाजमयी तेना ओखनेने बाणीना स्पर्शही अन्य पल
सत जनी नय छ अम आ मदलुभागी करे छ.

नं. १७४८, सजमहेतानी जेण
अमहापाद.

तनी अने प्रकारः
वसंतरागे हरिद्वेष शास्त्री.
सदायक तनी-दीनकिंदर.

पौर्षिक सवाजम जे उपीआ. (हरपस अर्थ साधे.)

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ દિવ્ય શ્રીવલ્લભકૃપને નમન ...	૯૭	૧૩ સ્વતંત્રતા અને પરતંત્રતા ...	૧૩૬
૨ નમનની શોધ ...	૯૯	૧૪ નવધાભક્તિ ...	૧૩૯
૩ વધાઈનાં ઘોળ ...	૧૦૦	૧૫ પ્રણિપાત ...	૧૪૧
૪ ઉત્તમ ઠલા એ પ્રણનું સ્વરૂપ છે... ૧૦૭	૧૦૭	૧૬ શ્રીસુભોધિનીનાં સૂત્રો... ૧૪૨	૧૪૨
૫ સ્તુતિ કુસમાન્તલિ ...	૧૧૨	૧૭ ગીતાન્તલિ ...	૧૪૫
૬ સમયોક્તિ ભાષાંતર ...	૧૧૩	૧૮ ૬૪૫ વર્ષ મહોત્સવ સમ્મેલન ...	૧૪૬
૭ બાવન બહારની બારમાસી ...	૧૧૪	૧૯ પુષ્ટિજન ...	૧૪૭
૮ ઠલાગીમાંસા ...	૧૧૫	૨૦ પારિતોષિક પરોક્ષાઓ ...	૧૪૮
૯ વૈષ્ણવોની નિત્ય ચિંતનની તોષ... ૧૨૫	૧૨૫	૨૧ ઉપહારસ્મરણ ...	૧૪૯
૧૦ ભાવનાસૃષ્ટિ ...	૧૨૭	૨૨ સંભાષણસાદિક ...	૧૫૦
૧૧ આચાર્યોપદેશ ...	૧૨૯	૨૩ સાંપ્રદાયિક મંથો ...	૧૫૧
૨૨ શ્રીપદનાટક ...	૧૩૩		

ખાસ આ અંક માટે કંઈક

અધિક માસનો અંક આપાતો નથી, પણ અગે અધિક માસ સાથે આ મોટો અંક ભગવદીયોનાં હાથમાં મુકાએ છીએ, એથી પૂલ નદિ ને કુસની પાંખડીથી ભગવદીયો સંતોષ માનશે એવી આશા છે. આમ કહેવાનું કારણ એ છે કે ચિત્રો તેવાં છતાં જળમામનો દેવાલ તૈયાર ન હોવાથી તે આ અંકમાં આપી શક્યા નથી, દેવાલના સંજ્ઞા સિવાય ચિત્રો નજ દીશે, એટલે તે દેવાલ સાથે દીવાળીના કે એવા અંકમાં આવશે. આ અંકમાં પ્રથમ છતાં જડની અધિક માસની સભાઓમાંની એકનું ચિત્ર છે. તેમાં પ્રયુષ્મરથાને બિરાજેલાં બે શ્રી ગોસ્વામી બાળદેવી અને ઠાઠીઆવાડના ભાવિક અને શ્રદાળુ ભગવદીયોની વિરોધ સભાની ઝોંપી કરી સંતોષ માનવો પડશે. આ અંકમાંના લેખોમાં પ્રથમ ઉત્તમોત્તમ શ્રીવલ્લભકૃપને નમસ્કાર છે. પ્રેમનાં ચક્ષુમાં પહેરીને ન્યાયપુરસ્કાર સર્વાત્મવે વાંચનાર તે નમસ્કારનું સત્પત્ત અનુભવશે. ખીજું 'નમનની શોધ' તું બાવલાદી ભેરવી રાગનું કાવ્ય છે, તેની પહેલી લીટી તો ધૂન જેવી સુંદર છે. ત્રીજું રાજનગરસ્થ પૂજ્યપાદ ગો. શ્રીક. શ્રીરણકોડાલાલજી મહારાજને ત્યાં શ્રીકાલ્યાણનાં પ્રકટપનાં વધાઈનાં ઘોળ છે. બાલુકાને તે ધણી ગમશે. ત્રેગીબંકતો બાળપણથીજ શ્રીવલ્લભકૃપમાં આનંદ અનુભવ છે. નિયંત્રપ્રેમ એ વસ્તુ સમજાવે. તેમાં વંશાવળિનાં ઘોળ પણ છે. ઠલા એ પ્રણનું સ્વરૂપ છે, એ વાંચનાથી પુષ્ટિમાર્ગનું શેષત્વ સમજાશે. પછી ચતુર્થપદ્યમપીઠાધીશ્વર શ્રીવલ્લભાચાર્યજી મહારાજશ્રી કપડવણજી ગત વૈશાખમાં પધારેલા ત્યારે સમર્પેલી કુસુમાન્તલિ ભાષાંતર સાથે છે, ત્યાર પછી બાવન બહારની બારમાસી બાવલાદી ગરબી છે. ઠલાગીમાંસાનો નિદાતાભયો લેખ વાંચકોને ધણી ગમશે. ભાષાસૂત્રોપય હોષ ગોઠવણ ધણી સરસ છે. ગોષ સુંદરલાલ આવો લાભ આપણને વારંવાર આપશે. એવી આશા છે. વૈષ્ણવોના નિત્યાચિંતનની તોષ પણ સરસ છે. પચીસ સૂત્રો વારંવાર મનન કરવા જેવાં છે. નવિનતાની વાન તો એ છે કે મારા જે સદાધ્યામી બંધુઓ પણ મદદ કરવા તૈયાર થયા છે. ભાવનાસૃષ્ટિના લેખક હોષ નારણભાઈ છે. કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનાં કાવ્યોના અનંતવાદક ભાષાંતરોમાં ખીજામાં

जूनागढ़ हवेलीमें पुरुषोत्तममासका प्रवचन.

श्रीमान गो. श्रीपुरुषोत्तमलालजी तथा श्रीमजधुणलालजी के अध्यक्षतामें:-
पण्डित पुरुषोत्तमशर्मा चतुर्वेदी, "साहित्याचार्य" भागन दे रहे हैं.

શુદ્ધદેવ-સકિત્માર્તક.

૧૬.]

અધિક આપાદ, શ્રીવલ્લભાજ ૪૫૩.

[અંક ૪.

“૧ દિવ્ય શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ દિવ્યતાથી કેમ જીવન ગાળવું તે પોતે દિવ્યજીવન ગાળી વિશ્વને દર્શાવી રહ્યું છે, તેવા દિવ્ય શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ રૂપી કલ્પવૃક્ષની છાંયડીમાં દેવીસૃષ્ટિ પ્રભુ સાથે નૃત્ય કરી રહેલી છે, એવા સર્વેન્ધ્રાપૂરક દિવ્ય શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ સત્યયુગની માફક વેદાદિકની સર્વ આજ્ઞાઓનું પ્રત્યક્ષ પાલન કરી રહ્યું છે એવા ઈશ્વરની વાણી સ્વરૂપ વેદાજ્ઞાપાલક વલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળમાં ગર્ભાધાનથી માંડીને અગ્નિ સંસ્કાર સુધીના સર્વ વેદાદિક સંસ્કારો સ્વરૂપાત્મક આચારમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે, એવા અતૌદિક સંસ્કારી શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ પ્રભુનેજ પોતાનું જીવન અને સર્વધન ગણે છે, એવા પ્રભુજીવન વલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“પ્રભુને જેમ મારાં નરસાં પ્રાણી માત્ર સમાન છે, તેમ જે વલ્લભકુળને દોર ચોર અને અન્ય સર્વ સમાન છે, તેવા શ્રીપ્રભુસમાન દૃષ્ટિવાળા મહોદાર-ચરિત્ર સર્વાત્મભાવી વલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળમાં નજરથી માંડીને સર્વ અંગો અંગમાં ભગદ્રસા-મૃત ભરેલાં છે, એવા ભગવદ્રસામૃતના સાગર સમાન શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળમાં હૈયામાં હૈયું તત્ત્વજ્ઞાનનું સર્વ શ્રેષ્ઠ સાહિત્ય રચનાર ત્રીસ ત્રીસ સમર્થ વિદ્વાન મહા પુરૂષો થઈ ગયા છે, એવા વિશ્વને દિવ્યજ્ઞાનના હાતા વિશ્વમાં અભેડ એવા દિવ્ય તત્ત્વજ્ઞાની શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ સર્વાંગે આનંદ સાગરયુક્ત હોવાથી વિશ્વમાં આનંદની લહરીઓ સાગરનાં મોજાંની માફક ઉછળાવી રહ્યું છે, એવા દિવ્યાનંદી શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ અને તેની શરણાંગત સૃષ્ટિ આનંદ સાગરમાં સદા તરખોળ રહેવાથી તે આનંદને ન, સહન કરનારા દ્વેષીઓ તરફ અને વગર અગ્નિએ બળી રહેલાં કુલાંગારો તરફ ધ્વજની માફક ઉપેક્ષા કરી રહ્યું છે, એવા સાગર સમા વિશાળ હૃદયી પરમદયાળુ શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળનાં સર્વ બાળકો અત્યંત સુંદર અને રૂપના સાગર સમાન છે, એવા સર્વાંગસુંદર શ્રી શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ સ્વકૃપાપાત્રને પોતાનાં અમલકારી સ્વરૂપોનો અનુભવ આપી પ્રભુમાં નિરોધ કરાવે છે, અને આસુરીને આસુર વ્યામોહ અથવા વિપરીત લીલાઓ દર્શાવી પ્રભુથી દૂર રાખે છે એવા દિવ્ય દષ્ટિવાળા દેવી આસુરી વસ્તુમાત્રના પરીક્ષક શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળમાં લગભગ નવસોને પીસ્તાગ્રીપ પુરૂષો એકજ વિચારના એકજ ધ્યેયના અને એકજ દેશી એક હૃદયી પ્રકટ થયા છે, એવા વિશ્વમાં એક હૃદયી સર્વ શ્રેષ્ઠ શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ સૌન્દર્યકળાનું, સંગીતકળાનું, ગૂંથણકળાનું, શીવણકળાનું, ચિત્રકળાનું, પાકશાસ્ત્રનીકળાનું, અને અન્ય સર્વ કળાઓ સાથે પ્રભુની પ્રેમકળાનું, સર્વ રીતે પોષક છે, એવી એવી વિશ્વની સર્વ કળાઓના પોષક કલાનિધિ વિશ્વોપકારક દિવ્ય શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“માયાવીઓએ જગતને અસત્ય એટલે ધ્વજ વિહોણું કહી મોરની કળાની સમાન પ્રભુની ક્ષારૂપ આ વિશ્વમાં અનહદ અન્યાય કર્યો હતો, તેવા પ્રભુદ્રોહી માયાવીઓના મતને તિરસ્કારી વિશ્વને પ્રભુરૂપ અનુભવી અનુભવાવી અખાડીને સત્યત્વ દર્શાવ્યું છે એવા બ્રહ્મવાહી બ્રહ્મકુળ શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“સર્વગુણ સંપન્ન છતાં તદન નિર્ગુણ અને નિષ્કામ એવા સર્વ શ્રેષ્ઠ મહાત્મા અને સર્વાતીત શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“જે શ્રીવલ્લભકુળ ગુણુસાગર હોવાને લીધે અવર્ણનીય વા અનિર્વચનીય છે તેવા વલ્લભકુળના ગુણોની ગણના કરનાર અને એ રીતે મિતમાહાત્મ્યી દર્શાવવાનો ગુનો કરનાર મારા જેવાં પામરને ક્ષમા કરવા સમર્થ એવા અનહદ ક્ષમાશીલ શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.

“જે શ્રીવલ્લભકુળે :પ્રકટ થઇ આ વિશ્વમાં અનહદ ઉપકારો કરી એ પરાપકારના યોગ નીચે સમસ્ત જગતને દાખી દીધું છે, એવા વિશ્વપૂજ્ય વા સર્વપૂજ્ય મહાપરાપકારી શ્રીવલ્લભકુળને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

“ઉંડામાં ઉંડા ગંભીર સાગર સમાન શું પૂર્ણ પ્રેમરસથી ભરેલા, પ્રભુ, વિહારી, અનહદ દિવ્ય શક્તિઓ ભરેલી છતાં તે શક્તિઓ પ્રસન્ન રાખી વિશ્વમાં વિચરનાર, મારા જેવા પામરને શરણે લેનાર, મહાદાની, સ્મિત હાસ્ય-યુક્તવદની, દષ્ટિદાની, મારા ગુરુદેવ ચતુર્થપંચમ પીઠાધીશ્વર શ્રીવલ્લભપ્રભુને મારાં કોટાનકોટિ નમન છે.”

દીનકિંકર,

નયનોની શોધ.

નયન તને શોધે નન્દકિશોર ! છુપાયો ક્યાં તું ચિત્તના ચોર !—

વદન સુધાકર દર્શન હિંચું આ વ્યાકુળ ચિત્ત ચક્રોર,

તલસે ત્રાસ ભર્યું મનમોહન ? ત્યજી દે મિથ્યા તોર— નયન૦

ક્યાં કરી કેકારવ તેં કેશવ ? જણાવ્યું બાહુ ભોર,

ક્યાં મંભુલ નર્તન આરંભ્યાં, કહેરે મનહર મોર— નયન૦

શ્રવણ પીયૂષ સમા મુરલીના હૃદય સવળે છે શોર,

સ્મરી સૂણી આતુર આ ઉર ઉછળે સ્થિર ના રહે દોઈ દોર—નયન૦

મજાવન ? તેં વિશ્વ કર્યું વશ વિવશ ણન્યું છક્રોર,

તુજ સૈન્દર્ય તણા સૌરભથી જડ જંગમ તરખોળ— નયન૦

રસના રટે તુજ નામ રસિકવર ? તું શે ત્યજતો કોલ,

તારાને અપનાવ મધુર ? તું ના થા નાથ ? નકોર— નયન૦

પ્રિયતમ ? તું સર્વસ્વ અમારું તોય ન ભૂલ્યો ડોળ,

આડંબર અળગો કરી કાના રહે રમણ ! સમતોલ— નયન૦

કરૂણામય ! શરણાગત વત્સલ ! શ્રીધર નવલકિશોર,

એક કટાક્ષ કરી રસ સાગર ! દે ઠંડક ઠકોર— નયન૦

શુદ્ધાદેવ અને ભક્તિમાર્ગ.

“વધાઈઓનાં ધોળ.”

પૂજ્યપાદ શ્રીમદ્ ગો. શ્રી. ૧૦૮ શ્રી. રણછોડલાલજી મહારાજશ્રાવ ત્યા રાજ નગરમાં લાલખાવાશ્રીનું આશ્રિત વહિ ૧૦ (ગ્રન્થ દાર્તિક વહિ ૧૦) ના રોજ પ્રાકટ થયું તે સમયે ગવાયેલાં વધાઈઓનાં ધોળ.

આમાં ત્રીજું ધોળ વંશાવલિનું છે, તેમાં શ્રી. મહાપ્રભુજીથી અત્યાર સુધીન શ્રીરાજનગરસ્થ જાલકોની વંશાવલિ છે. શ્રીરણછોડલાલજી મહારાજશ્રી સમક્ષ આ ધોળ ગવાયેલાં છે.

(લેખક:—વેલજી કેશવજી.)

શ્રીનટવરમૂર્તિવિજયતે.

ધોળ—ચિ. શ્રી. લાલખાવાના પ્રાકટયનાં.

(રાગ—માઈ શ્રી ગોકુલીયું રણિઆમણું રે.)

શુજરાત માંહે ગોકુલીયુંદે, શ્રીરાજે શ્રીવલ્લભ જાલદે. શ્રી-રાજનગર રણિઆમણુંદે. ૧
દોસીવાડાની ધોળમાંદે, શ્રીનટવરલાલજીનું રાજદે. શ્રી રાજનગર. ૨
રયામ સદા સુખધામ છે રે, વૈષ્ણવને આનંદ દાન રે. શ્રી રાજનગર. ૩
શ્રીચંદ્રમાજી મહા દયાનિધિ રે, શ્રીનવનીતલાલ રસાલ રે. શ્રી રાજનગર. ૪
શ્રીગોપાલલાલજી સોહામણારે, શ્રીગોવર્ધનલાલજી કૃપાલ રે. શ્રી રાજનગર. ૫
શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીગુ સાઈજીદે, શ્રીગોકુલનાથજી દયાલ રે. શ્રી રાજનગર. ૬
ઝોગણીસે છયાસીની સાલમાં રે, આસો મહીનામાં આનંદ રે. શ્રી રાજનગર. ૭
વહિ દશમ ને ભૃગુવાર છે રે, દશધા ભક્તિનું કરવા દાન રે. શ્રી રાજનગર. ૮

શ્રીમધસૂદનલાલજી હરખ્યા ઘણુંદે, મહારાણીજીને આનંદ અપારદે. શ્રીરાજનગર. ૯
લુકળાનું, ચિત્રકળાનું, પૈઆરે, શ્રીરણછોડલાલજીના લાલ રે. શ્રી રાજનગર. ૧૦
પ્રભુની પ્રેમકળાનું, સર્વ રીતે પાશરૂ પૂનેમના અંદ રે. શ્રી રાજનગર. ૧૧
ઓના પોષક કલાનિધિ વિશ્વોપકારક દિવ્ય જ્ઞાન રે. શ્રી રાજનગર. ૧૨

વહાલોં કાઠિ કંદર્પ લાવણ્ય રે, લક્ષ્મણશિરોમણિ આનંદ કંદ રે,
શ્રીરાજનગર રણિઆમણું રે, વહાલો વેણુવને દે છે આનંદ રે. મજનો તે રાગ.
કરૂણા કટાક્ષની હું શું કહું રે, વેલ સિંચે તે લીલી ધાય રે,
શ્રીવલ્લભ લેજો મારી વિનતિ રે, રાખો ચરણ કમલની છાંય રે. મજનો તે રાગ.

ધોળ.

(રાગ—હરખે શ્રીવલ્લભાનંદન ગાઈછ.)

રાજનગરમાં આનંદ થાયછ, ચરદ પુનેમને ચંદ દેખાયછ.
વદિ એ દસમ ને ભૂગુવારછ, આસો મહીનામાં શુભ સારછ
વહાલો મારો પ્રકટયા આનંદ દેવાછ, નિજનનાં ચિતકાં હરી લેવાછ.
મજનો એ રાગ પ્રકટયો બહોલછ, એ વહાલાને સરવે મળીને વખાણોછ.
શ્રીમધુસૂદનલાલછ એહુના તાવછ, મહારાણી વહુલનાં લાગ્ય વિખ્યાતછ.
પ્રભુ પ્રકટયા છે ધણો આનંદછ, વહાલો મારો પુષ્ટિ આનંદ રસકંદછ.
પ્રકટયા એ મજપ્રિયા વહુલની કુખેછ, અતંરંગ દાસ દાસીને મુખેછ.
શ્રીરણુછોરલાલછના એ લાલછ, વહાલો મારો નિજનને કરવા ત્યાલછ.
ભૂતલ દેરીને પ્રાકટય લીધુછ, નિજનનું કારજ મરવે મીધુલછ.
આપતણાં છે રે જે જનછ, પ્રકટયા છે તે રસનું કરવા જતનછ.
વહાલો મારો આનંદ દાતા કહેવાયછ, દાસનો દાસ બકીહારી બધછ.
વારી વારી વિનતિ એહ કરાયછ, ચરણ એ કમલની રાખજો છાંયછ.

વંશાવલિનું ધોળ,

(ચાલો શ્રીવનગતનાં મુખ લઈએ રે.—એ રાગ.)

પ્રથમ શ્રીવલ્લભમહાપ્રભુલને બાણું રે,
એહુનાં ચરણકમલ ચિત્ત આણું રે,
શ્રીગુરુદેવની ગાદી વખાણું—ચાલો શ્રીમજરાયનાં શુભ ગાઇએરે.
શ્રીવલ્લભના શ્રીવિઠ્ઠલનાથ ગાઇએ રે,
તેના શ્રીગિરિધરછ શુભવંત આપે રે,
તેના યાદએદરલાલ કહેવાયે. ચાલો શ્રી.
શ્રીદામોદરલાલના શ્રીવિઠ્ઠેશછ કહીએ રે,
કાકા વલ્લભલ ચિત્ત લહીએ રે,
તેના લાલ શ્રીગિરિધરછ ગાઇએ. ચાલો શ્રી.
શ્રીગિરિધરલાલછના શ્રીવિઠ્ઠેશછ બહોરે,
તેના—શ્રીદાશિકાનાથછ વખાણો રે,
શ્રીદામોદરછ હૃદયે આણો. ચાલો શ્રી.
શ્રીમજરમણુછ તંના ગાલ રે,
શ્રીમજરાયછ તેમના લાલરે,
વહાલે આનાં લીલા રસ દાનરે. ચાલો શ્રી

શ્રીમધુસૂદનલાલજી રાજનગર વસીયા રે,
 તેના શ્રીરણુછોડલાલજી રસીયા રે;
 મારા હૃદય-કમલમાંહે વસીયા. આલો શ્રી.
 દાસના દાસની વિનંતિ ઉર ધરજો રે,
 વહાલા હીન ઉપર દયા કરજો રે;
 ચરણકમલ મારે હૃદે ધરજો. આલો શ્રી.
 રાજનગર પ્રકટયા શ્રીમજરાય રે,
 નિજનનને આનંદ થાય રે;
 રાખો ચરણ કમલની છાંય. આલો શ્રી.

વંદનાવલિનું ધોળ.

શ્રીવહ્નિ પ્રભુજીના લાલ, છે અતિ લટકાળા,
 વૈષ્ણવતા પ્રાણ આધાર. શ્રીવિઠ્ઠલનાથ વહાલા.
 શ્રીગિરધરજી શુભવંત, વહાલા લાગો છે,
 શ્રીદામાદરલાલ દયાલ, દુઃખડાં લાગો છે.
 શ્રીવિઠ્ઠેશજી મહારાજ, આનંદ દાતા છે,
 કાકા શ્રીવલ્લભરાજ, જગત વિખ્યાતા છે.
 શ્રીગિરિધરજી મહારાજ, એટુના લાલ કહીએ,
 શ્રીવિઠ્ઠેશજી મહારાજ, વહાલાનાં સુખ લઈએ.
 શ્રીદ્વારિકાનાથ દયાલ, વહાલાને વખાણો,
 શ્રીદામોદરજી મહારાજ, એટુના લાલ જાણો.
 શ્રીમજરાયજી મહારાજે, સહુ સુખ દીધાં છે,
 શ્રીમજરાયજી મહારાજે, ચારણે લીધાં છે.
 શ્રીમધુસૂદનલાલજી મહારાજ, મહા દયાળુ છે,
 શ્રીરણુછોડલાલજી રસીલા સદા કૃપાળુ છે.
 ચીરંજીવો સદા શ્રીમજરાય આનંદકારી રે,
 વેલો દાસના દાસનો દાસ જાય જલિહારી રે.

ધોળ.

શ્રીમજરાયજી લાગે છે ખારા અમને આનંદ સુખ દીધાં,
 હા અમને આનંદ સુખ દીધાં, મારે ખારે અમને સુખ દીધાં.—શ્રીમજરાયજી.
 ફરીને વહાલો ભૂતલ પ્રકટયા દેવીનાં - કામ દીધાં,
 રાજનગર શ્રીગોકુલ કીધું વૈષ્ણવને સુખ દીધાં.— શ્રીમજરાયજી.
 પરદેશ પધારી વહાલે વહાલી વધારી અદેય દાન તો દીધાં,
 દાન સમર્પણ આપી કરીને શરણમંત્ર દીધાં. શ્રીમજરાયજી.

પરમ કૃપાલુ વહાલો દેવી ઉધારણુ પોતાનાં બહી લીધાં,
શરણુ રાખી પુષ્ટિમાર્ગ જણાવ્યો અધરામૃત તો દીધાં. શ્રીમજરાયણ.
સંસાર સાગરમાંથી ખેંચી કરીને ચિતહાં ચોરી લીધાં,
દાસના દાસ પર કૃપા કરીને અતિ આનંદ દાન દીધાં. શ્રીમજરાયણ.
શ્રીમજરાયણ લાગો છો ખ્યારા અમને આનંદ સુખ દીધાં,
અમને આનંદ સુખ દીધાં, મારે ખ્યારે અમને આનંદ સુખ દીધાં. શ્રીમજરાયણ.

વિનંતિનું ધોળ.

મજના જીવન કરું વિનતિ, વહાલા મજસુખ આપો વહાલા મજસુખ આપો.
દીનદયાલ કૃપાનિધિ, લવના બંધન કાપો. મજના. ૧
લવનાં બંધન કાપો, મજના જીવન કરું વિનતિ.
કમલ ચોરામી પત્રનાં, રસ પુરણુ ભરીયાં (૨)*
જલ સ્થલ પરમ સોહામણાં પ્રીતે પ્રભુવરીયા (૨) મજના. ૨
શ્રીગોવર્ધનગિરિ શોભતા, રત્ન ખચિત ને બારી (૨)
બહાર બીતર રસ રૂપ છે, અનુભવ અધિકારી (૨) મજના. ૩
શ્રીવલ્લભ પ્રભુની કૃપા થકી, દેવી રસ માણે (૨)
અખંડ લીલા પ્રભુજી તણી, મજ વલ્લભ બાણે (૨) મજના. ૪
શ્રીયમુના જલ તરંગમાં, વિલસે બડભાગી (૨)
જન્મ સફલ તેનો બાણુવો, તેહ શું હલે લાગી (૨) મજના. ૫
મજ રજમાં લોટયો નહિ, ન નહાયો શ્રીમહારાણી (૨)
વૃંદાવન નિરખ્યું નહિ, પાપી તે પ્રાણી. (૨) મજના. ૬
શ્રીવલ્લભવર સમયાં નહિ, વૈષ્ણવ પદ પામી; (૨)
ધિક-ધિક જીવવું તે જન તણું, તે છે નિમકહરામી. (૨) મજના. ૭
કલિબુગનાં જીવ ઉદારવા, શ્રીવલ્લભવર આવ્યા; (૨)
શ્રીનિહલ પ્રભુ નિજ આવીયા, વંશ તેજ સોહાયા. (૨) મજના. ૭
દેવીતણાં ડુઃખ ટાળવા, લીલારસ પ્રગટાવી; (૨)
નંદનંદને કડ્ડણુ કરી, દિજ કુલમાં આવી. (૨) મજના. ૯
પોતે પ્રાકટય પોતાતણું, જશ જગત ઉચ્ચારે;
નામ સમર્પણુ આપીને, લવ પાર લેતારે. (૨) મજના. ૧૦
પુષ્ટિમાર્ગ લીલા તણો, તેનો મરમ જણાવ્યો; (૨)
લીલાના અધિકારી જીવને, પુરુષોત્તમ લાવ્યા. (૨) મજના. ૧૧
સેવા હરિ સ્મરણુ લાવના, પ્રભુ કરીને કરાવ્યાં;
તે સુખ આપ્યાં નિજ દાસને, હૈયે હેત જણાવ્યાં. (૨) મજના. ૧૨

શ્રીવલ્લભ વંશ સોહામણો, શ્રીગોવર્ધનધારી;	
માર્ગ નિર્મલ મજતણો, દેખાડયો નર નારી. (૨)	મજના. ૧૩
શ્રીકૃષ્ણ મંત્ર ઉપદેશનો, શુરુ લેઈ જણાવ્યો; (૨)	
બ્રહ્મસંબંધ પ્રતાપથી, લવ દોષ નસાવ્યો (૨)	મજના. ૧૪
વેદવચન ગીતા તણાં, પ્રભુ પુરણ કીધાં; (૨)	
આચાર્યની હરિ અનુસરી, સેવક સુખ કીધાં. (૨)	મજના. ૧૫
શોભા શિરોમણિ વંશની, પિતા પુત્ર થઈ કીધી; (૨)	
આ અવસર આવશે નહિ, દુર્લભ નિધિ લીધી. (૨)	મજના. ૧૬
મન દઢ કરી નિજજન રહે, આશ્રય એક દહાવે; (૨)	
શ્રીગોવર્ધનધર નિરખે સદા, મજ લીલાશું ભાવે. (૨)	મજના. ૧૭
પરમ તત્ત્વ પંથ પ્રકટીએ, પ્રભુ પ્રકટ જણાવી, (૨)	
સારસ્વત લીલા થીજી તણી, નિજજનને લાણાવી. (૨)	મજના. ૧૮
અસુરીને અલગા કર્યા, નાથ નિકટ ન આવ્યાં; (૨)	
દરશ પરશ સુખ દેવીને, તે લીલા પદ પામ્યાં. (૨)	મજના. ૧૯
નિર્મલ પંથ શ્રીવલ્લભ તણો, સૌ નિર્મલ જશ બોલે, (૨)	
નિર્મલ દાન હરિ વંશનુ, રસમાંડે સૈ. ડોલે. (૨)	મજના. ૨૦
એ પદ પૂજ્ય અતિ પામીએ, દુર્લભ દેવતાને, (૨)	
ભગવદી સંગ પ્રતાપથી, સેવક સેવતા તેને. (૨)	મજના. ૨૧
અખંડ લીલા મજવાસની, અધિકારીઓ માણે; (૨)	
એ સુખ શ્રીવલ્લભ કૃપા વિના, જન કોઈ ન જાણે. (૨)	મજના. ૨૨
શ્રીહરિ શ્રીવલ્લભ પ્રભુ, શ્રીવિકૃલ પુરોત્તમ; (૨)	
વશ સકલ તેમ જાણવો, નિત્યલીલા નિત્ય નૈતમ. (૨)	મજના. ૨૪
એમનાં વચન પ્રીતે પાળીએ, સ્મરણ સુખ લઈએ; (૨)	
સેવા બે કરીએ રનેહુ શું, અધરનું અમૃત પીએ. (૨)	મજના. ૨૫
ભગવદીય ભગવત અંગ છે, તેનું ચિંતન કરીએ; (૨)	
એ રસ પ્રગટ બતાવશે, મન દઢ અનુસરીએ. (૨)	મજના. ૨૬
શ્રીવલ્લભ વલ્લભી વૈષ્ણવતણી, આશા પુરણ કરશે. (૨)	
આશા અનેક જન્મ તણી, એક પલકમાં હરશે. (૨)	મજના. ૨૭
શ્રીવલ્લભ પ્રભુની કૃપા થકી, માર્ગમાં દઢ થાશે; (૨)	
દીનતા ભાવ છે દાસમાં, તેથી લહેરમાં ગાલે. (૨)	મજના. ૨૮
પુરુષોત્તમ શુરુ પોતે થયા, સેવક દેવીને કીધા; (૨)	
તાણો લીધાં જન આપનાં, તેનાં કારજ ત્રીધાં. (૨)	મજના. ૨૯
પત્થર હતા તે પડતા મુકયા, હીરા હરી લીધા, (૨)	
અવળું ટાળી સવળું કરી, મંત્ર અવળગાં લીધા. (૨)	મજના. ૩૦

- . આજ્ઞાકારી ઉપદેશમાં, નિજરૂપ જણાવ્યું; (૨)
 અન્ય પરસ પ્રતિષંધ છૂટીને લીલા પદ પામે. (૨) મજના. ૩૧
 કેટલુંક વર્ણન હું કરું, શ્રુતિ પાર ન પામે; (૨)
 જે જે ઉપજે ઇચ્છા થકી, એમ કહી દુઃખ વામે. (૨) મજના. ૩૨
 હું નિજ દાસનો-દાસ છું, પ્રભુ કાંઈ ન જાણું; (૨)
 કાઠોને ભવમાંથી કર અહીં, નિજ રૂપ વખાણું; (૨) મજના. ૩૩
 ખ્યાલ.

(રાગ—હારિ લક્ષ્મી શ્રીગિરિવરધારી.)

- શ્રીમજરાય તમે કાંઈ કીધું, હારિ માંડે ચિત્તવિત્ત ચોરી લીધું દે. મજરાય.
 દયાનિધિએ દર્શન દીધાં, હારિ નિજજનાં કારજ સાધ્યાં દે. મજરાય.
 હારિ વહાલા છે આનંદના દાતા, પુદ્ગિરસ પરમ વિખ્યાતા દે. મજરાય.
 વહાલો કરશે રંગની રેલી, વિધવિધ પુદ્ગિરસ કેલિ દે. મજરાય.
 રાજનગર શ્રીગોકુલ કીધું, વૈષ્ણવને સર્વે સુખ દીધું દે. મજરાય.
 વહાલાના વેલણુ સદા યશ ગાયે, રાખો અરણુ કમલની છાયે દે. મજરાય.
 ધોળ.

(રાગ—આજ આનંદ નંદનને દ્વારે.)

- આજ આનંદ શ્રીવલ્લભને ઘેરે, રાજનગરમાં લીલા લહેરે. ૧
 આસો વદિ દશમને જુગુવારે, એગણીસેં છયાસીની શુભ સાલે. ૨
 વહાલો ઇચ્છાએ પાકટય ધરિયાં, સેવકજનનાં કારજ સરિયાં. ૩
 વહાલા પુર્વ જનમની પ્રીતે, નિજજનનાં ચોર્યાં છે ચિત્તે. ૪
 ધન્ય ધન્ય મજપ્રિયાણની કુખરે, રત્ન પ્રકટયું વૈષ્ણવને સુખરે. ૫
 શ્રીમધુસૂદનનને આનંદ ન માયરે, હરિ પ્રકટયા ને મંગળ ગવાયરે. ૬
 વહાલો શ્રીરણુછાડલાલણના લાલરે, નિજજનના પરમ કૃપાલરે. ૭
 નામ ધરાવ્યાં શ્રીમજરાયરે, આપનો ચકલા વેલણુ ખલ જાયરે. ૮
 ધોળ.

(રાગ—એક સાવેર શ્રીનાથજી સોહામણરે.)

- વહેલા પધારો શ્રીરણુછાડ રસીલા તમેરે, વાદુ જોઈ રહ્યાં છીએ વહાલા અમેરે. વહેલા.
 તમારી ચટકતી આલ સોહામણીરે, પધારોને તાલાવેલી લાગી ઘણીરે. વહેલા. ૨
 અસાર સંસાર સર્વે દુઃખરૂપ છેરે, વહાલા પૂર્ણાનંદ આપનું સ્વરૂપ છેરે. વહેલા. ૩
 વહાલા આપ વિના મારે ખીજું કોઈ નથી રે, લાગે વચનામૃત આપના
 સુંદર અતિરે. વહેલા. ૪
 વહાલા વેગે પધારો આનંદ આપશેરે, નિજજનના સંતાપ સર્વે કાપશેરે. વહેલા. ૫
 વહાલા હવે વિલંબ ઝાઝો નહિ નાખશેરે, ચકલા વેલણુને અરણુમાં રાખશેરે;
 વહેલા પધારો શ્રીરણુછાડ રસીલા તમેરે. ૬

વંશાવલિની ધમાર.

શ્રી લક્ષ્મણ કુલ ગાઇએ શ્રીવલ્લભસુવન સુભણ—લાલ મનમોહનાં હો.
 શ્રીવલ્લભ ગુણ ગાઇએ, શ્રીવિકૃલનાથ દયાલ— લાલ મનમોહનાં હો.
 શ્રીગિરિધરજી ગુણવંત છે, શ્રીદામોદરલાલ દયાળ;
 શ્રીવિકૃલેશજીને પ્રણમું, કાકા શ્રીવલ્લભજી કૃપાલ— લાલ મનમોહના હો.
 શ્રીગિરિધરજી ગાઇએ, શ્રીવિકૃલેશજી સુભણ,
 શ્રીદારકાનાથજી દયાનિધિ, શ્રીદામોદરજી હૃદયે આણ— લાલ મનમોહના હો.
 વંદું શ્રીમજ્જરમણજી, શ્રીમજ્જરાયજી તેના ખાલ,
 દાન દીધાં દયા કરી, નિજજનને કીધાં ન્યાલ— લાલ મનમોહના હો.
 શ્રીમધુસૂદનજી પધારીઆ, શ્રીમથુરાથી વહાલો આપ;
 શ્રીરણુછોડ રસિકરાયજી, સેવકના ટાળ્યા સંતાપ— લાલ મનમોહના હો.
 શ્રીમજ્જરાયજી શું વરણુવું, એ છે રસની રાસ;
 શ્રીવલ્લભ વંશ સોહામણો, ખલિહારી દાસનો દાસ— લાલ મનમોહના હો.

વધાઈ.

(રાગ—નવમી કે દિન નાખત વાજે મુત અંકાજી જાયો હા.)

દશમ કે દિન દશધા દેવા, પ્રગટે શ્રીમજ્જરાયજી હા.
 પુષ્ટિ સુષ્ટિ અતિ આનંદિત, હરખી દેત વધાયજી હા દશમ કે દિન.
 મજ્જપ્રિયા કુળે રત્ન પ્રકટયા, શ્રીરણુછોડલાલજીના લાલ હા;
 શ્રીમધુસૂદનજીના પૌત્ર કહીએ, નિજજનને કર્યા છે ન્યાલ દશમ કે દિન
 પુષ્ટિ રસતું દાન કરવા, ફેર ભૂતલ પ્રકટયા એ હા;
 વેલણુને પ્રભુ સદાયે રાખો, ચરણ કમલની છાયે હા—
 દશમ કે દિન દશધા દેવા પ્રકટયા શ્રી મજ્જરાયે હા.

બોલો.

શ્રીમદ્ વલ્લભ વલ્લભ બોલો.....(૨)

વલ્લભ વલ્લભ બોલી બોલી, પ્રેમ સાગરે ડાલો—શ્રીમદ્વલ્લભ ટેક.
 શ્રીવલ્લભચરુ દેવ દયાળુ માર્ગ નથી એ પોલો;
 જીવમાત્રને શરણે લીધા, જોવા આપ્યો બોલો—શ્રીમદ્વલ્લભ ૧
 વલ્લભવિષ્ણુ જગ શત્રુ જણ્યારો, વલ્લભચરુને બોલો,
 શ્રીવલ્લભ શ્રીવલ્લભ કહીને, વલ્લભમા મન મોળો—શ્રીમદ્વલ્લભ ૨
 નિ સાધનપક્ષ વલ્લભ કેરો, અન્યસમો નહીં મોળો;
 વિકૃલના ગુરુ એજ પ્રભુજી, સુરતા ત્યાજ મોળો—શ્રીમદ્વલ્લભ ૩
 વિકૃલદાસ લાલદાસ રોહાબાળાના શ્રીવલ્લભ.

“ ઉત્તમ કલા એ પ્રભુનું સ્વરૂપ છે. ”

નમामિ હૃદયે શેષે લીંગશ્રીરાધિશાયિનમ્ ।

લક્ષ્મીસહસ્રલીલામિઃ સેવ્યમાર્ગ કઠાનિષિમ્ ॥

શ્રીમદ્દામરુજી.

આ સ્લોકમાં શ્રીવલ્લભાધીશ શ્રીકાકોરજીને “કલાનિધિ” શબ્દે સંજોધે છે, કારણ કે પ્રભુજી કલાનિધિ એટલે કલાના ભંડાર અથવા કલાના સાગર રૂપ છે. સાગરમાં જેટલા જળકણુ છે તેના કરતાં પણ અનંત ઘણી કલાઓ પ્રભુમાં છે. મતલબ કે વિશ્વમાં નિરખાતી તેની કલાઓ આપણે નિરખી શકીએ છીએ, જ્યારે અનંત પ્રદ્યાંડોમાં તે કલાબાજ પ્રભુની કેટલીએ કળાઓ પ્રકાશી કે ખીલી રહી હશે તેની આપણને શી ખબર ?

આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે કલા માત્રનું મૂળ પ્રભુ છે. પ્રભુમાંથી જ વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય તે પ્રભુ સમાનજ હોય, એટલે કલા એ પ્રભુનું સ્વરૂપ છે, એમ કહેવું સત્ય છે. આ આપું વિશ્વ પણ પ્રભુની કલાનો નજરે નિરખાતો નમુનો છે. મોર જેમ કલા કરે છે, ને એ કલા વડે તે નાચે છે ને રમે છે, તેમ આ જગત્ત એ પ્રભુ રૂપી મોરની કલાનું સ્વરૂપ છે, અને તે જગત્ત રૂપ કલા કરી નૃત્ય કરે છે, માટે શ્રીનટવર કહેવાય છે. જેમ મોર અને મોરનાં પીછાં તેમ મોરની કલા, એ ત્રણે જુદાં નથી, પણ મોરજ છે, તેમજ વિશ્વકલાકાર પ્રભુ, તેની કલા અને તે વિશ્વની દૃશ્ય વસ્તુઓ પ્રભુથી જુદી નથી. આજ પુષ્ટિમાર્ગનો સિદ્ધાંત અને તેવા અનુભવ માટેજ શ્રીમદ્દામરુજીએ આ દહન્ય માર્ગ પ્રકટ કર્યો છે એજ શુદ્ધદૈત પ્રજ્ઞવાદ.

વળી જેમ મોર પોતે કલા કરી નાનેથી મોટો ણી આનંદ લે છે, અને આપે છે, તેમ પ્રભુ જગત્ત રૂપ કલા કરી પોતે આનંદ લે છે, અને કલાને આનંદ આપે છે. કલામાં પીછાં હલાવવાં વર્ગે સર્વ ક્રિયાઓ જેમ મોર કરે છે, તેમ આ વિશ્વની વસ્તુ રૂપ પ્રભુની કલાનાં સર્વ હલનચલન પણ પ્રભુજી કરે છે. આથી જ ભગવતી શ્રુતિ કહે છે, કે “एकोઽહં બહુ સ્યામ્ ॥ સં એકાકી ન રમતે” ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ જગતને પ્રભુના રમણ માટે પ્રભુજી બહુરૂપે બન્યાનું સ્પષ્ટ કહે છે. આનો પ્રકટ અનુભવ લેવાનો માર્ગ તેજ પુષ્ટિમાર્ગ. પ્રભુએ રમવા માટે જગત્ત સરજ્યું, તે રમનાર, રમોડનાર અને રમવું એ ત્રણે આનંદ સ્વરૂપ છે, એ પ્રકટ પુષ્ટિમાર્ગમાં જણાય છે. આથીજ પુષ્ટિમાર્ગી શુદ્ધ સેવાભાવી પ્રેમી ભક્ત, તેની સેવા બાવે કરાતી સર્વ ક્રિયાઓ અને તેના સંબંધવાળી સર્વ વસ્તુઓ કેવળ આનંદમાંજ ડુબી ગએલી દેખાય છે. અહંતામમતાએ આ વસ્તુઓમાં રહેલી આનંદ તિરોબૂત કર્યો છે. પ્રજ્ઞા-સંબંધદ્વારા તેની અહંતા મમતાઓ લ્યજવી તેમાં ઇશ્વરની માલીકીનું આરોપણ કરવું એજ પ્રજ્ઞાસંબંધ અથવા આત્મનિવેદન છે. પ્રજ્ઞાસંબંધના મંત્રનું રહસ્ય પણ એજ છે. જગત્ત પ્રભુના સંબંધે આનંદ સ્વરૂપ છતાં વસ્તુઓ પર માલીકી સ્થાપન કર-

નારાઓએ અહંતા મમતાને લીધે નિરાનંદ જનાવ્યું છે, એજ માયા છે, અને જગત્ સર્વ રીતે આનંદ સ્વરૂપ છતાં જેણે તે જગતને અસત્ય અને બુદ્ધ કહી ત્યજવાની કે દૂર રહેવાની ઘોષણા કરી તે માયાવાદી ગણાય છે. માત્ર વસ્તુ પરની અહંતા ભ્રમતા ત્યજવી જોઈએ તેને બદલે જગતજ અસત્ય કહી તેને ત્યજવાનો ઊપદેશ કરી ભયંકર દ્રોહ અને ધૃષ્ટતા તે માયાવાદીઓએ કર્યો, છતાં તેઓ પોતે કોઈ દિવસ જગતને છોડી ક્યાંય ગયા નથી, ઊલટું ત્યજવાનું કહેતાં જેમ બાલકને પેટીમાં ન જોવાની શિક્ષા આપી બહાર જતાં તે તરતજ પેટીમાં જુએ છે, તેમ ઉલટું જગત વધારે વધારે મનમાં પેસી જાય છે. જગતને ઇશ્વરનું કલારૂપ સમજાવી આ અન્યાય દૂર શ્રીવલ્લભાધીશે કર્યો.

આ પ્રમાણે પુષ્ટિબક્તિમાર્ગી જીવ અહંતા મમતાનો ત્યાગ કરી પ્રભુના સંબંધમાં આનંદે તરબોળ રહે છે. આનંદ સાગર અથવા રસ સાગરમાં ડુબેલો રહે છે, તે નહિ સહન કરનારા પામરો રાત દિવસ પેટ કુટયા જ કરે છે. તેમનો આનંદ આવા દિવ્યમાર્ગની સામે પેટ કુટવામાં છે તો લલે તેઓ હમેશાં પેટ કુટયા જ કરે, આશ્લેષો કર્યાજ કરે, પણ આપણાં મંદિરો અને તેમાં ગિરાજેલા પ્રકટ પ્રભુજ આનંદના ઢાતા છે, એટલે મંદિરો તો દર્શનાદિકમાં ઉભરાવાનાં જ છે. મનોરથાદિકમાં વધુ વિચાળતાથી આનંદ લૂંટવાની ક્રિયાઓમાં પામરો પોતાની દૃષ્ટિએ એટલે અહંતા મમતાની દૃષ્ટિએ લલે દોષારોપણો કર્યા કરે, પણ તેમની ઉપેક્ષા કરી દયા ખાઈને આપણે તો પ્રભુના સંબંધે ઉત્સવાદિક કરી આનંદમાં તરબોળજ રહેવાનાં.

કોઈ કહેશે કે જગતમાં આટલું બધું દુઃખ છે, ને તમે આનંદ કરો છો; તો તેનો જવાબ એ છે કે દુઃખ અહંતા મમતાને લીધેજ છે. વળી સુખ દુઃખનો આધાર મન પર છે. પદ્મનાભદાસજી, સંતદાસજી, નારણદાસ બ્રહ્મચારી, નરસિંહ મહેતા, સંત તુકારામ આદિ ભક્તજનો પામે બાહ્ય સાધનો, ધનાદિક કંઈજ ન હોવા છતાં તેઓએ સદાજ પ્રભુના આનંદસાગરમાં ભક્તિ લાવે લહેરજ કરી છે તેમનો આનંદ કહી ગમે તેવી દશામાં ખૂટયોજ નથી, ઊલટો સંકટમાં અને સંકોચમાં વધ્યાજ કર્યો છે, એટલે સુખ દુઃખની બાબતમાં આયણી માન્યતાએ વિશ્વને જોઈએ છીએ તેમાંજ ભયંકર ભૂલ થાય છે. સર્વ જગત આનંદ રૂપ છતાં અનાવડતને લીધે અથવા પ્રભુની કલા ન સમજવાથી આપણે દુઃખી થઈએ છીએ. મારાપણું જગતમાંથી નીકળી ઇશ્વરમાં સુકાઈ જાય એટલે આનંદનો પાર નહિ, પછી તો ગંતામૂનાગતાસૂંધ નાનુસોંચતિ પઠિતાઃ ॥ આજ દશા નિત્ય રહેતાં શોકને કે દુઃખને યાનજ નથી. અહીં પંડિત એટલે વિદ્વાન કે લણેલો નહિ, પણ સર્વાત્મ ભાવી, પ્રેમી ભક્ત સમજવો. જગતમાં પંડિત ગણાતા વિદ્વાનો તો અહંતા મમતા ને વાદવિવાદની મારામારીમાંથી જરાય નવરા નથી થતા. ઉલટું “સાક્ષરા વિપરીતા રક્ષસા મવન્તિ જેવી દશા થાય છે. આથીજ શુદ્ધિમાન અનુભવી ભક્તોને પ્રભુ ક્યાં છે એમ પૂછતાં તેઓ કહે છે કે પ્રભુ—

તીત કે ઇદ્રિયાતીત દશામાં પ્રાકૃત ધર્મોનો પણ એટલો વખત પ્રભુમાંજ વિલય છે. ભૂખ, તરસ નિદ્રાદિક પણ બાધ નથી કરતાં. શ્રીગોકુલેશ જેવા ને શ્રીહરિરાયજી જેવા આચાર્યશ્રીઓની ભગવદ્વાર્તાઓમાં છ છ દિવસ ને છ છ રાતો એકજ સ્થિતિએ જતાં ખગર નથી પડતી, એ વસ્તુસ્થિતિ અન્યથા ક્યાં જડે ? એવા કલાબાજ મહારસિક વક્તા અને એ દિવ્ય કલાને ચાળનારા પરમ રસિક શ્રોતા પણ ક્યાં જડે ? એવાં તાનમાં કોઇ વાર વક્તા દેહનું અનુસંધાન પણ ભૂલે છે, ને બેભાન થઇ આનંદમાં, અનુભવમાં, તદ્દીન થઇ ઢળી પડે છે, કોઇ વાર શ્રોતાઓનો પ્રેમપ્રવાહ અશુદ્ધારા વહન કરે છે. રોમાંચ પર રોમાંચ થાય છે. આવા અનુભવ આ દિવ્ય ભક્તિ માર્ગ વગર ક્યાં શોધ્યા જડે ? સ્વાનુભવ વગર આવી વાતો સમજવી પણ કઠણ પડે. ઉલટું કેટલીક વાર આવી સ્થિતિ ન સમજનાર નિંદા 'કરી-કાર્ય'માં વિદન નાખે છે. શ્રીહરિરાયજીને આવી સ્થિતિ બહુવાથી એઓશ્રીના પિતાશ્રી, શ્રીકલ્યાણરાયજી એજ કોટડીમાં પુરી રાખ્યા હતા ૧ ત્યાં પામર જીવો ન સમજે એ વાત તો રપટજ છે. પ્રભુની પુરી દયા વગર કે કૃપા વગર આવી વાતો સમજાવી અને અનુભવાવી કઠણ છે. મહાનુભાવી પદ્મનાભદ્રસિંહ રાજા પાસે મહાભારત સંભળાવે છે. ભીષ્મ પર્વ આવતાં શ્રોતા ક્ષત્રીઓ પાસેથી હથિઆર લઇ લે છે. ભીષ્મ પર્વની કથા પદ્મનાભદ્રસિંહની વાણીમાં શૂરાતન રૂપે એવી તો ઉતરી કે શ્રોતાઓને શૂરાતન અઢવાથી ધક્કા મૂકી કરી લડવા લાગ્યા બે હથિઆર ન લઇ લીધાં હોત તો કદાચ રૂધિરની ઓળો ઉડત. આ વક્તૃત્વની કલાની ખીલાવટ છે. રાજા પ્રસન્ન થઇ માગવાનું કહે છે તો પોતાને માથે દેવું છે, તે લેણુદારને ખારોખાર દેવું આપી દેવાની સૂચના કરે છે. તેમને પોતાને માટે માગવાનું કહેતાં તદ્દન ના પાડે છે. પોતે શ્રી મથુરાનાથજી શ્રીકાકોદરજીને ચણાનાં છાલાં ધરે છે, પણ રાજ્ય દ્રવ્યનો ઉપયોગ નથી કરતા. આ ત્યાગની કલા પણ ક્યાં જડે ?

ભરત, શીવજી અને ગૃંથણની કલા પણ આજ ભક્તિમાર્ગમાં પૂર્ણ છે. 'કંઈ ઋતુમાં ક્યાં વાધા વચ્ચેને આમૃતજીવો પ્રભુને સોહાય તેજ પ્રમાણેની અહીં બધી ભાવપૂર્વક તૈયારી રહે છે. આ કૂલ મંડળીના મનોરથો, હિંદોરાની દિવ્યતા, પલ્લનાની લહેર, સ્થાન ઘટામાં, ગુલાબી ઘટામાં પ્રભુનું લેશજ ગુંચાવ મરી મિશ્રજીવું, આ નાવના મનોરથ, આવા હોરીના ડોલના આનંદનો તનમનાટ અને જમાવટ કરનારા મનોરથો, આરોગ્યની દૃષ્ટિએ પણ તેની સુંદર ગોઠવણો, ઋતુ પ્રમાણે અનુકૂળ કીર્તનની રચનાઓ, લેખકાળમાં શીતળ શાંતિમાં સમૃદ્ધી દે એવી લહેરીઓ, શીતકાળમાં ઉજી કાળનો અનુભવ આપે એવી ગોઠવણો, એ ફેરી રહેલા રસની માફક ચારો તરફ ઉડતા હૃદયને હીમ જેવું કરે એવા કુવારા, જળજાલદિકના નાવના મનોરથો ઋતુ અનુસારી પ્રભુને સોહાય તેવાં ઉત્તમ સુગંધીદાર અતરો અને

૧. જુઓ આ સંસ્થા તરફથી પ્રકટ થએલું શ્રીહરિરાયજીનું જીવનચરિત્ર તેમાં આ અને આવા બીજા પ્રસંગો સવિસ્તર છે.

શુદ્ધાભ્યાસનાં છાંટણુ, આ સર્વ અનુભવ લેવાની પૂર્ણ કલા પુષ્ટિભક્તિમાર્ગમાં છે. પુષ્ટિમાર્ગ એટલે સર્વ કલાઓનું પ્રભુના સંબંધપૂર્વક એકીકરણ અથવા પ્રદર્શન.

આપણાથી આ વસ્તુઓનો કલાઓનો અનુભવ લેવાય ન લેવાય એ વાત જુદી છે, પંજી માર્ગનું શ્રેષ્ઠત્વ સર્વ રીતે અહીં પ્રદીપ્ત થાય છે. વળી આ માર્ગ કેવળ સ્વતંત્ર છે, ઇશ્વર સિવાય અન્ય તેમાં નિયામક નથી, આથી શુદ્ધાદૈત દષ્ટિ કેળવવાની પૂર્ણ કલા અહીં છે. ઇશ્વર સિવાય અન્ય વસ્તુ લેવાની જ ન્યાં કુરસદ નથી, ત્યાં દોષાદિક લેવાને સ્થાન જ નથી. વ્યવહાર શુદ્ધિની કલા પણ આજ માર્ગમાં છે. પ્રભુના સંબંધે સર્વ કાર્ય દોષાથી તેમાં નિઃસ્વાર્થપણાને લીધે તદ્દન શુદ્ધિ જ છે. પરિશ્રમે આત્માના ઉદ્ધારે પ્રાપ્ત કરેલું જ પ્રભુ અંગીકાર કરે છે, એટલે કોઈનું વગર હુકે લેવાનું કે લાગણી દુઃખની લેવાનું બનતું નથી. જેટલા આનંદથી અને જેટલી શુદ્ધિથી વસ્તુ આવે છે, તેટલા જ આનંદથી ગ્રેમપૂર્વક પ્રભુ વસ્તુનો અંગીકાર કરે છે.

શુદ્ધિની વૈદિક રીતિની પૂર્ણતા અહિં છે. શુદ્ધિ અશુદ્ધિનો પૂર્ણ વિવેક આ માર્ગના જેવો ક્યાંય ન હોય. ગમે તેવી સ્થિતિમાં સંકટ સહન કરવાની કલા પણ આ માર્ગનો અનુયાયી જાણે છે. ગમે તેવા સંકટમાં પણ મન સ્થિર રાખી પ્રભુના આશ્રયે સંકટને જાણે જાણતા જ નથી એવી રીતે પ્રભુની સેવામાં તત્પર રહેનાર ભક્તિયોગીઓનો જ આ માર્ગ છે. બાહ્યસાધને ભક્તનો આનંદ નથી. ઇશ્વરના સંબંધે જ આનંદ છે, એ વસ્તુતત્ત્વનો પૂર્ણ અનુભવ અહીં પુષ્ટિમાર્ગીય રચનામાં જણાય છે.

છેવટે સર્વ કલાના નિધિરૂપ શ્રીવલ્લભાધીશને અનંતવાર સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરી આ કલાનો લેખ પૂર્ણ કરું છું.

દીનકંકર.

॥ શ્રીમદ્ગોકુલેશો વિજયતે ॥

કપટહંજસ્થપરીક્ષણપાલ્લવલ્લભદાસતનયામાનુમતીવિવાહમસંગે
વિરાજિતશ્રીવલ્લભાચાર્યચરણયોઃ

સ્તુતિકુસુમાઝલિઃ

શ્રી ગોકુલેશપદપદ્મજ્વલનદક્ષ શ્રીગોકુલેન્દુચરણે વિનિવલ્લક્ષ્યમ્
શ્રીદેવકીસુતતનોઃ પ્રકટસ્વરૂપં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
શ્રીકૃષ્ણસેવનપદ્ધિપ્રકટાત્મભાવં પ્રેમ્ણઃ પ્રતિકૃતિમદ્દો વ્રજગોપિકાનામ્ ।
સિદ્ધાન્તમર્મવિદમપ્યલિલ્લપ્તીનાં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
દેશ્યર્થપૂર્ણમથ ધીર્યગુણૈરનન્યમોજસ્વિનં કુપયસ્વળ્લનવુદ્ધિધન્યમ્
શ્રી સેવિતાશ્રિમપિ પૂર્ણવિરક્તભાવં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
વ્યાપ્તં કટોસનિયમેઃ કરુણૈકસિન્ધુ પાતળ્લશત્રુમપિ દૈવજનૈઃ શરણ્યમ્
લક્ષ્યાન્યદેવમજનં વિસુધાશ્રયંતં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ

વૈશ્વાનરાવતરણં તદપિ પ્રશાન્તધુમપ્રતાપમપિ ચન્દનતુલ્યચિત્તમ્ ।
 કૃષ્ણાવતારમપિશુરૂચયઃ પ્રકાશં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
 શ્રીલક્ષ્મણાર્યકુલકૌસ્તુભરૂપદેહં ચન્દ્રાવલેઃ પરિચિતાસ્ય સરોજકાન્તિમ્
 ગોવિન્દલાલ્લસદક્કમનોહરં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
 માનુમતીપરિણયે કૃપયૈવપૂર્ણઃ આગમ્યયઃ કપટવજ્રપુરે કૃપાલુમ્ઃ
 સૌલ્યં સ્વદર્શનજમત્રનિજાનન્દદન્તં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
 આનન્દમૂર્તિમપિ કૃષ્ણાવિયોગતતં શુદ્ધપ્રકાશચરિતં હરિભાવગુતમ્
 તં પૂર્ણકામપિકામવને વસન્તં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ
 અન્યં યદ્દમિદમલાશ્રયતઃ કલૌ ન નિઃસાધનસ્ય હરિસેવનસાધનં હિ
 તં મંગલં “નરમણે” મનસો વિલાસં શ્રીવલ્લભાર્યચરણં શરણં વ્રજામઃ

સમશ્લોકી ભાષાન્તર.

૧. ગોકૃષ્ણેશચરણે ધરવા સમર્થ, છે શુદ્ધ લક્ષ્ય વિષુ ગોકૃષ્ણચન્દ્રમાર્થ,
 છે પ્રકાશતતુ દેવકૌન્દનર્ય, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે જવાયે.
૨. કૃષ્ણ ભક્તિ પથને કરવા પ્રકાશ, છે પ્રેમમૂર્તિ વ્રજગોપવધુની ખાસ,
 સિદ્ધાંત મર્મ સમજે સહુ વેદ મધ્યે, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે રહીયે.
૩. ઐશ્વર્ય પૂર્ણ શુભ વીર્ય શુભે અનન્ય, તેજસ્વિતા કુપથ ખડન છુદ્ધિ ધન્ય,
 લક્ષ્મી રહી ચરણ પૂર્ણ વિરક્ત ભાવ, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે સ્વભાવ.
૪. પોતે કઠોર નિયમે કૃષ્ણાણુ સિન્ધુ, પાળડ શત્રુ પણ દૈવતણા સ્વખન્ધુ,
 રાખ્યું ન દેવ ભજને વિષુધોની ખાસ, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે સ્વઆશ.
૫. છે અશિરૂપ અવતાર સદાય શાન્ત, ભયપ્રતાપ પણ અદન તુલ્ય મિત,
 કૃષ્ણાવતાર અતિશુદ્ધ યશઃ પ્રકાશ, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે સ્વઆશ.
૬. શ્રીલક્ષ્મણ પુત્રપુત્રે સક્તિ રૂપ જે એ સન્નિવૃદ્ધિ પ્રિયુ કાન્તિ અણે રહે એ
 ગોવિન્દરાય સુખદાયક અંક મધ્યે, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે રહું એ,
૭. ભાનુમતીશુભાવિવાહ વિષે પધારી, પોતે કૃપા કપડવંજ પુરે વધારી,
 આર્થ્ય સ્વદર્શન તણું સુખ વૈષ્ણુવોને શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે રહોને.
૮. આનન્દમૂર્તિ પણ કૃષ્ણવિયોગ તસ, શુદ્ધ પ્રકાશ ચરિત પ્રભુભાવગુત,
 છે પૂર્ણકામ પણ કામવને નિવાસ, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે સ્વઆશ.
૯. ના અન્ય પાદકમલાશ્રયથી કલિમાં, નિઃસાધનોની હરિ સેવન સિદ્ધિ ભૂમાં,
 એ મંગલે “નરમણિ”, પ્રભુ પાદપાસ, શ્રીવલ્લભાર્યચરણે શરણે સ્વઆશ.

વાવન વહારની વારમાસી.

કારતકમાં કંઈ કામણ કીધું કૃષ્ણજી, કમલ નયનનાં વાચ્યા માત્રા બાણુ ને;
 તણુ શુણુ ઘુંગટ ખોલીને પલ એકમાં, સુરતા ચાલી લેવા અઢકી દહાણુ ને-કારતકમાં.
 માગશર માસે મનગમતા સુજને મળ્યા, માત્રાતીત એ માધવ મારા નાથ ને;
 મનમોહનને ચરણે મસ્તક મેં ધર્યું, માયાપતિએ માથે મૂક્યો હાથ ને-કારતકમાં.
 પોપે પરચો પુરુષોત્તમનો પામતાં, પ્રણવ સુકુરમાં મુખડું દીડું સ્પષ્ટને;
 શાસ્ત્ર શુરને આત્મપ્રતીતિ ત્યાં મળી, નાશ થયા સહુ ગર્ભવાસનાં કષ્ટ ને-કારતકમાં.
 માથે મારી વૃત્તિ મોહનમાં વળી, સાગરમાં જ્યમ સરિતા સમરસ થાય ને;
 સરિતા સાગર સંગમ થાતાં સ્કેજમાં, સુરતા સીધી શયન મંદિરે જાય ને-કારતકમાં.
 ક્રાગણમાં કટકયા વિણુ મન માટેં કર્યું, ક્રોગટ કાંકાં મારે જગના લોક ને;
 ફરર ફરર ફરકે ઉચે આલમાં, ધ્વજવંદનથી શમીયા સર્વે શોક ને-કારતકમાં.
 અષ્ટતરમાં તો અઢ મુદર્શન હાથમાં, લઈને ઉભા સામા આવી સ્યામ ને; -
 શંખ શદા ને પદ્મ સહિત શોભી રહ્યા, જીવ તરે છે લેતાં જેનું નામ ને-કારતકમાં,
 વૈશાખે વાસંતિક વહાણું વાય છે, વાસુદેવનો ઉદય થયો ધટમાંજ ને;
 તિમિર ટળીને જ્યોતલહરીઓ અગમગી, સાધક થઈ સહુ દર્શન લેવા જાય ને-કારતકમાં.
 જેઠ માસમાં જગતું બંધન છે નહીં, બંધનથી તો મોક્ષતાણી શી વાત ને;
 બધમોક્ષથી “ત્રેમલક્ષણા” પાર છે, એ જલે કોઈ વીરલા સાધક બ્રાત ને-કારતકમાં.
 આષાઢમાં આધ્યાત્મિક આનંદ ઉછળ્યો, ‘ચન્દ્રામૃત’ કંઈ વરસે મુશળધીર ને;
 અકોર હોય તો આંચ ઉઘાડી રાખતાં, આખે એ રસ રહીને પ્રણવા પાર ને-કારતકમાં.
 શ્રાવણમાં સુરતા રસબસ થઈને રહી, “રાધામાધવ” સંગમ સુખના કોક ને;
 સુરતા રાધામાધવમાં લપટી છતી, વારે વારે કરતી દોડા દોડ ને-કારતકમાં.
 ભાદરવામાં ભાન થયું નિજ રૂપનું, ભાન થતામાં ભેટયા એ ‘ભગવાન’ ને;
 ભવની ભાવટ ભાંગી દીધી ભૂધરે, ‘બ્રમરશુક્ર’માં સંતાયું અભિમાન ને-કારતકમાં.
 આસો માસે અંત વિરહનો આવતાં, હૃદયે પ્રકટ્યો શરદ પુન્યમનો ‘ચન્દ્ર’ ને;
 “રાસ” રમઝી “રાનલડી”માં રીજવે, સમજે, સમજે, શાણા ‘સાધક’ વૃંદજો-કારતકમાં.
 ખાર માગીઆ ગાવા ‘ગાવન બહાર’ની, વિકૃલ મનમાં સૂર્યો ને “સંકેત” ને;
 “કૃષ્ણ કૃપા”એ પરિપૂરણ/તે થઈ ગયો, ગાનારાનું શુભચરણે હો હેત ને.

કારતકમાં કંઈ કામણ કીધું કૃષ્ણજી.

॥ શ્રી હર્યાપર્ણમસ્તુ ॥

(૮) આદિ સંકલ્પના બે કલાત્મક સ્વરૂપો.

કલા એ કલન જેનો સ્વભાવ છે તેવા જીવના સંકલ્પનું વ્યક્ત સ્વરૂપ છે.

કુદરત એ બંદલુ જેનો સ્વભાવ છે તેવાં જીવના સંકલ્પનું વ્યક્ત સ્વરૂપ છે.

કલા અને કુદરત એ એકજ સંકલ્પનાં સૂક્ષ્મ અને વિરાટ સ્વરૂપો છે.

કલા-વ્યક્તિજા જીવદારા સૂક્ષ્મ રૂપે પ્રકટ થાય છે. કુદરત સમગ્રિ-બ્રહ્મ ધર્મ દ્વારા વિરાટ રૂપે બાસે છે.

તત્ત્વતઃ જીવ અને ધર્મ એ પણ એક સ્વયં પ્રેરણાત્મક પ્રયત્ન આદિ-સંકલ્પનાં બે કલાત્મક સ્વરૂપો છે.

(૯) કલાનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ.

કલાનો અનુભવ ગાંત્રિયો દ્વારા અંતઃકરણને થાય છે.

અંતઃકરણ શબ્દના માધુર્યને કાન દ્વારા, સ્પર્શના સુખને ત્વચાથી, રૂપના ગોહને નેત્રદ્વારા, ગંધના આહ્વાદને નાસિકાથી અને રસના આસ્વાદને જીભા વડે ભોગવે છે.

કલાના કોષ્ટ સ્વરૂપમાં શબ્દ, કોષ્ટમાં સ્પર્શ, કોષ્ટમાં રૂપ, કોષ્ટમાં રસ અને કોષ્ટમાં ગંધજ આત્મારૂપ બની રહી મુખ્ય સ્થાન ભોગવે છે.

કલાના કોષ્ટ સ્વરૂપમાં ઇદ્રિયોના એ પાંચે જીવ એક સાથે કે ઓછા વત્તા પ્રમાણમાં મિશ્રિત સ્વરૂપમાં પ્રકટ થાય છે.

તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ કલા એટલે અંતઃકરણને આહ્વાદ ઉપજાવે તેવા રૂપમાં અને પ્રમાણમાં શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, કે ગંધની તન્માત્રાઓની એકે એકે, કે પરસ્પર સંયોગથી નીપજેલી પ્રકટ સ્થિતિ.

(૧૦) કલાનું સ્થૂળ સ્વરૂપ.

સ્થૂળ દૃષ્ટિએ કલા અને કુદરત બિન બાસે છે.

આ દૃષ્ટિએ કલા કૃત્રિમ છે. મનુષ્ય જન્મ છે-કુદરત નૈસર્ગિક છે, ધર્મસદૃષ્ટ છે.

કુદરત જ્યાંથી અટકે છે ત્યાંથી કલા ચર થાય છે. કલા એ કુદરતનો ન્યૂનતા-પૂરક અંશ બની રહે છે.

સ્થૂળ જગતમાં માનવ કલ્પનાનું કલા એ વિહાર સ્થાન છે.

કલામાં માનવ રાગે છે, પોતાનાં સુખ દુઃખ જાણે છે, પ્રાકૃત આનંદ અનુભવે છે.

તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ કુદરત એ પણ વિશ્વની આદિ શક્તિની મહાકલા છે. કલાધર માનવ પણ તેની જ એક પ્રકટ કલા છે.

(૧૧) સૌન્દર્ય.

સૌન્દર્યનો ખ્યાલ વ્યક્તિગત છે.

બની માનસિક સ્થિતિને જે સુંદર લાગે તે બની મનોહરને બેડોળ બાસે.

જ અને બની બાવનામાં આટલો ફેરફાર હોવાથી કારણ તેમની સૌન્દર્ય દૃષ્ટિની બિનતા છે. સૌન્દર્ય દૃષ્ટિ સાપેક્ષ છે.

સૌન્દર્ય દૃષ્ટિ, દેશકાળ અને સ્થિતિને અંગે પડેલા સંસ્કારોથી અને મગેલા માનથી મનોહિત હોય છે.

કલા અને સૌન્દર્યના વિવેચનોમાં મતભેદો ધણું ખૂં આવા કારણોને લીધે ચિરંજીવ રહે છે.

આમ છતાં વિદ્યદૃષ્ટિથી જોનાર સૌન્દર્યના શુદ્ધ સ્વરૂપને જ્યાં જ્યાં જુએ છે, ત્યાં ત્યાં પૂજે છે, આવા ઉપાસકોનાં મન પૂર્વ ગ્રહણથી મુક્ત હોય છે.

(૧૨) કલા અને કૃત્રિમ સૌંદર્ય.

સૌંદર્યના પ્રસાધન માટે કલા છે ખરી; પરંતુ તે સૌંદર્યને કૃત્રિમ ઓપ અર્પે છે.

અલંકાર અને ટાપટીપમાં કૃત્રિમ સાધનોથી તો સૌંદર્યોભાસ સૃજી શકાય છે. બાકી શુદ્ધ સૌંદર્યની પ્રતિમા રૂપ શકુંતલાને આશ્વપણી ક્યારે જરૂર હોય છે ?

નૈસર્ગિક સૌંદર્યને કૃત્રિમ સાધનોથી મટો તોય શું ન મટો તોય શું ?

મૃતનાં નયનમાં કાળજી આંજવા અથવા મોરની ડીલડીમાં રંગ પૂરવાની જરાએ જરૂર છે ?

(૧૩) કલા અને સૌંદર્ય વચ્ચે તાત્વિક ભેદ.

કલા જ્યારે પાંચે જ્ઞાનેન્દ્રિયોનો વિષય છે, ત્યારે સૌંદર્ય માત્ર ચક્ષુરિન્દ્રિયનો વિષય છે.

સૌંદર્યની પ્રકટ સ્થિતિ રૂપ તન્માત્રાના પ્રધાનપણા ઉપર અવલંબે છે.

એક પુષ્પ સુંદર હોઈ શકે; પછી લવે તે નિર્બંધ હોય.

ઉનાળાની સ્પર્શ સુખમયી પવનની ફેર, તથાને તમ કરે; પણ સૌંદર્યમયી તો નજ કહેવાય.

અધારામાં પીધેલું શર્કરાયુક્ત સ્વચ્છ જળ (મિસરીનો પનો) રસનાને તમ કરે, સૌંદર્યયુક્ત ન મનાય.

વીણાનો મધુર અવાજ કહ્યુંને તુષિ આપે, શ્દ પ્રયોગમાં “કેવો મુંદર અવાજ !” એમ બોધાય, પણ સૌંદર્યનો ખ્યાલ લાગ્યેજ આપે !

(૧૪) કલાની માનવ હૃદય પર અસર.

ઉત્કૃષ્ટ કલા દોષપણ ભાવ કે પદાર્થને હૃદયંગમ બનાવે છે. કલામય વસ્તુની છાપ માનવ હૃદયમાં ચિરંજીવ રહે છે.

વસ્તુ જેમ અહયક, જેમ મનોહર, જેમ મોહક, તેમ હૃદય તેના તરફ વહેલું ખેંચાય છે અને તે મોહ બૂલે છે.

કલાનું આ તત્ત્વ આપારમાં જાહેર ખજાણા દ્વારા વારંવાર યોગ્ય છે.

જ્યાં જ્યાં સાચી કલાનો સ્પર્શ થાય છે, ત્યાં ત્યાં સૌંદર્ય પ્રકટી નીકળે છે, ભાવો ઉભરાય છે, રસનાં પૂર વહાં જાય છે, રસ પાન કરતો માનવ, મત્ત બને છે એને રસમસ થતો આત્મા રસ મસ્તીમાં, મહાસુખ માણતો આનંદ છે.

(૧૫) કલાકાર અને કલાવિધાન.

કલાવિચાર રૂપે મનમાં સ્ફુરે છે, ભાવના રૂપે નામ રૂપાત્મક બને છે. પ્રતિમા રૂપે યોગ્ય છે. પછી કલાની યોજના સૂક્ષ્મ હોય કે સ્પષ્ટ હોય.

કલાના શ્રેષ્ઠ સર્જનમાં ધ્યાન-Concentration-એકાગ્રતા; ધારણ-Visualisation મૂર્તિકરણ; સમાધિ-Realisation સાક્ષાત્કાર અને અતે તદ્વત્તા-Identity-અભેદ-એ ચારેય વૃત્તિઓ સાચા કલાકારને ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ અનુભવથી પડે છે.

કલાકાર એ ભાવયોગી છે.

કલાત્મક પરમતત્ત્વમાં કલાની ભાવના કરતો તે હીન બને છે.

કલાવિદ્યાનને અંગે ઉત્કૃષ્ટ કલાવિધાયક સ્વત્ત્વ બૂલે છે, વિદ્યની પરવા કર્યાં સિવાય પોતાનુંજ નવું વિદ્ય સૂજે છે, વિદ્યકર્મા પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

(૧૬) કલાવિધાયક અને પ્રજા.

કલાકાર પ્રજાની વૃત્તિઓનો ગુલામ નથી, પરંતુ પ્રજા તેના દ્વારા પોતાની રસવૃત્તિને ધોય છે. કલાવિધાયકનું કામ સ્વતંત્ર કલામય પ્રતિમા સર્વ સમક્ષ ખડી કરવાનું છે. પછી સ્વાગત કે ઉપેક્ષા એ તો પ્રજાની રસજ્ઞતા ઉપર અવલંબે છે.

(૧૭) કલા અને સંસ્કારિતા.

આંતર પ્રેરણાની મુદ્રતા અને શુદ્ધિમાં, સંસ્કાર, પ્રથમ સ્થાન ભોગવે છે.

આંતર પ્રેરણાને અંગે તો જેવા સંસ્કાર, જેવી પ્રેરણા તેવો સંકલ્પ, જેવો સંકલ્પ તેવી ભાવના અને તેથી તેવું તેનું મૂલ્ય સ્વરૂપ, આથી કલાને અંગે સંસ્કારિતા પ્રથમ પદ ભોગવે છે.

(૧૮) કલા અને નીતિ.

સંસ્કાર સર્વના શુદ્ધ નથી હોતા. પૂર્વજન્મનાં સંચિત કર્મફળ અને આ જન્મની દેશ, કાળ અને સ્થિતિ પરત્વે બધાએથી વૃત્તિ ઉપર મંસ્કારની શુદ્ધિ ઓછી વતી હોવાનો સંભવ છે. આથી કલાવિધાનમાં નીતિની મર્યાદા સંસ્કારિતા ઉપર અવલંબે છે.

કલાવિધાનમાં નીતિની મર્યાદા હોતી નથી એમ કહેવું બુદ્ધ ભરેલું છે. નીતિની મર્યાદાનું ઉદ્ધાધન એ કલાવિધાનમાં એક મહાન અને અશ્વમ્ય દોષ છે.

(૧૯) ઉત્તમ સાહિત્ય.

ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યસર્જનમાં કલાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું દર્શન થાય છે.

આ પ્રકારનું સાહિત્ય જ પ્રજોદ્ધારક બની શકે છે—પ્રજાની જીવન ક્ષાને ઉત્તમ બનાવી શકે છે.

પ્રજાની ઉન્નતિ તેના ઉત્તમ સાહિત્ય ઉપર અવલંબે છે.

ઉત્તમ સાહિત્ય એ પ્રજાના ઉત્તમ જીવનની કેસોરી છે.

ઓજસ્વી અને નીતિમાન સાહિત્ય જ ઉત્તમ સાહિત્યની કક્ષામાં આવી શકે છે.

આત્માની અધોગતિ કરે તે સાહિત્ય ઉત્તમ નહિ.

આથીજ કલાના અનીતિમાન સ્વરૂપમાં સાચા સાહિત્ય સંવેદન, વિમુક્તતા નથી. અનીતિમાન સાહિત્ય શિષ્ટ સાહિત્ય બનાવું પશુ નથી.

શિષ્ટ સાહિત્યમાં શ્રેષ્ઠ પદવી નીતિમાન સાહિત્ય સર્જકને અપાય છે.

સાચો સાહિત્યોપાસક પ્રજાને બન્ધ આદર્શો અર્થે છે; નીતિનાં ઉચાં ધોરણો બાધે છે, આત્મામાં ઉત્તમ ઉર્મિઓ પ્રેરે છે.

કામદેવને ભસ્મ કર્યા બાદ સૌદમ્યોવતાર પાર્વતી સાથે નરસંકરનાં શ્વસન થયાં. કાલિદાસે આ વસ્તુદારા પ્રજા સમક્ષ લખેલો કેવો વિશુદ્ધ આદર્શ અર્પે કર્યો છે ! આથીજ કુમાર સંભવ મહાકાવ્ય છે, કાલિદાસ મહાકવિ છે !

રઘુવંશમાંના આદર્શો પણ શું ઓછાં પ્રમુખ છે—ઓછાં પ્રોત્ત છે ! વિષ્ણુજીત યજ્ઞ કરીને યાત્રિકંચન બનેલો મહારાજા રઘુ, કુબેરની અગ્રકા સામે ધનુષ્કાર કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે, અને દાનને માટે કોટિ મહોરો એકજ ક્ષણમાં વરસાવે છે. છતાં આદર્શ સામર્થ્ય ધરાવનાર સાર્વભૌમ રાજા, ભોજન કરે છે માટીના પાત્રમાં !

પ્રજાને નરી વિદ્યાસને અર્થે ધન બેશું કરવામાં રઘુના વંશજોએ પણ મહત્તા નથી માની. પ્રાતઃસ્મરણીય રામચંદ્ર એજ રઘુકુળના શિરોમણિ છે ! કુલાચારની પરંપરા બળથી “રઘુવીર”નું ગિરદ પ્રાપ્ત કરનાર આવો બન્ધ આદર્શ આદિ-કવિ વાસ્તવિકે પણ વિસ્તાર્યો છે ! રામાયણ એથીજ રાષ્ટ્રમંથ છે !

ભગ્ય આદર્શો રણ કરનાર મહાકવિ કાલિદાસે તેથીજ રાષ્ટ્રકવિ છે.

ઉત્તમ આદર્શો પ્રોત્ત શૈલિથી રણ કરવાની તેની ભગ્ય કલાએ કાલિદાસને સમસ્ત ભારત વર્ષનો કલાધર બનાવ્યો અને યુગ યુગનાં નરનારીઓએ તેને પ્રેરણા રૂપે, પૂજ્યો.

(૨૦) ગુજરાતી સાહિત્ય.

સંસ્કૃત-સાહિત્યની શિષ્ટતાની છાપ ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર થોડી ઘણી આવી છે. ગુજરાતનો મહાકવિ પ્રેમાનંદ પોતાનું મહાકવિ પદ પ્રજા સમક્ષ પોતે રજુ કરેલા આદર્શોની શુદ્ધતાદ્વારા સાર્થક કરે છે.

મહાકવિ પ્રેમાનંદની કૃતિઓમાં સૈંદર્ભ હેમરાય છે, કલા નીતરે છે, છતાં નીતિનું સ્થાન ગણ્ય નથી.

જેમણે જેમણે નીતિની મર્યાદા ઉઘાડી છે, તેમના કૃતિઓ ભલે ચમત્કૃતિમય અને મોહક હોય, છતાં તેમને સાહિત્ય શિરામણિ પદ શિષ્ટ જોએ નથી આપ્યું.

દરેક સાહિત્યમાં જાણે અજાણે આ શિષ્ટાચાર ચાલતો જ આવ્યો છે.

કલાની આ દૃષ્ટિ આધુનિક સાહિત્યમાં ઓછી જળવાય છે. હાલનો પ્રવાહ નિરંકુશ બન્યો છે. કલામાં નીતિને સ્થાન હોવું જ જોઈએ એમ માનનારાઓની સંખ્યા ઘટતી જ જાય છે, પાશ્ચાત્ય વિપત્તિ આ પરિણામ છે.

આજે તો વિચાર-સંસ્કરતાનો યુગ છે. અભારતીય દૃષ્ટિમાં હોને ભારતીય વિશિષ્ટતા ગુમાવ્યા સિવાય પચવીને ભારતીય આદર્શોને અનુકૂળ શ્રેણીમાં મુકાય તે સર્વ પ્રકારે છટ જ છે. પરંતુ જ્યારે પારખી સંસ્કૃતિનાં પદ જેમનાં તેમ આપણી સંસ્કૃતિ પર ચપ્પાની સંસ્કારિતાને નષ્ટ કરી નાખવા સુધીના પ્રયાસો કરી નાખવામાં આવે ત્યારે તો વિદ્વાન વિવેચકોએ ઉચ્ચતાસ્થ થવું જરૂરી ભાસે છે.

૨૧. મણિકાલ નભુમાલ દિવેદી પછી ગુજરાતી ભાષામાં તેવા વિવેચકો કેટલા થયા છે ?

(૨૧) કલાની ભયંકરતા,

કલા જેટલી સુંદર-તેટલી-ભયંકર છે. કલામાં હૃદયને વશ કરવાની મહાશક્તિ હોવાથી વર્ણકરણની અસર નીચે પ્રજા ઉત્તર કે અવનત બને છે.

આથી જ આનીતિમય કલા, વિશુદ્ધ પ્રજા જીવનને ભરખી મૂત કરવા હવાદસ વિષની ગરજ સારે છે.

(૨૨) કલામય સાહિત્ય.

કાવ્ય છતાં કલામય સાહિત્યમાં પ્રેરણાનો પ્રવાહ પ્રચળ હોય છે. આવા સાહિત્યનો સદેશ હૃદયમાં સંસારો પેસી જાય છે, ચિત્તમાં ચોટી જાય છે, રંગરંગે વ્યાપી જાય છે, જીવનમાં નવીન જ્યોતિ જગાવે છે.

ધર્મચર્ચો, વક્તાઓ, પેનંજરો અને પ્રજાનેતાઓ પ્રેરણાત્મક સાહિત્યનો ઉપયોગ વિશેષ કરે છે.

(૨૩) શાસ્ત્ર કે વિદ્યા અને કલા.

પદ્ધતિસરનું જ્ઞાન-શાસ્ત્રીયજ્ઞાન તે તે વિદ્યા. ક્રિયામાં મુકાએલી વિદ્યા તે કલા.

સર્વ વિદ્યા ક્રિયાત્મક નથી. પરંતુ સર્વ કલા વિદ્યા મૂલક છે.

કલા એ કેવલ અકસ્માત નથી. કલા એ પદ્ધતિસર જ્ઞાનનું મૂર્ત સ્વરૂપ છે.

(૨૪) લલિતકલા ત્રિપુટી.

સંગીત, કાવ્ય અને ચિત્ર એ લલિતકલા ત્રીકે ઝોળખાય છે.

કાવ્ય રસ પ્રસાધન છે, ચિત્ર ભાવપ્રધાન છે. સંગીત ગેયતાપ્રધાન છે.

ત્રણેયનું અંતિમધ્યેય આનંદ છે. ચિત્ર છદિયમય પ્રતિકો આજે છે, જ્યારે કાવ્ય અતીત્રિય પ્રદેશમાં પણ ઉદ્ધવ કરી શકે છે. સંગીતમય કાવ્ય ગેયતાદ્વારા હિમ્મિઓ જગાવે છે, રસ પ્રકટાવે છે.

આ લલિતકલા ત્રિપુટી માનવભાવોને કામળ બનાવે છે, રસજ્ઞતાને જગતી માનવ જીવનને રસમય કરે છે.

કલા તરીકે સંગીત અને ચિત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ આનંદ ઉપજાવવાનો છે. કાવ્ય, સંગીત અને ચિત્ર કરતા પણ આગળ વધે છે.

તે 'સર્વ' વસ્તુનું જ્ઞાન કરાવે છે, 'ચિત્ર' ના વિકાસદ્વારા માનવ હૃદયને જ્ઞાનનો રસ ચખાવે છે, 'આનંદ' નું જ્ઞાન કરાવી 'સમ્બિદ્ધાનંદ' નો અનુભવ કરાવે છે. દિવ્ય પ્રેરણાત્મક કાવ્યોમા જ આ સામર્થ્ય હોય છે.

(૨૫) સાહિત્ય અને શિલ્પ.

મર્જનનું સ્થૂળ રૂપ તે શિલ્પ સૂક્ષ્મ રૂપ તે સાહિત્ય.

શિલ્પ માત્ર ઉદ્વિગમ્ય પ્રતીકો આ લેખે છે. સાહિત્ય અપ્રતીક્રિય પ્રદેશોમા પણ ઉદ્ભવ કરી શકે છે.

સાહિત્યમા મનોભાવની ચૂંચણી કરવાના વિશાળ સાધનો છે. શિલ્પમા તો માત્ર મનોવિકારની પ્રકટ બાબોને જ સ્પષ્ટ કરવાનું સામર્થ્ય છે. મનોમંથનની વિવિધ કાટિઓની પરિસ્થિતિઓને વ્યક્ત કરવાની શક્તિ શિલ્પની નથી, જ્યારે સાહિત્યમા માનવ સ્વભાવ અને માનસનાં સૂક્ષ્મ ચિત્રો આલેખવાના પ્રથમ સાધન છે.

(૨૬) શિલ્પ અને ચિત્રકલા.

શિલ્પની દુલ્લભતા ચિત્રકલા વધુ લલિત અને કામળ ભાવોને પ્રકટ કરી શકે છે.

ચિત્રકલામા માનવ ભાવોને વ્યક્ત કરવાની અમૂલ્ય તક સ્વરૂપ પ્રવાસે અને અલ્પ વ્યયથી મળી શકે છે. નૈસર્ગિક સૌદર્ય આલેખવાની ખૂબી ચિત્રકલામા સંપૂર્ણ રીતે ખીલી ઉઠે છે.

ચિત્રકારની પીછી વિવિધ રંગો વડે ચિત્રપટ ઉપર જેટલી ઝડપથી, જેટલા જોખા શ્રમે, અને જેટલી મુદ્દરતાથી ભાવોની સૂક્ષ્મતા અને પ્રાકૃતિક સૌદર્ય ઉનારી શકે છે, તેટલીજ સુગમતાથી તેટલીજ સંપૂર્ણતાથી તેટલીજ ઝડપથી, ચિત્પના ટાકણા તેવા ભાવો અને તેવું સૌદર્ય વ્યક્ત કરી શકતા નથી.

આમ છતાં, ચિત્ર કરતાં શિલ્પની એક વસ્તુમા વિશિષ્ટતા છે. ચિત્રને જ્યારે ભાવ પ્રકટ કરવા માત્ર રેખાચિત્રોમા રંગ પૂરીતેજ સંતોષ માનવો પડે છે, ત્યારે શિલ્પ આબેહુબ અને સજીવનસમ (Life-life) પ્રતિમા દ્વારા સૌદર્યની પ્રતિકૃતિ માનવ જગતને ચિરકાળને માટે અર્પી શકે છે. વસ્તુનઃ ચિત્ર પણ શિલ્પજ છે !

(૨૭) પૌરાણિક ભાવ પ્રતિભાઓ.

આપણા શિલ્પની કલ્પનાને પુરાણોએ સારા વેગ આપ્યો છે. આપણું ચિત્ર સાહિત્ય પુરાણોથીજ સમૃદ્ધ બન્યું છે. ચિત્રકાર શિરોમણિ રાજા રવિવર્મા અને મહારાષ્ટ્રીય ચિત્રકાર કુરંધરે એ મહાપૌરાણિક ભાવપ્રતિભાઓનું બહુજ રમણીય પ્રકટીકરણ કર્યું છે.

આપણા રથાપત્ય, શિલ્પ અને ચિત્રમા ધાર્મિક ભાવના અમરચાના ભોગવે છે. ભારતીય કલાકારનું હૃદયજ ઉન્નત ભાવનાઓથી ઉભરાતું આવ્યું છે.

તત્ત્વજ્ઞાનના શિલ્પમા, ચિત્ર સાહિત્યમા અને રથાપત્યમા અત્યંત તત્ત્વ દાખલ થવા પામ્યું છે, છતાં શિલ્પ જનોએ સમજીનેજ તેની ઉપેક્ષા કરી છે.

આપણું શિલ્પ સાહિત્ય-ચિત્ર સાહિત્ય દેવ દેવીઓની ચૂર્ત કલ્પનાથી ઉભરાય છે.

એ કલાવિધાનમા ધર્મપ્રેરણાનો પાયો છે.

પુરાણા કાળથી “ધારણા” (Visuation) ને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ મદત્તવનું સ્થાન અપાતું આવ્યું છે. ધારણાના સાધનને માટેજ પુરાણોએ ઉભી કરેલી અનેક દેવ દેવીઓની ભાવ પ્રતિમા આજે પણ સેંકડો હિંદુઓ અનેક વિધ રૂપે સેવે છે. દેવ મંદિરમાં દર્શન કર્યા બાદ મંદિરનેજ આડલે બેસી પવિત્ર મૂર્તિનું ધ્યાન કરી અંતરમાં તે મૂર્તિને ખડી કરવાનો—“ધારણા” આંધવાનો ઇષ્ટ પ્રયાસ આજે પણ અનેક લોકો આદરે છે. પુરાણોની ભાવપ્રતિમાઓથી મૂર્તિ ધર્યેલી અનેકવિધ પ્રતિમાઓએ કેટલાંએ માનવને “ધારણા”ના કઠિન વિષય સરળ કરી આપ્યો છે.

બ્રાહ્મણો મંથોપાસનામા અક્ષરશ્ત્ર અને મંડલ જેના હસ્તમાં છે એવી, હંસ ઉપર વિરાજતી, સૂર્ય મંડળમાંથી ઉતરી આવતી, ભગવતી ગાયત્રીનું ધ્યાન આજે પણ પ્રતિદિન કરતા આવે છે.

આ દરેક મૂર્તિ કલ્પનામાં રહસ્ય છે. સરળ ધ્યાનને અંગે એ કલા ઉપયોગી છે. ધાર્મિક ભાવનાને તે દૃઢ કરે છે. ચિત્તવ્રત્તિને એક દેશમાં નિરોધ કરે છે અને એ રીતે આત્મ સાક્ષાત્કારનો માર્ગ સહેલો બનાવે છે.

હુંકામાં ધારણા માટે સુજેલી આ પૌરાણિક ભાવપ્રતિમાઓએ આપણા શિષ્યોઓ અને ભવિષ્યકારને પુષ્કળ ખોરાક પૂરો પાડ્યો છે.

શિષ્યસાહિત્ય અને ચિત્રસાહિત્યની વધુ ચર્ચામાં ન ઉતરતા માત્ર એટલુંજ કહેવું ખસ યરો કે એ બંને સાહિત્યમાં આત્માને ઉન્નત બનાવનારાં કલામય તત્ત્વોને જ વધુ પોષવામા આવ્યાં છે.

પુરાણોએ મૂર્તિ કેરેલાં થી અને સરસ્વતીના સ્વરૂપ કેવા મોહક છે ! બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વરનાં સ્વરૂપ કેવાં અદ્ભુત કલ્પ્યાં છે ! આ કલ્પનામાં ગૂઢ વિચારની સાથે સંપૂર્ણ કલાનાં તત્ત્વો નીતરતાં નથી શું ?

(૨૯) સાહિત્ય અને કલાનાં વિવેચન.

સાહિત્ય અને કલાનાં વિવેચન ચંજરાની લાયાચા પદતિસર થતાં બધાં ઓછાં જેવામાં આવે છે.

આના અનેક કારણો છે. વિવેચકો સાહિત્ય અને કલાની શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિના કાતો પૂરતા અભ્યાસી નથી હોતા અથવા તેવા અભ્યાસીથી તદ્દન વિમુખ હોય છે.

ઉપક્રમ, ઉપપત્તી, અપૂર્વતા અને ફક્તી દૃષ્ટિએ (उपक्रमोपवेश्वारावभ्यासोऽपूर्वता फलम् । अर्थ-वादोपपत्तिं च लिङ्गं तात्पर्यं निर्णये ॥) સાહિત્ય વા કલાની ચર્ચા થોડીજ થાય છે.

વર્તમાનપત્ર કે માસિકાના તંત્રી મહાશયોની પાસે સમાલોચના માટે વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય આવે છે. આ સાહિત્યને સમજીને વાંચે અને તેની શાસ્ત્રીય સમાલોચના કરી શકે તેવા બહુ ક્ષુત તેમજ વિદ્વાન સમાલોચકોની આજકાલ ખોટ હોવાથી તેમજ કેટલાક દાખલાઓમાં ખુદ તંત્રી મહાશય જ માર્ગદિત ચક્રિતઓવાળા હોવાને સખે અંધોની સમાલોચના ચક્રાતક્ષા લખી નાખે છે ! આથી અંધની યોગ્યતાની તુલનાનું કામ અધુરુંજ રહે છે. અને અંધકારને પુરસ્કારમાં અયોગ્ય દીકા દ્વારા હઠહઠતો અન્ધાય મળે છે. અંધની અયોગ્ય દીકા સમજીની સમાલોચનાને લીધે અંધકારને જાહેર દૃષ્ટિએ અનેક વિધ દાઢમારીઓ ઉભી થાય છે.

સાહિત્ય તેમજ કલાને અંગે વિવેચનની ખામી આટલેથી અટકતી નથી. સાહિત્ય અને કલાના અંગે ઉપર લાંબા લાંબાં વિવેચનો પ્રકટ કરનાર તંત્રી મહાશયોનાં સામગ્રિક પ્રકાશનોજ અનેક ખામીઓથી ભરપૂર હોય છે.

માસિકોમાં ચિત્રો કાંતો ઉછીનાં આણેલાં અથવા કાંઈ અલ્પકાં ચિત્રકાર કે જે દેશ, કાળ અને સ્થિતિની મર્યાદા ચિત્રરેખામાં પદેપદે ચૂકી જતો હોય, તેના દ્વારા ચિત્રો તૈયાર કરાવી પ્રકટ થાય છે.

રાજા રવિવર્મા ને કુરુધર, શુજરાતી ચિત્રકારો નથી. શુજરાતમાં ચિત્ર સાહિત્યની હજી તો ઉપા છે. હાલના આશાભર્યા ચિત્રકારો હજી હથોટી કેળવશે ત્યારે કેળવશે, હાલ તો શુજરાતમાં ચિત્રકલાના સિદ્ધહસ્ત કલાધરની ભારે ખામી છે.

શુજરાતનું શિષ્ય પશુ દયાળનક સ્થિતિમાં છે. અનેકવિધ લક્ષક અને પત્રરમાં થતું કોતરકામ, પુરાણોની કથનામાંથી સરળએથી ભાવમૂર્તિઓનું પ્રતિભાલેખન, શીનાકેરી અને વસ્ત્રોપરની વિવિધ ભાત એ સર્વ હવે હુમ્મપ્રાય દયામાં છે.

સંઘરસ્યાનોમાં કે પુરાણી આવીશાન કમારતોમાં રહું સહું જે જોવામાં આવે છે તે ઉપરથી કલાને ખાતર કલાનો અભ્યાસ કરી સ્કંધ અવલોકનો દ્વારા વિવેચનનાં ધોરણો ખાંખી કલાની ચર્ચા કરવાનું કામ કયા વિદ્વાને હાથમાં લીધું છે ?

એવું પશુ અને કે સારા સારા વિદ્વાનો ન આવેજ અમુક અમુક સારા મંથાનાં વિવેચન હાથપર લે છે. વિદ્વાનોનો પશુ વાડો જધાયો છે. આ વાડોની બદારના મંથકારને તેવા વિદ્વાનો તરફથી વિવેચન માટે સમાલોચના માટે મોકલેલા સારા મંથના પુરસ્કારમાં ઉપેક્ષાનીજ આશા રાખવી પડે છે. આવી દશામાં વિવેચન સાહિત્ય ક્યાંથી ખીલે ?

આપણી રંજશૂભિની તો કાંઈ વાતજ કરવાની નથી. નાટ્યશાળાના સંચાલકની સૂચનાને અવલંબી પ્રજ્ઞની નીચ જુતિઓને પોષક એવી અનેક વસ્તુઓ નાટ્યની વસ્તુ ગૂંથણીમાં, નાટ્યના સંગીતમાં કે નાટ્યના અભિનયમાં નાટકશાળાના કહેવાતા "કવિ" એને દાખલ કરવી પડે છે. નાટ્યકલાનું આ રીતે અધઃપતન યદ્ય રહ્યું છે. આવાં નાટકોની કે તેવાં નાટકો લખનાર વા ભજવનારની નીતિનાં લક્ષણધોરણોએ જાહેરમાં કડક ચર્ચા ભાગ્યેજ થવા પામે છે. આથી નાટ્યકલા અને અભિનયકલાનું આ મહત્વનું ક્ષેત્ર નિરંકુશ બનતું જાય છે અને પ્રજ્ઞની નીતિનું વિનાશકતત્ત્વ સ્વચ્છેદ-પ્રચાર પામ્યાંજ કરે છે. "સંનિમા" સંબંધે પશુ જીવ્યું શું કહેવાનું હોય ?

(૨૯) સ્થાપત્યકલા અને સાહિત્ય.

વસ્તુતઃ સ્થાપત્ય એ, સિદ્ધનું એક અંગ છે.

સ્થાપત્યનો મુખ્ય હેતુ, શરીરને સુખ આપવાનો છે;

સાહિત્યનો મુખ્ય હેતુ, મોનદારા આનંદ આપવાનો છે.

સ્થાપત્યમાં સાહિત્યની માફક અર્તાવિષય લાવોનું પ્રક્રીકરણ નથી હોતું. છતાં સ્થળની રમણીયતા અને સ્થાનની ખૂબીને લીધે સ્થાપત્યમાં વિવિધ યંત્રો માનવહૃદય ઉપર લબ્યતાની, શાન્તીની, પવિત્રતાની, સૌદર્યની કે ચમત્કારની અવનંવી છાપ પડે છે.

(૩૦) સ્થાપત્ય અને સ્થપતિઓ.

સ્થાપત્યનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સુખના સાધન સજ્જનો છે.

માનવના માર્ગમાં કુદરતે ઉભી કરેલી મુશ્કેલીઓને દૂર કરવાની, વિચારણાથી સ્થાપત્યકલાની સરચાત થાય છે.

પ્રથમ ટાંઠ, તડકો અને વરસાદથી બચવા માનવ-શુદ્ધાઓ, સગવડતાથી રહેવાય તેવી બનાવી. આમાંથી ક્રમેક્રમે સ્થાપત્યકલાનો વિકાસ થતાં માનવકથ્થનાએ લબ્ય પ્રસાદો રચ્યા.

આ સમયે સ્થપતિઓના જુદા જુદા વર્ગ બધાવા અને કામની વહેંચણી થઈ.

સુચારે લાકડાં ઉપર કલા અજમાવી, સલાટે પત્થર ઉપર કલાપીઠ આરોપી, ચિત્રકારે રખાચિત્રો અને રંગે દ્વારા કલ્પનાવિહાર શરૂ કર્યો. ધીમે ધીમે વિવિધ ધાતુકાગના અણકાર શિલ્પીઓએ રચપતિએને યોગ્ય મદદ આપી.

રચપતિએ ચક્ષુરિન્દ્રિયના રૂપ વિધયની તૃપ્તિ અર્થે શિલ્પ અને ચિત્રનો ઉપયોગ કરી ચમત્કૃતિમય કોતરકામ અને મીનાકારીદ્વારા પ્રસાદની શોભા વધારી.

સ્પર્શન્દ્રિયના સુખને માટે જલ્પજોશમાંથી ઉઠતી અને પોતાની શીકરથી વાયુલહરીને શીતળ બનાવતી જલધારાની યોજના કરી. સાથે સાથે શીતળ અને મુગધિ વાયુ સતત ચાલુ રહે તે માટે ઉદાનોની રચના કરી.

શબ્દ સુખને તૃપ્ત કરવા મેના પોષકના પોંજર લટકાવ્યાં. નાનાં ઝરણાંઓ ખળખળ વહી શકે તેવી કૃત્રિમ ખડકોવાળા ઉચ્ચનીચ ભૂમિકાઓ સુઝવી.

રસેન્દ્રિયને પોષવા માટે ભોજન પકવવાનાં વિવિધ સાધનો અને ધાતુનાં વાસણો નિર્માણ કર્યાં. તોયે રચપતિ યાકયો નહિ ! હજીયે તેને તો વિશ્વકર્મોપદ પ્રાપ્ત કરવું છે ! આથી સ્થાપત્ય-કલા હજીયે વિકસતી જાય છે !

(૩૧). અનેકવિધ કલાઓ.

માનવ જીવનને સુખી બનાવવાં અને માનવમાનસને સંતોષવા અનેક કલાઓ માનવ-કલ્પનાએ મુજ છે. તેવી અસંખ્યેય કલાઓથી મોસઠ કલાઓનાં નામ પુરાણાકાળથી ભારત-વર્ષમાં પ્રિય યજ્ઞ પર્વાં છે. આપણા પ્રસ્તુત વિષયને અંગે એ સર્વની વિષયવાર ચર્ચામાં ઉતરવું હજ નથી.

(૩૨) વાર્તા અને કથાસાહિત્ય.

કથાવાર્તાનું સાહિત્ય કલાનું એક અણુમોલું અંગ છે. આ અંગ સુજરાતીમાં સુંદર રીતે ખીસેલું છે.

વાર્તાવિસ્તારમાં શબ્દ-આતુરી અને અભિનય વડે રસની જમાવટ કરી, મોહક રીતે વાર્તાઓ લલકારી, શ્રોતાવર્ગને ચિત્રવત કરી દેનાર કુશળ ભાટ અને વિદ્વાન ચારણો હજી ધણાએ મોજુલ છે.

કોઈ કુશળ ચારણની વાર્તામાં યોગ્યતા પયના ડાખલા વાગતા કાને સંભળાય, યુદ્ધની અપાઝખી અને શસ્ત્રોના અણખણાટ તાદ્રશ્ય ખડો થાય, ઉંટ કે સર્પની ગતિનું આમેદુગ્ય વર્ણન થાય, નવેસરની જમાવટ ઉતરોત્તર વધતી અને ક્રિયા તથા વસ્તુના ચુકેનમાં શ્રોતાઓ દેહનું ભાન ભૂતી જાય ! રસમુંડા પીવામાં પીરસ્યાં ભોજન ઠંડા થતાં હોય અને દંડરાણાં ડેલીએ 'બાપુ' ને બોલાવવા મોકલે, પણ ચારણની ચાલતી વાર્તામાંથી 'બાપુ' ન હોય કે ચાલે !

ધાર્મિક ઉપદેશને અંગે કથાસાહિત્ય કાંઈ બોધનું રસપાકી નથી. જર્જરિત 'કાલો' મહેતીને, ભરજખરે માણુ ગોંડવી, ડેડે એસ વીંટી, વીરાસનવાળા, જુલ્હ અવાજે, બીમમેનનું અદ્ભુત પરાક્રમ વર્ણવના વ્યાસજી, અભિનય સાથે જે વખતે રસની જમાવટ કરતા માણુ ખળખાલે છે, અને વીરરસના જુલ્હમાં માણુ ઉપર ચાપટ ઉપર ચાપટ લગાવતા અરિખસિત-વાઘધારાથી શ્રોતાઓના મન જે વખતે મુગ્ધ કરે છે, તે વખતે કથાસાહિત્યનું - કલાત્મક સ્વરૂપ આજે-હજી ખડું થાય છે !

હરિદાસની કથાને અંગે પણ કલાનો આવિષ્કાર ઓછેવતે અંગે તેવાજ થાય છે. હરિદાસ અને માણુલેટની કથાઓ એ સામાજિક 'કેળવણીનું' એક મહત્વનું અંગ છે. કથાસાહિત્ય એ તો જન-સમાજમાં અગ્નાની સાથે સતત લડત ચલાવનારી જુગલ્પની જંગમ વિદ્યાપીઠ છે

(૩૩) કલા એ તો કામદુધા છે !

કલા એ તો કામદુધા છે. તેની છાયામાં એકી જેની ભાવના કરી તેવી ભાવના મૂર્તિ-સ્વરૂપે ખડી થાય છે. કલાને સેવી જળુનાર પ્રજા પોતાનાં સ્વપ્નોને સાચાં ઠેરવે છે, પોતાના આદર્શો સિદ્ધ કરે છે.

કલાને નીતિની મર્યાદા હોય તો તે અમૃત છે. નીતિવિહીન કલા હળાહલ વિષ કરતાંયે જુદી છે.

સત્કલાનો વિજય હો !

આ કલામીમાંસાનો પુષ્ટિમાર્ગ સાથે સંબંધ.

આ લેખ વાચના પહેલાં આની પહેલાંનો “કલા એ પ્રભુનું સ્વરૂપ છે.” એ લેખ વાંચી જવાની ભલામણ છે.

આ કલામીમાંસાનો લેખ ભાષ સુંદરતાન નાથાલાલ જોષી વિરચિત છે. તેઓ એક સુંદર અભ્યાસક, તત્ત્વજ્ઞાની, સ્નેહી અને મીમાંસક છે. અમારા એક મિત્ર છે અને મિત્ર તરીકે તેઓ અવારનવાર આવા લેખો લખી વાંચકોને પોતાના તત્ત્વજ્ઞાનનો અનુભવ આપવાની ઇચ્છા ધરાવે છે. તેમનાં માતૃશ્રી પંચપીઠાધીરાશ્વરના આતુષાથી ભાવુક મરજદી વૈષ્ણવ હતાં, તે તત્ત્વ ભાષ સુંદરતાદયમા પણ પ્રકટ દેખાય છે. આ મીમાંસામાં ફેરફેર સ્વાભાવિક રીતેજ વારસામાં ઉતરેલું પ્રેમતત્ત્વ જોવામાં આવે છે. ચોયા પેરામા નામ અને રૂપની ભાવનામાં-શ્રીમદ્દાપ્રભુજીનું મંગળાચરણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

નમો ભગવતે તત્ત્વે કૃષ્ણાયદ્રુતકર્મણે ॥

નામરૂપવિભેદન જગત્ ક્રીડતિ યો યતઃ ।

આ મંગળાચરણ અનુસાર તેઓ કલાની ભાવના સમજાવે છે જ્યારે આખો પુષ્ટિમાર્ગ ભાવપ્રધાન માર્ગ છે. પુષ્ટિભક્તિમાર્ગનો અર્થજ એક દિવ્ય કલામય માર્ગ. તે સમજવા માટે આજ અંકનો આ લેખ પહેલાનો “ઉત્તમ કલા એ પ્રભુનું સ્વરૂપ છે.” એ વાચી જવાની વિનંતિ છે. નવમા પેરામાં તેઓ પાંચ ઇન્દ્રિયોની તન્માત્રા સમજાવે છે, અહીં તો ઇન્દ્રિયોની તન્માત્રાઓ પ્રભુના અનુભવ માટે વ્યાપારવાળી બની રહે છે. દશમામાં કલા એ વિહાર સ્થાન છે એમ લખે છે. ખરેખર, મજાવિહારી શ્રીકૃષ્ણનો આ ભક્તિમાર્ગ કલાનું અને કલાકારનું તથા પ્રભુનું વિહારસ્થાન છે. સુંદરતા માત્ર સ્વરૂપનેજ માટે વર્ણાય છે એમ નહિ પણ તે તે ઇન્દ્રિયોને તે તે પ્રકારનું સુખ મળતાં સુદર રાખે વડે શણગારાય છે અને તે તે ઇન્દ્રિયજન્ય આનંદનેજ અવગ્રહીને હર્યારાય છે. ચોદમા પેરામાં કલા પ્રત્યેની આસક્તિ ખતાવે છે. કલા અને આસક્તિ જુદાં નથી ને સાચી આસક્તિ અને કલા પ્રભુનું જ સ્વરૂપ છે, એ તદ્દીનતાએ દર્શાવે છે. સાચો કલાકાર કલા પ્રત્યેની તદ્દીનતામાં સ્વત્વને જૂલે અને એ સ્વત્વ જૂલવામાંજ કલાની ખીલાવટ છે. સોળમા પેરામાં કલાકાર પોતાની કળા ખીલાવે છે તે દ્વારા પ્રજા પોતાની રસરૂચિને યોગ્યતા પ્રમાણે પોષે છે. શ્રીમદ્દાપ્રભુજી એક મહાન કલાનિધિ છે. એઓશ્રીએ સંગીતકળા, સૌંદર્યકળા, ચિત્રકળા, ચૂંથણકળા, શીવણકળા, સુગંધિની કળા, સામગ્રીની કળા એમ અનેક કળાઓને પ્રકટ સ્વરૂપ આપ્યું છે. કલાવિદોજ તેનો લાભ લે છે, જ્યારે નીરસો પેલવનો આદેષ કરી આ કલામય ઉત્તમ માર્ગને આખતાં ન આવડવાથી નિંદે છે. કલા એજ એક નીતિ છે. જ્યાં કલાકાર કલામાં તદ્દૂપ છે ત્યાં નીતિ અનિતિનો પ્રશ્ન નથી, કલાકાર વિશ્વમાં રહીને આકાશની અગાશીને વિહારી છે. સાચા અનુભવી કલાકારની કૃતિ એજ નીતિ છે. જ્યાં કલાકારની કલામાં કૃત્રિમતા છે ત્યાંજ નીતિ અનિતિનાં પ્રશ્નો ખડા

ખડા રહે છે. ખરી રીતે કલા અને કલાકાર નીતિમાનજ છે. વીસમા પેરામાં પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓએ સંસ્કૃતિ અને સ્વાર્થે આપણી કલાઓને ખારી નાંખી છે, તેઓની કેવળ કૃત્રિમ અને સ્વાર્થી કલાઓએ દેશની કલાને બરખીભૂત કરી છે, એ સ્પષ્ટ કહેવાનું લેખક સુકયા નથી. આર્થ સંસ્કૃતિ કેવળ કલામય છે તેની કલામયતા પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓએ કચડી નાંખી છે, એ સત્યજ છે. ચોવિસમામાં લલિત કલાની ત્રિપુરી આપે છે તેમાં સંગીત કાવ્ય અને ચિત્ર એ ત્રણ વસ્તુ આપે છે એ ત્રણેય પુષ્ટિમાર્ગેય સેવાના સ્તંભ સમાન છે. એ કલાની ખરી ખીલાવટ આજ માગમાં છે. કલા પ્રતુનાજ સંબંધે દીપે છે. મૂર્ત પ્રતુનાં સ્વરૂપે અને મંદિરોની રચનાઓમાં શિલ્પ મુખ્ય વસ્તુ છે. અહીં તે કલાને પણ પૂર્ણ માન છે. આપણી સર્વ કલાઓ ધર્મ પ્રધાન છે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ સત્તાવીસમા પેરામાં કર્યું છે. અને મૂર્તિ દર્શનનું સ્વરૂપ પણ કંઈક ધારણાનું વિવેચન કરી સમજાવ્યું છે. નાટ્ય સાસ્ત્ર ધર્મપોષક અને નીતિમાન જોઈએ, હાલ અહીં તેવું નથી. આધારી જેવી સતી એક પાડવ લીલાના નાટ્યમાં ધૃતરાષ્ટ્રને ધક્કો મારે એવી કૃત્રિમ નીચતા પણ મેં જોઈ છે, અને જાહેરે એ લીલા બંધ કરાવી છે. નિરીક્ષકોને હસાવવા આવાં સતીરત્વોને ઉનારી પાડવાના પ્રયાસો નાટ્યપ્રયોગોમાં થાય છે તે અશ્લેષ્ય છે. આજળ સર્વ કલાના સર્જનની શરૂઆતથી સમાલોચના કરી છે, તે બધી મુંઝર છે, અને તે સર્વ કલાઓની પૃથક્ પૃથક્ સમાલોચના કરી છે. છેવટે કલા સાહિત્યની સમાલોચના છે. તેમાં તો આ આગળની જલિહારી છે. અહીં કલા સાહિત્ય એવું પ્રજા છે કે પ્રતુની વાર્તામાં તત્ત્વીનતામાં દિવસોના દિવસોની ખબર ન પડે. એક અનુભવી વાર્તાકાર વાર્તામાં સર્વેને એવાં તો રસખસ કરે છે કે સમયનું અને સ્થિતિનું એ જ્ઞાન શ્રોતા અને વક્તાને નથી રહેતું. બન્ને એ કળાની રસિકતામાં ડુબી જાય છે. ૭ ૭ દિવસ સુધી દેહાતીત દશાએ ભોગવી જ્ઞાન આવનાં ૭ દિવસના સમયને ક્ષણિક કરી નાખે છે. આ જાખન સમજના આમના શ્રીમુખોધિનીનાં સૂત્રોનો લેખ વાંચવા ખારી વિનતિ છે. ભાષ મુંઝરાસનો સાહિત્ય પરિષદનો આ લેખ ધણો ઉત્તમ છે. વારંવાર વાંચી મનન કરવા જેવો છે. લેખક જાતે પણ કલાકાર છે. અમે તેમને સાંપ્રદાયિક સાહિત્ય નીરખવાની ભલામણ કરીએ છીએ, અને તેમના હૃદયના સ્વનંધતાના અને સ્નેહના અનુભવે જણાય છે કે પુષ્ટિમાર્ગનો અભ્યાસ તેમને પૂર્ણ પુતિ આપશે. તેમના કલાના સર્જનમાં એ જ્ઞાન પ્રમાણની અને પુષ્ટિભક્તિમાર્ગના શ્રેષ્ઠત્વની ભાવના પ્રેરશે. અસ્તુ.

“વૈષ્ણવોની નિત્ય ચિંતનની નોંધ.”

(લેખક:—શાહ હાંમતજાલ જોગીલાલ સુ. સાવલી.)

૧. આ સંદર્ભ જન્મ પ્રભુમય હોઈ તે પ્રતુની લીલા (કીડા કરવા)નું સ્થાન છે.
૨. દયાળુ પ્રતુ એ આપણા સર્વને માટે દરેક વસ્તુ નૈયાર જ રાખેલી છે અને તે પ્રતુની કૃપા એજ પુષ્ટિ સિદ્ધાંત છે.
૩. આપણા સર્વની દરેક પ્રકારની ચિંતા કૃપાળુ પ્રતુનેજ છે માટે કંઈ પણ ચિંતા કરતી નહિ.
૪. આપણે કંઈ પણ કરવાને સમર્થ નહોતાં નિમિત્ત રૂપ જ છીએ.
૫. અહંતા મમતા તથા નિસ્વાર્થપણે પ્રતુદરણ સ્વીકારી દરેક હિમ કરવો, અને સદાચારવિચારથી તેમ સત્યશીળ થવું
૬. સંસાર ત્રિપા સમજ લૌકિક વૈદિકની ચિંતા ત્યાગી અવધાર કરવો, પણ પ્રતુમાં અહર્નિશ ચિંત રાખવું.

૭. સંસાર માયા સ્વપ્નવત સમજી તેમાં જળકમળવત રહેવું.

૮. દરેક કાર્ય પ્રભુનું હૃદયમાં સ્મરણ રાખી પ્રભુજ કરે છે એમ સમજી અને સર્વે પ્રભુનું જ માની કરવું.

૯. આત્મનિવેદન કરી પ્રભુ પ્રત્યે દાસ બાવના રાખી યશોદાસંગ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર બાળપ્રભુની તન, મન, ધનથી પ્રેમપૂર્વક સેવા કરવી અને સ્વરૂપાનંદ તિરોબૂત ન થાય તેનો ડર રાખવો.

૧૦. સેવા ત્રણ પ્રકારની છે. તતુલ્લ, વિતલ્લ, માનસી, છેલ્લી માનસી ક્ષણિક સેવા સિદ્ધ થતાં પ્રભુનો રસાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૧. હંમેશા વિવેક, ધૈર્ય ને પ્રભુનો દ્રઢ આશ્રય હૃદયમાં રાખવા પ્રયત્ન કરવો.

૧૨. કદાચ પ્રભુ પરીક્ષા અર્થે કુખ આપે તોપણ વિવેકધૈર્યોત્થાનો ત્યાગ નહિ કરતા અષ્ટાક્ષર મંત્રનું ચિંતન કરવું.

૧૩. ભક્ત ઉપરનું કુખ એક કસોટીરૂપ હોય તેને પ્રભુની કૃપારૂપ (અનુચ્છેદસમ) સમજવું.

૧૪. પ્રભુ સર્વલક્ષ્યોં દિ તતો નિશ્ચિતતાંજ્ઞજેતુઃ પ્રભુ ભક્તને માટે, કર્તુ, અકર્તુ, સર્વ કરવાને સમર્થ હોઈ વિરૂદ્ધ ધર્મોત્થાની છે. માટે ચિંતાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો, પ્રભુ પોતાની મેળે જ સર્વ કરશે.

૧૫. આપણા શુરુ શ્રીપ્રાણુવક્ત્રને જે સરળ માર્ગ બતાવી અષ્ટાક્ષર મંત્રરૂપી ઉત્તમ ઔષધિ આપેલી છે. તેનો સંસારરૂપી મર્વ પ્રકારના રોગ ઉપર દૃઢ વિશ્વાસથી ઉત્સાર કરવો તેનાથી તર્વ ત્રિવિધિ તાપનો નાશ થઈ પ્રભુની પ્રીતિમા આપોઆપજ દદતા ધરો માટે આપણા શુરુ તથા પ્રભુમા દૃઢ વિશ્વાસ રાખી શ્રીવક્ત્રમકુળ ઉપર પ્રીતિ રાખવી તેમાજ શ્રેય છે.

૧૬. પ્રભુની સેવા સ્મરણમા અહર્નિશ વિભોગ, કુખ વિચારી હૃદયમા વિરહાગ્નિ ઉત્પન્ન કરવા પ્રયત્નશીલ બનવું.

૧૭. શ્રીપ્રભુના મૂળ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતાં હૃદયમા વિરહ યવાધીજ દીનતા ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૮. શ્રીપ્રભુના વિયોગ અને સંયોગમાજ સર્વ રસાનંદ સમાયેસો છે, ને તે પ્રભુમાં અનન્ય પ્રેમ થતા અનુભવાય છે. તે એકલા જ્ઞાનથી મળવો દુર્લભ છે.

૧૯. હંમેશા હૃદયમા દીનતા રાખી સર્વ ઉપર સમતા રાખવી કારણ વૈષ્ણુને દીનતા એજ પ્રજ્ઞપ્રાપ્તિનું મુખ્ય સાધન છે. સેવા, દદતા, દીનતા શરણુબાવના એજ પુષ્ટિના મદાન સિદ્ધાંત છે.

૨૦. શ્રીપ્રભુની પ્રેમમય નિષ્કામ ભાવે સેવા કરવી એજ આ કાળમાં શ્રેય દાતા હોઈ ખરું સુખ તેજ છે તે સિવાય અન્ય સર્વ મિથ્યા અવિદ્યા છે.

૨૧. અન્યાશ્રય, અસમાર્પિત વસ્તુનો હંમેશાં ત્યાગ કરવો.

૨૨. અહર્નિશ ભગવદ્ સત્સંગ મંડળીમાં જવું તેમ ન બને તો પુષ્ટિમાર્ગીય થઈનાં તેમ શ્રીભાગવત આદિક ઉત્તમ ભક્તિમાર્ગીય ગ્રંથોનું સેવન કરવું. કુ સંગથી સાવચેત રહેવા પ્રયત્ન કરવો.

૨૩. શ્રીપ્રભુદર્શનાર્થે મંદિરમાં હંમેશાં એક પછી વખત જવું અને ત્યા જઈ કંઈ પણ સેવા કરવાનો નિત્ય નિયમ રાખવા પ્રયત્ન કરવો.

૨૪. શ્રી પ્રભુ પોતેજ લૌકિક તેમ પારલૌકિક સર્વ એક સાથેજ સિદ્ધ કરશે એવો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો અને તેમા પ્રભુ ઇચ્છા બળવંત છે, માટે પ્રભુમાં આતકસમ ચિત બેઠી પ્રભુ કૃપા ઉપર અવલંબી રહી નિઃસાધન ભાવે પ્રભુ ભક્તિ કરવી. તાદશી ભક્તને તો “પ્રભુ સેવા” સિવાય સર્વ વિષય તુચ્છ છે. તેવા ભક્તનો સત્સંગ કરવો ઉત્તમ છે.

૨૫. અષ્ટાક્ષર મંત્ર હૃદયમાં શુભ રાખી ક્ષણ પછી વિસરવો નહિ.

ભાવનાસ્ટુટિ.

(લેખક—રા. રા. નારણલાલ વાઘજીલાલ પટેલ-નરિઆદ.)

૧.

પ્યારા સુધાકર ! પીયૂષની આશાએ હું તારી પાસે આગ્યો છું : તું સ્થામ વાદળમા તારૂં મુખ કાં છુપાવે છે ?

ઓ સુધાસાગર ! યાગકને અંજલિનું દાન આપવામાં પણ તું આટલો કૃપણ કેમ બની ગયો ?

અથવા, આ સંતાકુકડી શું તારી કીક છે ?

૨.

વહાવા ! મોહિની લગાડીને છુપાતા ફરતું એ શું તને ઉચિત છે ? નારી વિશ્રૂતિનાં દર્શનથી મને તૃપ્તિ નથી. વિશ્રૂતિ પરાધર્મિ આંજી પેતાના તો સમર્પણ વાંછે. તારો હાંમાઠ મહેમાનોને માટે રહેવા દે : મને તો મહેલમાં શ્વાસવાના અભિગ્રાપ છે.

તારા વિશાળ હૃદય મંદિરમાં ક્યાંએ માઈ સ્થાન નથી !

૩.

પ્યારા ચંદ્ર ! તારી અમૃત વરસાવતી ચંદ્રિકા માઈ જીવન છે. તું સૂક્ષ્મ આછી વાદળી પાછળ સહેજ છુપાય છે, તોએ મારા હૃદયને તાલાવેલી લાગે છે તે તું જાય છે. તો પણ તું ક્વચિત્ ગાઠા સ્થામ વાદળ પાછળ પોતાનું મુખ છુપાવી મારા હૃદયને ચીરવાની નિર્દયતા કરે છે એ શું ?

નાય ! મારા હૃદયને આમ વિયોગની કસોટીએ ક્યાંચુટી ચડાવ્યા કરીશ ? દવે તો તે છેક જરજરિત આજીંબની ગયું છે.

૪.

સોહાગી સુમન ! તારી પાંખડીઓમાથી ઉડતી ફેરે લોલાકને હું દૂરથી તારા તરફ ખેંચાઈ આગ્યો છું : દવે તું લનાના પત્રચુમ્બમાં કેમ છુપાઈ જાય છે ? અથવા તારૂં દર્શન કરવા માટે મારાં તપ શું તને અછુરાં લાગે છે ? શીકર નહિ, હમણું તો હું અહીં ખેડોજ તારી મધુરી સુવાસ લીધા કરીશ, અને મને આશા છે કે કોઈક અનુકૂળ વાયુ પત્રચુમ્બથી આવરણને દૂર કરશેજ કરશે.

અરે ! આવી આશા ધારીને તે કાંસુધી ઝુલવાનું સર્જાયું દરો ? પ્યારા પુષ્પ ! ક્વચિત્ ક્વચિત્ યતી તારી અંખીથી મને તૃપ્તિ નથી યતી. હું તો તને પત્રચુમ્બમાંથી સુટી લઈને મારા હૃદયમાં ધરવા છાછું છું.

૫.

સેંકડો સરવરીઆનું જળ પીધું, હજારો અણીમાં આપડ્યો, અને અસંખ્ય સરિતા ડહોળી વળ્યો, પણ મારી ચિરકાળની તરસ ન ઊપાઈ.

ઓ સન્નભેષ ! દવે તો તું તારા અગ્રાધ અમૃતજળમાંથી એક જંટાનું દાન દે.

૬.

ઓ ખેલાડી ! તું આ શા ખેલ ખેલે છે ? મુજ પામરને રંગડવામા તન શા આનંદ આવે છે ? તારી પ્રચંડ વિભૂતિએ મને બળાતકારે હવે આકાશમાં ખેંચી જઇ આમતેમ લસડયો; વળી ખીજ એક વિભૂતિએ ત્યાંથી મને મોટા પહોડા અને -કરાડોમાં ફેંકી દીધો. પણ આવાં આવાં મારાં દુઃખો કોની આગળ રહું ? નાથ ! તુંજ આવો નમેરો કેમ થઇ ગયો ?

આ ઉજ્જડ રણવગડામા અને ખારા પાટમાં હું આયડી આયડીને યાત્રી ગયો છું. ઓ દયાસાગર ! ઓ કરુણામૂર્તિ ! ઓ સુકુમાર નાથ ! આટલી સખ્તાર્થે તે ક્યા છુપાવી રાખી હતી ? હું ઝૂંડે છું. હજીએ નિર્દય ક્યાંમુઢી રહીસ ?

૭.

વહાલા ! તારી મનોહર મોરલીનો જલ્લકાર હજીએ મારા આત્માના તાર ધૂળવે છે. આહ ! એ મિહાશ ! પણ અફસોસ ! એ સુરીલી બંસી એકાએક અટકી પડી. હવે તો હંડ અધકારમાં આયડું છું, મુઝાઈ છું, દિશાચળ બન્યો છું. નાથ ! છેક આવો દયાહીન ન થા. -

૮.

આત્માથી તને વધાવી લઉં તે પહેલાંજ તું નાથ ! નિમિષ માત્રમાં ક્યાં છુપાઈ ગયો ?

હવે તો શુભાખના પુષ્પોમા કે ચમેલીની કલિઓમાં માથું નથી લાગતું. કૌમુદીની શીતલતાએ મોઢ નથી આપતી. કોઠિલાનાં ફૂલનથી કે સરિતાઓના મધુર રવથી મારા આત્માના તાર મુજ નથી રાકતા.

વ્હાલા ! તારા મીઠા ચરણસ્પર્શ અને તારા અનાહત સંગીત આગળ એ બધું કંઈ બિસાતમા નથી.

૯.

શું વેદાલીઓ જુકા છે ?

તું વિરાટ છે, છતાં મારા ચક્ષુ તારું દર્શન કેમ પામતાં નથી ? તારું સંગીત અનાહત છે, છતાં મારા કર્ણથી એ કેમ અગોચર રહે છે ? તારાં અંગોમાથી ઉડતી સુવાસથી આપુ વિશ્વ ભરપૂર છે, છતાં મારી ધ્રાણેન્દ્રિય કેમ તેનો અહલાદ અનુભવી શકતી નથી ? ઓ રસસાગર ! તે અમૃતરસે સમરત બહાંડ બર્ણ છે, છતાં મારી જિહ્વાને તેની લેહજત કેમ મળતી નથી ? તું વિશ્વવ્યાપી છે, છતાં મને તારો સ્પર્શ કેમ થતો નથી ?

અરે ! મારી ઇદ્રિયોને કેણે ઘેરી લીધી છે ? મારો આત્મા કેણે ઝકડી લીધો છે ? નાથ ! છોડાવ, આ મોહપાશમાથી, અને આપ તારાં બલદર્શન.

૧૦.

પ્રશ્ન ! તારે ચરણે શી બેઠ ધરું ?

મુજ રંક પાસે તારે ચરણે અર્પણ કરવા જેવું શું હોય ?

રૂપ, રંજ કે કે વાસરહિત માઈ જીવનપુષ્પ તારાં ચરણમાં ધરું છું. તારી ડોકરૂના દ્વારમાં તેને રથાન ન મળે તેની મને ચિંતા નથી. માત્ર તારાં ચરણમાં તેનો અંગીકાર થશે તોએ સંતોષ છે.

(અપૂર્ણ.)

शुद्धाद्वैत-सङ्कितमार्तः.

१५६ ई.]

द्वितीय आयास, श्रीवद्वला० ४५३.

[अंक ४.

आचार्योपदेश.

व्याख्याता गो., श्री-१०८-चि. श्रीपुरपोत्तमलालजी मथुराजीवालाए टंकारानी
श्रीवैष्णवधर्म महासभा तरफथी उजवाती जगद्गुरु श्रीबल्लभजयंति प्रसंगे
मोकलेलुं मननीय व्याख्यान.

सद्भाग्यवान् वैष्णववृंद । एवं अन्य सभासदगण ॥

हमारा यह भारतवर्ष देश पूर्व अनादिकालसे ही धर्मप्राण रहा है । इस देशमें जितने
आर्य आचार्य सत्पुरुष हुए हैं उन्होंने एक एक कार्य ऐसे श्रेष्ठ और अनुपमेय किये हैं कि उनके
अति परिश्रम एवं शुद्ध हृदयसे किये हुए कार्योंका फल हम आजभी दृष्टिके समुत्तम पडे इति-
हासके पृष्ठ उलटकर देख ले सकते हैं ।

आज यह उन्हींके शुद्ध हृदय और परिश्रमसे किये हुए कार्योंका फल हम देख रहे हैं
कि हिन्दु प्रजापर आजसे नहीं बहु समयसे विदेशी लोगोंके अनेक आक्रमणोंके होते रहने भी
धर्मभावका प्रान्ति ज्योति यत्र तत्र समुचित रूपसे प्राप्त द्रष्टीगोचर हो रही है ।

परन्तु दुर्भाग्यवश इस दासत्व प्रचारिणी, (जिस शिक्षाको प्राप्त करते ही शिक्षितको
परमुखापक्षी अनिवार्य रूपसे बनना पड़ता है,) धर्मभावसे विमुखकारिणी, ईश्वरके अस्तित्व परसे
निश्वास हटानेवाली, आर्योचित सभ्यतापरसे घृणा उत्पन्न करा देनेवाली, आचार-विचारके पवित्र
भावसे श्रद्धा हटाकर अपवित्र भ्रष्ट बना देनेवाली, आर्योंके स्वरूपको विस्मरण करा रूपान्तरसे
पाश्चात्य (अथवा ईसाई) कृपा देनेवाली, अनेक प्रकारके विषयोंके कारण बना अकर्मण्य कृपा-
देनेवाली इत्यादि उपाधियोंसे युक्त सदाचारको रसातल पहुचानेवाली, भारत जैसे देशके लिये
तो अन्ततः हानिकारक अर्थात् अनुपयुक्त इस पाश्चात्य शिक्षाके कुप्रभावसे हमारे कुछ भारतवासी
सदाचारमें अपरिपक्व बुद्धिवाले नवयुवकोंकोभी हिन्दुधर्मके सिद्धांतोंके विषयमें शंका होने लगी है ।

आज हम प्रथम इन्हीं शंकाओंमेंसे यद्वापर एक शकापर विचार करना चाहता हैं ।
जो कि धर्मपरसे श्रद्धा हटा देनेमें खासा स्थान ले रही है । बहुधा लोग यह कहते हुए पाए
जाते हैं कि भारतवासी धर्मके एक निर्णयपर नहीं आये हैं । और इसीके परिणाम स्वरूप अनेक
धर्म होनेसे परस्परमें कलह खड़ाई होती रहती है इसी कारण हम उन्नत अवस्थाको नहीं पहुँच

शकते । परन्तु हम तो कहते हैं कि भारतीय धर्मकी खोज करते एक निर्णयपर बहुत काल हुए आगये हैं । भारतवासीयोंने धर्म याने इन्द्रिय निग्रहके शनैः शनैः उपाय शोचे, जिसका परिणाम हम वर्तमान दृष्टिगोचर होते शांकर, रामानुज, मध्व, निम्बार्क, चैतन्य, और श्रीवल्लभाचार्य द्वारा प्राप्त शुद्ध निर्गुण भक्तिमार्ग, पुष्टिमार्गके द्वारा ज्ञान कर शकते हैं । ये जितने भी धर्मप्रवर्तक हुए उन्सवोंका एकमात्र आशय यही रहा है कि मनुष्योंको इन्द्रियनिग्रह (संयम) का सरल मार्ग बताकर किसप्रकार आत्म्यान्तिक नित्य, सुखकी ओर लेजाया जाय 'अर्थात् ये जीव मायारूपी अज्ञानवश होकर जन्म जन्मांतरोंसे भगवान्से विमुख रहकर अनेक प्रकारके दुःखको भोगता हुआ भगवान्की असीम कृपासे इस मनुष्यदेहरूपी नौकाको प्राप्त कर सका है, अतः इस सुअवसरको व्यर्थ न खोकर मनुष्यदेहके ध्येयको पूर्ण रीतिसे सफल बना सके । और इसी विचारके द्वारा उपर्युक्त महानुभावोंने अपने अनुभवोका लाभ हम भारतीयोंको मुक्त हस्तसे प्रदान कीया है । किसी आचार्यने स्थानुभवयुक्त संन्यासके द्वारा इन्द्रियोंका निग्रहकर भगवान्को प्राप्त करनेका उपदेश दिया । किसीने कुछ तारतम्यके साथ इसी मतका प्रतिपादन कीया । कहनेका तात्पर्य यह है कि सभी महानुभावोंने इन्द्रियनिग्रहकर भगवान्को प्राप्त करना इसी विचारको लक्ष्यमें लेकर अपने अपने सिद्धांतोका प्रतिपादन किया है । इसमें कहीं भी और कभी भी ईर्ष्या द्वेषके द्वारा एक दुसरेको नीचा दिखलाकर अपमानित करनेका मंतव्य किसी भी आचार्यका विचार करके देखनेपर दृष्टिगोचर नहीं होता । जैसे किसी सुंदर बगीचेमें एक फुलोका वृक्षको और उस वृक्षमें एक अति उत्तम रसात्मक परिपक्व फल लगा हो, अब उस फलको प्राप्त करनेके लिये वहां उपाधित सभी आदमी प्रयत्नकर रहे हैं, कोई इस शाखाके द्वारा उस फल फलके समीप पहुंचनेका प्रयत्न कर रहा है । परन्तु सब मनुष्योंका ध्येय तो एक ही है कि उस फलको प्राप्त करना, उसी प्रकार यहां भी समझ लेना चाहिये कि भगवान् ही उपर्युक्त फलस्वरूप वस्तु है और उसी फलकी प्राप्तिके लिये हिन्दुधर्मके अन्तरगत अनेक संप्रदायरूपी शाखाओंके द्वारा उत्कट इच्छावाले साधक मनुष्य प्रयत्न कर रहे हैं अब कोई भी मुक्त महानुभाव हमको यह बतलावे कि इसमें शंकाको स्थान है ।

जिन महानुभावोंका हम उपर उल्लेख कर आये है उन्ही महानुभावोंमेंसे श्रीमद्वल्लभाचार्य महाप्रभु है । आपने भी अन्य आचार्योंके लिये हुए कार्योंकी तरफ लक्ष्य देकर भगवान्से विमुख हुए और संसारशक्तिते प्रसित ऐसे दैवी जीवोके उद्धारार्थ हम तुच्छ जीवोके उपर अति करुणाकर भगवद् इच्छासे प्रगट हो इन्द्रियनिग्रहके द्वारा भगवद् प्राप्ति का मार्ग बतलाया है । अस्तु, भगवान्के अपराधतत् श्रीमद्वल्लभाचार्य महाप्रभुजीका मंगलमय प्रागट्य महोत्सव है । अतः आज परम कर्तव्य है कि आपथ्रीके लिये हुए कार्योंका ओर सिद्धांतोका यहां यथामति दिग्दर्शन करा अपनेको धन्य करनेका प्रयत्न करे ।

आचार्यचरणका प्रागटय मय्यप्रान्तमें रायपुर जिल्लाके राजग्राम समीप चंपारण्यमें वि. स. १५३५ का चैत्र कृष्ण ११ के दिन हुआ है। आपश्रीके पितृचरण लक्ष्मणभञ्जी वेङ्गनाद ब्राह्मणकुलके विद्वान्, चारित्र्यवान्, और भगवद्भक्त प्रसिद्ध थे। भञ्जीने यथासमय विद्याभ्ययनका कार्य पूर्णकर विधानगरके सुप्रसिद्ध सुशर्मा नामके एक स्वजातीय ब्राह्मणकी कन्या इलमागारुके साथ पाणिग्रहण किया था। भगवान् आपके पूर्व पुरुष यज्ञनारायणजीको वरदान दौया था कि तुम्हारे यहा सो सोमयाग पूर्ण होनेपर मैं स्वयं तुम्हारे यहा अवतार धारण करंगा। श्रीलक्ष्मणभञ्जीने सो सोमयव पूर्ण कर दिये थे उसीके फल स्वरूप आचार्यचरणका प्रादुर्भाव आपके यहा हुआ था बल्लभाचार्यजीका नियत समयपर वि. सं. १५७० के चैत्र वृष्णके दिवस अनेक विद्वानो एवं सजातीय वर्गकी उपस्थितिमें वैदिक विधि अनुसार उपनयन संस्कार खुब समारोहके साथ किया गया। इस समय आपश्रीकी वय ५ वर्षकी थी। तत्पश्चात् आपके विद्याभ्यासारम्भ हुआ। आप इतने विद्याभ्यासकी ओर अलौकिक बुद्धिसंपन्न थे कि गुरुके पास अध्ययन तो करते ही थे साथही अपने पिता एवं अन्य विद्वानोंसे भी जिन जिन शास्त्रोंके वे ज्ञाता थे उन उन शास्त्रोंका अवगाहन करते रहते थे। फलतः आप अति स्वल्प समयमें अपना अध्ययन-कार्य पूर्णकर सर्व शास्त्रोंमें पारंगत हो अपनी अलौकिकताका परिचय देने लगे। प्रसंगसत् यहा तो आपश्रीके विद्याभ्यासका अति सूक्ष्म रूपसे वर्णन किया गया है, अब हम विस्तारके भयसे आपके जीवन चरित्र विषयको यहाहि छोड़कर अपने निश्चित विषयको कहना योग्य समझते हैं। यदि प्रसंग मिला और भगवद् इच्छा हुई तो कोई समय आपके अलौकिक चरित्रको वर्णन करेंगे। अस्तु। हम पूर्वमें कह आये हैं कि भारतीय आचार्य महानुभावोंका एक मात्र आदर्श यहि रहा है कि किस प्रकार यह जीव नित्य सुखको प्राप्त कर मनुष्यदेहकी साफल्यता कर सके और इसीके अनुसार उन्होंने स्वानुभवयुक्त अपनी खोजका परिणाम स्वरूप मार्ग हम भारतीयोंको बतलाया है। इन महानुभावोंने जो खोजकी चोह अति परिश्रममें की और जीवोंके कल्याणार्थकी अन्तःहमे वो समान रीत्या माननीय है। हम उन महानुभावोंके किये हुए उपकारोंको कदापि विस्मरण नहीं कर सकते। परन्तु भारतीय सत्त्वदृष्टिमें अन्य इन सब आचार्योंसे विलक्षण खोज और अन्तिम (और समस्त आचार्योंके मतोंको अच्छी तरहसे समझ विचार कर) खोज श्रीवल्लभाचार्यजीनेकी। भारतीय आचार्योंकी रोजेमेंसे ये खोज ऐसी हुई की अति उच्चलाम देनेवाली और सर्वोपयोगी। इसके प्रमाणमें हम यहा कुछ प्रमाण उपस्थित करना चाहते हैं। १. इस खोजमें अथवा इस मतमें प्रथम तो इन्द्रियोंके निग्रहका उपाय ऐसी सुगमता अथवा सरलतासे बतलाया गया है कि इसमें मनुष्योंको नतो बहुत काया बख्त ही सहन करना पड़े और न अनाचार रूपी व्यसनोसे मनुष्य ग्रसित हो सके। २. द्वितीय प्रमाण इसके श्रेष्ठ होनेका यह है कि ये वेद, (पुराण) गीता, व्याससूत्र, श्रीमद्भागवत् इत्यादि परम माननीय शास्त्रोंका

અંતિમ મથનકર (વિચાર કર उसके फल स्वरूप) निकाल गया है । जैसे गोरसका सार नवनीत है, इसी प्रकार सत् शास्त्रोंका सार नवनीत स्वरूप 'समर्पण', यानि 'आत्मनिवेदन', है । और विचार कर देखा जाय तो यही समर्पण, इन्द्रिय निग्रहका सर्वोत्तम और सरल मार्ग है ॥ -

जब मनुष्य अपने पुत्र, धन, घर, और अपनी स्त्री इत्यादि और साथही इन्द्रियो समेत आमा को भी भगवानके अर्पण कर चुका है, तब वो अहंभाव रखकर कोई भी कार्य नहीं कर सकता । और जब उसका कुछ रहा ही नहीं तब फिर उन वस्तुओंका अर्थात् भगवान् ने हफको जो इन्द्रियो दी है वो सत् कार्योमें विनियोग करनेके लिये दी है, उनका मनमाना और परिणाममें अनिष्ट हो ऐसे कार्योमें उपयोग करनेका हमको बिलकुल अधिकार नहीं है, इस बातका सर्वदा स्मरण रखना चाहिये यानि इन्द्रियोका दुरुपयोग करना, संप्रदायके विरुद्ध आचरण कर अपराधका भागी होता है । ३ तृतीय प्रमाण उसके उत्कर्षका यह है कीन्द्स मतके प्रकट कर्ता श्रीवल्लभाचार्यजीने इसको समस्त जीवोंके उद्धारार्थ प्रचलित किया है । इस समर्पण रूपी सिद्धांतका उपयोग करनेका मनुष्य मात्रको समान रूपसे अधिकार है । इसी समर्पणको, ब्रह्मसंबंध नामसे संबोधन किया जाता है । जिस प्रकार सूर्यके प्रकाशका और शुद्ध वायुका उपयोग समस्त प्राणीमात्र समान रूपसे कर सकते हैं उसी प्रकार इस (आत्मनिवेदन) ब्रह्मसंबंध के ग्रहण करनेका समस्त जीवोंको समान रूपसे अधिकार है । यहां तो हमने आपश्रीके तीनही सिद्धान्तोंका अथवा आपश्रीके कीये हुए कार्यरूपी उपकारोंका दिग्दर्शन मात्रही कराया है यदि विस्तारसे कहा जाय तो बहुत कुछ कहा जा सकता है । परन्तु प्रवासके कार्यमें अवकाश कम मिलनेके कारण और महोत्सवके समीप वर्ती होनेके कारण इच्छा बहुत रहने पर भी इस प्रसंगको पूर्ण करनेके लिये बाध्य होना पड़ता है । अब इस वक्तव्यको पूर्ण करते हुए यही कहना है कि इसमें कहीं भी यथा समस्त पक्षपात एवं दुराग्रहको स्थान नहीं दिया गया है । तो भी जीव सदा भूलका पात्र है इसी दृष्टिको लक्ष्यमें रख सुज्ञ श्रोताओंसे हमारा साग्रह अनुरोध है वो इसमें कहीं भी पक्षपात एवं अन्य कोई चुटी पावे तो वो हमारी जुटी समझे परन्तु स्मरण रहे कि वल्लभाचार्यके आदेशोंमें तथा सिद्धान्तोंमें कहीं भी पक्षपातको स्थान शोधकरनेपर भी नहीं मिल सकता ।

दैवी जीवोद्धारार्थ आविर्भूत श्रीमद्वल्लभाचार्य महाप्रभुजीसे हमारी सविनय नम्र प्रार्थना है कि वो भगवद् इच्छार्थ हम जीवों को एसी गति प्रदान कर कि जिससे हम आपके विद्योद्धारक सिद्धांतोंका ज्ञानकर आपके प्रदर्शित किये मार्गको राख ले और उसका विधिवत् पालन करते

५ स्वयम् कृतार्थ हो ओर औरोंको भी कृतार्थ होनेका मार्ग प्रदर्शित कर शके ।

१५ गोस्वामी श्री १०८ बाबा श्रीपुरस्सोचमलालजीके लेख परसें उनकी आज्ञासे प्रत करनेवाले दासानुदास होनेके अभीष्टायी चर्णरज सेयक हेमराज राजकोट-घाले के भगवद् स्मरण वाचना ॥

श्रीयमुनाष्टक.

उदा.

श्रीवल्लभ पद वन्दिके, बिनवों श्रीवज्रनाथ
 सकल करन तन, मन, वचन, गावों हरि गुण गाथ.
 श्रीयमुनाके सु-भग तट, प्रसु बैठके पास
 बैठि करत प्रारम्भ हों, श्रीयमुनाष्टक सुखास.
 जिनके कारण से मिले, सकल ध-लौकिक सिद्धि
 ऐसी श्रीयमुने भजूं, यावन यावनबुद्धि.

[१] सधैया.

जो सकल ध-लौकिक सिद्धि, दयाकर निज दासोंको है देती
 मुरके अरि हरिके चरणकमलसे चमकित अति जिनमें रती.
 हैं नये नये बन जिनके तटपर, सुन्दरतासे सजे हुए
 दर्शनकी फूलके फूलोंसे, प्रत्यक्ष दिख रहे छदे हुए.
 जिनको कुछ सर्वक दीन भावसे भजते हैं, अति सुख पाकर
 औरकुछ जन भजते हैं रट रट कर, मानभाव मनमें लाकर.
 जिनकी सेवा श्रीहरिकी छविकी, याद दिलाती प्राणीको
 अति हर्ष सहित नमताहूँ मैं, उन श्रीयमुने महाराणीको.

[२]

पर्वत कलिंदके सु-भग शिखर पर, सबसे पहिले गिरती है
 फिर बहुत प्रवाह पुरसे अति उबल होकर मन हरती है.
 गति अति विलासमय होनेसे, गोमाय मान हो चढ़ती हैं
 गिरिकी विशाल चट्टानोंके कारण, ऊंचीसी दिखती है.
 कर रही शब्द चलते में, विविध विकारोंसे है भरी हुई
 अति सुन्दर सु-भग पालकी पर हैं भरी भातिसे चढ़ी हुई.
 भगवान मोक्ष दाता हरिके, चरणोंकी प्राप्ति बढ़ाती हैं
 ऐसी सूर्य देवकी कन्या, श्रीयमुनाजी जय पाती हैं.

[३]

करने को सारा लोक पवित्र, विराज रही हैं, भूतलपर
 सुक मोर और हसादिक पक्षी, रहे आपकी सेवा कर.

सब किलक किलककर शोर मचाकर मुदित फिर रहे इधर उधर
 मानों प्यारी प्यारी सखिया सेवा करतीं गुण गागा कर
 दोनों तट रूप नितम्बोपर है, लहर रूप श्री हस्त कमल
 जिनमें रेती के मोती के कङ्कण, दिखते करते झल झल
 ऐसी शोभावाली सुंदर व्रजपतिकी चौथी प्यारीको
 सन नमस्कार करलो भक्तों यमुने श्रीकृष्ण दुलारीको

[४]

शोभित हो रहीं अनन्त गुणोंसे जिनकी पार न पा सकते
 शिव ब्रह्मा आदि देवता सब जिनकी सादर स्तुति करते
 जो सधनमेधसी कान्ति सदा, निजमुखकी है, रसने वाली
 ध्रुव और पराशर ऋषिको मनवान्छित फलके देने वाली
 जिनके सुंदर विशुद्ध तटपर मथुरासी नगरी शोभित है
 है, धीरी गोप गोपियों से जिनकी इनकी प्रीति अपरिमित है
 श्रीकृष्ण कृपा सागरका आश्रय करने वाली श्रीयमुने
 मेरे मनके सुरका निचार करालिया करो हे श्रीयमुने

[५]

जिनके सगमसे गंगाजी है हरिकी प्रिय भावों वाली
 अपने सेवन करने वालोंको, सकल सिद्धि देने वाली
 बतलायें किसको कौन भला इनके समान हो सका है
 यदि कहें सौत लक्ष्मीजीको तो यह कहना कुछ अचता है,
 हरिके भक्तों के क्लेशोंको हरने वाली श्रीयमुनाजी
 मेरे मनमें स्थिरतासे, सर्वदा रहो श्रीयमुनाजी

[६] दोहा,

श्रीयमुने पद कमलमें, नमस्कार नित होय
 जिनके अति अद्भुत चरित, पार न पावे कोय,
 जो जन इनको पयपियें, ते न पाय यम त्रास
 है भगनि मुत दुष्ट तौ, यम किमि करे विनास
 सेवन करि गोपी भई, ज्यों हरिकी प्रियपात्र
 तैसे होवे जीव ह, हरि प्रिय सेवन मात्र,

[७] सवैया.

भगवान मोक्षदाता मुकुन्दकी प्यारीके समीपमें अत्र
हो जाय नवीन देह जिसमें सेवा उपयोगी गुण हों सब.
इतना होनेसे प्रीति प्रकट होनी हरिकी है निपट सुलभ
हो गई प्रीति श्रीत्रिजपतिके चरणों में फिर है क्या दुर्लभ.
इस लिये आपकी नित्य निरन्तर स्तुति मुझ सेवकसे हो
अथवा मुझ सेवकसे दुलारसे लाइन श्रीचरणों में हो.
मिलती है जगमें बाली आपके संगमसे गंगाजी को
पर पुष्टि भक्तों उनसे पहिले भजते हैं यमुनाजी को.

[८]

लक्ष्मीजी सी वैभवमाली हरिकी प्यारी यमुनाजी
कर सका स्तुति कौन आपकी गति अपार है यमुनाजी.
जो प्राणी श्रीपतिरी सेवा श्री सहित निरन्तर करते है
सुख देख मोक्ष पर्यन्त अंतमें लीन ब्रह्ममें रहते है.

डुहा.

पर सेवा से आपकी, जो गति जनकी होय
सुनो (करो) उभेभी प्रेमसे, सब फलसे फल सोय.

सवैया.

सब गोपी जनके संगममें प्रकटी सरि श्री अंगोसे
संगम हो जाता है, उन लीला श्रम जलकी बूदोंसे.

[९]

हे सूर्य सुते आपका यही अटक स-हर्ष पड़ने वाले
हो जाते रहित सकल पापों विघ्नोसे भक्तिभाव वाले.
निधय ही उनकी प्रीति मोक्षदाता श्रीहरिमें होती है
जिसके कारणसे प्राणि अलौकिक सरल सिद्धिकी होती है.
सुरके रिपु श्रीगोकुलके पति उनपर प्रसन्न हो रहते है
होती स्वाभावपर विजय कृष्ण के प्रिय श्रीवल्लभ कहते हैं.

घनदयामदास सक्सेना, उद्भोज.

નવધાભક્તિ.

નયનાનન્દ નન્દના યશોદા નન્દ કન્દક,
ગૌગોપીજનનાગોપ વન્દુ હું રાધાનાથને.

લક્ષિત એટલે તન્મયતા તન્મયતાથી અનન્ય સેવના એજ પ્રભુનો માર્ગ.
લક્ષિત એટલે પ્રભુ પન્થે પળવાનો માર્ગ કહીએ તો ચાલે.

લક્ષિતને વિવિધ પ્રકારે નિર્દેશી છે. મુખ્ય નવ પ્રકારમાં રહેતું વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે.

શ્રવણ વિષ્ણુ રાતની કીર્તન શુક તણી અરે,
પ્રદક્ષાદે સ્મરણે કરી પૃથુની લક્ષિત સેવના;
આનંદો અકૂર સાચે વન્દન લક્ષિત કરી ખરે,
માતૃતીની દાસ્યલક્ષિત આનન્દ દે એને સદા.
અનુ ન મિત્ર બની રહો સારથી વિભુજી બન્યા,
બલિયે ને લક્ષિત કીધી કહે છે આત્મનિવેદના,
એ સૌ લક્ષિત શમાનીને લક્ષિત જન કોઇ કરે,
સાચી લક્ષિત તે જનોની કહેવાયે પ્રેમલક્ષણા.

ઉપરની નિર્દિષ્ટ નવવિધ લક્ષિત સર્વ કોઇ સમજી શકે. એ નવે પ્રકારની લક્ષિત પૃથક્ પૃથક્ વિચારતાં એનાં રહસ્ય સમજાયે. આ નવે પ્રકાર ને લક્ષિતમાં સમાયા હોય તે લક્ષિત તે નવધાલક્ષિતથી પર પ્રેમલક્ષણા.

પ્રથમ પ્રકાર આપણે શ્રવણ લક્ષિતથી શરૂ કરીએ. શ્રવણ એટલે સાંભળવું તે શ્રવણ લક્ષિત એટલે કંઈક સાંભળીનેજ લક્ષિત કરવી તે. એવી લક્ષિતથી તન્મયતા કયી રીતે સધાય? એવું શું સાંભળવાનું હોય કે ને શ્રવણલક્ષિતમાં સમાઈ શકે? આના પ્રશ્નોત્તરમાં સામ્પ્રદાયિક પુસ્તકોનોજ ઉલ્લેખ કરાય. શ્રીઆચાર્યજીની આરા છે કે આસક્તિ સિવાય લક્ષિત નહિ. સેવા કરતાં પણ સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ. કથા શ્રવણમાંયે દદે વિશ્વાસની જરૂર પડીજ. આપણે એ આરાતું ઉલ્લંઘન તો કરીએ જ કેમ? તો સામ્પ્રદાયિક પુસ્તકોમાં સંપૂર્ણ નિમગ્ન થઈ તેનું શ્રવણ કરવું તેયે એક પ્રકારની લક્ષિતજ કહેવાય.

દ્વિતીય પ્રકાર “કીર્તન લક્ષિત” નો ગણાય છે. કીર્તન એટલે ભગવત્કામોચ્ચારણ જગન્નિયંતા ઇશનાં શુભુગન કરતાં એ પદગ્રંથ કીર્તિગાન એજ કીર્તન. સૂરદાસ આદિ અષ્ટસખા એ કીર્તન લક્ષિતમાં તન્મયતા દાખવી કહેવાય. કીર્તન એટલે નહિ કે મોટા મોટા રાગડા તાણી માથું ધુણવી પદ ઇત્યાદિ ઉચ્ચારવું. કિન્તુ પોષાકરવા યશ અને લલકારવાં ગાન સંપૂર્ણ આસક્તિ સુક્ત બનીને રાસેશ્વરનાં સમાવાય એનેજ કીર્તન લક્ષિતમાં.

સ્મરણ લક્ષિત એ લક્ષિતનો તૃતીય પ્રકાર “સ્મરણ” એટલે સંભારવું તે

દાખવવી આસક્તિ એમાં પૂર્વવસ્તુઓને યાદ લાવીને, સ્મરણ પૂર્વ વસ્તુઓમાંય કદપી લેવાનું હરિસ્મરણ.

“ સકલ પ્રાણીઓનો આત્મા, ને સારાય જગતનો ઇશ્વર, સ્વેચ્છાનુસાર કરે છે સર્વ કાર્યો—ભગવદ્ગતનો દ્વારા, કરવું ઘટે સર્વથા સ્મરણ એ પ્રલસમ્બંધનું. ”
(નવમ સ્કંધ ૧૬)

અતુર્થ ‘સેવાભક્તિ’ ઉદ્દેશાય. સર્વાંગે પ્રભુભક્તિ એ સેવા. પ્રત્યેક અંગ લગાડવું કામે એ સેવા, શ્રીમદ્વાચાર્યના આદેશ છે કે ‘સર્વાંગે સેવજો એ રસેશને.’
પંચમ ભક્તિ યોગખ્યાય છે. અર્ચન નામે ‘અર્ચન’ એટલે પૂજા. પૂજા એટલે નહોય બાહ્યાડંબરજ માત્ર અંતરની ભાવનાથી આસક્ત થઇનેજ પ્રભુ પૂજા કરીયે એ અર્ચન ભક્તિ.

ઇશ્વરને પ્રભુમ કહે અનેકશઃ અરજ શુભરવી એયે ભક્તિ છે. સાચા હૃદયની પ્રાર્થના, સાદાંજ દંડવત પ્રણામ એયે ભક્તિ ઉશય હસ્ત સાંધી પ્રભુમનું એયે ભક્તિ. એવા અનેક વિધ વંદન ભક્તિમાંજ શમાય એ ભક્તિ તે વંદન ભક્તિ.

‘પ્રભુનો દાસ છું.’ એ મંત્રવ્યાનુસાર દદ આસક્તિથી પ્રભુના આદેશ મુજબ વર્તન કરવું એયે એક પ્રકારની ભક્તિ પ્રભુએ સ્વમુખે જે નિર્વિદ્ધ કહ્યું તેના ત્યાગ કરવો એયે ભક્તિ. અને દાસ હોવાનો દાવો કરી પ્રભુ આજ્ઞાનુસાર વર્તવું એ-એકે દહાવ છે એ ભક્તિ ‘દાસ્ય’ કહેવાય.

સખ્ય ભક્તિ એ કહેવાય કે પ્રભુ પાસે સુહૃદ લાવે સ્નેહ બાંધવો એય ભક્તિ. કોઇક વીરલાઓજ કરી. દહાંત રૂપે અર્જુન. મિત્રતાયે સમસ્તની કાંઇ બાંધી શકાય છે ? એમાંય કળબળની જરૂર પડે.

સર્વસ્વ પ્રભુને અર્પણ કરવા દ્રુમાળ્યું છે આત્મનિવેદન ભક્તિમાં સર્વ વસ્તુઓ સમર્પીએ છીએ. પ્રભુને આપણે પ્રલસમ્બંધ દ્વારા અને એને આદેશથી એને અંગીકૃત કરાવી દરેકનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. બહિયે કર્યું એજ દહાંત આત્મનિવેદન ભક્તિ માટે ણસ થયે.

અનુભવી નવે પ્રકારનીએ ભક્તિ અને પ્રભુચક્રન થઇએ છીએ આપણે એ તદ્દન નિરાળી ભક્તિ પ્રેમલક્ષણા એ ભક્તિ તે પ્રેમ લક્ષણા ઉપરિ નિર્દિષ્ટ નવવિધ ભક્તિ સાધ્યા પછી આ પ્રાપ્ય છે. એ પ્રેમલક્ષણા ગોપીનેજનોની છે તાદશ દહાંત એ.

અનેક લેખક વર્ગ તરફથી વાંચકવૃન્દ આ ઉદ્દેશનાયું હશેજ. નવધાભક્તિ પ્રકરણ અને એકે વધારાનો પ્રયત્ન કરાય તે સુકતજ ગણાય. દ્રુમ છે પ્રત્યેક વૈષ્ણવ બંધુની કે વર્તન કરવું.

એ રસેશને મારા અનેકશઃ વંદન હો.

સ્મરણલાલ.

પ્રણિપાત.

દેદશિ.

લાગુ પૂજ્ય પુરુષને પાપ
 વિનહું શ્રદ્ધા ધરીને રાધ -
 સંદા વૈષ્ણવ પન્થ છે ઉજળો રે.
 દીપ પ્રગટાવો જ્ઞાનના સાર
 ટળે અધારાં સૌનાં અપાર
 અન્તે હર્ષભ માર્ગે સહુ પળે રે.
 ના સ્થૂમળું હું સારાસાર
 ભૂલવે જ્ઞાન અવર હૃદયાર
 તેથી આંટી ઘૂટીમાં સહુ પડે રે.
 આજ દાઝ સૌની વરસન્તી
 જાંધ થઇ છે ધર્મે ટપકન્તી
 હજી સચેતન તેને કરે રે.
 રંગે અનેરો ભગ્યો ભગતમા
 ભગે પરસ્પર ઉડતાં પ્રગમાં
 એ સર્વ વસ્તુ અવર મહોં રે.
 અન્તર સર્વનાં જોળી, જોલી
 લાકિલ રસે ભગડોળો જોળી
 પુષ્ટિ માર્ગે સૌ રચે પચે રે.
 સંસારાવો એ વિભુનો પયગામ
 નેથી યાએ અમારાં કામ-
 કષ્ટ સવળાં અળગાં ખસે રે.
 પામર પ્રાણીશું પ્રાર્થુ રાધ ?
 મહારી 'થર થર કંપે કાપ
 હવે અરજ આ ધ્યાને ધરો રે.
 મને અક્ષરનું ના જ્ઞાન
 આપ લિપાડો અંતરદ્વાર
 ફરી ફરી હું તો વિનહું રે.

શ્રીસુવોધિનીનાં સૂત્રો.

यदि कथा समारम्यते तदा सहस्रसंस्तरमितः कालः क्षणायत इति क्षणपदप्रयोगः ।

ન સર્વત્ર સક્ષણાઃ કિંતુ હરેઃ કથાયામેવ ॥

ભાવાર્થ—જ્યારે કથા (ભગવદ્વાર્તા) અનુભવપૂર્વક કહેવાય છે, ત્યારે હજારો વર્ષનો સમય એક ક્ષણ જેટલો જણાય છે, આથી અહિં ક્ષણ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. ગમે તેવી પ્રભુ સિવાયની અન્ય વાતોમાં કે બાળનોમાં સદસ્ય વર્ષોનો સમય ક્ષણ જેવો નથી લાગતો, પરંતુ હરિની કથામાં જ હજારો વર્ષનો સમય ક્ષણ સમાન બની જાય છે.

વિવેચન—આ શ્રીસુવોધિનીના ચતુરે આપણે જરા વિસ્તારપૂર્વક છોડીએ, જરા મળ આવશે. વાક્યપતિ શ્રીવલ્લભાધીશની વાણી સિવાય અન્યત્ર કથા મળ કે લહેર હોય ? સતી સ્વામી પાસેજ સ્વહૃદય ખુલ્લું કરે. આમાં કથા શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે. એ શબ્દ વાપરવાનું કારણ એ છે કે શ્રોતા અને વક્તા એ બંનેની રસિકતા બન વે છે. બંને રસિક હોય તોજ રસ જામે છે. શ્રીગોકુલેશ તો કહે છે કે અરસિકની પાસે ઉચ્ચ ભગવદ્વાર્તા કહેવાથી, વાર્તા પણ ઉદાસીન થઈ જાય છે,^૧ ને રસને જદલે રસાભાસ યાય છે, ત્યારે સુનંદા રસિક શ્રોતાઓ પાસે કથા કહેતા શ્રોતા અને વક્તાના રોમ રોમ ખીંચે છે. વાર્તાના રમણમાં ઇદ્રિયોનું ને દેહનું બાન બૂલે છે. દેહના પ્રાકૃત ધર્મો પણ અપ્રાકૃત ભગવદ્વાર્તાના સંબંધે અપ્રાકૃત બની જાય છે. ભૂખ, તરસ, નિદ્રા, ભૃશાદિક મર્ત પ્રભુરૂપ બની જાય છે. એક સમાધિરથ યોગી નિરાકાર બ્રહ્મમાં ધ્યાન કરતા બેસે છે ત્યાં તેને વર્ષોના વર્ષો સુધી શરીરપર કે ઇદ્રિયોપર અસર નથી થતી, શરીર એવું ને એવું રહે છે, તો અહીં તો સાધાર એટલે નિઃસ્વ આકાર યુક્ત “આનંદમાત્રકરપાદ-મુખોદરાદિ પ્રભુની વક્તાના મુખના ને હૃદયના ભાવને સરસ્વતીના મંબધ સાથે-શુક્લમુલદમ્બત-દ્રવચંયુતમ્—આ કથન પ્રમાણે કથા હોય ત્યાં લાખો સમય ક્ષણ મમાન બની જાય ને પ્રાકૃત ધર્મો પણ પ્રભુમાં વિદ્વીન બને તેમાં શી નવાઈ છે ? શ્રીમદાપ્રભુજીની ભગવદ્વાર્તાઓમાં તો આજ દશા થતી. વાર્તા કરતા કરતા શ્રીમદાપ્રભુજી આવે ત્યારે આપણીની આગળ શ્રીમદાપ્રભુજી તરફ પોતાના મુખ રાખી પાછલે પગે ભગવદીયો ચાલતા, જેથી દષ્ટિવડે શ્રીમદાપ્રભુજીના સ્વરૂપની સદૃશ સુંદરતાનું પાન થતું; બને કર્ણરૂપી દ્વના કે પડીયા વડે શ્રીમદાપ્રભુજીના શબ્દ-રૂપી પાત્રમાં ભરેલા રસનું શ્રવણદ્વારા રસપાન થતું. આથી ભૂખ, તરસાદિક પણ ધણે સમય ચલા છતા જણાતા નહિ, આવી વાર્તાએ દરેક વર્ષપર સાંભળેલી ત્યારે અને નવાઈ લાગતી, પણ જ્યારે શ્રીગોકુલેશના પ્રસંગો તે વાચકો તે અનુભવના જ્યારે સાંભળતા અનુભવના સદાનુ-ભાષી મનોહરદાસજી જેવાઓના પ્રસંગોમાં ઘણીવાર બારબાર, પંદર પંદર કલાક તો કોઇકવાર અને પણ ગાળ્યા હશે. અનુભવપૂર્વક “રસો મેં સઃ” પ્રભુની કથામાં રસસાગરમાં ડુબી જતાં કહેનાર અને સાંભળનાર તક્ષીન અને પછી સમયની ખમર શાની રહે ? વગી આવી વાર્તાઓની મરકરી કરી દૂર રહેનારા પણ હોય છે. ભગવદ્વાર્તા એ ભક્તનો પ્રથુ સાથેનો વિલામ છે. વિલાસની લહેરમાં પ્રમાણ પણ નથી હોતું. શ્રીગુરુસાંપ્રદાય વિગતિમાં પણ એમ કહે છે કે—સાલં નિયમકં તાવચાવત્પૂર્ણા કૃપા ન તે । કૃપા તે ચ સુપૂર્ણસ્ય નૈવ કોડપિ નિયમકઃ । “જ્યાં સુધી તારી કૃપા પૂણું નથી હોતી, ત્યાં સુધી શાસ્ત્રો નિયમમાં રાખી શકે છે, જ્યારે તારી કૃપા પુરેપુરી (કોઇ ઉપર) યાય છે ત્યારે તેને નિયમમાં રાખનાર કોઇ પણ (ચોડ બોકમાં)

૧ આ વસ્તુ સમજવા માટે શ્રીગોકુલેશના દારથપ્રસંગો ભા. ૧ લાને પ્રસંગ ૪૪ માં સમજાવેલાં.

નથી.” વ્યાકરણાદિક શાસ્ત્રો પણ તેના સહજ વિશ્વાસને લીધે શબ્દાદિકની ભાવનામાં રસસંબંધ કે ભવવશીલા સંબંધે અર્થ કરતાં નિયમમાં નથી રાખી શકતાં. હું એક શબ્દનો દાખલો આપીશ તો જરા મન આવશે, ત્યાગ શબ્દ છે. ત્યાગ એટલે છોડવું અથવા ત્યજવું આવો અર્થ છે. આનો સામાન્ય અર્થ તો લૌકિકને ત્યાગવું અથવા લૌકિકવૈદિક બંધ-નોતે સેહજ ભૂલી જવાં, પણ લીલા સંબંધે કે ભગવત્સંબંધે તેનો ભાવનાએ એવો પણ ત્યાગનો અર્થ, મારા જેવા કરે કે “તે આગ” તે ત્યાગ, તે આગ=ત્યાગ. તે એટલે તત્ રસાત્મક-લીલાત્મક-પૂર્ણ પુરુષોત્તમ અને આગ એટલે અગ્નિ-વિરહાગ્નિ. લીલાત્મક પૂર્ણપુરુષોત્તમ શ્રીવક્ત્ર-ભાષીશ અગ્નિ સ્વરૂપ તેનો અંગેઅંગમાં આવેશ તેજ ખરો ત્યાગી છે. શરીરના સંબંધવાળો ત્યાગ તે ત્યાગ નથી અંગેઅંગમાં વિરહાગ્નિ સ્વરૂપ પ્રભુ ન મિરાળ્યા, હૃદયમાં અને હૃદયોની આધિદેવિક શક્તિઓમાં પ્રભુએ સ્થાન ન કર્યું તો પછી એ ત્યાગ શાનો કહેવાયજ ? આથી પુષ્ટિમાર્ગમાં શરીરના સંબંધી કેખાના ત્યાગનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે, મનના ત્યાગનું જ અહીં સુખ્યત્વ છે ને સાચો ત્યાગ એજ છે. વળી પ્રભુ ગોપીજનની માફક અંતર્ધીન થઇ ત્યાગ કરે ત્યારેજ ભક્તની “તે આગ” વિરહાગ્નિ પ્રદિત થાય છે. ભક્ત પ્રભુથી વિપ્રુગ પડે છે એટલે પ્રભુ અને ભક્ત પરસ્પર ત્યાગે છે. એટલે ત્યાગનો ભાવ આવી રીતે સમજાવવા સમજાવવામાં અને અનુભવવાળાને શું નુકસાન છે ? ઉત્તરી લહેર કે વિલાસ વધે છે. શબ્દ માનને આ પ્રમાણે પ્રભુના સંબંધે અર્થ કે ભાવ વ્યાકરણાદિકને ભૂલી જઈને પણ પ્રભુ સંબંધે યોજવામાં આવે છે ત્યારે તે શબ્દ પણ આશીર્વાદ આપે છે. ને ભક્ત બની જાય છે. જેમ ટાઈ ગમે તે મામત્રીને દયાળુ ભક્ત પ્રભુને સમર્પે તો તે પ્રભુ ભક્તના પ્રેમને લીધે અંગીકાર કરે છે, તેમ શબ્દરૂપ સામત્રીનો પણ ભક્તારૂપી વિજયાગ્નિ હાથે ભાવપૂર્વક અંગીકાર થાય છે અને દયારામભાષ-ની આવી ભગવદ્વાર્તાઓને લીધે તેમના આવા શબ્દોના વિશ્વાસી લીલા સંબંધી અર્થો ને ભાવો-ને લીધે અન્યમાર્ગી વ્યાકરણી પડિતો અને ગુપ્ત વેદાંતીઓ મરકરી કરતા. આથી દયારામભાષને કહેવું પડ્યું કે “શું જાણે વ્યાકરણી વસ્તુને શું જાણે વ્યાકરણી. મુખ લગી ધૂન (ધી)મર્યું તદાપિ, સ્વાદ ન જાણે બંદણી-વસ્તુને શું જાણે વ્યાકરણી-ધ્વનિ. મનવચ કે ભક્ત સ્વતંત્ર છે તે કોઈને આધીન નથી, કારણકે સર્વ સમર્થ ભગવાન પણ તેનેજ આધીન છે પછી સ્વતંત્રતામાં પૂછવુંજ શું ? જ્યાં અનુભવે પ્રભુ સાથે રસવિશ્વાસ છે, તેજ હજારો વર્ષનો સમય ક્ષણ બની જાય છે. ઉદવણ ગોપીજનને યોગનો ઉપદેશ કરતા શ્રીકૃષ્ણેજની આશાથી શ્રીગોકુળ આવે છે, ત્યારે ગોપીજનનો અને ઉદવણનો પ્રેમલક્ષણભક્તિ ને યોગનો સંવાદ છ માસ સુધી થાય છે. એક. સારો. ૭ ખાસ. પેતાલ. પ્રિયતમ પ્રભુની. પતોતે. ત્યારે. ખજૂર. પડી. નરે. ઉદવણ પણ સંગનો રસ લાગવાથી સમયનું ભાન ભૂંટ્યા. જ્યાં ઉદવણ જેવો બધા યાદવોમાં સૌથી ગુપ્ત પણ આવો રસિકતામાં તક્તીન બની સમયનું અને યોગનું પણ ભાન ભૂલે, ત્યાં રસિક શ્રોતાઓની બાજતમાં તો પૂછવું જ શું ? શ્રીમદાપ્રભુજી વ્યાસાશ્રમમાં વેદવ્યાસને મળતા પધાર્યા. આ વખતે વેદવ્યાસે શ્રીમદાપ્રભુજીના સ્વરૂપને ઓળખીને “રસાત્મક પૂર્ણ પુરુષોત્તમાય નમઃ ॥ એમ ખોલી નમસ્કાર કર્યા. શ્રીમદાપ્રભુજીએ પણ નમસ્કારને નમસ્કારે માને આપ્યું, એટલે વેદવ્યાસે શ્રીમદાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ જોનાં સ્વરૂપ પ્રકટ કરવા પૂછ્યું કે, “શું રસાત્મકપૂર્ણ પુરુષોત્તમનું પ્રાકટ્ય થયું ?” (આમાં બે ભાવ છે, એક તો શ્રીનાથજીના પ્રાકટ્ય સંબંધી પૂછે છે ને શ્રીમદાપ્રભુજી અને શ્રીનાથજી એકસ્વરૂપ હોવાથી બેઉને નમન કરે છે.) શ્રીમદાપ્રભુજીએ હા કહી, પછી આ વખતે શ્રીમદાપ્રભુજી શ્રીભજવતજીના અર્ધાંગીકારનાં શ્રીસુબોધિનીજી વેદવ્યાસને સંભળાવે છે.

શુદ્ધાદિત અને ભક્તિમાર્ગક.

તેમાં સાઝાત્રણ દિવસ થાય છે. બહાર કૃષ્ણદાસ મેઘનને “કૃષ્ણદાસ ઉમે રહે હું આલું હું” એમ આગા કરી બીતર પધારે છે. આથી સાઝાત્રણ દિવસ કૃષ્ણદાસ તેજ સ્થળે આગાપાલનમાં ઉભા રહે છે, પણ શ્રીમદ્દામરુજમાં પ્યાન હોવાથી જરાય તકલીફ કે દુઃખ નથી. ભૂખ-તરસાદિકનું પણ શ્રીમદ્દામરુજની દયાને લીધે પોપણ છે. અપ્રાકૃત વસ્તુએ પ્રાકૃત વસ્તુઓ પોપાઇ અપ્રાકૃત થાય છે તેજ તતુનવત કહેવાય. અહીં તેટલો સમય તેજ રિયતિ બની રહે છે. નિત્ય સાક્ષાત સંબંધે પણ તેજ રિયતિ રહે છે. કહેવાની મતલબ કે પ્રભુના સંબંધવાળા બાબતોમાં લૌકિક વૈદિક દૃષ્ટિએ ને વિચારે કંઈજ ન સમજાય. શ્રદ્ધાએ અનુભવ થાય ત્યારે ખજર પડે છે. સર્વત્ર ગમે તેવી વાતોમાં હજારો વર્ષનો કાલ ક્ષણસમાન નથી જણાતો, પણ હરિની કથામાંજ. અહીં હરિ શબ્દ વાપરે છે, તેમાંય અતુરાઇ છે, અતુરાઈ એ છે કે પુષ્ટિમાર્ગમાંજ આલું બને છે, અને પુષ્ટિમાર્ગમાંજ સેવ્ય શ્રીકૃષ્ણનાં સ્વરૂપ બધાં હરિ છે, આથી શ્રીમદ્દામરુજ મલોમાં મંગલાચરણાદિક- મા વા નમરકારમાં ધણીવાર હરિજ શબ્દ વાપરે છે. “નરના ॥ હરિ સદાનંદમ્” સિદ્ધાંત મુક્તાવલિ, “વદતિ ચક્ષુઃ શ્રીહરે” યમુનાદિકનું છેલ્લું વાક્ય આ પુષ્ટિમાર્ગીય હરિ તે આધિદેવિક હરિ છે. હરિના ત્રણ સ્વરૂપ છે. આધિભૌતિક હરિ તે ભક્તોના લૌકિક-લૌકિક સંકટોનું હરણ કરે છે. નરસિંહ મહેતાની હુંડી સીકારી, માંમેરૂ પૂર્યું, પિતાનું શ્રાદ્ધ કર્યું. સામળશાને પરણાવ્યો આ બધું કરનાર આ હરિ છે. ભક્તના લૌકિક સંકટમાં મદદ માગે કે દુખ ભાગવા દોડે તે હરિ આ છે. મર્યાદા ભક્તિમાં તો આલું માહાત્મ્ય મહાન છે. “ગરુડે ચઢી આવજો ગિરિધારી” આ સ્તુતિમાં હરિ મદદે ગરુડે બેસીને આવે છે. તે આધિભૌતિક સ્વરૂપ છે, પુષ્ટિભક્તને તો એવી ઇચ્છા સ્વપ્ને પણ ન હોય. ધણીને ગમે તેવી રિયતિમાં તરડી કેમ અપાય ? ઉણટા પધારે તો પુષ્ટિભક્તને કલેશ થાય છે કે મારે માટે આટલી બધી તરડો લીધી. (આ હરિશંખને સમજ્યા શ્રીગોકુલેશના હાસ્ય પ્રસંગો ભાગ ૧ લાનો ૫૩ મો પ્રસંગ પાન ૧૦૧ પર છે તે સમજીને વાંચી જવો એટલે સ્પષ્ટ સમજાશે કે પુષ્ટિમાર્ગીય હરિ કયા છે) જે હરિભક્તનાં મન પ્રાણ અર્ને ઇન્દ્રિયો સર્વનું હરણ કરે મતલબ કે એ સર્વ પ્રભુમાં તક્ષીન કરનાર સ્વરૂપ તે આધ્યાત્મિક હરિ છે. આનાથી એ આગળ શ્રીહરિનું સ્વરૂપ તે આધિદેવિકહરિ ભક્તને શ્રેષ્ઠે હારી તે હરિ. ભક્તનો અનહદ પ્રેમ જોઈ ભાગવાન પોતે ભક્તાધીન બની જાય છે. ઉણટા ચૈત્રના અંકમાં પ્રથમ પેજ પર મુઠા પર આપેલા દોહરા પ્રમાણે:—

આવા હરિના સંજ ઘે શ્રીમહાપ્રભુજી ઉપરના સૂત્રમા દર્શિ શબ્દ વાપરે છે આ વસ્તુ સમજેથી બહુજ ઉચ્ચ હૃદય જોઈએ કૃપા વગર ન સમજાય દુકામા આટલું કહી હવે શબ્દરચનામાં મહાયુગ્ગર વાક્યપતિ શ્રીનલભાધીશની ગદ્યમદ્દ કંઠે પ્રાર્થના કરી આ વિવરણ પૂર્ણ કરું છું.

દીનકંકર.

ગીતાજલિ.*

કાવ્ય ૩૪—અર્ચ્ય ચાચનાર (“વૈષ્ણવ જન તો ”).

‘ હું મારે સર્વસ્વ પ્રભુ છે, ’ એવું કહેવા કાળે રે,
મમત્વનો પ્રભુ અ પ અ સ એ, મારામા રહેવા દેરે
સર્વે મિશ્રામા અનુભવ સહિ વસ્તુમા વૃજને પામુ રે
પ્રેમ સમર્પું મારો વૃજને, ક્ષણ ક્ષણમા જેથી હું રે
માટે રહેવા દે મારામા કષ્ટક વાસના આ વુ રે,—પ્રેમ
હૃયાવું ના દહિયે વૃજને, વ્યક્ત કરે તે કાળે રે,
અભિમાનનો અ સ એજો, મારામા રહેવા દેરે
જેનાથી તારી ઇચ્છાને, આર્ધન પ્રભુ હું રજુ છું રે
સર્જ યાય છે મુજ છવનમા, જેની તારો હેતુ રે
રનેહ પ્રથિતો અપ અ સ એ, રહેવા દે મુજમા વુ રે—સંજો

કાવ્ય ૪૦—મેઘારવિન (સરેયા).

અનાવૃષ્ટિ મુજ શુષ્ક હૃદયમા, દીર્ઘકાળની પ્રભુ દિસે,
ક્ષિતિજ મહી ભય ઉત્પન્ન કરતો ઉષાડ તદ્દન દેખાશે,
નામનિશાન નહિ વાળવું, વૃષ્ટિનું નહિ ચિન્ન દિસે—અનવૃષ્ટિ.

મૃત્યુ સમ કાળુ કેપેલું, વાવાઝોડું ચોકસાજે,
વિષુતને અમકારે સપણું નભમળળ અમકાવી દે,
ઈચ્છા તારી હોય પ્રભુ જો, ભલે નાય આવું કરજો.—અનાવૃષ્ટિ

શાત, સ્ત્રાવ્ય, વળી, પ્રચ્છા, મૃ. આ., નાપ, વ્યાપ્તિયો. જે મુજો,
જેવી લે પ્રભુ, ભયકારક નિરાશાથી જે હૃદય દહે,
જળજાર નયને અમી વરમે ગા, પિતા કોપ કરે જ્યારે,
કૃપાવૃષ્ટિ વરસાવ ઉપરથી મારા પર હું પ્રભુ હવે

શંકરભાઈ ત્રિકમભાઈ પટેલ

કાજ ચકલા-નાડિઆદ.

જપ યજ્ઞ મહોત્સવ સન્મેલન

આ માસિકના ગત વૈશાખ માસના અંકમાં જણાવ્યા મુજબ અહીં ગોરગામ મુકામે ગત આતુર્ભાસમાં યજ્ઞેશ્વર અષ્ટાક્ષર મહામંત્રના આઠ કરોડનો જપ યજ્ઞનો પૂર્ણતા મહોત્સવ પુરોચતમ માસના સુદિ ૧, ૨, ૩ ના દિવસે સંપ્રદાયના પ્રખર વિદ્વાન વે. શા. સં. શ્રીયુત વસંતરામ હરિશ્ચન્દ્ર શાસ્ત્રીજીના પ્રમુખપદે આનંદથી પાર પાડવામાં આવેલ છે. આ યજ્ઞમાં ભાગ લેનાર સર્વે વૈષ્ણવ બંધુઓને અગાઉ પત્રિકા દ્વારા આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ એમસાના દિવસ હોવાથી બહાર ગામથી થોડો સમાજ આવી શક્યો હતો. પ્રમુખ શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈ સાથે બગવદીય ભાષ્ય દીનકંકરભાઈ પણ આવ્યા હતા. શાસ્ત્રીજી તથા ભાઈ દીનકંકર મુજબ મોટર માર્ગે અહીં સોમવારના રોજ આવી ગયા હતા. કાર્મની શરૂઆત જુધવારથી કરવામાં આવી હતી. સવારના શ્રીદાકોરજીનો મનોરથ મોની કીર્તન ઓગળવ કરવા બાદ સજાની શરૂઆત સાંજના સાઝાચાર વાગ્યાથી થઈ હતી.

શરૂઆતમાં પ્રભુ પ્રાર્થના અને સ્વાગત પદ ગવાયા બાદ પ્રમુખ શાસ્ત્રીજીનો પરિચય કરાવી પ્રમુખ સ્થાન સ્વીકારવા માટે રા. સાંકળચંદ હગનલાલ શાહે દરખાસ્ત રજુ કરી હતી, અને તે દરખાસ્તને રા. હરજીવનભાઈ વેલજીલાસ મહેતાએ અનુમોદન આપ્યા પછી શાસ્ત્રીજીએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું. બાદ સ્વગતાબ્દશ શ્રીયુત ગોવર્ધન રામચંદ્ર શાસ્ત્રીજીનું ભાષણ થયું હતું. તેમાં તેમણે સંપ્રદાયના આરંભથી આજ સુધીની સ્થિતિનું અવલોકન કરી જપ યજ્ઞની જરૂરીયાત બતાવી તેનું મહત્વ બતાવી દરેક સાંપ્રદાયિક સંસ્થાઓ આતું રચનાત્મક કાર્ય કરે તો સંપ્રદાય ઉજ્જવળ સ્થિતિમાં આવે એમ જણાવ્યું હતું. તે પછી શ્રીવૈષ્ણવધર્મ વર્ધની સભાના મંત્રી મોહનલાલ સ્વચંદ્ર ગાધીએ જપ યજ્ઞનો રીપોર્ટ વાંચ્યો હતો તેમાં સંપ્રદાયની હાલની પરિસ્થિતિ વૈષ્ણવોની સ્વધર્મ પ્રત્યેની બેદરકારી, તેમ વિરોધીઓના થતો હુમલા, આવા વખતે વૈષ્ણવોની ફરજ શું હોઈ શકે ? તે જણાવી જપ યજ્ઞની કેમ અને કેવી રીતે શરૂઆત થઈ અને તે પૂર્ણ થતાં સુધી કેવી રીતે કામ ચાલ્યું તેનું વર્ણન કરી જપના-યજ્ઞેલી સંખ્યાનાં જુદા જુદા આંકડા વાંચી બતાવ્યા હતા તે નીચે મુજબ:—

(આ યજ્ઞમાં જે વૈષ્ણવ બંધુઓએ તેમજ બહેનોએ ભાગ લીધેલો છે, તેઓની નામાવળી હેવટે આપી છે.)

જપની શરૂઆત સંવત ૧૯૮૬ ના અસાડ સુદિ એકાદશીથી થઈ.

જપ અસાડ સુદિ એકાદશીથી ભાદપદ સુદિ એકમ સુધી ૨,૬૭,૩૮,૩૧૬, જપ થયા.

„ આશ્વિન સુદિ ૧ સુધી ૩,૮૫,૨૮,૬૪૮ જપ થયા.

„ કાર્તિક સુદિ ૧૧ સુદિ ૫,૭૭,૯૩,૫૬૭ જપ થયા.

„ પોષ સુદિ ૧ સુધી ૭,૫૬,૧૯,૩૧૯ જપ થયા.

„ વસંતપંચમી સુધી કુલ જપ—૯,૧૯,૨૦,૧૦૫ થયા.

ઉપર મુજબ સંખ્યા વાંચી બતાવ્યા પછી આ જપનું વ્યસન જે વૈષ્ણવોને લાગ્યું છે તે કાપમ રાખવાં ચિનંતિ કરી હતી. તે પછી આ જપપદ મંડળના સેક્રેટરી રા. ગોવર્ધન ત્રણશીદાસ શાહનું વ્યાખ્યાન થયું હતું. બાદ અત્રેના બે વિદ્યાર્થીઓનો ચાહુ પરિસ્થિતિ ઉપર અને જપની જરૂરીયાત ઉપર સંવાદ ચર્ચા હતો. ત્યાર બાદ પ્રમુખ શાસ્ત્રીજીનું લંબાણ વ્યાખ્યાન થયું હતું. તેઓશ્રીએ લગભગ બે કલાક સુધી વિવેચન કરી સંપ્રદાયનું રહસ્ય, વૈષ્ણવોનો ધર્મ, સ્વરૂપ

મદદાત્મ્ય, નામમદદાત્મ્ય, અણદારની મદદતા, જપયતની મદદતા, આદ્ય પરિસ્થિતિમાં તેની જરૂરીઆત વગેરે વિષયો ઉપર સવિસ્તાર વિવેચન કરી વૈષ્ણવ સમાજને પ્રદુક્ષિત કર્યો હતો. વૈષ્ણવો ઉપર વ્યાખ્યાનની સારી અસર થઇ હતી. આઠ વાગ્યા સુધી કાર્ય ચાલ્યા પછી બીજા દિવસ ઉપર સમાનું કામ મુકાતી રહ્યું હતું.

બીજો દિવસ.

સવારમાં શ્રીદાદારજીને પક્ષને યુવાઓ દના, તે સમયે શાસ્ત્રીજીએ કીર્તનો કર્યાં દનાં. ઓત્તેજ યથા પછી જ્યોતેના ચાર વાગે પાછી સમાની શરૂઆત થઈ હતી. શરૂઆતમાં રા. નારાયણભાઈ મહેતાએ પ્રભુપ્રાર્થનાનું પદ ગાયા પછી શાસ્ત્રીજીએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું. પછી ભગવદીય ભાષ દીનકંકરે લગભગ દોઢ કલાક સુધી વિવેચન કર્યું હતું. તેમાં ધીઆચાર્યજી મહાપ્રભુનું સ્વરૂપ, તેઓશ્રીના ઉચ સિદ્ધાંતો, ભગવાનનું સ્વરૂપ, તેઓની લીલાઓ, છત્રનો પ્રભુ માથેનો સંબંધ, તેનું કર્તવ્ય, શીમદાપ્રભુજીના સંપ્રદાયમાં પ્રેમ અને દીનતાની જરૂરીઆત વગેરે વિષયો ઉપર લંબાણથી અને દર્શન સદિત વિવેચન કરી વૈષ્ણવ સમાજને રસમગ્ન કરી મૂક્યો હતો. તે પછી પ્રમુખ શાસ્ત્રીજીનું વ્યાખ્યાન થયું હતું. તેમાં શરૂઆતમાં સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતો ઉપર વર્ણન કર્યો પછી સ્વદેશી એ વિષય ઉપર લંબાણ વિવેચન કરી દાસ સ્વદેશીના નામે થતી પ્રવૃત્તિમાં જે લુહાણું અને પરદેશીના ભુરખામાંજ સ્વદેશીનો જે ડોળ ખતાવાય છે, અને અમારા વૈષ્ણુવાને વગાવવામાં આવે છે, તે સત્ય સ્વરૂપમાં જણાવી સ્વદેશીનું ખર્ચ પાવન તો પુષ્ટિમાર્ગીય આચાર્યો, મંદિરો, વૈષ્ણુવાજી કરી રહ્યા છે તે મવિસ્તાર બતાવી આપ્યું હતું. મંદિરોમાં વજ્ર, શણગાર, સામગ્રી સ્વદેશીજી જોઇએ. પરદેશી વન મામુદાધિક પીસાએક આરો વગેરે ખબુ ચાલી શકતો નથી. તેમજ હિંદુસ્તાનના હુજર ઉછોગી કદર એક પુષ્ટિમાર્ગીય મંદિરોમાં જ યાય છે, તે સમ્રમાણ બતાવી આપ્યું હતું. તે પછી મહાના મંત્રીએ આભાર પ્રદર્શન કરી સભા ખરખારત થઇ હતી.

ત્રીજો દિવસ.

સાંજના ત્રણ વાગે અત્રેની શ્રીવૈષ્ણવ ધર્મ વર્ધિની સભા તથા શ્રીવૈષ્ણવ ધર્મ વાચના-લયના બારમા વાર્ષિક સંમેલનના કામકાજની શરૂઆત થઇ હતી. શાસ્ત્રીજી ગોવર્ધનભાઈએ આ સંમેલનનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારવા માટે શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈને વિનંતિ કરી હતી, અને મોહનલાલ ગાધીએ અનુમોદન આપ્યા પછી શાસ્ત્રીજીએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું. રા. નારાયણભાઈ મહેતાએ શીલકાવચકાલમ ઉપર ૪૮ ચાલું હતું. શરૂઆતમાં સંપ્રદાય મંત્રીએ વાર્ષિક રીપોર્ટ વાંચી બતાવ્યો હતો તેમાં આવક જવકનો હિસાબ બતાવી ગામ પરગામના વૈષ્ણુવાને આ સંસ્થાને પોતાની ભણી મદદ કરી સારા પાયા ઉપર લાવી મુકવા વિનંતિ કરી હતી. ત્યારબાદ ભગવદીય ભાષ દીનકંકરનું વ્યાખ્યાન થયું હતું તેમજ પુષ્ટિમાર્ગીની ઉત્તમતા તેમાં સ્લેષા ઉચતરવાનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું હતું. ભાષ દીનકંકર દોઢ કલાક સુધી બોલ્યા પછી પ્રમુખ શાસ્ત્રીજીનું લંબાણ વ્યાખ્યાન થયું હતું તમજે જુલ જુલ દર્શાવે આપી વૈષ્ણુવાને સ્વકર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવ્યું હતું. તે પછી શ્રીમંતે સોપારી અતેર ધત્વાદિથી પરાણાઓનું સ્વાગત કરી સભા વિસર્જન થઇ હતી. દુરત કલસ સાથે વરધોડો ગોદવવામાં આવ્યો હતો. શેક પુરોતમદાસ જેઠાણને ત્યાંથી કળશ ભરવામાં આવ્યા હતા. વૈષ્ણુવા સ્ત્રી-પુરુષો બાગકોના સમૂહ સાથે તેમજ વાલં (વાહન) સાથે વરધોડો નીકળ્યો હતો. શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈએ

‘લક્ષિતકા ડંકાભારતમે’ બજવાયા શ્રીમહાપ્રભુજને’ આ પદ ગવડાવ્યું હતું કે જે ગાવામાં વૈષ્ણુવિ તદ્દીન થઈ ગયા હતા. આખા મામમાં ફરી શ્રીહાકારજી સમક્ષ કળશ ઉતારવામાં આવ્યા હતા. મહાકના ભગવદીય વક્ષભભાષ્યે કળશ વધાવી લીધા હતા. ત્યાં વૈષ્ણુવ સમાજે કીર્તનો ગાયા પછી સૌ વિખેરાયા હતા. તે પહેલાં હીય અને ગરબા પણ ભાષ દીનકિંકરે ગવરાવ્યા હતા.

ત્રણે દિવસ રાત્રે શાસ્ત્રીજી ગોવર્ધનભાષ્યે હરિકીર્તન કર્યું હતું. ચોથા દિવસે સવારમાં શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાષ્યે જળાશય ઉપર જઈ બ્રહ્મસંબંધી વૈષ્ણુવોને બ્રહ્મસંબંધ મંત્રનો બાવાચ તથા રહસ્ય લગભગ ત્રણ કલાક સુધી અપરસમાં સમગ્રવ્યું હતું. સાંજે દયારામભાષના પદો ગવડાવી તે ઉપર વિવેચન કર્યું હતું.

આવી રીતે શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાષ તથા બાઈ દીનકિંકરભાષ્યે ગોરાગામના વૈષ્ણુવોમાં નવચેતન આણી ચૂક્યું હતું. શાસ્ત્રીજી રહ્યા ત્યાં સુધી આખો દિવસ અને રાત સાપ્રદાયી વાતો અને ગાયનોથી વૈષ્ણુવોને લાભ આપતા હતા. શાસ્ત્રીજીના સત્સંગનો લાભ ગોરાગામના વૈષ્ણુવોને દશ વર્ષ ઉપર ચતુર્થ પંચમ પીઠાધીશ્વર શ્રી વક્ષભાચાર્યજી મહારાજ પધાર્યા તે વખતે મળ્યો હતો. આ વખતે તેો અત્રેના વૈષ્ણુવોના અત્યાગ્રહથી શાસ્ત્રીજી એક અઢવાડીયું શેકાઈ વૈષ્ણુવ સમાજને ભગવદ્ રસમાં તદ્દીન કરી ચૂક્યા હતા. ભાષથી દીનકિંકર પણ વખતોવખત શ્રીગોકુલેશ મહાપ્રભુના હાસ્યપ્રસંગો સમગ્રવતા હતા. અહુ સદાય આવીજ રીતે ગોરાગામના વૈષ્ણુવો ઉપર કૃપા કરી આવા ભગવદીયોના સત્સંગનો લાભ અર્પો.

નાચે જાણાવેલા વૈષ્ણુવ ભાષઓ તથા બહેનોએ અત્રેના શ્રીઅષ્ટાક્ષર જપ યગમાં ઉત્સાહ-ભર્યો ભાગ લઈ જપ સંખ્યા આપી મદદ કરી છે:—

(જપ યજ્ઞના યાત્રિકો.)

વૈષ્ણુવોના નામ,	ગામ.	વૈષ્ણુવોના નામ,	ગામ,
શા. પીતાબરદાસ જાદવજી	ગોરાગામ	સૌ. બાઈ મુળાબાઈ	ગોરાગામ
શા. હરજીવસ પીતાબરદાસ	"	શાસ્ત્રી ગોવર્ધન રામમંદ્ર	"
શા. પુરોયતમદાસ પીતાબરદાસ	"	પંડ્યા ભગવાન રામમંદ્ર	"
સૌ. બાઈ પાર્વતીબાઈ	"	પંડ્યા નારાયણ રામમંદ્ર	"
સૌ. બાઈ સોનીબાઈ	"	સૌ. કાશીબાઈ	"
કુમારી બેન સવિતાગૌરી	"	સૌ. બાઈ નર્મદા	"
ધુવાડ વક્ષભભાઈ મુલગાસ	"	સૌ. દુલસી બહેન	"
બાઈ સંતોક	"	શા. વેલજીદાસ સાંકળમંદ્ર	"
સા. જગનલાલ મયારામ	"	શા. ગોવર્ધન દુલસીદાસ	"
સા. સાકલચંદ જગનલાલ	"	શા. સામળદાસ સાકલચંદ્ર	"
શા. હેમચંદ સાકલચંદ	"	શા. રામચંદ્ર સાંકળચંદ	"
શા. પુરોયતમ સાકલચંદ	"	બાઈ દેવકાર	"
શા. ભોગીલાલ સાકળચંદ	"	સૌ. પાલીબહેન	"
સૌ. બાઈ હેતીબાઈ	"	સૌ. રમાબહેન	"
સૌ. બાઈ નર્મદાજી	"	સૌ. જેઠીબહેન	"
ક. હરીબેન	"	કુમારી સરસ્વતી બહેન	"
ધુવાડ ખેમચંદ ગોવર્ધન	"	કુમારી સવિતાગૌરી	"
સૌ. કાશીબેન	"	શા. હેમચંદ મોતીચંદ	"

વૈષ્ણવોના નામ.	ગામ.	વૈષ્ણવોનાં નામ.	ગામ.
શા. હરગોવિન મોતીચંદ	ગોરાગામ	મોહનલાલ રવચંદ ગાંધી	ગોરાગામ
શા. ચંદાસુખ લક્ષ્મદાસ	"	શા. પુરોત્તમ અમીચંદ	"
શા. ખેમચંદ મોતીચંદ	"	ગાંધી રવચંદ વેણીચંદ	"
શા. દારકાદાસ લક્ષ્મભાઇ	"	સૌ. બાઇ ભુરીબાઇ	"
મહેતા બાલકૃષ્ણ ગોવીંદ	"	ધુવાડ પ્રેમચંદ માણીકચંદ	"
બાઇ મંગા	"	ધુવાડ પુરોત્તમ માણીકચંદ	"
સૌ બાઇ ચીમા	"	સૌ. કાશીબહેન	"
કુમારી બયોબહેન	"	બાઈ દલકોર	"
ગાંધી પીતાંબર મીઠારામ	"	સૌ. બાઇ જોકોર	"
મહેતા લાલજી ગણુપત	"	સૌ. બાઇ નર્મદા	"
મહેતા રામચંદ્ર બીજુ	"	ધુવાડ રામચંદ ભગવાન	"
સૌ. ગોદાવરીબાઇ	"	ગાંધી ગણીદાસ ઉચરચંદ	"
બાઇ દેમા	"	શા. મગનલાલ ગુલાબચંદ	"
સૌ. બાઇ માણુકીબાઇ	"	કે. રાકરીબહેન	"
મહેતા કુંજરદાસ કાસીદાસ	"	શા. પીતાંબર ગોવર્ધન	"
મહેતા જીગજીલાલ કાસીદાસ	"	ગાંધી સુનીલાલ મોતીચંદ	"
સૌ. બાઇ ચંદરીબાઇ	"	સૌ. બાઈ હરીબાઇ	"
સૌ. બાઇ લાડકોર	"	મહેતા વૃત્તિંદ દલસુખ	"
મહેતા ભગવાનદાસ હેમચંદ	"	ઉપાધ્યાય શીવરામ અમેરામ	"
મહેતા હનુચંદ વજુ	"	સૌ. કાશીબહેન	"
મહેતા મકનજી દહુચંદ	"	મહેતા જીવજી વૃલશીદાસ	દીવીલ
મહેતા નારાયણુ દહુચંદ	"	સૌ. ગિરિજાકુંવર	"
મહેતા જગજીવન દહુચંદ	"	શા. નરસીદાસ મુળજી	મુંબઈ
શેઠ અમીચંદ પુરોત્તમ	"	શા. અમીચંદ મણુકચંદ	"
મહેતા હરજીવન વેલજી	"	મોદી સુનીલાલ ખેચર	"
મહેતા નારાયણુ વેલજી	"	ધુવાડ સુનીલાલ હીરાચંદ	"
મહેતા રામચંદ હરજીવન	"	શા. વીરચંદ અમીચંદ	ચોક્ક
મહેતા હીરાચંદ હરજીવન	"	શા. મયુરદાસ પીતાંબર	"
સૌ. ચંપાબહેન	"	શા. મગનલાલ માણીકચંદ	"
સૌ. સીતાબહેન	"	મહેતા સાકલચંદ સખારામ	બામશોલી
બાઇ જમનાબહેન	"	મહેતા હીરાચંદ સાંકલચંદ	"
સૌ. બાઇ પાર્વતી	"	મહેતા બાલકૃષ્ણ સાંકલચંદ	"
સૌ. બાઇ દેવકોર	"	સૌ. ગણી બેન	"
સૌ. બાઇ રૂકમણી	"	સૌ. જનકી બેન	"
શા. પુરોત્તમ જોદાદાસ	"	સૌ. ચંદ્રભાગા	"
શા. કનકામદાસ જોદાદાસ	"	મહેતા મુંબલાલ લીલાચંદ	"
મહેતા રાવચંદ વૃક્ષસીદાસ	"	મહેતા ત્રીકારામ હેમચંદ	"
સૌ. બાઇ રેવા	"	મહેતા બાલકૃષ્ણ જીવન	"
સૌ. બાઇ લલિતા	"		

વૈષ્ણવોના નામ.	ગામ.	વૈષ્ણવોના નામ.	યામ.
મહેતા મયુરદાસ હવન	બામણોલી	કંસારા વીરજી અમરશી	પંચલી સોરઠ
મહેતા પીતાંબર હવન	"	ચાહ. શાન્તિલાલ ગીરધરદાસ	વાસણા
મહેતા વેદજી સવિરામ	"	દરજી હરગોવન નાગજી	"
સો. રાધાબેન	"	મુખ્યાજી પ્રદ્ધાદજી વેણીરામ	પુન
સો. નરજી બેન	"	શા. મોહનલાલ શીવલાલ	"
સો. ચંદ્રભાગા	"	શા. મોહનલાલ જોદાભાઈ	"
શા. લાલજી પુરગોતમ	પાણુશંક	વૈષ્ણવ બાઈ ચંચલ	"
બાઈ પાણુકોર	"	શા. કેશવલાલ ખુશાલદાસ	"
સો. ચંદ્રભાગા	"	શા. ગોરખનદાસ વિઠ્ઠલદાસ	"
સો. નરજી બેન	માણુગામ	શા. ગોપાલદાસ કેશવલાલ	"
સો. દેવકી બેન	માણુગામ	શા. ચીમનલાલ કેશવલાલ	"
મહેતા દામોદર પુરગોતમ	રાજવલો	શા. કાન્તિલાલ કેશવલાલ	"
શા. શિવલાલ વેણીચંદ	સાઈ	વૈષ્ણવ બાઈ મેના	"
ગાધી ગણુપત લીલાચંદ	"	શા. ગોકુલદાસ જોદાદાસ	"
શા. કાળીદાસ વેણીચંદ	"	શા. ગોપાળદાસ રણુજીદાસ	"
શા. ત્રીકમલાલ શુભાચંદ	"	શા. મોહનલાલ વાલચંદ	"
જીવણલાલ ભાઈચંદ	"	વૈષ્ણવ બાઈ સુનીનાઈ	"
શા. છોટાલાલ હરીચંદ	"	વૈષ્ણવ બેન મણીબાઈ	"
શા. માણીકચંદ મોતીચંદ	મહાપ્રજ	વૈષ્ણવ રામનારાયણજી	"
શા. રામચંદ પુરજી	ચીરજી	શા. મોહનલાલ શીરજીદાસ બી. એ.	"
શા. દલસુખ વીરચંદ	મહાડ	એલ. એન. બી.	મોપાર
શા. દુળશીદાસ નાનચંદ	"	શા. નટવરલાલ મોહનલાલ	"
મુખ્યાજી ગોદારામ	"	બી. એ. બી. ટી.	"
બાઈ પારવતી	આયસુખ	શા. ભાઈચંદ માણીકચંદ બી. એ.	"
ધુવાડ માણીકચંદ ગોવર્ધન	"	એસ ટી. સી. ડી.	"
" બાણુ ગોવર્ધન	"	દોસ્તી પુનમચંદ સાંકળચંદ	"
શા. તારાચંદ નાનચંદ	"	શા. જમનાદાસ દારકાદાસ	"
સો. બાઈ કાશીબાઈ	"	મણીઆર	"
શા. ઠાકુરદાસ પરમાનંદદાસ	ચૌરંગાબાદ	ગાધી નરસીદાસ પુનજીદાસ	"
શ્રી વૈષ્ણવ સ્વક મંડળ	મોલમીન જમી	શા. સુનીલાલ ગોકુલદાસ	"
શા. શામળદાસ વીરચંદ	તળાગામ	રોહ જીજીદાસ જમનાદાસ	"
શા. દુગ્ગશીદાસ દલુચંદ	શીરવલી	રોહ પુરજીબાઈ લીલાચંદ	"
શા. વજ્રલાલ દામોદરદાસ	પેટલાદ	શા. ચંદુલાલ પુરજીબાઈ કોઠારી	"
સુતાર કાનજી ગોવર્ધન	પડધરી	શા. છનીલાલ પુનજીલાલ	"
શા. સુનીલાલ બુલાખીદાસ	અમદાવાદ	શા. નવનીતલાલ ભાઈચંદભાઈ	"
ચોકડી જોડીજીભાઈ સુતીજી	"	શા. વજ્રલાલ જમનાદાસ	"
દેવ પુરગોતમદાસ કેશવલાલ	"	શા. જમનાદાસ દલસુખભાઈ	"
શા. ચંકરદાસ લાલદાસ	વડાગામ	ગાધી નટવરલાલ મોહનલાલ	"

વૈષ્ણવોના નામ,	ગામ,	વૈષ્ણવોના નામ,	ગામ.
શા. વલ્લભદાસ છગનલાલ	મોડાસા -	શા. વાડીલાલ પ્રેમચંદ	મોડાસા
શા. નટવરલાલ સુનીલાલ	"	શા. ચીમનલાલ ગણુતલાલ	"
શા. નટવરલાલ રાંકરલાલ	"	શા. ચંદુલાલ શિવલાલ	"
ગાંધી બસીલાલ નટવરલાલ	"	શા. નટવરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	"
શાહ રસીકલાલ છગનલાલ	"	શા. મગનલાલ બાપુજી	"
સા. કમલા નટવરલાલ	"	શા. મંગલદાસ નરસીદાસ	"
સૌ. સકરી હરીલાલ	"	શા. વિઠ્ઠલદાસ રેવાચંદ	"
સૌ. ભુક્ષોબેન	"	શા. ચંદુલાલ શિવલાલ	"
ચી. શાન્તા	"	શા. ચંદુલાલ મગવાનદાસ	"
શા. સુનીલાલ પાનાચંદ	"	શા. સીવલાલ લીલાચંદ	"
શા. મગનલાલ અમીચંદ	"	મોદી જમનાદાસ મોગીલાલ	"
શા. પુરુષોત્તમ જયચંદ	"	શા. રસીકલાલ દરજીવનદામ	"
શા. શાન્તીલાલ રાયચંદ	"	સૌ. પસીબેન	"
શા. શિવલાલ મુળચંદ	"	વૈષ્ણવ નેકારબેન	"
શા. છનીલદાસ મુળચંદ	"	ગાંધી હરિભાઈ નાલચંદ	"
શા. કેશવલાલ મથુરદાસ	"	શુટાલા રમણલાલ મનસુખભાઈ	"
શા. રમણલાલ કાળીદાસ	"	શેઠ પુત્રમચંદ લીલાચંદ	"
શા. ચંદુલાલ દણુચંદ	"	શેઠ ડાહ્યાભાઈ નાયજીભાઈ	"
શા. મણીલાલ મુળચંદ	"	શા. લક્ષ્મીદાસ બંદુદાસ	"

તા. ૬.—ઉપરના ભગવદીય વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણોએ તથા જુદોએ આ યજ્ઞમાં મદદ કરી અમને આભારી કર્યા છે. શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈની સચવાઈ આ ચાલતા પુરુષોત્તમ માસમાં રથાનિક વૈષ્ણવોએ અણદાર મહામંત્રના આડ લક્ષ જપ કરવાનો નિશ્ચય કરેલો છે.

ગોરાગામ ખંદર,

તા. ૨૮-૬-૩૧.

લી વે. દા દાસ,
મોહનલાલ રવચંદ ગાંધીના શ્રી સ્મરણ.
મંત્રી, વૈષ્ણવ ધર્મવર્ધિની સભા.

પુષ્ટિજન.

અજની.

સર્વ સૃષ્ટિના ભક્તજનોમાં,
ઉત્તમ સ્થાન છે પુષ્ટિજનોમાં,
નિરખતાં આકર અજોમાં,
જણાય એ સર્વ.

અલય સત્ત્વ અતિ શુદ્ધિ જેના,
જ્ઞાન યોગ શુભ મુખ્ય ગણાતા;
એવા એવા શુભ ધારે તે,
પુષ્ટિજન કેવાય.

એવા એવા ગીતોક્ત શુભો જે
પૂર્ણ રીતે ધારે મનમાં તે !
કૃષ્ણ પ્રભુ સ્વયંજે ઉચારે
દૈવી જીવ ગણાય.

રમણલાલ.

ચાલુ સ્પાલની પારિતોષિક પરીક્ષાઓ.

શુદ્ધદૈત યુદ્ધિ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ—આસ કરીને જીજ્ઞસુતા યુવાન વર્મ—સાંપ્રદાયિક સાહિત્યના અભ્યાસમાં વિશાળ દૃષ્ટિએ પ્રવૃત્ત થાય એવા શુભ ઉદ્દેશથી આ ધનામી પરીક્ષાઓ યોજવામાં આવી છે.

પરીક્ષાના ચાર વર્ગો રાખવામાં આવેલા છે. પ્રથમ પ્રવેશ વર્ગ, બીજો મધ્યમાનો વર્ગ, ત્રીજો વર્ગ ઉત્તમનાનો અને ચોથો વિશિષ્ટ પરીક્ષાનો છે. આ ચારેય પરીક્ષાનો અભ્યાસક્રમ નીચે મુજબ નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રવેશ પરીક્ષા—દીનદિકર કૃત વૈષ્ણવ બાલશિક્ષા ભાગ ૫ મો સંપૂર્ણ, યુદ્ધિમાર્ગનો ઇતિહાસ પૃષ્ઠ ૧૦૮, ચતુ શ્લોકી, કૃષ્ણાશ્રય, મધુરાષ્ટક, સર્વોત્તમ સ્તોત્ર અને મંગલાચરણ. આ સંસ્કૃત સ્તોત્રો કંઠસ્થ કરવાના છે. (આ સ્તોત્રો “આટલું તો કરજો” નામના પુસ્તકમાં છે.)

મધ્યમા પરીક્ષા—સ્વેદ ધીકૃષ્ણ, પોદ્ધ અંથ, શ્રીનાથજીનો ઇતિહાસ તથા ભક્તિયોગ્ય અર્થ સંહિત.

ઉત્તમા પરીક્ષા—શુદ્ધદૈતમાર્તિક (પ્રો. મગનલાલ શાસ્ત્રીના ઉપોદ્ધાતવાળો) શુદ્ધદૈત સિંહાંત શુજશતી (વૈષ્ણવ મહાસભાવાળો), શ્રીહરિરાયજીકૃત શિક્ષાપત્રમાથી પત્ર ૨૦, શ્રીપુરુષોત્તમજીનું જીવન ચરિત્ર (શાસ્ત્રી હરિશંકરનું લખેલું શુજશતી મંજલાપામાં).

વિશિષ્ટ પરીક્ષા—પ્રથમ વર્ષ—શ્રીમદ્ભુલાભ્ય અધ્યાય ૧ લો અને ૨ જો, વિદ્નમંડન આવિર્ભાવ—તિરોભાવવાદ સુધી, બ્રહ્મવાદ સંગ્રહમાથી શ્રીહરિરાયજીનો બ્રહ્મવાદ સરીક,

અથવા

શ્રીમુખેષ્ઠિનીજી જન્મ પ્રકરણ અને તામસ દ્વલ પ્રકરણ, ભક્તિ હેતુ નિર્ણય પુરો, ભક્તિ-રસત્વવાદ પુરો, અને બ્રહ્મવાદ સંગ્રહમાથી શ્રીમદ્ભુલાભ્યનો બ્રહ્મવાદ.

દ્વિતીય વર્ષ—શ્રીમદ્ભુલાભ્ય અધ્યાય ૩ જો અને ૪ થો, વિદ્નમંડન અવરિષ્ઠાગ લીલા-નિત્યત્વવાદ સુધી, અને બ્રહ્મવાદ સંગ્રહ પુરો શુદ્ધદૈત પરિષ્કાર સાથે,

અથવા

શ્રીમુખેષ્ઠિનીજી દ્વિતીય અધ્યાય પુરો, તામસ દ્વલ પ્રકરણ, ૧૨૫ થી ૨૨૫ સુધીના અધ્યાય, અવરિષ્ઠાગ, અવિર્ભાવ તિરોભાવવાદ, બ્રહ્મવાદ સંગ્રહમાથી શ્રીહરિરાયજીનો બ્રહ્મવાદ અને શુદ્ધદૈત પરિષ્કાર, સાખ્ય કરીકા અથવા બ્રહ્મભેદવાદ, અવિકૃત પરિણામવાદ, ગીતા ૧૫ મો અધ્યાય તત્ત્વદીપિકા સાથે, તથા વિદ્નમંડનમાથી નિત્યલીલાવાદ.

આ પરીક્ષાઓમાં જિતીજી યનારાજીને વૈષ્ણવ મહાસભા તરફથી યોગ્ય પ્રમાણસર પારિ-તોષિક વહેંચવામાં આવશે.

સામાન્ય નિયમો.

(૧) આ પરીક્ષાઓમાં યુદ્ધિમાર્ગની સાંપ્રદાયિક દીક્ષા લેનાર ઠાઠ પણ વૈષ્ણવ સ્ત્રી કે પુરુષ બેસી રાકશે. પરીક્ષામાં બેસનાર ઉમેદવાર અને તેટલી ઉમરના હશે તો પણ તેને માટે હરકત આવશે નહિ.

આહુ સાલની પારિતોષિક પરીક્ષાઓ.

(૨) પરીક્ષાનો સમય સંવત ૧૯૮૭ ના આસો સુત્રપ નો રહેશે. પરીક્ષાનું પરિણામ માગશર વદિ ૯ શીશુસાધનના ઉત્સવ ઉપર જાહેર કરવામા આવશે.

(૩) જ્યાં પરીક્ષાઓ લેખીજ લેવાશે.

(૪) પ્રશ્નપત્રો તે ગામના નીમાયલા અતિથિત નિયામકોને પહેલાંવાડવામા આવશે.

(૫) પરીક્ષાનાં સ્થળ આદિની તજવીજ પહેલેથી નિયામકો સાથે કરીને તેમના દ્વારા તે તે પહેલેથીજ જાહેર કરવામા આવશે.

(૬) ઉમેશ્વારો અરજીમા પોતાના નામ દાખ સાફ અક્ષરે લખી મોકલવા તથા અર્ધ પરીક્ષામા બેસનાર છે તે પણ સ્પષ્ટ રીતે જણાવવું.

(૭) પરીક્ષા મારેનું અરજપત્ર મોકામા મોકું આહુ સાલની જાહેરવા રૂબ ૧૫ સંધી-માજ સ્વીકારશે.

આજ્ઞા છે કે જ્યાં જ્યાં સામુદાયિક શાળાઓ આયતી હોય ત્યાંના અધ્યાપકો પોતાના શિષ્યો અને શિષ્યાઓને તેમજ એતન્માર્ગીય જનસમૂહને આ પરીક્ષાઓમા અતિ ઉત્સાહભર્યો ભાગ લેવા પ્રયત્નપૂર્વક પ્રેરશે.

૧૧૦ રીઝીરોડ,

અમદાવાદ.

જયંતિલાલ મગનલાલ પરિખ.

હરિશંકર ઓઝારજી શાસ્ત્રી.

લક્ષ્મીભાઈ છગનલાલ દેસાઈ,

મંત્રીઓ,

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ મહાસભા,

પરીક્ષા વિભાગ

॥ શ્રી નરદચર્યપુર્વિજયતે ॥

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ મહાસભા—અમદાવાદ.

પારિતોષિક પરીક્ષા.

નિવેદન પત્ર.

૧. પરીક્ષનું નામ _____

પુરું કેકાણું _____

૨. ગામ _____ વય _____ ૩. જ્ઞાતિ _____

૪. પાઠશાળાનું નામ _____

૫. પરીક્ષાની કક્ષા _____

મોકલનારનું ચિરનામ,
મંત્રી, શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ મહાસભા
૧૧૦ રીઝીરોડ,
અમદાવાદ.

તિથિ _____
પરીક્ષની સહી _____

ઉપકાર સ્મરણ.

ભગવદીયો ધણા ઉદાર હોય છે, રાઈ જેટલી સેવા પણ પ્રભુ જેમ મેરે સમાન માને છે તેમ ધણા ભગવદીય ભાઈઓ અમારા હિસામાં વૃદ્ધિ કરે છે. લવાન્ગમ ઉપરાષી મોકલે છે : ખોટમાં કામ કરતા આ માસિકને જેમ બને તેમ પેણે છે. જ્યારે કેટલાક નિયમિતતાને માટે કે બીજાં એવાં કારણો દર્શાવી અમારા જેવા પામરા પર ઠપકાનો વરસાદ પણ વરસાવે છે અને અમારી ત્રુટિ સમજાવે છીએ, પણ જ્યારે કોઈ ભગવદીય જ અમારા પર ખીજશે, ત્યારે અમારી શી વચે ? પ્રભુ ભક્તોનો અપરાધ સહન નથી કરી શકતા. તો તેવા ભગવદીઓને અને વિનવીએ છીએ કે અમારા પર દયા કરી અમને આશીર્વાદ આપે કે અમે નિયમિત યજ્ઞ જઈએ અને એવી સવડ પણ પ્રભુ અમને આપે. અમારી પાસે કારકુન નથી, કારણ કે ખર્ચ ક્યાંથી પુરૂં કરવું ? રાખીને રળ આપી. ગયા વર્ષમાં ૫૦૦ વી. પી. પાછાં આવ્યાં છ છ માસ માસિક રાખી પછી લવાન્ગમ આપવાનું આવે ત્યારે વી. પી. પાછું વાળી ઉપર અડી આનાનો ચાંદવો કરવો એ કેમ નિભાય ? આ અંક વી. પી. કરવાનો હતો, પણ ખંધ રાખ્યું, કારણ કે લવાન્ગમ ધણા ખરા આપવા માડ્યા છે તો નાહક ચાર આનાના બોળમાં શા માટે ભગવદીયોને ઉતારવા ? આ અધિક અસાડ અસાડો, અને આવળુનો અંક એમને એમ બીડી ભાદરવાનો અંક વી. પી. કરવાનો નિર્ણય કયો છે. ભગવદીયો ન્યાયી હોય છે, ન્યાયનું ખરૂં સ્વરૂપ તો એજ કહેવાય કે જેટલા અંક આપણે વર્ષના લીધા હોય ને પછી ગ્રાહક ખંધ યજ્ઞએ, તો તેટલા અંકની કિંમત ટિકીટા વગેરેથી મોકલી આપી છ માસના અંક રાખી ખંધ પટે તો કે ?

૧) લવાન્ગમ ને ૨) આ પોસ્ટેજ આ નુકસાન તો યાય, અમારી મહેનત તો બાજુ પર રહી અને આ વખતે જોઈએ છીએ કે કેટલા ભાઈએ દરેક રીતે ન્યાયી નીકળે છે ? કેટલાક ન્યાયની ખાતર અમને અંક પાછા મોકલી આપે છે, અને તેમના મહાન્નણી છીએ, પણ એવી ત્રણ ત્રણ કે છ છ માસના સુંચાએલા અંકનું શુ કરવું ? એવા અંક અમારે કોને મોકલવા ? ગત વર્ષમાં લગભગ બે હજાર ઉપરાત નકલ ગ્રાહકોમાં જતી હતી તેમાં લગભગ ૧૫૦૦ નાં લવાન્ગમ પત્રાં હશે. આ શી રીતે નિભાય ? છતાં અમને પુરો વિશ્વાસ છે. પ્રશ્નનું કામ પ્રભુ કરશે અને વિશ્વાસેજ નિભાવે છીએ. કેટલાક ભાઈઓ મેં આપેલા વચન પ્રમાણે શીવલ્લભાખ્યાનર્ન માસિકમાં માગણી કરે છે. હું તે વચન ભૂલ્યો નથી, અને તે આપણે થોડાં વખત પછી નિયમિત શરૂ કરીશું, પણ સાથે મારી તે વખતે કરેલી માગણી પણ તે ભાઈઓ જીએ. પાંચ હજાર ગ્રાહકોની મેં માગણી કરી છે, તે મારી માગણી જ્યારે ત્યારે પુરી તોં થવાની જ છે. કારણ કે અમારા પર સર્વો ભગવદીયોની દયા છે. પાંચ હજાર ગ્રાહકો કરી આપો ને પછી જીઓ કે માસિક કેવું નીકળે છે ? મને તો એન્ટિજ ચેપર વાપરવાનું મન યાય છે. પણ ખર્ચ ક્યાંથી પુરૂં કરું ? છેવટે હું વિનવું છું કે એમ ધારો કે અમારી મહેનત નકામી છે, અથવા અમે નાલાયક છીએ, તોપણ એક કરોડ વૈજ્યવોમાં પાંચ હજાર ભગવદીયો એવા ન નીકળે કે બે રૂપીઆ ચીયરીએ બાધી કુવામાં નાખી દીધા એમ સમજાવે એક વર્ષ માટે પણ બે રૂપીઆ લવાન્ગમ ગ્રાહક યજ્ઞ મોકલી આપે ? બે હજાર વૈજ્યવોએ એક આવા નીકળે; તો પણ અમારાં પાંચ હજાર ગ્રાહક યજ્ઞ જાય. દિંદી માસિકોના અમને દાખલા આપે છે, પણ તેના તો કોઈ કાષ્ટના વીસ વીસ હજાર ગ્રાહક છે. તેમની પાસે મોટી થાપણો છે. આપણે ધીમે ધીમે ધણા ફેરફાર કરીશું. ઉનાવળે આંખા ન પાકે. અમને હિસાદ અને આશીર્વાદ બે આપો, કે ગ્રાહકો વધે, ને પાર્સલ કરવાનાં મજૂરના કામમાંથી અમે જગીએ, તો ઉત્તમ લેખાદિકને માટે વખત મળે.

ધાવંણથી હવે આપણે નિયમિત થઇશું પછી ફરેક પૂર્ણિમાએ અંક બીડાઇ જશે. અનિયમિતતાની ફરિયાદ નહિ રહે શ્રીલક્ષ્મીઆન તથા બીજાં સંસ્કૃત રતોત્રાના અનુવાદ પણ શરૂ થશે, સુત્રા ઉપરાંત નિયમિત શ્રીસુબોધિનીના અનુવાદ પણ લઇશું. અમારા પર સર્વે અમીદદિ રાજે એટલું જ વિનયીએ છીએ. હવે કંક લખાયુ હોય તો ક્ષમા માગું છું.

દીનકંકર.

સમાચારાદિક.

વડોદરાની વાહવાહ—અધિક મારામા વડોદરામાં શ્રીકૃષ્ણરાજના જૂન મનોરથ થયા, કહે છે કે મનોરથમાં ઉત્સાહ એટલો બધો કે દિવસ પછુ ન મળે. કોઇ કોઇ વાર એક દિવસમાં ચાર ચાર મનોરથ થયા. ખરેખર, અરીબ વૃણાદ વડોદર વાવગા વધારે છે.

રમાએ રણિયામણું રાજનગર—આખા હિંદુસ્તાનમાં બેઝારી છે, ત્યારે દેશના કોઇપણ, શહેર કરતા રાજનગર ઘેઘે રાજનગર સુખી છે. કારણ કે પરદેશી કાપડને રાજનગર બધ થતા દેશી કાપડને ખૂબ દોષેન મળ્યું છે. આનો હાલ ધાર્મિક દિશાએ પણ થાય એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. શીતલવરલાલજી, રયામલાલજીને અધિક માસમાં મનોરથમાં જૂન લાડ લડાયા, રાજનગર ધારે તો બારે માસ અધિકમાસ જેવા ગણીને લાડ લડાવે એવી રિયત છે. હરમી પ્રભુની પટરાણી છે. પ્રભુની પટરાણીને પ્રભુનેજ હરેપૂર્વક સમર્પણી એમાં હરેજન છે. હરમી પ્રભુની અને એ પ્રભુ આપણા, આટલુ સમનન તો મળ આવે

ખબાત સમાચાર-શીલ્પનેશાચાર્ય પુ. મા. વૈ. સ. પાઠશાળાની યુન. સ્થાપના—અત્રે લીલાસ્થ ગોસ્વામીશ્રી જીવનેશાચાર્ય મહારાજશ્રીએ સ્થાપન કરેલી સંસ્કૃત પાઠશાળા સચોમાવશાત્ પાચેક વર્ષથી બધ થઇ ગયેલી. તેનુ યુનરયાન સુખાષવાળા શ્રી. ૧૦૮ શ્રીરણુછાવલાલ મહારાજશ્રીના કૃપા હરેતેજસ વિભાવાદ્યશ્રીએ કરવામાં આવેલું છે. અધ્યાપક તરીકે શાસ્ત્રી નીલકંઠરાજની નિમણૂક કરેલી છે જેઓ પૂર્ણ ઉત્સાહથી આ કાર્ય બનવી રહ્યા છે. હાલમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૪૫ છે જેની પરીક્ષા અત્રેના સા. વિદ્યાનંદ નટવરલાલ મોહનલાલ ગાંધી બી. એ. બી. ડી. એ લીધી છે. પરિણામ થલુ સંતોષકારક આવ્યું છે. આ પાઠશાળાની વ્યવસ્થા મટે મહારાજશ્રી તરફથી નીચેના વૈષ્ણવ સંસ્કૃતરથોની કાર્યવાહક કમીટી નીમવામાં આવી — ૧ દેવાદ મગનલાલ ભાઈલાલ, ૨ વકીલ દ્વારકાદાસ મગનલાલ, ૩ પરીખ મોહનલાલ ૪ રોક હંદુલાલ હરિલાલ, ૫ રોક ચીમનલાલ મોહનલાલ, ૬ પરીખ મોતીલાલ મગનદાસ, વકીલ બી. એ. એલ. એલ. બી. ૭ ગાંધી નટવરલાલ મોહનલાલ બી એ. બી. ડી.

લુનગર—(સવત ૧૯૮૭ ના અસાદ સુદિ. ૨) શ્રીપુરોષોત્તમ માસમાં શ્રીમદ્દ બાવા સાહેબ ગો. શ્રીપુરોષોત્તમલાલ તથા શ્રીમાન બાવાસાહેબ શ્રીમદ્દભૂપણલાલજીના અધ્યક્ષપણા નીચે ન્દનાગઢ હવેલીમાં આ વર્ષે ચોદસા પ્રયો ઉપર પ્રવચન રાખવામાં આવ્યું હતું.

બાવા સરસ પ્રવચનો સાંભળીને વૈષ્ણવ જનતાને બહુ લાભ થયો છે, લોકોની સાલગવામાં ઉત્સુકતા બહુ જણી હતી. તેમાં પચકોશીના વૈષ્ણવો ઉપરાંત આખા સોરઠ અને કાઠીયાવાડના કેટલાક મોટા જામોમાંથી પણ વૈષ્ણવોએ આવીને લાભ લીધો હતો. આ પ્રવચનો સાંભળીને ભાવિક વૈષ્ણવોએ પણ ઉદ્ગાર કાઢ્યા હતા કે બાવા પ્રવચનો દરેકને અને દરેક રથણે થવાની ખાસ આવશ્યકતા છે અને તેમ થાય તો વૈષ્ણવ ધર્મ ઉપર દેટલાક આક્ષેપો થઈ રહ્યા છે તે દૂર થાય અને વૈષ્ણવ ધર્મનો પાથો સુદૃઢ થાય.

સલાતા પ્રવચનમાં નીચે પ્રમાણે કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો હતો:—

૧ ગો. શ્રીપુરોષોત્તમલાલ રવાપિત ગોસ્વામી શ્રીરણુનાથલાલ સમારક પુષ્ટિમાર્ગીય પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓ સરસ્વાતમાં મહાવરણ કરતા.

૨ તેજ પાઠશાળાના શાસ્ત્રી ત્રિભુજ કાળિદાસ આરભ કરતો.

૩ શ્રીમાન બાવાસાહેબ શ્રીપુરોષોત્તમલાલ હમણા ચોદસપ્રમાથી અંકેક અથવા બની ચકતા વિવાગનું વાચન અને શુભરાતીમાં પ્રવચન કરતા.

૪ લાલબાવા શ્રીમજ્જીમ્મસુવાલણ કોઈ કોઈવાર માર્જના રહસ્યગિદ્દના મ્લોકા સંભળાવતા નોની ઉમરમાં આનંદ આપતા હતા. અને ઉલ્લેખ દિવસે તો તેઓશ્રીના પ્રવચન માટે એક વ્યાખ્યાન રાખવામાં આવ્યું હતું. ૫ ત્યારબાદ ગો. શ્રીગોકુલેરાજના નામાંક બદલ શ્રીમુરુકુસુવાલણ કોઈ કોઈવાર ઉપરના વિષયોના અનુસંધાનમાં કાંઈ લખાવ્યું કરતા.

૬ ઉપરે શાશીલ પડિત પુરુષોત્તમ રામાં અતુર્વેદી સાહિત્યાચાર્ય વેદ, ગીતાણ, શ્રીમદ્ ભગવતે અને શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીના વચનોની એક વામવતા કરી સપૂર્ણ વિસ્તારથી સ્વોદ્ય હૃદયભેદી વિવેચન કરતા હતા.

શ્રીપુરુષોત્તમ માસમા ઉપર પ્રમાણે વિવેચનો કરવામાં શ્રમ લેવામાં તથા હવેશા અનેક પ્રકારના મનોરથોમાં ભાવા સાહેબે પોતે ને ઉત્સુકતાં બતાવી છે તેથી વૈષ્ણવ વર્તમાં બહુ આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે.

દરેક પ્રકારના મનોરથો અને પ્રવચનોમાં રા. રા. મોટીભાઈ નારજીભાઈ સુદાવવાળા સર્વે સુપ્રિ. (હવેલી કમિટિના પ્રસી.) તેમજ અધિકારી મનલલાલ જમનાદાસ તથા બીજા વરદીઓ અને રોઠ પુરુષોત્તમદાસ પ્રમાણુદાસ કે ને પાઠશાળાના સેક્રેટરી હોઈ તે માણ રાખવાને પ્રયત્ન કરે છે તેમના સંધાનો ઉત્સાહ અને સહાયતા સ્તુતિપાત્ર અને અભિનંદનીય છે.

આથી સભા પુરુષોત્તમ માસમા દરરોજ ભરવામાં આવી દલી તેમાંની એકનું ચિત્ર 'શુદ્ધાદિત' માં પ્રથમજ આપવામાં આવ્યું છે.

આ સિવાય અદિના ભાવિક વૈષ્ણવો ઉપર કૃપા કરીને શ્રીમુખોધિનીજીનું મવણ શાશીલ પડિત શ્રીપુરુષોત્તમ રામાં અતુર્વેદી કરાવે છે, એથી પણ ધર્મનું અર રહસ્ય સમજવા માંડવાથી બહુ લાભ થવાની સંભવા છે.

ધનછારાંકર પ્રાણુસંકર વાટ (હેડમારતર રહેલ નં. ૨ નો ના ભગવદ્ રમણ.)

ગોરાગામ—અધિક અસાદ સુદિ એકાદશીના રોજે અત્રેના વૈષ્ણવોની નંદેર સરકા ભગવદીય સાકલ્યકં જનનલાલ શાહના પ્રમુખપદે શ્રીવૈષ્ણવ ધર્મ વર્ધિની સરકા તથા શ્રીવૈષ્ણવ ધર્મ વાચનાલયના ભારમા વર્ષ માટે કાર્યવાહક મંડળની ચુટણી કરવા માટે મળી હતી. શરૂઆતમાં મત્રી. મોહનલાલ બાધીએ સરકાની સેવા એક વર્ષ સુધી બાળવવાની સજવડતા કરી આપવા માટે સર્વેનો આશાર માની નવા મત્રી ચુદી કદાવવા માટે વિનંતિ કરી હતી. તે ઉપર ચર્ચા થયા પછી પ્રમુખ મત્રી અને કાર્યવાહક મંડળના મેમ્બરો ગયા વર્ષના જ કાયમ રાખવાનો ઠરાવ સર્વાનુમતે થયો હતો. તે પછી સરકાઓના વાર્ષિક કમિટીનોંધ થયા પછી સભા વિસર્જન થઈ હતી.

કેવી સરસ વ્યવસ્થા ને કેવો સરસ પ્રભુને લાયક માત્ર—માઈ નારજીદાસ કાશીદાસ શુકલવાળાના કાર્યલયનું કામ અન્ય માણસને સોંપવાથી કાદકોને બહુ અસંતોષ થયો. આથી નારજીદાસે નતે બહું કામ સુરતથી આવી સભાળી લીધું છે. જુદા જુદા પ્રકારના સ્વદેશી શુદ્ધ અત્રેરો પ્રભુને લાયક ધણીજ ઉચી નતના મોટા જથ્થામાં તેમણે મંગાવ્યા છે. પરદેશી અત્રેરો રૂપીરીટવાળાં દોવાથી ફણિફ સુગંધવાળા હોઈ તદ્દન અપવિત્ર છે. આથી પવિત્ર મોરો, મોરસલી, ગુલાબ, દીના, ચ પેલી, ખરાસ, કંદરી, ઈત્યાદિક બધી નતના અત્રેરો તથા સર્વ પ્રકારના પ્રભુ માટેના શૃંગારમોટા જથ્થામાં તૈયાર કરાવ્યા છે. બહારનામાં બોર્ડર પર પુરવું ધ્યાન આપવામાં આવે છે. પવિત્રાં પણ મોટા જથ્થામાં તૈયાર રાખે છે. લખો—નારજીદાસ કાશીદાસ શુકલવાળા, ગોરીવાણી પોળ—અમદાવાદ.

સ્વદેશી મિસરી તથા ખાંડ—માઈ પ્રાણુલાલ અચુતલાલ દાંકવા ચોખી સામે માળીની અડી પાસેથી જાણવે છે, કે કેસરી અને સુગંધિદાર મિસરી તથા ખાંડ રેલ્વે પાર્સલથી મોકલી રસીદ વી. પી. કરવામાં આવશે. ધણી વૈષ્ણવોએ કોત્રિત થઈ મળાવવાથી ધણો ફાયદો પડશે. જમના અણા—ગેવડા, મમરી તથા મુકા મેવો પણ પ્રભુ ઉપયોગી મળી રહે છે.

ધારીમાં પાટોત્સવ—આ બામે અમદેલીવાળા શ્રીમદ્ ગોરવાળી શ્રીપુરુષોત્તમલાલજીની હવેલી છે. આ દરેલીમાં મોકાકારણ બીજાને છે. પણ બીનું નિર્ભયદિર અને રસોઈ થર વિગેરે ધણી સુજી થઈ જવાથી તેને ફરેલ કરવા માટે જામના વૈષ્ણવોએ રૂ. ૪૦૦ ની રકમ એકઠી કરી મદિની ફરેલી કરી છે. આ રકમમાં રૂ. ૨૫૦ ની રકમ લાઈ મનુભુજ આણુદેવે બરી છે. બાઈ અનુભુજે આઠી રકમ ઉપરાંત

યહુ પટે છે; તેને માટે હમા માગીએ છીએ. પણ નવસારી દવે જલદી મદિરને માટે દરિમદ્ક થશે એવી આશા છે, બાપાથી દેવકીનદન પ્રભુની છાતી ગોઠુલ જેવું નાનકડું વૈષ્ણવી સદેર આત્મીયરિયતિ સદન કરે એ શોચનીય વાત છે.

ઇદારમાં ઉધારી—ઇદારના ભગવદીય મનીરામ બળદેવરામે સંપ્રદાયના દિહી, શ્રુતરાત્રી તથા વ્રજભાષાના પુસ્તકોના પ્રચાર માટે દુકાન ઉધારી છે. પવિત્રા વગેરે પણ ત્યાંથી મળશે. હખો—મનીરામ બલદેવદાસ, ઠે. કૃષ્ણપુરા, ઇદાર. (માલવા)

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો.

વસંત કાગવિહાર—આ નાનકડું પુસ્તક હર્દીવાળા મદાનુભાવી શેઠ રાવસાહેબ હરિશંકર શુભ દેવજી તરફથી પ્રકટ થયું છે. ધર્મશીલ પરમ ભગવદીય મદારાત્મથી કૃષ્ણગદ નરેશને તે મગર્પણ કરવામા આવ્યું છે. સમયે આખો નાનકરો ગ્રંથ શુદ્ધાદૈતમા લેવાશે.

ભક્તિપોષણ—ભક્તિભાવના લંડારણ દ્વારામભાષકૃત આ ગ્રંથ રોજ મેક વખત વાચવો જોઈએ. સર્વ શાસ્ત્રોત્ત, વેદોત્ત અને ભક્તિના ગ્રંથોત્ત તરફોદન આ ગ્રંથ છે. અથરા શબ્દોના અર્થ પશ્ચ આપવામા આવ્યા છે. ન્યો. ૦-૧-૦. નવોજ આ કાર્યાલય તરફથી બહાર પડ્યા છે. સો નકલના રૂ. ૫), હખો—શુદ્ધાદૈત કાર્યાલયમા અથવા દીનકંકર દેસાઇવગો—નડીઆદ.

શ્રીવલ્લભાખ્યાન—અથરા શબ્દોના અર્થ સાથે શોશન વખતમા બહાર પડશે. હપાય છે. ન્યો. ૦-૧-૦. સો નકલના રૂ. ૫).

આટલું તો કરતો જ—હપાય છે. શોશન મુદતમા બહાર પડશે.

કન્યા ધર્મશિક્ષણ—જેવી રીતે બાલશિક્ષાઓના સાન ભાગ કરવાનો નિર્ણય છે, તેમા પ.ચ ભાગ પ્રગટ થઇ ગયા. હનસેની સખ્યામા તેરો વૈષ્ણવ બાલકુમુદોમે હપથોમ કર્યો, અને કરે છે. તેવાજ વૈષ્ણવ કુમારિકાઓ અને સ્ત્રીઓ માટે ચાર ભાગ કરવાનો નિર્ણય છે. ત્રણ ભાગ હખાઇ ગયા છે, તેમા કન્યા ધર્મશિક્ષણુ ભાગ-૧લો પ્રકટ થઇ ગયો. એક કન્યા દેવજ દેવાજના અથવા ધર્મસ્વરૂપ દેમ અને ૧ તે બતાવનાનો આમા આશય છે. એક પાઠ વાચ્યા પછી ડર પાડતી આખી ચોપડી પુરી કર્યા વગર હજાય જ નહિ, એવી રક્ષિત રીતે મોડોની રચના છે. તદ્દન સદેલી લાપા સખ્યામા આપી છે. લગભગ ચાર ફર્મા જેટલું પુસ્તક હતા ન્યો. માત્ર દોઢ આનો. મફત વહેચનાર માટે ૧૦૦ના રૂ. ૮). કન્યાશાળાં-ગોમા જરૂર વહેચી આરોચાઈ હશે. શુદ્ધાદૈત કાર્યાલયમાથી અથવા દીનકંકર દેસાઇ વગે—નડીઆદથી મળી શકશે.

પુસ્તક પરિચય અને તેની નોંધ.

ભાણેકલાસ પાનાચઠ—હખી નણાવે છે કે શ્રીમદ્દાપ્રજ્ઞેત્તું સંપિર્ણ ઇવનચરિત્ર અર્ધા આનાતી દિહીટ બીકનારને બીલખા પાઠશાળાના રિપોર્ટ સાથે મફત મોકલવામા આવશે. ઠે મત્રી, પુષ્ટિ પાઠશાળા, બીલખા.

આ. સો. શુદ્ધરખાઇ (શેઠ ગોઠુલદાસ મોરારછના ધર્મપત્ર) માગરોજ કન્યા પાઠશાળાનો ત્રણ વર્તનો રિપોર્ટ મળ્યો. કન્યાઓની સખ્યા હવ છે. પાઠશાળાની રિયતિ સારી છે.

ગાયત્રીવાર્તિક—જેએક નારદલાલ પોપટલાઈ અને પ્રમદાશ મોતીલાલ રવિશંકર યોદા, નડીઆદ. ન્યો. ૧૮ પેન ડેમી સાઇઝના કન્યા પુઠાના મથનો રૂ. ૧).

ધ્યાનયોગ—કૃષ્ણરાવ સખારામ દેવલાલીકર તરફથી મળ્યું છે. ન્યો. ૧૦૭ પેનના ડેમી સાઈઝના ૦-૧૨-૦૦.

શ્રીકૃષ્ણ સંસ્કૃત પાઠશાળા—ખેટ દ્વારકા. આ સંસ્થા સરકૃત લાપા સદ સનાતન ધર્મના જ્ઞાન પ્રચારાર્થે મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ ધર્મનિષ્ઠ શેઠ દેવીદાસ માધવજી હાકરશીના મુખ્ય આમચથી તા. ૨૨-૧૨-૨૮ ને રોજ સ્થાપિત કરવામાં આવી છે તેમાથી આ વર્ષે પાચ વિદ્યાર્થીઓ કલકત્તા ગવર્નમેન્ટ સંસ્કૃત બ્યારણ પ્રથમા પરીક્ષામા બેઠેલા હતા. તેમા ૪ વિદ્યાર્થીઓ ૧ મેળીમા અને ૧ વિદ્યાર્થી ૨ એગ્રીમા માસ યએલ છે, એટલે સર્વે વિદ્યાર્થીઓ વતીર્ણ થયા છે.

શ્રીશુદ્ધાદૈત કાર્યાલિયમાંથી મળતાં સુદર ચિત્રજી. સુદર રંગિન અને સાદાં
ચિત્રજીની તૈયારી મોટા પ્રમાણમાં થઈ રહી છે, હાલ મળતાં ચિત્રજી.

૧ શ્રીનાથજીનું. મોટું રંગિન ચિત્રજી મળજી આટલું કામગ ૦-૨-૦ (૨) જસીધારી
ગૌચારી શ્રીકૃષ્ણ રંગિન, ૦-૧-૦ (૩) બાલમુકુદ બગવાન સુદર વટવૃક્ષનાં પત્રપર રંગિન ૦-૧-૦
(૪) શ્રીમહાપ્રભુજીને શ્રીનાથજીનું આવજી સુ ૧૧ નું પવિત્રાં એકાદશીનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦
(૫) ઉપરનુંજ સાદું ૦-૦-૬ (૬) શ્રીનટવરપ્રભુ, ૦-૦-૬ (૭) શ્રીધમુનાજીના તટપર યુગલ
સ્વરૂપની મત્રણાનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૮) શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીસુભાષિનીકાર રંગિન, ૦-૧-૦
(૯) શ્રીયુસાઇજી યુવાવરયા, ૦-૦-૬ (૧૦) શ્રીયુસાઇજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૧) બેડે શ્રીગિરિ-
ધરજી શ્રીદસ્તાક્ષર સહિત, ૦-૦-૬ (૧૨) શ્રીગોકુલેશ ધોડેસ્વાર, ૦-૦-૬ (૧૩) શ્રીગોકુલેશ
નિવાહબેન શ્રીપાર્વતી વહુજી સહિત, ૦-૦-૬ (૧૪) શ્રીગોકુલેશ કારમીરનો વિજય ૦-૦-૬ (૧૫)
શ્રીગોકુલેશ ત્રય વાચન, ૦-૦-૬ (૧૬) શ્રીવલ્લભજીનાવજી મહારાજ શ્રીગોકુલ ૦-૦-૬ (૧૭)
બિરાજમાન ચતુર્થ પચમપીઠાધીશ્વર શ્રીવલ્લભજી, શ્રીકૈનાથપદ્મ, શ્રીગોકુલેશ સાથે ચારે ચિત્રજીનું
એક મોટું મોડું ૦-૨-૦ (૧૮) શ્રીદમોદરલાલજી મહારાજ શ્રીનાથદાસ રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૯)
શ્રીકૈનાથપદ્મ શ્રીગોકુલ, ૦-૦-૬ (૨૦) શ્રીદરિયાજી, ૦-૦-૬ (૨૧) શ્રીગોકુલેશજી, ૦-૦-૬ (૨૨)
શ્રીગોકુલેશજી (કામવન) ૦-૦-૬ (૨૩) શ્રીવલ્લભજી મહારાજ શ્રીયદ્વભાજીમા આસક્ત ૦-૦-૬
(૨૪) શ્રીયજ્ઞરાયજી મહારાજ (રાજનગર) ૦-૦-૬ (૨૫) શ્રીયજ્ઞરાયજી મહારાજના બે લાલજી
શ્રીબાળકૃષ્ણજીનાલજીને શ્રીયુનાયજી ૦-૦-૧-૦ (૨૬) શ્રીમનુસુદનલાલજી મહારાજ (રાજનગર)
૦-૦-૬ (૨૭) શ્રીરજ્યગદ્યાનાજી મહારાજ (રાજનગર), ૦-૦-૬ (૨૮) શ્રીગિરિધરજી મહારાજ
(મોઠા), ૦-૦-૬ (૨૯) શ્રીવાગીશવાલજી મહારાજના બે લાલજી શ્રીપુરુષોત્તમનાલજી તથા શ્રીવિક્રમ
નાયજી, ૦-૧-૦ (૩૦) શ્રીવલ્લભાચાર્યજી મહારાજ (શ્રીગોકુલ અને કામવન), ૦-૦-૬ (૩૧)
કાકેરાનીસ્થ શ્રીનજ્જભૂષણજી તથા શ્રીવિક્રમનાયજી, ૦-૧-૦ (૩૨) ઉપરનાં સ્વરૂપ રંગિન,
૦-૨-૦ (૩૩) શ્રીબાળકૃષ્ણનાનજી મહારાજ કાકેરાની રંગિન, ૦-૧-૦ (૩૪) શ્રીરોમણનાનજી
મહારાજ (મથુરા), ૦-૦-૬ (૩૫) જુનાગઢવાળા શ્રીપુરુષોત્તમનાલજી તથા શ્રીયજ્ઞભૂષણજીનાલજી,
૦-૧-૦ (૩૬) શ્રીગોકુનાધીશજી મહારાજ રંગિ. (જુનાગઢ), ૦-૧-૦ (૩૭) શ્રીગોકુલેશજીનાલજી
મહારાજ શ્રીજીદાસ, ૦-૦-૬ (૩૮) શ્રીદેવકીનદનાચાર્યજી (કામવન) ૦-૦-૬ (૩૯) શ્રીગોપાલ-
લાલજીમહારાજ (મથુરા) ૦-૦-૬ (૪૦) શ્રીદર્શિત વિજયી શ્રીપુરુષોત્તમજી રંગિન ૦-૧-૦. ચિત્રો મગાવ-
નાગએએ એકલા ધણા મગાવવા અથવા પુસ્તકો સાથે મગાવવા જેથી સહિસતામત મળી જાય.

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

[ભાગ ૨ પ્રકટ થઈ ગયો છે.]

પ્રથમ ભાગ જનસમાજમા કેટલો જલ્દી પ્રિય થઈ પડ્યો છે, એ વાત વ્યંગ્યની નથી. બીજા
ભાગ માટે ચાર વર્ષથી ઉપરાઉપરી માગણી ચાલુ જ છે આ અર્થ સુરતની મહાસભાની પરીક્ષામાં
છે. પરીક્ષેને બીજો ભાગ પાચવા મન આકર્ષાય છે. પ્રથમ ભાગ કરતા તે ઘણો મોટો છે
અનેક વિષયોના સમાવેશ થાય છે. ખાસી પદ્ધતિએ અભ્યાસમા લેઈ શકાયે, વાર્તામાં વાંચી
શકાય, શ્રીવર્ગ સર્વ સામાન્ય વાચી શકે. પોસ્ટેજ જુદું. ન્યાયવર ૧-૪-૦

શારીરી સ્ત્રીમનલાલ હરિશંકર, મોટામદિર-સુરત.

વિદ્યાના તારવહાર શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા વિશ્વોદારક સિદ્ધાંતોનો
અચાર કરતુ હમિન્દ્ર શાસ્ત્રિક

શુદ્ધાદ્વૈત-ભક્તિમાર્ત્તક.

પુસ્તક નં. ૬૬૦.

આવૃત્તિ, સં. ૧૯૮૭.

[અંક ૫.]

દોહરા:

નિર્મળ જળ મન સંતકો, શીતળ મધુર ગંભીર;
શઠન વિકારી ઉણુતા, મલમલ જોએ નીર.

ભાવાર્થ:—સંતનનું મન નિર્મલ જળ સમાન છે, તેમાં
શીતળતા-હૃદય-હિમ-જેવું કરે તેવા છુલ્લુ, મધુરતા (મીઠાશ)
અને ગંભીરતા (સહનશીલતા) હોય છે. શઠનું હુલ્લુ મન વિકારી
(નિહતા વગરનું) અમયું અમયું તપી નાચે એવું કોપી; મેલું
અને ઉછાછળું (હલકું) હેલ્ય છે.

જ્યાં હરિજન ત્યાં હરિ કથા, જ્યાં મુરખ ત્યાં નાદ;
જ્યાં મહા દાની રંકે પાહુ, જ્યાં ગ્સ ઓતા નાદ.

ભાવાર્થ:—જ્યાં પ્રભુ રસિકજનો હોય ત્યાં પ્રભુની કથા થાય
છે, જ્યાં મુરખા હોય ત્યાં નાદવિનાદ આવે છે, જ્યાં મહાદાની
રસિક ભક્ત હોય, ત્યાં દીનતાવાળા રસિક ઓતાઓ. “અમને
કંઈક પ્રભુરસ આપો, કંઈક સંભળાવો” એવા નાદ કરે છે.

નં. ૧૭૪૮, રાજમહેતાની પોળ ?
અમદાવાદ.

ત્રી અને પ્રકાશક
વસંતરામ હરિદાસ શાસ્ત્રી,
મહાયક ત્રી-દીનકર.

વાર્ષિક લઘાજમ બે રૂપિયા. (રપાલ ખર્ચ સાથે.)

શ્રીસુખોદિની ગ્રન્થમાલા
ની
યોજના.

મુદ્રણસ્થાન—“ઉત્કૃષ્ટ મુદ્રણાલય”,
મુદ્રક: પુરુષોત્તમ. શંકરદાસ પટેલ
ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.

॥ ઓઠ્ઠાણા નમ ॥

વળાવ બન્ધુઓને વિજ્ઞાપિ.

શ્રીમુખોધિની ગ્રન્થમાલા

સ્વાખ્યાયમવચનાભ્યા ન મમદિતવ્યમ્ । (તૈત્તિરીઓપનિષદ)
નાથિતો વલ્લભાધીશો ન ચ દૃષ્ટા મુરોધિની ।
નારાયણ રાધિકાનાથો વૃથા તજ્જન્મ ભૂતલે ॥ (શ્રીહરિચાલ)

શ્તીદ દ્વાદશસ્કન્ધ પુરાણ દરિરેય સ ।
* * * * *
ઉત્તિસત્તરત્ પુરુષો ભક્તમાકારયત્યુત ।
* * * * *
પત્તદ્ધારણમાત્રેણ વૃષ્ણો ભવતિ વૈ ધૃત ।
અર્થતસ્તુ પત્તિજ્ઞાતે જ્ઞાતો મર્ત્ય પ્રયચ્છતિ ॥

(શ્રીભાગવતાર્થનિબન્ધમા, શ્રીમદ્ધામણી)

નિર્ગુણ ભક્તિમાર્ગ અને સાહિત્ય—

શ્રીમદ્ભક્તિમાર્ગમહાપ્રભુપાદપદપરાગાનુરક્તપરમભાગ્યવાન્ વૈષ્ણવબન્ધુઓ !

માનવદેહ ધારણ કરી, જેણે પરાત્પર ફલ પ્રાપ્ત કર્યું નથી, કે તે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કર્યો નથી, તે વ્યક્તિ મુનુષ્ય તરીકેની યોજનાની ફરજ અદા કરી શક્યો નથી નિર્ગુણ પુષ્ટિભક્તિમાર્ગજી જીવને પરાત્પર ફલ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે, એમ વેદશાસ્ત્રોના સિદ્ધાન્ત છે આ કરાવ કેલિકાવમા ભક્તિમાર્ગ વિના જીવનો ઉદ્ધાર યાચન નહિ અતએવ શ્રીમદ્ધામાર્ગ ચરણે તથા તદ્દરશ્યે ભક્તિમાર્ગનું પ્રતિપાદન કરવા માટે કરોડો શ્લોક નેટલું સાહિત્ય સંસ્કૃત ભાષામાં લખીને વૈષ્ણવોને સ્વરૂપસેવા સાથે નામસેવાનુયે વારસાકે દાન કર્યું છે સામ્પ્રદાયિક ઇતિહાસ ઉપરથી જાણી શકાય છે, કે શ્રીમદ્ધામણી, શ્રીગુણધર્મ,

શ્રીહરિરાયજી, શ્રીપુરુષોત્તમજી, લેખકાર શ્રીવલ્લભજી, યોગી શ્રીગોવિન્દજી, કાશીવાદ શ્રીગિરિધરજી ઇત્યાદિ અનેકોએ અનેક પ્રકારના કષ્ટ સહન કરીને પણ ઉચ્ચકોટિ સાહિત્ય નિર્માણ કર્યું છે.

શ્રીમુખોદિનીજી

તેમાંયે શ્રીમુખોદિનીજી, શ્રીમદ્ભાગવત, તત્ત્વાર્થદીપનિગ્ધ, વિદ્યમણ્ડન, શિક્ષાપત્ર, સ્વતન્ત્રલેખાદિ, ભાષ્યપ્રકાશ, પ્રસ્થાનરત્નાકર, લેખ, શરિભ અને ભાષ્યવિવરણ વગેરે ગ્રન્થો અર્પુર્વ રસમામગ્રી પિરમે છે આ ચુંટી કાઢેલા ગ્રન્થરત્નોમાંયે શ્રીમુખોદિનીજી મૂર્ધન્યમણિની પેઠે પ્રકાશમાન છે શ્રીમુખોદિનીજી તો રસાત્મક શ્રીકૃષ્ણની વિવિધ રસલીલાઓનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરાવનાર, સમ્પૂર્ણ સંસ્કૃત સાહિત્યમાં અદ્વિતીયસ્થાન ભોગવતા શ્રીમદ્ભાગવત પ્રસ્થાનની ટીકારૂપ હોવાથી સર્વશ્રેષ્ઠ છે. તેથી શ્રીહરિરાયજી આજ્ઞા કરે છે, કે જેણે શ્રીવલ્લભાધીશ (શ્રીમદ્ભાગવતજી)નો આશ્રય કર્યો નથી, જેણે શ્રીમુખોદિનીજી જોયાં નથી અને જેણે શ્રીરાધિકાનાથ શ્રીકૃષ્ણને સેવ્યા નથી, તેનું ભૂતલ ઉપર જન્મજ વશ છે શ્રીમદ્ભાગવતની શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ વિરચિત શ્રીમુખોદિનીજી નારની ટીકા એક અર્પુર્વ ગ્રન્થરત્ન છે, એમ પુષ્ટિમાર્ગના વિરોધીઓ પણ મુક્તાકણે સ્વીકારે છે.

ભાગવતના સાત અર્થ—

શ્રીમદ્ભાગવત પ્રસ્થાન, શ્રીમદ્ભાગવત શાસ્ત્રનો સમગ્ર અર્થ દરે છે:

(૧) શાસ્ત્રાર્થ, (૨) મંત્રાર્થ (૩) પ્રકરણાર્થ, (૪) અધ્યાયાર્થ, (૫) વાક્યાર્થ, (૬) પદાર્થ અને (૭) અક્ષરાર્થ. તેમાંથી ભાગવતાર્થ નિગ્ધમાં પ્રથમ ચારનો અને મુખોદિનીજીમાં છેલ્લા ત્રણ અર્થોનો સમાવેશ થાય છે.

શ્રીમદ્ભાગવત પ્રસ્થાન સ્વરૂપાત્મક છે. શ્રીમદ્ભાગવતજી ભાગવતાર્થનિગ્ધમાં શ્રીનાથજીના બાર અંગોને બાર સ્કન્ધો સાથે સરળાવે છે. શ્રીધરાદિ અન્ય ટીકાગરો પણ શ્રીમદ્ભાગવતને સ્વરૂપાત્મક મને છે. નિગ્ધમાં, શ્રીમદ્ભાગવતજી આજ્ઞા કરે છે, કે શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રથમ અને દ્વિતીયસ્કન્ધો શ્રીનાથજીના બે ચરણારવિન્દો છે, તૃતીય અને ચતુર્થસ્કન્ધ બે ગાહુ, પંચમ અને ષષ્ઠસ્કન્ધ બે સાયળ, સપ્તમસ્કન્ધ દક્ષિણ શ્રીહસ્ત, અષ્ટમ અને નવમસ્કન્ધ ગેરતનુ, દશમસ્કન્ધ હૃદય, એકાદશસ્કન્ધ શ્રીમસ્તક અને દ્વાદશસ્કન્ધ વામશ્રીહસ્ત રૂપ છે. આ પ્રકારે બે અર્થાનુસન્ધાનપૂર્વક આ શ્રીનાથજીના ઠાકર અંગોને જાણીને હૃદયમાં ધારણ કરે, તો શ્રીનાથજીને હૃદયમાં ધારણ કરાય અર્થાત્ શ્રીનાથજી હૃદયમાં ગિરાન્ને.

મૂલગ્રન્થોનું સુદ્રણ કાર્ય અને લાપાન્તરો

આપણા સમ્પ્રદાયમાં મૂલ સંસ્કૃત ગ્રન્થોનું સુદ્રણ કાર્ય ગોલોકવાસી પાણ્ડિતગુરુ રત્નગોપાલભટ્ટજીએ, પ્રારંભ્યું, ગોલોકવાસી તેલીવાલાજી તે કાર્ય ધમધોકાર ચલાવ્યું, અને ભગવંત્ર નિષ્ણાત પૂજ્યપાદ મગનલાલ શાસ્ત્રીજીએ આજ સુધીનું સમ્પૂર્ણ જીવન અને સ્વોપાનિત સહસ્રો રૂપીઆ સુદ્રણ કાર્યમાંજ વિનિયુક્ત કર્યા. આજ સુધી સુદ્રણ કાર્ય

ચાલુ છે ઉક્ત ગાત્રીજી અને ગોલોકવામી તેલીવાલાના મિત્રો આ દિશામાં અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમ કરે છે. કેટલાક સંસ્કૃત ગ્રંથોનાં ગુજરાતી અને અન્ય ભાષાઓમાં ભાષાન્તરો પણ થયા છે. પરંતુ અત્યંત દુ.ખ સાથે કહેવું પડે છે, કે આંગળીના ટેરવાપર ગણી શકાય તેટલા ગ્રંથોને બાદ કરતા, અન્ય સર્વ ભાષાન્તરો ભ્રમરે તેવા શુદ્ધ નથી. કેટલાયે ભાષાન્તરો મૂલ ગ્રંથકારોના આશયોથી વિરૂદ્ધ થયેલાં છે.

અશુદ્ધ ભાષાન્તરોનું દુષ્ટ પરિણામ.

જે સમયે સમ્પ્રદાયના મૂલગ્રંથોનું અધ્યયન, અભ્યાસ સુગ્રવસ્થિત પદ્ધતિએ થતું ન હોય, વૈષ્ણવ સમાજ સંસિદ્ધાન્તો બરાબર બળુઓ ન હોય અને વિરોધીઓનાં હુમલા ચાલુ હોય, તેવા સમયમાં અશુદ્ધ અને સમ્પ્રદાયવાદક ભાષાન્તરો જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામાં લાભ નથી, પ્રત્યુત હાનિજ છે, એમ કોઈ પણ વિચારશીલ વ્યક્તિ સમજી શકે તેમ છે અત્યારે સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ એટલે યથાથી જિજ્ઞાસુજનો શ્રીમુખોધિન્યાદિ ગ્રંથોનો લાભ લઈ શકતા નથી, તેથી શુદ્ધ ભાષાન્તરો જનસમાજ સમક્ષ ધરવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે.

શ્રીમુખોધિનીજીનું શુદ્ધ ભાષાન્તર.

શ્રીમુખોધિનીજીનું ગુજરાતી તથા હિન્દી ભાષામાં ભાષાન્તર કરનાના પ્રયાસો અનેકવાર થયા, પરંતુ વૈષ્ણવ જનસમાજ સમ્પૂર્ણ શુદ્ધ ભાષાન્તર મેળવવા ભાવ્ય-શાળી, થઈ શક્યો નહિ. કેટલાક ભાગના છુટા છવાયાં ભાષાન્તરો પ્રકટ થયાં તેમાથી કોઈકતો સંસ્કૃત વિદ્વાનોને પણ શુંચનલુમા નાખે તેવી ભાષામાં લખાયેલા હોવાથી સફળપ્રયાસ થઈ શક્યા નહિ અન્ય અશુદ્ધ અને અપસિદ્ધાન્તોનું પ્રતિપાદન કરનારા હોવાથી વૈષ્ણવોને ગેરલાભ કરનારાજ નિવડ્યા છે. અનેક પ્રસંગે અનેક ગોસ્વામી બાવડો અને, વિદ્વાનોએ મોટી મોટી રકમો ભેગી કરવા ફંડ પણ કર્યા. કેટલાક ફંડો બેંકોમાં કે શેરીઆઓની પેઢીઓમાં તેમજ મંદિરોમાં જમે થયેલા છે તેમાથી શ્રીમુખોધિનીજી છપાયા નહિ પરંતુ તે દ્રવ્ય અન્યાન્ય (જુદાંજુદા) કાર્યોમાં વપરાયું કેટલાક ફંડો કાગળ ઉપરજ રહ્યા, કોઈએ પૈસા ઉધરાવ્યા પણ નથી. આ રીતે આજસુધી આ દિશામાં વ્યવસ્થિત પ્રયાસજ થયો નથી, એમ કહેવામાં લેશ માત્ર પણ દોષ નથી.

નવી યોજના

વૈષ્ણવજનસમાજ સમક્ષ શ્રીમુખોધિનીજીનું શુદ્ધ ભાષાન્તર મૂકવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતામાં બે મત હોયજ નહિ આવા મહાન કાર્યો ખૂતીવા કાર્યકરોના અભાવેજ પૂર્ણ થયા નથી તેથી અમે શુદ્ધ ભાષાન્તર કરવા માટે, જે યોજના કરી છે, તેમાં અનેક કાર્યકરોનો સમાવેશ કર્યો નથી. માત્ર જે ત્રણ વ્યક્તિઓજ કે જેઓ દરેક પ્રકારે લોગ આપી શકે તેવા છે, તેમને આ કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે. આ કાર્યના ગઢલામાં (પોતાનું તન, મન, ધન ન્યોછાવર કરીને) એક પૈનીયે આશા રાખવામાં આવી નથી. પુસ્તકોના પૈસે પોતાના ઘેરાં છોડરાઓનું પોષણ કરનારા આવા કાર્યો નજર કરી શકે તેથી નિઃસ્વાર્થ પુરુષોને આ કાર્ય મોરખું છે શ્રીનાથજી અને શ્રીમહા પ્રભુજીની કૃપાથી અમારૂં કાર્ય અવરથજ નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થશે, એમાં અમને લેગમાત્ર પણ શંકા નથી. સત્યસંસ્કૃતો વિષ્ણુનાન્યથા તુ કરિણ્યતિ પ્રભુ, સત્યસંકરપ હોવાથી, પોતે જે ધાર્યું છે, તેથી અન્યથા કરશેજ નહિ.

ભાષાન્તરની શુદ્ધતાનું પ્રમાણ અને શૈલી

વિદ્વદેસરી પૂજ્યપાદ ગોસ્વામી શ્રી ૬ અનિરુદ્ધવાદી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી સામ્પ્રદાયિક અન્યોના ઉઠાઅથવાસી શાસ્ત્રી હરિશંકર ઝોંકારજી (મીમાંસાશાસ્ત્રી, વેદાન્તવિશારદ, M. R. A. S.) એ ભાષાન્તર કરવાનું કાર્ગ સહર્ષ ઉપાડી લીધું છે. ભાષાન્તરની શૈલી અસ્પષ્ટ અને ઉચ્ચકક્ષાનો વિદ્વદર્શ એ ઉભયને સન્તોષે તેવી છે. સૌથી પ્રથમ મૂલ સંસ્કૃત શ્લોક અને કારિકાઓ, સંસ્કૃત ટાઈપમાં ગોઠવ્યાં છે. પ્રત્યેક શ્લોકની નીચે મોટાં ગુજરાતી ટાઈપોમાં શબ્દાર્થ આપ્યો છે. શ્રીસુબોધનીજીનું અક્ષરશઃ શુદ્ધ ભાષાન્તર યથાસમ્ભવ સરલ ભાષામાં આપ્યું છે. શ્રીટિપ્પણીજી, પ્રકાશ, લેખ, યોજના, કારિકાર્થ વગેરે ટીકાઓનો આશય, વિષમપદાર્થોની સમજુતી, શાસ્ત્રાન્તરીય વિષયોનું સ્પષ્ટીકરણ અને અન્યશાસ્ત્રોને અનુસરી ઠરનામાં આવેલા પૂર્વપક્ષોનું સમાધાન વિવેચન તથા કુટ નોટમાં છે. વિવેચન વિદ્વદર્શને સમ્પૂર્ણ રીતે સન્તોષે તેવું છે. બ્યારે શ્રીસુબોધનીજી સરલ ભાષામાં ભાવુક વૈજ્ઞેયો ભાગન્મણ્ડલીઓમાં વાંચી-શકે, સ્ત્રીઓ અને જાલકો પણ સમજી શકે તેવાં છે. પ્રત્યેક ભાગની સાથે તુલનાત્મક પદ્ધતિને અનુસરી તે ભાગમાં જે પ્રતિપાદવિષયો આવેલાં છે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા માટે ઉપોદ્ઘાતપણે જોડવામાં આવ્યો છે, પરિશિષ્ટમાં સ્વતંત્ર લેખો, નિર્ગંધ અને, શ્રીપુરુષોત્તમસહસ્રનામનો આશય, પ્રતિપાદવિષયો, લક્ષણો અને શ્લોકાદિની અનુક્રમણિકાઓ આવે છે. આ પ્રકારની શૈલીથી ગ્રંથ છપાય છે.

શોધન કાર્ય

શ્રીસુબોધનીજી મૂલ અને કેટલીક ટીકાઓ સંસ્કૃતમાં છપાઈ છે. ભાગવદ્ધાર્મનિષ્ઠાત મગ્નલાલ શાસ્ત્રીજીએ અને ગોલોકવાસી તેલીવાળા તથા તેમના મિત્રોએ ઘણાજ પરિશ્રમ શુદ્ધ શ્રીસુબોધનીજી છાંય્યાં છે. તથાપિ અત્યન્ત પરિશ્રમી અને વિદ્વાન્ ભાષાન્તરકારે જામનગરના સરસ્વતી ભણ્ડાર તથા ભાણ્ડારકર ઓરીએન્ટલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ વગેરે સ્થલેધી અનેક ગ્રંથો મેળવીને શુદ્ધ ખાડને અનુસરતું ભાષાન્તર કરવાનો પ્રયાસ કરેલો છે. એટલુંજ નહિ પણ શાસ્ત્રાન્તરીય પદાર્થોનું વિવેચન કરવામાટે દેશદેશાન્તરેથી અનેક પુસ્તકો મંગાવ્યાં । સુગંધની રાયલ એશિયાટીક સોસાયટી, ડ્રેસીનું સરસ્વતી ભવન, કલકત્તાની ઇમ્પીરીય લાઈબ્રેરી, કલકત્તાની ડૉ. એ. સો. વઠોદરાની સેન્ટ્રલ લાઈબ્રેરી તથા ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, ઇન્ડાંડની ડૉ. એ. સો. તથા ઇડીઆ હાઉસની લાઈબ્રેરી લીપ્ઝીગની સંસ્કૃત લાઈબ્રેરી વગેરે સ્થાનેથી અનેક પુસ્તકો મેળવીને, કેટલાંક પુસ્તકોની કોપી કરાવીને અ કેટલાંકના ફોટોગ્રાફ મગાવીને તે તે પદાર્થોનું વિવેચન કર્યું છે, અરે કેટલીકવાર તો તે વિવાદાસ્પદ વિષયો માટે પ્રવાસ કરીને અનેક વિદ્વાનો અને પુસ્તકાલયોની મુલાકાત લીધી છે. તેમજ વિદ્વાન્ ભાષાન્તરકારનો પુસ્તકસંગ્રહ પણ હજારો રૂપિયાના ભોં આદર્શરૂપ છે. અમે વળાણ કરીએ તે અતિશયેષ્ટિ કહેવાય. તેથી પ્રસિદ્ધ કવિ માઠ નાજ શબ્દોમાં જો કહેવામાં આવે તો ક્રિયા કેચલમુત્તરમ્ અમારા કાર્યનું ઉત્તર પા ક્રિયાજ છે. શાસ્ત્રી હરિશંકર ભાષના વિરોધીઓ પણ ભાષાન્તરની પ્રશંસા કરે છે.

ભાષાન્તરનો નમુનો

વેપ્પુવ વગેની જાણ મારે આ સ્થલે છોક શ્લોકના ભાષાન્તરનો નમુનો પણ રજૂ
છીએ (જન્મપ્રકરણ અધ્યાય પહેલો શ્લોક ચોથો, પૃષ્ઠ ૧૪ થી ૨૧ સુધી)

મૂ॰ નિવૃત્તતર્પરૂપીયમાનાદ્દૈવૌપવાચ્છ્રોત્રમનોઽભિરામાત્ ।

ક ઉત્તમલોકગુણાનુવાદાત્ પુમાન્ વિરજ્યેત વિના પશુઘ્નાત્ ॥૪॥

શબ્દાર્થ —જેમના અન્તઃકરણના દોષો નિકળી ગયા છે, એવા ભક્તોએ સમીપમાં
સ સારના ઔષધરૂપ અને શ્રોત્રેન્દ્રિય તથા મનને પ્રિય, ઉત્તમ પુરુષો વડે શ્રુતિ
એવા પ્રભુના ગુણાનુવાદથી પશુમ્મવિના કયો પુરુષ વિરક્ત થાય? (કોઈ પણ નહિ)

કારિકા:

સ્વસ્પાત્ફલકથાપિ મહાપુરુષોચત્ ॥

વિપયોત્તમતથાપિ ચરિત્રં પારમં મતમ્ ॥૧॥

મુક્તસ્ય કાર્યમેતદ્ધિ સુમુક્તોર્ભવન શકમ્

અનિન્દ્યવિપ્લવાય વિરક્તોઽસ્મિન્ પૃથોક્કિંશુવમ્ ॥ ૨ ॥

આત્મપાતી ધર્મજાએ નિન્દિતાર્પરત તદા ।

પદ્માર્ચાભ્યતિરિક્તોઽસ્મિન્ ન તત્ત્વં પૃથક્ ॥ ૩ ॥

શ્રીસુબોધિની—આ ભગવચ્ચરિત્ર ફલ રૂપ છે એમ કહે છે—જેમના અન્તઃકરણના દોષરૂપ તૃષ્ણાની નિવૃત્તિ થઇ ગઇ છે, અથવા જેમના સર્વદોષો નિવૃત્ત થઇ ગયા છે, એવા ભક્તોવડે પ્રભુનું ચરિત્ર ગવાય છે. જેમના થોડા પાણુ દોષો રહી ગયા છે, તેવા છવો ગામ કરી શકતા નથી. આવા ભક્તોવડે ભગવચ્ચરિત્ર સમીપમાં જ ગયાનું હોવાથી શ્રવણ કરવા અન્યથા જાણના પ્રાપ્તિ મળી પડતો નથી. જાણ થતું હોવાથી શ્રવણાનન્દા પ્રજાપ્રાપ્તિ થાય છે. આવા (અનિન્દ્ય) વિવિધનો અતુલ ન કરવામાં જે પ્રયાસની જરૂર રહેતી નથી. નિવૃત્તતર્ક, આ જાહેરવચન સૂચન કરે છે. કે અનેક ભક્તો ગાય છે, તેથી ચરિત્રનું આવર્તન પણ થયાજ કરે છે, તેથી નિવારણ કરવા જોવા દોષો નિવૃત્ત થઈ જાય છે. ભગવદ્વિષયક કામાદિ દોષો કે જે અનિવાર્ય છે, તેનો આગળ ફલરૂપ થશેજ. (ભગવદ્વિષયક કામ અનિન્દ્ય છે, તેથી તેની ફલરૂપતા કહી છે, તેથી તેનું નિવારણ નથી.) ભગવચ્ચરિત્ર સ્વતંત્ર ફલરૂપ હોવાથી સર્વત્ર ભગવદ્વિષયો આવીને ગાય છે. આથી જાન કરનારનો રસમાં અભિનિવેશ વિશેષ અધિકાર જણાવ્યો છે, આથી વક્તાને ફલરૂપ અને શ્રોતાને દોષ નિવારક ભગવચ્ચરિત્ર છે, એમ કહ્યું. ભગવચ્ચરિત્ર ફલસાધક છે, એમ “ભવ-સંસારનું આપદ” આ વિશેષણથી કહે છે. આપદ શબ્દનો અર્થ નિવર્તક થાય, અર્થાત્ ભવ-સંસારનું નિવર્તન ભગવચ્ચરિત્ર કરે છે. સંસારનિવૃત્ત થતો હોવાથી ચરિત્રનો જીવજીવર ઉપકાર થાય છે, તેથી ચરિત્રનું જ્ઞાન કરવું, એ શ્રોતાને કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિથી જે મોક્ષનું પરમ સાધન ભગવચ્ચરિત્ર છે. આપદ, જ્ઞાનાર વ્યક્તિના અન્તઃપ્રવેશ વિના ઝીળ પ્રયત્નની અંગ્રેશ સંખતું નથી, પણ રાગનિવૃત્તિ કરે છે, ચરિત્રરૂપી આપદ શ્રવણદ્વારા અન્તઃપ્રવેશ કરે છે, તેથી ભવરોગની નિવૃત્તિ થાય છે.

યદપિ ભગવચ્ચરિત્રનું ફલસાધનત્વ વક્તવ્ય છે. તથાપિ જો એ ચરિત્ર શ્રવણ અને મનને પ્રિયકર ન થાય, તો શ્રવણથી થતો લાભ પણ ન સંભાવે, તેથી તૃતીય વિશેષણ શ્રોત્રમનોમિરામાત્ કહ્યું છે. શ્રાવણમાં પ્રથમ પ્રવૃત્તિવિષયક શ્રવણેન્દિયને સુખકર થાય તદર્થ—થાય છે. તેથી શ્રોત્ર અને મનને અભિરામ રમણ કરાવે, એવા વિશેષણની આવશ્યકતા છે. યદપિ ચરિત્રશ્રવણમાં વિવિધ વે પ્રવૃત્તિનું ધોતન આ વિશેષણ કરે છે, તેથી તે જન્ય (નિન્દિત) છે, તથાપિ જો શ્રવણ અને મનને પ્રિય ન લાગે, તો સર્વ પુરુષાર્થસાધક ભગવચ્ચરિત્રના શ્રવણમાં પ્રવૃત્તિ થાય નહિ, તેથી આ વિશેષણ મૂક્યું છે. અભિરામ એટલે અભિરામ સર્વ તરફથી રમણ કરાવે, તે (સર્વ વિષયોમાંથી નિવૃત્તિ કરી શ્રવણમાં આસક્ત કરે છે) શ્રોત્ર અને મનને અભિરામ—સુખકરહોવાથી જ શ્રોત્રદ્વારા મનમાં પ્રવેશે છે, અને તેથી અન્તઃકરણના દોષ નિવૃત્ત થાય છે. જેના મનમાં ચરિત્ર ન પ્રવેશે તે જીવ આસુર છે, એમ નિશ્ચય થાય છે. આસુરદોષનું નિવારણ કરી શકાય નહિ, તેથી આસુરના અન્તરમાં ભગવચ્ચરિત્ર પ્રવેશે નહિ.

ઉપનોયમાનાત્ આ વિશેષણમાં ‘ઉપ’ ઉપસર્ગ છે ઉપસર્ગસંપ્રમાણ, જ્ઞાન થાય છે, તેથી તેનું શ્રવણ અપ્રાપ્ત છે એમ કહી શકાય નહિ. અર્થાત્ ‘ઉપ’ ઉપસર્ગ, અપ્રાપ્તિદોષનું નિવારણ કરે છે અને જ્ઞાન કરનાર (શુકાદિક) તૃષ્ણા આદિ અન્તઃકરણના દોષ વિનાના છે, તેથી શ્રવણ કરવામાં ધન અર્પણ કરવું પડતું નથી. તૃષ્ણાનો અભાવ હોવાથી ધનાર્પણ દોષની

નિવૃત્તિ થાય છે. ગોચમાનાત્ શબ્દ ગાનનું નિરૂપણ કરે છે. ચરિત્રનું ગાન એમ કહેવાથી શબ્દમાધુર્યપણુ પ્રાપ્ત છે. કારણ કે જેમાં શબ્દમાધુર્ય હોય, તેજ ગાન કહેવાય આ ચરિત્રનું ગાન, સ્વ-ઘણીવાર અનુભવેલા જન્મમરણ-નુ કુઃખ નિર્વારણ કરતું હોવાથી, તેનું સેવન ઘણા આદર માથે કરવું, ગાન હોવાથી તે કર્ણકટુપણુ નથી (આધ કટુ હોય તો લેવામાં સંકોચ રહે છે, મધુર હોવાથી આદરપૂર્વક લેવાય છે, તેમ ચરિત્રનું ગાન પણ કર્ણકટુ નથી) તેથી પરિણામે પણ મનોહર છે. અમિતઃ રમણનો અર્થ પરલોકાર્થન રમણ-કરાવે છે, ભગવચ્ચરિત્રમાં આસદિત કરાવે છે, એમ અલિશબ્દનો અર્થ થાય છે આ રીતે રૂપ, ગુણ અને કર્મથી ભગવચ્ચરિત્ર ઉત્કૃષ્ટ છે, એમ કહીને સંબંધથીયે ઉત્કૃષ્ટ છે, એમ ઉત્તમશ્લોકગુણાનુવાદાત્ પદથી નિરૂપણ કરે છે—ઉત્તમ પુરુષોએકરીને વર્ણન કરાતો ગુણાનુવાદ છે. અથવા ઉત્તમશ્લોક-ભગવાનના માહાત્મ્યને પ્રસિદ્ધ કરનારા જે ગુણો-પર્ગાદિત્રીણાઓ, તેનો અનુવાદ શ્રીશુકાદિ કરે છે. આ અનુવાદ શ્રીભાગવતાદિ રૂપે છે. ભગવાન વડે દોરારહિત ભકતોનો ઉત્કર્ષ છે; અને ભગવાનનોયે ઉત્કર્ષ જણાવનારા ગુણો છે. તેમજ ગુણોનો ઉત્કર્ષ અનુવાદથી થાય છે, એમ ‘ઉત્તમશ્લોક’, ‘ગુણ’ અને ‘અનુવાદ’ આ ત્રણે શબ્દોને એક પદમાં સાથે કહેવાથી સિદ્ધ થાય છે.

“પશુમ્ અને સ્ત્રી વિના કયો પુરુષ વિરક્ત થાય?” આ વાક્યમાં પુમાન પુરુષ શબ્દ મૂકવાનું સ્વારસ્ય કહે છે—પુરુષપદ છે તેથી પશુના અવતારમાં જે જીવ હોય કે સ્ત્રીના અવતારમાં જે જીવ હોય તે અનધિકારી છે, એમ સમજવું જે સ્ત્રીઓ શ્રવણાદિમાં આસકત છે, તે નિમિત્તવશાત્ દેહથીજ સ્ત્રીઓ છે, સ્વભાવથી પુરુષ જીવ છે. ચરિત્રના ગુણાનુવાદ અને શ્રવણથી અધિક અન્ય કોઈરસ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરી શકે નહિ. પશુમ્ શબ્દથી દૈત્યનો બોધ થાય છે. જેઓ જીજ્ઞાસા સ્વાદ માટે પશુને મારે છે, તે પશુમ્ અર્થાત્ દૈત્ય છે. દૈત્યોમાં સ્વભાવથીજ દયા હોતી નથી, એમ દિતિના ઉપાખ્યાનમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે, દૈત્યો હંમેશાં ભગવાનના વિરોધી હોય છે, તેથી તેમનો દોષ નિવૃત્ત થતો નથી દૈત્યોના દોષોની જ્યારે આત્મનિતક નિવૃત્તિ થાય છે, ત્યારે પ્રજા તેમને સુકિત આપે છે. દૈત્યનો (કાલનેમીનો) આવેશ કંસમાં છે, તેથી આવેશનો આધારભૂત આવેશી-કંસની તો સુકિત થાય, પણ દૈત્યને તો તમન્ન સુકિત છે. કે જ્યાંથી તે પાડો ન કરી શકે. (અર્થાત્ દૈત્યોતો તમન્નમાંજ પ્રવેગ કરે છે, તેમાંથી ગદાર નીડળી શકતાજ નથી.) આટલું કહેવાનું કારણ એ કે એક જીવ ભગવાનના ચરિત્રના શ્રવણ અને ગાનથી વિરક્ત (વિમુખ) થયેલો હોય, તો તેને જોઈને અન્ય જીવ પણ વિરક્ત ન થાય, તદર્થ આ કથન છે. ૪.

શ્રોતા અને વક્તાનો અધિકાર.

વિવેચન—કારિકામાં વિચોત્તમત્વે ચરિત્રને ઉત્કૃષ્ટ કહ્યું છે. વિષય. શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ રસ અને ગન્ધ, સંસારમાં બંધન કર્તા છે પરંતુ ભગવાન માથે તેઓ સંબંધ ધરાવે તો ઉત્કૃષ્ટ ગણાય. ચરિત્રનો વિષય પણ ભગવત્સંબંધી હોવાથી ઉત્તમ છે, આ વસ્તુને દ્વિતીયસ્કન્ધ પ્રથમાધ્યાયના નવમાં શ્લોકમાં સિદ્ધ કરીને, પરિનિશ્ચિતોડિપિ નેતુર્ણ્યે ઉત્તમશ્લોકીલયા । યદ્દીતચેતા રાજર્ષે આલ્યાન યદ્દીતવાન આ શ્લોકના શ્રીસુગ્રોધિનીશ્લોકમાં શ્રીમહાપ્રભુજી મામલમાન પા વિષયે આત્મલાભથી અધિક કાંપ નથી. ઇત્યાદિ શ્રુતિમાં જણાવ્યા મુજબ આત્મમાં પર્યવસાન

થતું હોવાથી શુણીતીત સમાધિરૂપમાં નિત્ય સ્થિત ધરાવતા, લાગવતના ય 'રસાનુભવ
 કરીને તે લાગવતરસ અપ્રાકૃત છે, એમ જાણીને, જેમ પ્રદક્ષમાં લીન થયેલો પુનઃ સમાધિ
 અવસ્થાને લગ્નતો નથી, તેમ પ્રદક્ષરસથી જે અધિક રસ હોવાથી શુણી વડે ગૃહીત થતાએ
 (શુણુ વડે શ્રદ્ધા કરાવું છે ચિત્ત જેનું 'એવા શુદ્ધે) લાગવતશાસ્ત્રનું અધ્યયન કર્યું.
 આજ સમૂહરૂપે સ્થિત રસ, પાસે આવનારને નિજ સ્વરૂપ પ્રકટ કરી બતાવતો નથી,
 ઇન્તુ કેવલ ધર્મરૂપે પ્રકટ રહે છે. નૃત્યકલામાં કલાલિપ્ત રસાનુભવ કરી શકે, સર્વને તે
 રસ પ્રકટ હોતો નથી. તેમજ પેયજલનો આસ્વાદ પણ પીનાર સમજી શકે. જ્યારે લગવાન
 લીલારૂપે પ્રકટ થયા, ત્યારે તે લીલામાં જે રસ છે, તેજ રસ પ્રદક્ષમાં પણ વિદ્યમાન છે; પણ
 ત્યાં તે રસ વ્યક્ત-પ્રકટ નથી અને લીલામાં ભકતો પ્રત્યે 'પ્રકટ થાય' છે, આમ હોવાથી
 પ્રદક્ષના રસાનુભવની રાહ જોતા શા માટે બંધી રહેવું ? પ્રકટ લીલાનો રસાનુભવ જ કેમ
 ન કરવો ? અત્યારેજ તે રસ શા માટે ન પીવાય ? એમ વિચાર કરી (લાગવત શ્રવણ કર્યું.)
 ઇત્યાદિ નિરૂપણ કરે છે. આ ઉપરથી સમજાય છે, 'કે આખ્યાન, શ્રવણ અને રસાનુભવ
 વગેરે વિષયો લગવતસંગથી હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ છે, લોકિક' નિન્દ્ય છે, પણ 'લગવતસંગ'ધે
 થતાંજ ઉત્કૃષ્ટથી જે ઉત્કૃષ્ટ છે. પરમ મત્તમ આ સ્થલે પરમ શબ્દનો અર્થ શ્રીપુરુષોત્તમજી
 કહે છે કે પર-પુરુષોત્તમ, મ-જેથી જાણી શકાય તે પરમ. એકાદશ સ્કન્ધના સાંતમા
 અધ્યાયમાં મન માં માર્ગવ્યવસ્થા ગુણ હેતુભિરીશ્વરમ્ । જ્યમણગુણિદ્રિષ્ટમામનુમાનતઃ આ શ્લોકોમાં
 આહી ખરેખર અનુમાનથી અગ્રાદ્ય એવા ઇશ્વરને-મને શ્રદ્ધા કરાતા-શુણી વડે અને
 દારણી વડે શોધે છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે, કે જે વડે પર-પુરુષોત્તમ જાણી
 શકાય તે પરમ છે, અને તેને જાણવા માટે તેનું ચરિત્રજ ઉત્તમોત્તમ સાધન હોવાથી
 ચરિત્રજ પરમ છે, આ ચરિત્રનું જ્ઞાન કરવું જીવ-મુક્તનું કાર્ય છે, એમ દ્વિતીય
 સ્કન્ધના પ્રથમાધ્યાયના દશમા શ્લોકમાં જણાવ્યું છે. ત્યાં શ્રોતા અને વક્તાના અધિકારની
 વાન છે. શ્રીશુક કહે છે, કે લગવદ્રસ મે પીધો અને તમારા જેવા મહાપુરુષને હું પીવડાવીગ.
 શ્રોતા અને વક્તા એક સરળા હોવા જોઈએ. અન્યથા રસ ઝીલી શકે નહિ. લગવદ્રસનું
 પાન કર્યા પછી તેનું અન્યને પાન કાવવું જોઈએ, અને તેમ થતાં પીધેલો રસ ફરીથી
 બહાર કાઢવો પડે, ત્યારે પ્રથમ પાન કરવાથી અન્તર શુદ્ધ થાય અને બહાર કાઢવાથી
 બહિર્ પણ શુદ્ધ થાય. તદ્દૂપ જાને આથીજ શ્રીશુકે આઠમાં શ્લોકમાં (દ્વિતીયસ્કન્ધ પ્રથમાધ્યા-
 યમાં) મે પિતા દ્વૈપાયન વ્યાસ પાસેથી શ્રીલાગવતરસ પીધો એમ કહ્યું છે. દ્વૈપાયનશબ્દ ઉક્ત
 રસમર્યાદાનું સમર્થન કરે છે, હાથો જંઘ પીને પછી બહાર કાઢી શરીરપર સેચન કરે છે,
 તેમ વ્યાસજી લાગવતરસનું પાન કરી શ્રોતાઓને સંલગ્નતા પુનઃ બહાર કાઢે છે,
 તેથી લાગવત-ભગવાન પરબ્રહ્મે પ્રકટ કરેલું રસસ્વરૂપ-તે રસને અન્તઃપ્રવેશ કરાવીને
 પુનઃ પ્રકટ કરે છે. જો એમ ન હોય, તો પ્રદક્ષવડે અનુભવ કરાતો લાગવતરસ નિજ
 શુણને પ્રકાશ કરતો-શા માટે પ્રકટ કરે ? અને તે પણ નારદને શા માટે કહે ? આથી
 સિદ્ધ થાય છે, કે લગવાનની અપેક્ષાએ શુણુ અધિક છે, કે જે ઉત્પન્ન થતાં અન્તઃપ્રવેશ
 કરે છે; અને વળી પાછો બહાર કાઢે છે. તાત્પર્ય, કે શુણીજ શ્રાવ્ય અને કીર્તનીય છે.
 અને તે જીવ-મુક્ત-શુક જેવા-કહીશકે અને પરીક્ષિત જેવા મહાપુરુષો શ્રવણ કરીશકે.

પણુ જો ચરિત્રનું ગાન કરવાનો અધિકાર એકલા જીવન્મુક્તને જ હોય, તો અન્ય જીવો તેને શ્રવણુ પણ ન કરી શકે, કારણ કે શુદ્ધ બેવા-જીવન્મુક્ત સર્વને પ્રાપ્ત થવા અગત્ય છે. એમ શંકાઉપસ્થિત ન થાય, તદર્થ કારિકામાં શ્રીમહાપ્રભુજી મુમુક્ષોર્મવનાશકમ્ પદો મૂકે છે. ગાન કરે તો મુમુક્ષુનો ભવરોગ મટે છે. ચિરક્ષોઽસ્મિન્ યતેદ્દુઃખમ્ અને પતેદ્દુઃખમ્ એમ બે પાઠ છે, પ્રથમ પાઠ શ્રીપુરુષોત્તમજી સ્વીકારે છે. તેનો અર્થ સંસારથી વિરક્ત થયેલા જીવોએ અવશ્ય થવણુ અને ગાન કરવુ જોઈએ, એમ થાય છે ઉદાહરણ તરીકે શ્રીશુદ્ધ અને રાજા પરીક્ષિત જ ને સંસારથી વિરક્ત છે, અને જાને યત્નપૂર્વક ગાન તથા શ્રવણુ કરે છે. પતેત્ પાઠ સ્વીકારવાથી શુભગાન અને ચરિત્રશ્રવણુમાં જે જીવ વિરક્ત થાય, તેના અવશ્ય અધઃપાત થાય, એમ અર્થ થાય ભગવદ્ચરિત્રના ગાન અને શ્રવણુથી (૧) આત્મઘાતી, (૨) કર્મજડ (૩) નિન્દિતાર્થરત, (૪) સ્ત્રી અને (૫) પશુ જીવોનેજ વિરક્ત હોઈ શકે.

આત્મઘાતિત્વ.

શ્રીભાગવતના મૂલશ્લોકોમાં વિના પશુમાત્ એમ પ્રયોગ કરેલો છે. અત્ર પશુમ્ પદનો જ અર્થ આત્મઘાતી થાય છે. તથાપિ કેટલાક અપશુમાત્ એમ પદએક કરી આત્મઘાતી જોવો અર્થ કરે છે તેમના મતમાં જેનું દુઃખ દૂર થઈ ગયેલું છે, તે-આત્મા; તેને જે હણે છે, તે અપશુમ્ કહેવાય. આ રીતે અપશુમ્નો અર્થ આત્મઘાતી થાય છે. પણ આ અર્થ યોગ્ય નથી. દુઃખાભાવ તો જીવને સુખસિ કે મુક્તિમાં પણ થાય, અને ત્યાં નાર્યં દન્તિ ન હન્યતે આ ભારતો નથી અને મરાતો યે નથી. ઇત્યાદિ ગીતાવાક્યને અનુસરી ઘાતિત્વ હોતું જ નથી; તેથી અપશુમ્ એમ પદએક કરવો અયોગ્ય છે. પશુમ્' શબ્દથીજ આત્મઘાતિત્વ પ્રાપ્ત થતું હોયતો અકાર ઉમેરવાનું કાંઈપણ પ્રયોજન નથી. પશુ શબ્દનો અર્થ આત્મઘાતી થાય છે, તે પ્રકાર-પશુ=આત્માને હણે છે, તે પશુમ્. અર્થાત્ આત્મઘાતી છે.

પશુશબ્દનો અર્થ આત્મા થાય છે, તેમા શ્રુતિ અને સ્મૃતિ જ નેનું પ્રમાણ છે. પશુપતિઃ પશુનાં ચતુષ્પદામુત દ્વિપદામ્ આ શ્રુતિમાં દ્વિપદ જીવને પશુ કહે છે. અને શિવસ્ય પશવઃ સર્વે જીવા સંસારવર્તિત આ સ્મૃતિમાં સંસારમાં રહેના જીવો પશુશબ્દ વાચ્ય છે એમ જણાવ્યું છે, તેથી પશુશબ્દનો જ અર્થ આત્મા થવો હોય, તો અપશુક-આત્મા, એમ અવેધ પ્રકારે અર્થ કરવાનું પ્રયોજન નથી.

કર્મજડ અને નિન્દિતાર્થરત પણ પશુમ્ છે.

હવે વિચારવાનું છે, કે શ્રીમહાપ્રભુજી ભાગવતના મૂલ પશુમ્ શબ્દ ઉપરથી પાંચ અર્થ શી રીતે પ્રકટ કરે છે? એક અર્થ આત્મઘાતી તો બ્યાકરણના બલથી થાય છે. હવે બીજો અર્થ કર્મજડ અને નિન્દિતાર્થરત આ અર્થો પણ પશુમ્શબ્દના થાય છે, તે જુઓ -શ્રીમદ્ભાગવતના એકાદશસ્કન્ધના પાંચમા અઢ્યાયનો છઠ્ઠો અને સોળમો શ્લોક કર્મજડ અને નિન્દિતાર્થરતને આત્મઘાતી કહે છે, ત્યાં કર્મણ્યકોવિદાસ્તઘ્વા મૂર્ખાઃ પण्डितमानिन इत्यर्था શ્લોકો વડે કર્મજડો અને નિન્દિતાર્થરતોની નિન્દા કરીને ચમત્તઃ કપિ જણાવે છે, કે

પાંચે, લૈંગવદ્દશુના શ્રવણ અને કીર્તનથી વિમુખ હોય, એમ સિદ્ધ જ છે મૂલ કારિકામાં પશુ અને સ્ત્રીને પ્રથમ ત્રણથી જુદા કહ્યા તે ઉપરથી પશુમ્મ શબ્દની એ પ્રકારની વ્યુત્પત્તિ નો બોધ થાય છે.

સ્ત્રીજીવ કોણુ હોય ?

આ શ્લોકમાં 'ક પુમાન્ ચિરજ્યેત' એમ રાજની ઉક્તિ હોવાથી સ્ત્રી વિરક્ત હોય એમ અર્થ સ્ફુટ થાય છે. સ્ત્રીત્વ અને પશુત્વ જો દેહમાં રહેલાં લેવાય તો કુન્તાજી ઇત્યાદિ અનેક સ્ત્રીઓનો લક્ષ્ય થયાછે, અત્યારે પણ અનેક સાધ્વી સ્ત્રીલક્ષ્મીઓનું દર્શન થાય છે; તેથી રાજના પ્રશ્નવાક્યમાં બોધપ્રસન્નિ થાય; લગવદ્દશુણુવાદમાં વિરક્તિ થવાનું કારણ દેહગત સ્ત્રીત્વ અને પશુત્વ નથી. લગવાન્ શ્રીમુખે આજ્ઞા કરે છે, કે "હુ સ્પર્શ્ય! મારો આશ્રય કરીને, સ્ત્રીઓ, વૈશ્યો, શૂદ્રો અને પાપયોનિમાં જન્મેલા આણ્ડાલાદિદેહપણુ પરમગતિ પામે છે" આ અને અન્ય વાક્યોમાં પણ સ્ત્રીજીવો અને ગાયો, પક્ષીઓ, તેમજ વૃક્ષ સુદ્ધાંતને પ્રભુનું લગ્ન કરવાનો અધિકાર છે અને એઓએ ક્યું છે, આથી સિદ્ધ થાય છે, કે રાજના પ્રશ્નમાં જણાવેલા પાંચ બહિર્ભુજો પૈકી સ્ત્રીજીવો માયાપરિગૃહીત મૂક્ષ-દેહવાળા બહુવા; કે જેનું વર્ણન ગીતામાં જણાવેલી આસુરી સંસ્પૃતિમાં આવી જાય છે. વળી શાસ્ત્રો મનુષ્યાધિકાંશ્ક હોય છે, એમ જ્યાં શાસ્ત્રોનું મન્તવ્ય છે. અને પુરુષ દેહ કે પશુમાં જોવામાં આવતું નથી. જો એમ માનવામાં આવે તો જીવ વિનાના દેહને પણ કર્તવ્યાકર્તવ્ય હાથ પડે પણ તેમ થતું દષ્ટિગોચર થતું નથી તેથી આ સ્ત્રીત્વ અને પશુત્વ પણ અન્ય ધર્મની પેઠે જીવના જ ધર્મો છે, દેહના નથી આથી સિદ્ધ થાય છે, કે સ્ત્રીત્વ અને પશુત્વ ધર્મવાળા જીવોજ લગવદ્દશુણુગાનાદિમાં વિરક્તિવાળા હોય છે

સ્ત્રીત્વ અને પશુત્વના લક્ષણો.

વિપયાસક્તિમાં કારણુ જે પ્રકૃતિપરવશતા તે જીવનું સ્ત્રીત્વ છે. "સ્ત્રી જીવો પ્રકૃતિને વશ થયેલા હોય છે." સ્ત્રીજીવો: પ્રકૃતિપરવશતા: ઇત્યાદિ વાક્યો સ્ત્રીજીવોની પ્રકૃતિપરવશતામાં બોધક છે. સ્ત્રીજીવો પ્રકૃતિને વશ હોવાથી અને પ્રકૃતિ સંમાર સાધક હોવાથી તેઓને શુણુવાદમાં વિરક્તિ થાય, તે ચુક્ત જ છે. અથવા 'લૌકિક આતુર્ય' હોવા છતાં પારમાર્થિક સાધન વિનાના જીવો સ્ત્રીજીવો છે. એમ પણ લક્ષણ થાય.

અને 'પશુત્વનું' લક્ષણ 'સર્વત્ર વિવેક વિનાનો હોય તે પશુ. કે 'લૌકિક અને અલૌકિક આતુર્ય' વિનાનો જીવ તે પશુજીવ. એમ લક્ષણો કલ્પવાથી લક્ષ્યસ્ત્રીઓ અને ગાયો વગેરેમાં બોધ આવતો નથી.

૧ આત્મપાતી, કર્મજડો, નિન્દિતાર્પણ સદા (કુણાનુવાદત્) વિરક્ત તત્ (વૃષોચ્ચ) કૃષ્ણં ચૌ પશુ-હૃદયતિરિક્તોનેતિ (વૃષો) આમ ત્રીજી કારિકાનો અર્થ થયેલો. ૨ મા હિ પાર્થ વ્યાપારિત્વ યેડપિ સ્વુ પ પયોનય । ક્ષિયો દૈશ્યાસ્ત્યા શ્વાસ્તેષિ ચાન્તિ પરા ગમિમ્ ॥ મી ૯-૩૦. ૩ પૂજા દશુર્વિરચિત્ પ્રણવાવર્જન, ગાવસ્તુ કૃષ્ણમુરતઃ, નોવિન્દમાત્મનિ દશાપુકલ્પા સ્પૃશ્યન્, પ્રયોષતાઞ્ચ વિદ્યા, શુભ્વત્યમોલિનદશાં નિગાન્યસાચ, પ્રગતમરવિટપા મધુષરા પ્રેમહૃષ્ટતનવ ઇત્યાદિ વાક્યો અત્ર પ્રમાણુત્વે સ્ત્રીકારના ૪ વિપયાસક્તિદેહુપ્રકૃતિ-પરવશત્વ સ્ત્રીયમ્ । ૫ લૌકિકઆતુર્યવે સતિ પારમાર્થિકસાધનશર્યાવમ્ ૬ સર્વત્ર વિવેકરાહિત્ય પદ્મત્મ્ । સ્ત્રીવિપા-લૌકિકઆતુર્યશન્ય વમ્ પશુવમ્ ૭ અન્યાસિ દોષ.

આસુરોની સુક્રિત.

પશુમ્મનો અર્થ પશુનો વચકરનાર લેવાય, તો તેવા છવો દૈત્ય છે. પશુમ્મપાણું દૈત્યોનું લક્ષણ છે દિતિના ઉપાખ્યાનમાં દૈત્યોને કયા હોતી નથી એમ જણાવ્યું છે, તેઓ ભગવાનના ગત્રુઓજ છે, તેથી તેમનો દોષ પરિહાર્ય નથી. યદપિ ભગવાનનો કોઈ શત્રુ ન હોય, ભગવાન કોઈનો દ્રોહ ન કરે, તથાપિ દૈત્યો ભગવાનનો દ્રોહ કરેછે. દૈત્યોની સુક્રિત થતી જોવામાં આવે છે. કંસાદિની સુક્રિત થઈ છે. તેનું કારણ એ કે તેમના દોષની એકદમ નિવૃત્તિ થઈ ગઈ છે. પણ સહજ આસુરોની દેહેન્દ્રિયાદિસામગ્રી દૈવી ન હોવાથી તમમ્ પર્યન્ત ગમન કરીને, તમસ્થી સંઘાતનો ત્યાગ કરી, સ્વરૂપમાત્રે ભગવતપ્રાપ્તિ થાયછે. અને અન્યને (અન્ય આસુરોને) આસુરી સામગ્રીનો ત્યાગ કર્યા પછી, દૈવી સામગ્રી સહિત અલૌકિક, દેહ પ્રાપ્તિ કરી, ભગવાન સાથે સર્વ કામાશન પ્રાપ્તિ થાય છે. કંસાદિને સ્વયોગ્યદેહ પ્રાપ્તિ થતાં સ્વયોગ્ય હીલાનો અનુલવ થયો અને કાલનેમી પ્રભૃતિ આવિષ્ટોને સ્વરૂપ માત્રે ભગવતપ્રાપ્તિ થાય. ૪.

અમારો મનોરથ .

શ્રીસુગોધિનીજી, પ્રથમસ્કન્ધ, દ્વિતીયસ્કન્ધ, તૃતીયસ્કન્ધ, દશમસ્કન્ધ અને એકાદશ સ્કન્ધના ચાર આધ્યાયનાંજ ઉપલબ્ધ થાય છે સમ્પૂર્ણ શ્રી સુગોધિનીજીનું લાંબાન્તર પ્રકટ કરવાનો અમારો મનોરથ છે. સૌથી પ્રથમ પ્રભુના હૃદયરૂપ રસાત્મક દશમસ્કન્ધ છપાવવાનો પ્રારંભ કર્યો છે શ્રીસુગોધિનીજી મહાન અન્ય હોવાથી પ્રકરણશઃ જુદા જુદા ભાગ પાડીને પ્રકટ કરવામાં આવશે. દશમસ્કન્ધનું પહેલું જન્મપ્રકરણ ત્રણ ચાર માસમાંજ વૈશ્ણવગન્ધુઓના કર્મભલમાં રજુ કરવામાં આવશે.

આજ્ઞાપત્ર

વિદ્યુત્સેરી પૂજ્યપાદ ગોરવામી શ્રી ૬ અનિરૂદ્ધલાલજી મહારાજશ્રીનું

આજ્ઞાપત્ર

॥ ધોમદનમોહનો જયતિ ॥

॥ શ્રીચાલકૃષ્ણો જયતિ ॥

પુષ્ટિમાર્ગીય વિદ્વન્મણ્ડલીમાં ઉચ્ચસ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર, વિદ્યામાટે અનન્યજન-સાધારણ સ્વાર્થત્યાગ કરનાર, અત્યન્ત ઉત્સાહી અને દૃઢનિશ્ચયી તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા, શ્રીમદ્વૃંહલાચરણકમલના અનન્યમેવક, લગવચ્છાગ્રનિષ્ઠાત શાસ્ત્રી હરિશંકર ઝોંકારજી (મીમાંસાશાસ્ત્રી, વેદાન્તવિચારક M.R.A.S.) એ શ્રીસુબોધિનીજીનું અત્યન્ત શુદ્ધ અને સરલ લાપાન્તર કર્યું છે. અમે એ લાપાન્તર વાંચ્યું છે. આ લાપાન્તર ઘણું જ શુદ્ધ અને સર્વજન-નોપયોગી છે. લાપા અત્યન્ત સરલ છે, જેથી સ્ત્રીઓ અને બાલકો પણ સમજી શકે. વિવેચન અને કુટનેપદદ્વારા ઊચ્ચ કક્ષાના પંડીતો પણ આનંદ મેલવી શકે. પડિન અને અપ્પર એ ઉભયને જો સમાન રીતે કોઈ લાપાન્તર ઊપયોગી હોય, તે તે માત્ર આ એક જ છે. આ લાપાન્તરજ્ઞ શાસ્ત્રીજીના પાંડિત્યની કસોટી છે. “શ્રીસુબોધિની ગ્રંથમાલા ‘માં સંપૂર્ણ સુબોધિનીજીનું’ લાપાન્તર (દશમસ્કંધ, એકાદશના ચાર અધ્યાય, પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીયસ્કંધ) પ્રકટ કરવાની યોજના કરી છે.

આ કાર્ય શાસ્ત્રીજીના ઉત્સાહ માત્રથી શરૂ થાય છે. શાસ્ત્રીજીનું દ્રવ્ય પુસ્તક સંપૂર્ણ માંજ ઘસડાઈ જતું હોવાથી તેઓ આ મહાન્ કાર્યને પહોંચી શકે, તેવી ધનસમ્પત્તિવાલા નથી. માટે અમારી સર્વ વૈષ્ણવોને ખાસ સૂચના છે, કે પ્રત્યેક વૈષ્ણવે આહુક થઈને નેમજ ધનિકોએ છપાવવામાં ધનની મદદ કરીને પ્રભુની આ નામસેવામાં પણ દ્રવ્યનો વિનિયોગ કરવો. નામસેવાની આવી સુંદર તક વારંવાર મળતી નથી. એજ.

માર્ગશીર્ષ સુદિ ૭ સુરવાર, સં. ૧૯૮૭

વિદ્વાંસો માત્સરમ્સ્તાઃ પ્રમલઃ રમયદ્વિતા, અયોધોપહતાશ્ચાન્યે... આ ઉક્તિને અનુસરીને વિદ્વજ્ઞનો માત્સર્યને લીધે, સમર્થ પુરુષો ગર્વને લીધે અને અન્ય સામાન્ય પુરુષો અજ્ઞાનને લીધે સારા કાર્યની કદર કરતા નથી, તેથી આજ સુધી આપણા સમ્પ્રદાયમાં અનેક ઉત્સાહી અર્થકરો હોવા છતાં જોઈએ તેવું ઉત્તમ કાર્ય થઈ શક્યુ નથી જો અમને વૈષ્ણવ ગાન્ધુઓ અપેક્ષિત સહાયતા કરશે, તો અમે આ કાર્ય ધાર્યું છે, તે કરતા પણ વહેલું પૂર્ણ કરી શકીશું. આશા છે, કે ધનિક વૈષ્ણવો અમને અવશ્ય મદદ કરશે

(૧) જે વ્યક્તિ દરવર્ષે ત્રણ રૂપીઆ અગાઉ આપશે તેમને લગભગ ૪૫૦ પાનાના ગ્રન્થો દરવર્ષે મળી શકશે

(૨) જે વ્યક્તિ માત્ર એકજ રૂપીઓ લારીને નાગ નોધાવશે તેને, શાહક ગણીને ૨૫ ટકા વળતર કાપીને વી. પી. દ્વારા ગદ્યા પુસ્તકો આપવામાં આવશે દેહલા ભાગમાં આ રૂપીઓ મળશે આપીશું

આ શિવાય જે પ્રભુના કૃપાપાત્ર ધનવાન વૈષ્ણવો વધુ મદદ આપશે તેમનાં માટે વિશેષ મગવડ કરવામાં આવી છે. પત્રવ્યવહાર કરવાથી છાપેલી શરતો મોકલી આપશું

શ્રીમુખોધિજીનું સંપૂર્ણ ભાષાન્તર લગભગ પચીસ ભાગમાં પ્રકટ કરવાનો વિચાર છે છતાં સમય અને દ્રવ્યની અનુકૂળતા હશે તો જોછા ભાગોમાં પણ પૂર્ણ કરી શકાશે. વૈષ્ણવ ગાન્ધુઓએ શ્રીમુખોધિનીજીનો લાલ લેવા ચુકવું નહિ એજ પ્રાર્થના. વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો પત્રવ્યવહાર કરો

મદદ મોકલવાના તથા નાગ નોધાવવાના

સ્થળો—

ત્રિભુવનદાસ પીતામ્બરદાસ શાહ

વડવા કેવા નિઝાદ.

જો પી દામોદર લક્ષ્મીરામ મુખીઆજી
મોટી હવેલી, જામનગર (કાઠિઆવાડ)

વૈષ્ણવોનો દાસાનુદાસ,

ત્રિભુવનદાસ પીતામ્બરદાસ શાહ.

નોટઃ—ભાષાન્તરના સંબંધમાં તેમજ અન્ય કોષપણ પ્રકારની માહિતી મેળવવા માટે સંપૂર્ણ પત્રવ્યવહાર “શાસ્ત્રી હરિગંધર્વ ઝોંકારજી મીમાંસાસ્ત્રી, વેદાન્તવિશારદ મોહુ મંદિર, નડિઆદ. અથવા મોટી હવેલી, જામનગર (કાઠિઆવાડ)” આ શિરનામે કરવો. અથવા અમારા અને મુખિઆજીના નામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

शुद्धादित-सुदितभार्त३

पृष्ठ ६०]

श्रीवत्स, श्रीवत्सभाष्य ४५३.

[अंक ५,

॥ श्रीगोकुलेन्दुर्जयति ॥

श्रीगोकुलेन्दुर्जयति ॥

महानुभावी महाराजा श्रीपृथ्वीसिंहजी.

वैष्णवराज श्री वीकावंशावतंस महाराज श्री कन्यागोसिंहजी सुत श्री पृथ्वीसिंहजी महाराज की गुरुभक्ति और उनके प्रणय की प्रगूने जो रक्षा करी उनको कष्टकरवर्णन ।

ये वही पृथ्वीराज राठौड़ जो श्रीगुसांईजी के २५२ वैष्णवमें प्रसिद्ध है । उनको चरित्र यद्वाके राजान के इतिहासमें जितनों हो उतनों २५२ की वार्तामें नहीं लिख्यो गयो तासूं उनको थोडो गुणगान करके अपनी वाणी कूं पवित्र करूं ह ।

कोई समय दिल्लीपति के संग पृथ्वीराजजी मथुरा आये और श्री महाराणीजी को दर्शन स्नान जलपान करत मात्र निर्मल बुद्धि हो गये तथा उनकी देह इंद्रिय आत्मा शुद्ध हो गयी, और बहुत दिन के बिहारे थे तासूं श्रीजीके चरणरुमल की त्रियोगामि भभक उठी और बड़े चौबेजी जो २२ राजान के तथा श्रीवत्सभजुल के यमुना गुरुन से अत्यन्त दीनता से चीनती करी कि चौबेजी महाराज सोने पूर्णपुरुषोत्तम की प्राप्ति करावें ऐसे गुरु होय तो कृपा करके वंतावें । ऐसी प्रार्थना सुनके चौबेजी बोले जी पृथ्वीनाथ यहां श्री गोकुलमें जो वेद पुराण प्रतिपादित ॥ (वत्सभोऽग्निरूपस्यात् विट्ठल. पुरुषोत्तमः) ॥ श्रीगुसांईजी श्रीविट्ठलनाथजी पूर्णपुरुषोत्तम की प्रागट्य निराजें हैं उनकी शरण जाइये और मनवान्वित नन्दराजकुमार की दशमी भक्ति जाकूं प्रेम लक्षणा कहें हैं वाके प्रेम समुद्र में छर जाइये । इतनी बात सुनत तत्काल पृथ्वीराजजी श्रीगोकुल आये और श्रीगुसांईजी के पूर्णपुरुषोत्तम रूप दर्शन करके शरण आयवे की प्रार्थना करी और नाम निवेदन करालिये ।

वा समय श्रीगुसांईजी के पंचम लालजी श्रीरघुनाथजी विराजते हते । आपश्री को विवाह उत्सव हतो तासूं पृथ्वीराजजी कूं साक्षात् मर्यादा पुरुषोत्तम श्रीरामचन्द्रजी तथा जानकी जी के मंगल रूप दर्शन भये । तब पृथ्वीराजजी अत्यन्त प्रसन्न हुये और वाही समय आपश्री रघुनाथजी से श्रीबालकृष्णजी को स्वरूप प्रतिष्ठा करवाय अपने माथे पधरायलिये और बड़े वैभवं से सेवा करन लागे सब सेना को रीति आपसे समझ करके आपकी आज्ञा ले मथुरा आयगये

और दिछीपति के पास तिलकमाल धारण करके गये । दिछीपति बोले कि तुम भी गोकुलियों के फनदे में फस गये । यदि तुमको तुम्हारे गुरु इष्टद्वय म परम विश्वास है तो तुम्हारी मृत्यु कब और कहाँ होगी इस बातको बताइये । महाराज श्री पृथ्वीराजजी ने तत्काल अपनी मृत्यु की सम्यक्त मिति वक्त और श्री मथुरा विश्रान्तघाटपे जरूर होयगी ऐसी एक पत्र लिखकरके एक नकल बादशाह के पास भिजवाय दीनी और एक अपने पास राखलियो और उनके पास उनकी सेवामें हाजिर रहे । परन्तु अपने श्री ठाकुरजी की सेवा सें पहुँचे बिना दरबार में नहीं जाते । जब पृथ्वीराजजी की मृत्युके थोड़े ही दिन गयी रहे तब बादशाहने उनकी परीक्षा लेवे के लिये उनका काबुल के देरा फतह करने कूं भेजदीने कि जहांसे मथुराजी पहुँचते २ महीनों में चले बिना असम्भव थे । अब मृत्यु की अवधि थोड़ी रही । पृथ्वीराजजी भी अपने लेख कों देखके अति चिन्तातुर हुये जो मेरी प्रतिज्ञा प्रभू जरूर रखेगें । ऐसी दृढ़ आर्ति प्रभुन के प्राप्ति के समय लगरही जब साणी दिन मृत्युको आयो तब तो उनके चित में तें अत्यन्त वियोगाग्नि प्रगट हुई और कहवे लगे कि यदि मेरी प्रतिज्ञा भंग हुई तो दिछीपति वैष्णवमेव प्रतिज्ञा झूठी मानेगो तो सम्प्रदाय कों कलंग लगेगो । यह दोनों चिन्ता के मारे रात्रि कों पृथ्वीराजजी कों नींद नहीं आई । यह विरहामि श्रीजीसे सही नहीं गई आपने तुरत उनकी प्रतिज्ञा पूरा करने के साधन तैयार करदियो ॥ (तिलस्यमानान् जनां दृष्ट्वा रूपायुक्तो यदा भवेत्) ॥ यह श्रीमहाप्रभुजी को वाक्य झूठो कैसेजाय अपने यह कार्य तुरत बनाय दियो ।

एक मारवाडी बीकानेरको वाही समय ऊँठ पर सवार हो करके आयो और आपसे प्रार्थना करी कि हजूर कूं दिछीपतिने अभी मथुरा बुलाये हैं । पृथ्वीराजजी प्रसन्न हो करके तुरत ऊँठ पर सवार हो गये । ऊँठ धीरे धीरे चलवे लगे तब वह जो सवार आयो हो बाने अरजी करी कि पृथ्वीनाथ आप पाछले आसन पर बिराजो और मैं आगले आसन पर बैठके ऊँठकों चलाऊँ जाय आप तुरत मथुरा पहुँच जावोगे । तब पृथ्वीराजजी पिछले आसनपर बैठ गये । ऊँठ ऐसे जोरसे चलवे लगे सो आपकी तनिक आंख मिच गई । आंख खुलते ही आप तो श्रीविश्रान्तपे आय पहुँच । नतो कोई ऊँठ दिखाई दियो न सवार । समय भीवही आय पहुँचो । आपने स्नान कियो तिलक मुद्रा किये चौबेजीकों दक्षिणा दीनी अपने हस्ताक्षरके पत्र देकर तुरत श्रीजीकी निल लीलामें पहुँच गये । जिनकूं श्रीहरिसुरूपे दृढ़ विश्वास होय तिनको पण प्रभु अवश्य रक्खें यामें संशय नहीं सो सूरदासजी गाए है । (जिन गोपाल मेरो प्रण राख्यो मेट वेदकी फान । सोई अब सूर सहाय हमारे प्रगट भये हरि आन ।) जिनके श्रीठाकुरजी बालरूपजी अयापि बीकानेरके भव्य मन्दिर राजरत्न विहारीजीमें विराजे हैं ।

परम भगवदीय महाराज पृथ्वीराजजी कवि भी हते कोई भी कविता आपकी नजर करे तो वामें फलुक दोष दिखाय देवें और बाँको केवल इनाम मात्र देकरके विदा करदें । आप चित्रके

વેત્તા ઓર મર્મજી મી હતે ઓર સમસ્યા પૂર્તિ કરનેમેં મી શિરોમણિ થે । એક સમય એક ચતુર ચક્રવા ચક્રવીકોં પકડ કરકે એક પીંજરામેં બન્દ કરકે લાયો ઓર વાકે ડપર સમસ્યા લિખી કિ— (રજની રો મેલો કિયો) ઇતની માગ લિખ કરકે દિહી પતિકી સમામેં પીંજરા પેર કિયો ઓર સમસ્યા પૂર્તિકે લિયે પ્રાર્થના કર । સમામેં વડે ૨ પન્ડિત હતે પર કોઈ મી સમસ્યાપૂર્તિ નહીં કર સક્યો । તવ પૃથ્વીરાજજીને સમસ્યા યા તરહેસે પૂરી કર દીની (સજન વારોં કોટિશઃ ઇન દુર્જન રો મેટ । રજની રો મેલો કિયો વિધિકા અક્ષર મેટ) યહ દેસ સારી સમા વિખમયકોં પ્રાપ્ત હો ગઈ ।

એસેહી એક ચિત્રકાર એક ચિત્ર બનાવકર લાયો વામેં યહ માવ કિ એક પ્રૌઢા નાયકાકે કાંડા પેરમેં લાયો તાકી પીડસેં અકડ રહી હૈ । વાકી પરીક્ષા મી દિહોપતિકી સમામેં કાહસેં નહીં મઈ યા માવકો મર્મ કોઈ બતાવ સક્યો નહીં તવ ચિત્રકાર વહોં દુઃખી હુયો ઓર વહ ચિત્ર શ્રીયમુનાજીમેં ધોયવેંકે લિયે લાયો ઓર પ્રતિજ્ઞા કરી કિ આજસે ઇસ પેરોકો તિલ્લજલિ દેદૂંગા ઓર ઇસ ચિત્રકો મી ધો ડાદંગા ક્યોંકિ ઇસકી કદ્ર કરનેવાલ કોઈ મુસે નહીં મિલ । પૃથ્વીરાજજી યા સમય સ્નાન કર રહે થે ઓહોને ઉપરોક્ત વાત કહી કહતે હી ચિત્રકાર વહુત પ્રસન્ન હુયા ઓર કહા કિ સચેમુળી ઓર પરીક્ષક આપ હૈ । તવ આપને વહ ચિત્ર લે લીનોં ઓર ચિત્રકારકોં વહુત ઇનામ દિયો ।

મહારાજા પૃથ્વીસિંહજીને કવિતાકે અનેક પ્રથ કિયે હૈં વહ યહાંકે રાજ્યપુસ્તકાલયમેં મૌજૂદ હૈ । આપ ગુરુભક્તિકે ચુસ્ત ભક્તરાજ થે । ડનકો એક ગુરુભક્તિ પોપક છપ્પય હૈં જામેં સિવાયેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે સવકો દોપયુક્ત બતાયા હૈ ।

॥ છપ્પય ॥

શશિકલક સરવર સપક સુર સુલધૂમિગતિ । સવિષ સર્પ સવિતા સતાપ ગગાગતિ ચન્કિત ॥
પન્ગુ મેરુ કિરપન કુવેર એક આંસ અસુરગુરુ । નીચ નીર નીરસ સમીર પીત્રન પરમેશ્વર ॥ મહા કુલાલકસુ
કોથ હર વૃષતિરાજ પૃથ્વીરાજ પૃથ્વી સુસઠ । સવ દોષરહિત વિઠ્ઠલેશવિન હંસ ગમન ત્રિય દોષ હઠ ॥

વૈષ્ણવાનુમ્રહીત ઉપાધ્યાય કાશીનાથ મદ્ર, ચીકાનેર નિવાસી.

ઈ. ૧૯૮૮ મિ. પ્ર. આ. જ. ૧ મંગલવાર, તા. ૧-૧-૩૧.

“ રસાંગલિ. ”

“ પ્રભુમા સદાજ નાયલું એજ જીવનની દિવ્યતા. ” “ પ્રભુ વિશ્વના વર છે, વર સ્ત્રીને જેમ રસમા નયવે છે, તેમ આખિલ વિશ્વને પ્રભુ વર નયવે છે, માર્દેજ તે નટવર છે. ”
“ પ્રભુશ્રી વરની સાથે આનન્દમા તરબોળ બની નાયતાં જે કુળવાનપણું આડે આવે, એવા કુળવાનપણામાંય અગ્નિ ઉઠે. ”
“ પ્રભુનાં રમકડાં જેવા ભક્તોને પ્રભુ સાથે રમતા રમતમાં જે આડે આવે છે એવા અસુરોને અનંત વાર ફિટકાર છે. ”

“ હૃદયટલ કોને આવડે છે ? જો આવડે તો એવા પ્રભુટલહૃદયીને ખાળનાર ભરખી-બૂત થાય છે, હિરણ્યકશિપુનાં પ્રકટ પારખાં પ્રભુએ પ્રહ્લાદના સંખે રપટ દશોબ્યા છે. એ ભગવતપ્રેમીઓ ! આવો, ચક્રુને રૂપ સાથે નયવીએ, જીભને જપ સાથે નયવીએ, હૃદયને આપનાઓની ઘડેરીઓ સાથે નયવીએ, ઉરમાં મધરની ઉર્મિઓ ઉજાળાએ, શ્વાને રાખે પ્રભુ સાથે નયાડીએ, અંગો અંગને કમ્પે કલાવી સર્વ અંગોમાં પ્રભુને ભરી દખ્ખે. ”

એવાં નિલટલ એજ જીવન વ્યાપાર.

દીનકિંકર.

શ્રીકૃષ્ણઃ ।

“ ભારતના કેશવ ! ” x

(લેખકઃ—ગિરિધરલાલ જી. શાહ.)

પ્રભુએ નિજલીલાસ્થલ ભારત વર્ષમાં જે અવતાર ધારણ કર્યા છે, તેથી સ્પષ્ટ બાણી શકાય છે કે આ આર્યાવર્તની ભૂમિ, નરનારી અને આર્યાવર્તમાં રાખવામાં આવતાં નામ આપને પરમપ્રિય છે.

કેશવ ! એ નામનું શ્રીરાધિકાણ અને વ્રજનાં ગોપિકાઓ અહર્નિશ (રાતદિવસ) સ્મરણ કરે છે તેના વાકતોનું તો તે સર્વસ્વ છે.

મહાકવિ શ્રી. જયદેવજી તો આ નામ પર એટલા મુગ્ધ થઈ ગયા છે કે તે સ્વરચિત ગીત ગોવિંદમાં ઉક્ત નામવાળા મહા માનનીય પુરૂષને દશાવતાર ધારણ કરવાવાળા સાક્ષાત્કૃપ કહેલા છેઃ—

પ્રલય પયોધિજલે ધૃતવાનાસિ વેદમ્ ।

વિહિતવહિત્રચત્રિમલેદમ્ ॥

કેશવ ધૃત મીન ગરીર જય જગદીશ હરે ॥૧॥

અર્થાત્ઃ—હે મત્સ્યરૂપને ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપે પ્રલયના સમયે સમુદ્રમાં પરિશ્રમ વિના નૌકાનું રૂપ ધારણ કરી વેદોદ્ધાર કર્યો. અતએવ હે જગદીશ ! હે હરિ ! આપનો જય થાવ.

ક્ષિતિરતિવિપુલ્લરે તવતિપ્રતિ પૃથે ।

ધરણિ ધરણાક્ષિણ ચક્ર ગરિષ્ઠે ॥

કેશવ ધૃત કચ્છપરૂપ જય જગદીશ હરે ॥૨॥

હે કચ્છપરૂપ ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપે પોતાની મોટી પીઠ ઉપર પૃથ્વીને ધારણ કરી તેથી આપની પીઠ પર ભુમિ ધારણનાં ચિહ્ન પડી ગયેલાં છે. અતએવ હે વિશ્વપતિ હરિ ! આપનો જય થાવ.

વસતિ દશનશિસ્ત્રે ધરણી તવ લક્ષ્મી ।

શશિણિ કલકલેવ નિમગ્ના ॥

કેશવ ધૃતશક્રરૂપ જય જગદીશ હરે ॥૩॥

હે વરાહાવતાર ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપની ઠાઠ પર વળગી રહેલી પૃથ્વી અન્દ્રમાની કલકલ રેખાની પેઠે શોભાયમાન હતી. અતએવ હે જગન્નાથ હરિ ! આપનો જય થાવ.

તવ કરકમલવરે નલમદમુત શૃંગં ।

દલિત હિરણ્યકશિપુતનુ શૃંગમ્ ॥

કેશવ ધૃત નરહારિરૂપ જય જગદીશ હરે ॥૪॥

હે જનરાસ હરૂપ ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપના ઠરકમલોમાં જે વિલક્ષણ નળ છે. તેનાથી હિરણ્યકશ્યપના શરીરરૂપી જામરનું વિહારણ કર્યું છે. અતએવ હે જગદીશ ! હરિ!! આપનો જય થાવ.

હલયસિ વિક્રમણે વલ્મિદ્રુત વામન ।

પદનલ્લારિજનિતજનપાવન ॥

કેશવ શ્રુત વામનરૂપ જય જગદીશ હરે ॥૫॥

હે વામનરૂપને ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપે અદ્ભુત વામન અવતારિને ધારણ કરી બહિરાળ નામક દૈત્યને ઠગી અને પાદારવિન્દના નળ જલથી સંસારને પવિત્ર કરી દીધો છે. અતએવ હે જગપતિ ! હે હરિ!! આપનો જય થાવ.

ક્ષત્રિયરુધિરમયે જગદપગતપાર્ષ ।

સપયસિ પયસિ શમિતભગતાપમ્ ॥

કેશવ શ્રુત મૃગુપતિરૂપ જય જગદીશ હરે ॥૬॥

હે પરશુરામનું રૂપ ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપે ક્ષત્રિયોના રુધિરથી જગતને યુક્ત કરી વિશ્વના પાપ અને તાપનો નાશ કર્યો છે. અતએવ હે જગદીશ ! હે હરિ!! આપનો જય થાવ.

વિતરાસિ દિક્ષુ રણે દિવપતિ કમનાયં ।

દશમુલ મૌલિવાલિ રમણિયમ્ ॥

કેશવ શ્રુત રામચરીર જય જગદીશ હરે ॥૭॥

હે રામચન્દ્રજીનું રૂપ ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપે ઇન્દ્રાદિક દેવોની સાનુકૂળ થઈ રણમાં રાવણના દશ મરનકોનું દશે દિશાઓમાં બહિઠાત આપ્યું. અતએવ હે જગદીશ ! હે હરિ!! આપનો જય થાવ.

વહસિ વપુષિ ત્રિશદે વસનં જલદામં ।

હલ્લહતિ મીતિ મિલિતયમુનાભમ્ ॥

કેશવશ્રુત હલધરરૂપ જય જગદીશ હરે ॥૮॥

હે હલધરે રૂપ ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપશ્રીએ સ્વચ્છ શ્રી અંગ ઉપર મેઘના સમાન વસ્ત્ર (ની લાન્ગર) ધારણ કર્યું છે. તે વસ્ત્ર બાણે હુળના રૂપથી આવેલી શ્રી યમુનાજી સદૃશ દેખાય છે. અતએવ હે કેશવ ! હે હરિ!! આપનો જય થાવ.

નિન્દાસિ યજ્ઞવિષ્ણેરહ્ શ્રુતિજાતં ।

સદયહૃદય દર્શિતપશુપાતમ્ ॥૯॥

કેશવશ્રુત સુદર્શારીર જય જગદીશ હરે ॥૯॥

હે બુદ્ધ રૂપ ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! આપે યસ વિષયક શ્રુતિઓની (જેમાં
પશુ સિંસા છે તેની) નિન્દા કરી છે. અતએવ હે દયાળુ અંતઃકરણવાળા જગદીશ !
હે હરિ ! ! આપનો જય થાવ.

મ્લેચ્છનિવહનિધને કલયસિકરવાલં ।

ધૂમકેતુમિવ કિમપિ કરાલમ્ ॥

કેશવધૃતકન્કિ શરીર જય જગદીશ હરે ॥૧૦॥

હે કલ્ક અવતાર ધારણ કરવાવાળા કેશવ ! ! ! આપ મ્લેચ્છો (રાક્ષસો=અસુરો)
ને મારવાને માટે ધૂમકેતુની પેઠે વિકાળ અપૂર્વ અવતાર ધારણ કર્યો. અતએવ હે
જગદીશ ! હે હરિ ! ! આપનો જય થાવ.

આ પ્રકારે કેશવ ! નાના પ્રકારના રૂપ ધારણ કરી ભારતભુમિ, ભારતીય અને
ભારતીયતાના નામને સાથેક કરી રહેલા છે.

કેશવ ! આ નામ વશ કરવામાં તો અતિ પ્રસિદ્ધ જ છે. તેણે ત્રણ દેવાને
પણ પોતાને વશ કરી લીધા છે. તો બીજાની તો શી શક્તિ ?

“ કસ્ય અસ્ય ર્દશસ્ય કેશાભિમૂર્તયઃ યદ્રશેન વર્તન્તે સ વા કેશવઃ । ”

તાત્પર્ય—પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ, અને ચંકર એ ત્રણે દેવો જેની આજ્ઞાનુસાર વર્તે
છે, તે કેશવ છે. કેણું ? ભારતના કેશવ !

અહા ! જે સુંદર કેશવાળા છે. તે ‘કેશવ !’ અથવા જે બધાંની અંદર જગ-
મગ જ્યોતિ જગાડવાવાલા છે તે ‘કેશવ’ જ ભારતના કેશવ છે.

સ્વતંત્રતા અને પરતંત્રતા.

સેવાની દૃષ્ટિએ.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાએ એવો સ્વપ્રકાશિત માર્ગ બહુદલપર મૂક્યો કે તે પ્રમાણે
આચરતાં આખા જીવનમાં જરા પણ તકલીફ ન પડે, અને આનંદસાગરમાં સહેડે
અને વિદેહે સંદાજ તક્લીફ રહેવાય. જે વસ્તુઓ નિત્ય પોતાની નથી તેને
આધીન બનવાથી અથવા તે વસ્તુઓને પોતાની માની તેવી બાહ્ય ઉપાધિઓના
અહંકારે કે અભિમાને જીવ સ્વજીવનને ઉયોગમાં ન મૂકતાં સ્વાર્થમાં મુકી પરતંત્ર
બનાવી પાયમાલ કરે છે. અને વિશ્વમાં પણ અનિયમિતતા ઉત્પન્ન કરી મૂકે છે.
પ્રભુએ ચાલવા માટે ચરણ આપ્યા છે, અને ચાલવાની શક્તિ છતાં સહેજ જહું
હોય તો પણ વાહુનો ભેધએ છીએ. કેટલાકનાં સહેજ પણ ચાલવાથી પોગીશન
અથવા ભાર ઘટી જાય છે. પ્રભુ જે ન્યાયી અને ખરો દયાળુ હોત તો તેઓને
પ્રતિષ્ઠા સાચવવા માટે અને જરૂર ન હોવાથી ચરણ પણ ન આપ્યા હોત તો ? પણ

પ્રભુ તો બાહ્યકોળ અને ઉપાધિઓના અભિમાનના આંવેશને સમજે છે, તેની આવી પામરતાને હસી કાઢે છે. શ્રીમહાપ્રભુજી પાસે અનહદ સાધનો હતાં. આપશ્રીની પરિક્રિમામાં જો ધારત તો આપને ભગવદીયો પોતે વાહને બેસાડી સર્વત્ર ઉંચડીને ફેરવત, પણ તે તરફ આપે લક્ષ્ય નથી આપ્યું. માત્ર એકવાર આપ ગુજરાતમાં પધાર્યા ત્યારે શ્રીઅંગ સહેજસાજ નરમ હોવાથી સુખપાલમાં બિરાજી માત્ર રાજનગર (અમદાવાદ) વટાવ્યું હતું. શ્રીઅંગ નરમ બતાવી સુખપાલમાં બિરાજી આવી લીલા બતાવવાનું કારણ પણ અજ્ઞુત છે. તે વખતે ગુજરાતમાં બાવન રજપુત ઠંકરાતોને સુસલમાન બનાવનાર ધર્મીય બાદશાહ મહમદ બેગડો તખ્તસીન હતો. પ્રાકૃત બુદ્ધિવાળાઓને એવી શંકા રહેતી હતી કે શ્રીમહાપ્રભુજી ગુજરાતનાં તીર્થોમાં પરિક્રિમા કરે છે તે વાત બાદશાહ જાણ્યે તો જરૂર જીવમ કરશે કે અટકાવ કરશે. શ્રીમહાપ્રભુજીતો અગ્નિ સ્વરૂપ છે, ભગવન્સુખારવિંદ સ્વરૂપ છે, વસ્તુતઃ શ્રીકૃષ્ણ છે. આવા સર્વ શક્તિમાનને હર કોનો હોય? આતું દર્શાવવા આપે ભદ્ર પાસે થઈ બાદશાહના મહેલ આગળ બાદશાહ ઝરૂખામાં બેઠેલો અને સુખપાલમાં બેસી જયનાદ કરાવતાં કરાવતા ચાલવા માંડ્યું. કોઈ સુસલમાને બાદશાહને તરતજ કહ્યું કે જુઓ પેલા કોઈ હિંદુ આચાર્ય જહાંપનાહની સમક્ષ સુખપાલમાં બેસીને જવાનો ભારે અવિવેક કરે છે. બાદશાહે આ સાંભળી સુખપાલ સામે જોયું તો દિવ્ય અગ્નિના અંગારા સમાન શ્રીવલ્લભપીશનું સ્વરૂપ દેખાયું, એટલે બાદશાહે કહ્યું કે આ તો પુદ્ગલ તોજ છે. અગ્નિ સાથે મને વેર કરાવવાની ઇચ્છા શા માટે કરો છો? આમ બોલી તેણે શ્રીમહાપ્રભુજીને દ્રશ્યી નમન કર્યું. આવી રીતે પોતાનું સ્વરૂપ ભગવદીયોને અને બીજા સામાન્ય દષ્ટિવાળાને બતાવવા શ્રીવલ્લભપીશ સુખપાલમાં બિરાજ્યા હતા.

અહીં બીજી એક વાત સમજવા જેવી એ છે કે આપણે જુઓ પાડીએ છીએ, કે સુસલમાનો વટાળે છે ને વટાળ્યા. પણ જો સ્વધર્મ ચુસ્ત છે, તેને ધર્મબ્રહ્મ કરનાર ચાદ લોકમાં કોઈ ન પી. માત્ર અમે હિંદુ છીએ એવું મોઢે બોલનાર પણ હિંદુ તરફિના આચાર્યનો કંઈજ બ્યાસ નથી તેમને તો પ્રભુની રીતે જાણે, આપણે વૈષ્ણવ હોવાનો દાવો કરતા હોઈએ પણ સેવા સ્મરણ કંઈ ન કરતા હોઈએ પછી એવા જીવને પ્રભુ શી રીતે સાચવે? લૌકિક મોટાઈઓ અને શરમને લીધે પોતાના પ્રિય પ્રભુનું ચરણ ચિહ્ન તિલક ધારણ કરતાં પણ આપણે લજવાઈએ, પછી પ્રભુ આપણું રક્ષણ શી રીતે કરે? સાચો સ્વધર્મ મનુષ્ય સદાજ સ્વતંત્ર છે. તેને તેના ધર્મમાં નડનાર કોઈજ નથી. કદાચ પ્રભુ તેની સાચી સેવા જોવા કંઈ વિદ્ય નાખે તો પણ તે સેવા ધર્મથી ભગવદ્ ધર્મથી અલિત ન ચાલે તો તેનો હાથ પ્રભુજ સાક્ષાત સદાને માટે પકડી રાખે છે. આપણને એનામહાન અને દયાળુ સ્વરૂપની કદર નથી; પણ એ તો હૃદયદાન રાઈ જેટલી સેવાને મેરૂ સમાન ગણનારો મરૂદાદાર અશિત્રવાન દયાસાગર છે.

હવે આપણે મૂળ વિષયપર આવીએ. સાચી સતી તેજ છે કે જે પોતાનાં પ્રિયની સર્વ સગવડો હાજરો બાંધે પુરી કરે; સર્વ પ્રકારની મરજી બાંધે. સાચવે. પ્રિયની સેવામાં પ્રતિષ્ઠાને પણ બાંધીપર મૂકે. આવાજ કારણસર દામોદરદાસ સંલગ્નવાળા શ્રીકાકોરણ માટેનું જળ બાંધે બાંધતા. પોતાની પાસે મોટી દોલત તથા તેમના સસરા મોટા નગરશેઠ છતાં બાંધે જળ બાંધતા. અહીં સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ પણ કરવો જોઈએ, બાંધે જળ બાંધનારને જળ માટે બીજાપર આધાર રાખી પરતંત્ર નથી રહેવું પડતું, એટલે તેવો સેવાલાવી સ્વતંત્ર છે. આશકરણ રાજા પણ મોટા રાજા છતાં પ્રભુને માટે બાંધે સામગ્રી કરતા તેમને બીતરીયા મુખીઆનું ખર્ચ આપવું મુશ્કેલ નહિ હોય !! પણ પ્રભુને માટે પોતેજ સામગ્રી કરે. અહીં સેવાની દૃષ્ટિ લગાવવા બાંધીપર મુકીએ તો પણ સ્વતંત્રતાની દૃષ્ટિએ પણ મહાન છે. તેને રસોઈઆ માટે પરાધીન નથી રહેવું પડતું, વસ્તુ જોઈએ તેવી થાય, બનાવનાં પોતાનું હૃદયપણ પેસે, લગાર પણ અભિમાન હૃદયમાં ન આવે. બાંધ વસ્તુઓની મગતા પણ ન રહે, આ વસ્તુ વિચારે બાંધે સેવા કરનાર સર્વ રીતે સ્વતંત્ર છે. છુદારી કરવાની મંદિરની સેવાને પણ મહાન કહી છે. જેના ઘરમાં પ્રભુ ગિરાજે છે, તેનું ઘર તે મંદિર છે, ને તેમાં પ્રભુના મંદિરની લાવનાથી પ્રેમપૂર્વક બાંધ ગમે તેટલી પુંછ-મિલકત અને સેવકો છતાં બાંધે કરે તે લોક દૃષ્ટિએ પણ કેટલો ત્યાગી કહેવાય ? વળી તેણે લૌકિક પ્રતિષ્ઠા અને અભિમાન કેટલાં છોડ્યાં કહેવાય ? તે પોતે પણ સ્વતંત્ર કહેવાય કે લૌકિકમાં હલકું ગણાતું કાર્ય કચરો કાઢવો કે છુદારી કરવી એ પણ બાંધે કરે છે. એટલીએ એને પરાધીનતા નથી. એ બાંધે સ્વતંત્ર છે. લૌકિક દૃષ્ટિએ પણ સેવાને બાંધે પોતાની હાજરો પોતે સાચવી લે છે. અંજીરપ રાજા તો હાલ કરતા. પ્રભુને માટે ચૂન-લોટ જોઈએ તે પણ બાંધે દળતા. સૂર્યવંશી એક સામ્રાટ અયોધ્યા નરેશ બાંધે ચૂન દળે એના પ્રભુપરના પ્રેમની કંઈ પરિચીમા હશે ? એજ સદાય સ્વતંત્ર છે. દળવાની પરતંત્રતા પણ તેને નથી ગમતી. વાસણો પણ તેણે બાંધે ધરાતા. અલૌકિક દૃષ્ટિએ આ બાંધ કાર્ય મહાન છે, પંજુ લૌકિક દૃષ્ટિએ પણ કેટલાં સરસ છે ? બાંધે દળનાર, બાંધે જળ લાવનાર, બાંધે. છુદારી કરનાર, બાંધે વાસણ માંજનાર કેટલો ત્યાગી નિરસિમાની અને સ્વતંત્ર હોય ? મતલબકે પુષ્ટિશક્તિ બે પુષ્ટિમાર્ગ પ્રમાણે વર્તે તો જરૂરપણ પરાધીનતા ન લોગવે. તદ્દન સ્વતંત્ર જીવન ગાળે. આરોગ્યની દૃષ્ટિએ પણ શરીરને કસરત મળવાથી શરીરપણ તંદુસ્ત રહે. હજી મળતો હવે આવે છે. પ્રભુને પારકી કમાણીનું પણ નથી ગમતું. જે માણસ પ્રભુને કંઈક પણ અંગીકાર કરાવે છે તે વસ્તુ તેણે કોઈ પણ પ્રકારની મહેનત વડે બાંધે પેદાકરેલી હોવી જોઈએ કોઈ કમાય ને તે બે બીજે પ્રભુના ઉપયોગમાં લે એથી પ્રભુ રાજી ન થાય. એમાં અંગીકાર કરાવનારે શી તસ્વી લીધી ? નારણદાસ બ્રહ્મચારીએ મહોરોના અચાનક ઘરમાં આવી પડેલા દગલાને બગાડ કહીને કાઢી નાંખાવ્યો, એનું કારણ શું ? વગર

મહેનતનું હોવાથી તેને બગાડ કહે છે, બીજું કંઈ કારણ નથી. તેનો આત્મા વસ્તુને ઉત્પન્ન કરવામાં કેટલો પેઠો ? એ પ્રશ્ન જુઓ છે. આથી મોટા ભગવદ્દીઓએ પારકી વસ્તુઓ લઇને અંગીકાર નથી કરાવી. મોટા રાજાઓએ પ્રસન્ન થઇ જાગીશોને સરપાવ આપવા માંડ્યા, તે નથી લીધા. જાગીશોમાંની કમાઈ તથા સરપાવ અન્ય જનોની પેદાશ છે તે લઇ પ્રભુને અંગીકાર કરાવવાથી શો લાભ ? આથી ગદાની રાણીએ મવાસો ગામ શ્રીગુણાંધજીને દાનમાં આપવાનો સંકલ્પ કર્યો. શ્રીગુણાંધજીએ તેનો અંગીકાર રાણીએ ઘણી વખત વિનંતિ કરી છતાં ન કર્યો, છેવટે રાણી રડી પડી ત્યારે શ્રીગુણાંધજીએ આજ્ઞા કરી કે અમારી જ્ઞાતિવાળાને આપી દો. આથી લટોને તે ગામો વહેચી આપ્યાં જેમાંનાં કેટલાંકનો ભોગવટો હજી પણ લટોના વંશજ કરે છે. આનું નામ સ્વતંત્રતા. કુંભનદાસને કૃતે-પુરસીકી બોલાવી બાદશાહે પ્રસન્ન થઇ માગવાનું કહેતાં આ નિઃસ્પૃહ સાધુપુરુષે જવાબ આપ્યો કે:— /

લક્ષ્મીનકો કહા સીકરી સો કામ,

આવત જાત પનેયા તૂરત વિસર ગયો હરિ નામ;

નકો મુખ દેખત દુઃખ ઉપજત તાકો કરનો કર્યો પ્રણામ,

કુંભનદાસ લાલ ગિરધર વિના એ સજ જુઠો ધામ—લક્ષ્મીનકો.

પાદશાહ એવો પ્રસન્ન થયો કે જો કુંભનદાસજી સીકરી રાજધાનીનું શહેર પણ માગે, તો તે પણ આપી દઉં. આ હાર્દ સમજીને કુંભનદાસે કહ્યું કે સાધ મારે તારી સીકરી ગામને શું કરવું છે ? કશી જરૂર નથી. ઉલટું અહિંં આબ્યાથી તો મારાં પગરખા તૂટ્યાં, ને પ્રભુનું નામ ભૂલ્યો, તો વળી તારી સિકરીને જો હું લઉં તો તો શું એ થાય ? ઉલટો તદ્દન બહિર્મુખ થઇ જઈ ? વળી પ્રભુને નમાવવાનું જે માથું તે જેનું મોં જોવાથી દુઃખ ઉપજે એવાને પ્રણામ કરવામાં નમાવવું પડ્યું. પ્રભુ વિના આ તારું ધામ તદ્દન જુઠું છે. તેથી તારું આ ગામ પણ જુઠું છે. આવી નિઃસ્પૃહતા જોઇને પાદશાહ જંગવાણે પડી ગયો, એટલું જ નહિ પણ પોતે આવા નિઃસ્પૃહને લક્ષિતમાં લાંજ કરી બોલાવા માટે પ્રસ્તાવો થયો. અહીં વિચારવા જેવી વાત એ છે કે પાદશાહ પરાધીન છે કે કુંભનદાસજી ? પાદશાહ સ્વતંત્ર છતાં તેની પ્રકૃતિ પરાધીન હોવાથી પરાધીન છે. જ્યારે કુંભનદાસજી સર્વ રીતે ભગવદાધીન હોવાથી સ્વતંત્ર છે. આથી જ નિરંપણે પોતે જવાબ પણ માથામાં મારે તેવો આપ્યો. જવાબ આપતાં એવો વિચાર ન કર્યો, કે પાદશાહ મોટો સત્તાવાળો છે, માટે જો આનું કહીશ તો મને સજ કરશે ? પોતે જાણે છે કે પાદશાહનો પાદશાહ પ્રભુ મારા શિરપર ગિરાજે છે, તેના આગળ આ પાદશાહ તણખલા જેટલો પવન નથી, આનું જ નામ સ્વતંત્રતા, આનું જ નામ પ્રભુની ખુમારી કે રસ મસ્તી. વળી ધીરેલા રૂપીઆના બ્યાજના દ્રવ્યનો પણ પ્રભુને અંગીકાર કરવાનું નથી ગમતું. બસો ગાવન

ચારાસીની એક વાર્તામાં એક વૈષ્ણવે એક તાતીન એટલે વણકરને રૂપીઆ ધીર્યા, તેના વ્યાજમાંથી શ્રીકાકોરજીને વસ્તુઓ અંગીકાર કરાવતા. આથી શ્રીકાકોરજીએ તેને દર્શન દઇ જણાવ્યું, કે તું મને તાતીનના વ્યાજપર રાખે છે, તે નથી ગમતું. આથી તે વૈષ્ણવે તાતીનને ધીરેલા રૂપીઆ ઉપાડી લીધા. આમ શ્રીકાકોરજીનું કહેવાનું કારણ એ છે કે વ્યાજ લેવા જતાં પેલા તાતીનની લાગણી દુઃખાય અને વળી આમાં વગર પરિશ્રમનું દ્રવ્ય છે તેથી પ્રભુ અંગીકાર કરતાં આનાકાની કરે છે. વ્યાપારનું દ્રવ્ય પણ જો પ્રમાણિકપણું હોય તોજ પ્રભુ અંગીકાર કરે છે. વેપારમાં પ્રપંચ અને જુક રહેલી છે. શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીસુખાધીનીજીમાં પ્રથમ સ્કંધમાં કહે છે કે:-વચ્ચેન કાર્યસિદ્ધિર્વાણિયમ્ છેતરીને કાર્ય સાધી લેવું એજ વાણિજ્ય એટલે વેપાર કહેવાય. છેતરીને કાર્ય કરી દ્રવ્ય સાધે તે પ્રભુ અંગીકાર ન કરે એ સ્પષ્ટ વસ્તુ છે. કેવળ તત્ત્વદષ્ટિએ જોતાં પ્રભુ ખેતીમાંથી ઉત્પન્ન થતી વસ્તુઓને! ખૂબ આનંદથી અંગીકાર કરે છે, કારણ કે ખેતીના ધંધા સ્વતંત્ર હોઇ તેમાં કોઇને દુઃખ દેવાપણું નથી. અને જાતે મહેનત કરીને ઉત્પન્ન કરવાનું છે. આથી પ્રભુને ખેતીની ઉત્પત્તિનું અંગીકાર કરવાનું બહુ ગમે છે. આ પ્રમાણે સેવાની દૃષ્ટિએ વિચારતાં પુષ્ટિ-માર્ગ કેવળ સ્વાભાવિક અને અલૌકિક છે. વ્યવહાર દૃષ્ટિએ પણ ઉત્તમ છે કારણ કે એથી શેઠ અને સેવકપણાનાં અભિમાન નાશ પામે છે. દુનીયાની વ્યવસ્થા પણ જળવાય છે. વળી શ્રીમહાપ્રભુજીના સિદ્ધાંતો પ્રમાણે ચાલવાથી સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી રહે છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પુષ્ટિમાર્ગ ધર્મ દૃષ્ટિએ અને વહેવાર દૃષ્ટિએ મહાન માર્ગ છે. આ માર્ગ વિશ્વધર્મ થાય તો જગતમાં એકદમ શાંતિ થાય. ધન મેળવવા માટે બીજાને દુઃખ થાય એવા અને ગરીબોના પેટપર પગ સુકાય એવા ધંધાને ઉત્તેજન આપનાર પરદેશી કાપડના અને વસ્તુના વેપારીઓએ બહુજ વિચારવા જેવી વાત છે. પ્રભુ સિવાય કોઇ આપણું નથી, દ્રવ્ય પણ અહિંને અહીં રહેશે, ને બીજાને દુઃખી કરી આપણા સ્વાર્થ સાધીશું; તો પ્રભુ કહી રાજી નહિ રહે.

છેવટે ભક્તિમાન ત્યાગી અને સ્વાશ્રયે પ્રભુમયજીવન ગાળનારજ સ્વતંત્ર છે. તેથીજ ગોપાળદાસજી કહે છે કે ભક્તિમાર્ગીયજીવ સ્વતંત્ર કેવળ ભક્ત ન થાય” ભક્તિમાર્ગીય જીવન સ્વતંત્ર છે. પ્રભુમય જીવન ગાળનાર શુદ્ધ જનોને નમન કરી લોખનીને આરામ આપું છું.

દીનકંકર.

કોયલ સાથે લડાઈ.*

(કન્યા ધર્મ શિક્ષણ ભાગ ૧ લો. ખંડાર પડી ગયો તેનો પાઠ ૪ થો.)

એક દિવસ વસંતઋતુમાં વિશાખા બેન પોતાના ઘર પાછળ બગીચામાં ઉભાં હતાં; વિશાખાએ નાનાં નાનાં ફૂલગ્રાહ વાળી પોતાના અગામીઆમાં સુંદર બગીચો બનાવ્યો હતો, અંદર તુલસીજીના ક્યારા પણ હતા, આ વાડામાં એક હીમડાનું ગાડ હતું; તેના પર એક કોયલ આવીને “તું હું તું હું” કરીને ટોકા કરવા લાગી. આ સાંભળી વિશાખાને એમ લાગ્યું કે આ મને બોધીને “તું વહુ તું વહુ” એમ કહે છે, નાની કુમારીને જો કોઈ વહુ કહે તો બહુજ માહું લાગે છે, તેમ આ શબ્દ સાંભળી વિશાખાને પણ માહું લાગ્યું, અને તે પણ કોયલને “તું વહુ તું વહુ” એમ સામે જવાબ દેવા લાગી. કોયલને હમેશા એવી ટેર હોય છે, કે જો તેના જેવો અવાજ કાઢીને આપણે તેની સાથે બોલીએ; તો તે પણ આપણી સાથે ટાંચે ચઢે છે, ને યાકતી નથી; વિશાખાની પણ આ દશા થઈ. કોયલ અને વિશાખા સાથે બોલવા લાગ્યાં. વિશાખા બોલે એટલીજવાર કોયલ પણ બોલે, ઉવટે વિશાખા યાકી અને તેણે કોયલને ઠેકું મારવાનો વિચાર કર્યો; પણ તે બહુ ઉંચી ડાળીએ બેઠી હતી. આથી વિશાખાએ એકદમ પોતાની માને કહ્યું, કે બા, બા, જો આ કોઈક પંખી મને ગાળો કે છે, તું એને અહીંથી કાઢી મૂક. આ સાંભળી તેની મા એકદમ દોડી આવી, આ બોધ માએ કહ્યું બેટા વિશાખા, આ તો વસંત ઋતુનાં રાણી કોયલ બાઈ છે, તે પ્રભુનું ભજન કરે છે, તેમને પ્રભુની બેઠે રમવાનું બહુ ગમે છે; માટે તે પ્રભુને ટોકા કરીને બોલાવે છે.

વિશાખા—એ ત્યારે એવું “તું વહુ તું વહુ” એવું, કેમ બોલે છે. ?

બા—બેટા, એની બાવામાં પ્રભુનું નામ એવું બોલાય. એ તું હું તું હું એમ કહે છે. એ પ્રભુને કહે છે કે તું અહીં આવ એટલે તું હું સાથે રમીએ.

વિશાખા—વાહ બા, ત્યારે આ કોયલ તો બહુ ભલી કહેવાય. હું તો એની બેઠે બોલું લડી.

બા—બેન વિશાખા, એવું ઘણી વાર આપણે વગર કારણે ઘણાં સાથે લડી પડીએ છીએ. માટે જો આ ઉપરથી તું ચિખામણ લેજે કે કોનું કંઈ પણ સાંભળીને કોઈ સાથે લડવું નહિ.

વિશાખા—બા, હવે હું આ કોયલની સાથે કદી નહિ બોલું. ઉલટી તે બોલશે, ત્યારે સાંભળીશ.

બા. જોને, એની વાણી કેવી મીઠી છે ? જે મીઠી વાણી બોલે તે કોયલના જેવી મીઠા બોલી કહેવાય.

* આ પાઠો કન્યાધર્મશિક્ષણના પાઠોનો નમુનો છે, કે છપાઈને જે બહાર પડી ગયું. નો. ૦-૨-૦. ૧૦૦ ના ૩. ૧૦).

પાઠ ૫ મો. રસીલી કોયલને આમંત્રણ.

દાહરા.

આવ આવ અલિ કોકિલા, ભણ્યો પ્રભુને ખેડે;
થય્યો સખીઓ આપણે, એવી પાડો ટેવ.

આવો નિત આ લીમડે, બેસી ગાઓ ગાન;
સાથે હું બોલીશ વળી, ઉટે ભજનની તાન.

વાણી મીઠી તમ તણી, મીઠી વળી મુજ વાણ;
ગેહની મીઠી વાણીએ, રીઝ્યો શ્રીભગવાન.

શ્યામ સમાં છે સાગળાં, ગોરલી શો તમ સાદ;
રિસાશો નહિ કિંકરી, હવે કરીશ નહિ વાદ.

ગુજરાતને અહિંસા કેમ પવી? તેનું મૂલ શ્રીમહાપ્રભુજીજ છે.

“ભમા વીરસ્ય ભૂષણમ્” કામા એ વીર એટલે બડાદુર અથવા સમર્થનું ભૂષણ છે. માણસ જેટલે અશે મનનો વધારે મજબુત તેટલે અશે તે સહનશીલ હોય છે, અને જેમ મનનો હલકો તેમતે સહેજ સહેજમાં ચીડાય છે. પશુઓમાં પણ જોઈએ; તો સિંહ એક મહાન પશુ છે તો તે ઘણેજ ગંભીર હોઈ ચીડાતો નથી. જુમારીમાં પડ્યો રહે છે, જ્યારે કુતરે એક હલકું પશુ હોઈ અમથું અમથું રસ્તામાં જનારને પણ ભસે છે. વગર કારણનું કશો સહેજ પણ અગાજ થાય તો પવનને પથ ભસે છે. આયું તે મનનું તદ્દન હલકું પ્રાણી હોવાથી તેને અડતાં નડાવું પડે છે. અને આપણે આથી તે પ્રાણીને પાળત નથી. અન્ય પ્રાણીઓનું તો ગામડું પણ ઉપયોગમાં આવે છે, જ્યારે કુતરાનું તો ચામડું પણ ખપમાં ન આવે; જ્યારે સિંહ વાઘ જેવાં મરદ અને શૂરાં ધર્મંડી પ્રાણીઓનાં આમડાં પર આસન કરી યોગીઓ યોગ સાધે છે, મતલબ કે વીર પ્રાણીઓનાં તો આમડાં પણ પવિત્ર મનાય છે. આપણી પ્રજાઓ ગુરુને પૂજ નારી છે. અહીં આ દેશમાં લૌકિક સ્વાર્થ તરફ બહુજ ઝોંપું તાક્ષ આપાય છે. આ કથન પ્રમાણે ગુજરાત સિંહ સમાન મરદ છે; માટેજ તેણે હિંસાને કેટલાંય વર્ષોથી ત્યજી છે. તે ધર્મવૃત્ત ભૂમિ છે. ખરી રીતે જોનાં મજભૂમિ અને સૌરાષ્ટ્ર-પ્રહલ્લૌરાષ્ટ્ર એટલે આખું ગુજરાત આર્યાવર્તની પવિત્રમાં પવિત્ર ભૂમિઓ છે, આથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતે પ્રકટ્ય લીધું મજ ભૂમિમાં અને ગાળલીલા દિશોરલીલાઓનો મજ ભકતોને આનંદ આપી પોતાનામાં નિરોધ કર્યો; અને રાજલીલા અને પ્રાંઠલીલા પોતાની રાજધાની દ્વારકામાં કરી એ રીતે ગુજરાતને અલંકૃત કર્યું. આજ કારણથી આ બેડ સ્થળો સદા અહિક રહ્યાં છે. ધર્મભાવના પણ ગુજરાત અને મજભૂમિમાં ખૂબ છે. આથી શ્રીમહાપ્રભુજીએ પણ વૈષ્ણવ ધર્મનો-સ્વસંપ્રદાયનો ફેલાવો વધુ પ્રમા-

ભુમાં ગુજરાતમાં કર્યો. આપે પરિક્રમામાં સમાહો કરી બેઠો સ્થાપન કરી તેમાં ૮૪ ગાં (કુલ બેઠો આખા હિંદુસ્તાનમાં ૮૪ છે) ૨૩ મજબૂતિમાં અને ૨૫ ગુજરાતમાં છે, એટલે કે અડધ ઉપરાંત બેઠો આ બે પવિત્ર ભૂમિઓમાં છે, તેજ તેની પવિત્રતાની સાબીતી બતાવે છે. જે ઉપદેશ અહિંસાનો મહાત્મા ગાંધીજી આજે કરે છે, તે ઉપદેશ તો શ્રીમદ્દામ્રભુજે સાડા ચારસો વર્ષ પર કર્યો હતો અને વૈષ્ણવી આચાર્યો-શ્રીગોસ્વામી બાલકો આજે પણ એ ઉપદેશ આચારથી એજ બતાવી રહ્યા છે, ને શાંત અને પ્રેમી ક્ષમાશીલ વૈષ્ણવ ઇષ્ટિએ નિત્ય જીવનમાં વ્યાપારમાં ઉતાર્યો છે. શ્રીમદ્દામ્રભુજ તો હિંસાના એટલા બધા નિષેધક છે કે શ્રીકૃષ્ણના એવા બચકાઈ સ્વરૂપની સેવા પણ પોતાના માર્ગમાં નથી રાખી. શ્રીકૃષ્ણનું જે સ્વરૂપ દેખાઈતી પણ ધર્મ રક્ષણ માટે જે હિંસા કરે છે, તે સ્વરૂપ પ્રભુનું સંકર્ષણ સ્વરૂપ છે. બુદ્ધાં બુદ્ધાં કાર્ય વખતે પ્રભુ બુદ્ધાં બુદ્ધાં સ્વરૂપે બને છે. આથી વૈદિક ધર્મનું પાલન કરવા પોતે સંકર્ષણનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, તેજ હજાર અથવા બજારેજ છે, અને આસુરોને મારવામાં પણ બળની જરૂર પડે છે તેથી પોતાનું મર્યાદિત વૈદિક ધર્મના રક્ષણ માટે બળ અથવા શક્તિ સ્વરૂપ બજારેજ બન્યા. ૧ પોતાનું કેવળ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ સ્વરૂપ તો કદી હિંસા ન કરે, બધાને પ્રેમવડે પોષે, સર્વ પર અમૃત વર્ષાવે. આજ સ્વરૂપ તે બાહ્ય સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે ને એ સ્વરૂપની સેવાજ શ્રીમદ્દામ્રભુજે પુષ્ટિમાર્ગમાં દાખલ કરી છે. ઘણા જણ આપણા વૈષ્ણવો પર આરોપો કરે છે; કે વૈષ્ણવો દારકાના શ્રીકૃષ્ણને તથા ગીતાના ઉપદેશક શ્રીકૃષ્ણને માનતા નથી. હા, અમે નથી માનતા એમ નહિ, પણ એ સ્વરૂપો શાસ્ત્રીય અથવા વૈદિક ધર્મનું પાલન કરવા છે. વૈદિક વસ્તુઓનું તત્ત્વ તો ત્રિશુભાત્મક છે. તેમાં કામ્ય કર્મોની ઉપદેશ છે. યજ્ઞાદિકનાં કૃણ પણ બનાવ્યાં છે. (જે કે આંતરિક રીતે તો તેમા નિષ્કામપણાનો જ ઉપદેશ છે. પણ દવા પાવી હોય તો બાલકને જેમ પતાસાની લાલચ આપી રોગ મટાડવા દવા પાવામાં આવે છે, તેમ વેદો તો પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે, પણ લાલચ જીવને અંદર લાલચ આપવા સકામપણું બતાવી તે સદાજ નિષ્કામપણુ તરફ લઈ જાય છે.) આથી શ્રીકૃષ્ણ ગીતાના ઉપદેશ વખતે અર્જુનને પણ ધીમે રહીને વેદાતીત થવાની ટકોર કરે છે. કહે છે કે:-“ત્રૈગુણ્ય વિપ્યાવેદાઃ નિલૈગુણ્યો મવાર્જુન” હે અર્જુન, વેદો તો ત્રણ ગુણ સત્ત્વ, રજો અને તમોગુણથી ભરેલા છે, માટે તું તેનો પણ મોહ છોડી ત્રિશુભાતીત કે વેદાતીત થા. અર્જુન આ ટકોર નથી સમજી શક્યો. કોઈ કહેશે કે વેદમાં ઉપરનાં તત્ત્વો છે, તો છેજ; ૨ રાજાઓ અથવા દુનિયો પ્રાણીઓ વગેરે યજ્ઞાદિક કરતા તેમાં કામ્યતાજ હતી; અને એ કામ્યતા તેઓ કેમ રાખતા તો યજ્ઞોપયોગી સ્ત્રીને

૧ બજારેજ વેદનો અવતાર છે. પ્રભુનું બળ વેદ છે, તેથી બજારેજ યોગીમ અવતારોનો એક અવતાર ગણાય છે.

૨ પુષ્ટિમાર્ગમાં નિષ્કામપણું વૈદિક ધર્મનું પાલન છે.

ભરેલાંજ છે સ્વતંત્રતા પરતંત્રતાના લેખોમાં કદા પ્રમાણે જે આત્મતિક કદવાણી
 ધ્વંષોવાળો છે; તેનું તો લક્ષજ એ તરફ ન હોય. એ તો પ્રભુમાંજ તદ્દલીન રહે
 છે. મને પણ આવું લખવું નથી ગમતું; પણ આપણા આચાર્યશ્રીએ જે તત્ત્વને
 ભૂતંજ પર ચારસો વર્ષથી મૂક્યું છે. એજ તત્ત્વને અવલંબીને કાર્યકરો કામ કરે છે,
 તેમણે નવું ઉપન્ય કહ્યું છે એવું માની અભિમાન કરવાનું નથી. પ્રેમતત્ત્વના અને
 નિર્ણયુ ભક્તિમાર્ગના ઉપદેશક શ્રીવલ્લભાધીશનો તો આદેશ છે. વૈષ્ણવો પોતાના
 વિરોધીઓને જવાબ નથી આપતા, તેનું કારણ પણ તેમની ઉદારતા, મોટું મન, અને
 સહનશીલ વૃત્તિ છે, શ્રીમહાપ્રભુજીજી એમ કહે છે કે માર્યાદીનાં તથાન્યેવાંમસતથાકર્મ
 સહેત્ (તને ભક્તિને અનુભવ થતાં પ્રભુમાં તદ્દલીન થઈશ ત્યારે તારાથી બંધાની
 મરજી નહિ સચવાય, તેમનો સ્વાર્થ નહિ પોષાય એટલે) તારી સ્ત્રી તારાપર
 આક્રમણ એટલે લઠાઈ કે અધરા કરશે પણ તે વળતે 'સહેત્' સહન કરજે સામા
 જવાબજ ન આપીશ. જે આપીશ તો અધરા વધશે ને તારી ભક્તિ છુટી જશે, ને
 તારો આનંદ જતો રહેશે. પ્રભુની સેવાદિક નહિ થાય, ઉત્ક્રાંત નહિ જાણું, તો થાકીને
 હારીને છેવટે ઉપેક્ષા કરશે. ત્યારપછી "અન્યેવામ્" એટલે સગાં સંબંધી અને
 આનુભાનુના સંબંધીઓ તારાપર આક્રમણ કરશે, પણ તું તો સહનજ કરજે,
 રખે જાણતો. છેવટે તારી ભગવદ્ ભક્તિ અને આનંદ તથા લહેર ન સહન થવાથી
 "અસત્ત." અસતો એટલે દુષ્ટો અથવા ગદિમુર્ખો પણ તારાપર આક્રમણ કરશે;
 તો પણ તું તો "સહેત્" સહનજ કર. તેમનાં પ્રભુ વિરોધી કાર્યોના જાહેરો તેમને
 પ્રભુજ આપશે, પ્રહલાદમાં ઘણી તાકાત હવી તે એક શાપથી અથવા ક્રોધ દૃષ્ટિથી
 હિરણ્યકશિપુને જાગી મૂકે, પણ તે ભક્તનું કાર્ય નથી; આથી બાંધું સહન કરે છે;
 છેવટે પ્રભુથી નથી સાખી થકાતું; ત્યારે અસિસ્તભમાંથી પ્રકટ થઈ હિરણ્યકશિપુને
 ચીરી નાળે છે. ભક્તના અપરાધીપર અનહદ ક્રોધ યુક્ત થઈ ભગવાન નરસિંહ
 સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. આ સ્વરૂપની વિકાળતા જોઈ લક્ષ્મીજી પણ થરથર ઠપે છે.
 દેવતાઓય ધ્રુજ જાય છે. ભયના માર્યા ક્રોધ સમાવવાની સ્તુતિ પણ નથી કરી
 થકતા; છેવટે લક્ષ્મીજીને ક્રોધ સમાવવાવાની વિનંતિ દેવો કરે છે. પ્રભુ આવાક્રોધમાં
 છતાં ભક્ત પ્રહલાદ તો પોતાના પ્રિય પ્રેમી પરમ તત્ત્વરૂપેજ પ્રભુને જીએ છે.
 પ્રભુ તો નરસિંહ સ્વરૂપે વાત્સલ્ય લાવે જેમ ગાય પોતાના વાછરડાને પ્રેમપૂર્વક
 જીભ વડે ચાટે, તેમ પ્રભુ ભક્ત પ્રહલાદને પ્રેમપૂર્વક ચાટે છે. ને એ દ્વારા તેનાં
 અંગોને હિરણ્યકશિપુના ત્રાસથી પડેલા સંકટોનું નિવારણ કરવા જીભવડે ચાટી
 અધરામૃતથી જળમ રૂઝવે છે. ધન્ય છે આવા પ્રભુને !! આથીજ પુષ્ટિમાર્ગમાં
 આ ભક્ત વત્સલ નરસિંહ ભગવાનની જયતિ ઉજવાય છે. માફ કહેવાનું તત્ત્વર્થ
 એ છે કે માર્યા. સંસ્કૃતિનું શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ શ્રદ્ધા છે, તેથી ખરો શ્રદ્ધાળુ ભજન
 સિવાય બીજું કંઈજ ધ્વંષતો નથી, તેથી પ્રભુ પણ તેને સર્વ રીતે પોષે છે, કોઈ કહેશે

કે ત્યારે અમે અમારો નિર્વાહ કેમ કરીએ, એ વસ્તુઓ ન સાચવીએ તો ? તો તેનો જવાબ પણ પ્રભુજી આપે છે કે તું જો કેવળ મોરોજ આશ્રય રાખીશ ને મને જ અનન્ય ભાવે સજીશ તો હું જ તને જોઇતી ચીજો પુરી પાડીશ. એ સાંભળ શ્રીગીતાજીનો ઉપદેશ:-

અનન્યાર્થિતયન્તો માં યે જના.પર્વપાસતે ॥

તેમાં નિર્યામિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્.

. ભાવાર્થ—જે મને પૂર્ણશ્રદ્ધાથી સર્વાત્મભાવે અનન્યતાથી ઉપાસે છે, તેવા નિત્ય ભાવયુક્ત શક્તિયોગીનાં યોગ અને ફોમ હું જ બનું છું એની સર્વ ઇચ્છાઓ હું જ પૂર્ણ કરું છું.) શ્રીમહાપ્રભુજી પણ એમ જ કહે છે. લૈકિક વૈદિક ચાપિ સ્વયંસાધયિતા પ્રમુઃ ઇત્યાદિ. મતલબકે આપણે જે સહનૃકરીએ છીએ, એ જાણે અજાણે શ્રીમહાપ્રભુના ઉપદેશ તત્ત્વજ્ઞ મૂળ છે, એજ મરદાઇ છે. જે પુષ્ટિતત્ત્વને ન સમજનાર બિચારા પામરો ભલે આશ્વેષો કર્યા કરે પણ જેમ કુતર્ક ભસે છે, તે સામે હાથો પોતાના બળનો અનુસંધાવે હોવાથી જોતોજ નથી, પણ આલતોજ બાંધે છે તેમ પ્રભુપરના શ્રદ્ધાળુ ભક્તો નાસ્તિકો ગમે તેવા આશ્વેષો કરે તો પણ પ્રભુના સર્વશક્તિ-મહાનપ્રભુના અનુસંધાવે હોવાથી તે જોલતાજ નથી. ધન્ય છે હજારો એવા સમાશીલ, ઉદાર અને સમાશીલ વૈષ્ણવ સમાજને અને તેના ઉત્પાદક શ્રીવલ્લભાધીશને. !!

દીનકંકર.

અભિલાષ.

મજ જીવન ? મજમાં જોલાવો મને.

આપના ચરણોનો દાસ બનાવો મને—

વર્ષો થકી વિખુટો પડ્યો કે કોરો તાપ થકી રડ્યો

શોષે સરસ પથ ના જડ્યો જતી બહારો બહુ બરબાડો

હવે પ્રિયતમ ? નાં તલસાવો મને—

હોમ છે હૃદયે ધણી ચમુનાજીના જલપાનની

ઝાખી થતા ગિરિરાજની, ને નિરખતા જગી આપની

દામોદર ? દયા કરી એ દસાવો મને—

લીલા રથગો મજના ધણા મજવાસી સર્વ સોહામણા

પણ, પક્ષિ, તુષ્ટ, તરૂં પૂજ્ય બધા વાત્સલ્ય યુક્ત વસ્ત્રધરા

નન્દ નન્દન ? ત્યાજ વસાવો મને—

વિષમાટવીથી ભ્રમ છું અરાનમા નિમમ છું

અતિ જ્ઞાન્ત છું ઉન્મત છું નિર્બુદ્ધ અતિ અત્પર છું,

પ્રજુવાર્ધુ ? હા પ્રેમે હસાવો મને—

ઈચ્છા નથી આ લોકની પરલોકમા પ્રીતિ નથી

ભવદીપમા મુજ શક્તિ મતિ આપ વિષુ બીજી નથી,

નાથ ! દીન છું દાસ બનાવો મને—

બાલમુકુંદ.

શ્રીસુવોધિનીનાં સૂત્રો.

(૧) રોમહર્ષણસ્યાપત્ય રૌમહર્ષણિઃ રોમસુ સર્વદા હર્ષણં યસ્ય તસ્ય સર્વદા મંચુર્યકઃ ॥

ભાવાર્થ—રૌમ એટલે રૂમાં. જેનાં રૌમ રૌમમાં, સદાજ સદા વર્ષણુ એટલે રૌમાચપર રૌમાંચ પ્રભુના આનંદને લીધે થાય છે, તેનામાંજ હમેશાં પ્રેમલક્ષણુ ભક્તિનું વર્ષણુ થાય છે. પ્રેમલક્ષણુ ભક્તિનો એજ વિદ્વાસ છે એવો ભક્ત રૌમ હર્ષણુ કહેવાય છે. એવા રૌમ હર્ષણુના પુત્રમાં પણ એ ગુણ ઉતરે, તેથી તે પણ ભક્તિ વિદ્વાસી હોય છે, તેથી રૌમહર્ષણુ કહેવાય છે. આવા પ્રેમીદારાજ અનુભવી હોવાથી ભગવદ્વીલાની વાર્તા પ્રકટ થાય છે. આથી શ્રીભાગવત તેવા અનુભવી ભક્તથી પ્રકટ થયું છે. પ્રભુના સંબંધવાળી અને તેવા અનુભવીને મોટેથી પ્રકટેલી ભગવદ્વાર્તા પણ શ્રીભાગવતજ સમાન છે. કંપ રૌમાંચાદિક પ્રભુના અનુભવનો પુરાવો છે, એમ શ્રીગોકુલેશ સ્વવચનામૃતોમાં આજ્ઞા કરે છે. (હાસ્ય પ્રસંગો ભાગ ૧ લાનો પદ મો પ્રસંગ વાંચવાથી આ વાત સ્પષ્ટ સંમતશરોઃ)

(૨) અત્ર દિ યથા યથા વિરક્તસ્તથા તથા અધિકતી ।

અહીં શ્રીભાગવતજમાં અધિકારી જેમ જેમ વિરક્ત તેમ તેમ અધિકારી છે, મતલબ કે જેમ જેમ લૌકિક વૈદિકમાંથી ચિત્ત નીકળનું જાય તેમ તેમ પ્રભુમાં વિશેષ વિશેષ પ્રેમ થતાં વધુ વધુ રસ શ્રીભાગવતજમાં પડે છે. વિરક્ત એટલે વિ એટલે વિગત અથવા નથી, અને રક્તપ્રેમ અથવા આનંદ. જેનો લૌકિક પૈદ્ધિકમાં જરાપણ પ્રેમ અથવા આનંદ નથી, અને વિ એટલે વિશેષ અથવા અતિશય અને રક્ત એટલે પ્રેમ અથવા રંગાઈ જવું તે, મતલબ કે આ હદ પ્રેમે પ્રભુમાં રંગાઈ જનાર તે વિરક્ત કહેવાય. તેવો પ્રેમીજ વિરહી હોય, આથી આધિવૈદિક ભાવનામાં વિરક્ત કહીએ તો વિ એટલે વિગત અથવા જતા રહેવું અને રક્ત એટલે રૂધિર. પોતાના પ્રિય પ્રભુના વિરહે જેના શરીરનું રૂધિર પણ સુકાઈ ગયું છે, રૂધિર વગરનું થયું છે તેવો વિરહી ભક્ત તે વિરક્ત કહેવાય. એવા ભક્તની ઉત્તમતા છે માટે ભગવદીય વિરહની માગણી કરે છે કે—

હહો—કાહુકો દીનો કહુ કાહુક લંક લુંટાય;

કૃપા કરી મોય દીજયે, જળ એક નીકળે હાય.

પ્રભુની પાસે માગે છે કે હે પ્રભુ, કોઈને કંઈ પુત્ર પ્રતિષ્ઠાદિક આપો કોઈને લંકા લંટી આપો, (ધનાદિક આપો) પણ મને તો કૃપા કરીને એજ આપો કે આપના વિયોગથી એક “હાયજ” મારા મુખથી નીકળે. ભક્તની “હાય” એ પ્રભુના વિયોગથી ભક્તના હૃદયમાં પ્રજ્વલિ રહેલી પ્રચંડ વિરહાગ્નિની ધૂપ છે. એજ શ્રીમહાપ્રભુનું સ્વરૂપ છે. શ્રીમહાપ્રભુજમાં આસક્તની એજ દશા હોય છે. શ્રીમહાપ્રભુજ આવાજ વિરહાગ્નિનું સાક્ષાત મૂર્તિ સ્વરૂપ હોવાથી આપ કેવળ વિરક્ત જીવનમાં વિહરે છે. એકજ ધોતી ને એકજ ઉપરજો ધારણ કરે છે. વિરહાગ્નિ દગ્ધ

હોવાથી વિરહથી પ્રકટેલા દિવ્ય પસીના (પરસેવા) ના પ્રકટ સ્વરૂપ એક માત્રીની માળા ધારણ કરે છે. આજ વિરક્તતાનું સાક્ષાત્પણું છે. શરીરે ભગવાં પહેરવાં એ વિરક્તતા છે. વેદમાં એવા ભાષણી શ્રુતિ છે કે “અતસ તતુનો પ્રભુ અંગીકાર કરતા નથી” અતસ એટલે વિરહ રહિત અથવા જેનાં ઈદ્રિય મનાદિક અંગો વિરહથી પરિપકવ નથી થયાં તેવાનો પ્રભુ અંગીકાર નથી કરતા. આજ તસતા તે શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ છે, માટે એમ ક્યામાં આવે છે કે શ્રીમહાપ્રભુજીના શરણ સિવાય કોઇને પ્રભુની પ્રાપ્તિ નથી. વિરહાગ્નિનું માક્ષાત સ્વરૂપાત્મક સ્વરૂપ શ્રીવૃક્ષાધીશ છે ને તેજ ક્યા કરે તો પ્રભુ મળે

શ્રીમહાપ્રભુજી દારિકા પધાર્યા ત્યારે, ત્યાના પૂતરીઓએ કહ્યું કે આપ શંખ ચક્રાદિક છાપ લ્યો, તો અમે શ્રીરણછોકરજીનાં દર્શન કરાવીએ. શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું કે છાપ લેવાનું શું કારણ છે? એટલે પૂતરીઓએ કહ્યું કે વેદમાં લખ્યું છે. શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું કે અમે ચાર વેદ, ઉપનિષદાદિક ગાંધુ જેમું પણ એમું ક્યાંય નથી લખ્યું. એટલે પૂતરીઓએ ઉપર જણાવેલી અતસ તતુનો પ્રભુ અંગીકાર કરતા નથી તે શ્રુતિ કહી. એટલે શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું કે તમે એક શ્રુતિ માનો છો કે બધી શ્રુતિઓને સાચી માનો છો? પૂતરીઓએ કહ્યું કે શ્રુતિઓ પ્રભુજીની વાણી હોઇ બધી સત્ય છે. એટલે શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું કે શ્રુતિમાં એમ પણ કહ્યું છે કે “અગ્નિથી હામવાળા-હામીશ શરીરનો પણ પ્રભુ અંગીકાર કરતા નથી. આ સાંભળી પૂતરીઓ ગભરાયા. એટલે શ્રીમહાપ્રભુજીએ અતસનો ભાષ કહી બનાવ્યો કે અતસ એટલે વિરહ રહિત. જે તતુ વિરહાગ્નિથી પરિપકવ નથી થતું, તે શરીર અલૌકિકતા અથવા ‘નવત્વ’ પ્રાપ્ત નથી કરતું; અને તેથી તેવા શરીરનો પ્રભુ અંગીકાર નથી કરતા. આ સાંભળી પૂતરીઓ નમી પડ્યા અને સર્વે શ્રીમહાપ્રભુજીને શરણે આવ્યા. કોઇ અતેમનેઈ અર્થ અગ્નિથી તપાવું એવો લઇ ધૂળી ધખાવી વચ્ચે બેસે છે, કોઇ સૂર્યના તારે ઉધે મસ્તકે તપ કરે છે. તે કોઇ ઉપરની શ્રુતિનો ખરો અર્થ નથી સમજતા. આથી પ્રભુ પ્રસન્ન ન થતાં અગ્નિદેવ, સૂર્યદેવ, આદિ પ્રસન્ન થઇ રાત્ર્યાદિક કે એવી વસ્તુઓ આપી એ કૌતિક તપસ્વીને રાજ કરે છે. જ્યારે આ શ્રુતિનું ખરું સ્વરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજી જ જાણે છે. જ્ઞાનીઓએ જ્ઞાનાગ્નિ અર્થ કરી એ રીતે તપસતનુ પ્રાપ્ત કરવા વિચાર્યું. પણ એ જ્ઞાન કહ્યું તેનો નિર્ણય કાવે તેણે કાવે તેવો ચેતાની ભુદિ પ્રમાણે કર્યો. શ્રીમહાપ્રભુજી તો લીલાત્મક જ્ઞાનને જ જ્ઞાનાગ્નિ કહે છે, તેજ ખરું છે. ખરું તત્ત્વ તો પ્રેમાગ્નિ છે વિશ્વમાં સર્વ ધર્મમાન્ય એ તત્ત્વ છે. શ્રીમહાપ્રભુજી એજ તત્ત્વને ફક્ત તત્ત્વ કહે છે. તેવો તત્ત્વચિંતક શ્રીભાગવતજીનો અધિકારી છે અને એજ વિરક્ત છે.

દીનકંકર.

ભાવના સ્ટુટિ.

(લેખક:- રા. રા. નારણભાઈ વાઘજીભાઈ પટેલ. નડીઆદ.)

(અંક ૪ થા ના પૃષ્ઠ ૧૨૮ થી ચાલુ.)

૧૧.

પ્રભુ ! તને હુંકવા આપકું છું.
 જેાતીઓ જ્ઞાનમાર્ગ દર્શાવે છે.
 કર્મકાંડીઓ ઉપાસના કરવાનું કહે છે.
 ભક્તિમાર્ગીઓ ભક્તિ ઉપદેશો છે.
 પણ હું કેવળ નિઃસાધન છું.
 માફ અજ્ઞાન-પામર હૃદય મુંઝાય—ચિરાય છે.
 માત્ર તને પામવાની આશાના તંતુએ તે ટપી રહ્યું છે.

તો હે દયાળુ દેવ ! જીવન ખતમ થયું નથી, ત્યાં સુધીમાં મને ખરો માર્ગ દર્શાવવાની કૃપા કર.

૧૨.

ઓ પ્રિય લક્ષ્મીઓ ! તમારો મારા પર મદાન ઉપકાર છે.
 પ્રભુના ચરણકમળની સુગંધી ધસડી લાવીને તમેજ મને તેના સામીપ્યેનું જ્ઞાન કરાવ્યું.
 પણ નાથ ! હજીએ હું તો અધિકારમાંજ આપકું છું. તારી પ્રેમજ્ઞાનોત્પત્તિનું માત્ર એક
 ફરજ મારા જીવનપથમા પ્રકટાવ.

૧૩.

કોણ જાણે ?
 મારા જીવનપથનો અંત અધિકારમા છે કે પ્રકોશમા ?
 હું ખુદાઈ રાહે છું કે સેતાન મને ધસડી રહ્યો છે ?
 પણ એક વસ્તુ ચોક્કસ છે. હુન્વની સુઓ અકારાં ચપ્પ પડ્યા છે, અને આત્માને કોઈ
 ખતોખી તૃપા પીડી રહી છે.
 એ તૃપા ક્યારે સમરો ?

૧૪.

આસ હૃદયની મલિનતા ધોનાર દિવ્ય ઔષધિ છે. એ ખરું, પૂરું નાથ ! તારા વિરહના
 તાપ વડે આસુઓ સુકાઈ ગયા, અને હવે તો જીવનનાં ખૂન છે. એ ખૂન ખૂટી જાક હડી નથી,
 આ સુધી દયામય ! તારા પ્રેમામૃતનું સિંચન કર.

૧૫.

પ્રભુ ! તારે આગળે મનોહર પુલવાડી ખીલી રહી છે, આથી તારો ચરણોમા એચાર કરમાયવા
 છુપોની ભેટ ધરતાં શરમાઈ છું.

પ્રકૃતિ નાચી કુદીને તારા ચક્રચાન કરી રહી છે, ત્યાં માફ એસુંકું કાદ ગીત શા કામનું ?
 સૂર્યચંદ્ર અને નક્ષત્ર મંડળ તારા દિવ્ય પ્રકાશ વડે પ્રકાશી રહ્યા છે, ત્યાં તારી બનોદર
 તિં નિદાળવા હું કર્પૂરાદિકના આરતિગીતો પ્રકટાવવાની પૃષ્ઠતા કાં કરું ?

નાથ ! તારાં દર્શન માટેની મારી સર્વ તૈયારી વિરધક છે.

મારા મનોરથ માત્ર તારો એક કૃપાકિટાક્ષ પૂરી શકે.

૧૬.

પ્રભુ ! આજ સુધી મેં કુદ્દ મુક્તાબની પાંખડીઓ ચૂંટી તેની માળા વડે તારી મનોહર મૂર્તિને શણગારવાની ચેષ્ટા કરી, પણ ગોપીજનવલ્લભ ! હવે હું સમજ્યો કે તારો રસહિંગલ શ્રદ્ધાવનની દિવ્ય મુગધયુક્ત વાદિકાઓમાં જૂની રહ્યો છે.

રાજભોગની સામગ્રીઓ તૈયાર કરવાની ગમગમળા હું ઘેરાઈ રહ્યો હતો, પરંતુ મને અજુકને હવે લાન થયું કે નાથ ! હું તો પરમ લાઝવાન ત્રાન્નગનાઓના અધરામૃતર્ણુ પાન કરવામાં લીન બની ગયો છે.

હવે તો એ ગણસાગી શ્રીમદ્ ગોપીજનોની ચરણરજ મારા મસ્તક પર ધરી તેમની કૃપા યાચું છું.

૧૭.

મારા માનવજીવની વસંત ખીલી હતી.

મુકુટધારીઓ મારે મન રમચ દતા.

મને કલ્પનાની પાંખો ફૂટી હતી.

હું હમે તે હમે હોતો હતો.

—પણ હા ! મારા એ મધુર જીવનનો એકએકે અંત આવ્યો. દૂર દૂરથી તારે કૃપાન મારે કાર્તે પડ્યું અને હું લાન બૂંધ્યો.

મેં લક્ષ્મીના વેશવો ફેંકી દીધા, અને મારો કીર્તિનો કોટ તૂટી પડ્યો. જગનના ભોલે મને પાગલ કહી મારી સામે હસે છે.

નાથ ! તે તો મારી વિરાઠ્ઠી દશા કરી !

૧૮.

હું ક્યાં ગીતો, વડે તારા ગુણ ગાઉં ?

અમ્માઓ વડે તારાં ગુણગાન કરીને વેરો પણ અતિ નેતિ નેતિ બાળે છે, તો પછી એશ્વરના લંકાર ! શાસ્ત્રનાં ચોયાં-પોયાં રૂપી કોડીઆનાં તાજવા વડે તારો પાર, પામવાનો યત્ન કરવો, બ્યર્થ છે. છતાં મારી અત્યશક્તિએ વા તારી ઉદ્ધારનાએ તેમ કરી રહ્યો છું.

કલ્પના વડે તારી મનોહર મૂર્તિનું આલેખન કરવા ચત્ત આવે છે, ત્યા તો વિરહનાં અગ્નિઓ ચિત્રફલકને બાળવી નાખે છે.

ઓ દયાસાગર ! હું કઈ રીતે તને રીઝવું ?

૧૯.

એ કન્ય દણે મેં જ્યેષ્ઠ કે—

તારા આતિથ્ય માટે,

સાગરરાજ સહસ્રાવધિ તરંગો ઉછળા મજાના કરતો હતો. જન્મવની વનશ્રી સૌન્દર્યના કુવારા ઉડાડતી હતી. મનોહર પ્રકીઓ કલરવે તારાં ગુણગાન કરતાં હતાં, અને પૃથ્વી પોતાનાં પલ્લુરૂપી કરતાલ વડે તેમાં તાલ આપતાં હતાં. તારકો તને નિદાળવા માટે ગગનગોખમાંથી કોપીઆં કરતા હતા.

તારા આગમનની હિંચા હોતી હતી.

* ૨૦.

ઉત્સાહના અતુલ્ય વાયુમાં આશાની મજબૂત પાખો પ્રસારીને મેં હવેને હવે જિજ્ઞાસામાંથી.
લાખી મજલ કાપતાં છતાં પણ જળમય પ્રદેશ દૂરનો દૂરજ જણાયો. મારી તૃષ્ણા વધતી આવી.
કંઠ શોષાયો, આંખે રાતાં પીળાં જણાવા લાગ્યાં, તંમર આવી અને મૂર્છા ખાધ હું ભોંય પર
પડ્યો. ક્ષણમાં માંડે જીવન હતું ન હતું ચંદ્ર જાત, પરંતુ પૂર્વના સંસ્કારને બળે કોઈ બક્ષા અને
અતુલ્ય પથિકની અમૃતદ્રષ્ટિ મારા ઉપર પડી. તેણે પોતાની મશકમાંતું જળ મારા મોં ઉપર
છાંટ્યું, અને પાંચું. તેની દયાથી હું મુદ્ધિમાં આવ્યો. પછી તેણે કહ્યું: ઓ અભણા મુસાફર!
મૃતજળ પાછળ કાં દોડે છે. એવ અમારી નવપશ્ચિત દરિયાળી વાટિકા તરફ, અને તેમાંના
સરોવરમાંના અમૃતજળથી તારી યુગ યુગની તૃષ્ણા છીપાવ.

૨૧.

સૂર્ય-ચંદ્રમાં તેજ તુંજ ગ્રેરી રહો છે.
વનશીમાં તારાજ સૌન્દર્યના પુવારા ઉડી રહ્યા છે.
પક્ષીના રવમાં તારુંજ માર્દવ રહ્યું છે.
અનંત બોમમાં તારીજ શાંતિ પ્રસરેલી છે.
શિલ્પીઓ, ચિત્રકારો અને કવિઓમાં તારીજ કલા પ્રકાશે છે.
વિશ્વસમસ્ત તારા વૈભવેજ વિરાજિત છે.

તો ઓ દયાસાગર ! મારા પ્રત્યેજ તું આટલો નિષ્કુર કેમ ?
મારા હૃદયનાં અધકાર, અશાંતિ દારિદ્ર આદિ ક્યારે વિદારીશ ?

૨૨.

એ પુષ્પમાળા જોઇ બધાં મુક્તકંઠે કલાકારનાં વખાણ કરતાં હતાં.

તેમાંનાં ફૂલો રંગબેરંગી અને સુગંધયુક્ત હોઈ મનોહર લાગતાં હતા, પણ પ્રેમતંત્રીએ તેમને
એક બીજા માથે ઝૂંટી લીધા હતાં, અને ચળકતા તારોથી તેની શોભા વધારવામાં આવી. હતી.
માલાકારે પોતાનું આલેખ વાપરવામાં કરીએ ક્યારા રાખી નહોતી.

પરંતુ એ ફૂલહાર જોઇ, તેમજ ઉપવનનાં લતાવૃક્ષોની શાખાઓ ઉપર વાલુકહરીઓમાં
સ્વચ્છદે રસ દિડોળ લેતાં મધુરાં ફૂલગંતી આ દ્રશ્ય નિહાળતાં માંડે હૃદય તો ખરેખર રડી ઉઠ્યું,
કે પ્રભુને લાયક આ પુષ્પો અહીં ને અહીંજ જીવન વેદ્ય નાખશે, કે પોતાના ક્ષણિક
છતાં દિવ્યજીવનને પ્રભુના કંઈમાં પધારી ધન્ય કરશે!!

ઓ સહૃદય માનવ ! તારા ઉજત હૃદયના ક્ષણિક આનંદ માટે કુદરતી પુષ્પ સૌન્દર્યને ન
વેડતાં પ્રભુને સમર્પી તારી સાચી સૌન્દર્યભાવના એ પ્રભુ પાસે રજુ કર.

ગીતાંજલિ.

કાવ્ય ૫૬ દ્વૈતમાં અદ્વૈત

(રા રા શકરભાઈ ત્રિકમભાઈ પટેલ)

(આલો આલોને સખીઓ આજ, રસતાળા પાડી)

આમ મુજમાં વુજ આનંદ બરપુર છે બરિયો
આમજ મુજ સમીપે તુ, ઉતરીને આળ્યો
ઓ સદૃશ જીવનના નાય, ત્રિજીવનપતિ મારા
ને હું નદિ હોત પ્રભુ હોત વુજ પ્રેમજ ક્યા ?
સૌ આ સપહનો ભાગ્યો, ગણ્યો તારો મુજને,
ખેલાય અસૌમિ રસખેલ સદા મુજ ઉર માટે
વુજ કપ્પા રૂપ નિચિત્ર, ધરે મુજ જીવનમાં,
તે ધરે મનોહર વેશ, મન મારૂં દરવા
તેથીજ પ્રભુ વુજ પ્રેમ નિજને જુલો જતો,
બંધોના પ્રેમે વુજ પ્રેમ સમાધ જતો
સમેક્ષન એ બેનું, પૂર્ણ પ્રભુ જ્યાં થાયે,
વુજ દર્શન પ્રભુ ત્યાં થાય, એવા અદ્વૈતે

કાવ્ય ૧૦૩ એક અનન્ય પ્રણામ.

(હે માતૃશ્રમિ તોરે)

હૃદય મારી સદૃશી એક વહને જુહી રો',
સસર્ગ વિશ્વનો આ વુજ પાદમાં કરી રો'—
વરસ્યા વિમાનુ વાહન, નીચુ નમે અપાડે
મારૂં સમગ્ર મન ત્વમ, વુજ આગણે જુહી રો'—
મારા બધા ગોતોના, યદ્ય રાગ સર્વ બેગા,
શાંતિ—સુખમાહી, યદ્ય એકધાર વહી રો'—
આતુર ઘેર જવા, દેલાસ દસ વળતા,
નિજ રચાર્યો ધામ કેરી, માત્રા જીવન કરી રો'—

નોંધ અને સમાચારદિક.

બાઇ રતિલાલને—૨ ગુનથી બાઇ રતિલાલબાઇ કેટલાક પ્રશ્નો પૂછે છે તેના ઉત્તર ધીમે ધીમે પણ વિસ્તારથી નીચેપણે આપવામાં આવશે. પણ રતિલાલબાઇને અગ્નિ એટલું જાણીએ છીએ, જગતમાં ફરે પરાંપકાર પરાંપકાર કરવાનું કહે છે, પણ પરાંપકારી તો એક પ્રભુજી છે. જ્યારે કઈ વસ્તુને પોતાની ગણી પરાંપકાર કરવાનો હુકો દેવાધિપતિ પણ પરાંપકાર કરે છે, તેનો ઉત્પાદક કોણેય દોષ છે, માત્ર મિત્ર માફ માફ કરીને અભિમાને કરે છે. દરેક માણસ પોતાના જીવનને શુદ્ધી રીતે ત્યાગ વૃત્તિ રાખી સાચવે તે બધા ક્ષયો જતા રહે. પુણ્ય પાપની રચનાઓ અદત્તા મમતાનેજ આવશે છે. શ્રી.મહાપ્રભુજીની કૃષ્ણ જવાબ આપના તમારા પ્રશ્નોનો એક અન્ય થાય.

સદેવજી—કેટલાક બાઇઓ દિવાળીના ખાસ અંક જેવા અંકની અને એવા ચિત્રજીની આશા રાખત હતા. અમને પણ એવી દોસ રહે છે કે દર વરસે એ અંક તો એવો આપવો, પણ જ્યાં દિવાળીન એકમા ધોધમાર અર્ચા કર્યું, તેની કદા ને વિશાળતાથી થઈ દોષ. તો ઠીક પણ વી પી પાઠા વાળી ધણીઓએ અમને નાતીપાસ કર્યા. અમારે પણ સામે જોઈને અર્ચા કરવાનું રજી. વિશ્વાસેન વિશ્વ નમે છે અમારા જેવા પામરો પર વિશ્વાસ ન રાખતા પ્રભુ પર વિશ્વાસ રાખી આવી પ્રભુ સબધી સંસ્થાઓ તર જોડે ને મદદનીશ થવું હજી બીજાં અંક ચિત્રજીવાળો આવશે. ચિત્રજી તૈયાર છતાં જગ્યામને દેવાલ તૈયાર ન દોવાથી જ્યાં અંકમા નથી મૂક્યા.

મદદનીશ બંધુઓને—જે બાઇઓ પાસે લલાજમ આવ્યા દેવ તેમણે આવતા બાદરવા સુ. ૧ સુધીમાં દિસાખ અને નામ સાથે મોકલી આપવા. લલાજમ મોકલનાર બંધુઓએ બાદરવા સુ. ૧૨ સુધીમાં લલાજમ મોકલી આપવું. ત્યાર બાદ લલાજમ બાજી રહેશે તેમને વી. પી. કરવામાં આવશે બાદરવા સુધી પૂર્ણિમા પછી વી. પી. થરે થશે. આ વર્ષે એક પણ વી. પી. પાછું નહિ આવે જોવી આશા છે.

અમારી વિનવિ સંભાળાય છે—કેટલાક ભગવદીયો સાથે અમારાં એવા સંબંધ છે કે અમે બધાં વર્ષથી લલાજમ ન માગતાં એમને એમ મોકલતાં તેમને વી. પી. કરે પણ અવગણ લાગે, આવા બાઇઓ અમને પાછલા લલાજમ સાથે લલાજમ મોકલી આપે છે તેમનો અમે ઉપકાર માનીએ છીએ, આપણે ત્યાંથી રહેવું જોઈએ, વડેલ મોકલે તો પરિશિયતિને અનુસરીને અથવા આજસુધી પણ થાય પણ પ્રમાણિત તો સાચવવી પડે, આ ઉપરથી અમે પ્રમાણિક દોવાનો ફાવો નથી કરતા. નિશ્ચિત માસિક ન આપવું કે પણ અપ્રમાણિકપણ છે. પુરવઠ વહેલા મોકલવા એ પણ ઠીક તો નથી, પણ ભગવદીયા અમાં નિભાવી લે છે તે એક તેમની દયા છે અમે તો શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા અને ભગવદીયાની આશી નજરથી જ રજી રજીએ છીએ. બાજી તો સુરસાસલ જેવા અનુભવી કહે છે કે “જીતની રવિ છાયાથી કણિષ્ઠા, નિવર્તે દોષ હમારે” દેરીઆમાં ધરમા ને રજાણાં વડે છે તેટલા દોષ અમારામાં છે. તે તરફ સર્વે બંધુઓ મમ રાતથી જુએ અમારે એક પણ વી. પી. ન કર્યું પડે એમ લલાજમ આવી જાય તો કેવી મળે !

સાંતિ ન ઊઠવી—કેટલાક બાઇઓ અસહકાર ફરી ચાર ચરો એમ માની ગમરાય છે. આપણે તે પ્રભુને જેવી રિયવિ કરવી હશે તેમ કરશે એમ માની પ્રભુના આસરે તેનું જ ભજન કરવું. તે સર્વે સમર્થ છે. તેના પર જેનો વિશ્વાસ હશે તેનું સર્વજન કરવાને જીવે લોકોનો મોહ છે તેથી ન સમજાય તોફાનોમાં જાતે ઉતરવા કરતા પ્રભુને અવલબી રહેવું એજ ચેલ છે. નિ સાધન થયા સિવાય અભિમાને કામ કરવાથી નિવેડો ન આવે. આજુ બાજુ અમે તેમ અશાંતિમાં જ્યાં પણ પોતાની યાત્રિ ન ઊઠે તે ભગવદીય માલા પ્રસંગ વખતનો જીવંત ચિત્તાર નજરે લેયા દોષ તો ખજાર પડે કે શ્રીગોકુલેરો કેટલી અસાંતિ સદન કરી છે? એકવાર એક વૈષ્ણવે વિનવિ કરી કે રાજ આપણા ફરમોનો પાર નથી. આપણે ક્યું કે તમારું મન તમારો ફરમન છે. આપણે વળી ફરમન કેવો? આ કેવી યાત્રિ? કેવી મજા? કેવું લાગે મન? કેવી ધીરજ? એજ ભગવાન, એજ મહાપ્રભુજી એજ માર્ગ અત્યારે છે. પછી શા માટે ગમરાય? પ્રભુને જે રિયવિમાં મુકવા દોષ તે રિયવિમાં મૂકે. પ્રભુ આમે નજર રાખી બુધુ કરવું. સ્વાર્થની બંધન ન ફસાવું.

શ્રીગિરિજાજી એ સ્થાન જે શ્રી પ્રભુનું કે મનોરથે હોયગે—સ્વરિત શ્રી બેડે શ્રીમધુરાધીય કે નિલકાંચન પ્રથમ પીડરય શ્રીમદ્ગેરવામી શ્રી ૧૦૮ શ્રીગિરિવેરોપદામ શ્રીદારકેશાચાર્યજી મહારાજ શ્રીકેશવરેકે આશીવાદ ! અપરય આપ શ્રી સદ્ગુરુજી શ્રીમજાના કે નિયમ મિતિ લાદો શુકલા ૩ તરફ સાર તા. ૧૪ સિવઅર સન્ ૧૯૩૧ સોમવાર કે લેયગે ગો લખાવના કે અપૂર્વ આનન્દ લેને કે સમરન પૈષ્ણવ સદ્ગુરુજી આવેગે ! મિતિ દ્વિતીય આપાદ શુકલા ૧૧ સનિવાસેરે સં ૧૯૮૮ કે—
વિગે અમિહારી રજીગદાસજી કે શ્રીજવદ રમરજી બામેગે !

વિદ્યાના તારુણ્યદાર શ્રીમહાપ્રભુજીના વિશ્વોદારક સિદ્ધાંતોનો
મધ્યમ કરકે સચિત્ત મહિંદ

શુદ્ધાદ્વૈત-ભક્તિમાર્તંડ.

પુસ્તક ૬૬

ભાદ્રપદ.સં. ૧૯૮૭.

[અંક ૬]

ભગવદીય ગ્રાહકો પ્રત્યે

પ્રાંચ વર્ણની આપની સનત સેવા પછી હે માસની દક્ષીની રત્ન (૧)
ભોજવીને આપની સેવામાં હાજર થયો છું. મારી અમંદાવાદમાંની ગેર-
હાજરી કરમાન જે અંકો પ્રકટ થયા તેથી ગ્રાહકોમાં જે હોંન થયો તે
મેં અનુભવી લીધો. શુદ્ધાદ્વૈતનું પૌર્ય થોડુંક બેડાળ થઈ ગયું લાગ્યું.
સાંપ્રતિક સિદ્ધાંતોનો ભંગ પણ થયેલો લાગ્યો. વાચકો તમા ગ્રાહકોની
સખત ફરીવારે પણ ખતોમાં વાંચી પણ દવે જે થયું તેને મારે અફસોસ
ન જે હોય ! હું એ બંધા રુદિઓ મારે કામ માગી લઉં છું. આ અંકથી
બધું વ્યવસ્થાતર ફરી સંભાળી લીધું છે. પહેલાંની પેઠે તંત્રી, પ્રકાશક,
વ્યવસ્થાપક તથા મંચર તરીકેની બંધી સેવા બંધનવાંની સક્તિ વિશ્વવે
અને આપણેજ એવો દદ નિશ્ચય છે. આજુ વર્ણન લવાજમ લખ્યા ગ્રાહકોનું
માફી છે. વળી સરકારે શી. પી. અર્ચમાં એક આનો વધારવાની મહેરબાની
કરી છે. દવે જે ગ્રાહકો લવાજમ નહિ મોકલે તે શી. પી. અર્ચના
પાંચ આના વધારે મોકલે.

દેવદીવાલી અંક — આવવો અંક દેવદીવાલી. અંક ગિત્રોથી
ચલુમારકને પ્રકટ થશે અને લવાજમ નહિ. ભરનાર ગ્રાહકોના હાથમાં
શી. પી. થી આવશે. આસા છે કે શી. પી. સ્વીકારવાની રૂપા કદરનાવ
ગ્રાહકો કરશેજ.

નં. ૧૭૪૮, રાજામહેતાની પોળી
અમદાવાદ.

તંત્રી અને પ્રકાશક
વસંતરામ કુશિરખ શાસ્ત્રી
અધાયક તંત્રી-દીનકરકે.

લેખાનુક્રમ.

ભાદ્રપદ સં ૧૯૮૭.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ પ્રાચીન કીર્તન ...	૧૮૫	૭ નિર્ણયાર્ણવ... ...	૧૬૭
૨ ભુમકો પ્રકટય ...	૧૮૬	૮ દુઃખ શુ છે ? ...	૨૦૧
૩ વર્ણ કે પદ... ...	૧૮૭	૯ શીલ્યારામભાષ ...	૨૦૩
૪ નવરાત્રના ગરમા ...	૧૮૮	૧૦ અગ્નિમા શ્રીકૃષ્ણ ...	૨૦૬
૫ થાળ ..	૧૯૧	૧૧ ચર્યાપત્ર ...	૨૧૩
૬ ઠેક કહેને કાનમા ...	૧૯૬	૧૨ સ્થાપત્યિક પ્રવૃત્તિ ...	૨૧૪

વૈષ્ણવોને ચેતવણી—શ્રીઆ-ચોરથી લી. સદુપાડેવંશાત્મજ શ્રીમદાપ્રભુજીની બેઠકના ખ્યાલ ન્હેનેજ મણેરીલાવજ (નાનજીભાઈ મણેરીલાવજ) ના શ્રીમગવહ સ્મરણ વાચરો.

વિ લખવાનું કે અમારી બેઠકના નામથી અન્ય વજવામીયો પરહેવામા પાષંડ કરી (અમારે હામ ધરીને, કોઈ કાકા બનીને, કોઈ બાપ બનીને, કોઈ ભાગીદાર બનીને એટલે વારાફરતી એવા ફરવાનો ફાવો રાખીને) દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરે છે. એવી ઘણે ઠેકાણેથી વાત સાતત્યમા આવે છે અને કીસનગઢમા અમો પ્રત્યક્ષ નેઈ આવ્યા છીએ, ખરી રીતે અમારી બેઠકના હક્કદાર અમારી કીવાય બીજા કોઈ છે નહીં તો આવા પાખંડીયોથી વૈષ્ણવો સાવધાન રહે તેટલા માટે આ જાહેર ખબર આપના માસિકમા પ્રગટ કરવા કૃપા કરગોજ. હાથએજ મિતિ આશ્વિન કૃષ્ણ ૪ ગુરવાર. રાં. ૧૯૮૭ ના. ૬. સુખીયાજ સદુપાડેવંશાત્મજ ન્હેનેમણેરીલાવ (નાનજીભાઈ મણેરીલાવ)

અડધી કર્મિતે ચાલુ છે.

શ્રીહરિરામજીનું કિંમ્બદ્ધન ચરિત્ર સિક્ષાપત્રો સાથે ન્યો. ૩.૨) છે તે રૂ. ૧૧ થી આપવાનું ચતુર્માસ સુધી ચાલુ રાખ્યું છે. જીવનચરિત્ર અદ્ભુત અને ચમત્કારી છે. વી. ૫. મંભાવવ કરતા રહેવે પાર્શ્વથી મળ્યા આદરો એકલા યજ્ઞને મળાવે તો બહુ લાભ થાય. પોસ્ટથી પણ મળે એકલા મળાવે તો વી પી ખર્ચ બગી જાય. ધોળપત્ર સાગર-દરે જૂજ જ નકલો છે બીજી આવૃત્તિ હમણા નીકળનાની નથી. સાડાસાતસો પેઞ્જનું પુસ્તક માત્ર રૂ. ૧૧ મા અનદદ સરવુ છે આ ઉપગત

નામ,	ન્યોછાવર.	પોસ્ટેજ
(૧) શીસર્વોત્તમજ ૦-૪-૦ નું દાવ ...	૦-૨-૬	૦-૧-
(૨) પ્રહિમાર્ગનો ઇતિહાસ ...	૦-૬-૦	૦-૧-
(૩) શ્રીગોકુલેશ માલા પ્રસંગ...	૦-૧-૬	૦-૮-
(૪) શ્રીપુરોત્તમજીનું ચરિત્ર ..	૦-૩-૦	૦-૧-
(૫) જીવંત મદાત્મા ...	૦-૪-૦	૦-૧-
(૬) વૈષ્ણવ નરેશ ...	૦-૩-૦	૦-૦-
(૭) ન્યાયમૂર્તિનો સુકાદો ...	૦-૨-૦	૦-૧-૦
(૮) શ્રીનટવરલાલના ધોળ ...	૦-૨-૦	૦-૦-૬
(૯) પપ પાઈનો મૂંઝો ...	૦-૩-૦	૦-૧-૦

શ્રી લક્ષ્મીમાર્ગીય રાસ્તી અથમાળાના પ્રથો.

(૧) શ્રીગોકુલેશના દારય પ્રમરો અને વચનામૃતો ભાગ ૧ લો	૧-૦-૦	૦-૪-૦
(૨) શ્રીગોકુલેશના દારય પ્રસંગો અને વચનામૃતો ભાગ ૨ લો	૧-૦-૦	૦-૪-૦
(૩) રસિક વિલાસ ...	૧-૦-૦	૦-૩-૦
(૪) શ્રીહરિરામજીનું જીવનચરિત્ર સિક્ષાપત્રો સાથે ૨-૮-૦ દાવ	૧-૪-૦	૦-૬-૦
(૫) ધાર્મિક અને સામાજિક લક્ષગીત સાગર ૧-૦-૦ દાવ	૦-૧૨-૦	૦-૪-૦
(૬) દીનતાને આશ્રયના પદ ...	૦-૧-૩	૦-૦-૬

शुद्धादित-सहितभारतः

पृष्ठ ६०]

सं० ५६, श्रीवत्सल ४५३.

[अंक ६.

प्राचीन कीर्तन.

नेक ठाडी रहे कह्योवारी ॥ क्यों झपट झपट जात बरसत मेह भीजत सारी ॥२॥
 आज मेरी छतानमें तनक परन दे बादल उधारी ॥ लाल कैसें टहेरुं, मोहि गोरस नां बिके,
 होत बहुत अवारी ॥२॥ प्यारे मोई घर जानदे खीजेगी सास देवेगी गरी ॥ प्यारी नेक चत्ताय
 कमन हो, मोतन ताप निवारी ॥३॥ हांहां अब तो मोहि जानदे सचमुच कहुं रामदास कल
 आउं मुकरारी ॥५॥ पद ॥२॥ देखोरी भैया आवत गोपकुमारी ॥ रंगसीली अरु चटकीली
 भरि हे योवन भारी ॥१॥ सीस मंडुक्रियां भरि गोरसकी चोंप चलत मतवारी ॥ कहा कहे कैसें
 रोके जान परत बरी खीजवारी ॥२॥ सब कोठ कहु नां बरजो, धरे घरनकी वेहे नारि ॥ मेहा मत
 कोठ जैयो ईन आगे नाहक होय खुहारी ॥ पद ॥३॥ प्यारे मेरो गोरस हे रसदार ॥ कहु नां बेध्यों
 कहु नां छुयो, सुधि आवत नंदकुमार ॥१॥ सास पराजि बेग आयो तुंहि हों बालक डरंगी जवार ॥
 रंगीले दास प्रभू कहत लाडिली लेशे प्यारे डरंगे नां पीवत करो ना वार ॥२॥ पद ॥४॥ अमुकि
 मत जैयो गृहवरकी गेलन ठाडो लंगर वार ॥ मोहीतें करि झक जोरि दीनी मेने सुधि समार ॥१॥
 खीजत बाय धाय भेट पथो दीनी मोही अकवार ॥ अम स्वामी अवलाको कहा चल मन मानी
 कीनी रिखवार ॥२॥ पद ॥५॥ अरि को हेरि ललि अकेलि कितकुं चलि जात ॥ जात मथुरां नगर
 बत्ता सुधि बगर देख्यो परत सुजात ॥१॥ अरि तुंहि मुकुमार कैसे भग चल्थो जाय आवत जात
 परेगी रात ॥ रातकी कहु नां डर लाल पंडे पथिक आवत जात ॥२॥ मोल आवत मोई छेछे
 संग जानदे सुधि बाट ॥ मेहा प्रभू कहत लाडिली पहुंचाउंगो आई मेरी जात ॥ पद ॥६॥
 मो नांही काहु बाबाकी चेरि ॥ सुधो मागत सुधो देत नचावत नैन तरैयां फेरि ॥१॥ तेरे
 घर कहा टोट परी है कहत फिरत कोठ गोरस देहि ॥ विष्णुदास परायो मीठे, देखो पुरान बिलेरी
 ॥२॥ पद ॥७॥ सुधो दांन क्यों नहि देरी ॥ सब ब्रज चीथन अरु बृंदावन राज हमारो हेरि ॥१॥
 सेतमेंत नांही देन परतु है, मेगो माल बिकेरि ॥ सुगुनदास धर देरी मटुकी मत आयो यह
 गलियन फेरि ॥२॥ पद ॥८॥ इहां नहीं है नंदको राज ॥ मथुरां नगर सूधी चढ़ंगी अरज
 कहंगी कंस महाराज ॥१॥ गाय चैरया, गोरस मागत, कहि सत फेरि तहुं नहि लाज ॥ कहि रस-
 खान तुम घरके ठाकुर, नांही सरे ईत तेरो काज ॥२॥ पद ॥९॥ हम नांही करत बिकर सूधी
 तुमसुं कहत ॥ बिनां मोल सखी हम नांही मागत, बरजोरितें हम न छ्हेत ॥१॥ जब तुं दियो

चाहे, तब मे लियो चाहे, बिना मरजी फोड करे नां हेत ॥ कटहरिया प्रभु सुने ना मेरी, में
तोहिसों हितकी कहेत ॥२॥ पद ॥१०॥ ठाडि रहे दधि बेचनहार ॥ हुंही सुघर तेरो गोरस
सुघर सवें सुघर रंगदार ॥१॥ नेक चखाय सुघर अलबेली सुघर घुघट वार ॥ कहत सुघर सुघर
ओसर सुघर क्यों करत वार ॥२॥ पद ॥११॥ अलबेली देजा मेरो दान ॥ दान मागे निपट
निटुर जिन जगत नांही मान ॥१॥ एसो दान मो नाहिं प्यारी ठाडि रहे करं पहेचान ॥ केशु
किशोरी बरखत बहेरि, देखुंगो सुघो मग जान ॥२॥ पद ॥१२॥ ठाडि रहे छकेली छिपत छिपत
जान ॥ जानत नाहि, ईहां दान लागत बिना कहे बैसी चली जात ॥१॥ छेहो सुदामा उतार
नटुकी ले जा मयी कुटिन बाट ॥ ना मोहन, में गौने आई, ना जानु मजकी रीतमात ॥२॥ ना
जाने तो जनाउ तोंहु, कहा तेरो नाम कोन हे तात ॥ तातकी तोहि काहा परी है, जात कछु काहुकी
पलटात ॥३॥ में गाठोलीकी, चंपकलता, गोरे गूजर मेरी जात कहात ॥ हाटा हुंही नई आई,
नयो गोरस नयो सभ ठाठ ॥४॥ नयो नीको हे हमारी हुंही नयो दानी रोकत बाट ॥ जन हरिया
कोड लवार लागत चलत लुगाई रोकत जात ॥५॥

संग्राहक-भगवदीय घेलजीभाई, राजकोट.

श्रीनाथजीकी भुजाको प्रागट्य.

सबत् सुहावनो मुरस कबु वेद चन्द्र, सावनकी कृष्णपक्ष तृतीया सुहाई है ॥१॥

दिन रविवार अरु रविके हृदय काल, श्रवण नक्षत्र नम घोर घटा आई है ॥२॥

मेसे शुभ अवसर गिरिके शिखर पर, श्री गिरिपरनके द्वियमें समाई है ॥३॥

जन मन रजनको नृनिमार भजनको, वादि गन गंजनको भुजा प्रगटाई है ॥४॥

हतो एक चय बृद्ध न्यकि आन्धोर निवासी; भक्तिभाव भरपूर भावनायुत मजवासी.

इरु दिन खोजत गाय गयो गिरिराज शिखर पर; तहें अनुपम एक भुजा दृष्टिगत भई राचिरतर.

निरखि अलौकिक दृश्य हृदय अति जान रजआयो; ताहि दिखावन काज बोलि मजवासिन्ह लायो.

श्रवण कियो अनुमान देव प्रगट्यो यह कोई, जिन गिरि धारन कियो देव निधय यह सोई.

करि या मौंति विचार तुरत सद ईष्य मँगयो; विधि विधान अरु प्रेम सहित तिहि स्नान करायो.

तुलसी चन्दन पुष्प अखत है पूजन कीन्हौ; धरि दधि फलको भोग सचन मिलि आनंद लीन्हौ.

श्रीके मुखारविन्दको प्रागट्य ।

पन्द्रहसौ पैंतीस मास माघ पक्षादति, प्रगट भयो मुख कमल अमल ज्यों घनमें ते शशि

चतुर्भद्रपुर क्षेत्र महा नदि-सीर शमी तर; अन्यकारमय निशामय्य प्रागटे तिहि अवसर.

तेज-पुञ्ज शिशुरूप शक्तिसम्पन्न रुचिरतर; श्रीमद्वल्लभ बंग-मूल आचार्य चरण वर.

दुग्धपान, चरित्र ।

द्वे-व्रजवासी हते वृद्ध आन्योर नगरके; माणिक सदु नाम साह हे अपने घरके.
 तिनके एक सहस्र गायहीं अति सुखकारी; तिनमें ते इक हती नन्द-कुल-गायनु वारी.
 यही चार दिन रहें सग गायनको तजिकें; पान, करावत दूध जाय गिरिवर पै भजिकें,
 ठाढ़ी जै मुख पास दूध तित सवै नैम सों; श्रीगिरिवरपर स्वयं करें तिहि पान प्रेमसों.
 या प्रभार वहें जात चाहि छै महिना बीते, पै न सक्यौ कोऊ जानि होत है थन क्यौं रीते.
 स्वप्न देखि अति दूध एक दिन वे व्रजवासी, गये गायके संग जहाँ गिरिधर सुख रासी.
 देखि अलौकिक दृश्य द्रगन अति आनंद लिन्हौ; करि प्रणाम बहु भौति मानसिक पूजन कीन्हौ.
 तव गोवर्धननाथ पकरिकें सदुको कर; कब्यो वाय समुदाय रहतु हों या गिरि ऊपर.
 चरित भेदसों इन्द्र नाग अरु देव-दमन गुनि, ताको कारन कहों कान धरि वाको अब सुनि.
 सात दिवस गिरिधारी वृष्टिको स्तम्भन कीन्हौ, पार्यो पाँच मुरराज अमयर बाकौ दीन्हौ.
 करि कालीको दमन वृचल्यार्पाद पदार्थों, भक्तन मन मातङ्ग सुष्टि अपनी में धार्यो.
 वरुण वायु यम इन्द्र आदिको दमन कर्यो मै; देवदमन तेहि काज लोरुमें जानु फलों मै.
 नित यह तेरी गाय दूध मोरों प्यावे है, या घूमरको दूध मोहि अतिशय भावे है.
 अर्चतें दोनों भेर दूध नित लाय नेमसों; प्याय जायो करि मोहि यहाँ तु स्वयं प्रेमसों
 झुनि धीके घर वचन उतरि सदु घर आयो; गाय गमनको वृत्त आविते सचन सुनायो.
 फिरि नरोंहि समुदाय कब्यो नित गिरि पै जइयो; दोनो टकको दूध प्याय श्रीजीकूँ अइयो.
 ता दिन ते छै दूध नित नरों तहें जावे; देवदमन द्विग बैठि आप निज करसों प्यावे.
 यौं नरोंको जात बहों बहु दिवस बिताने; छाति गई यह भाय भये थन निपट रिताने.
 अन्य गायकी धार काढि छै गो सद जव, देखि वाय श्रीनाथ वचन यौ कहन लगे तव
 जाको लाये दूध नै है कुल नन्दरायको; ग्रहण न करि हों सखा ! दूध मैं अन्य गायको.
 जा कल तेरे खिरक गाय वा कुलकी अई है; लै हो वाको दूध, न जयतक तेरी ज्यई है.

[क्रमशः]

श्रीकृष्णशर्मा वैद्य, हिन्दी डैड पण्डित श्रीमद्रोचरदन पाठशाला, श्रीनाथद्वारा.

वर्षाके पद.

राग भवहार—आज कुछ भेदा लड़ेने प्रीतम मोधर आये ॥ मनमें अनोख पूरन
 सगरे भये सप्पी मन लाये ॥ १ ॥ वे उपहार निमिष हीन रही सुख सांतसांत उपलभ्ये ॥
 रसिक प्रीतम संगम सुख शरन नस अपनस निसराये ॥ २ ॥ ५६ ॥ अंगियां
 भेदरी लावनसंग अटकी ॥ वह भूति मे बितमे बूली रहि कृत नही मे
 अटकी ॥ ३ ॥ लोड भेदर डारी पिछलानी पिय हिये आधटकी ॥ नंददास प्रभुकी

ખ્યારી લાજ તજ ડિગર ચલી નેક અટકી ॥ ૨૧ ॥ પદ ॥ દિનદિન હોત કંચુકી ઘાડી ॥
 સજ્જલ સ્યામધન રતિ રસ બરણત જોળન સરિતા બાઢી ॥૧॥ મહાભય લીતિ
 ઉરઝ તન પર મોહન મૂરતિ ચાઢી ॥ જ્યાસ સખી દરસનકી આસા નિકસ કરાડે
 ઠાડી ॥ ૨ ॥ પદ ॥ કુવર ચલો જી આગે ગૃહવર બનમે જહાં જોલત મધુરે જોલ ॥
 ગિકસત બનરાજીવ તહા કોકિલા કરત કલોલ ॥ ૧ ॥ મધુરે બચન સુનત પ્રીત-
 મકે લીનો ખ્યારી ચિત્તચોર ॥ ગોવિંદ જલજલ પિયા ખ્યારીકી જોર ॥ ૨ ॥ પદ ॥
 લાલ હોતો ખૂલોંગી જો તુમ હોલે હોલે હુંસાવો ॥ ડરપત હું ધનસ્વામ મનોહર
 અપને કંઠ લગાવો, ॥૧॥ અળ હમ ઉતરે તુમ જૂલો મેરે પ્રીતમ જેસે જેસે ગાઉં
 તેસે તેસે ગાઓ ॥ રમિક પ્રીતમકી સુનો ચહ બિનતિ તનકી તપન જુઝાઓ ॥૨॥
 ॥૫૬॥ સ્યામસ ગે કયો ન હિ ડોરે જૂલો ? બરણા ઋતુ નવ ધનમે દામિની દેખ માન
 સળ જૂલો ॥૧॥ જોલત મોર દૂતિકા ટેરત સાજે ચલો સિંગાર ॥ ઇંદ્રધનુષ બન-
 માલા પહર્ષ પહરિ કરો આલસાર ॥૨॥ પથે પ્રકાસ કરેગી દામિની લખે ન કોઉ
 આન ॥ ગરજત ગગન કોઉ ન સુનેગો નૃપુર સુર કલગાન ॥૩॥ જપ્તગત તુમ્હે
 જનાવત મિલો પરમ ફલ સજ ॥ મિલન ચલો જી રસિક પ્રીતમસોં મોહત કોટિ
 અનંગ ॥ ૪ ॥ પદ ॥

સોરઠે ॥ નેન ચલાવન ગૂજરી ઉજરે ગાત લોહિ ધનુષ મનો હસે જાત ॥
 હર્યો લહેંગા ટેલર લીની અગિયાં સોઈ સારી સોહે તન અતિ અલસાત ॥ ૧ ॥
 કહા કહો અગ અંગકી સોલા ચદ દેખ મનો લગત ॥ હંસ ચિતવન મો ધોધી
 કે પ્રભુ કાહે મોહન લલચાત ॥

નવરાત્રના મરવા.

શ્રીશોભાભાજી કૃત.

ગરબો ૧ લો.

- શ્રીવદ્વલ વિફલ શુભ ગાળિકે, નિત્ય પ્રતિ પ્રેમશું રે લોલ,
 એઠનાં ચરણકમલ ચિત્ત લાગિકે, એવા નેહશું રે લોલ. ૧.
- નવ ભાવના નૌતમ ખેલ તે, છે નવરાત્રના રે લોલ,
 તેના નિત્ય પ્રતિ નૌતમ લેગ કે, છે બહુ ભાંતના રે લોલ. ૨.
- નિર્જીવ જૂથ તણો નહિ પાર કે, શોભા અતિ ઘણી રે લોલ,
 સર્વે જૂથ માંહે સરદાર, શ્રીરાધા સંગટમણિ રે લોલ. ૩.
- પડવે ખેલું માન્યું પર્વ કે, (શ્રી) રાધા સહી રે લોલ;
 ખેલા ખેલ તણાં તે સુખિયાં શ્રીચન્દ્રાવલી કહી રે લોલ. ૪.
- લીધાં પાન ફૂલ પકવાન કે, ચાલ્યાં વૃંદાવનમાં રે લોલ.
 આવ્યાં કુજબલનને દાર કે, મોહ બહુ મનમાં રે લોલ. ૫.

- દર્શન જુઠ્ઠા દેવી કેરું, કોધું છે તહાં રે લોલ;
 દેખું નન્દકૂંવર આ વનમાં, માય! માયું ધહાં રે લોલ. ૬.
 ઘર ઘરથી આવી મનનાર કે, શૂઝાર કરી બહુ રે લોલ;
 ગરબે રમવા શરદની રાત કે, જૂથ મધ્યાં સહુ રે લોલ. ૭.
 પ્રભુજી પધાર્યા એણે કામ કે, કેટિ કામ વારણે રે લોલ;
 રસભરી રમતા જુગે મનનાર કે, કુન્નને ગારણે રે લોલ. ૮.
 કુન્ન વિહારી કુન્ન વિલાસ કરી, પૂરી આશ છે રે લોલ;
 શોભા જોઈ વસો ચિત્ત માણે, કહે હરિદાસ છે રે લોલ. ૯.

ગરબો ૨ બો.

- વળી બીજ પર્વ બીજ ખેલમાં રે લોલ, શ્રીરાધા રમે રડું રેલમાં રે લોલ. ૧.
 એના જૂથ સુખી લલિતા કહી રે લોલ, બાણે પ્રેમ તણી સરિતા વહી રે લોલ. ૨.
 ચાલી સં કેતારસદનમાં આવિયાં રે લોલ, પૂજી સફેત દેવી મન ભાવિયાં રે લોલ. ૩.
 પૂજી કેરો સાજ લેઈ હાથમાં રે લોલ, ચાડ્યાં મલપનતા સર્વ સાથમાં રે લોલ. ૪.
 મધ્યા શ્રીગિરિધારી વાટમાં રે લોલ, શ્રીજસુનાળના ઘાટમાં રે લોલ. ૫.
 ક્યામા કેરો શૂઝાર સોઢે શ્યામને રે લોલ, લલિતાજી ખેલે નવદામને રે લોલ. ૬.
 હરિદાસ પ્રભુ શોભા નિરખતા રે લોલ, એના શુભ ગાય છે બહુ હરખતા રે લોલ. ૭.

ગરબો ૩ બો.

- સખી ત્રીજે ને ત્રીજે ખેલ શ્યામાજી,
 ગરબે રમવાને કાજ મણી સર્વે લામાજી. ૧.
 તેમાં સુખી સ્વરૂપ વિશાખા સહુ કહેજી,
 બાલે મુખ મધુરા વેલુ કોઢિલા ટહુકેજી. ૨.
 (સર્વે) કુન્નસદનમાં આવી લોગ સમર્પાજી,
 દેઈ અધરામૃતનું પાન તનમન અર્પીજી. ૩.
 ત્યાં હરિ જૂ બેઠા કરી વનદેવી રૂપજી,
 છબીપર વારો કેટિક કામ એ મનખૂપજી. ૪.
 શ્રીરાધાજૂ નવલરસિક બેસાડી ભેડેજી,
 તે કહે કુન્ન વિલાસ અતિ રસ હેડેજી. ૫.
 એ લીલાનું કરી ધ્યાન લામણાં લોજેજી,
 હરિદાસ પ્રભુની જોઈ શોભા, મહારસ પીજેજી. ૬.

ગરબો ૪ થો.

- ચાથે ચતુરાં ચાથા ખેલમાં જીરે, ખેડ્યાં રાસોડી વનમાંદા;
 વૃક્ષ લતા દુમ વેલો સહુજીરે, ફૂલી અંગો અંગે ત્યાંદ. ૧.
 ચન્દ્રલાગા સુખી જૂથમાં જીરે, લીધી સખી પોનાની સર્જ;
 પૂજના સાજ લેઈ હાથમાંજીરે, લીધાં વિવિધ કુસુમ રડું રડું. ૨.

સામગ્રી લીધી લોગની છ રે, ચાટ્યાં દેવી પૂજન કાળ,
 પૂજ કીધી છે પ્રીતશૂં છરે, નિરખી નન્દકુંવર મહારાજ. ૩
 હાસ્ય વિનોદ કીધો મલી છરે, ખેાતી મનડા ઢેરી આશ;
 પ્રિય ખારી અડક ભરી લેટિયાછરે, સામણાં લીધાં છે નિજદાસ. ૪
 એ શોભા જોઈ હરિદાસ કરે વિનતિ છરે, પ્રભુજી એ સુખ દીજે નિત્ય;
 અવશુજી જે હોય તે ટાળજો છરે, નિર્મળ કરજો મહાઈ ચિત્ત ૫

ગરબો ૫ મો.

પાંચમે પાંચમો ખેલ ખેલે મલીજી, શ્રીસ્થામાજી કદલીવન,
 સખી સુખી શ્રી સંભવલીજીરે, તેનું દીસે પ્રકુલિત મન. ૧
 મળવા આટ્યાં શ્રીનન્દલાલનેજી, ત્યાં કીધો છે ચડકેત;
 આશ ધરીને સર્વ ચાલિયાંજી, મનમાંહે ધરીને હેત. ૨
 પૂજન કીધું દેવી તણજી, ધૂપ દીપ સમર્પ્યા લોગ;
 કમ્બસુખી સુખ ફૂલિયાંજીરે, દેખી સ્થામ તણો સન્મોગ. ૩
 નાચે ગાય આનન્દ શૂંજીરે, સ્થામા વાધ્યો છે રસરજી;
 શ્રીહરિરૂપ પ્રકાશિયુંજીરે; મળી બેઠાં સ્થામા સર્જ. ૪
 મણકલ કીધું છે રાસનું જીરે, ત્યાં વીતી નિશા જીગ જામ;
 હરિદાસ શોભા નિરખતાં જીરે, કાંઈ ખેાતી મનની હામ. ૫

ગરબો ૬ ઠા.

ગરબે રમવાને સ્થામા સાંચર્યાજીરે માન્યું છઠું, પરવ છઠું દન;
 સદૃ મલી આવ્યાં ગોવર્ધન ગામ જીરે, રમવા ચાલી તેને વન,
 કમ્બન આરી લીધી કરભરી જીરે, લીધો પૂજ કેરો સાજ;
 વિવિધ વસન અંગોઅંગ સત્યાં જીરે, નિરખવા નન્દકુંવર મહારાજ.
 જૂથે જૂથ મલી મજસુન્દરી જીરે, રાધ જેલ તણી સરદાર;
 એ તો ખેલ રહ્યો છે એકુનો જીરે, એ શુભરૂપ ચતુર છે સાર.
 લોગ ધર્યો દેવી પૂજન કરીજીરે, નાથ પધાર્યા તેણે કામ;
 ઠાટિક કામ સ્થામ ઉપર વારિયે જીરે, નિર્ધન ધન પામ્યાં આરામ.
 ખેલ તણો આરમ્ભ કર્યો જીરે, તે મધ્ય પ્રિય ખારીની જોડ;
 શોભા જોઈ હરિદાસ વિનતિ કરે જીરે, પ્રભુજી પૂરો મનના કોડ

ગરબો ૭ મો.

એ તો પ્રિય ખારી વિહાર ગાજી મેમ ધરીજી;
 વસી વૃન્દાવન રજ જુહારો પલકે કરીજી. ૧
 તિથિ સાતમે સાતમો ખેલે રાધા ગોરીજી,
 એના ખેલમાં સુખી જૂથ કૃષ્ણાવતી કિશોરીજી. ૨

- લઘુલાવથી ભુદિ પ્રવીણ ચાલી કરવા પૂજાણ,
 પ્હોંચ્યા દેવી મણ્ડપમાં પ્હોંપ માલા ફૂલણ (?) ૩
 ગંગામિની આવી લામિની જેલ મોદસરીણ;
 લેઈ શુભ ફૂલનો હાર, આરોપ્યો કણ્ઠ હરિણ. ૪.
 કોઈ લેઈ પ્રભુનો બાહુ પોતાને કણ્ઠ ધારેણ,
 કોઈ લેઈ આલિચર્જન અર્ચ વિરહતાપ વારેણ. ૫
 સોઢે નન્દકૂવરને સર્જી શ્રીવૃષભા ન દુલારી છ,
 હરિદાસ પ્રભુ એ શોભા ભુવે પ્રજનારીણ. ૬.

ગરબો ૮ મો.

(શ્રીવલ્લભગૃહ પ્રગટિયા મુન્દર વરણ-એ રાહ.)

- આવ્યાં શાન્તન કુણ્ડને, પાસ, શ્યામા લાડલીણ,
 ખેલે આડમો ખેલ વિલાસ, શ્યામા લાડલીણ ૧.
 રૂડો આઠમ દન, શ્યામા લાડલીણ
 ફૂંટ્યાં ભામા સારફીમન, શ્યામા લાડલીણ ૨
 એ તો ખેલમાં મુખી વેષ, શ્યામા લાડલીણ,
 સૂરજ મન્દિર કીધો પ્રવેશ, શ્યામા લાડલીણ ૩
 પૂજા કરીને લોગનુધરાય, શ્યામા લાડલીણ
 મલી માનિનો મર્જલ ગાય, શ્યામા લાડલીણ ૪
 ત્યાંથી ચાન્દ ભદ્રવન શ્યામા લાડલીણ,
 કર્યું દેવીનું પૂજન, શ્યામા લાડલીણ. ૫
 ચન્દન વન્દન પુષ્પની માલ, શ્યામા લાડલીણ,
 લાપી ગૃહણી મજની બાલ, શ્યામા લાડલીણ, ૬.
 પ્હેરાવ્યા વસ્ત્રને આભરણ, શ્યામા લાડલીણ
 વગી લાગી એને ચરણ શ્યામા લાડલીણ ૭
 મનમાં વમિયા નન્દકુમાર શ્યામા લાડલીણ
 કરે વિવિધ વિવિધ વિહાર, શ્યામા લાડલીણ ૮
 દેખી નવલ સળીનૂ રૂપ, શ્યામા લાડલીણ
 એતો મજ વૃન્દાવન ભૂપ, શ્યામા લાડલીણ. ૯
 એ છે કૃષ્ણકલા સમ્પૂર્ણ, શ્યામા લાડલીણ,
 વેણ વળરી કર્યો ઝકમૂર્ણ, શ્યામા લાડલીણ. ૧૦
 ખેલે કુન્દમાં કુન્દ વિહારી, શ્યામા લાડલીણ,
 હરિદાસ શોભા મુખ કારી, શ્યામા લાડલીણ. ૧૧

ગરબો ૯ મો.

- (વાકે અમ્બોડે શ્રીનાથજી અને મલિયાં મારગમાંહે મનહરી લીધાંજી એ રાહ.)
- નવમી આવી નવ દિનને કાંઈ નવમું પર્વ કહેવાય, જેલો હરિ સાધિયાજીરે;
 નવધા લક્ષ્મી સહુ મલ્યા તે, શોભા કહી નવ નય, જેલો હરિ ૧.
- ગરબે રમવા નીસર્યાં સહુ, નવરાત કરી ગર્જાર, જેલો,
 આસો માસ અજવાળિયાં, તે કરવા રાસ વિહાર, જેલો ૨.
- નિમ મહમાતી હસ્તિની, તે આવી જમનાં ન્હાય, જેલો
 બંસીબટ સંકેત સઘનવન સમકલા દરસાય, જેલો ૩,
- મોહન મૂરતિ વેણુ બળવી, પૂરે સહુના કામ, જેલો
 મોર મુગટ મકરાકૃતિ કુણ્ડલ, મોહન જગ અભિરામ, જેલો ૪.
- પીતામ્બર કટિ કાઠની પદ નૃપુરનો ઝણકાર, જેલો
 કુકણ વલય બાહે જાનૂજન્ધ, સુક્રાદેવના હાર, જેલો ૫.
- ત્રણ આમ સ્વર લેહ કરીને, વાય વેણુ રસાલ, જેલો
 સર્વસ્વ વારે વારણે છબી, ઉપર વ્રજની બાલ, જેલો ૬.
- નવધા નવે પ્રકારના, કાંઈ લાભ્યાં છે લોજન, જેલો
 મેવા મીઠાઈ પાન સામગ્રી, વિવિધ લાનના અન્ન, જેલો ૭.
- પૂલ કીધી પ્રીતશ, ત્યાં લોગ ધર્યો મજનારી, જેલો
 આચમન દેઈ બીડાં ધર્યાં, એક રાહ લૂણ ઉતારી, જેલો ૮.
- જેજેકાર ત્રિભુવન થયો, ત્યા આસ્તી નિરખી નાય, જેલો
 સઘન કુન્જ પધારિયાં તે પ્રિય ખ્યારી જેઉ સાથ, જેલો ૯.
- કિસલય દલ શમ્યા રચી, વળી મધુપ કરે મુગજ, જેલો
 જુગલ કિશોર બિરાજિયાં છે રતિરસકીડા સાર, જેલો ૧૦.
- એ વિધિ દેવી પૂજિયાં, તે સર્વ કૃષ્ણ સ્વરૂપ, જેલો
 ઘર ઘરથી આવી સહુ તે, લીલા કરી અનૂપ, જેલો ૧૧.
- શ્રીવલ્લભપદરજ પ્રતાપે પૂરણ કીધી આરા, જેલો
 નવરસ જેલ પ્રગટ કર્યા તે શોભા નેઈ હરિદાસ, જેલો ૧૨.

શ્રીશોભામાજી કૃત.

છ ગરબા.

આસો સુદિ ૨૦ થી સુદિ ૧૫ સુધીના,

ગરબો ૧૦ મો.

(આનન્દ સાગર લિલટથો એ રાહ.)

આસુ માસ અજવાળિયાં રે લોલ, શરદ તણી છે રાત ને;

ગરબે રમે છે રાધા રૂપી ભર્યા રે લોલ, રાતે ઉર્જગત તણી પાંત ને

ઉજ્જવલ સાડી સર્વે ધરીરે લોલ, ચમકે છે છાપાં માન ને;
નવશત ભૂષણ અર્ધ ધર્યાં રે લોલ, ગળકે છે કુણ્ડલ કાનને. ૨.
શ્રીચન્દ્રાવલીયે ક્યારે લોલ, શ્રીનાથજીના શુર્કાર ને;
વાધા ચીર ઉજ્જવલ છાપણારે લોલ, જરકસીતા ઇન્તાર ને. ૩.
દશમે દશમું પરવ થયું રે લોલ, વિજયા દશમીનો તહેવાર ને;
નિર્ગુણ ૩૫ રાધા આવિયારે લોલ, શોભા વૃષભાન કુમારને. ૪.

ગરબો ૧૧ મો.

(બીજા ગરબાની રાહ.)

મ્હારી પલકનાં તે પગમંડા કરું રે લોલ, મ્હારી આંખડી આગળ ધરું રે લોલ. ૧.
આ તન કેનં પાથરણું કીજિયે રે લોલ, પ્રભુજીને પથરાવી રસ લીજિયેરે લોલ. ૨.
બેઠા શ્રીકૃષ્ણ આવ્યા મજ્જન સહુરે લોલ, ગરબો રમવારે પ્રેમ વાધ્યોરે લોલ. ૩.
ગરબો સરસ સહુમાં શ્રી રાધા તણોરે લોલ, તેણે રમતાં તે રસ વાધ્યો ઘણોરે લોલ. ૪.
ગરબો સોના રૂપાનો જડાયો રે લોલ, રાધાજીને ગરબે મોતી હીરા ગનાવોરે લોલ. ૫.
સોના રૂપાની ઇંટોણીમાં જડયાં રતન છે રે લોલ, ઉપર ગરબો મેઠ્યો તે કરી જલ્મ છે રે લોલ. ૬.
રચી મણુડપ રમે છે મજનાગરીરે લોલ, તેમાં શ્રીરાધાજી તે રૂપશુભાઆગરીરે લોલ, ૭
આપ અર્ધ મરડેને લટકાં કરે રે લોલ, 'સર્વ' સુંદરીએ સર્જી થીરાધા કરેરે લોલ. ૮.
એનો લટકો તે નન્દલાલને ગમે રે લોલ, માટે સુંદરી થઇને પોતે રમે રે લોલ. ૯.
શોભા ભેષ હરિદાસ વિનતિ કરે રે લોલ, દીને મજમાં વાસ તો મારૂ મન કરેરે લોલ. ૧૦.

ગરબો ૧૨ મો.

(આનન્દ સાગર ઊલટયો રે લોલ. એ રાહ.)

હમચી રમવાને રાધા સાંચર્યા રે લોલ, લલિતા વિશાખાની નેરો; હંસવર્ણીને ગજગામિનીરે લોલ, કાષ્ઠ તો હાંડ છે, મોડામોડો. ૧.
શ્રીચન્દ્રાવલી પદ્માસર્જ આવિયારે લોલ, ઘર ઘરથી આવ્યા મજનાર ને;
જૂથ જૂથ સર્વે આવી મટ્યારે લોલ, જ્યાં જેણે શ્રીવૃષભાનકુમારને. ૨.
મદગજ છૂટયા તે ખેલે મદભર્યારે લોલ, આવ્યા જમુનાજીનાં તીર ને;
રમતાં જાણીને નન્દ લાડીલો રે લોલ, પધાર્યા હલધરજીના વીર ને. ૩.
મધુર સૂરે ખોલે શુક સારિકારે લોલ, ઢોઢિલ મોર હંસ ઝંકાર ને;
પક્ષી તે નાદ કરે રસભર્યારે લોલ, ભ્રમર કરે છે શુગલાર ને. ૪.
કપિ તણાં જૂથ મડી પ્રેમશૂરે લોલ, કલા પૂરી નાચે ત્યાં મોર ને;
મુદિત થઈ નાચે મજસુંદરીરે લોલ, મધ્ય ગાથા ભુગલ કિશોર ને. ૫.
શરદ તણી રાત છે સોહામણીરે લોલ, ઉડુગણપતિનો પ્રકાશ ને;
જમુના પુલિન રણિયામણરે લોલ, રસિયો રમે છે જ્યાં રાસ ને. ૬.
શિરથી કુસુમ ઝરે મજનારનારે લોલ, હથી વેણી તુટયા હાર ને;
શ્રમજલ સોહિ દૃષ્ટ્યુગુણ ઉપર રે લોલ, વર્ણવું શું સુખ અપાર ને. ૭

રસમાં તે રમતાં રમની વહી ગઇ રે લોલ, દિન ઉગ્યો થયું ત્યાં પ્રભાત ને;
જલકીડા કીધી સર્વે મળી રે લોલ, શું કહું સુખ કેરી વાત ને. ૮.
વર્ણવ શું કરું સુખ એક છે રે લોલ. પૂરો મહારા મનડા કેરી આશ ને,
શોભા નેમ્મ કરે હરિદાસ વિનતિ રે લોલ, દેજો શ્રીગોકુલમાં વાસને. ૯.

ગરબો ૧૩ મો.

(શ્રી લક્ષ્મણ ભટ્ટને ઘેર એ કુલ દીવો ને-એ રાહ.)

આમો માસ સુખસાર ચરદતણી રાતડી ને;
રમવા કૃષ્ણજીની સાથ, સર્વ મળી કરે વાતડી ને. ૧.
નવરાત સજિયા અર્જુ શૃંગાર બહુ કીધા ને;
ગરબા લીધા છે સીસ ઘર ઘરથી આવી સહુ ને; ૨.
ચાલો જઇએ વૃન્દાવન રૂડા નન્દકુમાર નિરાખરે ને;
ટળે ત્રિવિધ તાપ એનું સુખદૂં નેમ્મ નેમ્મ હરણિયે ને
ગરબા રતનથી જડાવ ધડાણીમાં મોતીડાર છે ને;
આવી મનની મોજાર રમવાને સૌ નાર છે ને. ૪.
કોઇ સોઢે ગોરેવાન કોઇ સ્થામરે રંગે છે ને,
ધૂમે ધાધરાની ઘેર ફરતી શ્રીરાધાજીને સગા છે ને ૫
સાડી ખેરી રજૂ રજૂ ચોક્કી ખેરી કસકસી ને,
વેણીએ ગૂંથ્યા છે કુલ મહી મહી એવે છે ધસમમી ને. ૬.
અત્રે વાંચ્યો આનન્દ નન્દનન્દન ત્યાં આવિયા ને;
વારું કેટલિક પૂનમ ચન્દ સુખ નિરખી મન ભાવિયા ને. ૭
શ્રીવલ્લભનન્દ પ્રતાપે એના શુભ નિત્ય ગાઇએ ને,
પૂરે મનડાની આશ વળી શ્રીજીનાજીમાં નાહિયે ને. ૮.
એના શુભ છે અનેક મહારે રસના સુખ એક છે ને;
દીસે એકસ્વરૂપ ધરે સ્વરૂપ અનેક છે ને, ૯
શોભા નેમ્મ હરિદાસ કર નેડી વિનતિ કરે ને;
મને દેજો વજમાં વાસ ત્યારે મનદૂં મારું કરે ને. ૧૦

ગરબો ૧૪ મો.

(પાસ નામે શ્રીવિકુલનાથ-એ રાહ.)

ગરબે રમવાને સ્થામા સંચર્યા રે લોલ, હારે સખી શ્રીવૃષભાન કુમાર ને;
ટોળે મળી સર્વે સુન્દરો, હારે સખી કુન્જકુટીને દાર ને. ગરબે ૧.
એક ગોરીને એક સામરી, હારે સખી ચડો પરસ્પર ખાંધ ને,
ગરબે રમે છે ગર્જર વનમાં, હારે સખી સુન્દર કદમની છાંય. ગરબે ૨.
તિનવાં ગીત ને,
ધાજનું ચિત્ત ને. ગરબે ૩.

કચ્ચન ધડાણી ગરબો રત્નનો, હાંદે સખી હીરા પત્તા કેરી પાંતને; ગરબો ૪.
 આરીમાં અગમગે દીવડો, હાંદે સખી દીસે છે અતુપમ ભાંત ને. ગરબો ૪.
 ગરબો લઈને ઘૂમે રાધિકા, હાંદે સખી ચોલા તણે નહિ પાર ને, ગરબો ૫.
 રમઝમ વાગે ઘૂંઘરા, હાંદે સખી ઝંઝરનો ઝમકાર ને. ગરબો ૫.
 કચ્ચન ચૂડી તે કરે ખલકતી, હાંદે સખી હૈયે ટીકાયલ હાર ને; ગરબો ૬.
 નવશત આભુષણ ચોલતાં, હાંદે સખી ઉપર.....છે સાર ને. ગરબો ૬.
 રમતા તે રસ વાંધેા થણે, હાંદે સખી નિરખ શ્રીવિકૃલનાથ ને; ગરબો ૭.
 કરે ન્યોછાવર પ્રેમશૂં, હાંદે સખી રાધ લણુને સાથ ને. ગરબો ૭.
 સેવક ને ને તે સમે, હાંદે સખી તેણે નોથા પ્રભુજના ખ્યાલ ને; ગરબો ૮.
 તેણે શ્રીજન જોળખ્યા, હાંદે સખી તેણે કીધો કલિયુગમાં ન્યાલને, ગરબો ૮.
 શ્રીજમુનાંજી વહે છે, રડ્યાં, હાંદે સખી શ્રીહરિ કેરી નારને; ગરબો ૯.
 હરિદાસ પ્રભુ ચોલા બોધને, હાંદે સખી તનમન કરી બલિહાર ને ગરબો ૯.

ગરબો ૧૫ મો.

(ત્રીજા ગરબાની રાહ.)

ગરબે રમવાને કાજ, મળી સાથે સાહેલડી ને; ૧.
 રમે સધા સુકુમાર, લલિતાજીની બેલડી ને. ૧.
 ઉરુમણુ ટોળાની માહે, જીયે છે ચન્દ્રમા ને, ૨.
 રમતા નાણી મજનાર, આબ્યા કૃષ્ણજી મધ્યમા ને. ૨.
 કચ્ચન કેરા બાળેડ, ફરતી બારી જડાવીની ને; ૩.
 બેઠાં રાધાજી ને કૃષ્ણ, જોની જોડી અડાયની ને ૩.
 ગરબો મેટ્યો છે મધ્ય, ઘૂમે સખી તેવ તેવડી ને; ૪.
 રમે કૃષ્ણ કેરી નાર, સરદાર સદૃશી વડી ને. ૪.
 કીધો સોજે શુંજાર, સાડી ચોલી ખેરી ચોસતા ને; ૫.
 નેતાં મુખડાનો રડ, એવક તણા મન લોલતાં ને. ૫.
 વેસર લટકે છે નાક, જોતાં મોતીમાં આંખ છે ને; ૬.
 વાળી નરંગે જડાવ, જાણે દૂર્યો શલાખ છે ને. ૬.
 જોના અર્જુ કેરો રડ, જાણે ચમકે છે દામિની ને; ૭.
 રમે શરદ કેરી રાત, સાથે કૃષ્ણ ને કામિની ને. ૭.
 શ્રીવલ્લભ વંશ સદાય, જો સુખકારી અનુભવી ને; ૮.
 ગાળે રાસ વિલાસ, હરખે લીલા છે અલિનવી ને. ૮.
 નિરખું નિત્ય પ્રતિ....સદા શ્રીવૃન્દાવનમાં ને; ૯.
 ચોલા નેઈ હરિદાસ, કરે નિજ વીનવી મનમાં ને. ૯.

માંગરેલ-કાઠડયાવાડ.

તા. ૨૫-૧૨-૩૦.

સમ્પાદક-શાસ્ત્રી દાશીરામ કરશનજી.

(અત્રેના ભગવદીય સોની રામજીભાઈ પ્રેમજી પાસેથી એક હસ્તલિખિત પ્રતિ મળી આવી છે. તેમાં ઉપરના પંદરે ગરબા સારી રીતિમાં મળી આવ્યાં છે, જેનાં યથાશુદ્ધિ આ ચોલન કરવામા આવ્યું છે.)

શુદ્ધાદૈત અને લક્ષિતમાર્તંડ.

થાળ.

તમે અહીંયાં સુધી જોરા આવોરે અલબેલાણ;	
મારા મનડામાં ઘણું લાવેરે અલબેલાણ.	તમે ૧.
વાલાણ એક વાવ કહું તે જ્યો માની;	
સાસુથી છે છાનીરે અલબેલાણ.	તમે ૨.
વાહાલાણ તમ માટે કીધો છે મેં લાડું;	
જમો તો અંતર થાય ઘડુંરે.	તમે ૩.
વાહાલાણ દંધમાકપુરી ને કંસાર;	
પીરસું વારંવારે અલબેલાણ.	તમે ૪.
વાહાલાણ પકવાન મીઠાઈ ને મેવા;	
કીધા છે રૂચે તેવારે અલબેલાણ.	તમે ૫.
વાહાલાણ અથાણું ને શાક સારા;	
આરા-તીળાં ખારારે અલબેલાણ.	તમે ૬.
વાહાલાણ કુર કમોદતણો ને દાળ તેડેવી;	
કદી છે ભેંધએ નેડેવીરે અલબેલાણ.	તમે ૭.
વાહાલાણ વળતું જેરે ભેંધએ તે માગી લેજો;	
ખારાં ને મોળા કહેજોરે અલબેલાણ.	તમે ૮.
સુણીને એહેવું પ્રભુણ પધાર્યા પ્રીતે;	
આરોગ્યા રસ રીતેરે અલબેલાણ.	તમે ૯.
વાહાલાણ અચવાઈ આરોગ્યા તબોળ;	
અધર રાતાચોળ રે અલબેલાણ.	તમે ૧૦.
સુણીને એમ દાસ દો જસ ગાય.	
ભુંકણ રસ ચાહાયરે અલબેલાણ.	તમે ૧૧.

કુંક કહેને કાનમાં.

(દાળ—ઓધવણ! મન્દેશો કહેજો રયામને)

કાનુપ્ર! ઓ કાના! કહે કંઈ કાનમાં,	તારા અરણુ કોઈ નહિ ખૂ માયં જો!
પુજ સજ્જે મુજ હૃદય સદા હરખાય જો!	કાનુપ્ર! ઓ કાના! કહે કંઈ કાનમાં.
જનનમાથી એર જરી જસે અને,	કાનુપ્ર! ઓ કાના! કુખી હિર દારજો;
પથરાજે પ્રણના શુભ જનન માય જો!	નખી નખી પુજને લાચું ફૂં પાય જો!
કાનુપ્ર! ઓ કાના! કહે કંઈ કાનમાં.	અન્ટરની આગે સો મુજ હોલાઈ જશે,
અન્ટરમા પંજન્દ પડે પુજ લક્ષિતા,	પુજ દર્શનથી દિવ રમે જપકાય જો!
તારા શુભો મણીયા કેમ મણાય જો?	કાનુપ્ર! ઓ કાના! કહે કંઈ કાનમાં.
વિનવે રંકે લદને જોડીને દાઘ રે,	મૂળણલાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ.

નિર્ણયાર્ણવ.

(૫. ૭૧ થી ચાલુ.)

(અનુ. — કેશવરામ કારીરામ ગામેડી, માંગરોલ — કાઠિઆવાડ.)

૨.

ત્યાંજ પ્રથમરકન્ધ સુમેધિનીશ્રમાં — “લક્ષણાં નૈવ વક્ષ્યામિ ન ન્યૂનાદન્યપૂરણમ્ ।
આર્થિકં તુ પ્રવક્ષ્યામિ પરોક્ષકથનાદત્તે ॥” આ ટીકામાં હું જેમાં વાચ્ય અર્થનો તદ્દન લેખ
છે. તેવી લક્ષણા નામની શ્રુતિ કહીશ નહીં ચાન્દ્રચનામાં કાંઈક ન્યૂન જણાતું હોય તો
તેવા સંયોગોમાં અમુક ચાન્દ્ર રહી ગયો છે, તેવી રીતે ચાન્દ્રાધ્યાસ નજર કરવાનો. પરન્તુ જે
અર્થ અધુરો રહેતો હશે, તો તેવા સંયોગોમાં અધ્યાસ દ્વારા જરૂર બતાવીશ. ” અહીં એક સંકા
સ્વાભાવિક રહે કે શ્રવાત્માને ઉદ્દેશીને પુરસ્કૃતોપાધ્યાસન કહેવામાં આવેલું છે. ત્યાં તો અવરણ
જેમાં વાચ્ય અર્થનો તદ્દન ત્યાગ છે; તેવી લક્ષણા બતાવવી પડશે તેનું કેમ ? તે માટેજ

૧. મહાપતિ જયગોપાલ ભટ્ટ આ કારિકા થ્રીસુમેધિની મૂળાચરણ ટીકામાં નીચે મુજબ
સમજાવે છે “મારી મચડીને અર્થ બેસાડેલા એ વાત લોકોના મનમાં કદાપિ બેસે નહીં, આ
વસ્તુ પ્રકટ હોવાને લીધે થ્રીમદ્ભાગવતાર્થ સ્પષ્ટ કરવામાં લક્ષણા નામની શ્રુતિ નજર પ્રયોજવાનો ”
મૂળમાં એવો નો પ્રયોગ કરી આચાર્યચરણો સ્પષ્ટ નિષમજ બતાવે છે. અને તે નિષમનો ક્યાય
પણ ભૂલું થવા નહીં દઉં, તે વાત સૂચવે છે. વાક્યમાં ન્યૂનતા હોય તે ખાતર સામાન્ય લોકિક
વાક્યથી અન્યપરણ નહીં કંડ, તેવાં વાક્યો હશે, તો તેને દૂરજ કરી નાખીશ, “પૂતના લોકવા-
લ્કી” એ વગેરે શ્લેષક શ્લોકોને ઉદ્દેશીને આ વાત અહીં કહેવામાં આવી છે. આર્થિકં તુ પ્ર-
વક્ષ્યામિ એટલે કે અભિધા શ્રુતિથી સ્પષ્ટ થયેા વાચ્ય અર્થ તો અહીં કહીશજ. પુરસ્કૃતોપાધ્યાસ
વગેરેમાં લક્ષણા સ્પષ્ટ છે, એટલે તેવા સંયોગો મારી પ્રતિજ્ઞામાં બાધક નથી.

પૂતના લોકવાલ્કી એ વગેરે શિષ્ત શ્લોક ઉપર લખતા થ્રીમદ્વાચાર્યવર્ણે થ્રીસુમેધિનીશ્રમાં
આગા કરે છે કે—“અથ પદ્ જોજા વિનિતા સર્વથ દરવન્તે । તેષાવનવન્દ વ્યાદયેવા. સ્પષ્ટ-
ત્વાચોર્થેશ્યન્તે દશમરકન્ધના ૬ હા અધ્યાયના ૩૫ પછીના પૂતના લોકવાલ્કી એ વગેરે ૬ શ્લોકો
શિષ્ત છે, તેના ઉપર વિવેચન કરવું હોય તો અધ્યાસરવધ વગેરે તથા અધ્યાયોની માફક કરવું.”
આચાર્યચરણોએ આવા શ્લોકો ઉપર બહુધા આધ્યાસન કર્યું નથી.

થ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યવર્ણેએ એક ગ્વેરી મલિન પદાર્થોમાં રંગદોળાવવા રત્નને શોધી તેની
ખરી પરીક્ષા કરી કીમિન આજી બતાવે, તેવી રીતે થ્રીમદ્ભાગવતનું શોધન કરી બતાવ્યું છે.
આત્મારે આપણા પ્રાચીન ગ્રન્થોની critical સર્વસંસ્વાદિત-આશ્રુતિઓ પ્રસિદ્ધ કરવા તરફ
વિદ્વાનોનું વલણ છે. તેજ રીતે ઋગ્વેદ, અથર્વવેદ એ વગેરેની critical આશ્રુતિઓ બહાર
પડી છે. આત્મારે એજ રીતે મહાભારતની આશ્રુતિ ગળાઈ શોધાઈ બહાર પડતી આવે છે.
થ્રીઆચાર્યચરણોએ તો આજથી ચારસો વર્ષ પૂર્વેજ થ્રીમદ્ભાગવતની critical આશ્રુતિ
તૈયાર કરી છે. ક્યા ક્યા પ્રસંગો મૂળ થ્રીમદ્ભાગવતમાં ધુમી ગયા છે, તે તેઓથીયે
બતાવી આપ્યું છે. આપથીયે શિષ્ત કહી કાઢી નાખેલા પ્રસંગો મૂળમાં ક્યાંય પણ ભળી શકેના
નથી. તદ્દન અલગ પડી જાય છે. જે જે રકન્ધો ઉપર થ્રીસુમેધિનીશ્રના દર્શન થાય છે, ત્યાં
ત્યાં તો આવા શિષ્ત પ્રસંગો બહાર તરી આવે છે. પરન્તુ બાકીના પ્રસંગોમાં શિષ્ત પ્રસંગો માટે
શ્રીભાગવતાર્થ નિગન્ધ વગેરેમાં રહેલાં વચનો ઉપર આધાર રાખીને પડે છે. એને માટે થ્રીમદ્-
ભાગવત મૂળ માત્રની આજ દિવસ મૂધીમાં ચપેલી જેટલી મળી શકે તેટલી પ્રતો ઉપરથી એક

આચાર્યશ્રીએ યોગ્ય ચરણમાં એ વાતનો ખુલાસો કરી નાખ્યો છે કે—“મારી પ્રતિજ્ઞા પરાક્ષ-
કથન જેવાં કે પુરુષ-જનોપાખ્યાન વગેરે તે સમ્બન્ધમાં નથી કારણ કે નવા પ્રસંગો વિશે તે
મૂળમાંજ ૨૫૪ કહેણ છે કે—“પુરુષં પુષ્કર્ણં વિદ્યાદ્ યદ્યવનસ્ત્યાત્મનઃ પુરુષ (ભા.
૪-૨૬-૧) થી પવં ચક્રુર્વિધૈર્દુસૈર્દેવમૂતાત્મસમ્મયૈઃ દ્રિશ્યમાનઃ શતં વર્ષં દેદે દેહી
સમોદ્યુતઃ॥ (જ્યો, ૨૪) આ રીતે પુરુષ એ પુરુષ-જન. શુદ્ધિ એ એની ઓ એવી રીતે મહાન
કુદૃશ્યવાળો આ પ્રમાણે ધણી ધણી જાતનાં દૈવ, ભૂત અને આત્મામાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં કુમ્ભો-
થી કલેશ પામતો અન્યકારથી નીટાયેલો દેહી આ દેહમાં શો વર્ષ ગાળે છે.” આવા પ્રસંગોમાં
“અહીં લક્ષણ છે” એમ કહેણ પડતું જ નથી. એટલે શ્રીમદ્ભાગવતમાં મૂળમાંજ કયાંય
લક્ષણ પ્રયોજિત ન હોય, ત્યાં પણ લક્ષ્યાર્થ અને તે પણ વાચ્યાર્થના ત્યાગવાળો કહેવો કોઈ
રીતે મુકત નથી. આ માટેજ અમારો આ સત્ય અર્થ બતાવવાનો પ્રયત્ન છે. (જ્યાં અભિધા
વૃત્તિજ વાત ૨૫૪ કહેતી હોય, ત્યાં આ રીતે લક્ષણ વૃત્તિ શા માટે પ્રયોજવી જોઈએ ?)

critical આદૃતિ તૈયાર કરવાની આવશ્યકતા શું નથી જણાતી ? નાભળવા સુજન શ્રીગૂણાધ-
શના સ્વર્ણ લાલજી વિદ્યુદરીજી શ્રીગોકુલનાયજીના હરતાક્ષરમાં શ્રીમદ્ભાગવતની પ્રતિ અમદા-
વાદવાળા ગોસ્વામિવર્ષ શ્રીમધુસદનવાલજી મહારાજશ્રીના સરસ્વતી લપ્કારમાં ગિરાજે છે.
શ્રીગોકુલનાયજી કરમીર પધારેલા હતા. તેઓથી અવશ્ય ત્યાંની દારદા સિંચિમા લખાયેલી
વિશ્વરત પ્રતિષ્ઠા ઉપરથી નકલ કરવા સક્તિમાન થયા હશે. અત્યારે પૂનામાંથી મહાભારતની
critical આદૃતિ બહાર પડે છે, તેમાં પણ કારમીર દારદા સિંચિની પ્રતિષ્ઠા વિશ્વરત ગણાય
છે. આપણી સર્વ વિદ્યા કારમીરે જળગી રાખી છે. સામ્પ્રદાયિક વિદ્વાનો તેમજ પૂજ્ય ગોસ્વા-
મિવર્ષો અને ક્ષત્રિજીની આ શું ફરજ નથી કે—આવી શ્રીમદ્ભાગવતની critical આદૃતિ
બહાર પાડવા બાદપરિહર થાય ? આપણે ત્યાં ઉપનિષદોની પણ એજ રિયતિ છે. ઉપનિષદો
પણ હજી વિશ્વરત પાડવાના આપણે ત્યાં નથી.

અનુવાદક.

૨. આ કારિકા તેમજ કારિકાવ્યાખ્યાનમાં અભિધા, લક્ષણ વગેરે કાવ્યશાસ્ત્રના
પારિભાષિક શબ્દો યોગ્યતામાં આવ્યા છે, આ શબ્દો તેમજ તેમના લક્ષણોથી સામાન્ય જન-
સમૂહ અચાત હોય એ સ્વાભાવિક છે, એટલે એ વિશે અહીં કાંઈ લખવું અસ્થાને નહીં જણાય.

આપણે આપણા વિચારો વાણી દ્વારા વ્યક્ત કરવાના હોય છે, ત્યારે ત્રણ રીતે આપણે તે
સમઝાવિયે છીએ જેમકે—

૧ રામે રાવણનો વિનાશ કર્યો. (અર્થ આ શબ્દોજ આપે છે.)

૨ એ પાડા બાધે તેમાં વચ્ચે ઝાડનો ખોડો નીકળે (આ કહી કહેવા કાઠક ખીનું જ માગે છે.)

૩ શ્રીકૃષ્ણ અમારું રાસજી. (આમ કહી ભક્તની નિશ્ચિન્તતા વગેરે અર્થો કહેવા છે.)

આ ત્રણ વસ્તુઓને જ્ઞાતિ અથવા સંજ્ઞાસંકિત કહેવામાં આવે છે. આલંકારિકાએ આ
સમ્બન્ધમાં વિસ્તૃત વિવેચનો તદ્દિવંશક ગ્રન્થોમાં આપ્યાં છે. હવે આ ત્રણ વૃત્તિયો કહી તે
જોઈએ. કાવ્ય પ્રકાશકાર કહે છે કે ય મુલ્લોડપેલ્લત્ર મુલ્લો વ્યાપારોડ સ્વામિવોચ્યતે (ક. પ્ર. ૨-૮)
શબ્દના પ્રયોગથી જે અર્થ કોઈ પણ જાતની અડચણ વિના ઊઠી આવે તે શબ્દનો મુખ્ય
અર્થ. તે મુખ્ય અર્થનો વ્યાપાર કહેવારી જ્ઞાતિ તે અભિધા વૃત્તિ. આ અભિધાવૃત્તિ જે અર્થ
કહે તેને વાચ્યાર્થ કહેવામાં આવે છે. શબ્દના પ્રયોગને અનુલક્ષિત આપણે અર્થને વાચ્યાર્થ
એવી સમજા આપી છે, આ વાચ્યાર્થ આપણી પાસે ત્રણ રીતે આવે છે. ૧ યોગ, ૨ કદિ
અને ૩ યોગસદિ. શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજે પ્રચારનરનાકરના પ્રથમ પરિચ્છેદમાં (૫. ૩૨-૪૬)

આ વાત સમજાવી છે. અભિધાનશત્તિનું એઓથીએ મુખ્ય એવું નામ આપી તેના ઉપરના ત્રણ અર્થ યોગ, શ્દિ અને યોગશ્દિ એ બેદ છે, તેવું કહ્યું છે, યોગ એટલે વ્યુત્પત્તિ. જે શબ્દોમાં પ્રકૃતિ અને પ્રત્યયનો અર્થ જ દેખાતો હોય એવા કે-ભગ્ન મજ્ ભગ્ન્યું અન્-ક્રિયા-વાચક પ્રત્યય=મન્ને મળી ભગ્નવાની ક્રિયા પાચક. પચ્ રાધયું+અક કર્તૃવાચક પ્રત્યય=મન્ને મળી રાધવાનું કરનાર. આ રીતે પાઠક (પદ+અક) ગતિ, મતિ, જુદિ, વગેરે અનેક શબ્દો. એ શબ્દોમાંથી પ્રકૃતિ અને પ્રત્યયના અર્થ નીકળે. એવું નામ તે યોગ. તે અર્થો તે યોગિક. કેટલાક શબ્દો વ્યુત્પત્તિની સાથે કાંઈ પણ સમ્બન્ધ ધરાવતા નથી. વ્યુત્પત્તિથી અમુક જાતનો અર્થ થતો હોય, પરંતુ તે અર્થ કદી પણ પ્રચારમાં નજ હોય. પરન્તુ લાખા કાળથી આપણે તેનો અમુક પંદાર્ય કે પ્રાણીની સજ્જા તરીકે પ્રયોગ કરતા આવતા હોઈએ. આનું નામ તેજ્ શ્દિ. ગાય, ઘોડો, ગધેડો, વરાહ, તેમજ લોમડો, પીપળો, વડ. એ વગેરે અનેક શબ્દો આવા છે. તેને વ્યુત્પત્તિ સાથે કશોય સમ્બન્ધ હોતો નથી. આ ઉપરાંત ત્રીજી જાતના શબ્દો એવા છે કે વ્યુત્પત્તિથી જડતા એટલે કે-પ્રકૃતિ અને પ્રત્યયથી જડતા અર્થમાં સક્રીય ક્રિયા એકદેશિય આવી ગયું હોય. જેમકે દાધો, દાદિવાગો, પટ્ટજ વગેરે શબ્દો. દાધમ્બ=દાધવાણું=દાધી. મનુષ્ય પણ દાધવાળો છે, છતાં તે જગ્યા શ્દ છે. સંસ્કૃતમાં હસ્ત શબ્દ સુંદનો અર્થ બતાવે છે, તે અર્થમાં શ્દ થઈ ગયો. હસ્તી=દાધી. દાદી આખાશ્દ જ્દ સ્ત્રી પુરુષો બંધનિ હોય છે. છતાં મોટી ઉંમરના પુરુષોજ દાદિવાળા=દાદીવાળા કહેવાય. તેજ્ રીતે પટ્ટ=કાદવમાં ઘણેજ બધી વસ્તુ પટ્ટજ કહેવાય. તેમ છતાં કમલમાંજ તે અર્થ શ્દ આવા શબ્દો એજ યોગશ્દ. આ ત્રણ જાતના અર્થ લાવનારી જ્તિ તે અભિધા. રામે તત્વજ્તિના વિનાશ કર્યો, એટલા માત્રથી રામ-ગવજ્તિને હણનાર થયા, એટલું આપણે સમજી શકીએ છીએ. વધુ જિજ્ઞાસા નથી રહેતી.

"જે પાઠા બાધે તેમાં વચ્ચે જાડનો ખોડો નીકળે," ! આ વાક્યને હવે જુલો. તેમાંથી કયો અર્થ નીકળે છે ? અભિધા તો આપણને એટલુંજ કહે કે જે પાઠાઓ બાધે તો વચ્ચે આવી ગયેવું જાડ નૂની પડે. પરન્તુ આટલા અર્થથી આપણી જિજ્ઞાસા પરિપૂર્ણ થતી નથી. આ અર્થ ઉપરથી બીજા કોઈ અર્થ તરફ આપણું લક્ષ્ય રહે છે. એ અર્થ કયો ? કોઈ પણ જે સમર્થ વ્યક્તિ આપસ આપસમાં કોઈ કહેસમાં-કનિયામાં પડી જાય તો વચ્ચે રહેનારા માણસો પામમાલ થઈ જાય. જે રાજ્યો પરસ્પર લડાઈમાં હોય, તો તેની પ્રજા કચડાઈ મરે. આવો અર્થ તેમાંથી આપણા લક્ષમાં આવે છે. કાવ્યપ્રકાશકાર આનેજ લક્ષણ કહે છે. જુલો:-

મુરબ્યાર્થવાધે તથોગે સ્વતંત્ર્ય પ્રયોજનાત્ ।

અન્યોડ્ઘાં લક્ષ્યતે યક્ષા લક્ષણરોચિતા કિમ્ ॥ (કા. પ્ર. ૨-૧)

મુખ્ય અર્થ બીડી જાય તેવી રિયતિમાં, મુખ્ય અર્થ રહે તેવી રિયતિમાં અને શ્દિથી કે પ્રયોગનથી જ્યાં બીજો અર્થ બીડે, તે આરોપવામાં આવેલી ક્રિયા તેનું નામજ લક્ષણ. શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજે જે ગૌણી કહી છે, તે આજ જ્તિ. લક્ષણ જે અર્થ કહે, તે લક્ષ્યાર્થ.

આ લક્ષણના બે પ્રકાર છે, ૧. શુદ્ધ અને ગૌણી શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજે ગૌણી એવું લક્ષણનું નામ આપી તેના (૧) લક્ષણના અને (૨) ગૌણી એવા બે બેદ આપ્યા છે. શુદ્ધલક્ષણ એજ શુદ્ધ લક્ષણ છે. આ શુદ્ધ લક્ષણના ત્રણ ભેદ છે:-

૧. જલલક્ષણ, જલદત્તવાર્થો કે લક્ષણલક્ષણ,
૨. અજલલક્ષણ, અજલદત્તવાર્થો કે ઉપાદાન લક્ષણ,
૩. જલદજલલક્ષણ, જલદજલદત્તવાર્થો કે આગલક્ષણ.

જહલ્લક્ષણા—જેમા વાચ્ય અર્થજ ગેજ થઇ જાય છે, અને બીજેજ અર્થ નીકળી આવે છે. જેમકે ગુફામા ઝૂપડું છે. આમા વાચ્ય અર્થ ગુફાનો પ્રવાહ, પરંતુ પ્રવાહમા ઝૂપડું ન સમાવી શકે. એટલે પ્રવાહ અર્થ ત્યજી દઇ ઝૂપડું કિનારો એવો અર્થ લેવો પડે છે.

અજહલ્લક્ષણા—જેમા વાચ્ય અર્થનો ત્યાગ નથી, સાથે સાથે વિશેષ અર્થ આવી રહે છે, તેમા બીજા અર્થનું ઉપાદન કરવું પડે છે. જુઓ, કૃતરાઓ દહીં ચાટી ન જાય. આ વાક્યમા કૃતરાઓ દહીં ન ચાટે તે અર્થ ઉપરાત અન્ય કોઇ પ્રાણી પણ દહીં ન ચાટી જાય, એ અર્થનું સાથેસાથ ઉપાદન છે.

જહલ્લક્ષણા—આમા વાચ્ય અર્થનો કાઠક અંશે ત્યાગ અને કાઠક અંશે ત્યાગ નથી હોતો. કેનાલાદેતવાદીયો તત્ત્વમસિ એ વાક્યમા આ લક્ષણા (જાગ ત્યાગ લક્ષણા કે માગલક્ષણા) ખતાવે છે તત્ત્વ તે એટલે પરબદા નિર્ણય અને ત્વમ એટલે તું અપ્પચુલ્લવાળો છવાતમા એ ખેમા એ ય સાધવા વિશેષણવાળા ભાગોનો ત્યાગ કરવો પડે છે, અને બંને ચેતનમય આત્માઓ એ અર્થ રહે છે.

ઉપર લક્ષણાનો બીજો ભેદ એ ગણી છે. આમા યુક્તો સાથે સમન્વ છે જેમકે.

તે જ્ઞાનમા કંષ્ટ, વિદ્વાતમા બૃહસ્પતિ, શીર્ષમા અપરુત્તિ અને પ્રતિગામા હીનમ છે. (એવાઓના યુક્તો ધરાવનારો છે, એવો અર્થ ક્વચિત્ યાય છે.)

લક્ષણાના આ ચાર ભેદ ઉપરાત બીજા બે ભેદ છે. તે ૧ સારોપા અને ૨ સાધ્યવસાના. આ બંનેના શુદ્ધ અને ગૌણી એવા બખ્ખે ભેદ છે.

સારોપા—દરકોઇ એક વસ્તુમા અન્ય વસ્તુનો આરોપ કરવામા આવ્યો હોય તેમા આરોપ કરાયેલી વસ્તુના યુક્ત સુખ્ય વસ્તુ ધરાવે છે. એવું કહેવાનું તાર્કિક હોય છે, આ ગૌણી જેમા યુક્ત સિવાય બીજા નિમિત્તો યે સમાનતા ખતાવાય. તે શુદ્ધ. અમારા સ્વામી તે અમારો ચિન્તામણિ છે. ચિન્તામણિના યુક્ત ધરાવતા છે. તમારું શીર્ષ એ આખા દેશનું કંથ્યાણ છે. આમા કંથ્યાણ કરનાર એ નિમિત્ત છે.

સાધ્યવસાના—સારોપમા એક વસ્તુ આપી, તેમા અન્યનો આરોપ કરવામા આવે છે, જ્યારે સાધ્યવસાનામા વસ્તુ બેઝાવી દઇ, રૂપકજ આપવામા આવ્યું હોય છે. બે પાડા બાથે તેમા ઝાડનો ખેડો નીકળે, એ તેનું આખા ઉદાહરણ છે.

શ્રીમદ્વાચાર્યરણ્યે ઉપર લક્ષણા નૈવ વક્ષામિ એવું કહ્યું છે, ત્યા જહલ્લક્ષણા અને આ સાધ્યવસાનાનો ખાસ કરી ત્યાગ છે, આ ખાસ ધ્યાનમા રાખવા જેવી છે. બીજી લક્ષણાઓને બાદ કરવામા આવે તો વાચ્ય અર્થ સમજાવવામા પણ મુશ્કેલી આવે વાચ્ય અર્થને બાધ ન આવે એવી રીતે લક્ષણારીકાર બાધક નથી, એમ માંડે માનવું છે.

આ પ્રમાણે બે વૃત્તિઓ ખતાની આ બે ઉપરાત એક ત્રીજી વૃત્તિ છે ઉપર ઉદાહરણ આપવામા આવ્યું છે કે— “ શ્રીકૃષ્ણ અમારું શરણ છે. ” આમા શ્રીકૃષ્ણ અમારું શરણ એમ કહેવાથી શરણ ઉપરાત કેટલીક અન્ય વસ્તુઓ જેમા વ્યક્ત થાય છે. શ્રીકૃષ્ણ સર્વસમર્થ હોવાથી ભક્તને ચિન્તાદિક કાઠ પણ ઉપાધિમા પડવાનું નથી શાન્તિ એ વગેરે રાખવાનું સ્થળ છે, આ વૃત્તિને વ્યગ્જના એવું નામ આપવામા આવે છે. વ્યગ્જના જે અર્થ આપે તે વ્યગ્જ. આ વ્યગ્જના વૃત્તિ પ્રસંગેને અનુગૂણ અભિધા તેમજ લક્ષણા વૃત્તિ ઉપર આધાર રાખનારી છે. “ ગુફામા ઝૂપડું ” આ લક્ષણામા ઠગક, પાવિય, વગેરે સમગ્રાય છે, તે આ વૃત્તિને લેધિજ. એટલે આ લક્ષણામૂલક વ્યગ્જના થઇ, કાવ્યમા રસાદિ વ્યગ્જક હોય છે, ત્યા અભિધા ઉપર આધાર હોય છે. એટલે તેને અભિધામૂલક વ્યગ્જના કહેવામા આવે છે.

દુઃખ શું છે ?

(અનુવાદક.—શ્રી. રા. મહિલાલ જાડવજીય ત્રિવેદી.)

દુઃખની સાથે મનુષ્યનો માલો સંબંધ છે. સુખ મારે પ્રયત્ન કરાય છે, પણ અંતે દુઃખ જ જણાય છે. મનુષ્ય સુખને મારે લાલસા રાખે છે, શ્રમ કરે છે, ઉદ્યોગ કરે છે પણ સુખને બદલે દુઃખની સામે થવાના પ્રસંગો આવે છે. વિચારો નિરાશ, યમ જાય છે, યાત્રી જાય છે એને જણાય છે કે દુઃખથી કદિ છુટાવાનું નથી, આ એક જીવનની મોટી ધાંટી છે તેને નિવારણ કરવું બહુ કઠણ છે. તેથી દુઃખી જીવના મનમાં પ્રશ્ન થાય છે કે શું મારો દુઃખથી કદી છુટકારો નહીં થાય ? શું મારે આખો જીવ દુઃખ જ ભોગવવું પડશે ? આ દુઃખમય સંસારમાં સુખ છે જ નહીં ? આ દુઃખ કેમ ભોગવવું પડે છે ?

વિચાર કરતાં જણાય છે કે દુઃખ જીવને લાંબા કાળથી વળગેલું છે, શરીરની સાથે ત્રણ તાપ લાગેલા જ છે, સંચિત પુણ્યનું પ્રારબ્ધ બનેલું છે, એ શરીરનું કારણ છે. એના પરિણામે જીવને નાના પ્રકારની મુશીબતો આવે છે. સુખની આશામાં પણ જીવ કેવળ દુઃખનો જ ભાર વહન કરે છે. ગર્ભધાનથી માંડીને મરણ પર્વત દુઃખ વિના બીજું શું છે ? મર્ણમાં ત્યારે જીવને અસહ્ય દુઃખ પડે છે, એ દુઃખથી ઠેક જયી શકતું નથી, દુઃખથી, જીવ અચેત થઈ જાય છે, વિકલ થઈ જાય છે ત્યારે પરમાત્મા જ એની સહાય કરે છે. જીવ એ દુઃખથી છૂટવા ઇચ્છે છે, પણ છૂટી શકતો નથી, એ વળખા મારે છે, રમે છે, હેયરે એક પ્રભુને જ સદાય કરનાર જાણીને પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે હે પ્રભો ! જો આ વખતે ઠેક રીતે આ મર્ણમાંથી હું છૂટું તો તમને કદી પણ ભૂલીશ નહીં. એવા પ્રયત્ન કરીય કે જેથી ફરી મર્ણવાસમાં આવવું પડે નહીં. પણ મર્ણમાંથી છૂટતાં વાર જ માયાના ચઢમાં પડીને બંધુ ભૂલી જાય છે અને ફરી એવાં કાર્યોમાં લાગી જાય કે જેથી ફરી જન્મમરણના ચક્રમાં પડે છે. જન્મનાં જ બાળક રાવા માટે છે. આ રીતે સંસારપાત્રાનો આરંભ રોતાં રોતાં જ થાય છે.

આપણે લોકો જીવનનો ઉદ્દેશ ભૂલી ગયા છીએ. આપણે આપણા વિશ્વકર્તાને વેળા ભૂલી દીધો છે એનાં રહસ્યો સમજવાને જરાપણ પ્રયત્ન કરતાં નથી, તેથી આપણને દુઃખ ભોગવવું પડે છે. બ્રહ્માંડની રચના કયા નિયમ પર થઈ છે તે નહીં જાણીને સ્વચ્છંદપણે ચાલવાથી આપણને દુઃખ આવે છે. કામિની અને કાંચનનો યોગ્ય ઉપયોગ નહીં કરવાથી પણ આપણને અસહ્ય દુઃખ ભોગવવું પડે છે આપણામાં કંઈ કંઈ શક્તિઓ છે અને તેનો શો ઉપયોગ કરવાનો છે તે જાણ્યા બુદ્ધિ વિના એની સાથે ખેડવાથી અંગેનો બંધ થઈ જાય છે. આ આશ્ચર્યમય બ્રહ્માંડની રચના કોણે કરી છે, એની સાથે આપણો શો સંબંધ છે, એ વાતનો આપણને કદી પણ વિચાર આવતો નથી તેથી અસહ્ય દુઃખ ભોગવવા પડે છે.

ત્યારે સંસારી મનુષ્યને સાંસારિક કાર્યોમાં આવશ્યક પડે છે. સંસારરૂપી વઢાણ ડામા-ડોળ થવા માટે છે, જેની સાથે બહુ મારે કરે છે તે રોગગ્રસ્ત થઈ જાય છે, જેને તે પોતાનું સર્વસ્વ સમજ્યો છે, તે તેને છોડીને ભાગી જાય છે, ત્યારે એને સંસારનું દુઃખ જણાય છે. જીવન ભારરૂપ લાગે છે જેને લીધે તે સુખ આનંદો દલો તે જવાથી તેને જણાય છે કે જીવન દુઃખમય છે, સંસાર આનંદરહિત છે, કાંઈ અશર છે, ત્યારે એને વિચાર આવે છે કે શું આ સંસારમાંથી મારો છુટકો નહીં થાય ? નિરાશ હૃદયમાં મંગળરૂપ ભગવાનનો શબ્દ થાય છે

દુઃખ શું છે ?

(અનુવાદક — રા. રા. મહિલાલ જનકવંશીય ત્રિવેદી.)

કુખની સાથે મનુષ્યનો માદો સંબંધ છે. સુખ મારે પ્રપત્તા કરાય છે, પણ અંતે કુખ જ જણાય છે. મનુષ્ય સુખને મારે લાલસા રાખે છે, શ્રમ કરે છે, ઉદ્યોગ કરે છે પણ સુખને બદલે કુખની સાથે થવાના પ્રસંગો આવે છે. વિચારો નિરાશ થઈ જાય છે, યાત્રી જાય છે અને જણાય છે કે કુખથી કદિ છુટાવાનું નથી, આ એક જીવનની મોટી ધાત્રી છે તેને નિવારણ કરવું બહુ કઠણ છે. તેથી કુખી જીવના મનમાં પ્રશ્ન થાય છે કે શું મારો કુખથી કદી છુટકારો નહીં થાય ? શું મારે આખો જીવ કુખ જ ભોગવવું પડશે ? આ કુખમય સંસારમાં સુખ છે જ નહીં ? આ કુખ કેમ ભોગવવું પડે છે ?

વિચાર કરતા જણાય છે કે કુખ જીવને લાંબા કાળથી વળગેલું છે, શરીરની સાથે તથા તાપ લાગેલા જ છે, સંચિત પ્રવૃત્તિ પ્રારબ્ધ બનેલું છે, એ શરીરનું કારણ છે. એના પરિણામે જીવને નાના પ્રકારની મુસીબતો આવે છે. સુખની આશામાં પણ જીવ કેવળ કુખનો જ ભાર વહન કરે છે. ગર્ભાધાનથી માંડીને મરણ પર્યંત કુખ વિના બીજું શું છે ? ગર્ભમાં જ્યારે જીવને અસહ્ય કુખ પડે છે, એ કુખથી કોઈ બચી શકતું નથી, કુખથી જીવ અચેત થઈ જાય છે, વિકટ થઈ જાય છે ત્યારે પરમાત્મા જ એની સહાય કરે છે. જીવ એ કુખથી છૂટવા ઇચ્છે છે, પણ છૂટી શકતો નથી, એ વળખા મારે છે, રૂએ છે, છેવટે એક પ્રજ્વળે જ સંકાય કરનાર જાણીને પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે હું પ્રભો ! જો આ વખતે મોઢી રીતે આ ગર્ભમાંથી હું છુટું તો તમને કદી પણ ભૂલીશ નહીં. એવો પ્રયત્ન કરીય કે જેથી ફરી ગર્ભાસમાં આવવું પડે નહીં. પણ ગર્ભમાંથી છૂટતા વાર જ માયાના અંકમાં પડીને બહુ ભૂલી જાય છે અને ફરી એવાં કાર્યોમાં લાગી જાય કે જેથી ફરી જન્મમરણના ચક્રમાં પડે છે. જન્મતા જ બાળક રોવા માંડે છે. આ રીતે સંસારપાત્રાનો આરંભ રોતા રોતા જ થાય છે.

આપણે લોકો જીવનનો ઉદ્દેશ ભૂલી ગયા છીએ. આપણે આપણા વિશ્વકર્તાને વેળેથી મૂકી દીધો છે એનાં રહસ્યો સમજવાને જરૂર પણ પ્રયત્ન કરતા નથી, તેથી આપણને કુખ ભોગવવું પડે છે. બ્રહ્માની રચના કયા નિયમ પર થઈ છે તે નહીં જાણીને સ્વચ્છંદપણે ચાલવાથી આપણને કુખ આવે છે. કામિની અને કામ્યને બોગ્ય ઉપયોગ નહીં કરવાથી પણ આપણને અસહ્ય કુખ ભોગવવું પડે છે આપણામાં કંઈક કંઈક ક્ષતિઓ છે અને તેનો શો ઉપયોગ કરવાનો છે તે જાણ્યા બુદ્ધિ વિના એની સાથે ખેંચવાથી અગત્ય બન થઈ જાય છે. આ આશ્ચર્યમય બ્રહ્માની રચના કોણે કરી છે, એની સાથે આપણો શો સંબંધ છે, એ વાતનો આપણને કદી પણ વિચાર આવતો નથી તેથી અસહ્ય કુખ ભોગવવા પડે છે.

જ્યારે સંસારી મનુષ્યને સાસારિક કાર્યોમાં આગ્રહ પડે છે. સંસારરૂપી વહાણ કામા-રોગ થવા માંડે છે, જેની સાથે બહુ આરંભ કરે છે તે રાગમદ્ય થઈ જાય છે, જેને તે પોતાનું સર્વસ્વ સમજે છે, તે તેને છોડીને લાગી જાય છે, ત્યારે એને સંસારનું કુખ જણાય છે. જીવન ભારરૂપ લાગે છે જેને લાંબે તે સુખ માનતો હતો તે જવાથી તેને જણાય છે કે જીવન કુખમય છે, સંસાર આનંદરહિત છે, ક્ષણભંગ્ય છે, ત્યારે એને વિચાર આવે છે કે શું આ સંસારમાંથી મારો છુટકો નહિં થાય ? નિરાશ હૃદયમાં મંગળરૂપ ભગવાનનો શબ્દ થાય છે

કે “યરો કેમ નહીં થાય” ? માયાપતિ ભગવાનના લીલામય સંસારને તમે સ્વાર્થવશ થઇને એવો પકડી લીધો છે કે એને પોતાનો માન્યો એ મોટી ભૂલ કરી છે એજ દુઃખનું કારણ છે. માયાપતિને છોડીને એની માયા સાથે રમવું એજ દુઃખનું કારણ છે. માયાનો મોહ છોડીને માયાપતિનો આશ્રય લે છે તો વિશ્વ રચનારી માયા તુરત સદાપરમ્ જની જન્મ છે. પછી દુખી મનુષ્ય આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે. માટે એટીને ભગવાનનું શરણ મહત્ત્વ કરવું જોઇએ.

દુખ મનુષ્ય જીવનની કસોટી છે. સંસારી મનુષ્યને ‘ચેતાવીને’ તે સારા માર્ગે ચલાવે છે.

દુઃખમા સમરણ સૌ કરે, સુખમા કરે ન કેય;

જો સુખમાં સમરણ કરે, તો દુઃખ કદીએ નવ હોય.

એમ જાણી વિવેકી મનુષ્ય દુઃખને પોતાના મિત્રરૂપ માને છે. દુઃખનો ઉપકાર સંત-મહાત્મા કદી ભૂલી જતા નથી. સુખમા મનુષ્ય સંસારને પોતાનો કરી લે છે, પણ દુઃખથી સંસારથી જૂદો પડી પરમાત્માનું શરણ લે છે. દુઃખ ઈશ્વરના ધરના દારની કુંચી સમજવી. દુઃખથી વિવેક થાય છે, સુધુદ્ધિ આવે છે અને જીવન સાર્થક થાય છે. ભગવાને આ શરીરની સાથે સુખદુઃખની જોડી કરી રાખી છે. જો ભગવાનનું આપેલું સુખ પામીને આપણે આનંદ પામીએ અને તેનો આદર કરીએ તો એમણે આપેલા દુઃખનો પણ આદર કેમ ન કરવો ? સુખને માટે કોઈ મારવા અને દુઃખથી નાસવું એ કાપરપણું છે.

સુખો એક ક્ષણ માટે છે. એની આશા પર જીવાઈ છે. સુખની વાટ જોતાં ઘોર દુઃખ સહન કરવું પડે છે. પણ દુઃખનો મદિમા ઓર છે. દુખ પોતાના તાપથી તપાવીને મનુષ્યને શુદ્ધ સૌના જેવો બનાવે છે, પૂજનીય બનાવે છે, વિમલ બનાવે છે, દુઃખમા પણ સીધે રસ્તે આલનાર મમાર્થ મહાત્મા જની જન્મ છે.

દુઃખ પરમાત્માની આદના ઉત્પલ કરે છે, સત સમાગમ કરાવે છે અને અંતરના મળને સાફ કરીને પરમાત્માના પ્રકાશથી હૃદયને પ્રજ્વલિત કરે છે. જેની શોધમાં જીવ બટકતો હતો અને બાહ્ય જગતથી મોહ પામીને પોતાનો સમય વ્યર્થ ગુમાવતો હતો તે આજે પરમાત્માને પામીને સુખી થાય છે. આનંદની સીમા નથી રહેતી જે પ્રતિકૂળ હતું તે આજ અનુકૂળ થઈ ગયું છે. જે અધિકારરૂપ હતું તે પ્રકાશમય જની ગયું છે. જે મનુષ્ય પીડા પામતો હતો તેણે આજે એને પરમપદની પ્રાપ્તિ કરાવી છે. દુઃખરૂપ તાપમા કર્મની એવી અદ્ભુત આકૃતિ અપાષ છે કે આજે એનો પતો પણ નથી. એવી સ્થિતિમા કર્મજળથી સુક્ત થઈ જીવ આનંદમય જીવવને પ્રાપ્ત કરે છે. એનું જીવન પરમાત્મામય થઈ જાય છે ત્યારે તે આનંદથી કહે છે કે—

સુખને ગાયે ધિક્ પડે, જો નામ હરિનું જુલાય;

બલિદારા એ દુખને જેથી પળ પળ, રમામ રટાય

વિપદઃ સન્તુ નઃ શશ્વત્ત્વ તત્ર જગદ્ગુરો ॥

(ભાગવત પ્ર. સ્કં. ઇ. ૬)

ભગવતી કુતીજ કહે છે કે હે જગદ્ગુરુ અમને નિરંતર દુખ પડ્યા કરે.

આ વરદાન કુંતાજીએ પોતાના બ્રાહ્મણ તરીકે ગણાતા પણ જેવે તે અને આજો હિંદુ સમાજ પરમાત્મા તરીકે ઓળખી ગયા છે, તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પાસે કેમ માગ્યું હશે ?

શ્રીદયારામભાઈ.

(લેખક—શ્રીયુત પ્રો. જોડાલાલ ગોવર્ધનદાસ શાહ એમ. એ.)

(વેશાખ માસના અંકના :૫૪ ૪૨ પા.)

લઘુયાત્રા પછી કવિએ મહાયાત્રા કરી. આતું વર્ણન કવિએ 'સ્વેચ્છા' 'રસિક વલ્લભ' ગ્રંથમાં જણાવ્યું છે. આ મહાયાત્રા દરમ્યાન ભારતવર્ષનાં તમામ મુખ્ય મહાયાત્રા, તીર્થોમાં તેમણે અટકન કર્યું હતું. આથી તેમની કવિત્વશક્તિ પણ વર્ધીત થતે જતી. જે જે તીર્થસ્થલમાં જતા ત્યાં કંઈને કંઈ કાવ્ય બનાવતા. તીર્થયાત્રાથી તેમની પ્રતિભા ખરેખર સમૃદ્ધ થતી તથા આ યાત્રાઓ દરમ્યાન તેમને અનેકાનેક ચમત્કારો તથા અનુભવ મળ્યા હતા.

યાત્રાઓમાંથી સંવન ૧૮૬૫ એટલે કવિ જ્યોત્સ વર્ષની ઉમરે પાછા ફર્યા. ત્યારપછી જીવે વર્ષે તેમણે ડોહાઓ રચાથી મુકામ કર્યો. આદિમાં હવે એમનું સંયુક્ત ડોહાઓમાં રચાયેલું નહોતું. અને ડોહાઓમાં તેમની શાંતિનાં ઘર ઠીક હતી, તથા વૈષ્ણવોની મુકામ. સંખ્યા પણ ત્યાં સારી હતી, આથી જીવનનો આશીનો સમય ડોહાઓમાં જાળવે એવા તેમણે નિશ્ચય કર્યો. ડોહાઓમાં રચાથી મુકામ રાખવા છતાં કવિએ વડોદરા, ભરૂચ, સુરત, ઉમરેડ, શીતોર, અમદાવાદ વગેરે સ્થળે પણ તેઓ જતા. શ્રીવલ્લભામાર્થે તથા શ્રીયસાર્થજીના ઉત્સવપ્રમણે 'શ્રીજી' પણ ખાસ જતા. તેઓ આજે વૈષ્ણવ હતા. પોતે બ્રાહ્મણ હોવા છતાં બ્રાહ્મણ તરીકે તેમનામાં અભિમાન નહોતું. બ્રાહ્મણ છતાં વૈષ્ણવતા ન હોય તો બ્રાહ્મણ તરીકે જન્મ ધારણ કરવામાં કંઈ પણ મક્કત્ર કોઈ એમ માનતા. ભક્તિશાસ્ત્ર બ્રાહ્મણ કરતાં ભક્તિમાન સ્વપચ્ચે સારો, એમ તેમની દૃઢ માન્યતા હતી. આથી તેમણે બ્રાહ્મણ તરીકે જીવન જાળવાને બદલે એક ખરેખર ભક્ત તરીકે જ જીવન જાળવ્યું. તેમની સદગુણ ચિન્તાઓ પ્રજ્ઞાને તેમણે સોંપી દીધી હતી. તેઓ પોતાના મૈત્રેય વારંવાર કહેતા 'ચિન્તા ન કર કોઈ વાતનીર ! છે સિર શ્રીજી સરખા સ્વામી' ચિન્તાના ત્યાગ માટે તેમણે 'ચિન્તાચૂર્ણિકા' ગ્રંથ લખ્યો હતો. વળી ભક્તિપોષણમાં પણ તેમણે લખ્યું કે 'બોજન વસનની ચિન્તા કરી વૈષ્ણવે ન ,યાતું ઉદાસ.' વૈષ્ણવે બોજન અને કપડાંની શા માટે ચિન્તા કરતી ? બગવાન વિચાર હોવાથી જો આખા જગતનું પોષણ કરે છે તો શું પોતાના ભક્તને બૂઝી જશે ? એ વિચાર અને મદદ તેમના હૃદયમાંથી ધર્મસિર પણ ખસતાં નહોતા.

આવા નિરપેક્ષ, નિર્મળ ભક્ત કવિની પાસે ઘણા દૂર ગામના પણ વૈષ્ણવો તથા ઇતર શ્રોતાઓ આવે તે સ્વાભાવિક છે. તેમનામાં સંગીતનું માધુર્ય એવું અનન્ય ભક્તિમય જીવનનો હતું, કે કેટલાક તો તેની લાઝવે પણ તેમની પાસે ખેંચાઈને આવતા, વિકાસ.

આ રીતે કવિના ભક્તિમય જીવનનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ થતો ગયો. જેમ જેમ આ વિકાસ આગળ વધતો ગયો તેમ તેમ તેમના હૃદયમાંથી ભક્તિના અનેક ભાવો જાગૃત થતા અને તે સર્વે જૂદા જૂદા કાવ્યો રૂપે પ્રકટ થતા.

કવિના શિષ્ય મહાત્મા હવે વધારે થવા લાગ્યો. જેથી રણછોડભાઈ તથા જેથી ગિરિમ
શકર તેમના પદ શિષ્યો હતા આ ઉપરાંત ખીજા ધણાઓ હતા તેમના
શિષ્યો અને તેમના ધણાખરા કવિની સંગીતની મીઝલસો તથા કીર્તનમંડળીમાં હમેશા
તરફ ગ્રેમ તથા હાજર રહેતા હતા આ શિષ્યો જૂદી જૂદી ચાતિઓના હતા અમીન
વ્યવહારકુશળતા. ધેલાભાઈ દુર્લભદાસ તેમના લલિત આ તરીકે કામ કરતા હતા કવિના
તમામ કાવ્યો તથા ગ્રંથો આ ગૃહસ્થ શુદ્ધ આકારે કાળજી પૂર્વક ઉતારી
લેતા કવિની વાનીને તે અણસિદ્ધિ અને નવનિધિરૂપ માનતા, તેમની પાસે કવિની કવિતાને
ધણે સચ્ચ હોય પોતાના દેહાન્ત સમયે પોતાના પુત્રો તથા ગુમાસ્તાને એ પોતાની મિલ્કત
તરીકે વારસામાં મૂકીને ચલા છે. કવિ પોતાના તમામ શિષ્યોને ગ્રેમથી પુત્રની માફક ગણીને
વર્તતા તે બધાઓની સાથે લૌકિક સમય નહોતો કાષ્ઠપણ લૌકિક વિષયની મિથ્યા વાતો
કરવામાં તેઓ સમય ગાળતા નહિ પણ જે સમય મળતો તેને પ્રભુના શુભગાન કરવામાં
પસાર કરવામાં તેમના જીવનનું અહોભાગ્ય માનતા હતા આમ છતાં કવિ વ્યવહારને પણ
જાણવતા, તેમની ચાતિના કાર્યોમાં પણ ભાગ લેતા ચાતિના માથુસોના તેમના ઉપર ધણો
ભાવ હોય, તે એટલે સુધી કે જે જાતિમાં કષ્ઠપણ તકરાર પડી હોય અગર કાષ્ઠપણ ન્યાય
ચૂકવવાનો હોય તો કવિજ તેનો નિર્ણય આપતા અને તેનાથી 'બેધાઓને સંતોષ મેળો કવિની
વાણીમાં એટલી ગંધી મધુરતા હતી, અને પ્રભુ માટે તેમની ગ્રેમભક્તિ એવી, ઉંચા પ્રકારની
હતી, કે વૈષ્ણવો તેમને ગોપિકાનો અસ્તારજ ગણતા અને હજુ પણ ગણે છે

લક્ષ્મી નિરભિમાનજ હોય છે. જે અભિમાન ગળા ગયો ન હોય તો ત્યાં સુધી ભક્તિ
અધૂરી છે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ દેવ્યમેજ પ્રભુને 'સંતોષવાનું પરમ સાધન
નિરભિમાનતા. માન્ય છે નિરભિમાનતાજ પ્રભુના કામમાં જીવન સોપાન છે' ભક્ત
કવિ દયારાગભાઈમાં 'દેવભાવ સારી રીતે ખીલે' હતા એટલે ખીજીની
સાથે વ્યવહારમાં બોલતી વખતે પણ દીનતાથીજ બોલતું એવો એમનો ઉદ્દેશ હતો 'જે કવિ
પોતે પોતાના ઘરના માળાએ બેઠા હોય અને જહારથી કાષ્ઠ માથુસ આવે અને તેને 'કાણુ છે ?'
પૂછતા તે હું' એવો જવાબ આપે તો કવિ તુર્તજ તેને કહેતા કે 'ભાઈ હજુ પણ તમારું હું
મથું નથી આવવું હોય તો તમારા એ 'હું' ને દૂર મૂકીને આવવું' । । ।

એમનામાં જેમ નિરભિમાનતા હતી, તેવી ઉદારતા પણ હતી એક વખત વડોદરાના
વૈષ્ણવો સમક્ષ પોતે દરિકીર્તન કરતા હતા તે વખતે એમના 'શિષ્ય
ઉદારતા. ગિરિમશકર જેમથી નરધા વગાડવામાં કંઈક ચૂકાં થઈ ગઈ તેથી ત્યા
હાજર રહેલા એક બાવાએ તેમની જાહેરમાં બૂલ'કાઢી આથી દયારામ
ભાઈએ તે બાવાને કહ્યું કે 'બૂલ તો બધાથી યહ જાય' ત્યારે બાવાએ કહ્યું કે જે ઉસ્તાદ
હોય તેનાથી બૂલ થવી ન જોઈએ આમ કહીએ 'રણછોડ જેમથી તરફ દાણો, મારો આથી
દયારામભાઈએ તે બાવાને કહ્યું, 'વાર, ત્યારે તમે નરધા લો, અને હું ગાઉ, અને હું જેકે કે
તમારી ઉસ્તાદી કેવી છે ?' પેના બાવાએ એલેજ રવીકારી લીધી, અને પછી એ બન્ને કળામંદો
કવિ અને બાવાનો રસિક અવડો ચડે થયો કવિએ બાવાને ચકવવાને નવા નવા રાગ અને
રાગણીઓ પસંદ કરેલા, પણ બાવા એવો ચતુર અને ઉસ્તાદ કે તે કવિથી માળેજો જાય એવા
નહોતો આમ કરના લગભગ સર્વોત્ક્રમ યવાનો સમય આવ્યો, ત્યાં સુધી બન્નેની સ્પર્ધા ઘણી
તીવ્ર બની. કવિએ હવે વિચાર્યું કે બાવાની ઉસ્તાદીમાં કષ્ઠપણ બૂલ કાઢીને જોઈએ, એટલે કવિએ

એક 'નવો' અટપટો' ગુણધર્મ' લેશે તો 'શોધી' કાઢશે અને 'પછી' ગાવાનું શરૂ કર્યું. આ સમયે બાવાએ નરનાં 'લીધા' અને હાથ ચલાવવામાં આંડ્યો. પણ તાર્કિકી વાંદીયુ'ટીથી બૂલ થાપ કરી દીધી. એટલે શ્રોતાઓએ 'કવિ' છતાં 'એવો' હર્ષનાદ કર્યો 'પણ' કવિએ આ પ્રસંગે ઉદારતા દર્શાવીને બાવાને કહ્યું કે તમે ખરેખર' ઉસ્તાદ છો. કારણ કે તમે 'મને' પણ ચક્રી નાખ્યો ! કાંઈપણ માણસની ચિંતને અશ્વ પણ દુઃખ' ન થાય તેવી રીતે તેઓ મનથી, વાણીથી અને કર્મથી વર્તતા.

એમ કવિ ઉદાર હતા તેમ તેઓ બાલાદંબરને ધિક્કારતા હતા. કાંઈ પણ ખોટા દેંગ કરે તો તેની તરફ તેમને ઘણી ચીડ હતી. વળી શુષ્કપાણિત્ય તરફ પણ તેમને અણગમો હતો. પાણિત્ય હોય પણ ભક્તિથી હૃદય આર્દ્ર જન્યું ન હોય તો તેવા પાણિત્યની કંઈપણ કિંમત નથી એમ તે કહેતા. આટલા માટે 'શુ' જાણે બાકરણી, વરુને શું જાણે બાકરણી' એ કાવ્યમા શુષ્ક પંદિતોને તેમણે ઉધડ લીધા હતા. ખરણીના મુખ સૂધી, ઘી ભરેલું હોય પણ તેથી તે ખરણી તેનો સ્વાદ લઈ શકતી નથી, તેમ શુષ્ક પાણિત્યવાળા પંદિતો પણ તેમના જ્ઞાનનો સ્વાદ લેઈ શકતા નથી. જ્ઞાનનો વિનિયોગ પ્રમુને જાણવામા અગર ભજવામા કરવો જોઈએ. તેને પોતાના ઉદરગિર્વાહના સાધન તરીકે અગર વાદવિવાદનું સાધન ન બનાવવું જોઈએ આથી જ પુરાણીઓ બાગવત ઉપર પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા, તેમને હિંદેશીને નીચે પ્રમાણે તેમણે કહ્યું હતું:-

‘ભાગવત ભણીને શું કીધું આ ભાઈર, તે ભાગવત ભણીને શું કીધું ?

મારે જનું અહિં બહુ અજવાળે તેમ તે ઉદર પોખી લીધું રે !

આવીજ રીતે એક વખતે અધિકા પારડીના શાસ્ત્રી નામે જેશંકર' હજોષમા કવિ પ્રાસે આબ્યા હતા. તેમને સંસ્કૃત વિવાનો ધણેજર્વ હતો. તેથી કવિને તેમણે કહ્યું 'કવિ, તમે શુભ-રાતીમા/કવિતા/કરો છો તેમા/શું ! તમારી વિદ્વાની કસોટી તો તમારી કવિતા તમે સંસ્કૃતમા લખો તોજ થઈ શકે. વિદ્વાનો બ્રાજ્ઞ શુભરાતી ભાષામા લખાયલી કવિતાની કંઈપણ કિંમત નથી' આ પ્રમાણે ગર્વલક્ષિ વચનો સાંભળીને કવિએ તેમને નીચેના પદ દ્વારા કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા:-

કરો મારા પ્રશ્નોનો ઉત્તર સીની ! પૂછું પંડિત' શુદ્ધચલિમાની

હરિએ કેરી નથી એક' શી વસ્તુ' શ્રીહરિ શું નંવ જાણે ?

હરિના ધરમાં શું નથી ? શું ના નીપજે વિચરે રાણે ?

શ્રીહરિનામ કોને નજ તારે ? ધર્મ, પાપ, કામ, કોહોને !

આ પ્રમાણે આ ઉપરાત બીજા પશુ અનેક પ્રશ્નો આ પદ્ધતિ તેમને પૂછ્યા અને તેનો ઉત્તર માગ્યો પણ વિદ્વાન ગણાતા, સંસ્કૃતજ્ઞ આ શાસ્ત્રી ઉત્તર આપી શક્યા નહિ. પછી તેમનો ગર્વ ઉતરી જતા કવિએ જાતે તેના ઉત્તરો સંલગ્યા. આવી રીતે કેટલાક વેદપાટી તૈલગી દ્રાવિડ સાહ્યો પણ તેમની પાસે આવીને તેમના પાણિત્યનું પ્રચરન કરાવવા વેદના મંત્રો બોલી વ્રતા. પણ કવિ તેમને તેના અર્થ સમજાવવા પૂછતા હતા; પણ તેઓ જવાબમાં કહેતા હે તેમણે માત્ર ઉદર પોષણ અર્થે મંત્રો મોટાકર્યા છે. આ સાંભળીને કવિને ખરેખર આનંદ થતો તેથી કવિ તેમને વિનયપૂર્વક ભાષામાં શીખામણ આપીને કહેતા કે વેદના અર્થ સમજવા વગર કેવળ મોઢે કરવાથી વેદભગવાનનું સ્વરૂપ સમજાતું નથી. આટે તેના અર્થ સમજવા જોઈએ

કવિમાં વિવેક મોટે શુભ હતો. તેમનામાં વિવેકને લીધે તમામનાં હૃદયોને તે આકર્ષતા હતા. વિવેકને પોતે દશમે નિધિ માનતા. નવનિધિની સમૃદ્ધિવાળા માણસ વિવેક. પાસે જે વિવેક ન હોય તો તેની 'નિધિ' તેને શોધા આપતી નથી. અને ભકતોના હૃદયો કામળ હોય છે. જે કે કવચિત તેઓ વજ્ર કરતાં પણ કઠોર હોય છે, છતાં કુસ્ત્રમ કરતાં એ ઘણું કોમળ તે હોય છે. ભકતોનાં એ હૃદયને કોણ સમજ શકે ? તેમાં દયારામભાઈનું હૃદય કોઈ વખત પણ વજ્ર કરતાં વધારે કઠોર થયુંજ નથી. તેમણે કુસ્ત્રમની કામળતાને પણ ભૂલાવી દીધી છે. તેમની એ કામળતાની સુવાસ સર્વજન પ્રસરી હતી. આ કામળતાની સાથે કરુણાશ્રુતિ તેમનામાં સદૃશ હતી. સર્વ પ્રાણીઓ તરફ દયા ભાવ દેખાડવા તે તેમનામાં કુદરતી સ્વભાવ હતો, આ કરુણાશ્રુતિના વિષય ફક્ત મનુષ્યજ નહિ પણ હલકાં પ્રાણીઓ તરફ પણ હતો. એક વખતે દયારામના એક પડોશીને ત્યાં હાથેલા કાલોલના રહિય મારાળા બાલકને બદ્ધ આરતરામ તડકો ખાવાને બહાર ઓટલા ઉપર બેઠા હતા. ઓટલામાં એક ફતરૂ ત્યાં આગળ તડકામાં આવીને બેઠું. આથી આરતરામે લાકડીથી મારી તે ફતરાને ત્યાંથી કાઢી મુક્યું. દયારામભાઈએ ધરમાં રહ્યા રહ્યા આ બધું જોયું, અને તેમની કરુણાશ્રુતિએ તેમની પાસે પેલા ભાઈને ઉદ્દેશીને નીચેના શબ્દો કહ્યા.

‘અરે ભાઈ તમને શરમ નથી આવતી કે આ મૂંગા પ્રાણીને આવી નિર્દયતાથી મારો છો ! જેવો તમારામાં આત્મા છે તેવો તેમનામાં પણ છે. જેવો તમારે જીવવાનો હક્ક છે તેવો તેને પણ છે. તમને ટાઢ તડકો લાગે છે તેમ તેને પણ લાગે છે. તો શા માટે તે ફતરાને તમારે મારડું જોડ્યું ? દરેક પ્રાણી ઉપર આપણે દયા રાખવી જોઈએ. તેથીજ પ્રભુ આપણા ઉપર રાજ રહે છે. આ પ્રભુએ કવિના શબ્દો સાંભળીને તેનું હૃદય ગળ્યું. તેથી તે ગળગળી ધધી ગયો અને કવિના અશ્રુ મોઢે ચઢાવી લીધા.

ઉપર દર્શાવેલા કવિના શુભ ઉપરાંત, નિઃસ્વાર્થતા તે પણ તેમનો એક ગુણ હતો. પોતાના ઉદરનિર્વાહની ચિન્તા ભગવાનનેજ સોંપેલી હતી, તેથી તે કોઈ પણ નિઃસ્વાર્થતા. વ્યક્તિની ખુશામત કરતા નહિ. માત્ર પ્રજાનાં શુભ ગાવા એજ તેમના જીવનનું ધ્યેય હય. એક વખત સંવત ૧૮૭૪ માં વડોદરાના માયકવાડ સરકાર ધીમંત ફતેહસિંહરાવ ડોહાઈની હીરા ભાગોળે ઉતર્યા હતા. તેમને ત્યાં ખખર પડી કે તે ગામમાં દયારામ કરીને એક ભક્ત છે અને તે પોતે બનાવીને સારાં ભજનો ગાય છે, તેથી કવિને પોતાના ઉતારા ઉપર બોલાવ્યા અને કવિને કંઈક ભજનો સંભળાવવાને કહ્યું. આથી ધનિએ કેટલાંક સ્તોત્ર સારાં જાણી શુભચરિત્રનાં ત્યાં જોડીને ત્યાં ગાયાં. આ એકઠાં ગાયકવાડ સરકારના મોટા મોટા સરદારો અને ડોહાઈના પ્રતિષ્ઠિત શાસ્ત્રીઓ તથા અન્ય મુદ્રસ્થો પણ હતા. ફતેહસિંહરાવે પછી મરાઠીમાં કેટલાંક પદો તેમની પાસેથી સાંભળવાને સૂચવ્યું. આ ઉપરથી કવિએ તાત્કાલિક ‘પહાવે ભાગ્ય નરસિંહ મેહતાયે’ એ લાવણી અને ‘જયભાગ્યમુક્તા નાધિકા રહિત આધિકા’ એ કાવ્ય મરાઠીમાં ગાયાં. તેમજ ‘શી રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ’ એ પ્રબંધ ઉત્તમ રીતે ગાંધે સંભળાવીને સમસ્ત મંડળીને ભક્તિરસમાં લીન કરી દીધી. ફતેહસિંહરાવ વડોદરે જ્યાં પેઢીથી તેમણે પોતાના મોટા ભાઈ સયાજીરાવ મહારાજ આગળ કવિ વિશે ઘણા વખાણ કર્યા હતાં. તેથી તે સંવત ૧૮૭૭ માં ડોહાઈ જ્યારે ગયા ત્યારે કવિની મુલાકાત લીધી અને તેમની પાસે કેટલાંક પદો સાંભળ્યાં. છેવટે સયાજીરાવે અસંત પ્રસન્ન થઈને કવિને વડોદરે બોલાવી રાજ્યાશ્રય આપવાનું કહ્યું. પણ કવિ નિઃસ્પૃહી હતા અને થીકૃષ્ણ સિવાય કોઈની પરવા કરનાર નહિ હોવાથી તેમણે કહી વાતની દરકાર કરેલી નહિ.

કવિએ પ્રભુ સિવાય બીજા કશાની કવિતા જ કરી નથી. દ્રવ્યની લાગણ્યે પણ કોઇ રાગ મદારાગનો કે ધનિકનો આશ્રય કદી તેમણે શોધ્યો નથી. કવિના ઇષ્ટ મિત્રોમાં ભરતચાળા ચિમનલાલ હતા. તે કવિના સુખ દુઃખમાં ભાગ લેતા હતા, અને કવિની તેમના તરફ પ્રીતિ સારી હતી. કવિએ તેમને ઉદ્દેશીને કહેલું કે 'ચીમનલાલભાઈ, તું કઈ ?' શ્રીકૃષ્ણ સિવાય બીજાની કવિતા નહિ કરવાતો. 'એ' ટેક લીધો છે, નહિ તો જરૂર હું તમને મારી. કવિનામાં અમર કરત. આ ટેકને લીધેજ તેમણે વડોદરાના કરોડાધિપતિ ગોપાળરાવ મહેરાજી નામના દક્ષિણીની તેમને ઘેર જમીનો ભજન સંભળાવવાની માગણીનો કવિએ અનાદર કર્યો હતો. જેમ વૃંદાવનીના સહુનો રામચંદ્રજી માટે ટેક હતો તેવાજ દયારામભાઈને શ્રીકૃષ્ણ માટે હતો.

આ રથએ કવિના રતનખાઈ સાથેના પ્રસંગની ચોટી ચર્ચા આપણે કરીશું. એ વિશે કેટલાક (૧) સાક્ષરોએ અત્યાર સુધી લખેલું છે. પણ તેઓએ જે કંઈ લખ્યું છે રતનખાઈવાળો. તેમાં પૂરતા પુરાવા તેઓ આપી શક્યા નથી. માત્ર અમુક કર્ણેલી પ્રસંગ. સંદિગ્ધ બાબતોના આધારે તેઓએ કેટલાંક અનુમાનો દોડાવ્યાં છે. પણ હવે પુરેપુરી નિષ્પક્ષપાત તપાસના પરિણામે ૨૫૯ થયેલી હોવાથી, અહિં આં અમે તેને ચર્ચાના વિષય બનાવવા માગતા નથી. આ બાઈ મારાગન સોનીની શાંતિની હતી. કવિ અને તેના પરિચય યોગેશ તે પહેલા તે બાઈ વિધવા હતી. તેના પતિનું નામ રઘુનાથ ગોવિંદરામ હતું. પતિના મરણ પછી તેના ભત્રિજા અને દિપર તેની સંભાળ રાખતા. આપણે ઉપર જોયું છે કે કવિએ યાત્રાઓ પુરી કર્યા પછી તેમણે મળ્દે લીધી હતી. વૈષ્ણવોમાં જેઓને મળ્દે છે તેમને ઠાકોર સેવા એટલી બધી ગ્રીહાવૃત્તી કરવાની હોય છે કે તેઓ જાતે તે કામ કરી શકે નહિ. તેથી તેમને બીજાની મદદ લેવી પડે છે. મુખ્યત્વે તેમાં કેટલીક સેવામાં સામગ્રી સુધારવી, ઠાકોરજી માટે ભોજ તૈયાર કરવો, જલ લાવવું. કુત્રની માળા કરવી વગેરેમાં સ્ત્રીઓની ખાસ જરૂર પડે છે. જે મળ્દેના ઘરમાં પોતાની સ્ત્રી અગર મા કે બહેન ન હોય તો બીજી સ્ત્રીઓની મદદ તેને લેવીજ પડે છે. કવિએ પોતાની ૫૫ વર્ષની ઉંમર સુધી સેવા પોતાની મેળે રતનખાઈની મદદ સિવાય કરેલી. પણ જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થામાં તેઓ પ્રવેશ કરવા લાગ્યા ત્યારે તેમને બીજાની મદદની જરૂર પડવા લાગી. આ વખતે આ બાઈ દયારામભાઈની ભજન મંડળીમાં તેમના બીજા સગાં તથા શાંતિનાં માણસો સાથે આવતા અને તેમનું મન સંસ્કારમાંથી ઉઠી મળું હતું; અને ભક્તિ તથા સેવામાં પરોવાયું હતું. દયારામભાઈની વૃદ્ધાવસ્થામાં સેવામાં તેમને પરિશ્રમ પડતો જોઈને તેઓ તેમની મેઘાનું કામ સંભાળવા લાગ્યાં. આ વખતે તેમની વય ૪૫ વર્ષની હતી. અચાટથી ઉમરે તે જન્મેનાં ખોટો સંબંધ હોવા અચક્ય છે. વળી કવિના ચારિત્ર્યની છાપ એટલી બધી તે ગામમાં પડેલી હતી, કે આ બાઈ સાથેના પરિચય વિશે દયારામભાઈની શાંતિના કોઈ પણ માણસો, તેમજ રતનખાઈની શાંતિનાં કોઈ પણ માણસો તથા તેમનાં સગા, તેમજ કોઈ વૈષ્ણવે, તેમાંથી જન્મેના વિશે ઉઠી વરાળ સરખી પણ કાઢી નહોતી. જન્મેનું જીવન પવિત્ર હતું અને ફક્ત પ્રભુની સેવા કરવા પુરતોજ તેમનો સંબંધ હતો. આ બાબતને સુધારકોએ ખોટા સ્વરૂપમાં રજુ કરીને કવિને ઘણેજ અન્યાય કર્યો છે. આ અન્યાય કરવામાં જાણે કે અજાણે બીજા સારા સારા માણસ પણ ગનાવૃત્તિક રીતે ભળેલા છે. પણ હવે કવિના જીવનચરિત્ર તપાસવાની અનેક સામગ્રી હાથ લાગતી જાય છે અને જેમ જેમ તે સામગ્રીને આપણે નિષ્પક્ષપાતપણે તપાસીએ છીએ તેમ તેમ આપણી ખાતરી

ધ્યાય છે કે કવિના પરિત્ર છવન ઉપર ચાલી દોળવાનો પ્રયત્ન કરનારાઓએ ખરેખર અશુભ અપરાધ કર્યો છે.

કવિના અંતિમ દિવસો જેમ જેમ આવતા ગયા તેમ તેમ તે વિષેનું વધારે વધારે જ્ઞાન તેમને યતું ગયું. આથી પહેલેથી જ સ્ત્રી તૈયારી તેમણે કરી રાખી હતી સવત ૧૮૬૮ અંતિમ સમય. ના માગશર માસમા મંદવાડમા સપડાયા. આ વખતથી તેઓ ચેતી ગયા. આથી તેમણે પોતાની મિલકત શ્રીદાકોરજીની સેવા વગેરે જાળવતું શુલ્કપત્ર તૈયાર કરી રાખ્યું હતું. પોતાના દેહનો ભારોસો તેમને રહ્યો નથી, તેથી તેમણે પોતાની જીવિત ક્રિયા પશુ કરી. આમા ગાગેગામના વૈષ્ણવો તથા હરિજનોને તેમણે નિગમ્યા હતા. મંદવાડ સમયે તેમના શિષ્યોએ તેમની સારવાર સારી રીતે કરી હતી. થેલાભાઈ અને વસંતરામ આપણાપચાર માટે વૈદને બોલાવ્યો ત્યારે તેમણે વૈદને કહ્યું 'હું નથી, માનતો કે આપણાપચાર, ગરુડબને દાળશે. શુલ્ક-માથી બચવાનું ખરૂં આપણ બચ્ચન છે. માટે વૈદરાજ સારી પાસે બચ્ચન કરવાને બેસો. કવિને અંત સમયે બીજા કરાની તેમને ચિન્તા ન હતી. માત્ર તેમની કવિતાની ચિન્તા યત્ની હતી મારી કવિતાનું શું થશે? એ વિચારજ તેમના ચિત્ત આગળ સુખ્ય હતો. પણ તેમના શિષ્ય વસંતરામ કવિને જણાવ્યું કે 'આપ તે માટે ચિન્તા, ન કરો. અમારામા જ્યાં સુધી પ્રાણ રહેશે. ત્યાં સુધી અમે આપની કવિતાના પ્રયોને સાચવી રાખીશું.' આમ છતાં કવિ, પોતાની કવિતાનો જ વિચાર કરતા. તેમના, શિષ્ય રણછોડે તેમની પાસેથી એમનું રમારક, રાખવાને પાકુકાની માગણી કરેલી પણ કવિએ તેની ચોક્કસ ના પાડી. તેના બદલામાં પોતાની કવિતાના પ્રયોજ તેમને બહિસ કર્યા અને તેમને એ કવિતા પણ પાડી. ગાવાનું કહ્યું જ્યારે છેવટની ધડીએ આવી ત્યારે તો કવિના શિષ્યો તેમની પાસે રાતદિવસ બેસી રહેતા અને કવિના બચ્ચનો ગાતા. કવિશ્રીથી બી શક્ય ત્યાં સુધી પોતે જાતે જ બચ્ચનો ગાય અને બીજાઓ ઝીંજતા, આ સમયે ખાસ કરીને શરણ પડ્યો છું' રે શ્રી હરિ 'દસનુવોની દાસને' 'મારે અંત સમયે અલગેલા ચુલને શકશે મા' વગેરે પદો ગાયા. છેવટે જ્યારે પોતાનાથી ન ગાઈ શકાયું ત્યારે રણછોડ જોડીને બચ્ચન ગાવાનું કહ્યું. રણછોડ જોડી ગાતા અને વસંતરામ તંજુરો બચ્ચવતા. આખરે સુવત ૧૯૦૯ ના માસ વદ પ ને સોમવારે કવિએ, ગોતોકવાસ કર્યો. છેવટે તેમની ઈચ્છા, પ્રમાણે અંત્યેષ્ટિ સંસ્કાર પણ કરવામા આવ્યા. તેમની રમયાનવાનામા બચ્ચનોના મહાત્મ સમુદાય એકઠો થયો હતો, ડોહાના મનાપુર ચકલાધી નાંદોદી ભાગેળ સુધી લોકની ઠંઠ જમી હતી અને કવિના પ્રિય પદો જ લલકારતા લલકારતા યજ્ઞ લેષ જવામા આવ્યું હતું. ચારોદના લોક પણ આ મહાપુરુષને છેલ્લી વિદાયગીરી આપવાને એકઠા થયા, હતા. આ રીતે કવિશ્રીના રજૂળ દેહની સમાપ્તિ થાય છે.

તેમની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ ધણીજ છે. અલાર સુધી જે કંઈ તેમનું સાહિત્ય બહાર પડ્યું છે તે અપ્રસિદ્ધની સરખામણીએ થોડું છે. તેમના ન્દાના મોટા કેટલાક કાવ્યો સાહિત્યપ્રવૃત્તિ અને નારણદાસ પરમાનંદદાસ ડોહાવાળાએ દયારામકાવ્યમણિમાળાના પાંચ ઉપસંહાર પુસ્તકો દ્વારા બહાર પાડ્યા છે. કવિ નર્મદાશંકરે દયારામકાવ્ય સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, તેમ દયારામકાવ્યસુધામા તથા રા. કટાવાળાએ માચીન કાવ્યમાળામા પણ કેટલીક કવિતાઓ બહાર પાડી છે. આ બધા સંગ્રહમા મુખ્યત્વે નીચેના ત્રણ તરફથી બહાર પડ્યા છે— 'રસિકવલ્લભ' 'રસિક રંજન' ધરદુષ્ટદીપિકા, સંતસૈવા ભગવદ્ગીતામાહાત્મ્ય ચિન્તામુર્જિતા, ભક્તિપોષણ, પુષ્ટિપથરહસ્ય, મનોમતિસવાદ, આજીવ

બકિતસંવાદ, પ્રબોધખાતની, પ્રેમરસગીતા, રૂઢિમણીવિવાહ, મીરાચરિત્ર, નામજીતીઆખ્યાન, રૂપવીલા, હરિબકિતચંદ્રિકા, અગ્નિમિત્રાખ્યાન, ચતુર્વર્ણન, વગેરે આ ઉપરાંત તેમણે અનેક હાગર રમ તથા વૈરાગ્ય તેમજ નીતિ વિષે કથાઓ તથા ગરબીઓ રચી છે. આ કવિતા યુગ-રાતી ઉપરાંત મળખાયા, મારવાડી, મરાઠી, પંજાબી એમ ભુદી ભુદી ભાષામાં રચી છે. આથી કવિની સાક્ષરતાની પણ પ્રતીતિ આપણને થયા વગર રહેશે નહિ અહિંઆ કવિના સાક્ષરજીવનની સમીક્ષા કરવાને પ્રસંગ નહિ હોવાથી આપણે તે વિષયને પડોતો મૂકીને આટલા જીવનવૃત્તાન્ત યોગ્ય સંતોષ મેળવીશું.

[ભાદ્રપદ માસમાં વામનદાદશીના રોજ કવિશ્રીનું પ્રાકટ્ય થયું છે, તેથી એજ માસમાં કવિશ્રીનું પુણ્ય ચરિત્ર હૃદયમાં રૂપી રહે એ હેતુથી આ લેખ આ અંકમાં પૂર્ણ કર્યો છે. તંત્રી.]

- અજન્મા શ્રીકૃષ્ણ.

(લખનાર:—કવિ ભાઈશંકર વિચારામ પંડિત.)

હિંદુસ્તાનમાં જૈનધર્મીયાર્થ દેનચંદ્રના સમય પછી અયોનિજ શ્રીકૃષ્ણને યોનિજ અને અને રાત્ર્યકર્તા તરીકે લેખવાની અદારણુ કોરોશો આગુજ રહી છે. જેના પ્રતાપે ભાગવનમાંથીજ કોષક પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરી તે વડે ઉપરની માન્યતાને સિદ્ધ કરવાનું કેટલાએકો આદરી બેઠા છે તે પૈકીમાના એક જણનું એમ માનવું છે કે-ભાગવતના પહેલા અધ્યાયના ચોતીસમાં શ્લોકમાં અને સાઠમાં અધ્યાયના અઠાદ-ત્રીસમાં શ્લોકમાં દશમસ્કંધ વિશે શ્રીકૃષ્ણનું દેવકીજના મર્મમાં આવવું અને પછી જન્મવું એ બે વાતો અપ્રકૃત વર્ણવેલી છે. વળી શ્રીકૃષ્ણનું પુત્ર પૌત્રાદિકોનું થવું અને તેમના માનવરહે અપૌત્રિક અને ધરનાઓ સુગંધ તેની અપ્તી રીતે મોઢ વર્ણવાઈ છે એટલું જ નહીં પણ તે ઉપરાંત જન્મસમયે તેમનું ચતુર્થજરૂપ ધારણ કરવું તે ગર્ભદ્વારા બહાર પડવું અભિવર્ણિત થાય છે. તે ઉપરથી સમોદ માનવાને કામ્ય મળે છે કે તેઓ બંને સર્વોત્કૃષ્ટ મહત્તાધારી હોય પણ તે યોનિજ હતા અને તેથી મનુષ્ય હતા એ વાત નિર્વિવાદ છે. આમ માનનારાઓને આપણે કોષિત દૃષ્ટિએ નહીં પણ સાન પ્રકૃતિથી સમજાવી શકીએ વાત એ છે કે-હિંદુધર્મશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શ્રીકૃષ્ણને પરમાત્મા લેખવામાં આવે છે અને તેથી કરીને તેમની જણના યોનિ-જેમાં હોઈ શકે નહીં. વૈશેષિક અને સામ્ય શાસ્ત્રમાં યોનિજ અને અયોનિજ શબ્દો શરીરધારી જીવોને વાસ્તેજ વ્યવહાર કરેલા છે તથાપિ ભૌતિક વ્યવસ્થાનુસાર જો કૃષ્ણ અયોનિજ કહેવાય તો પણ કોષ હાનિ નથી થતી, એમનું અયોનિજત્વ થીમદ્ભાગવતથીજ સિદ્ધ થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે જોશો તો જણારો કે પહેલા અધ્યાયના ચોતીસમાં શ્લોકમાં આકાશવાણી થઈ એમ લખેલું છે અને તેની સાથે તે સાથે એ પણ જણાવેલું છે કે અસ્વાત્મામયો ગર્ભો હંતા યા વહ્લેડ્વપ ધ એ એક નિમિત્તસૂચક વાર્તા કેસને સાવધાન કરવાને વાસ્તે હતી જેને અર્થ છે કે દેવકીજના આઠમે હનનાદિ ગર્ભ તને મારવાવાળો થશે. એ લક્ષ્યાર્થમાં કંકાને સંભવ છે કે ગર્ભમાં હનનાદિ ક્રિયાનું હોવું અપ્રવચ્ચ અસંભવિત છે. અને એથી પણ ગર્ભદ્વારા કેસનું માર્ગ જવું એ વગરે અસંભવિત છે. કેમકે ગર્ભ નામ જેનામાં ગ્રહણ કરવાની શક્તિ હોય અથવા તો જે ગ્રહણોત્સર્જન ધર્મવાળો હોય. એક પર્ણવવાચક શબ્દ છે. અસ્તુ દેવકીજનો આઠમે ગર્ભ હોવાજ કેસની મૃત્યુમૃત્તના હતી અને તેજ આકાશવાણી દ્વારા પ્રગટ કરાઈ તે ઉપરથી વિચારજ સ્હેલું થઈ

યાય છે કે વસુદેવજીએ દેવકીને પોતાનો અનુભવ તથા ભાગવતદર્શનના સૌભાગ્યાદિની હકીકત કહી જે સાંભળીને તત્કાળ દેવકીને 'પણ' હૃદયાન્તઃકરુણા પરાધર્મનાં દર્શનનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું અને એ સમાહિત ચિત્તે એ રૂપને મનથી ધારણ કરવા લાગી. આ અને આવાં અનેક પ્રસંગનાં વર્ણનોમાં ઠાઠ પણ જન્માએ શ્રીકૃષ્ણજન્મ સંબંધી રજનીયાંદિનો પ્રસંગ અભિલક્ષિત નથી થતો, કિંતુ મન તથા મનસ્તઃ શબ્દ, એવી કુતર્કાન્વિત શંકાઓનું સમાધાન કરતી યોગનાઓમાં અગ્રે જોવાય છે.

કેટલાકે ઉપર વર્ણવાયેલા અધ્યાયના વીસમા શ્લોકને આગળ કરીને આરોપ કરે છે કે બન્તરા શબ્દ ગર્ભસૂચક છે. વિચાર કરતાં એ પણ કીક કહેવાયું નથી લાગતું, કેમકે ત્યાં પણ ઓજિતાન્તરાં (અજિતઃ બન્તરા ક્ષત્રિમયો વસ્વાસ્તામ્) પ્રથમ તો એ વચન કંસનું છે. જે તે ગર્ભ-સૂચક માન્યું હોય તો આશ્ચર્ય નથી પણ સ્પષ્ટાર્થ તો એ છે કે અત્યંત પરમેશ્વરને દેવકીજીની દ્વંષમાં જોઈને કંસરાયે ભયભીન બનીને પોતાના મૃત્યુનો નિશ્ચય કર્યો અથાત્ પ્રતિદિન દેવકીજીને નીહાળવાની અપેક્ષા જે દિવસે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું દેખીને દશન થયું તથા દેવકીજીના હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ થયા, તે દિવસે દેવકીજીને પરમ તેજસ્વી દેખીને કંમે વિચારસંહિત નિશ્ચય કર્યો. આ હૃદયભીતરમાં નિર્ભયતાનો પ્રકાશ એટલો દુરાધર્ષ દોષ કે જેને જોઈને કંમે નિશ્ચય કર્યો કે હું તો શું પણ ઠાઠજી આ ગર્ભને છૂટી શકે નહીં. જરૂર મારા પ્રાણને હરનારો દિવ્ય, પરાક્રમી, દેવકીના ઉદરરૂપી સદામા રિયન બોલેલા લાગે છે અને એને હાથે જ મારી મૃત્યુ દુર્નિવાર છે. આ જગરા આકર્ષણથી કંસની આત્મિક લક્ષણા મિનપ્રતિદિન વધારે ને વધારે દેવકી ગર્ભમાં ઓતપ્રોત થતી આવી અને તે બેસતે-હડતે, ઉઘને-જાગવે, ચાલતે-ચાલતે પરમાત્માનાં દર્શનને પામવા લાગ્યા. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે આત્મજ્યોતિનો પ્રકાશ જે દેવકીજીનાં સર્વ શરીરમાં હતો જે વિરે શ્રીકૃષ્ણ વિશ્વાત્મા વ્યાપી ગ્વા હતા, તે સર્વવ્યાપિ જવન્તંત મિંજ કંસને ચરાચરમય ભાસવા લાગ્યું.

શ્રીકૃષ્ણના જન્મપ્રસંગે પણ કહેવાયું છે કે—આકિરાણીવયા। અર્થાત્ જે પ્રકારે પૂર્વ દિશામાં ચંદ્રમાનો હૃદય યાય છે અથવા પ્રગટતા નિપજે છે; એ પ્રકારે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા દેવકીએ દેવક્યવિષ્ણમ્। દેવકીજીના મંભીપે (સામીપ્યાધારે) પ્રગટ થયા. અર્થાત્ પોતાના ઐશ્વર્ય-રૂપથી જ પ્રગટ થયા. પ્રાદુર્ભાવ પ્રગટ થયું સ્પૃહદશિથી પણ અસંભવિત દેખાય છે. વળી જ્યારે એ રૂપને દેખીને દેવકીજી બોલ્યાં કે—ઠપસંહર વિષમન્ન। હે વિશ્વાત્મા આપના આ અઘૌકિક રૂપનો ઉપસંહાર કરો, અર્થાત્ જેમ કાચનો પોતાના અવવેને સંક્રાંતી લઇને નાનારૂપે બની જાય છે તેની પેઠે મારા દુલ્ભ શરીરધારી બની મને પ્રાપ્ત થાઓ. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ, આ પ્રકારે મેં પૂર્વકાળમાં તમને જે રૂપ દેખાડ્યાં એમ કહીને વમ્બ પ્રાજ્ઞવ શિશુઃ। પ્રાકૃત બોલશરીર ધારણ કરીને પોતાના અઘૌકિકરૂપનો ઉપસંહાર કર્યો. શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ પૂર્વોર્ધના 'નીન્ય અધ્યાયમા વસુદેવજી પોતેજ સ્તુતિ કરતા કહે છે કે—અર્થાત્ દેવકીજીના જહરમાં તમારું પ્રવેશકું નામમાત્ર અસતજ છે કેમકે તમોએ તો એ કેવળ અનુભવદ્વારા પ્રાપ્ત પોતાના આનંદસ્વરૂપનું સ્વર્ગ પોતાની ત્રિયણ્ણત્મિકા પ્રકૃતિ માયાથી જ કર્યું છે. દેવકીજીના જહરમાં પ્રવેશ ન કરતાં પણ પોતાની અઘૌકિક લીલાનું અનુકરણ કરતાં પ્રવિણની સમાન તમારી ભાવના થાય છે. અથવા પ્રવિણની સમાન દટે પડે છે. જેમ પૂર્વમાં તમારી પ્રકૃતિદ્વારા સૃષ્ટિ રચના હતી, પછી તેમાં અપ્રવિણ હોવા છતાં પણ પ્રવિણની સમાન બનો છો. પૂર્વ અધ્યાયમાં, પ્રહારસ્તુતિમાં પણ

વિભવિ ક્ષણવ્યવૃત્તિઃ । આદિ શ્લોકોથી પણ જોમ પોતાની માયાના આશ્રયથી પોતાનું અલૌકિક રૂપ પ્રગટ કરવા આદિ અલૌકિક પરમાત્માની સાકારતા સિદ્ધ થાય છે એ વાત દેવકીવસુદેવની સ્તુતિથી પણ સિદ્ધ છે.

જો દેવકીજીને વસુદેવના રજનીયથી શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ માન્યો જાય તો પ્રથમ તો દેવકીજીના ગર્ભમાં જન્મી સમાન તેમનું અન્ય ગર્ભો પેડે ઉધે મસ્તકે કુસાવાની વાત તથા ગર્ભવાસને સાંઈ પ્રાકૃત્ત્વનું અનુસંધાન પણ માનવું જોઈએ આ નિત્યમુક્ત શુદ્ધ શુદ્ધ પરમેશ્વરને વાસ્તે પણ વિવિધ વાઘના યોગાદ્ દુઃખમેવ જન્મેત્વતિઃ । એ જાતમ ન્યાયસૂત્રને અનુસારે ગર્ભનાં દુઃખોનું અસ્તિત્વ માનવું પડે. એટલે પછી જીવ અને પરિવ્રજમાં કરી પણ શોદ ન રહ્યો; તથા ગર્ભથી જન્મના શરીરમાં જે જે વિકારો દેખે પડે છે તે પણ શરીર સાથે વળગ્યા રહેવા જોઈએ. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના નિર્ગોળને સમયે પણ એકાદશ સ્કંધના એકત્રીશમાં અધ્યાયના છઠ્ઠા શ્લોકમાં સ્પષ્ટ કહેવાઈ ગયું છે, શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પોતાના શરીર સહિત, સ્વધામમાં ગયા. અર્થાત્ પોતાના શરીરને યોગાગ્નિથી પણ દગ્ધ ન કર્યું અને બ્રહ્માદિ દેવોને પણ તેમનું અંતઃકર્મન યત્ન ન દેખાયું. જેનાં જન્મકર્મ આ પ્રમાણે અલૌકિક હોય તેનો જન્મ લૌકિક રીતે થવો કદાપિ પ્રમાણિત કરી શકાય નહીં. પરીક્ષિત રાજાને ભાગવતશ્રવણ વખતે આ પ્રકારની શંકા થયેલી તેથી શ્રીકૃષ્ણેવળે તેના નિવારણાર્થે ભાગવતના ૨૬-૧૧, અધ્યાય-૩૧ ના અગ્નીયારમાં અને પ્યારમાં શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણજીનો જન્મ નામ શરીર તથા કર્મ માયામય નરનાટ્યવત્ કહ્યા છે. એ પ્રકારે મત્સ્ય-કર્મ-વરાહ-તૃસિંહાદિ અવતારોને વાસ્તે પણ યોગિનિ અયોગિનિનો ઝંખડો ઉભો કરવો ભક્તોની સામે કદાપિ શોભાસ્પદ નથી થઈ શકતો. યોગિનિ અયોગિનિ એ બન્ને શબ્દો જીવપર્યાયવાચી હોઈને બ્રહ્માથી લેઈને પિપીલકાદિ પર્યન્ત સૃષ્ટિ ક્રમાનુસાર સર્વત્ર વ્યવહારમાં અને કહેવામાં મનાય છે પરંતુ પરબ્રહ્મના જન્મઆવિર્ભાવ વા પ્રાદુર્ભાવ એ પ્રકારે અનંત તથા અચિંત્ય શક્તિમાન પરમેશ્વરે સંસારને વાસ્તે નિયમ આપ્યા છે હિંતુ એ સ્વયં કોઈ નિયમમાં બંધાયેલા નથી કારણ કે તે સંસારચક્રથી પર છે. એ વાત એમણે પોતે જ ન મે મોશો ન યચ્ચનમ્ । કરીને જણાવી છે. ત્યારે શું તેનું દેવકીજીના પાંચભૌતિક ગર્ભાશયમાં રહેવું તથા યોગિનિ હોવું કોઈ સિદ્ધ કરી શકે તેમ છે ?

સનાતન ધર્મ પદ્ધતિ સાંકેતપુરમાં ગોયોકાદિ અનેક રચાત પરબ્રહ્મના એકદેશી હોવામાં કહેવાઈ ગયેલા છે અને ગોપાલતાપની તથા રામતાપની આદિ ઉપનિષદ ગ્રંથોમાં તેનો મહિમા વર્ણવ્યો છે એ પ્રકારે સર્વોપદેશ સર્વોપદેશી સર્વવ્યાપી પરમેશ્વરનું સ્વયંદ્રવત્ જો એકદેશી હોવું ગ્રહણ કર્યું છે તો તેથી શુ પરમાત્માનો સર્વેશ્વરત્વ સર્વવ્યાપકત્વ ધર્મ નથી રહી શકતો ? શું સ્વયંબ્રહ્માદિકોનો આધ્યાત્મિક સંબંધ તેના એકદેશી હોવા પર પણ નથી રહી શકતો ? એ પ્રમાણે તેની સંપત્તિ ચાત્રાનુકૂળ તેવી જ હોવી સંતોષ તથા આનંદજનક છે. આ વાત દરેક સનાતન સંપ્રદાયોમાં અસંશયે જ કહેતા માનતા આવ્યા છે. હયસ્મ ।

ચર્ચાપત્ર.

શ્રીધન તંત્રીશ્રી, નીચેના ખુલાસા આપના સુપ્રસિદ્ધ માસિકમાં કરશો.

(૧) અત્રે હરગોલમાં વૈષ્ણવોનાં લગભગ ૧૦૦ ઉપરાંત ઘર છે. સાંપ્રદાયિક મંદિર પણ છે. વૈષ્ણવો સંપ્રદાયના દસાદ્વી છે. અન્યાશ્રયથી દૂર રહે છે. અહીં પ્રતિવર્ષ શ્રીમદ્ભાગવત સપ્તાહ માટે ૨૧ ગોવિંદ વક્ષણ નામના ઉદેપુરના શાસ્ત્રી આવે છે. તેમણે અન્યાશ્રય બાબતમાં આ વર્ષે વૈષ્ણવોને બ્રમમાં નાખી દીધા છે. શ્રીમદ્વાપ્તુજી, શ્રીગુરુસંધિજી, શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીહરિરાયજી વગેરેએ અન્યાશ્રયને મહાપ્રાધિક રૂપ ગણેલ છે. પરંતુ અન્યાશ્રયનો અર્થ હાલ સમજાય છે. તેમ નહિ, પણ ભૂતપ્રેતાદિને જે દેવ માની પૂજન કરે તે અન્યાશ્રય ક્યો કહેવાય, બાકી દેવી દેવતા તો પ્રભુનાં અંગ છે. તેના મંદિરે જવાથી અથવા પૂજન અર્ચન કરવાથી અન્યાશ્રય થતો નથી. તેમ માનનારા પાખંડી છે. એમ સમજાવી અહીંથી ત્રણ માસલ ઉપર મહાદેવનું રચાન છે. ત્યાં એકાદશીના દિવસે વૈષ્ણવોના ટેકને કોરાણે મુકાવી સાથે ભેડ ગયા હતા. આથી વૈષ્ણવો બહુજ બ્રમમાં પડી ગયા છે. કારણ સાંપ્રદાયિક કહેવાવાના શાસ્ત્રીનું કહેવું બોટું હોયજ નહીં. જેઓ માનતા નહોતા તેમને આ બાબત પુરવાર કરી આપવાની તેમણે ચેલેજ કરી છે કે, મેં કરેલો અર્થ ખરો છે. તો આ બાબતનો ખુલાસો પ્રસિદ્ધ થાય તો અહીંના વૈષ્ણવો આ નવા બ્રમમાં નહીં સપડાતા સત્ય માર્ગે ગમન કરે. (૨) હાલ મિરાજતા શ્રીમદ્ભાગવતને આ શાસ્ત્રી અધુરું કહે છે. કારણ અગરદગ્ગર શ્લોક પૂરા થતા નથી અને તેમા શ્રીરાધિકાજીનું મુદ્દસે વર્ણન નથી, તેથી ભાગવત અધુરું ગણે છે. બીજું જે દેવી ભાગવત છે. તેમા રાધિકાજીનું વર્ણન છે એમ કહે છે. તેથી તેમાં આ ભાગવત અધુરો ભાગ્યે તેમાં મળી આવે છે. માટે દેવી ભાગવત પણ ખરું છે. શું આ વાત ખરી છે ? ઉપર લખેલા બન્ને બાબતના ખુલાસા આવનાં અંકમાં જરૂર કરી આભારી કરશો.

લી. એક વૈષ્ણવ.

જે આ ચર્ચાપત્ર વાંચીને અમને દુઃખ થાય છે. શાસ્ત્રી ગોવિંદવક્ષણજીને અમે ઓળખીએ છીએ. તેઓ એક વાચક કથા કરનારા છે. તેમની પાસેથી સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતો જાણવાની આશા વધારે પડતી ગણાય. તેઓ મંત્રશાસ્ત્રી છે. તેથીજ ન્યોતિય શાસ્ત્રદ્વારા ધણા વહેમીઓને ગ્રહના જ્યોતિષ વગેરે તથા મંત્રિન દેવોની પણ પૂજા કરવાનું કહે છે. જેમ શ્રીમદ્ બ્રહ્મણો પોતાનો રાજગાર ચક્રાવવા માટે સિદ્ધાંતોને બાજુએ મૂકીને વર્તે તેમજ તેઓ વર્તે તો તેમાં આશ્ચર્ય નજ ગણાય. કારણ કે તેમને તો જનસમાજને રીઝવીને ક્યારેય પેદા કરવું છે. પણ વૈષ્ણવોએ તો દસજ રહેવાનું છે. આચાર્યશ્રીની તો આશા છે કે, અન્યાશ્રયનો ગણે પણ ગર્હન કપાવી નાંખનારા છે. આપણા પ્રભુમાં સર્વ દેવી દેવતા આવી જાય છે. તેથીજ આપણા પ્રભુનાં જ સેવનથી આપણી કૃતાર્થતા છે. આપણે દેવી દેવતાના દેવાલયમાં ઝાંખવાની પણ જરૂર ન જ હોય. આવા અન્યાશ્રયથી તો બચવું જ જોઈએ. વળી શ્રીમદ્ભાગવત વિષે જે ગપગોગો શાસ્ત્રીજીએ ચક્રાવ્યો છે તે પણ એ એક નપાળી ગપ છે. જે શાસ્ત્રીઓ સંપ્રદાયના અંગ હોય તો આવી તોપ ન માટે નવ લાખ શ્લોક લખનારા શ્રીપુરોત્તમજી મહારાજે શ્રીભાગવતચંદનિરાસવાદમાં જવાબ આપેલો આ અંગનો ગુજરાતી તરજુઓ પણ છપાઇ ગયો છે.

તંત્રી.

સાંપ્રદાયિક પ્રવૃત્તિ.

સાહિત્ય—સ રચિત સાહિત્યની પ્રવૃત્તિ ધર્મવૈષ્ણવ માટે છે. શ્રીમુખોદિનીજીનું લક્ષ્યાર્થ સાહિત્ય કદ પ્રકરણ (અંખાય ૨' થી ૩૫ સુધી) સુદિત યદિ જણ છે. આ સુદ્રજમા દ્રવ્ય સહાયતા શ્રીનાથદ્વારાધીશ્વર રચી અપાઈ છે. તેમજ સદ્ગત તેલીવાળાનું રમેદિમડગ ન આ કાર્ય નિરવાર્ય બાવે ધપાવે નય છે. પરાત શ્રીમદ્ગુપ્તશાસ્ત્ર અંખાય બીજે અને પાંદ બીજે પ્રકરણ તથા રશ્મિ સાથે પ્રકટ થઈ ગયા છે શે. પૂજીત જેઠા સ્મારક કૃંદમાથી આ અભિલેખ મહાશયનુ સુદ્રજ યાય છે, અને તેને માટે પણ શ્રીયુદ્ધ ધીરજદાસ સાક્ષીઆ, રા. હીરજીભાઈ, રા. જમનાદાસભાઈ આદિ સદ્ગત તેલીવાળાનું મિત્રમડગ ન અને-રા ધન્યવાદને પાત્ર છે. વળી સંખેડના એક વૈષ્ણવ રા. મોહનભાઈએ પચાસ્યાથી તથા સર્વ શીતે અને યોદશશયાદિનુ એક ગ્રંથદ્વારા સુદ્રજ કરાવ્યું છે. આ ગ્રંથ થોડા અધિકારીઓને વિનામૂલ્ય અપાય, તેને માટે ભગવદીય મોહનદાસજીને ધન્યવાદ થઈ છે.

નવસારીપ્રકરણ પણ પ્રકાશ—નવસારીના મંદિર વિશે તથા વૈષ્ણવો વિશે 'નવસાર' જેવા દ્વન્દ્વ સંખેડ ભા. દીનકરે એ પ્રેરના વાપરી માયા તે માટે ત્યાના સદ્ગૃહસ્થો, કે જેઓ નિત્યલીલાસ્વ લક્ષમીકાધીશ્વર શ્રીગાપાશ્રીના અંતરે કૃપાપાત્ર છે તેમણે અમને ખુલાસો કર્યો છે. વળી ભગવદીય મુખ્યાલ ભાઈદાસભાઈએ પણ ખુલાસો કર્યો છે તે આ છે—દીનકરના ભાગપણને ગેરદાસ કોઈ લગાવી મારવાની ત્યાદ માલનાર વૈષ્ણવે લીધેલો દાવો છે. ભાઈ દીનકર એક આવેશી લેખક છે, દૂરદેશીને બસ પણ તેમનામા નથી મુખ્યાલ ભાઈદાસભાઈએ શરદના દર્શન કરી કરાવ્યા ન નથી, છતાં તદ્દન મેદુરો ખેડો આક્ષેપ મૂકીને દીનકર નિંદા કરવા કેમ પ્રેરના? તે તો પ્રશ્ન નહિ. બાકી ઉદ્ધાણ-ગોમા-સામા મચ્છરોનો ત્રાસ તો આખા નવસારીમા હોય છે. દીનકરને આપણા મંદિરોનો અનુભવ ન નથી. મંદિર મચ્છરોને નામે નવસારીના વૈષ્ણવોની 'નકલ' લખવા તૈયાર નજ યાત. વળી દીનકરભાઈ કદાચ મુઠ્ઠી મૂર્તિમા પડ્યા રહેતા હતા, લોકો પાયા કરતા હતા, વળી કોઈ કોઈને નિત્યલીલાના દયન કરાવતા હતા, તેમજ રાત્રે ૩-૪ વાગ્યા મુઠ્ઠી સીમડા વચ્ચે પૂજું શશારમય લીલાઓ કહેતા હતા, અને તેથી પરિણામ સાર આવે એવું ન લાગવાથી તેમને નવસારી છોડી જવાનું કહેવાયું, અને તેઓ નવસારી છોડી ગયા એટલે એક પસને હતારી પાડવ માટે અને ખોખા આમુ ખેરવનારા કોઈ બહેનને ધસા બાવન વૈષ્ણવોમાના અવતાર હસવાની અવિશ્વયોક્તિ બરી ભાટયારણીની સાખા 'શુદ્ધાદૈત' મા વાપરી છે જેમા કેવલ અસત્ય વિના બીજું કંઈ નથી.

ઉપરના ખુલાસો તથા બીજી કેટલીક વાતો સાંભળીને હું તો હેબતાઈ ન ગયા મારી ત્રણ માસની મહાવાદની ગેરદાનરીમા મમે તેવી નોંધો લખીને ભાઈ દીનકરે 'શુદ્ધાદૈત' ની નીતિને દરમ્મને હતારી નાખ્યો છે. નવસારીની કેટલીક હકીકત તો બહાર પાડવા જેવી નથી. હું તો ભાઈ દીનકરને જેવાતુ હું કે આવા વર્તનથી તમે સ પ્રદાયને જનસમાજમા હતારી પાડો છો તેમજ ઉમરજામા ચતુર્થે પંચમીકાધીશ્વર ગેરવામી શ્રીવક્ત્રસાનાર્થજી મહારાજ પધાર્યા હતા, તે વખતે 'કેટલીક થયેલી વાતવિત્ત પરથી લાગ્યું કે શ્રીચંદ્રમાલના ધરની બધી રીત કાઢ પેશ મંદિરોમા ચાલી રાકે નહિ. તેથી શરદના દર્શન કોઈ કરાવે તો તમા સ પ્રદાયના સિદ્ધાંતો બગ યતો નથી. હું મુખ્યાલ ભાઈદાસભાઈ તથા નવસારીના વૈષ્ણવોની લખા માણુ હું.

ત ત્રી.

દલોધર્મ જન્માદ્ય—વિસાલાદ બાદ યુવક મડક તરફથી પરમ ભાવદીય શાસ્ત્રીજી વલ્લભાસના પ્રમુખસ્થાન હેઠળ મેળાવેલો થયો હતો. સભાસ્થાન પચ્ચપનામા આયોજકવર્તી તોરણે તથા શ્રીનાથજીના મુદર રંગેરંગી ચિત્રોથી ચોભાયમાન બનાવ્યું હતું. સરસ્વતમા બાજકેનું મંજગાયરણ તથા પુરોત્તમ ચોખનુ પારાયણ થયું હતું બાદ દેસાઈ રતનલાલ પુરોત્તમદાસે પ્રમુખની દરખાસ્ત છુટી હતી. જેને વગીલ જનદાલ દ્વારદાસે ટેકા આપતા સર્વ વૈષ્ણવોએ તાલીથી વધારી લીધી હતી. બાદ દર દિવસવાદ-ભાઈએ તથા ચેક ચંદ્રલાલ ગુનીલાલે નયતિ અને ઉત્સવ એ બેનો પુષ્ટિમાર્ગે સિદ્ધાંતથી બેદ બતાવવા તથા વસુદેવજીના ત્યાના શ્રીકૃષ્ણનું આકટય તથા શ્રીવંદરાયજીને ત્યાંના શ્રીકૃષ્ણનું આકટયનું પ્રયોજન દર્શાવવા સાક્ષીજીએ રૂપ રેખા દેરી હતી બાદ સાક્ષીજીએ બન્નેની રૂપરેખાનું

સંપૂર્ણ વિવેચન કર્યું હતું. “ધર્મ” કરના ધર્મી બદલાવ છે. ” એ સૂત્રને અનુસરે વગેરેના દષ્ટાંતો આપી સારી રીતે સમજાવ્યું હતું. લખચળ ભે કલાક સુધી સવલ સુંદર વ્યાખ્યાન આપી વૈષ્ણવોના મનરંજન કર્યો હતો. બાદ દેસાઈ પુરોહિતમ લલ્લુભાઈના હસ્તે પ્રમુખશ્રીને કુલદાર થઈ મિશ્રીનો પ્રસાદ વહેંચાઈ સમા વિસર્જન થઈ હતી.

બીજાખંડમાં મહોત્સવ—અહીં જન્માષ્ટમીને ઉત્સવ બદલ સરસ રીતે ઉજવવામાં આવ્યો હતો, બનરો ખલેપતાકાથી સજ્જારી હતી અને હવેલી આગળ દર દરવાજે બનાવવામાં આવ્યો હતો. સવારના ૬ વાગે હવેલીએથી સરપસ બેઠું, સરખાઈ, નનારા, બહાર વગેરે વાજતો સાથે અને ઘોડાગાડીમાં મનાવડના ચિંગલ પધરાવી, કીર્તનીયા મંડળી પાડણાગના બાદમાં અને બાલિકાઓ, રેફાટના બોડે સ્વારો અન્ય પુરોહિત અને ઓછો સાથે નીકળી રેંદરાન, છન અને ફાખાના પાસે થઈ સચારાથાને આવ્યું હતું તરત સગાનું કામ શરૂ થયું હતું. રા. સાહેલી નવલસ કામગાઈએ પ્રસંગેચિત અસરકારક વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. અને ત્યારબાદ રા. ચમનરાયભાઈ સમાજ સેવક મંડળના પ્રમુખ સાહેબ તથા રા. હેડમાસ્ટર દેવચંદ્રભાઈ તથા સાહેલી નાનાલાલભાઈએ ભાષણ આપ્યા હતા, અને છેવટે મી. બાલેશ્વર ચંદાચંદ સાહે પાડણાના માર્ગે હાથદ્રાવક અપીલ કરી અને બધાનો આનાર માની અને શ્રીગોવર્ધનનાથના નયનાદ સાથે સમા વિસર્જન થઈ હતી. બપોરના ૩ થી ૫ સુધી સાહેલી નાનાલાલભાઈએ શ્રીમદ્ભાગવતનું વચન કર્યું હતું અને ૫ થી ૬ સુધી હાથ દમચી થઈ હતી. સાંજના ૬ વાગે સવારની પેઢીને કમળ સહિત સરપસ નીકળ્યું હતું અને હવેલીએ આવી કમળની આરતી થઈ હતી ત્યારબાદ બધા વીખરામાં હતા. ભગવદીય નારણદાસભાઈએ આ ઉત્સવ પ્રસંગે દરેક રીતે મદદ કરી હતી તેમજ રા. દેવદાસભાઈ, રા. કુર્નિલાલભાઈ, રા. ચમનરાયભાઈ, રા. પ્રભાકરભાઈ તથા અન્ય ધણીઓએ આ ઉત્સવ પ્રસંગે સારી મદદ આપી હતી. જેને લઈને અને શ્રીમદ્ભાગવતની કૃપાથી બહુમુશ્કટ રીતે ઉજવાયો હતો. સુખીમાં જન્માષ્ટમીસાહેબે જાહેરને પ્રસાદ પ્રેમવત્તામાં ધણીજ મહેનત લીધી હતી. ભગવદીય મુરદાસજી દરજીવન દાસભાઈ તથા ભગવદીય ગોપાલદાસમહાજી કીર્તનને બહુજ આનંદ આપ્યો હતો. ભગવદીય નારણદાસભાઈ પાડણાએ ઉચ્ચ શિવલિંગે પહોંચાડના ધણી પ્રથમે કરી રક્ષા છે અને તે મઠે થયું સહન કરી રક્ષા છે તેમજ રા. ચમનરાયભાઈએ પાડણા પ્રાચીન લખણીને લઈ ચોથ પ્રથમ કરી રક્ષા છે જે મઠે તેમને આનાર માનું થું.

બીજીખંડ દુધીયામાં એકે િ આનંદ—અનેના સોની ભાઈ ભોળીલાલ તથા મણીલાલ અને દુધીયાના ભાઈ કીસનલાલના આમનન બારીઆની મંડળીના વૈષ્ણવો ધરીયા, કંડોયા, ભડી તથા હરિયાઈ સુખીઆજી વિગેરે પચાસ લોકોએ તથા હાલોની મંડળીના નવ વૈષ્ણવો બાહરવા મુઠી ૧૩ ના રોજ સાંજે બાળીવાર આવી મહેનત. લાગોળે વૈષ્ણવોનું નર વાજન નાદ સાથે સાચુ આવેલુ ત્યાંથી બોજ કીર્તન વધાઈએ ગાતા ગાતા પરમ આનંદ સાથે સૌ આનંદે વાજતે ગામમાં આવ્યા. કીર્તીદેવના શ્રીકૃષ્ણપ્રકૃત તથા બીજાકાવ્યના પદોને લઈને નિમ્ન સ્વરૂપ નવાજીએ ગાતા ગાતા સૌને પ્રસાદ દેવતાની, રાવના મઠથી થઈને દાનવીલા દાડી લીલાને અર્પણ આનંદ આપી રાત નાચો-સવારના રોક પુરોહિતમ બાહના અતિ આમંદથી તેમને ત્યાં મંડળી તેગે સૌને સચારામાં ત્યાજ પ્રસાદ લેવરાવ્યો હતો.

બાજીઆરના સોની વૈષ્ણવોમાં કુટુંબ હતો. તે પછુ તે પ્રસંગે દૂર થયો ને સામા પક્ષવાળા ભાઈ મજનલાલ જુનાભાઈ વિગેરેના આગ્રહથી તેમને ત્યાં પછુ મંડળીને આનંદ થયો ને રાવના તેમના મનોરથમાં સાથે તેમને ત્યાં પ્રસાદ લીધો. ગામના વલ્લિ વૈષ્ણવો વિગેરેને પછુ આ આનંદમાં જાન લેઈ સૌને પ્રસન્નતાથી રાવના પહેરામણી કરી. દુધીયા મુકામે વિજાઈ કર્યો હતો. ત્યાં પછુ ભાઈ કીસનલાલને ત્યાં અરધી રાતથી ૧૫ મે આખો દિવસ આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો. એમને ત્યાં કૃષ્ણ ચમનમાં દાનવીલા રાતલીલા દાડીવીલા મહાદેવલીલાને જે અલૌકિક આનંદ થયો છે તે તેમના શુદ્ધ પ્રેમનું વાતાવરણ હતું. તેનું વર્ણન કરીએ તેટલું થોડું છે. સાંજના મંડળીને પ્રસન્નતા વિદાય કરતા. દુધીયાના વૈષ્ણવોને બીજા સમયનો તથા માર્ગ કીસનલાલ દેવીમૂન, યયા હતા. ત્યાંથી લીમખેડા આવી હાલો બારીઆના વૈષ્ણવ પે.ડોળાને ત્યાં રવાના થયા.

દંઠારા પાઠશાળા—આ પાઠશાળા ચાર વર્ષ સુધી ચાલી. કામળ જાણકાને સાપ્રદાયિક સિદ્ધાંતોના સરકારે આપેલા પશુ અફસોસ! માત્ર તજવા ખર્ચના કારણે તે બંધ થાય છે. દંઠારાના વૈષ્ણવો શરમાસે ખરા? સંપ્રદાય પશુ આવી બાળતમા આખમીયામણા કયા સુધી કરશે? નવીસાદવાળા બચવદીય મણિલાલ-ભાઈએ ૨૮ રેતોનના ૩૦ પુરતકો મોકલ્યા. ઉત્સાહી બાલ ગોરવામી શ્રીદ કીપુરવોતમલાલબાળાએ મયુરાર્થી પત્ર લખીને પાઠશાળાને ટકાવવા તથા તેને લગત ખર્ચ થોતે આપવા કૃપાપત્ર લખ્યો. પશુ આ શું વૈષ્ણવો માટે થોડી શરમની વાત છે? વૈષ્ણવો ઉપરે ન. જે ગામમા ધર્મદ્રોહીઓની પ્રવૃત્તિ વાહુજ રહેલી હોય તેજ ગામમા એકની એક આવી નાનકડી ધર્મ સંસ્થા સકેલાય એ શું થોડું? ૯/૧૧/૨૫૬ છે?

નવરાત્રના ગરબા—આ અકમા અત્વીય લાવપૂર્ણ સાહિત્ય છાત્રું છે. આમાના બે ગરબા અમને મળેલા તે ગત વર્ષના દીપોત્સવાકમા પ્રકટ કર્યા હતા, અને પીલ બાકી રહેલા ગરમા મોકલવા વૈષ્ણવોને વિનંતિ કરી હતી. શાસ્ત્રીજી કાશીરામજીએ વિનંતિ સાંભળીને આ ગરમા ઉતારી મોકલ્યા તે માટે ઉપકાર માનીએ છીએ. ઉપરાત આની છીલ પ્રત આ અક છપાયા પછી જુનાગઢવાળા મુખ્યાલ ગોવર્ધન દાસજીની પ્રેરણાથી રાજકોટવાળા ધરમ બચવદીય મીસ્ત્રી વેલભાઈએ મોકલી છે.

માસીન ભાગવત—આ અકમા 'નિર્ણયાર્ણવ' ના અનુવાદના ટિપ્પણમા શાસ્ત્રીજી કેશવરામભાઈએ શ્રીમદ્ભાગવતની શુદ્ધ પ્રતિ વિરે કાઢક ખુલાસો લખ્યો છે. તેમા વરતુરિયતિ આ છે. અગાવાદમા શ્રીનંદરવલાલના મંદિરમા સંપૂર્ણ શ્રીમદ્ભાગવત શીમાધવબદ્ધ કાશીમીરિએ લખેલું અને રથે રથે શ્રીમદ્વાયાર્ણવરણે રોવેલું અને આપશીનું પાઠ કરવાનું બિરાળે છે. તેના દર્શન કરીને ન શ્રીનાથદ્વારાવાળા શ્રીમાન બાવાસાહુભ શ્રીદામોદરલાલજી મહોદયે સદગત તેલીવાળાને તાર કરીને બોલાવ્યા હતા. સદગત તેલીવાળા પશુ આ ગ્રંથના દર્શન કરીને આનંદિત થયા હતા. આ ગ્રંથ પરથી એક શુદ્ધ પાઠ કરવાની પ્રત કરવામા આવે તો ધણજી કાર્ય થાય આ ઉપરાત કકરોલીમા બે માસ પર મીતુતીયપીઠાધીશ્વર એક પ્રાચીન શ્રીભાગવતની પ્રત સ. ૧૫૩૫ ની સાલની લખેલી બતાવી. તે પર શ્રીગુણાધ્યક્ષે નિજશી હસ્તે લખેલું ટિપ્પણ જોહને ધણોજી આનંદ થયો. પણ આવા પુરાતત્ત્વોપદન કાર્યની સપ્રદાયને કયા નરર છે?

જુહાનપુરમાં—અહીં ગો. શ્રીદીક્ષિત ભગવાન પધાર્યા ૨૨ દિન બિરાજ્યા આપમીના પ્રતિદિનના બે કલાકના પ્રવચને અહીં યોર યોર ન રસ છલકાયો. જુહાનપુરના વૈષ્ણવોને આવો આનંદ પ્રથમ ન મળ્યો. આવી કૃપા ફરીને આપશી કરે તેવી પ્રાર્થના છે.

માણસામાં આનંદ—સુબાહના મોટા મંદિરના માલીક ગોરવામી શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજશ્રીના દ્વિતીય કુમાર ગો. શ્રીદીક્ષિત ભગવાન અહીં પધાર્યા અને ૨૦ દિન બિરાજ્યા. આપશીએ પોતેજ શીમુએ ભક્તિવર્ધિની તથા પુણિપ્રવાદ મર્મોદા-ગ્રંથનું સંગીઝ ન્યાજમાન કર્યું. દરરોજ લગભગ બે કલાક સુધી અસ્તબદ્ધિ જુનપુર મળકામાના શ્રેષ્ઠ વર્ણ હોય જ્યાં વૈષ્ણવો આ વચનામૃતનો ઘણોજ ઉત્સાહવર્ષી લાભ લેતા હતા. આવો સદુપદેશામૃતનો લાભ માણસાના વૈષ્ણવોને પડેલ વહેણે ન મળ્યો છે. આટલી (૧૭ વર્ષની) નાની ઉમરમા બળે કલાક સુધી એક ઘાટ પ્રવચન દરરોજ કોઈ પશુ શ્રીવલ્લભવંશે સભળાવું હોય તો તે શ્રીદીક્ષિત ભગવાને ન, એમ માણસાવાસી કહે છે. આ લાભ મળવાનો યરા તો શેક શી. પુલભાઈને ધટે છે, કે જેઓએ પ્રયાસ કરીને આપશીને પધારાયા.

પીલવાધમાં પ્રચાર—શ્રીદીક્ષિત ભગવાન માણસાથી પીલવાઈ પધાર્યા. અહીં આપમીએ સિદ્ધાંત રહસ્ય ગ્રંથનું પ્રવચન કર્યું. વળી અપરસમા વૈષ્ણવોને ગદ્યમત્રનુ રહસ્ય સમજાવું. પીલવાધમા તો આનંદની સીમા રહી નહિ. આજ અરસામા અહીંના પ્રખ્યાત સદ્ગૃહસ્થ શેઠ ગિરિધરભાઈએ એક પાઠશાળા (૨૬૬) નું ભવ્ય મહાન બંધાવું તેના ઉદ્દેશ્યને પ્રસંગે આપમીને પધારાયા હતા તે વખતે પડિત શ્રીભજનનંદજી તથા જસતરામ શાસ્ત્રીએ પ્રસંગાનુસાર વિવેચનો કર્યા હતા. અહીં પશુ વચનામૃતની ખૂબ રહિ થઈ.

કાંતનકુસુમાકર.

(કીર્તનોનો મહાન સંગ્રહ.)

પ્રભુને જગાવવાથી પોતાણવા સધીના નિત્યકીર્તનો, તેમજે વર્ષોનાથ શીતકામ, ઉષ્ણકામ, ત્વષ્ણીની પ્રજ્ઞાલિકા સાથે મહાન સંગ્રહ તે ઉપરાંત વસંત ધમાર તથા વ્યારમાસી તિસપના પદો. દીનતા આશ્રયનો મહાન સંગ્રહ. ધોળ પદો, નિત્યપાઠો.

ખીજી પુસ્તકોની જરૂર નહિ પડે. અદારો મોટા છે ઉપરનો સંગ્રહ સંગ્રહાયમા પહેલોજી ૩ અપસિદ્ધ પદોનો તો જગર છે. થોડાજ સમયમા બહાર પડશે નોજાવર દવે પછી ૫૫ નો નોધાવો.

વસંતરામ શાસ્ત્રી.

૧૭૪૮, રોજનમહેતાની ધોળ-અમદાવાદ.

શ્રીગુણદૈત કાર્યાલયમાંથી મળતાં મુંદર ચિત્રજી. મુંદર રંગિન અને સાદા ચિત્રજીની તૈયારી મોટા પ્રમાણમાં થઈ રહી છે, હાલ મળતાં ચિત્રજી.

૧. ધીનાયજીનું મોટું રંગિન ચિત્રજી મળજીન આટું કાગળ ૦-૨-૦ (૨) બંધાધારી ૫૫મીરી શ્રીગુણ રંગિન, ૦-૧-૦ (૩) બાલમુકુદ જગવાન મુંદર વટરશના પત્રપર રંગિન ૦-૧-૦
- (૪) શ્રીમદાપ્રભુજીને શ્રીનાયજીનુ આવજી સુ ૧૧ નું પવિત્ર એકાદશીનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦
- (૫) ઉપરનુંજ સાફ ૦-૦-૬ (૬) ધીનદવગ્રપ્રભુ, ૦-૦-૬ (૭) શ્રીયમુનાજીના તટપર યુગલ વરૂપની મત્રજાનું ચિત્રજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૮) શ્રીનંદાપ્રભુજી શ્રીમુનોધિનીમાર રંગિન, ૦-૧-૦
- (૯) શ્રીયસાધજી યુનારયા, ૦-૦-૬ (૧૦) શ્રીયસાધજી રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૧) બેડે શ્રીગિરિ-ધનજી શ્રીદસ્તાદ્ધર સદિન, ૦-૦-૬ (૧૨) શ્રીગોકુનેશ મોડેસ્વાર, ૦-૦-૬ (૧૩) શ્રીગોકુનેશ ત્રિવાલ્મેન શ્રીપર્વતી વકુલ સદિન ૦-૦-૬ (૧૪) શ્રીગોકુનેશ કારશીરનો વિજય, ૦-૦-૬ (૧૫) શ્રીગોકુનેશ ત્રય વાચન, ૦-૦-૬ (૧૬) શ્રીવદમ્બજીવાવજી મહારાજ શ્રીગોકુન ૦-૦-૬ (૧૭) શ્રીનંદાપ્રભુજી પંચમીપાધીશ્વર ધીનમમનજી, શ્રીકનેવાપ્રજી, શ્રીગોકુનેશ સાથે ચારે ચિત્રજીનું એક મોટું બોડું ૦-૨-૦ (૧૮) શ્રીમોદસવાવજી મહારાજ શ્રીનાયદારા રંગિન, ૦-૧-૦ (૧૯) શ્રીકનેવાપ્રજી શ્રીગોકુન, ૦-૦-૬ (૨૦) શ્રીકરિયાવજી, ૦-૦-૬ (૨૧) શ્રીગોપેશ્વરજી, ૦-૦-૬ (૨૨) શ્રીગોવિદપ્રજી (કામવન) ૦-૦-૬ (૨૩) શ્રીવદમ્બજી મહારાજ શ્રીચંદ્રમાજીમા આસજી ૦-૦-૬
- (૨૪) શ્રીનંદાપ્રજી મહારાજ (રાજનગર) ૦-૦-૬ (૨૫) શ્રીવદમ્બજી મહારાજના મે વાનજી શ્રીબાળકૃષ્ણનાથજીને શ્રીધુનાયજી ૦-૧-૦ (૨૬) શ્રીમદ્ધનનાથજી મહારાજ (રાજનગર) ૦-૦-૬ (૨૭) શ્રીવજીકેડનાથજી મહારાજ (રાજનગર), ૦-૦-૬ (૨૮) શ્રીગિરિરજી મહારાજ (ચિત્રા), ૦-૦-૬ (૨૯) શ્રીવાગીશલાલજી મહારાજના મે લાલજી શ્રીપુરુષોત્તમલાલજી તથા શ્રીવિદુલનાથજી, ૦-૧-૦ (૩૦) શ્રીવદમ્બજીનાથજી મહારાજ (શ્રીગોકુન અને કામવન), ૦-૦-૬ (૩૧) કાંકેશીરય શ્રીનંદાપ્રજીનાથજી તથા શ્રીવિદુલનાથજી, ૦-૧-૦ (૩૨) ઉપરનાજી સ્વરૂપ રંગિન, ૦-૨-૦ (૩૩) શ્રીબાળકૃષ્ણનાથજી મહારાજ કાકેરાલી રંગિન, ૦-૧-૦ (૩૪) શ્રીરમજીનાથજી મહારાજ (મથુરા), ૦-૦-૬ (૩૫) જુનામદવાળા શ્રીપુરુષોત્તમનાથજી તથા શ્રીનંદાપ્રજીનાથજી, ૦-૧-૦ (૩૬) શ્રીગોકુનાધીશજી મહારાજ રંગિન (જુનાગઢ), ૦-૧-૦ (૩૭) શ્રીગોપેશ્વરનાથજી મહારાજ શ્રીજીકાર, ૦-૦-૬ (૩૮) શ્રીવિદીનદનાથનાથજી (કામવન) ૦-૦-૬ (૩૯) શ્રીગોપાલ-લાલમહારાજ (મથુરા) ૦-૦-૬ દસદિગત વિજયી શ્રીપુરુષોત્તમજી રંગિન ૦-૧-૦. ચિત્રો મળાવ-

સાંપ્રદાયિક ગ્રંથો.

ધાળપદસાગર-સાગ-૧. નિત્યપાઠના ૧૦ સ સ્કૃત ગ્રંથો, શ્રીવલ્લભાખ્યાન, શ્રીયમુનાજીના ૪૦ પદો, નિત્ય તીના, શ્રીનંદાસજીત રસપદ્યાખ્યાયી, હમરગીત, મુળપુરુષ, નિત્ય પદ (જગવત્ વાથી પોદાડવાના) જન્માષ્ટમી વધાઈઓ, દીનતા આશ્રયના પદો, શ્રીભાગવતના ૧૧ પાંખો, ભક્તિપોષણ, શ્રીનાથજીના ધોળ, શ્રીમદ્વાયજી, શ્રીગુણજી, સાતખાળક શ્રીવલ્લભકુલ આદિની ૪૦૦ ધોળ. આવો સાતસો પાનાનો સસ્તામા સસ્તો ગ્રંથ સંપ્રદાયમા પહેલો છે. અક્ષરો મોટા, સુંદર છપાઈ, આકર્ષક બધાં છે, છતાં મૂલ્ય સવા રૂપીઓ ૮ ખ સાન આના.

૧. શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર-અદીસો પાના, અનેક ચિત્રો, એક એક નામપર એક એક કીર્તન, નામાવલિ, ધોળ અને શ્રીગોકુલનાથજી અને શ્રીરઘુનાથજી તથા શ્રીગોપેશજીની સંસ્કૃત દીઠાઓનો સવિસ્તર અનુવાદ છતાં મૂલ્ય અઢી આના, ૮. ખ દોઢ આનો.

૨. પુષ્ટિમાર્ગનો ઇતિહાસ-શ્રીમદ્વાયજી, શ્રીગુણજી, શ્રીગોકુલનાથજી તથા શ્રીવલ્લભકુલના અસંગ્રહક ઇતિહાસો, તેમાંએ મહાનુભાવ રસખાનજી તથા શ્રીમતી તાજની વાતો વેળાખ્યાન કશો આવો મોટા પુસ્તકનું નોજાવર માત્ર ૭ આના, ૮. ખ. એક આનો.

૩. શ્રીગોકુલેશજીનો માલાપ્રસંગ-શ્રીગુમાજીના મોખા લાલજીએ જહાંગીરના જુઓ સામે જે અહિંસક ધર્મપુદ વર્ણી સુધી ચલાવ્યું તેનું જલદેવની લાપામા વર્ણનું મુક્તિઓથી સમગ્રવેળું તિનકું રદરપ, સચિત્ર પુસ્તક છતાં નોજાવર માત્ર દોઢ આનો.

૪. શ્રીપુરુષોત્તમજીનું ચરિત્ર-નવ લાખ શ્લોક લખનારા મહાનુ વિદ્વાન મોસ્વામી શ્રીપુરુષોત્તમજીનું ઐતિહાસિક ચરિત્ર તથા શિવ મોટા કે વિષ્ણુ એ વિષે કવિ શ્રીદયારામભાઈનો મંથ છે. વિષ્ણુદ્રોહીએને તમાઓ મનનાર આ ગ્રંથની નોજાવર માત્ર ચાર આના.

૫. જવલંત મહાત્યાગ-પચમપીઠપીઠર શ્રીગોવિન્દમયુએ જયપુર નરેયના જુઓ તામે ચલાવેલી લક્ષતનો ઇતિહાસ વાચી રહ્યું આવશે, ખુદી ઘરો, દસસો, સચિત્ર છતાં નોજાવર ચાર આના ૮ ખ. ૧૧ આનો.

૬. વૈષ્ણવ નરેશો-દિન્દમાના પુષ્ટિમાર્ગિય રાજમહારાજાઓના અદ્વૈતનુવૃત્તાતો, સચિત્ર, મૂલ્ય ત્રણ આના. ૮. ખ ૧૧ આનો.

૭. આટલું તો કરજો-ટુંકામા ટુંકો નિત્ય નિયમ, ૨૦ નીમ હજાર નકસો વેચાઈ ગઈ છે નોજાવર એક આનો ૮. ખ ૧૧.

૮. ન્યાયમાર્ગનો ચુકારો-મુંગામના ન્યાયમૂર્તિ રામજીકે ભગવદીય શેઠ પ્રાગજી સૂઝએ માડેલા કેસમા આવેલો અગત્યનો ચુકારો વાચીને સુદુરકોની પોલ પારખી સકશે અને પુષ્ટિમાર્ગની જહાંગીઓ જેઠ સકશે. મૂલ્ય એ આના. ૮ ખ એક આનો.

૯. પચાવન પાઠનો ગુટકો-પૃષ્ઠ ૮૫૬-નિત્ય નિયમના પચાવન પારોનો આ ગુટકો (જે પહેલા ૪૨ પાનો હતો તે) મોટા અક્ષરમા દમજી દુરી છપાવ્યો છે. મૂલ્ય માત્ર ૧૩ આના ૮ ખ. એક આનો.

૧૦. શ્રીનરવરલાલનાં ધાળ-રાજનગરવાળા મિ. ગો શ્રીરજીએલાલવાલાવાસાદના નિત્યલીનારમ અ. સો વાજીએ રચેલા છે મૂલ્ય એ આના. ૮ ખ અર્ધો આનો. બધા ગ્રંથોમા ટપાલ ખર્ચ જુદું.

ઢેકાણું-વસંતરામ હાં-પૃષ્ઠ શાસ્ત્રી.

૧૯૪૮, રાજમહેલાની પોળ, અમદાવાદ નં. ૧.